İSLÂM TARİHİ

İbnü'l-Esîr
El Kâmil Fi't- Tarih Tercümesi

Bahar
Yayınları

İBNÜ'L-ESÎR

İSLÂM TARİHİ

EL-KÂMİL FİT - TÂRİH TERCÜMESİ

İkinci Cilt

Çeviren:

M. Beşir Eryarsoy

Redaktör:

Doç. Dr. Mertol Tulum

BAHAR YAYINLARI

Osman Başpehlivan
Beyazsaray zemin kat no. 25
Tel: 527 60 03 Beyazıt - İstanbul

RENK-İŞ OFSET -1991 TEL:5779174

İÇİNDEKİLER

RASÛLULLAH SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM'İN NESEBİ ve ATALARI İLE UZAK DEDELERİNİN BİR KISMI HAKKINDA BİLGİLER ... 13
İbn Abd el-Muttalib ... 17
Zemzem Kuyusu'nun Kazılması'nın Nedeni ... 19
Abdulmuttalib ve Yahudi Komşusu ... 21
İbn Haşim ... 22
İbn Abdu Menâf İbn Kusayy ... 24
İbn Kilâb İbn Mürre İbn Ka'b İbn Lueyy ... 29
İbn Gâlib İbn Fihr İbn Mâlik ... 30
İbn en-Nadr İbn Kinâne ... 31
İbn Huzeyme İbn Müdrike İbn İlyas ... 32
İbn Mudar ... 33
İbn Nizâr İbn Medadd İbn Adnân ... 35
Fatima'larla Âtike'ler ... 36
HZ. PEYGAMBER'İN HAYAT HİKÂYESİNİN DEVAMI ... 38
HZ. PEYGAMBER (s.a.v) İN HZ. HATİCE İLE NİKAHLANMASI ... 42
HİLFU'L-FUDÛL ... 42
Kureyş'in Kâ'be'yi yıkması ve yeniden yapılması ... 43
RASÛLULLAH (s.a.v) RASÛL OLARAK GÖNDERİLDİĞİ ZAMAN ... 47
PEYGAMBER (s.a.v) E VAHYİN GELMEYE BAŞLAMASI ... 49
RESÛLULLAH (s.a.v) İN MİRACI ... 52
İlk Müslüman Olanlar ve Bu Konudaki Farklı Görüşler ... 57
YÜCE ALLAH'IN, PEYGAMBERİ (s.a.v)'NE DAVETİNİ AÇIKLAMASINI EMRETMESİ ... 61

ZAYIF MÜSÜMANLARA YAPILAN İŞKENCELER 68
Hz. Peygamberle Alay Edenler ve Ona En Çok Eziyet Verenler 72
Habeşidtan'a Hicret 77
Kureyş'in Muhacirlerin Geri Verilmesi İçin Neçasi'ye Elçiler Göndermesi 80
HAMZA B. ABDÜLMUTTALİB'İN İSLÂM'A GİRİŞİ 84
Ömer b. Hattâb'ın Müslüman Olması 85
Hz. Peygamberi ve Müslümanları Boykot 88
Ebû Tâlib ve Hazreti Hadice'nin vefatı ile Resulullah (s.a.v.) ın Arap lardan Kendisini Himâye Etmelerini İstemesi 92
Rasûlullah (s.a.v.)'ın Kendisini Ensar'a İlk Olarak Takdim Etmesi ve Onların da Müslüman Olmaları 95
BİRİNCİ AKABE BİÂTI ve SA'D B. MUAZ'IN MÜSLÜMAN OLMASI 96
İKİNCİ AKABE BEY'ATİ 99
PEYGAMBER (s.a.v)'İN HİCRETİ 103
HİCRET'İN BİRİNCİ YILI OLAYLARI (16 Temmuz 622 - 6 Haziran 623) 109
HİCRETİN İKİNCİ YILI (5 Temmuz 623 - 25 Mayıs 624) 113
Abdullah b. Cahş Seriyyesi 113
Büyük Bedir Gazvesi 115
Benû Kaynuka Gazvesi 135
El - Kûdr Gazvesi 135
Es - Sevik Gazvesi 135
HİCRETİN ÜÇÜNCÜ YILI (24 Haziran 624 - 15 Mayıs 625) 137
Yahudi Ka'b b. el-Eşref'in Öldürülmesi 137
Ebû Rafi'nin Öldürülmesi 140
Uhud Gazvesi 142
Hamrâu'l-Esed Gazvesi 154
HİCRETİN DÖRDÜNCÜ YILI (13 Haziran 625 - 1 Haziran 626) er-Racî' Gazvesi 157
Bir Ma'ûne 160
Nadiroğulları'nın sürülmesi 162
Zatu'r-Rikâ' Gazvesi 163
İkinci Bedir Gazvesi 165

HİCRETİN BEŞİNCİ YILI (2 Haziran 626 - 22 Mayıs 627) OLAYLARI ... 166
Hendek yada Ahzâb Gazvesi ... 167
Kurayzoğulları Gazvesi ... 173
HİCRETİN ALTINCI YILI (23 Mayıs 627 - 11 Mayıs 628) Lihyânoğulları Gazvesi Zûkared Gazvesi ... 176
Huzâ'alılardan Mustalikoğullar Gazvesi ... 179
İfk Hadisesi ... 181
Hudeybiye Umresi ... 192
Aynı Yılın Serye ve Gazveleri ... 192
Rasûlullah (s.a.v.)ın Hükumdarlara Mektup Yazması ... 195
HİCRETİN YEDİNCİ YILI (11 Mayıs 628 - 30 Nisan 629) Hayber Gazvesi ... 202
Vâdi'l-Kurâ Gazvesi ... 207
El-Haccac b. İlat es-Sülemî'nin Hikâyesi ... 208
Haybeyr Ganimetlerinin Paylaştırılması Fedek ... 209
Umre'tül-Kaza (Kaza Umresi) ... 211
HİCRETİN SEKİZİNCİ YILI (1 Mayıs 629 - 19 Nisan 630) ... 213
Gâlib b. Abdullah el-Leysî'nin el-Mulevvahoğulları'na Karşı Gazvesi ... 213
Hilâl b. el-Velîd, Amr b. el-As ve Osman b. Talhanın İslâm'a Girmesi ... 214
Zatûs-Selâsil Gazvesi ... 215
el-Habat Gazvesi ve Diğer Gazveler ... 216
Mu'te Gazvesi ... 217
MEKKE'NİN FETHİ ... 222
Hâlid b. Velid'in Cezîmeoğulları Gazvesi ... 236
Huneyn'de Hevâzin Gazvesi ... 241
Tâif Muhasarası ... 248
Huneyn Ganimetlerinin Paylaştırılması ... 248
HİCRETİN DOKUZUNCU YILI (20 Nisan 630 - 8 Nisan 631) Kâb b. Züheyr'in Müslüman olması ... 254
Tebûk Gazvesi ... 256
Urme b. Mes'ûd es-Sakafî'nin Rasûlullah (s.a.v.) in Huzuruna Gelmesi ... 161

Şakîf Heyetinin Gelişi 262
Tayy Gazvesi ve Adiyy b. Hatem'in Müslüman olması 263
Rasûlullah (s.a.v.) a Hey'etlerin Gelmesi 264
Ebû Bekir (r.a.) in Hac Emirliği 268
HİCRETİN ONUNCU TILI (9 Nisan 631 - 28 Mart 632) OLAYLARI
Necrân Heyetinin Gelmesi 270
Hazret Ali'nin Yemen'e Gönderilmesi ve Hemdân'ın İslâm'a Girmesi Rasûlullah (s.a.v.) ın Zekât Amirlerini Göndermesi 277
VEDÂ HACCI 279
Rasûlullah (s.a.v.) ın Gazvelerinin ve Gönderdiği seriyelerin sayısı... 280
Peygamber (s.a.v.) in yaptığı Hacc ve Umrelerin Sayısı 281
Peygamber (s.a.v.) in Sıfatı, İsimleri ve Peygamberlik Mührü 281
Resûlullah (s.a.v.) ın Kahramanlığı ve Cömertliği 282
Peygamber (s.a.v.) in Zevcelerinin, Cariyelerinin ve Çocuklarının Sayısı 282
Rasûlullah (s.a.v.) ın Âzâd Ettiği Köleler 286
Rasûlullah (s.a.v.) in Katipliğini Yapanlar 288
Attarının İsimleri 288
Rasûlullah (s.a.v) ın Katırlar, Merkepleri ve Develeri 288
Rasûlullah (s.a.v.) ın Silahlarının İsimleri 289
HİCRETİN ONBİRİNCİ YILI (29 Mart 632 - 17 Mart 633) OLAYLARI 291
Rasûlullah (s.a.v.) ın Hastalanması ve VEFÂTI 291
SAKİFE OLAYI ve EBÛ BEKİR (r.a) in HALİFELİĞİ 298
PEYGAMBER (s.a.v.) in TECHİZ ve DEFNİ 305
ÜSÂME B. ZEYD'İN ORDUSUNUN SEFERE ÇIKARILMASI 307
Esvedu'l Ansi'nin Yemen'deki Durumlarının Haberi 309
İrtidât Haberleri 314
Tulayha el-Esedi'nin Haberi 316
Amiroğulları, Hevâzin ve Süleym'in İrtidât Etmesi 321
Amr b. Âs'ın Umân'dan Gelişi 324
Temimoğulları ve Secâh 325
Malik b. Nüveyre 328
Müseylime ve Yemâne'liler 331
Bahreyn'lilerin İrtidat Etmesi 339

Umân ve Mehre'lilerin İrtidâtı 343
Yemenlilerin İrtidatı 345
Yemenlilerin İkinci Defa İrtidat Etmeleri 346
Hadramût ve Kinde Halkının İrtidat Etmesi 348
HİCRETİN ON İKİNCİ YILI: (18 Mart 633 - 6 Mart 634) 354
Halid b. Velid'in Irak'a Gitmesi ve Hirelilerle Yapılan Barış 354
Es-Siny Vak'ası 356
Velece Vak'ası 356
Fırat Kıyısında Bulunan Ülleys Olayı 357
Amgîşiyya Vak'ası 358
Furât Bâdekli Günü Vak'ası ve Hire'nin Fethi 358
Hire Fethinden Sonraki Olaylar 361
Erbâr'ın Fethi 362
Aynu't-Temr'in Fethi 363
Dûmetu'l-Cendel'in Haberi 364
Hasîd ve Hanafis Vak'aları 365
Berşa'oğullarının Musayyah Vak'ası 365
es-Seni ile ez-Zumeyl Vak'aları 366
Firâd Vak'ası 367
Halid'in Hacc Etmesi 367
HİCRETİN ON ÜÇÜNCÜ YILI (7 Mart 634 - 24 Şubat 635) 369
Halid b. Velid'in Irak'tan Şam Bölgesine gitmesi 373
Yermûk Vak'ası 376
Müsenna b. Hârişe'nin Irak'taki Durumu 380
Ecnâdyen Vak'ası 382
Hz. Ebûbekir'in Vefâtı 383
Hz. Ebû Bekir'in Kadıları Amilleri (Vali ve Zekât Toplayıcıları) ve Kâtipleri 385
Onunla İlgili Bazı Haberler ve Menkibeler 386
Ömer b. Hattâbi Halifeliğe Aday Göstermesi 389
Fihl Gazvesi 393
Dimaşk'ın Sahil Bölgelerinin Fethedilmesi 394
Beysân ve Tâberiyye'nin Fetihleri 395
Müsennâ b. Hârise ilé Ebu Ubeyd b. Mesud'un Haberleri 396
en-Nemârik Savaşı 397

Kesker'deki es-Sakâtiye Vak'ası 399
Calinûs Vak'ası 400
Cisr (köprü) ve Mervaha Diye Bilinen Kuss en-Natif Vakası ve Ebû Ubeyd b. Mesûd'un Öldürülmesi 400
Küçük Ulleys ile İlgili Haber 403
Buveyb Vak'ası 403
Hanâfis ve Sûk Bağdâd'ın Haberi 407
Kâdisiye'yi Hazırlayan Olaylar ve Yezdecird'in Kral Olması 409
HİCRETİN ON DÖRDÜNCÜ (25 Şubat 635 - 13 Şubat 636) YILI Kadisiye'nin Başlangıç Dönemleri 430
Ermâs Günü 430
Aguâs Günü 434
İmâs Günü 437
Herir Gecesi ve Rustemin Öldürülmesi 440
Utbe b. Gazvân'ın Basra Valiliği 445
HİCRETİN ONBEŞİNCİ (14 Şubat 636-1 Şubat 637) YILI 449
Mercu'r-Rûm Vakası 449
Hıms, Baalbek ve Diğer Yerlerin Fethi 450
Kınnesrin'in Fethi ve Heraklicos'un Kostantiniyye'ye varması 452
Haleb, Antakya ve Diğer Büyük Şehirlerin Fethi 454
Kaysâriyye'nin Fethi ve Gazze'nin Muhasarası 456
Beysân'ın Fethi ve Ecnâdeyn Vakası 457
Beytulmakdis'in Diğer Adıyla İylya'nın Fethi 458
Atâ (Maaş)ların Belirlenmesi ve Divânların Tanzimi 461
Yıl Sonuna Kadar Yapılan Savaşlar ve Bunlardan: Burs Bâbil ile Kûsâ Günleri 464
«Atike» ve Batı'da Yakın Medâin» Diye Bilinen Behuresir 467
HİCRETİN ONALTINCI (2 Şubat 637-22 Ocak 638) YILI 467
Behurasir Diye Bilinen Batı Medâin'in Fethi 467
Kisrâ'nın Eyvânının Bulunduğu Medâin'in Fethi 479
Medâinlilerden Toplanan Ganimetler ve Bu Ganimetlerin Paylaştırılması 472
Celulâ' Vakası ile Hulvânın Fethi 476
Tekrît ile Musul'un Fethi 479
Masebezan'ın Fethi 480

Karkisiyâ'nın Fethi 481
HİCRETİN ONYEDİNCİ (23 Ocak 638-11 Ocak 639) YILI Kûfe ve Basra'nın İnşa Edilmesi 482
Heraklieos'un Hıms'da Bulunan Müslümanlara Saldırması 485
Cezire ve Ermenistanın Fethedilmesi 486
Hâlid b. Velid'in Görevden Alınması 490
Mescidu'l-Harâm'ın Bina Edilmesi ve Genişletilmesi 491
Bahreyn Tarafından Farslara Savaş Açılması 492
Muğire'nin Basra'dan Alınması ve Ebû Mûsâ'nın Tayin Edilmesi 495
Ahvâz, Menâzir ve Nehr Tiri'nin Fetihlerine Dair Haberler 496
Hürmüzân ile Tüsterlilerin müslümanlarla Barış Yapması 499
Râmahürmüz ve Tüster'in Fetihleri, Hürmüzân'ın Esir Alınması ... 499
Sûs'un Fethi 504
Müslümanların Kerman ve Diğer Yerler Üzerine Yürümeleri 506
HİCRETİN ONSEKİZİNCİ (12 Ocak 639-1 Ocak 640) YILI Kıtlık ve Remâde Yılı 507
Amevâs Taunu 509
Taundan Sonra Hz. Ömer'in Şâm'a Gelmesi 512
HİCRETİN ONDOKUZUNCU (2 Ocak-20 Aralık 640) YILI 514
HİCRETİN YİRMİNCİ (21 Aralık 640 - 9 Aralık 641) YILI 515
Mısır'ın Fethedilmesi 515
Çeşitli Olaylar 519

بسم الله الرحمن الرحيم

RASÛLULLAH SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM'İN NESEBİ VE ATALARI İLE UZAK DEDEERİNİN BİR KISMI HAKKINDA BİLGİLER

Rasûlullah (s.a.v.)ın adı Muhammed'dir. Kisrâ Anûşirvân'ın hükümdarlığından söz ederken doğumundan söz edilmişti. O (nun tam adı): Muhammed b. Abdullah'tır. Babası Abdullah'ın künyesi: Ebû Kusem'dir. Ebû Muhammed de denildiği gibi, (künyesi) Ebû Ahmed'dir diyenler de vardır, Abdulmuttalib'in oğludur.

Abdullah, kardeşlerinin en küçüğü idi. Abdullah, Ebû Tâlib (ki adı: Abdu Menâf'tır), ez-Zübeyr, Abdu'l-Ka'be, Âtike, Umeyme, Berre hep Abdulmuttalib'in çocukları olup bunların anneleri: Fâtıma bint Amr b. Âyiz b. İmrân b. Mahzûm b. Yakaza idi.

Abdulmuttalib, Zemzem Kuyu'sunu kazmak isteyip Kureyş'ten -ileride açıklayacağımız gibi- zorluklarla karşılaşınca, şöyle bir adakta bulunmuştu: On tane oğlu olup bunlar, kendisini (Kureyş'e karşı) koruyacak bir yaşa gelecek olurlarsa, onlar arasından bir tanesini, Kâ'be'de Allah için kesecekti. On tane çocuğu olup onların kendisini koruyacak bir duruma geldiklerini görünce, vaktiyle yapmış olduğu adaktan onları haberdar etti. Onlar da kendisine itaat göstererek: «Ne yapalım?» diye sorunca onlara: «Sizden her biriniz bir ok alıp üzerine adını yazsın.» dedi. Çocukları denileni yapıp okları babalarına getirdiler ve Kâ'be'nin içerisine Hübel'in bulunduğu yere girdiler. Hübel onların en büyük putları idi. Bu put, Kâ'be'ye hediye edilen şeylerin toplandığı bir kuyunun başında bulunuyordu.

Hübel'in yanında yedi ayrı ok bulunurdu. Bunların her birisi üzerinde ayrı birşey yazılı olup bir tanesinin üzerinde de «Akl» yazılı idi. Diyet'i kimin ödeyeceği konusunda aralarında anlaşmazlık çıkacak olursa, bu okun yedisini de kullanırlardı. (Bu ok kime çıkarsa, diyeti o öderdi). Birisi üzerinde «evet» yazılı idi. Bir işi yapmak istediklerinde şayet «evet» çıkacak olursa o işi yaparlardı. Bir başkasında «hayır» yazılı idi. Bir işi

yapmak, ya da terk etmek istediklerinde bu okları çekerlerdi. «Hayır» çıkacak olursa, o işi yapmazlardı. Bir başkasına «Sizdendir»; öbüründe «Size katılmıştır»; bir ötekisinde ise «Sizden değildir» yazılı idi. Bir başka okta da «sular» yazıyordu. Su aramak amacıyla toprak kazmak istediklerinde -aralarında bu ok da bulunduğu halde- okları çekerler, çıkan oka göre hareket ederlerdi. Bir çocuğu sünnet etmek, bir kızı nikâhlamak, bir ölüyü gömmek istedikleri zaman, ya da aralarından birisinin nesebi hakkında şüpheye düşecek olurlarsa; yanlarında yüz dirhem ve bir deve alıp Hübel putunun yanına giderler. Bunu okları çekmekle görevli olan kişiye verirler, sonra da yanlarında getirmiş oldukları kişiyi -artık her ne amaçla getirmişlerse- yaklaştırarak şöyle derlerdi: «Ey Tanrımız, bu filân oğlu filândır. Biz onun için şunu şunu istiyoruz. Bu konuda gerçek ne ise bize açıkça belirt.» Sonra da bu iş için görevli olan kimseye: «Çek» derler, o da okları çekerdi. Eğer «Sizdendir» yazılı ok, çıkacak olursa, o kişi onlardan birisi gibi şerefli ve asil olurdu. Üzerinde «Sizden değildir» yazılı ok çıkarsa, anlaşmalı birisi olarak kabul edilirdi. Şayet üzerinde, «Size katılmıştır» ifadesi yazılı olan ok çıkacak olursa, artık bu kimse, ne onların soyundan kabul edilir, ne antlaşmalı biri olabilirdi. Eğer yapacakları işlerle ilgili olarak, bunların dışında birşey çıkacak olursa; «Evet» yazılı ok çıkarsa, o işi yaparlar. «Hayır» çıkarsa, bu işi o yıl gelecek yıla ertelerlerdi ve bir daha gelirlerdi. Onlar böylelikle işlerini oklardan çıkan şeye göre ayarlıyorlardı.

Abdulmuttalib, okların çekimi ile görevli olan kimseye: «Benim bu çocuklarımla ilgili olarak şu oklarını çekiver.» diyerek yapmış olduğu adağı ona haber verdi. Abdullah, kardeşlerinin en küçüğü ve babasının en çok sevdiği çocuğu idi. Görevli, okları çekme işine başlayınca, Abdulmuttalib Allah'a duâ etmeye başladı. Görevli, ok çekti ve Abdullah çıktı. Bunun üzerine Abdulmuttalib, Abdullah'ın elinden tutup onunla İsâf ve Nâile'nin bulunduğu yere doğru ilerlemeye koyuldu. Bütün kurbanlıklarını bu iki putun yanında keserlerdi. Kureyşliler, sohbet meclislerinden dağılıp ona: «Ne yapmak istiyorsun?» diye sorunca O: «Bunu kesmek istiyorum» dedi. Kureyşlilerle, diğer çocukları hep bir ağızdan: «Allah'a yemin ederiz, bu konuda sana çıkar bir yol gösterilmedikçe, sen onu kesmeyeceksin. Çünkü eğer böyle birşey yapacak olursan, aramızdan çocuğunu kesmeye kalkışanlar, türeyip gideceklerdir.» Muğîre b. Abdullah b. Amr b. Mahzûm ona: «Allah'a yemin ederim bu konuda sana bir çıkar yol gösterilmedikçe, sen de onu kesmeyeceksin. İsterse onu bu ölümden kurtarman, tüm mallarımızı feda etmemizi gerektirsin.» derken diğer taraftan Kureyşlilerle çocukları şöyle diyorlardı: «Yapma şunu. Hicr'de bulunan bir kâhine var. Onun yanına git. Ona durumu sor. Sana onu kes, diyecek

olursa kesersin, senin için de onun için bir çıkar yol gösterirse kabul edersin.»

Kadının yanına gitmek üzere çıktılar. Kadın o sırada Hayber'de bulunuyordu. Abdulmuttalib ona, durumunu anlattı. Kadın ona: «Bugün gidin. Bana haber veren cinnim gelecek, ona durumu soracağım.» demesi üzerine yanından ayrılıp ertesi gün bir daha geldiler. Kadın onlara: «Evet, bana haber gelmiş bulunuyor. Sizde diyet ne kadardır?» diye sorunca onlar: «On deve» dediler. Gerçekten de öyleydi. Bu sefer kadın onlara şöyle dedi: «Memleketinize dönün ve bir tarafa on deve koyarak, develerle adamınız arasında kur'a çekin. Eğer kur'a adamınıza çıkarsa, o zaman Rabbınızı razı edinceye kadar onar onar develerin sayısını artırın. Develere çıkacak olursa, o develeri kesin. O zaman Rabbiniz de razı olmuş olur, adamınız da kurtulmuş olur.»

Bunun üzerine derhal Mekke'ye geri döndüler. Bunu uygulamaya koyuldukları zaman Abdulmuttalib Allah'a duâ etmeye başladı. Sonra da bir tarafta Abdullah'ı, öbür tarafta da on deveyi koyup ok çekmeye başladılar. Ok, Abdullah'ın aleyhine çıkınca, develerin sayısını on daha artırdılar. Fakat oklar yine Abdullah'ın aleyhine çıktı. Onlar durmadan develerin sayısını artırıyor, fakat oklar da hep Abdullah'ın aleyhine çıkıyordu. Sonunda develerin sayısı yüzü buldu. Bu sefer yine çektiler. Bu kere oklar develerin tarafına çıktı. Hazır olanlar: «Ey Abdulmuttalib, artık Rabbin razı olmuş bulunuyor.» dedilerse de Abdulmuttalib: «Allah'a yemîn ederim ki, üç defa daha ok çekilmedikçe kabul etmeyeceğim.» dedi. Üç kere daha ok çekimi yapıldı ve üçüncüde de develer tarafına çıktı. Bunun üzerine develer kesildi ve oldukları gibi bırakıldı. Onlara yaklaşmak isteyen hiçbir kimse -insan ya da yırtıcı bir hayvan olsun- alıkonulmadı.

Abdullah b. Abdulmuttalib'in, Rasûlullah (s.a.v.)in annesi Veheb'ın kızı Âmine ile evlendirilmesine gelince, Abdulmuttalib, develeri kesme işini bitirince, oğlunu elinden tutup yolda ilerlemeye başladılar. Yolda Varaka b. Nevfel'in kızkardeşi, Nevfel b. Esed'in kızı olan Umm Kattâl'a rast geldiler. Beyt'in yanında bulunuyordu. Onu görüp yüzüne dikkatle bakınca şunları söyledi: «Ey Abdullah, nereye gidiyorsun?» Abdullah: «Babamla beraberim» deyince kadın: «Babanın seni kurtarmak için kestiği deve kadar vermeyi sana vadediyorum. Yeter ki hemen yanıma gel.» teklifinde bulundu, fakat Abdullah ona: «Babam yanımdadır. Ne ona aykırı bir hareket yapabilirim, ne de ondan ayrılabilirim.» diye cevap verdi.

Abdulmuttalib, oğlu ile birlikte Vehb b. Abd-i Menâf b. Zühre'nin yanına varıncaya kadar, yolda yürümelerine devam ettiler. Vehb, Benî

Zühre'nin ileri geleniydi. Oğlunu, Vehb'in kızı olan Âmine ile evlendirdi. Âmine'nin anne tarafından soyu şöyledir: Berre bint Abdiluzza b. Osman b. Abduddâr b. Kusayy. Berre'nin anne tarafından soyu: Umm Hubeyb bint Esed b. Abduluzza b. Kusayy'dır. Umm Hubeyb'in anne tarafından soyu: Berre bint Avf b. Ablyd b. 'Avîc b. Adiyy b. Ka'b'dır.

Abdullah, nikâhlandıktan sonra, babasının evinde Âmine ile gerdeğe girdi. Hz. Muhammed (s.a.v.)'e hamile kaldı. Sonra yanından ayrılarak bir önceki gün kendisinden kâm almasını isteyen kadının yanından geçince Ona: «Ne oluyor sana? Dün bana yapmış olduğun teklifi bugün niye tekrarlamıyorsun?» dedi. Kadın ona: «Dün seninle beraber olan o nur, senden ayrılmış bulunuyor. Artık bugün sana ihtiyacım yok.» dedi.

Umm Kattâl, kardeşi Nevfel'in, bu Ümmete İsmâiloğulları'ndan bir peygamber geleceğini işitip dururdu.

Denildi ki; Abdulmuttalib oğlu Abdullah'ı evlendirmek üzere çıktığında, yolda Tübâle'li, adı Fâtıma bint Murre olan Has'am'a mensup ve yahudiliğe girmiş bir kâhine'ye rast gelirler. Bu kâhine, Abdullah'ın yüzünde bir aydınlık görünce: «Ey genç, şu anda yanıma gel, buna karşılık sana yüz deve vermeyi vad ediyorum.» deyince bunun üzerine Abdullah ona şu (anlamdaki) mısraları okur:

«Ölüm iyidir, elbet harama düşmekten,
Ortada ise helâl yok, ben onu araştırıyorum;
Senin bu istediğinse, çok uzaktır benden.»

Sonra da şunları ekler: «Şu anda babamla birlikteyim. Ondan ayrılmak imkânım yok.» Abdulmuttalib, yoluna koyulup onu Âmine bint Vehb b. Abdi Menâf b. Zühre ile evlendirir. Abdullah üç gün hanımının yanında kaldıktan sonra dışarı çıktı. Yolda giderken, daha önce kendisini bilinen şekilde çağıran Has'am'lı kadına rastlar. O kadına şöyle der: «Daha önceki isteğin hakkında (şimdi) ne diyorsun?» Kadın ona: «Ey genç, dedi. Ben kötü niyetli birisi değilim. Fakat senin yüzünde bir nur gördüm. Ben o nurun benim olmasını istedim. Fakat Allah, benim bu isteğimi kabul etmeyip onu dilediği yere bıraktı. Benden sonra ne yaptın ki?» Abdullah: «Babam beni Âmine bint Vehb ile evlendirdi» dedi. Bunun üzerine Fâtıma bint Mürre şu şiiri okudu:

«Şimşek çakan bir bulut gördüm ben,
Parladıkça parladı yağmur yüklerinde,
Bu çevresini ayın ondördü gibi,
Aydınlatan bir nurdu sanki.

Onu nail olacağım bir övünç umdum
Fakat her çakmak çakan ateş yakamaz
Zühre kabilesine mensup olan kadın,
Senin elbiselerini çıkarırken senden
Nasıl bir hayır aldı, bilmiyor.»

Yine bu konuda aynı kadın şunları demiştir:

«Hâşimoğulları! Emine'nin kardeşinizden aldığı,
Sönmeye yüz tutmuş kandilin, yağını çekmesine benzer,
Gencin kazandığı herşey, bir azim sonucu olmadığı gibi,
Kaybettikleri de zafından dolayı değildir.
Birşey istediğin zaman güzelce iste,
Sana bir birine yaklaşan iki el yeter:
Ya sımsıkı kapalı bir eldir bunların biri,
Yahutta parmak uçlarına kadar açılmış biri.
Âmine ondan aldığını aldı;
O aldıklarının eşi ve benzeri yok.»

Onun yanından geçen bundan başka birisidir, de denilmiştir.

Zührî der ki: «Abdulmuttalib oğlu Abdullah'ı Medine'ye kendilerine hurma getirmek üzere göndermiş ve Abdullah orada ölmüş idi. Hayır, Abdullah Kureyş'in bir kervanı ile birlikte Şam'da bulunuyordu. O kervanla birlikte dönüşte Medine'de konakladıklarında hasta bulunuyordu. Orada yirmi beş yaşında iken vefat etti ve Nâbiğa el-Ca'dî'nin evine defnedildi.» Yirmisekiz yaşında vefat ettiği de söylenmiştir. Abdullah, Rasûlullah (s.a.v.) doğmadan önce vefât etmiştir.

İbn Abd el-Muttalib

Abdulmuttalib'in adı Şeybe'dir. Ona bu adın verilmesinin sebebi, doğarken saçlarının kır olmasıydı. Annesi, Selmâ binti Amr b. Zeyd olup Hazrec Kabilesi'nin Neccâroğulları kolundandı. Künyesi Ebû'l-Hâris'tir. Ona Abdulmuttalib (Muttalib'in Kölesi) denmesinin sebebi şudur: Babası Hâşim, Şam Bölgesi'ne ticâret amacıyla yola çıkmıştı. Medine'ye gelince, Neccâroğulları'ndan Hazrec'li Amr b. Lebîb'in misafiri oldu. O sırada Amrın kızı Selmâ'yı görüp ve beğenmesi üzerine onunla evlendi. Ancak babası, doğum yapacak olursa, mutlaka ailesi arasında olma şartını koşmuştu. Daha sonra Hâşim, yoluna devam etmiş ve (işini bitirip) Şam'dan

geri dönmüştü. Selmâ ailesinin yanında olduğu halde, Hâşim ile gerdeğe girerler. Daha sonra onu alıp Mekke'ye gider ve hamile kalır. Doğumu yaklaşınca, onu alıp ailesinin yanına götürür. Şam'a doğru yoluna devam ederek Gazze'de ölür.

İşte Abdulmuttalib, Hâşim'in Selmâ'dan oğludur. Abdulmuttalib Medîne'de yedi yıl kaldı. Daha sonra Hâris b. Abd-i Menâf oğullarından birisinin yolu Medîne'ye düşü. Orada ok atan çocuklara rast geldi. O çocuklar arasında Şeybe'nin attığı ok hedefi buldu. Çocuk şöyle diyordu: «Ben Hâşim'in oğluyum. Ben Mekke Vadisi'nin Efendisi'nin oğluyum.» Harisî olan adam ona: «Sen kimsin?» diye sorunca çocuk: «Ben, Hâşim b. Abd-i Menâf'ın oğluyum.» dedi. Hârisî adam Mekke'ye varınca, Muttalib'i Hicr'de buldu. Ona şöyle dedi: «Yâ Eba'l-Hâris, biliyor musun, ben Yesrib'de oynayan çocuklar gördüm. Bunlar arasında senin kardeşinin oğlu da vardı. Böyle birisinin orada bırakılması iyi olmaz.» Bunun üzerine Muttalib şunu söyledi: «Onu getirmedikçe evime dönmeyeceğim.» Hârisî, ona bir dişi deve verdi. O da bu deveyi alıp yola koyuldu ve akşam üzeri Medine'ye vardı. Top oynamakta olan çocuklara rast geldi. Yeğenini tanıtıp nerede olabileceğini sordu. Ona nerede bulacağını söylediler. Onu alıp devesinin terkisine bindirdi. Onu, annesinden izin aldıktan sonra alıp gitmiştir, de söylenmiştir. Böylece Mekke yoluna koyuldu. Kuşluk vakti Mekke'ye vardığında halk toplantı yerlerinde birarada bulunuyordu. Ona: «Şu arkanda bindirdiğin kim?» diye soruyorlar o da: «Benim kölemdir.» diyordu. Çocuğu alıp hanımı Hadîce binti Saîd b. Sehm'in yanına evine götürdü. Kadın ona: «Kim bu?» diye sorduğunda, ona da: «Kölemdir.» dedi. Ona bir elbise alıp giydirdi sonra da akşam üzeri yanına alarak çıktı. Abdu Menâf oğulları'nın toplantı yerine gitti ve onlara yanındaki bu çocuğun yeğeni olduğunu bildirdi. Fakat bundan sonra çocuk Mekke'de dolaştıkça, vaktiyle onun hakkında «Bu benim kölemdir» dediği için, çocuğa: «İşte bu, Abdulmuttalib (Muttalib'in kölesi)dir» deniyordu.

Daha sonra Muttalib, onu babasının mülkünden haberdar ederek, bu mülklerini ona teslim etti. Onun diğer amcası olan Nevfel b. Abd-i Menâf, Muttalib'in ölümünden sonra, elinden kendisine ait olan bir avlusunu alır. Bunun üzerine Abdulmuttalib, Kureyş'in ileri gelenlerine varıp amcasının bu haksızlığını önlemelerini istedi. Ancak bu ileri gelenler kendisine: «Biz, seninle amcan arasına girmeyiz.» dediler. Bu sefer Abdulmuttalib, Neccâroğulları'ndan olan dayılarına yazarak, onlara durumunu anlattı. Ebû Es'ad b. Udes en-Neccârî, yanına seksen atlı alıp Mekke Vadisi'ne kadar geldi. Abdulmuttalib de onu karşılamaya çıktı. Abdulmuttalib: «Dayıcığım, eve gidelim.» dediyse de, dayısı: «Hayır, Nevfel'i görmeden gelmem.» dedi. Hicr'de Kureyş'in yaşlılarının da bulunduğu bir sı-

rada Nevfel'i bulur ve tepesine dikilir. Kılıcını çekerek: «Bu yapının (Kâ'be'nin) Rabbi'ne yemin ederim ki, ya kızkardeşimizin oğlunun avlusunu geri verirsin, ya da kılıcım seni doğrar.» deyince Nevfel: «Bu yapının Rabbine andolsun, avlusunu geri vereceğim.» dedi. Ondan sonra dayısı, hazır bulunanları şahit tuttuktan sonra, Abdulmuttalib'e: «Haydi yeğenim, artık eve gidebiliriz.» dedi. Onun yanında üç gün kaldı. Hep birlikte umre de yapıp geri döndüler.

Bu durum Abdulmuttalib'i bir antlaşma yapmaya itti. Bişr b. Amr, Verkâ' b. Fülân'ı ve Huzâa Kabilesinden bazı kimseleri çağırıp onlarla Ka'be'de bir antlaşma yaptı. Bu konuda bir belge de tanzim ettiler. Buna göre Sikâye ve Rifâde görevleri Abdulmuttalib'in uhdesine veriliyordu. Abdulmuttalib, zamanla kavmi arasında şeref ve itibar kazandı, büyük bir yer işgal etti. Daha sonra Zemzem Kuyusu'nu kazdı. Zemzem ise İbrâhim'in oğlu İsmâil'in (aleyhima's-selâm) kuyusudur. Yüce Allah, bu kuyuyu Hz. İsmâil'in su ihtiyacını gidermek için fışkırtmıştı. Daha önceden de belirtildiği gibi, Cürhümiler bu kuyuyu kapatmış idi.

Zemzem Kuyusu'nun Kazılması'nın Nedeni

Abdulmuttalib'in Zemzem Kuyusu'nu kazmasının nedenine gelince, bu konuda dedi ki: «Ben (Kâ'be'nin) Hicr denen mevkiinde uyuyorken, rüyamda birisi gelip bana: "Taybe"yi kaz, dedi. Ben kendisine: "Taybe nedir?" diye sordum. Fakat o çekip gitti. Ertesi gün yine aynı yerde uyumaya gittim. Bu sefer o kişi gelip bana: "Berre'yi kaz," dedi. Ben ona: "Berre dediğin nedir?" diye sordum. Fakat adam gitti. Bir ertesi gün olunca yine aynı yere uyumaya gittim. Uyudum, adam yine gelip bana: "Madnûna'yı kaz." dedi. Ben kendisine: "Madnûna dediğin nedir?" diye sordum. Fakat o, yine çekip gitti. Aradan bir gün daha geçince daha önce uyuduğum yere yine gittim ve uyudum. Adam yine bana gelip: "Zemzemi kaz," dedi. Çünkü sen orayı kazıyacak olursan, pişman olmazsın. Bu sefer ben ona: "Zemzem dediğin nedir?" diye sordum. Adam bana şunları söyledi: "O, senin büyük atanın mirasıdır. Bu kuyu ebediyyen kurumaz ve eksilmez. Bütün hacıların su ihtiyacını karşılar. O, devekuşu sürüsü gibi boldur. O, bir miras ve sağlam bir düğüm olacak. Senin bildiğin bir takım şeyler gibi değildir. O, (kurbanların) kanları ve tersleri dökülen yerin arasındadır. Alaca kanatlı bir karga orayı gagalar. Orada bir karınca yuvası da vardır."»

Böylelikle kuyunun durumunu ve yerini kendisine açıklayıp onun doğru söylediğine kanaat getirince, yanına oğlu Hâris'i de alarak kazma-

sıyla oraya gitti. O zamanlar ondan başka bir çocuğu da yoktu. Kureyş'in putlarına kurban kestiği yer olan İsâf ve Nâile adlı putların arasında kazmaya başladı. (Rüyasında kendisine tarifi yapılan) karganın orada gagalamakta olduğunu gördü. Abdulmuttalib, kuyunun örülmüş duvarını görünce tekbir getirdi. Kureyş, onun istediğini bulduğunu anladı. Bunun üzerine kalkıp yanına gittiler ve ona şöyle dediler: «Bu, babamız İsmâil'in kuyusudur. Bunda bizim de bir hakkımız vardır. Bizi de seninle birlikte ortak yap.» Fakat Abdulmuttalib: «Hayır, kabul etmem. Bu işe, sizin aranızda yalnız ben seçilmiş bulunuyorum.» dedi. Kureyş ona: «Bu konuda seninle anlaşmazlığımızı çözmedikçe, bu işi yapmana imkan vermeyeceğiz.» dedi. Abdulmuttalib onlara: «O zaman benimle Sizlerin arasında hüküm vermek üzere dilediğiniz kimseyi hakem yapınız.» dedi. Onlar da: «Sa'd b. Hüzeym'in kadın olan kâhineleri aramızda hakem olsun» dediler. Bu kâhine de Şam dolaylarında bulunuyordu.

Abdulmuttalib, yanında Abdu Menâf oğullarından bir grup ile birlikte yola koyuldu. Kureyş'in her bir kolundan bir kişi de onlarla beraber yola çıktı. Hicaz ile Şam arasında bir yerde, Abdulmuttalib'in ve arkadaşlarının suyu tükendi. O derece susadılar ki, kesin olarak öleceklerine kanaat getirdiler. Beraberlerinde bulunan diğer Kureyş'lilerden su istediler. Fakat kimse onlara su vermedi. Bunun üzerine arkadaşlarına sordu: «Ne yapmamızı uygun görürsünüz?» Onlar: «Bizim görüşümüz senin görüşüne bağlıdır. Ne arzu ediyorsan, emret.» dediler. Abdulmuttalib onlara: «Görüşüm şudur: Herbiriniz kendisi için bir çukur kazsın. Birimiz öldükçe, diğer arkadaşları üstünü örter. Böylelikle son olarak ölenimiz, tüm arkadaşlarını gömmüş olur. Bir kişinin yitirilmesi, bir kafilenin yitirilmesinden daha kolay birşeydir.» dedi. Onunla birlikte olanlar: «Görüşün çok güzel» dediler. Sonra da Abdulmuttalib'in kendilerine verdiği emri yerine getirdiler.

Daha sonra Abdulmuttalib, arkadaşlarına şöyle dedi: «Bizlerin kendimizi bu şekilde ölüme teslim etmemiz ve kendimiz için bir çıkar yol aramayışımız, Allah'a yemin ederim ki, âcizliğin ta kendisidir.» Daha sonra oldukları yerden ayrıldılar. Beraberlerinde bulunan Kureyş kabilesinin diğer üyeleri ise, onların ne yapacaklarına bakıp duruyorlardı. Abdulmuttalib bineğine bindiğinde, bineğinin ayağını kaldırdığı yerden çok tatlı bir su kaynağı çıktı. Abdulmuttalib ve arkadaşları tekbir getirdiler. Oradan su içtiler ve kırbalarını doldurdular. Daha sonra da Kureyş'in diğer kabilelerinden olan kişileri çağırarak: «Suya gelin Allah bizim su ihtiyacımızı gidermiş bulunuyor.» dedi. Onunla birlikte olan arkadaşları: «Hayır, onlara su vermiyeceğiz. Çünkü onlar da bize su vermemişlerdi.» dediler. Ancak Abdulmuttalib onlara kulak asmadı ve: «O takdirde biz

de onlar gibi oluruz.» dedi. Beraberlerinde bulunan Kureyşliler geldi, su içti ve kaplarını doldurdu, sonra da şöyle dediler: «Ey Abdulmuttalib, Allah'a yemin ederiz, Allah, senin lehine ve bizim aleyhimize hüküm vermiş bulunuyor. Allah'a yemin ederiz, ebediyyen Zemzem konusunda seninle anlaşmazlık çıkartmayacağız. Bu çölde sana bu suyu veren, sana Zemzem'i verenin kendisidir. O halde, dosdoğru su verme işine geri dön.»

Böylelikle geri döndüler ve kadın kâhinenin yanına gitmekten vazgeçtiler, onun Zemzem kuyusunu kazmasına karışmadılar.

Abdulmuttalib, kuyunun kazma işini bitirince, Cürhümîlerin oraya gömmüş oldukları iki geyik buldu. Bunlar altındandı. Ayrıca orada kılıçlar ve zırhlar da buldu. Kureyş ona şunları söyledi: «Ey Abdulmuttalib, biz bunlarda seninle ortağız ve seninle birlikte hakkımız vardır.» O: «Hayır, fakat aramızda adil olan bir çözüme varalım. Bunun için fal okları çekelim.» Kureyş: «Nasıl yapacağız bunu?» dediler. Abdulmuttalib: «Kâ'be'nin iki, sizin iki, benim de iki okum olsun. Kimin oku belirli birşey için çıkarsa, o onu alacak. Okları kalıp çıkmayan ise birşey alamayacak.» Kureyş: «Tamam, adaletli bir çözüm yolu gösterdin.» dediler ve öyle yaptılar. Hübel'in yanında oklar çekildi. Kâ'be'nin iki oku, iki geyiği, Abdulmuttalib'in okları ise, kılıçlarla zırhları gösterdi. Kureyş'in oklarına hiçbir şey çıkmadı. Abdulmuttalib, kılıçları Kâ'be'ye kapı yaptı. İki geyiği de parçalar haline getirerek kapıyı süsledi. Böylelikle Kâ'be ilk olarak altın ile süslenmiş oldu. Bu geyiklerin Kâ'be üzerinde kalıp bilâhare çalındıkları da söylenmiştir. İleride bundan söz edeceğiz.

Halk ve hacılar, oraya arzuyla ve teberrüken Zemzem Kuyusu'na yönelmeye başladı ve diğer kuyulara hiç iltifat etmediler. Abdulmuttalib Kureyş'in kendisine karşı birleşmekte olduğunu görünce, yüce Allah'a şöyle bir adakta bulundu: Eğer kendisine on erkek çocuk verecek ve bu çocuklar kendisini koruyacak yaşa gelecek olurlarsa; onların bir tanesini Allah'a kurban edecekti.

Peygamber (s.a.v.)'in babası Abdullah'tan söz ederken, bu adaktan da söz edilmiş idi.

Abdulmuttalib, saçlarını ilk siyaha boyayan kişidir. Çünkü, saçları çok erken beyazlaşmıştı.

Abdulmuttalib ve Yahudi Komşusu

Abdulmuttalib'in yahudi bir komşusu vardı. Adı, Uzeyne idi. Ticaretle uğraşıyordu ve çok büyük bir serveti vardı. Bu durum Harb b. Ümeyye'yi

kızdırıyordu. Harb, Abdulmuttalib'in nedimi (sohbet arkadaşı) idi. Kureyş'ten bazı gençleri, bu yahudiyi öldürüp malını almaları için kandırdı. Bunun üzerine Âmir b. Abd-i Menâf b. Abdiddâr ile Ebû Bekir (r.a.)in dedesi Sahr b. Amr b. Kâ'b et-Teym onu öldürdü. Fakat Abdulmuttalib bu komşusunun katillerinin kim olduğunu tanıyamadı. Bunun üzerine onları belirleyinceye kadar araştırmalarını sürdürdü. Onların kim olduklarını ortaya çıkardıktan sonra Harb'in yanına gitti, bundan dolayı onu kınadı ve bu iki katili kendisine teslim etmesini istedi. Ancak Harb, bu iki katili gizledi. Bu sefer birbirlerine ağır söz söylediler ve sonunda, aralarında hüküm vermek üzere Habeşistan hükümdarı Necâşî'ye başvurmaya karar verdiler. Ancak Necâşî aralarına girmedi. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb'ın dedesi Nüfeyl b. Abd el-Uzzâ el-Adevî'yi aralarına hakem tayin ettiler. Hakem Harbe şunları söyledi: «Ey Ebû Amr, sen boyu senden uzun, senden daha yakışıklı, senden iri cüsseli, senden daha az ayıplanacak tarafı olan, çocuğu senin çocuklarından çok olan, senden daha cömert, senden daha çok yardımsever birisiyle mi üstünlük taslayarak muhakemeleşmek istersin? Ben bunu söylerken aynı zamanda senin geç kızan, yüksek sesli, kararlı, aşiretini seven birisi olduğunu da söylüyorum. Fakat sen, bu konuda sana üstün gelecek birisiyle atışmaya kalkıştın.» Harb, bu sözlere kızdı ve: «Senin hakem olarak tayin edilmen, zamanın kötü gidişinden dolayıdır.» diye çıkıştı. Bundan sonra Abdulmuttalib, Harb'in arkadaşlığını bırakıp Abdullah b. Cud'ân et-Teymî ile arkadaşlık yapmaya başladı. Harb'den de yüz deve alarak onları Yahudi'nin amcasının oğluna teslim etti. Onun diğer tüm mallarını da amcasının oğluna geri gönderdi. Telef olan bazı şeyleri kendi malından karşıladı.

Abdulmuttalib, Hirâ Dağı'nda ibadete çekilen ilk kişidir. Ramazan ayı geldiğinde Hirâ Dağı'na çıkar, bütün ay boyunca da fakirlere yemek yedirirdi.

Abdulmuttalib, yüz yirmi yaşındayken öldü. Gözleri de kör olmuştu. Başka türlü söyleyenler de vardır.

İbn Hâşim

Hâşim'in adı Amr'dır. Künyesi Ebû Nadlah'dır. Ona Hâşim denmesinin nedeni, Mekke'de kavmine ilk olarak ekmek doğrayıp tirit yapan ve halka yediren ilk kimse olmasındandır.

İbn el-Kelbî der ki: «Hâşim, Abdu Menâf'ın en büyük oğlu idi. Mutalib ise en küçükleriydi. Annesi Âtike binti Mürre es-Sülemiyye'dir. Nevfel -ki annesi Vâkide'dir- ve Abd Şems de diğer kardeşleri olup hep-

si de kavimlerinin ileri gelenleri oldular. Bunlara «Muhabbirler» adı veriliyordu. Kureyş Kabilesi için bir takım ahidleri ilk olarak bunlar almışlar ve bunun üzerine Mekke'nin dışına çıkmaya başlamışlardır. Hâşim, Kureyşliler için Bizanslılardan ve Şam'da bulunan Gassâniler'den bir ahid[1] almıştı. Abd Şems ise Habeşistan'da Necâşî'den onlara emân almış; Nevfel ise İran Kisrâları'ndan, Muttalib de Yemen'de Himyerliler'den eman almıştı. İşte bu nedenle Kureyş bu bölgelere gitmek imkânı bulmuş oldu. Böylelikle Allah, bu kardeşlerle Kureyş'in durumunu düzeltmişti.

Denildiğine göre: Abdu Şems ile Hâşim ikizdiler. Onlardan biri ötekinden kısa bir süre önce doğmuş ve parmağı, diğer kardeşinin alnına yapışık idi. Bu parmak oradan alınmış ve bunun sonucunda kan akmıştı. Bunu görenler tarafından: «Aralarında kan olacak.» denildi.

Hâşim, babası Abdu Menâf'ın vefatından sonra babasının elinde bulunan Sikâye ve Rifâde[2] görevlerini uhdesine aldı. Abdu Şems'in oğlu Ümeyye, onun başkanlığını ve başkalarına yemek yedirmesini kıskanmış, bunun üzerine Hâşim'in yaptığını yapmaya kalkışmıştı. Fakat onun yaptıkları gibi yapamamış, aciz düşmüştü. Kureyş'ten bazı kişiler, onun bu durumuna takılmış, o da bundan dolayı kızmış idi. Hâşim'e dil uzatarak, onu Münâfereye çağırmıştı. Hâşim ise, yaşı ve mevkii dolayısıyla bu işten hoşlanmamıştı. Kureyş ise peşini bırakmadı. Sonunda elli dişi deve ve Mekke'den on yıl uzak kalmak şartı üzerine Münafereyi kabul etmiş idi. Ümeyye, bunu kabul etmiş ve aralarında hakemlik yapmak üzere Huzâ'alı Kâhin'i seçmişlerdi. Bu kâhin, Amr b. Hamik'in dedesi idi ve evi de Usfân'da bulunuyordu. Ümeyye ile birlikte Hemheme b. Abduluzzâ el-Fihrî de vardı. Bunun kızı Ümeyye'nin de hanımı idi. Kâhin: «Parlayan aya, ışık saçan yıldıza, yağmur yüklü buluta, gökte uçan kuşlara, bir alâmete bakıp yolunu bulan ve gidip gelen her yolcuya yemin ederim ki, üstün şeylerde Hâşim, Ümeyye'den ileridedir. Başta da o gelir, sonda da. Ebû Hemheme de bunu bilen bir kişidir.» diyerek, Hâşim lehine karar verdi ve onu galip ilan etti. Hâşim, develeri aldı ve onları keserek halka ikram etti. Ümeyye de, Mekke'den Şam'a gitti ve on yıl süreyle Mekke'ye gelmedi. Bu, Hâşim ile Ümeyye arasında başgösteren ilk düşmanlık oluyordu.

Hâşim ve Muttalib, güzellikleri dolayısıyla «ayın iki ondördü» diye anılıyorlardı.

Hâşim, yirmi yaşında iken Gazze'de öldü. Yirmibeş yaşında iken öldü de denilmiştir. Abdu Menâf'ın çocukları arasında ilk ölen odur. Daha son-

---

(1) Ülkelerine girmek izni. (Çev.)

(2) Sikâye: Hacılara su verme, Rifâde: Vergi toplama işlerine Câhilî Mekke Toplumu'nda verilen isimlerdir. (Çev.)

ra Abdu Şems Mekke'de öldü ve Ecyâd denilen yerde gömüldü. Arkasından Selmân denilen yerde, Irak yolunda Nevfel öldü. Daha sonra Muttalib, Yemen'de bulunan ve Redmân denilen yerde öldü. Rifâde ve Sikâye Hâşim'in oğlu Abdulmuttalib'in yaşının küçüklüğü sebebiyle, Hâşim'den sonra kardeşi Muttalib'e geçmişti.

İbn Abdu Menâf

Abdu Menâf'ın adı Muğîre, künyesi ise Ebû Abd Şems'dir. Güzelliği dolayısıyla ona «Ay» deniliyordu. Annesi onu doğurduğunda, ibadet kasdıyla Mekke'de bir put olan Menâf'a götürmüştü. Böylelikle ona çoğunlukla Abdu Menâf (Menâf'ın Kulu) denilmeye başlandı.

Abdu Menâf, Abdulıızzâ ve Abduddâr, kardeş olup Kuseyy'ın çocukları idiler. Anneleri Hubeyy binti Huleyl b. Hubşiyye b. Selûl b. Kâ'b b. Amr b. Huzâ'a idi. Kureyş ile Ehâbîş arasında antlaşma yapan odur. Ehâbîş ise, Hâris b. Abdu Menâf b. Kenâne'nin soyundandır. Mustalık Oğulları Huzâ'a'dan Hûn Oğulları ise Huzeyme'dendir. Kusayy şöyle derdi: «Benim dört oğlum oldu. Bunların ikisine iki tanrımın adını verdim. Bunlar, Abdu Menâf ile Abdu'l-Uzzâ'dır. Birisine evimin adını verdim. Bu Abduddâr'dır. Ötekine de kendi adımı verdim. Bu da Abdu Kusyy'dır.»

İbn Kusayy

Kusayy'ın adı Zeyd, künyesi Ebû'l-Muğîre'dir. Ona Kusayy denilmesinin nedeni şudur: Rabîa b. Harâm b. Dınna b. Abd b. Kebîr b. Uzra b. Sa'd b. Zeyd, onun annesi olan Fâtıma binti Sa'd b. Seyl -ki adı Cebr'dir- b. Cemâle b. Avf ile evlenmişti. Fâtıma aynı zamanda kardeşi Zühre'nin de annesidir. Babası, annesini alıp Şam Bölgesinde bulunan Uzra'ya götürmüştü. Kadın da yaşının küçüklüğü nedeniyle Kusayy'ı da yanına almış fakat yaşı büyük olduğu için Zühre, kavmi arasında kalmıştı. Fâtıma'nın Rebîa b. Harâm'dan Rizâh b. Rabîa adında bir çocuğu da olmuştu. Buna göre Rizâh, Kusayy'ın ana bir kardeşi oluyor. Rabîa'nın başka bir kadından üç tane çocuğu daha vardı. Bunlar Hunn b. Rebîa, Mahmûd ve Culhume adında idiler. Hunn, Kusayy'ın anabir kardeşidir de denilmiştir. Böylelikle Zeyd Rabîa'nın himayesinde büyümüş oldu ve ona Kavmi'nin yurdundan uzaklığı dolayısıyla (uzak anlamına gelen) Kusayy adı verildi. Kusayy, yaşı ilerleyinceye kadar Rebîa'nın oğlu olarak biliniyordu. Onunla Kuzâ'a'dan bir kişi arasında bir anlaşmazlık çıkmış, Kuzâ'a'lı da, Kavmi'nin arasında olmayışından dolayı onu ayıplamıştı. Bunun üzerine Ku-

sayy, annesinin yanına giderek, kendisine söylenen durum hakkında bilgi istedi. Annesi ona şöyle dedi: «Yavrucuğum, sen kişi olarak da, baban itibariyle de ondan daha üstün ve değerlisin. Sen Kilâb b. Mürre'sin ve senin kavmin (akrabaların) Beytu'l-Harâm'ın yanında, Mekke'dedirler.»

Kusayy, Haram Aylar girinceye kadar sabredip (Hac ayları girince) Kuzâ'a hacılarıyla birlikte yola koyuldu. Sonunda Mekke'ye vardı ve kardeşi Zühre ile kaldı. Daha sonra Huleyl b. Hubşiyye el-Huzâî'nin kızı Hubbâ'yı babasından istedi, o da kızını ona verdi. Huleyl, o sıralarda Kâ'be'nin işlerini görmekte idi. Hubbâ, Kusayy'dan: Abduddâr, Abdu Menâf, Abduluzzâ, Abdu Kusayy adındaki çocukları doğurdu. Kusayy'ın serveti çoğaldı, şerefi arttıkça arttı.

Huleyl vefat etti ve Kâ'be'nin işlerinin görülmesi görevini kızı, Hubbâ'ya vasiyyet etti. Ancak Hubbâ: «Ben, Beyt'in kapısını açıp kapayamam.» dedi. Bunun üzerine oğlu Muhteriş'e Kâ'be'nin kapısını açıp kapamak görevini verdi. Muhteriş, aynı zamanda Ebû Gubşân diye de bilinir. Kusayy, Beyt'in işlerini görmek görevini Ebû Gubşân'dan bir tulum şarap ve bir miktar öd ağacı karşılığında satın aldı. O zamandan bu yana Araplar bu durumu bir darb-ı mesel'le ifade eder oldular: «Bu satış Ebû Gubşân'ınkinden daha çok zarar etti.»

Huzâ'a'lılar bu durumu görünce, Kusayy'ın başına toplandılar. O da kardeşi Rizâh'tan yardım istedi. Rizâh, üç kardeşi ve Kuzâ'a'dan kendisine uyanlar, ona yardıma geldiler. Ayrıca Kusayy ile birlikte Kavmi Benû'n-Nadr da bulunuyordu. Böylelikle Huzâ'a ve Benî Bekr'e karşı savaşa hazırlandı. Huzâ'a, onlara karşı çıktı ve aralarında çetin bir savaş oldu. Her iki kesimin de ölü ve yaralıları arttıkça arttı. Daha sonra karşılıklı olarak barış istediler ve aralarında Amr b. Avf b. Kâ'b b. Leys b. Bekr b. Abdu Menâf b. Kinâne'yi hakem yapmak üzere anlaştılar. O da aralarında, Kâ'be'nin işlerini görmek konusunda Huzâ'a'ya göre Kusayy'ın daha çok hak sahibi olduğuna; Huzâ'a'lılarla Benî Bekr'in savaşta akan kanlarının ayakları altında olduğuna; fakat buna karşılık Huzâ'a ve Benî Bekir'in döktüğü Kureyş ve Kinâne Oğulları'nın kanlarının diyetlerinin ödenmesi gerektiğine hüküm verdi. Bunun üzerine bu hakeme, bir kısım kanları karşılıksız bıraktığı ve diyetlerinin verilmesine hüküm vermediği için: «Amr eş-Şeddâh» adı verildi. Böylelikle de Kusayy, Beyt (Kâbe')nin ve Mekke'nin işlerinin başına getirilmiş oldu.

Denildiğine göre: Huleyl b. Hubşiyye, vasiyyetini bizzat Kusayy'a yaparak: «Beyt'in işlerini görmeye Huzâ'a'dan sen daha lâyıksın.» demiş, bunun üzerine Kusayy, kavmini toplamış, kendisine yardım etmesi için de kardeşine haber yollamıştı. Hacc esnasında Kuzâ'a ile birlikte hazır bu-

lundu. Arâfât'a çıktılar, haclarını bitirip Minâ'ya geldiler. Kusayy da onlara karşı savaşmaya karar vermiş bulunuyor; insanların haclarını bitirmelerini bekliyordu.

Hacılar, Minâ'dan inip geriye yalnızca Sader tavafı kalmıştı. Diğer taraftan Sûfe, halkı Arafât'tan indirir ve dağıldıkları zaman onları Minâ'dan geçirirdi. Nefr (Kurban Bayramının üçüncü) Günü olunca, Cemreleri taşlarlardı. Sûfe'den birisi herkesten önce taş atar ve diğer hacılar o atmadan taş atmazdı. Minâ'daki işler bitince bu sefer Sûfe, Akabe'nin her iki tarafını tutar ve diğer hacıları alakoyarak şöyle derlerdi: «Ey Sûfe, geç.» Sûfe geçip yoluna devam edecek olursa, halk da serbest bırakılır ve onların peşinden giderlerdi. Bu yıl olunca, Sûfe yine şimdiye kadar yapageldiklerini yaptılar. Araplar, bu şekilde davranmayı örf bellemiş ve onu din kabul etmişlerdi. Ancak Kusayy ve Kavminden kendisi ile birlikte olanlar ve ona katılan diğer Kuzâ'alılar gelerek, onları alakoydu ve şöyle dedi: «Bu işe bizler sizden daha lâyıkız.» Ancak onlar Kusayy'a karşı savaştılar. O da onlarla çetin bir savaşa tutuştu. Sonunda Sûfe yenik düştü. Kusayy da onlara karşı zafer kazandı, ellerinde bulunan yetki ve görevleri onlardan aldı. Bu sırada Huzâ'alılarla Benî Bekr de işi anladılar ve Kusayy'ın Sûfe'lilerin yetkilerini aldığı gibi kendilerinin elinde bulunan yetkileri de alacağına kesin gözüyle baktılar ve Kusayy'ın üzerine yürüdüler. Bunu gören Kusayy de onlarla savaşa başladı. Her iki taraf da çok sayıda ölü verdi. Sonunda Huzâ'alıları Beyt'in çevresinden uzaklaştırdı. Kusayy, diğer taraftan kavmini (Mekke çevresindeki) çeşitli yolların kenarındaki ve vadilerdeki konak yerlerinden alarak, Mekke'de toparladı. Bu nedenle ona (toparlayıcı anlamına gelen) Mucemmi' adı verildi. Beğîs b. Âmir b. Lüleyyoğullarını, Teym Edrem b. Gâlib b. Fihroğullarını, Muhârib b. Fihroğullarını, Hâris b. Fihroğullarını Mekke'ye indirdi. Ancak Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın kolu olan Hilâl b. Ubeyboğulları ile İyâd b. Ganm'in mensup olduğu kolu Mekke'nin dışında bıraktı. Bu nedenle bunlara **«Kureyş ez-Zevâhir»** adı verildi. Kureyş'in diğer kolları ise **«Kureyş el-Bitâh»** diye anıldı. Zevâhir Kureyş'i çapul ve başka kabilelere karşı savaş düzenlerdi. Bitâh Kureyş'i ise, Harem'den dışarıya çıkmadıkları için **«ed-Dabb»** diye adlandırılıyordu.

Kusayy, Kureyş'i Mekke ve çevresine yerleştirdikten sonra onu başlarına geçirdiler. Böylece o, Kâ'b b. Lüeyy'in soyundan gelenler arasında ilk başa geçip kavmi tarafından kendisine itaat edilen kişi oldu. Hicâbet (Kâbe'nin kapısının korunması), Sikâye (Hacılara su verme), Rifâde (vergilerin toplanması ve ilgili diğer işler), Nedve (toplantı meclisinin idaresi) ve Livâ (bayraktarlık) gibi görevler hep onun elinde toplandı; böylece Kureyş tüm şeref ve şana kondu. Mekke'yi yerleşme alanı olmak üzere

kavmi arasında paylaştırdı. Kureyş, kendileri için evler yaptılar. Ağaç kesmek için ondan izin istedilerse de, kabul etmedi. Bunun üzerine onlar da, ağaçlar evlerinin içerisinde olduğu halde evlerini yaptılar. Daha sonra onun ölümünden sonra o ağaçları kestiler.

Kureyş, onun yaptığı işleri uğur saydı. Evlenen erkek ve kadınların nikâhları mutlaka evinde kıyılır, karşılaştıkları herhangi bir durum hakkında mutlaka onun evinde danışır, savaş sancaklarını mutlaka onun evinde çıkartır, (bu sancağı çocuklarından birisi teslim ederdi) kadınlık çağına geldiği zaman kadınlık elbisesi giyecek her kız, mutlaka onun evinde bu elbiseyi giyerdi. Onun emirleri, kavmi arasında o hayattayken de öldükten sonra da, kesinlikle uyulan bir din gibiydi. Dâru'n-Nedve'yi kapısı Mescid'e (Kâ'be'ye) bakacak şekilde yaptı. Kureyş işlerini burada görürdü.

Kusayy yaşlanıp güç ve kuvvetten düşünce, onun en büyük çocuğu olan Abduddâr, zayıf bir durumdaydı. Abdu Menâf ise, babası hayattayken ileri bir noktaya varmıştı. Diğer kardeşleri de öyleydi. Kusayy, bunu görünce Abduddâr'a: «Allah'a yemin ederim seni de onlara katacağım.» diyerek, Dâru'n-Nedve (Toplanma Meclisi) ile Hicâbet (Kâ'be'nin kapıcılığı) görevleri ile Livâ (bayraktarlık) görevlerini ona verdi. Kureyş'in sancaklarını (savaşa çıkacakları zaman) o teslim ederdi. Sikâye'yi de ona verdi. Hacıların su ihtiyacını karşılardı. Rifâde'yi de ona verdi. Bu ise, Kureyş Kabilesi'nin her hac mevsiminde mallarından belirli bir miktarı Kusay b. Kilâb'a vermeleri demekti. O da mallarla hacılara yemek yapar ve fakirler bu yemeklerden yerdi. Kusayy, kavmine şöyle demişti: «Sizler Allah'ın (evinin) komşuları ve Evinin halkısınız. Hacılar ise Allah'ın misafirleri ve Evinin ziyaretçileridir. İkrama en lâyık olan ziyaretçiler onlardır. Bunun için hac günleri boyunca onlara yiyecek ve içecek hazırlayınız.» Onlar da bunu yerine getirdiler ve mallarından bir miktar çıkartıp veriyorlar, o da bununla Minâ Günleri'nde yemek yapıyordu. Bu durum Câhiliyye Dönemi'nde de İslâm Yönetimi Dönemi'nde de günümüze kadar bu şekilde devam edip geldi. Halifelerin her yıl Minâ'da yaptıkları yemek işte budur.

Hicâbet'e gelince, bu görev şu ana kadar onun soyundan gelen kimselerin elindedir. Bunlar Şeybe b. Osmân b. Ebî Talha b. Abduluzzâ b. Osmân b. Abduddâr oğullarıdır.

Livâ'ya gelince, İslâm gelinceye kadar onun soyundan gelenlerin elinde bulunuyordu. Abduddâr oğulları: «Ey Allah'ın Rasûlü, bu görevi bize bırak» demişlerse de, Hz. Peygamber onlara: «Hayır, İslâm sizin bu durumunuzdan daha geniştir.» demiş ve böylece bu görevleri kalkmıştı.

Rifâde ve Sikâye ise: Abdu Menâf b. Kusayy'ın oğulları olan, Abdu

Şems, Hâşim, Muttalib ve Nevfel, biraraya gelip, -onlara olan üstünlükleri ve şerefleri dolayısıyla- onları Abduddâr'ın oğullarından almayı kararlaştırmışlardı. Bunun üzerine Kureyş bölündü. Bir kısmı Abdu Menâf oğullarının yanında yer alırken; Kusayy'ın yaptığının değiştirilmesini istemiyenler ise Abduddâr oğulları yanında yer aldılar. O sıralarda Abduddâr oğulları'nın lideri Âmir b. Hâşim b. Abdu Menâf b. Abduddâr idi.

Esed b. Abduluzzâoğulları, Zühre b. Kilâboğulları ve Teym b. Mürreoğulları ile Hâris b. Fihroğulları, Abdumenâfoğulları yanında yer almıştı. Diğer taraftan Mahzûmoğulları, Sehmoğulları, Cumahoğulları ve Adiyyoğulları da Abduddâroğullarının yanında idi. Her grup kendi arasında son derece sağlam bir şekilde yeminleşti. Abdumenâfoğulları, şarap dolu büyükçe bir kap alıp onu Kâ'be'nin yakınında bir yere koydular ve karşılıklı olarak yemin ettiler, ellerini bu kabın içinde bulunan şaraba batırdılar. Bu nedenle bunlar «Mutayyibûn» diye anıldı. Abduddâroğulları ise kendi aralarında ve kendileriyle sözleşen kimselerle birlikte akidleştiler. Bu nedenle bunlar: «Ahlâf» diye anıldılar. Her iki taraf da savaş için hazırlıklara başladı. Daha sonra Abdumenâfoğullarına Sikâye ile Rifâde görevleri verilerek, barış yapılması çağrısı yapıldı. Bunu kabul ettiler ve böylelikle savaştan vazgeçtiler. (Abdumenâfoğulları) bu görevlerin kime verileceğini belirlemek üzere kura çektiler. Bunun sonucunda bu görevler Hâşim b. Abd Menâf'a düştü. Ondan sonra da Muttalib b. Abd Menâf'a geçti. Sonra Ebû Tâlib b. Abdulmuttalib'e geçti. Ebû Tâlib'in yeteri kadar malı olmadığı için kardeşi Abbâs b. Abdulmuttalib b. Abd Menâf'tan borç istedi ve aldığı bu borcu infak etti. Sonra da bu borcunu ödeyemeyince, borcuna karşılık olmak üzere Sikâye ile Rifâde görevlerini ona devretti; o da bu görevleri üstlendi. Ondan sonra oğlu Abdullah'a, sonra Ali b. Abdullah'a, sonra Muhammed b. Ali'ye, sonra Dâvûd b. Ali b. Süleymân b. Ali'ye geçti. Daha sonra da Mansûr bu görevleri üzerine aldı. Ondan sonra da bu görevleri halifeler üstlenir oldu.

Dâru'n-Nedvê'ye gelince, bu görev Abduddâr'ın elinde kaldı. Ondan sonra çocuklarına geçti. Sonunda İkrime b. Âmir b. Hâşim b. Abd Menâf b. Abduddâr, onu Muâviye'ye sattı. (Muâviye de) burayı Mekke'de Dâru'l-İmâre haline getirdi. Şu anda ise burası, Harem-i Şerif'te bulunmakta ve bilinmektedir.

Sonra Kusayy öldü. Onun kavmi arasındaki görevlerini, ondan sonra onun oğlu yürüttü. Oğlu Kusayy'ın yolundan gider, onun izlediği yolun dışına çıkmazdı. Ölünce onu «el-Cahûn» diye bilinen yere gömdüler. (İnsanlar) onun kabrini ziyaret eder, tazimde bulunurdu. Mekke'de bir kuyu kazmış bu kuyuya «el-Acûl» adını vermişti. Bu kuyu Kureyş Kabilesi'nin Mekke'de ilk açtığı kuyudur.

İbn Kilâb

Künyesi Ebû Zühre'dir. Kilâb'ın annesi; Hind bint Sureyr b. Sâ'lebe b. Hâris b. Fihr b. Mâlik'tir. Onun bababir iki kardeşi daha vardı. Bunların biri Teym'dir diğeri de Yakaza'dır. Bunların ikisinin annesi ise Esmâ' bint Câriye el-Bârikiyye'dir. Yakaza'nın, Kilâbın annesi olan Hind bint Süreyr'den olma olduğu da söylenmiştir.

İbn Mürre

Künyesi; Ebû Yakaza'dır. Mürre'nin annesi ise Şeybân b. Muhârib b. Fihr'in kızıdır. Onun ana-baba bir, iki kardeşinin adı ise Husays ile Adiyy'-dir. Denildiğine göre Adiyy'in annesi; Rukâş bint Rukke b. Nâile b. Kâ'b b. Harb b. Teym b. Sâ'id b. Fehm b. Amr b. Kays-Aylân'dır.

İbn Kâ'b

Künyesi; Ebû Husays'dır. Kâ'b'ın annesi Kuzâ'a'lı Mâviye binti Kâ'b b. el-Kayn b. Cesr'dır. Ana-baba bir, iki kardeşi vardır. Bunların biri Âmir diğeri ise Sâme'dir. Bunların bababir diğer bir kardeşleri daha vardı ve adı Avf'tı. Bunun annesi ise el-Bâride binti Avf b. Ganm b. Abdullah b. Gatfân idi. Bunun çocuğu Gatfân'lılara mensup olmuştur. Bu Avf, annesi ile birlikte Gatfân'a gitmiş, Sâ'd b. Zübyân annesiyle evlenmiş ve onu da evlâtlığına almış idi.

Kâ'b'in yine başka anasından iki kardeşi daha vardı. Bunların bir tanesi Huzeyme'dir. Âizetu Kureyş diye bilinen kişi odur. Âize ise annesinin adıdır. Annesi el-Hıms b. Kuhâfe b. Has'âm'ın kızıdır. Diğer bir kardeşi de Sa'd'dir. Ona Bünâne de denirdi. Bünâne ise annesidir. Bunların Bedevî (göçebe) olanları Sa'd b. Hemmamoğulları ile Şeybân b. Sâ'lebeoğulları arasındadırlar. Hazerî olanlar (yerleşikler) ise, Kureyş'e mensupturlar.

Kâ'b'ın Araplar arasında büyük bir değeri vardı. Bu sebeple Fil Yılı'na kadar onun ölümünü tarih başlangıcı olarak almışlardı. Daha sonra Fil Yılı'nı tarihleri için başlangıç aldılar. Hacc günlerinde halka hutbe okurdu. Onun Peygamber (s.a.v.)in geleceğini haber veren hutbesi ise çok ünlüdür.

İbn Lüeyy

Künyesi; Ebû Kâ'b'dır. Lüeyy'in annesi; Âtike binti Yahlud b. en-

Nadr b. Kinâne'dir. Rasûlullah (s.a.v.) soylarından geldiği Kureyş'e mensup Âtike'lerin ilki, Lüleyy'in annesi olan bu Âtike'dir.

Onun iki kardeşi vardır. Birisi Teym el-Edrem'dir. Derem ise, sakalın eksik olmasıdır. Denildiğine göre, Sakalında bir eksiklik vardı. Diğer kardeşi ise, Kays'tır. Bunların soyundan kimse kalmamış bulunuyor. Onların soyundan gelip son olarak ölen kişi, Hâlid b. Abdullah el-Kasrî zamanında ölmüştü. Geriye kalan mirasının kimin hakkı olduğu tesbit edilememişti.

Denildiğine göre, onların anneleri Selmâ binti Amr b. Rebîa'dır. O da Yahyâ b. Hârise el-Huzâî'dir.

İbn Gâlib

Künyesi; Ebû Teym'dir. Gâlib'in annesi ise; Leylâ bint el-Hâris b. Teym b. Sa'd b. Hüzeyl'dir. Ana-baba bir kardeşlerinin adları; Hâris, Muhârib, Esed, Avf, Cevn ve Zi'b'dir. Muhârib ve Hâris (kolları), önceleri Mekke'nin dışında kalan Kureyş'lerdendi. Bilahare Hâris (Kolu) Abtah'a gelip yerleşti.

İbn Fihr

Künyesi; Ebû Gâlib'dir. Fihr, -Hişâm'ın demesine göre- Kureyş Kabilesi'ni bir araya toplayan kişidir. Annesi; Cendele binti Âmir el-Hâris b. Mudâd el-Cürhumî'dir. Bundan başka şeyler de söylenmiştir.

Fihr, Mekke'de halkın başkanıydı. Denildiğine göre Hassân, Himyer ve başkaları ile birlikte Yemen'den gelerek Kâ'be'nin taşlarını Yemen'e götürmek istemiş, Nahle denilen yere konaklamışlardı. Kureyş, Kinâne, Huzeyme, Esed, Cüzâm ve başkaları -Fihr b. Mâlik'in başkanlığında- bir araya geldiler. Her iki grup arasında çetin bir çarpışma oldu. Hassân esir alındı, Himyer (liler) de yenilgiye uğratıldı. Hassân, Mekke'de üç yıl kaldı. Daha sonra fidye vererek kendisini kurtardı ve Mekke'den çıkıp yola koyuldu. Mekke ile Yemen arasında bir yerde öldü.

İbn Mâlik

Künyesi; Ebû'l-Hâris'tir. Annesi Âtike binti Adnân'dır, o da Hâris b. Kays Aylân'dır. Lakâbı İkrişe'dir. Başka şeyler de söylenmiştir.

Denildiğine göre, Nadr b. Kinâne'nin adı Kureyş idi. Yine söylendiğine göre, Kusayy, onları (Kureyş'i) bir araya getirdiğinde onlara Kureyş adı verildi. Takarruş, bir araya gelip toplanmak demektir. (Kureyş sözü de buradan türetilmiştir.) Kusayy, Harem'e mâlik olup güzel işler yapınca ona «el-Kuraşî» adı verildi. Bu şekilde kendisine lâkâp takılan ilk kişi odur. Bu kelime de yine toplanmak anlamınadır. Yani onda iyilik hasletleri toplanmış, bir araya gelmiş demektir. Kureyş'e bu adın verilmesinin nedenleri konusunda pek çok söz söylenmiştir. Bunları sıralamaya gerek yoktur.

Kusayy, Müzdelife'de ilk olarak ateş yakan kişidir. Rasûlullah (s.a.v.) döneminde de ondan sonra da bu ateş yakılırdı.

İbn en-Nadr

Künyesi; Ebû Yahlud'dur. Oğlu Yahlud'un adı ile künyelenmiştir. en-Nadr'ın adı, Kays'tır. Ona Nadr denmesinin nedeni, güzelliği idi. Annesi, Berre binti Mürr b. Edd b. Tâbiha'dır ve Teym b. Murr'un kızkardeşidir. (İbn en-Nadr'ın) ana-baba bir kardeşleri, Nusayr, Mâlik, Milkân, Âmir, Hâris, Amr, Sa'd, Avf, Ganm, Mahzeme, Cervel, Gazvân ve Cidâl'dir. Bunların bababir kardeşleri; Abdu Menât'tır. Annesinin adı, Fükeyhe'dir ve ez-Zefrâ diye de bilinir. Fükeyhe'nin babası; Heniyy b. Bellî b. Amr b. el-Hâf b. Kuzâ'a'dır. Abdu Menât'ın anabir kardeşi; Ali b. Mesûd b. Mâzin el-Gassânî'dir. Kardeşi Abdu Menât'ın çocuklarını alıp büyütmüş olduğu için, Abdu Menât'ın çocukları Ali'ye nisbet edilmişti. Abdu Menât-oğulları'na Alioğulları da denilmiştir. Şâir şu beyitinde onları kast etmiştir:

«Alioğulları'nın ister dul ister evli
Olanlarının mükâfatını Allah versin.»

Anlatıldığına göre, (Ali) Abdu Menât'ın karısı ile evlenmiş ve ondan da çocukları olmuştu. O da Abdu Menât'ın da çocuklarına baktığı için, onların nesepleri daha çok Ali'ye bağlanmıştır. Daha sonra Mâlik b. Kinâne b. Mesûd'a hücum etmiş ve onu öldürmüş, daha sonra Esed b. Huzeyme onu gömmüştür.

İbn Kinâne

Künyesi; Ebû'n-Nadr'dır. Kinâne'nin annesi: Avâne bint Sa'd Kays Aylân'dır. (Annesi), Hind binti Amr b. Kays'tır, da denilmiştir. Bababir kardeşleri; Esed ve Esede'dir Ebû Cüzâm ve el-Hûn da odur, diyen de var-

dır. (Avâne) Ümmü'n-Nadr'ın kendisidir. Babasından sonra Nadr ona bakmıştır.

İbn Huzeyme

Künyesi; Ebû Esed'dir. Annesi; Selmâ binti Eslum b. el-Hâf b. Kuzâ'a'dır. Anne bir kardeşi Tağlib b. Hulvân b. İmrân b. el-Hâf'tır. Huzeyme'nin anne-baba bir kardeşi Hüzeyl'dir. İkisinin (Huzeyme ile Hüzeyl'in) annesi: Selmâ binti Esed b. Rabîa'dır da denilmiştir.

Hübel'i Kâ'be'nin tepesine diken Hüzeyme'dir. Bu nedenle ona «Huzeyme'nin Hübeli» denilmekteydi.

İbn Müdrike

Adı; Amr, künyesi; Ebû Hüzeyl'dir. Ebû Huzeym'dir de denilmiştir. Annesi; Hindif'tir. Leylâ binti Hulvân b. İmrân da odur. Annesinin annesi ise; Dariyye binti Rabîa b. Nizâr'dır. Nizâr'a «Hamû Dariyya» denilmekle «Dariyya»nın adıyla anılır olmuştur.

Müdrike'nin ana-baba bir kardeşleri; Âmir -ki Tâbiha'dır-, Umeyr, -ki Kema'a'dır-. Umeyr'in Huzâ'a'nın babası olduğu da söylenmiştir.

Hişâm dedi ki: «İlyâs, devesini otlatmak için çıkmıştı. Devesi bir tavşandan korkunca, Amr, peşinden koşup ona yetişti. Bu nedenle kendisine (yetişen anlamına gelen) Müdrike denildi. Âmir o tavşanı alıp pişirdi. Bu nedenle kendisine (pişiren anlamına) Tâbiha adı verildi. Umeyr ise abası içerisinde gizlenmiş idi, bu nedenle kendisine (bu anlama gelen) Kema'a denildi. Onların anneleri olan Leylâ, salına salına yürüyüp giderken, oğlu İlyâs ona: "Böyle nereye gidiyorsun?" diye sormuş bunun üzerine ona da (bu anlama) Hindif denilmiştir. "Hindife" ise bir türlü yürüyüş şeklidir.»

İbn İlyâs

Künyesi; Ebû Amr'dır. Annesi; er-Rebâb bint Cende b. Meadd'dır. Ana-baba bir kardeşi; en-Nâs'tır. «Aylân» diye bilinen odur. Ona Aylân denilmesinin sebebi de: «Aylân» diye bilinen bir atının olmasıydı. Ona Aylân denilmesinin bir başka sebebi ise, Aylân diye bilinen bir dağın eteğinde doğmuş olmasıydı. Başka görüşler de ileri sürülmüştür.

İlyâs vefat edince, annesi Hindif, onun için çok üzüldü. Öldüğü yerde hiç durmadı ve ölünceye kadar, bir çatının altına girmedi. Bu konuda o, darb-ı mesel haline geldi. İlyâs perşembe günü ölmüştü. Bu nedenle annesi her perşembe günü sabahtan akşama kadar ağlardı.

İbn Mudar

Annesi; Sevde bint 'Akk'tır. Ana-baba bir kardeşi; İyâd'dır. Rebîa ve Enmâr isminde Bababir iki kardeşleri daha vardı. Bunların anneleri ise Cürhüm'den Ccdâle bint Va'lân'dır.

Anlatıldığına göre, Nizâr b. Maadd'ın ölümü yaklaşınca, çocuklarına vasiyyette bulunup onlara şöyle demiş: «Çocuklarım, kırmızı renkli deriden yapılmış olan şu çadırım ve benzeri diğer mallarım, Mudar'ın; -bunun üzerine ona Mudar el-Hamrâ adı verildi- şu siyah kıl çadır ve benzeri diğer mallarım, Rebîa'nın, şu ayakları siyah beyaz olan koyunlar da İyâd'ındır.» Bunun üzerine (İyâd), bir çeşit siyah beyaz renkli ve küçük ayakları olan koyunları aldı. (Nizâr devamla:) «Şu miktar mallar ve bu divan Enmâr'ındır. Onun üzerinde otursun.» Enmâr da kendisine isabet eden malları aldı. «Şayet bu konuda her hangi bir müşkülünüz olursa ve paylaştırmakla anlaşmazlığa düşerseniz, Cürhüm'lü Ef'â'yı bulunuz.»

Nitekim aralarında anlaşmazlık düştü. Cürhüm'lü Ef'â'nın yanına gitmek üzere yola çıktılar. Yollarında gitmekte iken, Mudar, otlanılmış bir çayırlık görür. Der ki: «Bu çayırdan otlamış olan devenin kesinlikle bir gözü kördür.» Rebîa: «Göğsü aynı zamanda çukurdur.» İyâd: «Kuyruğu kesiktir.» Enmâr: «Ürkmüş kaçmıştır» dedi. Fazla bir yol almadan, yolda kalmış bir adam görürler. Onlara devesini sorar. Mudar der ki: «Senin bu devenin bir gözü kör müdür?» Adam: «Öyledir.» der. İyâd: «Kuyruğu kesik midir?» diye sorar. Adam: «Evet» der. Enmâr: «Ürküp kaçmış mıydı?» diye sorar, adam ona da: «Evet» der. Bunun üzerine adam: «Bunlar gerçekten benim devemin nitelikleridir. Bana onun nerede olduğunu söyleyiniz.» Devesini görmediklerine dair yemin ettiler. Fakat adam onları bırakmayıp şöyle der: «Benim devemin nitelikleri aynen sizin dediğiniz gibi iken, sizleri nasıl bırakabilirim.?»

Hep birlikte Nècrân'a varıncaya kadar gittiler. Orada Cürhüm'lü Ef'â'yı bulup ona misafir oldular. Devenin sahibi, ona durumunu anlattı. Cürhüm'lü onlara sorar: «Peki, görmeden devesinin niteliklerini nasıl söyleyebildiniz?» Mudar dedi ki: «Ben çayırın bir tarafının otlanmış, bir tarafının dokunulmamış olduğunu gördüm. Bundan onun bir gözünün kör

olduğunu anladım.» Rebîa: «Ben onun ön ayaklarının birisinin sağlam bir şekilde yere basmış olduğunu, ötekinin ise doğru dürüst iz bırakmamış olduğunu gördüm. Buradan onun göğsünün rahat olmadığını anladım.» dedi. İyâd dedi ki: «Onun pisliklerinin bir tarafta toplanmış olduğunu gördüğüm için, kuyruğunun kesik olduğunu anladım. Şayet kuyruklu olsaydı, pisliklerini dağıtırdı.» Enmâr da şöyle dedi: «Ben onun ürküp kaçmış bir deve olduğunu şundan anladım: Otları sarılmış yerde otlamış sonra onu bırakıp otu daha yaramaz ve daha az olan bir yerde gidip otlamış.» Cürhüm'lü adama: «Bunlar senin deveni görmemiş. Git deveni ara.» dedi.

Cürhüm'lü daha sonra onlara kim olduklarını sorar. Ona kim olduklarını bildirirler. Kendilerine: «Hoş geldiniz» diyerek: «Ben sizlerin bu durumda olduğunuzu görüyorum, bununla birlikte sizin bana ihtiyacınız söz konusu olabilir mi?» diye sorduktan sonra onlara yemek getirilmesini ister. Beraberce yer, içerler. Sonra Mudar şöyle der: «Bugün içtiğimiz şaraptan güzel şarap içmiş değilim. Ancak bunun meyvesi bir mezar üzerinde bitmiştir.» Rebîa der ki: «Bugün yediğim etten daha güzel et yemiş değilim. Ancak bu hayvan köpek sütüyle beslenmiştir.» İyâd der ki: «Ben bugün gördüğümüz tepeye tırmanan adam gibi kimse görmedim. Ancak o, bilinen babasından başka birisinin çocuğudur.» Enmâr der ki: «Bizim işimize yarayacak bundan daha faydalı bir söz görmedim.»

Cürhüm'lü söylenen bu sözleri işitince hayrete düştü ve hemen annesinin yanına giderek durumu sordu. Kadın ona, çok büyük serveti olan birisinin karısı olduğunu, fakat bunun bir türlü çocuğu olmadığını bu mülkün başkalarına gitmesini istemediği için, başka birisiyle ilişki kurduğunu ve bunun sonucunda kendisine hamile kaldığını bildirdi. Sâki'ye de şarabın durumunu sordu. Ona şöyle dedi: «Ben bu şarabı babanın kabri üzerine dikmiş olduğum bir hurma ağacından yaptım.» Çobana da etin durumunu sordu. Çoban ona: «Bu et, bir dişi köpek tarafından emzirilmiş bir koyunun etidir.» dedi.

Bu sefer Mudar'a soruldu: «Sen şarabın böyle olduğunu nereden anladın?» Mudar: «Çünkü, çok aşırı bir şekilde bir susuzluk bastı.» dedi. Rabîa'ya da sözlerini neye dayanarak söylediği soruldu. O da birşey söyledi. Bu sırada Cürhüm'lü gelip onlara: «Bana durumunuzu anlatın.» dedi. Onlar da durumlarını anlattılar Cürhüm'lü aralarında şu şekilde hüküm verdi: Kırmızı çadır, dinarlar ve develer (bunlar kırmızı idi) Mudar'ın; siyah kıl çadır ile siyah atlar Rebîa'nın; ayakları siyah beyaz olan koyunlar ile küçük ayaklı koyunlar İyâd'ın; tarla ve dirhemler ise Enmâr'ındır.

Mudar, develere ilk şarkı söyleyendir. Bunun sebebi de şu olmuştu: Bir sefer devesinden düşmüş ve eli kırılmıştı. O da: «Ah elim, elim» de-

meye başladı. Develer, meralarından etrafına toplanmaya başladı. Eli iyileşip deveye binecek duruma gelince, develere şarkı söylemeye başladı. Sesi de oldukça güzeldi. Denildiğine göre; eli kırılan kendisi değil, kölesidir. Bunu görünce bağırmış, develer etrafında toplanmıştı. Böylece Mudar, ilk olarak develere şarkı söylemeyi icat etti. Sonra gelenler de buna ilâveler yaptılar.

«Şarkıyı işitince kuyruklarını sallamaya başladılar» anlamındaki ilk darb-ı meseli, o zaman o söyledi. Böylece bu daha sonra bir mesel olarak dillerde dolaşmaya başladı.

Peygamber (s.a.v.) in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: «Mudar ve Rabî'a'ya küfr etmeyin. Çünkü onların ikisi de müslüman idi.»

İbn Nizâr

Künyesi; Ebû İyâd'dır denilmiştir. Ebû Rabîa'dır da diyen vardır. Annesi; Muâne bint Cevşem b. Culhume b. Amr b. Cürhüm'dür. Anne-baba bir kardeşleri; Kanas, Kannâsa, Sâlim, Cünde, Cünâd, Cünâde, el-Kahm, Ubeyd er-Rebân, Avf, Şekk, Kuzâ'a. Meâdd'ın künyesi onun adı kullanılarak yapılıyordu. (Yani Meadd, künyesiyle çağrıldığı zaman Ebû Nizâr diye çağırılırdı.)

İbn Meadd

Annesi; Mehde bint el-Lihm'dir; el-Lehem, el-Lehm de denir. el-Lihm b. Celhab b. Cedîs; b. Tasm da denildi. Baba bir kardeşleri; er-Reys (Akk diye bilinen odur. 'Akk b. er-Reys de denilmiştir) Aden b. Adnân (Aden'in sahibi) Ebîn (Ebîn, ona nisbet edilir ve Ebîn ile Aden'in nesli devam etmiştir), Udd, Ubeyy b. Adnân, Durc, ed-Dahhâk ile el-Ganiyy'dir.

Buhtnassar'ın savaş açması üzerine, Adnân Yemen'e kaçmış; İrmiyâ ile Berhiyâ da Meadd'ı alıp Harrân'a götürmüşler ve orada bırakmışlardı. Savaş bitince onu tekrar Mekke'ye geri getirmişler, fakat kardeşlerinin Yemen'e gitmiş olduklarını görmüştü.

İbn Adnân

Adnân'ın biri Nebet, diğeri de Âmir adında olmak üzere iki kardeşi vardır. Peygamber (s.a.v.)in nesebinde Meadd b. Adnân'a kadar olan kıs-

mında (belirtmiş olduğum şekliyle) Neseb Bilginlerinin görüş ayrılığı yoktur. Bundan sonrasında ise çok büyük bir görüş ayrılığı içerisindedirler. Bu ayrılıktan bir sonuca varmaya imkân yoktur. Onların kimisi Adnân ile İsmâil (a.s.) arasında dört baba zikretmekte iken, bir başkası kırk ayrı atanın adını belirtirler. İsimlerindeki ayrılıkları ise, sayılarında olan ihtilaftan daha çoktur. Durumun böyle olduğunu görünce, bu konuya hiç girişmedim. Onlar arasında bazıları Hz. Peygamber (s.a.v.) den nesebine dair bir hadis rivâyet eder ve bu hadise göre onun nesebinin Hz. İsmâil'e kadar götürürler. Fakat bu konudaki hadis, sahih değildir.

Fâtıma'larla Âtike'ler

Rasûlullah (s.a.v.)in soyunda bulunan ve adı Fâtıma olanlar (Favâtım) beş tanedir: Birisi Kureyşli, ikisi Kays'lı, ikisi de Yemenlidir.

Kureyşli Fâtıma; Babası Abdullah b. Abdulmuttalib'in annesi olan Mahzûmlu Fâtıma bint Amr b. Âyiz b. İmrân b. Mahzûm'dur.

Kaysı iki Fâtıma; Birisi Amr b. Âyiz b. Fâtıma bint Abdullah b. Rizâh b. Rabîa b. Cahveş b. Muâviye b. Bekr b. Hevâzin'dir. Bunun da annesi; Fâtıma bint el-Hâris b. Buhse b. Süleym b. Mansûr'dur.

Yemen'li olan iki Fâtma'ya gelince; Kusayy b. Kilâb'ın annesi, Fâtıma bint Sa'd b. Seyel b. Ezd-i Şenûe ile Hubeyy'in annesi, (Fâtıma) bint Huleyl b. Hubşiyye b. Kâ'b b. Selûl'dur. Bu, aynı zamanda Huzâalı olup Kusayy'ın cariyesi Fâtıma bint Nasr b. Avf b. Amr b. Rabîa b. Hârise'dir.

Âtike'lere gelince, bunlar oniki tanedir: İki Kureyşli, biri Yahlud b. en-Nadroğulları'ndan, üçü Süleym'den, iki Adeviyye, biri Hüzeyl'li, ikisi Kuzâ'a'lı, biri Esed'lidir.

İki Kureyş'li Âtike; Annesi Âmine bint Vehb'in annesi, Berre bint Abd el-Uzzâ b. Osmân b. Abduddâr'dır. Berre'nin annesi, Ummu Hubeyb bint Esed b. Abd el-Uzzâ'dır. Esed'in annesi, Rayta bint Kâ'b b. Sa'd b. Teymdir. Onun annesi, Ummeyme bint Âmir el-Huzâiyye'dir. Umeyme'nin annesi, ise Âtike bint Hilâl b. Uheyb b. Dabba b. el-Hâris b. Fehm'dir. Hilâl'in annesi, Hind bint Hilâl b. Âmir b. Sa'sa'a'dır. Uheyb b. Dabba'nın annesi, Âtike bint Gâlib b. Fihr'dir. Âtike'nin annesi ise, Âtike bint Yahlud b. en-Nadr b. Kinâne'dir.

Sülemî olanlar: Hâşim b. Abd-i Menâf'ın annesi, Âtike bint Murre b. Hilâl b. Fâlic b. Zekvân b. Bühse b. Süleym b. Mansûr'dur. Diğeri; Abdu Menâf'ın annesi, Âtike bint Hilâl b. Fâlic'dir. Üçüncüsü, annesi tarafından dedesinin annesidir. O da, Âtike bint el-Avkas b. Murre b. Hilâl'dir.

Bazı ilim adamları Süleym'e mensup Âtike'leri bu şekilde zikretmişler ve Abdu Menâf'ın annesi Âtike'yi Murre'nin kızı olarak göstermişlerdir. Fakat böyle birşey yoktur. Çünkü Abdu Menâf'ın annesi Huzâa'lı Hubeyy bint Huleyl'dir. Bir başka ilim adamı da şöyle demiştir: «Hâşim'in annesi Âtike bint Mürre'dir; Murre b. Hilâl'in annesi de Âtike bint Câbir b. Kunfuz b. Mâlik b. Avf b. İmru'u'l-Kays b. Buhse b. Süleym'dir. Hilâl b. Fâlic'in annesi de Âtike bint 'Usayye b. Hufâf b. İmru'u'l-Kays'tır.»

Adevî olanlar: Babası Abdullah tarafındandır. Abdullah'ın annesi, Fâtıma bint Amr'dır. Fâtıma'nın annesi Tahmer bint Abd Kusayy'dır. Tahmer'in annesi Hind bint Abdullah b. el-Hâris b. Vâile b. ez-Zarib'dir. Hind'in annesi Zeyneb bint Mâlik b Nâsıra b. Kâ'b el-Fehmiyye'dir.

Âtike bint Âmir b. ez-Zarib b. Amr b. Abbâd b. Bekr b. el-Hâris (Advân b. Amr b. Kays Aylân'dır). Diğeri ise Mâlik b. en-Nadr'ın annesi olan Âtike'dir. İkrişe ve el-Hisân bint Advân diye de bilinir.

Ezd'li Âtike; en-Nadr b. Kinâne'nin annesi, Temîm'in kızkardeşi Murre b. Udd'un kızıdır. Onun annesi, Dubay'a b. Rabîa b. Nizâroğullarından Mâviye'dir. Onun annesi Âtike bint el-Ezd b. el-Gavs'tır. Bu Ezd'li (Âtike), Gâlib b. Fihr tarafından da annesidir. Şöyle ki; Gâlib'in annesi Leylâ bint b. İlyâs b. Mudar'dır. Bunun da annesi işte sözünü ettiğimiz bu Âtike bint el-Ezd'dir.

Hüzeyl'li Âtike'ye gelince; Bu Âtike bint Sa'd b. Seyel olup Abdullah b. Rizâm'ın annesidir. Rizâm, Amr b. Âyiz b. İmrân b. Mahzûm'un anne tarafından dedesidir. Amr ise Rasûlullah (s.a.v.) in, dedesi, yani annesinin babasıdır.

Kuzâ'a'lı Âtike; Kâ'b b. Lüeyy'in annesi olan Mâviye bint el-Kayn b. Cesr b. Şey'i'l-Lâh b. Esed b. Vebre'dir. Onun da annesi, Vahşiyye bint Rabîa b. Harâm b. Dınna el-Uzriyye'dir. Onun (Vahşiyye'nin) de annesi, Âtike bint Reşdân b. Kays b. Cüheyne'dir.

Esed'li Âtike; Kilâb b. Murre'nin annesi Hind bint Sureyr b. Sa'lebe b. el-Hâris b. Mâlik b. Kilâb'dır. (Hind'in) annesi ise, Âtike bint Dûdân b. Esed b. Huzeyme'dir.

Hz. PEYGAMBER'İN HAYAT HİKÂYESİNİN DEVAMI

Abdulmuttalib, Fil Olayı'ndan sekiz yıl sonra vefat etti ve Ebû Tâlib'e Rasûlullah (s.a.v.) hakkında tavsiyede bulundu. Böylelikle Ebû Tâlib, Peygamber (s.a.v.)in bakımını dedesinden sonra üstlenmiş oldu. Daha sonra Ebû Tâlib, Şam'a gitti. Yola çıkmak istediğinde, Rasûlullah (s.a.v.), ondan ayrılmak istememiş, o da onu kıramayarak beraberinde götürmüştü. Rasûlullah (s.a.v.), o sırada dokuz yaşında bulunuyordu. Kafile, Şam yakınlarında Busrâ diye bilinen bir yerde konakladı. Orada Bahîrâ diye bilinen bir rahip vardı ve manastırında kalıyordu. Hristiyanlığı iyi biliyordu. Bu manastırda, sürekli olarak Hristiyanlık bilgisine sahip bir rahip bulunagelmiş ve o manastırda birbirlerinden miras aldıkları bir kitapları olmuştu. Bahîra, onları görünce, onlara bol yemek ikram etti. Çünkü Rasûlullah (s.a.v.)in içinde bulunduğu topluluğu bir bulutun gölgelendirmekte olduğunu görmüştü. Kafile, onun bulunduğu manastıra yakın bir yerde bulunan bir ağacın gölgesinde konakladı. Bahîra, ağaca baktı. Ağacın dallarının Peygamberi gölgelenecek şekilde eğilip yayılmış olduklarını gördü. Bahîra, Hz. Peygamber'e çok dikkatli bir şekilde bakmaya, onun nitelikleri olarak bildiği şeyleri cesedinde aramaya başladı.

Kafile halkı yemeklerini bitirip dağılınca (Bahîra) Peygamber (s.a.v.)e, uyurken ve uyanıkken bazı durumlarından sordu. Bunların, kendisinin de bildiği sıfatlarına uygun düştüklerini gördü. Daha sonra, iki omuzu arasındaki peygamberlik mührüne baktı. Arkasından Bahîra, amcası Ebû Tâlib'e: «Bu çocuk senin neyin oluyor?» diye sordu. Ebû Tâlib: «Oğlumdur.» dedi. Bahîra: «Hayır, bunun babasının hayatta olmaması gerekir.» deyince, Ebû Tâlib: «O benim kardeşimin oğludur. Babası, annesi kendisine henüz hamile iken vefat etmişti.» Bunun üzerine Bahîra, ona şöyle dedi: «Evet, doğru söyledin. Sen bunu alıp kendi ülkene dön ve onu Yahudilerden koru. Allah'a yemin ederim, eğer onlar da benim onun hakkında bilip gördüklerimi bilecek olurlarsa, kesinlikle ona bir kötülük yapmak isteyeceklerdir. Onun çok büyük bir şanı olacaktır.»

Bunun üzerine amcası, Hz. Peygamber'i alıp Mekke'ye getirdi.

Denildiğine göre, Bahîra, Peygamber'in amcasına Mekke'ye geri dön-

mesini söyleyip onları Bizanslılardan korkutmakta iken, oraya yedi Bizanslı kişi yaklaşır. Bahîra onlara sorar: «Siz ne diye geldiniz?» Onlar: «Bu son peygamber'in bu sıralarda çıkması gerekir. Bir takım kimselerin gönderilmediği tek bir yol bile kalmadı. Biz de senin bulunduğun bu yola gönderildik.» derler. Bunun üzerine Bahîra onlara şöyle dedi: «Ne dersiniz, Allah bir şeyi yapmak isteyecek olursa, insanlardan herhangi bir kimse onu önleyebilir mi?» Onlar: «Hayır» dediler ve Bahîra'nın yolunu uyup onun yanında ikamet etmeye başladılar.

Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: «Câhiliyye Dönemi insanların yaptıklarını yapmak içimden yalnız iki defa geçti. Bunların her ikisinde de Allah, benimle bu yapmak istediğim işin arasına giriyordu. Ondan sonra da Allah, beni risâletiyle şereflendirinceye kadar, bir daha böyle bir şey yapmak içimden geçmedi. Mekke tepeliklerinde benimle birlikte koyun otlatan bir gence, gecenin birinde dedim ki: "Benim koyunlarıma göz kulak olsan da, Mekke'ye girip gençlerin oyalandıkları gibi ben de oyalansam?" O da bana: "Olur, yaparım" dedi. Ben de çıktım ve Mekke'nin (girişindeki) ilk eve geldiğimde, bir çalgı sesi duydum. "Bu nedir?" diye sordum. "Filân erkek, filan kız ile evleniyor" dediler. Çalgıları dinlemek üzere oturdum. Yüce Allah kulaklarıma bir ağırlık verdi ve uyuyakaldım. Ancak güneşin sıcağıyla uyandım. Sonra da arkadaşımın yanına vardım.' Bana (ne yaptığımı) sordu. Ben de ona anlattım. Daha sonraları ona başka bir gece yine benzeri birşey söyledim ve Mekke'ye gittim. Birinci gece başıma gelen durumun benzerini yine yaşadım. Ondan sonra da hiçbir zaman bir kötülük yapmak içimden geçmedi.»

PEYGAMBER (s.a.v.) İN HADİCE İLE NİKÂHLANMASI

Rasûlullah (sa.v.) kendisi yirmibeş yaşında iken Hadice bint Huveylid'i nikâhladı Hadice ise o sırada kırk yaşında idi.

Bunun sebebine gelince: Hadice bint Huveylid b. Esed b. Abd el-'Uzzâ b. Kusayy, büyük bir şeref ve mala sahip ticâret yapan bir kadındı. Malıyla erkekleri ücretle yanında çalıştırır, onlarla belirli bir pay üzerinde anlaşarak ortaklık yapardı. Kureyş de (zaten genelde) ticaretle uğraşırdı. Rasûlullah (s.a.v.) in, doğru sözlü son derece güvenilir ve güzel bir ahlâka sahip olduğu haberini alınca, ona haber göndererek, Şam'a ticaret etmek üzere malıyla birlikte ve kölesi Meysere eşliğinde gitmesi teklifinde bulundu ve başkasına verdiğinden daha fazla bir hisseyi ona vereceğini söyledi. Rasûlullah (s.a.v.), bu teklifini kabul etti ve Meysere ile birlikte Şam'a varıncaya kadar yolculuklarını sürdürdüler. Rasûlullah (s.a.v.), bir rahibin manastırı yakınlarındaki bir ağacın gölgesine oturdu. Râhib kafasını dışarı çıkartıp Meysere'ye: «Bu kim?» diye sordu. Meysere: «Bu bir Kureyş'lidir» diye cevap verdi. Bunun üzerine râhip şöyle dedi: «Bu ağacın altına peygamber olmayan bir kimse oturmamıştır.»

Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.) mallarını sattı, alacağını da alıp geri döndü. Öğle sıcağı bastırdığında, Meysere, Peygamber (s.a.v.)in devesi üzerinde olduğu halde iki melek tarafından güneşin gölgesinden korunduğunu görüyordu. Mekke'ye geldiklerinde, Hadice çok büyük bir kâr sağladığını gördü. Meysere de ona, Râhib'in söylediklerinden ve iki meleğin onu gölgelendirmesinden söz etti.

Hadice yüce Allah'ın kendisine verdiği şeref ve haysiyyetle birlikte kararlı, akıllı ve şerefli idi. Rasûlullah (s.a.v.)a haber göndererek kendisiyle evlenmek teklifinde bulundu. Kureyş'in nesep itibariyle en soylu kadını, en zenginleri ve en şereflileri idi. Onun tüm kabile halkı da, ellerine öyle bir imkân geçtiği taktirde, onunla evlenmeye can atardı. Peygamber (s.a.v.)e haber gönderince, o da durumu amcalarına söyledi. Onunla birlikte Hamza b. Abdulmuttalib, Ebû Tâlib ve diğer amcaları gitti. Huveylid b. Esed'in evine vardılar ve Hadice'yi istediler. Hz. Peygamber onunla ev-

lendi ve (İbrâhîm hariç) bütün çocukları ondan oldu. İsimleri şöyledir: Zeyneb, Rukiyye, Ümm Külsûm, Fâtıma, Kâsım (Kâsım adıyla, yani Ebu'l-Kasım diye künyelenirdi), Abdullah, Tayyib ve Tâhir. Abdullah, İslâm geldikten sonra doğmuş ve Tayyib ile Tâhir diye bilinen de o'dur, denilmiştir. Kâsım, Tayyib ve Tâhir, İslâm'dan önce öldüler. Diğer tüm kızları ise, İslâm'ın zuhurunu görmüş, müslüman olmuş ve Onunla birlikte hicret etmişlerdir.

Denildiğine göre (Hz. Hadîce'yi) evlendiren, amcası Amr b. Esed'dir. Babası da Ficâr Savaşından önce vefat etmiştir. Vâkidî der ki: «Doğrusu da budur. Çünkü babası Ficâr Savaşı'ndan önce vefât etmiştir.»

Hadîce'nin o sıralardaki evi bugün kendisinin adıyla bilinen evdir. Denildiğine göre, Muâviye onu satın alıp namaz kılınan bir mescid haline getirmiştir.

Hadîce ile Peygamber (s.a.v.) arasında aracılık görevini Ya'lâ b. Münye'nin kızkardeşi Nefîse bint Münye yapmış idi. Mekke'nin Fethi gününde müslüman olmuş, Rasûlullah (s.a.v.) ona iyilik ve ikramda bulunmuştu.

HİLFU'L-FUDÛL

İbn İshâk'ın dediğine göre, Cürhûm ve Katûrâ' Kabilelerinden birkaç kişi vardı ki onlar: Fudayl b. el-Hâris el-Cürhumî, Fudayl b. Vedâ'a el-Katûrî, Mufaddal b. Fedâle el-Cürhümî diye bilinmekteydiler. Bunlar bir araya gelip, Mekke Vadisi'nde hiçbir zalimi barındırmamak üzere sözleştiler ve şöyle dediler: «Allah, bu beldenin hakkını çok büyük gördüğünden başka türlü olamaz. Amr b. Avf el-Cürhümî der ki:

«Fudûl yeminleşip sözleştiler,
Mekke'de zâlim kalmayacak, dediler.
Bu iş üzerine antlaştılar, teminat verdiler.
Bu nednle, aralarında «himayede» olan da, iyilik gören de
esenliktedir.»

Daha sonra bu durum tarihe karıştı ve Kureyş arasında bundan yalnızca sözü edilir oldu.

Daha sonraları, Kureyş'in bir takım kabileleri tekrar aynı anlaşmaya yürürlük kazandırmaya çağrıda bulundu ve şerefi ve yaşı dolayısıyla Abdullah b. Cud'ân'ın evinde sözleştiler. Bu toplantıya, Hâşimoğulları, Muttaliboğulları, Esed b. Abdi'l-Uzzâoğulları, Zühre b. Kilâboğulları ile Teym b. Murreoğulları katılmıştı. Bunlar şu hususlar üzerinde anlaşıp akidleştiler: «Mekke'de ister yerli halkından isterse yabancılardan olsun karşılaştıkları her bir mazlûmun mutlaka yanında yer alacak, hakkı kendisine geri verilinceye kadar onunla birlikte olacaklardı.» Kureyş, bu antlaşmaya «Hilfu'l-Fudûl» adını verdiler. Bu antlaşmada Rasûlullah (s.a.v.) de bulunmuştu. Yüce Allah ona peygamberlik verdikten sonra şöyle demişti: **«Amcalarımla birlikte Abdullah b. Cud'ân'ın evinde öyle bir antlaşmaya şahid oldum ki, onu kırmızı tüylü develere bile değişmem. İslâm geldikten sonra da bu antlaşmanın gereğini yerine getirmek üzere çağırılacak olursam, kesinlikle yerine getiririm.»**

İbn İshâk'ın anlattığına göre, Muhammed b. İbrâhim b. el-Hâris et-Teymî şöyle demişti: «Hüseyn b. Ali b. Ebî Tâlib ile Velîd b. Utbe b. Ebî

Süfyân arasında bir mal ile ilgili olarak bir anlaşmazlık çıkmıştı. Velîd de o sıralarda Amcası Muâviye tarafından Medine Emîri olarak görev yapmaktaydı. Elindeki otorite dolayısıyla Velîd, bu işi savsaklamaya koyuldu. Bunun üzerine Hz. Hüseyn ona şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim, ya bana hakkımı verirsin, yahut kılıcımı alarak Rasûlullah'ın Mescidinde dikilir, Hilfu'l-Fudûl'un gereğinin yerine getirilmesi çağrısında bulunurum." Abdullah b. ez-Zübeyr de orada hazır bulunuyordu. Bunu duyunca şöyle dedi: "Ben de Allah'a yemin ederim, eğer bu antlaşmayı ileri sürerek çağrıda bulunursa, onun çağrısını kabul ederim. Tâ ki hakkı kendisine verilinceye, ya da bizler bunun için ölünceye kadar." el-Miswer b. Mahreme ez-Zührî de, Abdurrahmân b. Osmân b. Abdullah et-Teymî de bunu işitince aynı şeyleri söylediler. Velîd, durumdan haberdar olunca, Hz. Hüseyn'i razı edecek şekilde hakkını verdi.»

Kureyş'in Kâ'be'yi yıkması ve yeniden yapılması

Rasûlullah (s.a.v.) otuzbeş yaşında iken Kureyş, Kâ'be'yi yıktı.

Onların Kâ'be'yi yıkmalarının sebebi şuydu: Kâ'be, bir adam boyundan biraz daha yüksekte, iri taşlarla dizilmişti. Onlarsa, yükseltmek ve bir çatı eklemek istemişlerdi. Çünkü Kureyş'ten olan ve olmayan bazı kimseler, Kâ'be içerisindeki değerli eşyaları çalmıştı. Çalınan bu eşyalar arasında altın geyikler de vardı. Bu geyikler ise, Kâ'be'nin içerisinde yer alan bir kuyuda bulunuyorlardı.

Kâ'be'deki bu iki geyik heykelinin durumu şu idi: Yüce Allah, İbrâhim ve İsmâîl (aleyhisselâm)a Kâ'be'yi inşa etmek emrini verdiğinde, onlar bu emri yerine getirmişlerdi. Bundan daha önce söz edilmişti. Hz. İsmâîl, Mekke'de ikâmet edip Kâ'be'nin işlerini hayatı boyunca görmeye devam etti. Ondan sonra oğlu Nebt bu görevi yüklendi. Nebt ölünce ve Hz. İsmâîl'in soyu çoğalmayınca, bu sefer Cürhüm Kabilesi Kâ'be'nin işlerini görme görevini eline aldı. Cürhüm'lüler arasında Kâ'be'nin işlerini üzerine alan ilk kişi Mudâd idi. Ondan sonra da onun oğulları bu göreve devam etti. Sonunda Cürhüm'lüler, işi azıttılar ve Beytullah'ın itibarını hiçe sayarak, Mekke'ye girenlere zulme koyuldular. O kadar ki, İsâf ve Nâile'nin Kâ'be'de zinâ ettikleri ve ceza olmak üzere taş yapıldıkları da söylenmiştir.

Amr b. Âmiroğulları Yemen'den dağıldıktan sonra Huzâa'lılar Tihâme'de yerleşmişlerdi. Allah, Cürhüm'lüler üzerine burun kanaması hastalığını musallat ederek, onları yok etti. Onların geri kalanlarına karşı da Huzâ'a'lılar hücum edip oradan sürmeye koyuldular. O sıralarda Huzâ'a'lıların başkanı Amr b. Rabîa b. Hârise idi. Cürhümlülerin geri kalan-

larıyla Huzâ'a'lılar arasında böylece çarpışmalar oldu. Cürhüm'lü Âmir b. el-Hâris, yenileceklerini anlayınca, Kâ'be'de bulunan iki geyik heykelini ve Haceru'l-Esved'i alarak, tevbe etmenin yollarını aramaya koyuldu ve şöyle diyordu:

«Allah'ım, Cürhüm halkı senin kullarındır,
Diğer insanlar yabancın, onlarsa evinde yetişti
Eskiden beri ülken onlarla şendir.»

Fakat tövbesi kabul edilmedi. Bunun üzerine geyik heykellerini, Kâ'be'de Zemzem kuyusuna gömerek üzerlerini kapattı. Geri kalan Cürhümlüleri de yanına alarak Cüheyne Diyarı'na gitti. Bir sel gelip onların hepsini götürdü. Amr b. el-Hâris dedi ki:

«Hacûn'dan Safâ'ya kadar bir dost yok gibi,
Mekke'de kimse gece sohbet etmemiş sanki.
Evet, bizler ora halkıydık da bizi yok etti,
Geçip giden gecelerle, işlediğimiz günahlar.»

Cürhüm'den sonra, Amr b. Rabîa, Beyt'in işlerini üzerine aldı. Denildiğine göre, Amr b. el-Hâris el-Gassânî, onun işlerini üzerine aldı, ondan sonra da Huzâ'a bu görevi devraldı. Ancak Mudar'a mensup kabileler uhdesinde üç ayrı görev vardı: (Biri) Hacıları Arafat'tan geçirmekti. Bu görev Gavs b. Murd b. Üdd'ün elinde idi. Sûfe diye bilinen de bu kişidir. İkincisi: Minâ'ya götürmekti. Bu görev, Zeyd b. Advânoğulları elinde idi. Onlardan olup son olarak bu görevi ifa eden kişi, Ebû Seyyâre Umeyle b. el-A'zel b. Hâlid'dir. Üçüncüsü: Haram aylara Nesî' uygulaması yapmaktı.[1] Bu görev, Kalammes'in uhdesinde idi. Asıl adı: Huzeyfe b. Fukaym b. Kinâne'dir. Ondan sonra bu görev çocuklarına geçmiştir. Sonra bu vazife Ebû Semâme'ye geçti. Adı ise: Cünâde b. Avf b. Kala' b. Huzeyfe'dir. İslâm, hâkim duruma gelince haram aylar da aslî hallerine dönmüş oldu ve Allah (c.c.) Nesî'i iptâl etti.

Huzâ'a'dan sonra Beyt'in işlerini Kureyş Kabilesi üstlendi. Bunu Kusayy b. Kilâb'dan söz ederken anlatmış idik. Ondan sonra da Abdulmuttalib (daha önceden belirtildiği şekilde) Zemzem Kuyusu'nu kazıp temizledi ve oradaki iki geyik heykelini çıkarttı.

Çalınan bu geyik heykelleri, Düveyk diye bilinen Muleyn b. Huzâ'a-oğullarının mevlası olan birisinin yanında bulunmuş; Kureyş de onun eli-

(1) Nesî: Ay senesi ile güneş senesi arasındaki farkları kapatmak ve Hacc'ın hep aynı mevsime gelmesini sağlamak amacıyla her otuz küsur yılda bir, seneye bir ay eklenirdi. İşte bu işleme Nesî' denir. (Çev.)

ni kesmiş idi. Bu hırsızlığı yapanlar olarak itham edilenler arasında: Âmir b. el-Hâris b. Nevfel, Ebû Hârib b. Aziz ve Ebû Leheb b. Abdulmuttalib de bulunmaktaydı.

Rum bir tâcire ait bir gemiyi deniz, Cudde taraflarında karaya vurmuş ve gemi parçalanmıştı. Bu geminin kerestelerini alıp Kâ'be'nin tavanı için hazırladılar. Böylelikle, tamirat için ellerine nisbeten malzeme geçmiş bulunuyordu. Kâ'be'de bulunan ve Kâ'be'ye yapılan hediyelerin atıldığı kuyudan hergün çıkan bir yılan vardı. Bu yılan gelip Kâ'be'nin duvarı üzerinde durur, yanına kim yaklaşırsa, tıslar ve ağzını açardı. Onlar da bu yılandan çekinirlerdi. Yine bu yılan birgün Kâ'be'nin duvarı üzerinde bulunmakta iken, bir kuş gelip yılanı kaldırıp gitti. Bunu gören Kureyşliler: «Allah (c.c.) nün yapmak istediğimizden râzı olduğunu umarız.» diye düşündüler.

Bunlar olunca Rasûlullah (s.a.v.), otuz beş yaşında idi ve Ficâr Savaşı üzerinden de onbeş yıl geçmiş idi.

Kureyşliler Kâ'be'yi yıkmak istediklerinde Ebû Vehb b. Amr b. Âiz b. İmrân b. Mahzûm Kâ'be'den bir taş alarak kaldırdı, fakat taş elinden kayıp yerine düştü. Bunu görünce şöyle dedi: «Kureyş topluluğu, bunun yapımına yalnız helâl şeyler katın. Bir zinakârın parasını, faiz parasını ve bir başkasından haksızca alınmış bir malı bunun yapısına sokmayın.»

Bunu söyleyenin, Velîd b. Muğire olduğu da söylenilmiştir.

Sonra, Kâ'be'yi yıkmaktan dolayı herkesi bir korku aldı. Velîd o. Muğire onlara: «Hepinizden önce ben girişeceğim.» diyerek kazmayı aldı ve bir miktar yıktı. Herkes onun geceyi geçirmesini bekledi ve: «Bakalım, başına birşey gelirse, hiçbir tarafını yıkmayız.» diye düşündüler. Velîd, sağlıklı bir şekilde sabahı etti ve normal olarak işine gitti. Diğerleriyle birlikte Kâ'be'yi yıkmaya başladılar. Böylelikle temeline varıncaya kadar yıkmalarına devam ettiler. Temelde birbirine geçmiş yeşil taşlar buldular. Onlardan birisi, iki taşın arasına bir çubuğu soktu ve taşların birisini yerinden oynatmak istedi. Taş yerinden sarsılınca, tüm Mekke de yerinden oynadı. Daha sonra Kâbe inşaatına girişmek için taşları topladılar. Sonra da, Rükn diye bilinen Haceru'l-Esved'in konulacağı yere gelinceye kadar, binâ işini sürdürdüler. Her bir kabile, taşı kaldırıp kendisi yerine koymak istedi. Nihayet, bir birlerine savaş açmak üzere kendi aralarında sözleştiler. Abduddâroğulları kan dolu bir çanak getirip Adiyyoğulları ile ölünceye kadar savaşmak üzere antlaştılar ve ellerini kana batırdılar. Bunun üzerine onlara «Kan içiciler» adı verildi. Bu şekilde dört gün geçti. Daha sonra durumu danıştılar. Kureyş'in en yaşlısı olan Ebû Umeyye b. Muğire şöy-

le dedi: «Mescid kapısından yanınıza ilk girecek kimseyi aranızda hüküm vermek üzere hakem kabul edin.» Denilen kapıdan ilk giren Rasûlullah (s.a.v.) oldu. Onun girdiğini görünce hep birlikte: «Bu el-Emîn'dir. Onun hakemliğini kabul ediyoruz.» dediler ve onu durumdan haberdar ettiler. Rasûlullah (s.a.v.), onlara: «Bana bir örtü verin» dedi. Ona istediği örtüyü getirdiler. Haceru'l-Esved'i alıp örtünün üzerine yerleştirdi ve: «Her bir kabile örtünün bir tarafını tutuversin, sonra da hep birlikte kaldırın.» dedi. Onlar da denileni yaptı. Taşı, konulacağı yere getirdiklerinde, eliyle taşı alıp yerine yerleştirdi. Sonra da bu taşın üzerinde binâya devam ettiler.

RASULULLAH (s.a.v.) in RASÛL OLARAK GÖNDERİLDİĞİ ZAMAN

Allah, Peygamberi Muhammed (s.a.v.)i, Kisrâ Perviz b. Hürmüz b. Anuşirvân'ın hükümdarlığının yirminci yılında peygamber olarak görevlendirdi. O sırada, Farslar'ın Araplar valisi olan İyâs b. Kabîsa et-Tâî de Hîre Valisi idi.

Enes b. Mâlik ile Urve b. ez-Zübeyr ve Hamza ile İkrime'nin rivâyetlerine göre de İbn Abbâs şöyle demişlerdir: «Peygamber (s.a.v.), kırk yaşında iken peygamberlikle görevlendirildi ve ona vahiy indirildi.» Yine İkrime'nin ve Said b. el-Müseyyeb'in rivâyetiyle İbn Abbâs şöyle demiştir: «Rasûlullah (s.a.v.)a vahiy kırk üç yaşında iken nazil oldu.» İlk vahyin geldiği gün, ihtilâfsız olarak pazartesi günü olmakla birlikte, hangi pazartesi günü olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Ebû Kılâbe el-Cermî, şöyle demiştir: «Furkân, Peygamber (s.a.v.)e Ramazanın on sekizinci günü nâzil oldu.» Başkaları da: «Ramazan'ın on dokuzuncu günü olmuştur.» demiştir.

Rasûlullah (s.a.v.), Cebrâîl'i görmeden önce, Allah'ın fazl-u keremiyle şereflendirmek istediği kimselerin gördükleri bazı şeyleri görüyor ve müşahede ediyordu. İki meleğin karnını yarıp kalbindeki hile ve kirleri çıkartmaları, yanından geçtiği her bir taşın ve ağacın ona selâm vermesine rağmen sağına soluna bakıp kimseyi görememesi gibi durumlar sözünü ettiğim bu müşahedeler arasındadır. Ayrıca bütün ümmetler, onun peygamber olarak gönderileceğinden söz ediyor ve her bir ümmet, kendi kavmini bundan haberdar ediyordu.

Âmir b. Rabia şöyle söyler: «Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'in şöyle dediğini işittim: "Bizler, İsmâîl'in torunlarından ve Abdulmuttaliboğullarından bir peygamber beklemekteyiz. Kendimin ona yetişeceğini sanmıyorum. Ben şimdiden ona iman ediyor, onu tasdik ediyor ve onun peygamber olduğuna şahitlik ediyorum. Ömrün vefâ edecek olur ve onunla görüşürsen, ona selâmımı bildir. Şimdi sana onun niteliklerini bildireyim, ki onun hali sana gizli kalmasın." (Âmir): «Haydi söyle» deyince şöyle devam etti: «O, uzun boylu da değildir, kısa da değildir. Saçları ne çoktur ne de az. İki gö-

zünden gitmeyen bir kırmızılık vardır. Onun iki omuzu arasında Peygamberlik Mührü vardır. Adı, Ahmed'dir. Onun Peygamber olarak gönderileceği yer bu şehirdir. Daha sonra kavmi, onu buradan çıkartacak ve getirdiklerinden hoşlanmayacaklardır. Bunun üzerine Yesrib (Medine)e hicret edecek ve dini orada güçlenecektir. Sakın onu bilmemezlik etmeyesin. Ben her tarafı dolaşıp İbrâhim'in dinini sorup durdum. Yahudi, Hıristiyan ya da mecûsî olsun kime sordumsa bana şöyle diyordu: "Bu dini(n çıkacağı yeri) sen geride bıraktın. Arkasından, onu benim sana söylediğim şekilde niteliyorlar ve: "Zaten ondan başka bir peygamber de kalmadı," diye ekliyorlardı.»

Âmir der ki: «Müslüman olup Rasûlullah (s.a.v.)a Zeyd'in söylediklerini aktarıp onun selâmını da bildirdikten sonra, Rasûlullah (s.a.v.), onun selâmını aldı ve ona rahmet okuduktan sonra şöyle dedi: "Ben onun cennette eteklerini sürükleye sürükleye (yürüdüğünü) gördüm."»

Cubeyr b. Mut'ım der ki: «Rasûlullah (s.a.v.) peygamber olarak gönderilmeden önce, Buvâne adlı putun yakınlarında oturmakta idik. Bir deve kesmiştik. Ansızın putun içerisinden birisinin şöyle bâğırdığını işittik: «Şu hayret veren işe bakınız. Biz artık gökten haber çalamayacağız. Yıldızlarla taşlanıyoruz. Bunun nedeni ise, adı Ahmed olan, Mekke'de peygamberlikle görevlendirilip Yesrib'e hicret edecek birisidir."» (Cubeyr) der ki: «Sesimizi çıkarmayıp sustuk ve dehşete kapıldık. (Sonra da) Rasûlullah (s.a.v.) orataya çıktı.»

Onun Peygamberliğinin delilleri pek çoktur. İlim adamları bu konuda pek çok kitap tasnif etmiş ve bunlarda insanı hayrete düşürecek çok şeylerden söz etmişlerdir. Ancak burası onlardan söz edecek yer değildir.

PEYGAMBER (s.a.v.) E VAHYİN GELMEYE BAŞLAMASI

Hz. Âişe (r.a.)ın söylediğine göre, Rasûlullah (s.a.v.)e ilk olarak vahiy, sâdık rüyalarla gelmeye başlamıştı. Bu rüyâlar, sabah aydınlığı gibi çıkardı. Daha sonra kendisine yalnız kalmak sevdirildi. Hirâ Mağarasında geceler boyu ibâdet eder, sonra da ailesinin yanına gelerek, yine aynı amaçlarla yanına azık alır giderdi. Bu durum, ansızın Cebrâil (a.s.) kendisine görünerek gelip: «Yâ Muhammed, sen Allah'ın resûlüsün.» dediği zamana kadar sürdü. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), şöyle dedi: «Dizlerimin üstüne çöktüm. Sonra da iliklerime kadar titrer halde Hadîce'nin yanına girdim ve şöyle dedim: "Beni örtüp sarınız, beni örtüp sarınız." Bilâhare korkum gitti. (Cebrâil) bana bir daha gelerek:"Ya Muhammed, sen Allah'ın Rasûlü'sün" dedi. (Peygamber devamla) dedi: «Kendimi yüksek bir yamaçtan atmak istedim. Fakat bunu yapmak isteyince bir daha bana göründü ve: "Ya Muhammed, Ben Cebrâîl'im, sen de Allah'ın rasûlüsün" dedi. Arkasından bana: «Oku» dedi. Ben kendisine: «Okumam yok» dedim. Beni üç kere takatım kesilinceye kadar, alıp sıktı. Sonra da şöyle dedi: «**Yaratan Rabbinin adıyla oku.**» (Alak, 96/1). Ben de okumaya başladım. Arkasından Hadîce'ye varıp: «Andolsun, elden gidiyorum, kendim için korkuya kapıldım.» dedikten sonra, durumumdan haberdar ettim. Bana şöyle dedi: «Müjdeler olsun sana. Allah'a yemin ederim, Allah seni aslâ yardımsız bırakmaz, seni kimseye karşı mahcup etmez. Allah'a yemin ederim, sen akrabalık hakkına riâyet edersin, doğru sözlüsün, emâneti yerine verirsin, zayıflara yardımcı olur, misafire ikramda bulunursun. Hak yolunda ortaya çıkan musibetlerde (başkalarına) yardım edersin.» Sonra beni alarak, Varaka b. Nevfel'e götürdü. Varaka, onun amcasının oğlu idi. (Cahiliyyette) Hıristiyanlığa girmiş, (İlâhî) kitapları okumuş, Tevrat ve İncil sahiplerini dinlemişti. (Hadîce, ona): «Kardeşinin oğlunun dediklerine bir kulak ver.» dedi. Bana sordu. Ben de kendisine durumumu haber verdim. Bana şöyle dedi: «Bu, Musâ b. İmrân'a indirilen Nâmûs'un kendisidir. Keşke, kavmin seni çıkaracağı zaman hayatta olsaydım.» (Bunun üzerine) ben: «Onlar beni (şehrimden) çıkaracaklar mıymış?» diye sordum. «Evet, senin getirdiğin gibi birşey getiren herkese mutlaka düşmanlık edilegelmiştir.

Şayet senin (davet) günlerine yetişecek olursam, sana son derece yardım ederdim» dedi.

Kur'ân-ı Kerîm'den «Oku» emrinden sonra Hz. Peygamber'e indirilen: «**Nûn, kaleme ve yazdıkları satırlara yemin olsun.**» (Kalem, 68/1): «**Ey müddessir (örtülerine sarınıp bürünmüş olan)**» (Müddessir, 74/1) ile: «**Kuşluk vaktine andolsun.**» (Duhâ, 91/1), buyrukları olmuştur.

Hz. Hadîce Rasûlullah (s.a.v.)e, Allah'ın kendisine ihsan ettiği peygamberlik konusundaki kanaatini pekiştirmek amacıyla şunları da söylemişti: «Amcamoğlu, sana gelen bu arkadaşın (melek) geldiği zaman beni haberdar edebilir misin?» Hz. Peygamber: «Evet» dedi. Derken Cebrâil geldi, Hz. Peygamber de ona geldiğini bildirdi. Bunun üzerine Hz. Hadîce: «Kalk, sol baldırımın üzerine otur.» dedi. Rasûlullah (s.a.v.) kalkıp söylediği şekilde oturdu. Hz. Hadîce sordu: «Onu görüyor musun?» Hz. Peygamber: «Evet.» dedi. Bu sefer: «Kalk, sağ baldırımın üzerine otur.» dedi. O da oturdu. Hz. Hadîce yine sordu: «Onu görüyor musun?» Hz. Peygamber: «Evet» diye cevap verince, bu sefer örtüsünü atarak, Rasûlullah (s.a.v.)i kucakladı ve sordu: «Yine görüyor musun?» Bu sefer Hz. Peygamber: «Hayır» dedi. Bunun üzerine Hz. Hadîce şöyle dedi: «Amcamoğlu, sebat et. Müjdeler olsun, Allah'a yemin ederim ki, bu bir melektir, asla şeytan değildir.»

Yahyâ b. Ebî Kesîr der ki: «Ebû Seleme'ye Kur'ân-ı Kerîm'den ilk olarak neyin nâzil olduğunu sordum. Bana, ilkin: «**Ey müddessir**» indi, dedi. Ben ona: «Başkaları ilk olarak inen âyetlerin: «**Yaratan Rabbinin adıyla oku**» olduğunu söylüyorlar, dedi. O dedi ki: «Ben Câbir b. Abdullah'a sordum. Bana şöyle dedi: "Ben sana Rasûlullah (s.a.v.) bize anlattığından başka birşey söylemiyorum." (Rasûlullah) şöyle dedi: "Hirâ'da kaldım. Kaldığım bu süreyi bitirdikten sonra, indim, bir ses işittim. Sağıma baktım, birşey göremedim. Soluma baktım birşey göremedim. Önüme baktım birşey göremedim. Başımı yukarıya kaldırdığımda, (meleği kast ederek) onu göklerle yer arasında bir taht üzerinde kurulmuş gördüm. Ondan korkuya kapıldım. Hadîce'ye giderek: "Beni sıkı sıkı örtünüz, beni sıkı sıkı örtünüz" dedim. "Üzerime de su dökünüz." Onlar dediğimi yaptılar. Bunun üzerine: «**Ey müddessir (örtülere bürünür sarınmış olan)**» âyeti indi.» Bu, sahîh bir hadîstir..

Hişâm b. el-Kelbî der ki: «Cebrâil, Peygamber (s.a.v.)e ilk olarak cumartesi ve pazar geceleri geldi. Daha sonra pazartesi günü Allah'ın risâleti ile ona göründü ve ona abdest almasını, namaz kılmasını ve «**Yaratan Rabbinin adıyla oku**» buyruğunu öğretti. Rasûlullah (s.a.v.), o sıra kırk yaşında idi.»

Zührî der ki: «Bir süre Rasûlullah (s.a.v.)a vahiy gelmedi. Bunun üzerine büyük bir üzüntüye kapıldı. Kendisini aşağıya atmak için dağbaşlarına gider oldu. Ne zaman bir dağın tepesine çıktıysa, Cebrâîl ona görünerek şöyle diyordu: "Sen gerçekten de Allah'ın rasûlüsün." Bunun üzerine Rasûlullah'ın üzüntüsü geçer ve kendisine gelirdi. Ne zaman ki Allah, Peygamberine, Kendilerini yaratıp onları rızıklandıran Allah'ı bırakarak putlara taptıkları için kavmini Allah'ın azabıyla korkutmasını ve Rabbinin kendisi üzerindeki nimetini anlatıp durmasını emretti (ki İbn İshâk'a göre nübüvvet peygamberliktir); o zaman Hz. Peygambre de yakînlarından güvendiği kimselere gizlice bunları anlatmaya başladı. Yüce Allah'ın yarattığı kullar arasında ona ilk îmân eden ve onu tasdik eden eşi, Hadîce bint Huveylid olmuştur.»

Vâkidî der ki: «Bizim bütün arkadaşlarımız, Rasûlullah (s.a.v.)in çağrısını ilk olarak kabul eden Kıble Ehli'nden ilk kişinin Hz. Hadîce olduğunu söz birliği ile ifade etmişlerdir.»

Daha sonra Allah'ın, -Tevhîd'i ikrar edip putlardan uzak kalmaktan sonraki- ilk emrettiği farz, namaz olmuştur. Namaz, Sallallahu aleyhi ve sellem'e farz kılındığında, Cebrâîl (a.s.) yanına geldi. Mekke'nin en üst yerinde idi, Vadi tarafındaki bir tümseğe vurdu, oradan bir pınar fışkırdı. Peygamber (s.a.v.), kendisine bakıp dururken o, abdest aldı. Bununla Rasûlullah'a, namaz için nasıl abdest alınacağını göstermek istemişti. Sonra Rasûlullah (s.a.v.) onun gibi abdest aldı. Arkasından Cebrâîl kalkıp Peygamber Efendimiz'in önüne geçerek namaz kıldı. Peygamber de ona uyarak namaz kıldı. Sonra da ayrılıp gitti. Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Hadîce'nin yanına gelerek abdest almayı öğretti. Sonra önüne geçip ona namaz kıldırdı. Hz. Hadîce de ona uydu.

RASÛLULLAH (s.a.v.) İN MİRÂC'I

Mirâc'ın ne zaman olduğunda, ilgilenen âlimler farklı şeyler söylemişlerdir. Hicretten üç yıl önce olmuştur, denildiği gibi, bir yıl önce olmuştur diyenler de vardır. Rasûlullah (s.a.v.)in nereden alınıp mirâca götürüldüğü konusunda da görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Mescid-i Harâm'ın Hicr denilen yerinde uyumaktayken, oradan alınıp geceleyin yürütüldü (isrâ), denildiği gibi, Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'nin evinde uyumakta iken olmuştur, da denildi. Bu görüşü söyleyenler, «Haremin tümü mescid'dir» derler.

Mi'râc ile ilgili hadisleri, sahabelerden bir topluluk, sahîh senedlerle rivâyet etmişlerdir.

Dediler ki: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Cebrâil ile Mîkâîl yanıma gelerek şöyle sordular: «Biz, hangilerini (almak üzere) emredildik?» Dediler ki: «Onların efendilerini (almakla) emredildik.» Sonra gidip ön taraftan geldiler. Bu sefer üç kişi idiler. Uyumakta olduğunu gördüler. Onu sırt üstü çevirip karnını yardılar. Zemzem Suyu ile içinde bulunan hile ve benzeri şeylerden içini yıkayarak temizlediler. İman ve hikmetle dolu bir leğen getirip kalbini ve içini iman ve hikmetle doldurdular. (Peygamber devamla) buyurdu: Cebrâîl beni Mescid (-i Harâm) dan dışarıya çıkarttı. Aniden karşımda bir binek gördüm. Bu, Burâk'tı. Eşekten yüksek ve katırdan alçak idi. Adımını, gözünün son gördüğü noktaya atardı. (Cebrâîl bana): «Bin» dedi. Elimi onun üzerine koyduğumda kabul etmeyip zorluk çıkardı. Bu sefer Cebrâîl ona: «Ey Burâk, dedi. Senin sırtına, Allah'ın yanında Muhammed'den daha değerli bir kimse binmiş değildir.» (Burâktan) bu sefer terler boşandı ve önüme eğildi. Ben de sırtına bindim. Cebrâîl de beni alıp Mescid-i Aksâ taraflarına götürdü. Bana iki kap getirildi. Birisinde süt, diğerinde şarap vardı. Bana: «Bunlardan birisini seç» denildi. Ben de sütü alıp içtim. Bunun üzerine bana: «Fıtrata uygun olanı seçtin, denildi. Şayet şarabı seçmiş olsaydın, senin ümmetin senden sonra azıp yoldan çıkardı.»

Sonra yolumuza devam ettik, Bana: «Aşağı in, namaz kıl» dedi. Ben de inip namaz kıldım. (Cebrâîl) Bana: «Burası Taybe'dir, dedi. Buraya hicret edilecek.»

Yine yolumuza devam ettik Bana: «İn ve namaz kıl» dedi. Ben de inip namaz kıldım. Bana: «Burası Tur-u Sînâ'dır. Allah'ın Musâ ile konuştuğu yerdir.» dedi. Yine yolumuza devam ettik. Bana: «İn ve namaz kıl» dedi. Ben de inip namaz kıldım. Bana: «Burası Beyt Lahm'dır, dedi. İsâ'nın doğduğu yer.» Sonra Beytu'l-Makdis'e varıncaya kadar yürüdük. Mescid'in kapısına vardığımızda, Cebrâil beni indirdi ve Burâk'ı, peygamberlerin (bineklerini) bağladığı halkaya bağladı. Mescide girdiğimde, etrafımı peygamberlerin sarmış olduğunu gördüm. «Benden önce Allah'ın peygamber olarak gönderdiği kimselerin ruhlarının çevremi sarmış olduğunu gördüm» de denilmiştir. Hepsi bana selâm verdi. Ben: «Ey Cebrâil, bunlar kimdir?» dedim. Bana: «Bunlar senin Peygamber kardeşlerindir. Kureyş, Allah'ın ortağı olduğunu ileri sürdü. Hıristiyanlar da Allah'ın çocuğu vardır, dediler. Bu peygamberlere sor bakalım, aziz ve celil Allah'ın herhangi bir ortağı ya da çocuğu var mıdır? İşte Yüce Allah'ın: **«Bir de senden önce göndermiş olduğumuz resûllerimize sor: Biz, Rahmân (olan Allar)'ın dışında kendilerine ibâdet edilen tanrılar mı kılmışız?»** (Zuhruf, 43/45) şekindeki buyruğunda anlatılan durum budur. Hepsi, aziz ve celil Allah'ın birliğini ikrar ettiler. Sonra Cebrâil onları topladı, beni önlerine geçirdi. Ben de onlara iki rekât namaz kıldırdım.

Daha sonra Cebrâil, benimle malum kayanın yanına vardı, oraya çıkardı. Baktım ki, göğe kadar bir mirâc (merdiven) yükseliyor. Hiç kimsenin gözü ondan daha güzel birşey görmemiştir. Melekler de oradan (göklere) yükselir. Bu Mi'râc'ın başlangıcı Beytu'l-Makdis'deki kayada, öbür ucu ise göklere bitişiktir. Cebrâil beni kaldırıp kanadı üzerine koydu, beni dünya semasına kadar çıkardı. (Kapısının) açılmasını istedi. «Kim o?» diye soruldu. O da: «Cebrâil» dedi. «Ya beraberinde olan kim?» diye sorulunca, «Muhammed» diye cevap verdi. Bu sefer: «Ona peygamberlik verildi mi?»[1] diye soruldu. O da: «Evet deyince, «Merhabalar olsun ona. Gelen ne iyi birisidir!» dediler ve kapı açıldı, içeri girdik. Karşımızda, herşeyi yerli yerinde, eksiksiz bir adam gördük. Sağında, içerisinden güzel kokular gelen bir kapı, solunda pis kokular gelen bir başka kapı vardı. Sağında bulunan kapıya baktığında gülüyor, solundaki kapıya baktığında ağlıyordu. Ben: «Bu kimdir ve bu iki kapı ne oluyor?» diye sorunca, Cebrâil bana: «Bu senin atan Âdem'dir. Sağındaki kapı Cennet'in kapısı, olup soyundan gelenlerden oraya girenlere baktığı zaman gülüyor; solundaki kapı ise Cehennem'in kapısıdır ve soyundan gelip de oraya girenleri gördüğü zaman da ağlıyor ve üzülüyor» diye cevap verdi.

Daha sonra beni alıp ikinci semâya çıkardı. Kapının açılmasını iste-

(1) Yahut: «Buraya gelmesi için davet yapıldı mı?» (Çev.)

di. «Kim o?» diye sorulunca, «Cebrâîl'im» diye cevap verdi. Bu sefer: «Beraberinde kim var?» diye soruldu. O da: «Muhammed» dedi. «Peki ona peygamberlik verildi mi?» diye sorduklarında da, Cebrâîl: «Evet» diye cevaplandırdı. Bu sefer: «Allah'ın selâmı üzerine olsun, merhabalar olsun ona. Bu gelen ne iyi birisidir!» denilerek, kapı açıldı. İçeri girdiğimizde iki genç ile karşılaştık. Ben: «Ey Cebrâîl, bunlar kim?» diye sordum. Cebrâîl: «Bunlar Meryem oğlu İsâ ile Yahyâ b. Zekeriyyâ'dır.» diye cevaplandırdı.

Arkasından beni alarak üçüncü semâya çıkardı. Kapının açılmasını isteyince: «Kim o?» diye soruldu. «Ben Cebrâîl'im» diye cevap verdi. Bu sefer: «Peki beraberinde kim var?» denilince, o da: «Beraberimdeki Muhammed'dir» dedi. Bu sefer: «Kendisine peygamberlik verildi mi?» diye soruldu, o da: «Evet» dedi. Bunun üzerine: «Merhabalar olsun ona. Hoş sefâ geldi» dediler. İçeri girdik. Karşımda başkalarından daha güzel birisini gördüm. Ben: «Bu kim, ey Cebrâîl?» diye sordum. Cebrâîl: «Bu, kardeşin Yûsuf'tur» dedi.

Arkasından beni alarak dördüncü semâya çıktı ve kapısının açılmasını istedi. «Kim o?» diye soruldu. Cebrâîl: «Yanımdaki Muhammed'dir» diye cevap verince: «Ona peygamberlik verildi mi?» diye soruldu, o da: «Evet» dedi. Bunun üzerine: «Merhabalar olsun ona, hoş sefâ geldi» denildi ve biz de içeri girdik. Karşımızda bir adam duruyordu. Ben: «Bu kimdir?» diye sordum. Cebrâîl: «Bu İdrîs'tir, dedi. Allah, onu yüksek bir mekâna çıkartmıştır.»

Daha sonra beni beşinci kat semâya çıkarttı ve kapının açılmasını istedi. «Kim o?» diye sorulunca: «Ben Cebrâîl'im» diye cevap verdi. Bu sefer: «Beraberindeki kim? diye soruldu. O da: «Muhammed'dir» deyince: «Peki, ona peygamberlik verildi mi?» diye soruldu. Cebrâîl: «Evet.» dedi. «Merhabalar olsun ona, Hoş, sefa geldi» denildi. Biz de içeri girdik. Karşımızda oturan birisi vardı ve etrafındaki topluluğa birşeyler anlatıyordu. «Bu kim?» diye sordum. Cebrâîl bana: «Bu, Hârûn'dur. Etrafındakiler de İsrâiloğulları'dır.» diye cevap verdi.

Arkasından beni alıp altıncı semâya çıkarttı. Kapının açılmasını isteyince, «Kim o?» diye soruldu. «Ben Cebrâîl'im» diye cevap verdi. Bu sefer: «Yanında kim var?» denilince, «Yanımdaki Muhammed'dir.» diye cevaplandırdı. Tekrar: «Peki kendisine peygamberlik verildi mi?» diye soruldu. O da: «Evet» dedi. Bunun üzerine: «Merhabalar olsun ona, hoş sefâ geldi» dediler. Oradan da içeri girdik. Karşımızda oturmakta olan bir adam gördüm. Onu geçip geride bıraktık. Bunun üzerine bu adam ağlamaya başlayınca: «Bu adam kim, ey Cebrâîl?» diye sordum. «Bu Mûsâ'dır» dedi. «Peki niye ağlıyor?» diye sorunca o şöyle dedi. «İsrâiloğulları, beni Allah'ın

yanında Âdemoğulları'nın en değerlisi sanıyor. Âdemoğulları'ndan olan bu adam ise, beni geride bıraktı.»

Hz. Peygamber anlatmasına devam ederek: Sonra beni alarak yedinci semâya çıkarttı. Kapının açılmasını istedi. Ona: «Kim o?» diye sorulunca: «Cebrâîl» diye cevap verdi. Bu sefer: «Peki yanında kim var?» dediler. O: «Muhammed» diye cevaplandırdı. «Peki kendisine peygamberlik verildi mi?» diye sorulunca, o da: «Evet» dedi. Bunun üzerine: «Merhabalar olsun ona. Hoş sefa geldi.» dediler ve biz de içeri girdik. Karşımızda, Cennet'in kapısı önünde, bir kürsî üzerinde oturmuş, saçları yer yer kırlaşmış ve çevresinde de beyaz kağıtları andıran beyaz yüzlü bir toplulukla, renklerinde bir parça siyahlık karışmış bir takım kimselerin yer aldığı bir adam gördük. Renklerinde bir parça siyahlık bulunan o kimseler kalkıp bir nehirde yıkandılar. Nehirden çıktıklarında, onların yüzleri de öbür arkadaşlarının yüzleri gibi bembeyaz olmuştu. Bunun üzerine: «Kim bu?» diye sordum. Cebrâîl: «Bu senin atan İbrâhîm'dir. Şu gördüğün beyaz yüzlü kimseler ise, imanlarına zulüm katmamış kimselerdir. Yüzlerinin renklerinde bir parça siyahlık bulunan o kimselere gelince, onlar iyi ameleriyle birlikte bir kısım kötü ameller de karıştırmışlar, daha sonra tevbe edip, Allah'ın tevbelerini kabul ettiği kimselerdir. Bir de baktım ki İbrâhîm, bir eve yaslanmış şöyle söylüyor: «Şu el-Beyt el-Mâ'mûr'a hergün yetmişbin melek giriyor ve aynı melekler bu eve bir daha dönmüyor.»

Hz. Peygamber devamla buyurdu: Cebrâîl, beni alarak Sidretu'l-Müntehâ'ya vardık. Ağacın meyveleri, Hecer testilerini andırıyordu. Onun dibinden dört nehir kaynıyordu: İkisi gizli, ikisi açıkta idi. Gizli olan iki nehir cennettedir; açık olanları ise, biri Nil'dir, diğeri Fırat'tır. O ağacı Allah'ın nurundan örten örttü. Onun etrafında bulunan melekler, Allah'ın haşyetinden altından çekirgelere benziyordu. Onlar öyle bir değişik hal almışlardı ki, bunu hiç kimse nitelendiremez. Cebrâîl, onların tam ortasında dikilerek, şöyle dedi: «İlerle yâ Muhammed!» Cebrâîl de benimle birlikte olduğu halde, bir Hicâba doğru ilerledim. Beni bir başka melek aldı ve Cebrâîl, benden geriye çekildi. Ben: «Nereye?» diye sordum. Bana: **«Bizden bilinen bir makamı olmayan hiç bir kimse yoktur.»** (Sâffât, 37/164) diye cevap verdi. İşte bu, mahlûkatın varabildiği son noktadır.

Ben bu halimde, Arş'a varıncaya kadar devam ettim. Arş'ın yanında herşey, küçüldü, alçaldı. Rahmân olan Allah'ın heybetinden dilim tutuldu. Derken Allah, nutkumu çözdü ve: «et-Tehiyyâtü el-Mübârekâtü vessalavâtu't-Tayyibâtü lillâhî... (Bütün duâlar, senâlar, bedenî ve malî ibadateler, yalnız Allah'ındır)» deyiverdim. Allah da, bana ve ümmetime bir gün ve gecede elli vakit namaz kılmayı farz kıldı. Sonra Cebrâîl'in yanına

döndüm. Elimden tutup beni Cennet'e soktu. Orada inciden, yakuttan ve zebercedden evler gördüm. Orada bir nehir gördüm ki, onun suyunun rengi sütten ak ve baldan daha tatlı idi. O nehirin dibindeki çakılları, inci yakut ve miskten idi. Cebrâil bana: «İşte bu, Rabbinin sana vermiş olduğu Kevser'dir.» dedi. Daha sonra bana ateş gösterildi. Oradaki zincirlere, parangalara, yılanlara, akreplere ve ondaki türlü, çeşitli azaplara baktım.

Daha sonra beni oradan çıkarttı ve yolumuza Mûsâ'ya rastlayıncaya kadar devam ettik. Mûsâ bana: «Sana ve ümmetine ne farz kılındı?» diye sordu. Ben: «Elli vakit namaz» dedim. Bunun üzerine Mûsâ: «Ben, senden önce İsrâiloğullarını iyice sınadım ve onları en zorlu şartlar altında tedâvi etmeye çalıştım. Onlardan istenenlerse bunlardan daha azdı. Fakat yine de yapmadılar. Rabbine geri git ve bunu hafifletmesini iste. » Rabbimin yanına geri dönüp ondan bu mükellefiyeti hafifletmesini istedim. Onunu kaldırarak hafifletti. Tekrar Mûsâ'ya geri döndüm ve onu durumdan haberdar edince: «Geri dön ve hafifletmesini iste» dedi. Tekrar geri döndüm, bu sefer on vakit daha kaldırarak hafifletti. Bu şekilde Rabbim ile Mûsâ arasında gide gele, sonunda beş vakit kaldı. Mûsâ yine bana: «Geri dön, hafifletmesini dile» dediyse de ben: «Artık Rabbim'den utanmaya başladım, geri dönmeyeceğim.» dedim. Bunun üzerine şöyle bir nidâ işittim: «Ben senin ümmetin üzerine elli vakit namaz farz kıldım. Beş vakit, elli vakite bedeldir. Ben farz kıldığım hükmü yerine getirdim ve aynı zamanda da kullarımın yükünü hafiflettim.»

Daha sonra Cebrâil ile birlikte yatağıma geri döndüm ve bütün bunlar bir gece içinde olup bitmişti.

Rasûlullah (s.a.v.), Mekke'ye geri döndüğünde, insanların kendisine inanmayacaklarını bildiğinden, Mescidu'l-Harâm'da üzgün üzgün oturdu. Önünden Ebû Cehil geçti ve alay edici bir üslûpla ona: «Nasıl bu gece işe yarar birşey yapabildin mi?» diye sordu. Hz. Peygamber: «Evet, dedi, Bu gece Beytu'l-Makdis'e götürüldüm.» Ebû Cehil: «Sonra da sabah olunca aramıza geliverdin, öyle mi?» dedi. Hz. Peygamber: «Evet» diye cevap verdi. Bunun üzerine Ebû Cehil: «Ey Kâ'b b. Lüeyyoğulları, gelin burnya, gelin.» diye halkı çağırdı. Peygamber (s.a.v.) de onlara durumu anlattı. Onların kimi anlatılanları doğruluyor, kimi yalanlıyor, kimisi alkış tutuyor, bir başkası elini şakağına koyup düşünüyordu. İman etmeyenler ona iman edip söylediklerini doğrulayanların yanından uzaklaşıp gidiyordu.

Müşriklerden bir takım kimseler koşup Hz. Ebû Bekir'in yanına vararak: «Senin arkadaşın, şunu şunu söylüyor.» dediler. O da :«Eğer o bunları söylüyorsa, kesinlikle doğru söylüyor.» diye cevap verir. Devamla: «Ben, bunun ötesinde olan konularda bile onun doğru söylediğine inanı-

yorum; Onun gökten gece gündüz almış olduğu haberlerini de doğruluyorum.» Bunun üzerine ona; o günden itibaren:. «Ebû Bekir es-Sıddîk» denilmeye başlandı.

Mekke'li müşrikler, bunun üzerine Hz. Peygamber'e: «O halde bize Mescid-i Aksâ'nın niteliklerinden söz et» dediler. Hz. Peygamber: «Ben de onlara anlatmaya koyuldum. Fakat sonunda bazı noktalarda benim için karışıklık oldu.» dedi. «Bunun üzerine Mescid, alınıp gözümün önüne getirildi. Ben de ona bakıp niteliklerini sayıp dökmeye başladım.» Bu sefer bana: «Bize kervanımızın durumunu bildir» dediler. Hz. Peygamber: «Ravhâ denilen yerde, filânların kervanına rastladım. Bir develerini kaybetmişler ve onu arıyorlardı. Sonra içinde su bulunan bir bardak aldım ve onu içtim. Onlara bu durumu sorabilirsiniz. Daha sonra filan, filân ve filân oğulları'nın kervanlarına rast geldim. Zû Murr denilen yerde, kimilerini binmiş, kimilerini yerde oturmuş gördüm. Onların genç devesi benden ürküp filân kişi sırtından düştü ve elini kırdı. Onlara sorabilirsiniz.» buyurduktan sonra, kendi kervanları hakkında da onlara şu bilgiyi verdi: «Sizin kervanınızı da Ten'îm denilen yerde buldum. Kervanın önünde kül renkli bir deve gidiyor ve bu devenin üzerinde de iki tane elle dikilmiş hurç yerleştirilmişti. Güneşin doğmasıyla birlikte size ulaşacaklar.»

Bunun üzerine Mekkeli müşrikler, yolun gözlendiği tepeye çıktılar ve onu yalanlayabilmek amacıyla güneşin doğmasını beklediler. Onlardan birisi şöyle dedi: «Aha işte güneş doğdu.» Tam bu sırada da bir başkası: «Allah'a yemin ederim. İşte kervan da göründü. En önünde de onun dediği şekilde kül rengi bir deve geliyor» dedi. Böylelikle müşrikler, istedikleri şeyi elde edemeyince, bu sefer: «Muhakkak bu, apaçık bir sihirdir» demeye başladılar.»

İlk Müslüman Olanlar ve Bu Konudaki Farklı Görüşler

İlim adamları, ilk müslüman olan kimsenin Hz. Hadice olduğunda görüş birliği içerisinde olmalarına rağmen, bunun dışında ilk olarak kimlerin müslüman olduğunda farklı görüşlere sahiptirler.

Bazıları: İman eden ilk erkek, Hz. Ali (r.a.) dir demişler ve ondan şu rivâyeti yaparak delil göstermişlerdir: Ali aleyhisselâm'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: «Ben, Allah'ın kulu ve Rasûlü'nün kardeşiyim. En büyük sıddîk benim. Benden sonra bunu kim iddia ederse, ancak iftiracı bir yalancıdır. Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte, insanlardan yedi yıl daha erken namaz kıldım.»

İbn Abbâs, ilk namaz kılan Ali'dir der. Câbir b. Abdullah da: «Peygamber (s.a.v.)e, pazartesi günü peygamberlik verildi, Ali de salı günü namaz kıldı.» der. Zeyd b. Erkam da: «Peygamber (s.a.v.) ile birlikte ilk olarak müslüman olan Ali'dir.» der. Afîf el-Kindî'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

«Ben ticâretle uğraşan bir kişi idim. Hac günlerinde Mekke'ye vardım ve Abbâs'ı gidip gördüm. Onun yanında oturmakta iken, bir adam çıkıp Kâ'be'ye doğru yönelerek namaz kılmaya başladı. Arkasından bir kadın daha çıkıp onunla birlikte namaz kıldı. Derken bir çocuk daha çıkarak onunla beraber namaz kılmaya başladı. Bunu görünce ben: «Yâ Abbâs, bu yeni din de ne oluyor?» diye sorunca bana şöyle dedi: «Bu, kardeşimin oğlu, Muhammed b. Abdullah'tır. Allah'ın kendisini peygamber olarak gönderdiğini, Kisrâ ve Kayser'in hazinelerinin fethinin kendisine müyesser kılınacağını ileri sürüyor. Bu da onun hanımı Hadîce'dir ve ona imân etmiştir. Bu genç ise Alî bin Ebî Tâlib olup ona o da îmân etmiştir. Allah'a yemin ederim, yeryüzünde bu din üzere bu üçünden başka kimseyi tanımıyorum.» Afîf: «Ben de keşke onların dördüncüsü olmuş olsaydım.» diye ekledi.

Muhammed b. el-Münzir, Rabia b. Ebî Abdurrahmân, Ebû Hâzım el-Medenî ile el-Kelbî de şöyle derler: «İlk müslüman olan Ali'dir.» Kelbî şunu da ekler: «O zaman dokuz yaşında idi.» Onbir yaşında olduğu da söylenilmiştir.

İbn İshâk da: «İlk müslüman olan Ali'dir ve o sırada ondokuz yaşında idi.» der.

Yüce Allah'ın Hz. Ali üzerindeki bir nimeti vardır ki şudur: Kureyş, kıtlık dolayısıyla büyük bir sıkıntıya düşmüştü. Ebû Tâlib'in ise pek çok çocuğu vardı. Birgün Rasûlullah (s.a.v.), amcası Abbâs'a: «Amcacığım, Ebû Tâlib'in ailesi çok kalabalıktır. Haydi birlikte gidelim de, onun yükünü biraz hafifletelim.» deyince, ikisi birlikte kalkıp ona gittiler ve ona ne yapmak istediklerini bildirdiler. Bunun üzerine Ebû Tâlib: «Bana Akîl'i bırakın da, istediğinizi yapın.» der. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Ali'yi, Abbâs da Câ'fer'i alır. Hz. Alî, Peygamber (s.a.v.) in yanında, Allah onu elçilikle görevlendirinceye ve o da ona tâbi oluncaya kadar kaldı ve ondan ayrılmadı.

Peygamber (s.a.v.), namaz kılmak istediğinde Ali ile birlikte Mekke'nin bir mahallesine gider, orada namaz kılıp geri dönerlerdi. Birgün Ebû Tâlib onlara rast geldi ve: «Ey kardeşimin oğlu, bu din ne oluyor?» diye sordu. Hz. Peygamber, onun bu sorusuna: «Bu, Allah'ın, meleklerinin ve

rasûlleri'nin dinidir, babamız İbrâhim'in de dinidir. Allahu Teâlâ beni bu din ile tüm kullara gönderdi. Sen ise şimdiye kadar davet ettiklerimin arasında hidâyet bulmaya ve benim bu dâvetimi kabul etmeye en lâyık bir kimsesin.» diye cevap verir. Fakat, Ebû Tâlib: «Dinimi ve atalarımın dinini bırakamam. Fakat Allah'a yemin ederim, hayatta olduğum sürece Kureyş, senin hoşuna gitmeyecek hiçbir şeyi yapamayacaktır.» diye teminat verir.

Câ'fer, müslüman olup ona herhangi bir ihtiyacı kalmayıncaya kadar, amcası Abbâs'ın yanında kaldı. İbn İshâk der ki: Ebû Tâlib, Ali'ye: «Senin kabul ettiğin bu din nedir?» diye sorar. Hz. Ali de: «Babacığım, ben Allah'a ve rasûlü'na imân ettim, Rasûlü ile birlikte de namaz kıldım.» deyince, Ebû Tâlib ona şöyle der: «Muhammed bizleri hayırdan başka bir şeye çağırmaz. Ondan ayrılma.»

İlk müslüman olan, Ebû Bekir (r.a.) dir de denilmiştir. Şâ'bî der ki: İbn Abbâs'a ilk olarak kimin müslüman olduğunu sorduğumda bana şöyle dedi: «Sen Hassân b. Sâbit'in şöyle dediğini işitmedin mi, diyerek şu beyitleri bana okudu:

«Güvendiğin bir kardeşten, üzen birşey görürsen,
Kardeşin Ebû Bekr'in ne yaptığını hatırlayıver.
Çünkü o, dünyanın hayırlısı, takvâlısı ve adaletlisidir,
-Rasûlullah'tan sonra- ve sorumluluğunu en iyi bilendir.
O, ikincidir, gördükleriyle öğülmeye değer,
İnsanlar arasında rasûlleri ilk tasdik edendir.»

Amr b. Abese der ki: Ukâz'da Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına gidip ona: «Yâ Rasûlullah, bu işte sana kimler tâbi oldu?» diye sordum. O: «Bu işte bana biri hür, diğeri köle iki kişi tâbi oldu, bunlar: Ebû Bekir ve Bilâl'dir.» diye cevap verdi. Bunun üzerine müslüman oldum. Kendimi İslâm'ın dörtte biri olarak gördüm.»

Ebû Zer şöyle derdi: «Ben kendimi, İslâm'ın dörtten biri olarak gördüm. Benden önce yalnızca Peygamber, Ebû Bekir ve Bilâl müslüman olmuştu.»

Denildiğine göre, ilk müslüman olan kişi, Zeyd b. Hâris'dir. Zührî, Süleymân b. Yesâr, İmrân b. Ebî Enes ve Urve b. ez-Zübeyr der ki: İlk müslüman olan Zeyd b. Hârise'dir. O ile Ali, Hz. Peygamber'in yanından ayrılmazlardı. Peygamber (s.a.v.) sabahın ilk saatlerinde kuşluk namazı kılmak için Kâbe'ye varır namaz kılar, Kureyş de buna tepki göstermezdi. Ancak, başka namazlar kılacak olursa, o zaman Ali ile Zeyd oturup ona gözcülük ederlerdi.

İbn İshâk da dedi ki: Peygamber'den sonra ilk müslüman olan erkek, Ali ile Zeyd b. Hârise'dir. Daha sonra ise Ebû Bekir müslüman olmuş ve İslâm olduğunu da açıkça ortaya koymuştu. Ebû Bekir, kavmi arasında korunur, kendisine ilişilmez ve onlar tarafından sevilen bir kişi idi. Kureyş'in neseblerini ve onların başından geçen olayları en iyi o biliyordu. Ticâretle uğraştığı için kavmi onun yanında çokça bir araya gelirdi. Bunun üzerine kavminden güvendiği kimseleri İslâm'a davet etmeye başladı. Osmân b. Affân, Zübeyr b. el-Avvâm, Abdurrahmân b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Talha b. Ubeydullah hep onun aracılığı ile müslüman olmuş; onun çağrısını kabul ederek müslüman olup namaz kıldıktan sonra onları alıp Peygamber (s.a.v.)in yanına götürmüştü. İşte bu kimseler, ilk olarak müslüman olan kimselerdir. Daha sonraları, insanlar peşpeşe İslâm Dini'ne girmiş, Mekke'de yaygın bir şekilde İslâm'dan söz edilmeye başlanmıştı.

Vâkidî şöyle der: Ebû Zer'in, dördüncü ya da beşinci kişi olarak müslüman olduğunu söyledikleri gibi, Amr b. Abese es-Sülemî'nin de dördüncü ya da beşinci kişi olarak müslüman olduğunu söylemişlerdir.

Bununla birlikte, Zübeyr'in de, Hâlid b. Sâid b. el-Âs'ın da dördüncü ya da beşinci olarak müslüman oldukları söylenilmiştir.

İbn İshâk der ki: O (Hâlid b. Said) ile eşi Huzâ'a'lı Hümeyne bint Halef b. Es'âd b. Âmir b. Beyâda, çok kişi müslüman olduktan sonra müslüman olmuşlardır.

YÜCE ALLAH'IN, PEYGAMBERİ (s.a.v.)'NE DAVETİNİ AÇIKLAMASINI EMRETMESİ

Peygamber (s.a.v.)'e peygamberlik verildikten üç yıl sonra, Allahu Teâlâ ona, emrolunduğunu açıklamasını emretti. Bundan önceki üç yıl süresince Peygamber Efendimiz dâvetini gizliyor, ancak güvendiği kimselere açıklıyordu. Onun ashâbı da namaz kılmak istediklerinde, mahalle aralarına (ya da vadilere) gidere'k gizlice namaz kılarlardı. Bir seferinde Sa'd b. Ebî Vakkas, Ammâr, İbn Mes'ûd, Habbâb ile Said b. Zeyd namaz kılarlarken, müşriklerden bir grup onları gördü. Onları gören bu müşrikler arasında Ebû Süfyân b. Harb, Ahnes b. Şerîk ve başkaları da vardı. Onlara hakaret etmeye, ayıplamaya başladılar ve sonunda kavgaya tutuştular. Sa'd, onlardan birisinin kafasına, bir devenin çene kemiği ile vurarak yardı. Bir kavle göre İslâm Tarihi'nde dökülen ilk kan budur.

İbn Abbâs anlatıyor: **«Aşiretinden yakın olanları inzâr et (Allah'ın azâbı ile korkut).»** (Şuarâ, 26/214) âyeti nâzil olunca, Rasûlullah (s.a.v.) Safâ Tepesine çıkarak: **«Yâ sabâbâh»**[1] diye seslendi. Bunun üzerine halk yanına gelip toplandı. Onlara:

«Ey filânoğulları, ey falanoğulları, ey Abdulmuttaliboğulları, ey Abd Menâfoğulları» diye seslenince, bunlar bir araya geldiler. O da onlara şöyle sordu:

«Size şu dağın arka yamacında bir grup atlı var, size doğru geliyor, diyecek olursam, benim bu sözlerime inanır mısınız?» Onlar: «Tabii çünkü senin yalan söylediğine şahit olmadık» dediler. Bu sefer Hz. Peygamber: «O halde, şunu bilin ki, ben sizlere çok şiddetli bir azabın gelmesinden önceki korkutucuyum.» dedi. Ebû Leheb ise:

«Yazıklar olsun sana, bir bunun için mi bizleri buraya topladın?» diye çıkıştı, arkasından da çekip gitti. Bunun üzerine:

«Ebû Leheb'in iki eli kurusun.» diye başlayan Sûre (111. Tebbet Sûresi) nâzil oldu.

---

(1) Araplar, savaş tehlikesi, ya da düşmanın hücum etmesi gibi bir tehlike karşısında, bu şekilde seslenip tehlikeyi haber verirlerdi. (Çev.)

Câfer b. Abdullah b. Ebî'l-Hakem de der ki: Yüce Allah, Rasûlü'ne: «**Aşiretinden yakın olan kimseleri inzâr et.**» buyurduğunu indirince, bu mükellefiyet ona oldukça ağır geldi ve bunu yerine getirememek endişesiyle oldukça sıkıntıya düştü. Bir hasta gibi evinden dışarı çıkamadı. Halaları, onun yanına ziyaret amacıyla geldiklerinde, onlara şöyle dedi: «Benim hiçbir rahatsızlığım yoktur. Fakat Allah, bana aşiretimden yakın olan kimseleri, azabıyla korkutmamı emretti.» Bunun üzerine halaları ona: «Sen onları çağır, fakat Ebû Leheb onlarla birlikte olmasın. Çünkü o, senin dâvetini kabul etmeyecektir.» dediler. Rasûlullah (s.a.v.) onları çağırdı. Bunlar arasında Muttaliboğulları ile Abd Menâfoğullarından bir grup da vardı ve hepsi kırkbeş kişi idi. Sözü önce Ebû Leheb alarak: «Bunlar senin amcaların ve amca çocuklarındır, dedi. Konuş. Fakat atalarının dininden sapmış kimseleri de bırak. Şunu bil ki, Araplar senin kavmine asla güç yetiremez. Seni alıp hapsetmek hakkına en çok sahip olanlar senin dedenin çocukları (amcaların)dır. Senin üzerinde bulunduğun husus üzere kalmaya devam etmen, onlar için Kureyş'in kollarının, diğer Arap'lar'ın da yardımını alarak sana hücum etmelerinden daha kolaydır. Ben, senin getirdiğinden daha kötüsünü, amcalarına karşı getirmiş bir başka kimse görmedim.» Fakat Rasûlullah (s.a.v.) bu toplantıda sustu ve hiçbir şey konuşmadı. Daha sonra onları ikinci bir defa davet etti ve şöyle konuştu: «Hamd, Allah'a mahsustur. Ben O'na hamdeder, O'ndan yardım ister, O'na îmân eder ve yalnız O'na tevekkül ederim. Şâhitlik ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur, O, birdir ve hiçbir ortağı da yoktur.» dedikten sonra şöyle devam etti: «Kesinlikle biliniz ki, ileriye gönderilen bir gözcü, kendisini görevlendirmiş kimselere karşı asla yalan söylemez. Kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'a yemin ederim, ben, özel olarak sizlere ve genel olarak da bütün insanlara, Allah'ın göndermiş olduğu elçisiyim. Allah'a yemin ederim, uyur gibi öleceksiniz ve uyanır gibi de öldükten sonra diriltileceksiniz, yaptıklarınızdan kesinlikle hesaba çekileceksiniz; ondan sonra ya ebedî olarak Cennette, ya da ebedî olarak Cehennem'de olursunuz.»

Bunun üzerine Ebû Tâlib: «Sana yardımcı olmak, bizim için çok sevdiğimiz birşeydir. Senin öğüdünü biz kabul ediyoruz. Senin söylediklerini herkesten çok biz tasdik etmek istiyoruz. İşte bunlar, senin atanın oğulları, bir arada bulunuyorlar. Ben de onlardan birisiyim. Ben onlardan senin istediğine hızlıca koşmalarını istiyorum. Sen, emrolunduğun işe devam et. Allah'a yemin ederim, hep senin yanında olacak ve seni gelecek zararlardan koruyacağım. Fakat, Abdulmuttalib'in dinini bırakmak da bir türlü içimden gelmiyor.» diye konuşunca; Ebû Leheb:

«Allah'a yemin ederim, bu çok büyük bir musibettir. Sizden başkala-

rı onu alıkoymadan, sizler onu alıkoymalısınız.» diye atılır; Ebû Tâlib ise şöyle cevap verir:

«Allah'a yemin ederim, hayatta kaldığımız sürece, onu koruyacağız.»

Ali b. Ebû Tâlib der ki: Yüce Allah'ın: «**Aşiretinden yakın olan kimseleri, Allah'ın azabıyla korkut.**» emri nâzil olunca, Rasûlullah (s.a.v.) beni çağırıp: «Ey Ali, dedi. Allah, bana aşiretimden yakın olanları inzâr etmemi emretti. Ben bu yükün altından kalkamadım ve onlara bu işi açıklayacak olursam, onlardan hoşuma gitmeyecek şeylerle karşılaşacağımı biliyorum. Bunun üzerine sesimi çıkarmayıp sustum. Fakat sonunda Cebrâîl bana gelerek: «Ya Muhammed, eğer emrolunduğun şeyi yerine getirmeyecek olursan, Allah seni azaplandıracaktır» dedi. Bunun için sen bize bir kap yemek yap, onun üzerine bir koyun ayağı atıver. Bir kap ta süt doldur. Sonra da Abdulmuttaliboğullarını onlarla konuşmak ve emredildiğimi onlara tebliğ etmek üzere yanıma toplantıya çağır.» Bana verdiği emri yerine getirdim ve daha sonra da onları toplantıya davet ettim. O gün o toplantıya gelenler kırk kişi, ya da bir fazla, yahut bir kişi eksik idiler. Bu kişiler arasında amcaları Ebû Tâlib, Hamza, Abbâs ve Ebû Leheb de vardı. Hepsi bir araya gelince, hazırladığım yemeği getirmemi söyledi. Yaptığım yemeği yere bırakınca, Rasûlullah (s.a.v.), etten bir parça alarak dişleriyle parçaladı ve parçalarını kabın çeşitli yerlerine bıraktıktan sonra onlara: «Allah'ın adıyla alınız» dedi. Hazır bulunanlar, doyuncaya kadar yedi. Fakat ben kapta, onların ellerinin uzandıkları yerlerdeki izlerden başka birşey görmüyordum. Ali'nin nefsini kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, onların tümünün önüne koyduğum yemeği, tek bir kişi yiyebilirdi. Daha sonra Rasûlullah bana: «Şimdi de gelenlere süt içir!» dedi. Ben de süt kabını alıp geldim. Hepsi de kanıncaya kadar içtiler. Allah'a yemin ederim, bir kişi tek başına onun kadarını içip bitirebilirdi. Rasûlullah (s.a.v.), onlarla konuşmak isteyince, Ebû Leheb ondan önce davranarak: «Sizin adamınızın sizleri ne de müthiş büyülediği» deyince, Rasûlullah (s.a.v.), kendileriyle konuşamadan, dağıldılar. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.), bana: «Yarın, bir daha çağırırsın ya Ali, o malum adam, senin işittiğin şekilde benden önce davranıp konuşmaya başladı, onlar da ben konuşamadan dağılıverdiler.» deyip şöyle devam etti: «Şu yaptığın gibi bir daha bizlere yemek hazırla, sonra da onları yanıma toylayıver.»

Herkes toplanıp gelince, bir önceki gün yaptığı gibi yaptı ve onlara aynı kaptan bir daha süt içirdi. Hepsi de kana kana içtiler ve doyuncaya kadar da yediler. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.) sözü alarak şöyle dedi: «Ey Abdulmuttaliboğulları, Allah'a yemin ederim ki, ben hiç bir Arap gencinin size getirdiğimden daha değerli birşeyi kavmine getirmiş oldu-

günu bilmiyorum. Ben sizlere dünyanın da, âhiretin de hayrını getirmiş bulunuyorum. Yüce Allah da bana, sizleri bu hayra çağırmamı ermetmiştir. Bu işte kim bana kardeşim, vasim ve halîfem olmak üzere yardımcı olur?»

Hazır bulunanların tümü bu işe yanaşmadı. Bense, aralarında yaşça en küçük, gözleri hepsinden çapaklı, karını hepsinden büyük, bacakları tümünden ince olduğum halde: «Ey Allah'ın peygamberi, bu işte ben senin yardımcın ve destekçin olacağım.» dedim. Bunun üzerine Rasûlullah, boynumdan tutup: «İşte bu, benim kardeşim, vasim ve benden sonra aranızdaki halîfemdir; onu dinleyip itâat edeceksiniz.» dedi. Bundan sonra orada bulunanlar, gülüşerek kalkıp gittiler. Giderken de babam Ebû Tâlib'e: «Oğlunun dediklerini dinleyip itaat etmen için sana emir verdi.» diye takılıyorlardı.

Rasûlullah (s.a.v.), Allah'tan kendisine gelen emirleri açıklamakla ve insanlara bu işi bildirip onları Allah'a imana çağırmakla emredildi. Ona peygamberlik verilir verilmez, üç yıl süreyle, dâvetini açık açık bildirmekle emrolununcaya kadar, gizli yaptı. Fakat bu üç yıl geçtikten sonra, Allah'ın emirlerini açık açık bildirmeye ve Kavmini İslâm'dan haberdar etmeye başladı. Fakat bu merhalede ondan tam anlamıyla uzaklaşmadılar ve tanrılarını diline dolayıp onları küçümseyinceye kadar kısmî bir takım tepkilerin dışında, onu red etmediler. Fakat, tanrılarını diline dolayıp onları küçümsemeye başlayınca, Allah'ın, İslâm Dini'ni kabul etmekle koruduğu kimseler dışındakiler, ona muhalefet etmekte birlik oldular. O zamana kadar müslüman olmuş olanlar da zaten hem az, hem de gizli idiler. Kavminin muhalefetine karşı Ebû Tâlib, onu himayesine aldı, koruduğu ve kendisine zarar verilmesine imkân bırakmadı. Rasûlullah (s.a.v.) de Allah'ın kendisine emir verdiği şekilde, hiç bir engel tanımaksızın Allah'ın buyuruklarını açık açık tebliğ etmeye devam etti.

Kureyş, Rasûlullah (s.a.v.), hoşlarına gidip gitmediğine aldırış etmediğini, Ebû Tâlib'in de kendisini koruyup kendilerine teslim etmediğini görünce, ileri gelenlerinden bazı kimseler Ebû Tâlib'e gittiler. Bunlar arasında Rebîa'nın iki oğlu Utbe ile Şeybe, Hişâm'ın oğlu Ebu'l-Bahterî, Muttalib'in oğlu Esved, Ebû Cehil b. Hişâm Âs b. Vâil, Haccâc'ın oğlu Nubeyh ve Münebbih ve başkaları da vardı. Ebû Tâlib'e: «Yâ Ebâ Tâlib, Senin yeğenin tanrılarımıza küfretmiş, dinimizi ayıplamış, düşüncelerimizi kafasızca olmakla nitelemiş, babalarımızı sapıklar olarak ilan etmiş bulunuyor. Ya onu bize bu şekilde saldırmaktan alıkoyarsın, ya da bizi onunla başbaşa bırakırsın. Çünkü sen de bizim gibi onun dediklerine karşı bulunuyorsun.» deyince, Ebû Tâlib onlara, güzel sözler söyleyip yumuşak bir

şekilde geri çevirdi. Böylece yanından ayrılıp gittiler. Rasûlullah (s.a.v.), eskisi gibi yoluna devam etti.

Fakat, Rasûlullah ile Kureyş'in müşrikleri arasında durum gittikçe daha bir sarpa sarıyordu. Herkes ondan uzaklaşıyor, Kureyş, Rasûlullah'tan daha çok söz etmeye başlamıştı. Onu daha çok kınamaya koyulmuşlar ve ona karşı gerekirse savaşmaya birbirlerini teşvik etmeye bile başlamışlardı. Ebû Tâlib'in yanına bir daha giderek: «Yâ Ebû Tâlib, senin hem yaşın, hem de şerefin var. Biz, senden kardeşinin oğlunu alıkoymanı beklerdik, fakat sen böyle bir şey yapmadın. Bizlerse, Allah'a yemin ederiz ki, artık tanrılarımıza küfredilmesine, babalarımıza hakaret edilmesine, düşüncelerimizin kafasızlıkla nitelendirilmesine tahammül edemiyoruz. Artık ya onu bize bu şekilde saldırmaktan alıkoyarsın ya da sana ve ona karşı iki taraftan birisi yok oluncaya kadar savaş açarız.» yollu sözler söylediler, sonra da çekip gittiler.

Kavminden bu şekilde uzak bırakılmak ve onların kendisine bu şekilde düşmanlık etmeleri, Ebû Tâlib'in gözünde oldukça büyüdü. Fakat bununla birlikte de Rasûlullah (s.a.v.)'ı onlara teslim etmek ve onu yardımsız bırakmak da hoşuna gitmiyordu. Rasûlullah (s.a.v.)'a haber göndererek, Kureyş'in kendisine söylediklerini bildirdikten sonra, şunları ekledi: «Beni ve kendini düşün. Bu konuda bana kaldırabileceğimden fazlasını yükleme.» Bunu işitince, Rasûlullah (s.a.v.), amcasının yeni bir durumla karşı karşıya kaldığını, artık kendisini yalnız bıraktığını ve ona yardım edemeyecek bir duruma geldiğini sanmaya başladı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), ona şöyle dedi:

«Amcacığım, güneşi sağ elime, ayı da sol elime vererek bu işten vaz geçmemi isteseler, kesinlikle vaz geçmeyeceğim. Ya Allah bu dini yükseltir, ya da ben bu uğurda helâk olur, giderim.»

Böyle dedikten sonra Rasûlullah (s.a.v.), ağlayıp yanından ayrıldı. Peygamber Efendimiz bu şekilde gitmekte iken Ebû Tâlib, arkasından yetişerek:

«Ey kardeşimin oğlu, git ve istediğin gibi konuş. Allah'a yemin ederim, ne olursa olsun seni bırakmayacağım.» dedi.

Kureyş, Ebû Tâlib'in Rasûlullah (s.a.v.)'ı bırakmayacağını ve kendilerine karşı düşmanlık edeceğini öğrenince, yanlarına Umâre b. Velîd'i alarak yanına gidip:

«Yâ Ebû Tâlib, dediler. Bu, Kureyş'in yiğidi, şairi ve en yakışıklı genci Umâre'dir. Bunu al. Aklı ve desteği senin olsun. Onu evlât edin. Buna

karşılık bize şu bizleri kafasızlıkla nitelendiren, senin de, atalarının da dinine ters düşen, kavminin birliğini bozan kardeşinin oğlunu bize teslim et, öldürelim. Bu, karşılıklı olarak adam adama değiştirmekten ibarettir.»

Ebû Tâlib de onlara şu cevabı verdi:

«Allah'a yemin ederim, bana çok kötü bir alış veriş teklif ediyorsunuz. Siz bana kendi oğlunuzu besleyeyim diye veriyorsunuz ve buna karşılık oğlumu öldürmeniz için size teslim etmemi istiyorsunuz? Allah'a yemin ederim böyle birşey ebediyyen olmaz.»

Mut'im b. Adiyy b. Nevfel b. Abdu Menâf ona şöyle dedi:

«Allah'a yemin ederim ki, senin kavmin sana çok adaletli bir çözüm teklif ettiği halde, gördüğüm kadarıyla sen onların hiçbir teklifini kabul etmek istemiyorsun.» Buna Ebû Tâlib'in cevabı şu oldu:

«Hayır, Allah'a yemin ederim onlar, bana adaletli bir çözüm teklif etmiyorlar. Fakat sen, benim etrafımı boşaltmakta ve kavmimi bana karşı kışkırtmakta kararlısın. Dilediğini yapabilirsin.»

Bunun üzerine iş daha çetin bir hal aldı, karşılıklı olarak birbirleriyle çekişmeye başladılar, Kureyş müşrikleri, çeşitli kabilelerden müslüman olan sahabileri gittikçe sıkıştırmaya başladılar. Bu sefer her kabile, kendi arasından müslüman olan kimselere çullanmaya, onlara işkence yapmaya ve onları dinlerinden vaz geçirmek için çalışmaya başladılar. Allah, peygamberini de amcası Ebû Tâlib sayesinde korudu. Ebû Tâlib, Hâşimoğulları'nı Rasûlullah (s.a.v.)'ı korumaya çağırdı, onlar da bu çağrıyı kabul ederek, bu işe karar kıldılar. Fakat Ebû Leheb, bu işe katılmadı.

Ebû Tâlib, Kavmi'nin sevindirici bir şekilde bir araya geldiklerini görünce, onlardan övgüyle söz etmeye ve aralarında Resûlullah (s.a.v.)'ın üstünlüğünü dile getirmeye başladı. Kureyşliler, ölüm döşeğinde iken Ebû Tâlib'in yanına gidip:

«Sen bizim büyüğümüzsün, efendimizsin. İnsafa gel de bizleri kardeşinin oğlundan kurtar. Ona emret de bizim putlarımıza, ilâhlarımıza küfretmekten vazgeçsin, biz de kendisini ilâhı ile başbaşa bırakalım.» teklifini yaptılar.

Bunun üzerine Ebû Tâlib, Hz. Peygamber'e haber gönderip çağırtır. Yanına gelince ona der ki:

«Bunlar Kavminin ileri gelenleridir. Kendi ilâhlarına küfretmekten vaz geçmen karşılığında seni de İlâh'ınla başbaşa bırakmayı teklif ediyorlar.»

Rasûlullah (s.a.v.) ona:

«Amcacığım, peki ya ben onları bundan daha hayırlı bir söze çağırsam nasıl olur? Onlar bu sözü söyleyecek olurlarsa, tüm Araplar, onlara

boyun eğecek, Arap olmayanların da herşeylerini ellerine geçireceklerdir.» teklifinde bulundu. Bunu duyan Ebû Cehil atılıp:

«Neymiş bu? Babanın başı hakkı için biz bunu sana on katıyla da vermeye hazırız» dedi. Bu sefer Rasûlullah (s.a.v.):

«Lâilâhe illallah» deyiveriniz» dedi. Fakat hepsi de bunu nefretle red edip farklı şeyler söylediler. Sonra da: «Bizden başka birşey iste!» dediler. Rasûlullah'ın cevabı şu oldu:

«Eğer güneşi indirip ellerime verecek olsanız bile, sizden başka birşey istemeyeceğim.»

Bu cevap onları kızdırdı ve kızgınlıkla kalkıp giderken şöyle dediler:

«Allah'a yemin ederiz, sana da, sana bunu emreden ilâhına da küfür edip duracağız.»

İşte: «**Onların ileri gelenleri yola koyulup: "Yürüyün ve (ilâhlarınıza ibâdet etmek üzere) sabredin."** meâlindeki buyruğundan başlayıp: «**Bu ancak uydurma birşeydir.**» (Sâd, 38/6-7) buyruğuna kadar olan kısım, bu olaya işaret etmektedir.

Onlar çekip gittikten sonra Hz. Peygamber, amcasına yönelerek:

«Bir kelimecik (Tevhid) söyle. Kıyâmet Günü'nde bu kelimeyi söylediğine şahitlik edeyim.» dediyse de, amcası Ebû Tâlib:

«Şayet Araplar, Sizleri bununla ayıplayıp ölüm korkusuyla söyledi demeyecek olsalardı, senin istediğin bu sözü söylerdim. Fakat hayır, yaşlıların dini üzerine kalmak istiyorum.» diye cevap verir.

İşte: «**Şüphe yok ki sen, sevdiğin kimselere hidâyet veremezsin.**» (Kasas, 28/56) anlamındaki İlâhî buyruk, bunun üzerine nazil olur.

ZAYIF MÜSLÜMANLARA YAPILAN İŞKENCELER

Bu zayıf müslümanlar kendilerini koruyacak aşiretleri ve düşmanlara karşı savunacak güçleri olmayan ilk müslümanlardır. Kendilerini koruyacak aşiretleri olanlara gelince, kâfirler bunlara ilişemiyordu. Müşrikler aşiretleri olanların kendilerini koruyabildiklerini görünce her kabile kendi bünyesinde bulunan zayıf müslümanlara çullanarak onları hapsetmeye onları döverek, aç bırakarak, susuz bırakarak, Mekke'nin kızgın sıcaklarında tutarak, ateşle dağlayarak işkence yapmaya başladılar. Bundan amaçları, onları dinlerinden çevirmekti. Aralarından başlarına gelen belâların fazlalığından kalbleri imanla dopdolu olduğu halde (istedikleri sözleri söylemek suretiyle) fitneye düşenler olduğu gibi dininde hiçbir taviz vermeksizin sapasağlam duranlar ve Allah tarafından müşriklere karşı korunan kimseler vardı.

Bu işkenceye uğrayanlar arasında Hz. Ebu Bekir'in azadlısı Habeşistan'lı Bilâl b. Rebah vardı. Onun babası Habeşistan'dan esir olarak getirilmişti. Annesi Hamâme de yine esirdi. Bilâl'in künyesi Ebu Abdullah'tır. Daha sonra köle olarak Ümeyye b. Halef el-Cumahî'nin mülkiyetine geçmişti. Ümeyye b. Halef öğle zamanları güneşin kızgın olduğu sıralarda onu alır, kuma yatırır, sonra büyük bir kaya parçasının getirilerek göğsünün üzerine bırakılmasını emreder ve: «Ölünceye, ya da Muhammed'i inkâr edip Lât ve Uzza'ya ibadet edinceye kadar bu kaya bu şekilde kalacaktır» derdi. Varaka b. Nevfel, Bilâl'e işkence edildiği sıralarda yanından geçer onun: «Ehad, Ehad» yani «Allah birdir, Allah birdir» dediğini işitir, o da: «Allah'a yemin ederim ya Bilâl, gerçekten O birdir, O birdir» diye karşılık verir, arkasından Ümeyye'ye dönerek: «Allah'a yemin ederim eğer onu bundan dolayı öldürecek olursanız yine de şefkatle, muhabbetle alır bağrıma basarım» derdi.

Hz. Ebu Bekir, Bilâl'e işkence yapıldığını görünce Ümeyye b. Halef el-Cumahî'ye: «Bu zavallıya bu şekilde işkence yapmaktan dolayı Allah'tan korkmuyor musun?» diye çıkışırdı. Umeyye: «Onu sen bozdun sen uzaklaştırdın» diye karşılık verirdi. Hazreti Ebu Bekir: «Benim yanımda bundan daha güçlü siyah bir köle var, bunun karşılığında onu sana ve-

reyim» teklifini yapınca, Umeyye: «Kabul ettim» der ve bunun üzerine Hz. Ebû Bekir kendi kölesini ona verir, buna karşılık Bilâl'i alır ve onu âzâd eder. Bilâl Mekke'den Medine'ye hicret etmiş Resulullah (s.a.v.) ile birlikte bütün savaşlara katılmıştır.

Ammar b. Yâsir, Ebu'l Yekzan el-Ansi de bu zayıf müslümanlardandır. Ans, Murâd kabilesinin bir koludur. Amr Babası ve annesiyle birlikte Resulullah (s.a.v.)'e îman etmiş onunla beraber el-Erkâm b. Ebi'l-Erkâm'ın evinde 30 kusür kişiden sonra İslâm dinine girmiştir. O ve Suayb aynı günde müslüman olmuşlardır. Yâsir, Mahzumoğullarının antlaşmalısı idi. Bunlar Ammâr'ı, babasını ve annesini el-Abtah diye bilinen yere güneşin en kızgın olduğu zamanlarda çıkartır, onlara işkence ederlerdi. Birgün peygamber (s,a.v.) onların yanından geçerken «Ey Yâsir ailesi, sabırlı olun, sizin vadolunduğunuz yer Cennet'tir» diye müjdeledi.

Yâsir işkence esnasında şehid oldu. Onun hanımı olan Sümeyye de Ebu Cehil'e ağır sözler söyleyince Ebu Cehil elindeki harbeyi karnına saplar ve bunun sonucunda şehid olur. Böylelikle o İslâm tarihinde ilk şehit olur. Ammâr'ın üzerinde de işkenceyi gittikçe artırdılar. Bazen onun göğsüne kayalar koyar, bazen de onu bayıltırlar ve Ona şöyle derlerdi: «Biz seni bu halinle Muhammed'e küfredene ve Lât ile Uzza hakkında güzel şeyler söyleyinceye kadar bırakmaya devam edeceğiz» Ammâr bunu yapınca onlar da onu bıraktılar. Ağlayarak Peygamber (s.a.v.)'in yanına vardı. Peygamber (s.a.v.) ona: «Hayrola ne var?» diye sorunca, Ammâr: «Çok kötü ya Rasulûllah» diyerek iş şundan şundan ibaret deyip durumu anlatır. Peygamber (s.a.v.): «Peki kalbini nasıl buluyorsun?» diye sorunca Ammâr: «İman ile dopdolu görüyorum» diye cevap verir. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona şöyle der: «Ya Ammâr, eğer onlar tekrar aynı şeyi yapacak olurlarsa sen de aynı şeyi bir daha söyleyebilirsin.»

Bunun üzerine Yüce Allah: **«Ancak ikrah edilip kalbi iman ile mutmain ve dopdolu olan kimseler müstesnadır.»** (Nahl, 16/106) buyruğunu inzâl etti.

Ammâr, Rasulullah (s.a.v.) ile birlikte bütün gazalara katılmış Sıffinde Hz. Ali saflarında çarpışırken şehid edilmiştir. O sırada yaşı kimisine göre 90, kimisine göre 93, kimisine göre 94 idi.

İşkence gören zayıf müslümanlardan birisi de Habbab b. el-Eret'tir. Babası Kesker'den bir Sevadi idi. Rabia kabilesinden bir grup onu esir alarak Zühreoğullarının antlaşmalısı Huzâ'a kabilesinden Sibâ' b. Abduluzzâ'ya satarlar. Sibâ' Uhud gününde Hamza'ya karşı savaş başlamadan önce teke tek dövüşen kimsedir. Habbab Temîm'e mensuptur. Oldukça er-

ken dönemlerde müslüman olmuştur. Kimisine göre Habbâb, Resulullah (s.a.v.) el-Erkam'ın evine girmeden önce altıncı müslümandır.

Kâfirler, onu yakalamış ve çok şiddetli bir şekilde ona işkence yapmışlardır. Elbiselerini çıkartır, çıplak sırtını kızgın kuma yatırır, sonra da güneşte kızdırılmış taşların üstüne bırakırlar, başını kızgın kuma batırırlardı. Buna rağmen onların istedikleri hiçbir şeyi söylemedi. Medine'ye hicret etmiş, Resulullah (s.a.v.) ile birlikte bütün savaşlara katılmış, Kûfe'de yerleşmiş ve Hicrî 36 yılında vefat etmiştir.

Bu zayıf müslümanlardan bir tanesi de Suhayb b. Sinan er-Rûmî'dir. Aslında Bizanslı değildir. Onlara nisbet edilmesinin sebebi, onların onu esir alıp satmalarıdır. Onun rengi kırmızıya yakın olduğu için ona Rumî denmiştir de söyleyenler vardır. Aslında O, en-Nemr b. Kasib'tandır. Resulullah (s.a.v.) ona: «Ebû Yahyâ» künyesini çocuğu olmadan önce vermiştir. Allah yolunda azad edilenlerden ve çok şiddetli işkence görenlerden birisi idi. Hicret etmek isteyince Kureyş ona engel olmak istemiş o da buna karşılık bütün malını vererek kendisini kurtarabilmiştir. Hz. Ömer b. Hattâb vefat ettiği zaman kendisinden sonraki halifeyi belirlemek üzere seçtiği altı kişilik şura birilerini halife seçinceye kadar Suhayb'ın müslümanlara namaz kıldırmasını emretmişti. Suhayb, 38 yılının Şevval ayında yetmişbeş yaşında olduğu halde Medine'de vefat etmiştir.

Âmir b. Fuheyre'ye gelince, Âmir, Ezd'li Tufayl b. Abdullah'ın azadlısıdır. Tufayl'ın annesi Um Rûmân'dır. Buna göre O, Hz. Âişe ile anne bir kardeştir. Âmir, Resulullah (s.a.v.) Darul'erkam'a girmeden önce eskiden beri müslüman olmuş bir kimsedir. Mustaz'aflardandır. Allah yolunda işkence edildiği halde dininden dönmemiştir. Hz. Ebû Bekir onu satın alarak hürriyetine kavuşturdu. Hz. Ebu Bekir'in koyunlarını otlatır, çobanlık yapardı. Hz. Ebû Bekir, Peygamber (s.a.v.) ile birlikte hicret ettikleri sırada mağarada oldukları vakit Âmir koyunları alıp, onların yanına giderdi. Onlarla birlikte kendilerine hizmet etmek amacıyla Medine'ye hicret etmiştir. Bedir ve Uhud savaşlarında hazır bulunmuştur. Bi'r Maune gününde kırk yaşında iken şehid olmuştur. Öldürücü darbeyi aldığında: «Kâbe'nin Rabbine yemin olsun kurtuldum» diye söylemiştir. Şehidlerle birlikte defnedilmek üzere cesedi arandığı halde bulunamamıştır. Denildiğine göre melekler onu defnetmiştir.

Ebû Fuheyhe de işkence gören zayıf müslümanlardandır. Onun asıl adı Eflâh'tır. Yesâr'dır diyenler de vardır. Cumah kabilesinden Safvan b. Umeyye b. Halef'in kölesi idi. Bilâl ile birlikte müslüman olmuştur. Umeyye b. Halef, onu yakalayıp ayağına bir urgan bağlamış daha sonra emir vererek kızgın kumlar üzerinde çekilmesini istemiş, bu şekilde çekilir-

ken Umeyye ona şöyle sormuştur: «Bu senin Rabbin değil midir?» Ebu Fukeyhe: «Benim de, bunun da, senin de Rabbimiz Allah'tır» diye cevap vermişti. Bunun üzerine Umeyye, çok şiddetli bir şekilde boğazını sıkmıştır. Umeyye'nin yanında kardeşi Ubey b. Halef de vardı. Ubey de: «Onun azabını artırabildiğin kadar artır, Muhammed gelsin, büyüsüyle onu kurtarsın bakalım» derdi. Bu şekilde işkencelerle devam ettiler ve sonunda öldü sanıp bıraktılar. Daha sonra kendisine gelince, Ebû Bekir ona rastgeldi. Onu satın alıp azad etti.

Ebû Fukeyhe'ye işkence edenler, Abduddaroğullarıdır da denilmiştir. Bunlara göre Ebû Fuheyhe Abduddaroğullarının kölesi idi. Bunlar onun göğsünün üzerine büyük kaya parçalarını koyar, bundan dolayı dili dışarıya sarkar, fakat yine de dininden dönmezdi. Medine'ye hicret etmiş ve Bedir Gazvesinden önce vefat etmiştir.

İşkence gören zayıf müslümanlardan biri de Müemmil b. Hubeyb b. Adiy b. Ka'boğullarının cariyesi Lebibe idi. Hz. Ömer b. Hattâb'ın müslüman olmasından önce İslâma girmişti. Ömer, dininden dönsün diye ona işkence eder, sonra da bırakır ve: «Seni ancak usandığım için bırakıyorum» der, buna karşılık Lebibe ona: «İslama girmeyecek olursan Allah da sana böyle yapacaktır» diye cevap verirdi. Hz. Ebû Bekir onu satın almış ve ona hürriyetini vermiştir.

İşkence gören bu zayıf müslümanlardan birisi de Zinnîre'dir. Beni Adiy'in câriyesi idi. Ömer ona işkence yapardı. Mahzumoğullarının cariyesi idi ve gözlerini kaybedinceye kadar Ebû Celil ona işkence yapardı, diyenler de vardır. Gözlerini kaybettikten sonra Ebû Cehil ona: «Bunu sana Lât ve Uzza yaptı» deyince, Zinnire: «Lât ve Uzzâ kendilerine kimin ibadet ettiğinin farkında mıdırlar ki? Hayır. Bu iş Semadan, Allah'tan gelen bir şeydir ve benim Rabbim gözlerimi bana geri vermeye kadirdir» diye cevap vermişti. Ertesi gün Yüce Allah Zinnîre'ye tekrar gözlerini geri vermiş; bunun üzerine Kureyş «İşte bu da Muhammed'in bir büyüsüdür» diye söylemişti. Hz. Ebû Bekir onu satın alarak azad etmiştir.

İşkence gören zayıf müslümanlardan bir tanesi de Nehdoğullarının cariyesi en-Nehdiyye'dir. Sonunda Abduddaroğullarından bir kadının mülkiyetine geçmiş ve müslüman olmuştur. Bu kadın, en-Nehdiyye'ye azap ederek şöyle derdi: «Allah'a yemin ederim sana işkence etmekten vazgeçmeyeceğim veyahut da Muhammed'in arkadaşlarından birisi gelir, senin satın alır öyle kurtulursun» Hz. Ebû Bekir onu satın alarak âzâd etmiştir.

Azab görenlerden bir başkası da Um Ubeys'tir. Um Uneys diyenler de vardır. Zuhreoğullarının cariyesidir. Esved b. Abd Yeğûs ona işkence yapardı. Hz. Ebû Bekir bunu satın alarak azad etmiştir.

Ebu Cehil soylu olan kimselerin yanına gittiğinde onlara şöyle derdi: «Sen kendinin ve senden daha hayırlı olan babanın dinini mi terkediyorsun?» Arkasından onun görüşünün çirkin olduğunu davranışının güzel olmadığını, akılsızca bir iş yaptığını söyler ve şerefini küçük düşürmeye çalışırdı. Müslüman olmuş bir kimse eğer bir tüccar ise ona da: «Senin ticaretin kesâda uğrayarak, malın telef olacak» derdi. Müslüman olmuş kişi zayıf bir kimse ise, işkence görmesi için ne gerekirse yapardı.

Hazreti Peygamberle Alay Edenler ve Ona En Çok Eziyet Verenler

Peygamber (s.a.v.)'le alay edip ona eziyet verenler Kureyş Kabilesi'nden bir grup kimse idi.

Bunlar arasında amcası, Abdulmuttalib'in oğlu Ebû Leheb Abduluzzâ başta gelirdi. Hazreti peygambere ve müslümanlara karşı çok katı ve sertti. Peygamber (s.a.v.) Efendimizi şiddetli bir şekilde yalanlar, ona daima eziyet verirdi. Peygamber (s.a.v.)'in kapısının önüne pislikleri ve kokmuş şeyleri atardı. Çünkü Peygamber (s.a.v.) Efendimizin komşusuydu. Resulullah (s.a.v.) de buna karşılık: «Ey Abdulmuttaliboğulları, bu ne biçim komşuluktur?» diye üzüntüsünü belirtirdi.

Birgün Hamza bunu görür, pislikleri alır, Ebu Leheb'in başının üstüne bırakır. O da bu pislikleri başından atarak: «Benim bu adamım ahmaktır, daha önce böyle şeyler yapmazdı, fakat şimdi gördüğünüz şeyleri yapıyor» diye söylenmeye başladı.

Ebû Leheb Mekke'de müşriklerin Bedir'de yenilgiye uğradıkları haberi ulaşınca «Adese» diye bilinen bir hastalıktan öldü.

Esved b. Abd Yeğus da bunlardandır. Esved'in dedesi Vehb onun babası Abdu Menâf onun da babası Zühre'dir. Peygamber (s.a.v.)'in dayısının oğludur. Peygamber (s.a.v.) Efendimizle ve müslümanlarla alay edenlerdendi. Müslümanlardan fakir kimseleri gördüğü zaman arkadaşlarına «Bunlar, yeryüzünün krallarıymışlar! Kisra'nın mülküne konacaklarmış» deyip alay ederdi. Peygamber (s.a.v.)'e de «Ya Muhammed, bugün gökten kimse seninle konuşmadı mı?» benzeri sözler söylerdi.

Birgün evinden çıkıp gitmiş, Samyeli üzerine esmiş ve yüzü kararmıştı. Ailesinin yanına döndüğü zaman, onu tanımadılar ve kapılarını yüzüne kapadılar. Şaşkın bir şekilde geri dönmüş ve susuzluktan ölmüştür. Kimisine göre Cebrail göğe bir işaret yaparak derisi soyulmaya başlamış, irin toplamış ve sonunda ölmüştür.

Haris b. Kays da bunlardandır. Haris'in dedesi Adiy onun babası Sa'd onun babası Sehm'dir. Selım kabilesine mensuptur. Rasulullah (s.a.v.)'e eziyet eden ve alay edenlerden birisi idi. İbnu'l Gaylata diye bilinir. Gaylata onun annesinin adadır. Bir taş alır ona ibadet eder, ondan daha güzel bir taş bulduğu zaman bu sefer birincisini atar, ikincisine ibadet ederdi. Şöyle derdi: «Muhammed arkadaşlarını aldatıyor, öldükten sonra dirileceklerini onlara vadediyor, Allah'a yemin ederim ki bizi öldüren ancak geçip giden şu zamandır.» İşte **«Sen kendi nefsinin hevâsını ilâh edinen kimseyi gördün mü?»** (Casiye, 45/23) meâlindeki buyruk onun hakkında nâzil olmuştur. Oldukça tuzlu bir balık yemiş ve ölünceye kadar su içip durmuştu. Kimisine göre kesilen bir hayvanın kanı onu tutmuş ve bundan dolayı ölmüş, kimisine göre de kafası irinle dolarak ölmüştür.

Velid b. Muğire b. Abdullah b. Mahzum da bunlardandır. Velid'in künyesi Ebû Abd Şems'dir. El-İdl diye bilinen de olur. Çünkü o, tek başına bütün Kureyş'in yaptığına denk bir iş yapardı. Bütün Kureyş bir araya gelir, Kâbe'yi örtüyle kapatırdı. Buna karşılık Velid tek başına aynı işi yapardı. Kureyş'i toplayıp şu sözleri söyleyen odur: «İnsanlar Hacc günlerinde sizin yanınıza gelir ve Muhammed hakkında size soru sorarlar. Siz de onun hakkında farklı şeyler söylersiniz, kimisi o bir sihirbazdır, kimisi o bir kâhindir, bir başkası o bir şairdir, berikisi bir delidir der. Fakat, onun durumu bu söylediklerinizin hiçbirisine benzemez. Bununla birlikte onun hakkında söylenen en uygun söz onun sihirbaz olduğudur. Çünkü o, kişi ile kardeşini ve karısının arasını ayırmaktadır.»

Ebu Cehil bunun üzerine şöyle der: «Eğer Muhammed bizim ilâhlarımıza küfrediyorsa biz de O'nun ilahına küfrederiz.»

Bunun üzerine Yüce Allah şu meâldeki buyruğunu indirir: **«Allah'ı bırakıp başkalarına tapanlara küfretmeyin. Onlar da bilgisizce bir şekilde Allah'a küfrederler.»** (En'âm, 6/108).

Velid b. Muğire hicretten üç ay sonra 95 yaşında ölmüştür. el-Cahûn diye bilinen yerde gömülmüştür. Okunun tüylerini yerleştirmekle uğraşan bir Huzâ'a'lı'nın yanından geçerken bu oklardan birisine basmış ve ok ayağına batmıştı. Daha sonra Cebrail bu yere eliyle işaret etmiş, ok oradan çıkmış ve bundan dolayı ölmüştür. Çocuklarına diyetini Huza'a kabilesinden almalarını vasiyet ederek ölür. Huza'a kabilesi de diyetini öder.

İki oğlu Umeyye ve Ubey de bu alay edenler arasındadır. Bu ikisi Rasulullah (s.a.v.)'a en çok kötülük yapan ve onu en şiddetli şekilde yalanlayanlar arasındadır. Birgün Ubey, Resulullah (s.a.v.)'a elinde çürümüş bir kemik alarak gelir ve eliyle onu ufaladıktan sonra «Sen, Rabbinin bu çürümüş kemiği dirilteceğini mi ileri sürüyorsun?» diye sorar. Bunun üze-

rine «Ve o bu çürümüş kemikleri diriltecek kimdir?» diye sorar.» (Yâsîn, 36/78 meâlindeki âyet-i kerîme iner.

Ukbe b. Ebi Muayt bir ziyafet hazırlayarak Resulullah (s.a.v.)'i da çağırır. Hz: Peygamber (s.a.v.): «Sen Lâilaha illallah diye şehadet getirinceye kadar bu ziyafetine gelmeyeceğim» diye söyleyince bu sefer Ukbe şehadet getirir. Böylece Hz. Peygamber (s.a.v.) ziyafetine gider. Umeyye b. Halef, Ukbe'ye: «Sen şöyle şöyle mi söyledin?» diye sorunca Ukbe: «Biz, bunu sadece ziyafetimizin hatırı için söyledik» diye cevap verir. İşte «**O gün zalim pişmanlığından ellerini ısıracaktır.**» (Furkan, 25/27), meâlindeki âyet bunu anlatmaktadır.

Umeyye, Bedir savaşında kâfir olarak öldürüldü. Onu Hubeyb ve Bilâl öldürdüler. Rifâ'a b. Râfi' el-Ensârî tarafından öldürüldüğü de söylenir. Kardeşi Ubeyy'e gelince, onu bizzat Resulullah (s.a.v.) Uhud savaşında attığı bir harbe ile öldürmüştür.

Ebu Kays b. Fâkihe b. Muğire de Rasûlullah (s.a.v.)'e eziyet veren, Ebu Cehil'e verdiği eziyetlerde yardımcı olan birisi idi. Onu Hz. Hamza Bedir savaşında öldürmüştür.

Amr b. Âs'ın babası olan Selm'li Âs b. Vâil de Peygamber Efendimizle ve müslümanlarla alay edenlerdendi. Peygamber Efendimiz'in oğlu Kasım vefat ettiği zaman: «Muhammed soyu kesik birisidir onun erkek evlâdı asla yaşamıyor» diyen odur. İşte «**Muhakkak seni ebter (soyu kesik) diye yerenin kendisi ebterdir**» (Kevser, 108/3) âyeti bunun üzerine nâzil olmuştur.

Âs b. Vâil bir eşeğin sırtında binmiş Mekke sokaklarının birisinden geçerken eşeği olduğu yerde durur. Bu sırada zehirli bir hayvan tarafından ısırılır, ayağı bir deve boynu kadar oluncaya kadar şişer. Ve bundan dolayı Peygamber Efendimizin hicretinden sonra, Medine'ye vardığının ikinci ayında ve 85 yaşında iken ölür.

Peygamber Efendimizle (s.a.v.) alay edenlerden bir başkası da Nadr b. El-Hâris'tir. Onun dedesinin adı Alkame, onun babasının adı Kelede onun babası Abdu Menaf onun babası Abdu'd-Dar'dır. Nadr'ın künyesi Ebu Kâid'tir. Peygamber (s.a.v.)'i Kureyş arasında en şiddetli bir şekilde yalanlayan, ona ve eshabına en çok eziyet veren kişidir. İran'lıların kitaplarını okur, yahudi ve hristiyanlarla birlikte oturur, kalkardı. Peygamber (s.a.v.)'den söz edildiğini ve peygamber olarak gönderilmesinin yaklaştığını onlardan işitmişti. Bunun üzrine şöyle diyordu: «Şayet bizi Allah'ın azabıyla korkutan birisi gelecek olursa mutlaka yahudi veya hristiyan ümmetlerden daha çok hidayet üzere oluruz.» diyordu. İşte buna işaret et-

mek üzere: «Onlar olanca yeminleriyle yemin ettiler» (En'âm, 6/109), âyeti kerimesi nâzil olur.

Nadr: «Muhammed size geçmişlerin masallarını anlatıyor.» dediği için onun hakkında pek çok âyet-i kerime nâzil olmuştur. Bedir Günü el-Mikdâd adındaki sahabi tarafından esir alındı. Rasûlullah (s.a.v.) onun boynunun uçurulmasını emretmişti. Hazreti Ali el-Esil diye bilinen yerde onu öldürmüştür.

Mahzumlulardan Ebû Cehil b. Hişâm da insanlar arasında Peygamber (s.a.v.)'e en çok düşmanlık eden, ona ve ashabına en çok eziyet veren birisi idi. Onun adı Amr, künyesi Ebu'l-Hakem'dir. Ebû Cehil ismine gelince, bu ismi ona müslümanlar vermiştir. Hz. Ammâr b. Yâsir'in annesi Sümeyye'yi şehid eden odur. Yaptığı kötülükler meşhurdur. Bedir savaşında Afrâ'nın iki oğlu tarafından öldürülmüş, ölmek üzere iken Abdullah b. Mes'ud işini bitirmiştir.

Sehm'li Haccac'ın iki oğlu Nübeyh ve Münebbih de daha önce adı geçen kimselerin gittikleri yolda giderek Resulullah (s.a.v.)'a eziyetler eder ve onun hakkında olmadık şeyler söylerdi. Onunla karşılaştıklarında: «Allah peygamber olarak göndermek için senden başkasını bulamadı mı? Burada senden daha yaşlı ve senden daha zengin kimseler var» diye alay ederdi. Münebbih'i Hz. Ali b. Ebû Tâlib Bedir savaşında öldürmüştür. Âs b. Münebbih b. Haccac'ı da aynı şekilde Hz. Ali Bedir'de öldürmüştür. İşte Zülfikar isimli kılıcın sahibi de budur. Bu kılıcın asıl sahibi Münebbih b. Haccac'tır denildiği gibi Nübeyh'tir de denilmiştir.

Umm Seleme'nin baba bir kardeşi Züheyr b. Ebi Ümeyye de bunlardandır. Annesi Abdulmuttalib'in kızı Âtike'ydi. Züheyr Rasulullah (s.a.v.)'ı açık açık yalanlayan, getirdiklerini reddeden ve yaptıklarını yeren bir kimse idi. Ancak, Mekke'lilerin müslümanları boykot ettiklerini belirten, antlaşmanın yazıldığı sahifenin hükümlerinin bozulmasına yardımcı olanlardan birisidir. Onun ölümü konusunda farklı şeyler söylenmiştir. Bedir Savaşına giderken ölmüştür, diyenler olduğu gibi Bedir'de esir alındıktan sonra Rasulullah (s.a.v.) onu serbest bırakmış, Mekke'ye vardığında ölmüştür de denilmiştir. Ayrıca Uhud savaşına katılmış kendisine isabet eden bir okla ölmüştür de denilmekle birlikte, Mekke fethedildikten sonra Yemen'e gitmiş ve orada kâfir olarak ölmüştür diyenler de vardır.

Ebu Muayt'ın oğlu Ukbe de bunlardan birisidir. Babası Ebu Muayt'n adı Eban'dır. Onun babası Ebu Amr onun babası Ümeyye onun babası da Abdu'ş-Şems'tir. Ukbe'nin künyesi, Ebu'l-Velid idi. Peygamber (s.a.v.)'e en çok eziyet veren, ona ve müslümanlara en fazla düşmanlık eden biri-

sidir. Birgün bir zembil alır, içine türlü pislikler doldurur ve onu Peygamber (s.a.v.)'in kapısının önüne bırakır. Onun bu yaptığını Tulayb b. Umeyr b. Vehb b. Abd Menâf b. Kusayy görür. Tulayb'ın annesi Abdulmuttalib'in kızı Erva'dır. Tulayb, bu zembili ondan alır ve onu kafasına vurur, kulaklarını çeker. Ukbe onun bu yaptığını gidip annesine anlatır. Ve «Senin oğlun da artık Muhammed'e yardım etmeye başladı» diye söyleyince Ervâ: «Bizden daha öncelikle ona yardım etmesi gereken kimdir? Bizim mallarımız da canlarımız da Muhammed'e feda olsun» diye cevap verir.

Ukbe Bedir'de esir alınır, ve kafası kesilerek öldürülür. Onu Ensâr'dan Âsım b. Sâbit öldürmüştür. Öldürmek isteyince «Ya Muhammed, çoluk-çocuğum ne olacak?» diye sorar. Hz. Peygamber (s.a.v.): «Onlar için ateş vardır» diye cevap verir. es-Safrâ diye bilinen yerde öldürülür. 'Irk ez-Zabye diye bilinen yerde öldürüldüğü de söylenmiştir. Ayrıca asılmıştır, İslam Tarihi'nde ilk olarak asılan kişi odur.

Bir başkası Esved b. Muttalib'tir. Esved'in dedesi Esed onun babası Abdulüzza onun da babası Kusayy'dır. Müslümanlarla alay edenlerdendi. Künyesi Ebû Zemea'dır. O. ve arkadaşları peygamber (s.a.v.) ve ashabına birbirleriyle işaretleşir ve şöyle derlerdi: «Yeryüzünün kralları yanımızdan geçiyor, bunlar Kisrâ'nın ve Kayser'in hazinelerini ele geçirecekler-miş.» Bunu söylemekle birlikte ıslık çalar ve alkış tutarlardı. Hz. Peygamber (s.a.v.) onun gözlerinin kör olması çocuklarını yitirmesi için beddua etmiştir.

Esved, bir ağacın gölgesinde otturmuşken Hz. Cebrâil onun yüzüne ve gözlerine, gölgesinde oturduğu bu ağacın yaprağı ve dikeniyle vurmaya başladı ve kör oluncaya kadar aynı şeye devam etti. Ayrıca Hz. Cebrâil onun gözlerine bir işarette bulunmuş ve böylece Resulullah (s.a.v.)'la uğraşamaz hale gelmiştir de denilmiştir. Onun oğlu Bedir'de onunla birlikte kâfir olarak öldürülmüştür. Onu Ebû Dücâne öldürmüştür. Oğlunun oğlu Uteyb Hz. Hamza ve Hazreti Ali tarafından öldürülmüştür. Yine oğlunun oğlu olan Hâris b. Zemea b. Esved de Hz. Ali tarafından öldürülmüştür. «Hâris b. Esved odur» diyenler de vardır, fakat birinci görüş daha doğrudur. Şu beyit onundur:

«Bir devesi kayboldu diye ağlar mı
Ve uykusuzluk onun gözlerini uykudan alıkoyar mı?»

Mekke'liler Uhud savaşı için hazırlanmaktayken ölmüştür. Kâfirleri hasta olmasına rağmen savaşa katılmaya teşvik etmiştir.

Tuayma bin Adiy de bunlardandır. Tuayma'nın dedesi Nevfel onun da babası da Abd Menâf'tır. Künyesi Ebu'r-Reyyan'dır. Resulullah (s.a.v.)'a

çeşitli eziyetler yapar ona hakaretlerde bulunur, ağır lâflar işittirir ve onu yalanlardı. Bedir'de esir alınmış, Hz. Hamza tarafından kafası kesilerek öldürülmüştür.

Mâlik b. Talâtile de bunlardandır. Mâlik'in dedesinin adı Amr, onun babası Gubşân'dır. Bu da Peygamber Efendimizle alay edenlerdendi. Mâlik çok ahlâksız biriydi. Rasûlullah (s.a.v.) ona bedduâ etmiş, bunun üzerine Cebrâîl (a.s.) kafasına bir işarette bulunmuş, kafası da irinle dolmuş ve bundan ölmüştür.

Rükâne b. Abd Yezid de bunlardandır. Rükâne'nin dedesi Haşim, babası da Muttalib'tir. Hz. Peygambere ve müslümanlara karşı büyük düşmanlık beslerdi. Birgün peygamber (s.a.v.) ile karşılaşmış ve ona şöyle demişti: «Kardeşimin oğlu, senin hakkında bana bir söz ulaştı, ben onu yalanlamıyorum, benim sırtımı yere yıkacak olursan senin söylediğinin doğru olduğunu bileceğim». O zamana kadar Rükâne'yi hiç kimse yenememişti. Peygamber (s.a.v.) üç defa üst üste onun sırtını yere getirmiş ve daha sonra da onu İslama girmeye davet etmişti. Buna karşılık Rükâne «Şu ağacı yanımıza gelmesi için çağırmadıkça inanmayacağım.» diye diretmişti. Resulullah (s.a.v.), ağaca: «Gel,» demesi üzerine ağaç yeri yara yara geldi, fakat, Rükâne: «Ben bundan daha büyük bir büyü görmedim. Hadi emret, yerine geri dönsün» diye söyler. Peygamber (s.a.v.) de ağaca emreder ve ağaç geri gider. Rükâne: «Bu çok büyük bir sihirdir» diye söyler.

İşte bunlar Resulullah (s.a.v.)'a en fazla düşmanlık besleyenlerdir. Bunların dışında kalan Kureyş'in ileri gelenleri ise daha az düşmanlık beslerlerdi. Utbe, Şeybe ve benzerleri bunlardandır. Yine Kureyş arasında düşmanlıkta çok ileri derecede olan bir topluluk vardır ki bunlar daha sonra İslam dinine girmişlerdi. İşte bundan dolayı onların sözünü etmedik. Bunlar arasında Ebu Süfyan b. Hâris b. Abdulmuttalib, ile Abdullah b. Ebi Umeyye el-Mahzumî, de vardır. Bu Abdullah Ummı Seleme'nin baba bir kardeşidir. Onun annesi Abdulmuttalib'in kızı Âtike Resulullah (s.a.v.)'ın halası idi. Yine düşmanlık besleyip Fetih Günü müslüman olanlar arasında Ebû Süfyan b. Harb ile Mervân'ın babası Hakem b. Ebi'l-Âs da vardır.

Habeşistan'a Hicret

Rasûlullah (s.a.v.)'in kendisi Allah katındaki yeri ve amcası Ebu Tâlib dolayısı ile sağlık ve âfiyet içerisinde olmasına rağmen ashabına isabet eden belâ ve musibetleri görüp bunları önleyecek takatı da kendisin-

de bulamayınca onlara şöyle dedi: «Yüce Allah, sizleri içinde bulunduğunuz bu durumdan kurtarıncaya ve size bir çıkış yolu gösterinceye kadar Habeşistan'a çıkıp gitseniz. Çünkü orada hiç kimseye zulmetmeyen bir kral varmış.»

Bunun üzerine müslümanar fitne korkusuyla ve dinleri uğruna Allah'a kaçmak suretiylé Habeşistan'a gitmek üzere yola koyuldular. Böylelikle bu İslâm Tarihinin ilk hicreti oldu. Bu hicret edenler arasında Hz. Osman b. Affân ve eşi Peygamber Efendimizin kızı Rukiye ile birlikte Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rabîa ve eşi Sehle bint Süheyl, Zübeyr b. el-Avvam ve başkaları vardı. Erkeklerin toplam sayısı 10 idi. Onbir erkek ve dört kadındır, diyenler de vardır. Bunlar peygamberliğin beşinci yılının Recep ayında yola çıkmışlardı ki İslam davetinin açıkça bildirilmesinin ikinci yılına tesadüf eder. Şaban ve Ramazan ay'ı boyunca orada kaldılar.

Peygamberliğin beşinci yılının Şevval ayında oradan Mekke'ye geri döndüler. Bunların Mekke'ye Peygamber (s.a.v.)'in yanına dönmelerinin nedeni şudur: Hz. Peygamber (s.a.v.) kavminin uzak kalışını görünce, bu durum ona ağır gelmiş ve Allahü Teâlanın kendilerini yaklaştıracak birşeyler takdir buyurmasını içinden geçirmişti. Bunun üzerine Yüce Allah: **«Battığı dem yıldıza andolsun»** dan itibaren: **«Siz Lât'ı, Uzza'yı ve diğer bir üçüncüleri olan Menât'ı gördünüz mü?»** (Necm, 53/1 ve 20 arası) meâlindeki âyetlere kadar indirdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu şekilde kendi içinden temennide bulunurken Şeytan onun söylediği zehabını uyandıracak şekilde yüksek sesle şunları okudu: «İşte bunlar yüce putlardır. Ve onların şefaatleri umulur.» Kureyş bunları işitince sevindi. Müslümanlar da Rasûlullah (ş.a.v.)'ın bunu söylediği kanaatine kapıldılar. Onlar hiçbir şekilde bu vehim olduğunu veya Rasûlullah'tan bir vehim veya yanılma eseri olarak ortaya çıktığını hatırlarına getirmediler. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz secde etme âyetine varınca, müslümanlar da müşrikler de onlarla birlikte secde etti. Yalnız müşriklerden Velid b. Muğire yaşının ileri olması nedeniyle secde edemediğinden bir avuç kum alıp alnına değdirdi. Sonra da halk dağıldı. Durum Habeşistan'daki müslümanlara «Kureyş kabilesi müslüman oldu» şeklinde vardı. Bunun üzerine bir grup müslüman geri dönerken öbür grup geri kaldı. Cebrâil, Rasûlullah (s.a.v.)'a gelip okunan şeylerden onu haberdar etti. Rasûlullah (s.a.v.), oldukça üzüldü ve korkuya kapıldı. Bunun üzerine Yüce Allah şu meâldeki buyruklarını indirdi:

«Biz senden evvel hiçbir Rasûl, hiçbir Nebi göndermedik ki O (birşey) arzu ettiği zaman şeytan onun dileği hakkında mutlaka (bir fitne meydana) atmış olmasın.» (Hacc, 22/52). Böylece Rasûlullah (s.a.v.)'ın üzüntüsü ve korkusu da gitmiş oldu.

Kureyş, müslümanların üzerindeki baskısını daha da arttırdı. Habeşistan'da bulunan müslümanlar, Mekke'ye yaklaşınca, Mekke'lilerin müslüman olduğu haberinin asılsız olduğunu anladılar. Bunun üzerine ya gizli olarak ya da bir başkasının himayesini alarak Mekke'ye girebildiler. Hz. Osman, Ebu Uhayha Said b. Âs b. Umeyye'nin himayesine girerek güvenliğini elde etmiş oldu. Ebû Huzeyfe b. Utbe de babasının himayesine girdi. Osman b. Maz'ûn Velid b. Muğire'nin himayesinde Mekke'ye girdi. Daha sonra: «Ben, bir müşrikin himayesinde mi olacağım? Allah'ın himayesi bundan daha üstündür.» diyerek onun himayesini geri çevirdi. Bu sırada Lebîd b. Rabîa Kureyşe şu sözlerini okumaktaydı:

«Haberiniz olsun Allah'ın dışında olan herşey batıldır» Bunun üzerine Osman b. Maz'ûn: «Doğru söyledin» dedi. Bu sefer Lebîd:

«Herbir nimet mutlaka zeval bulacaktır» deyince bu sefer Osman b. Maz'ûn: «Yalan söyledin, çünkü cennetin nimetleri asla zeval bulmaz» dedi. Bu sefer Lebîd: «Ey Kureyşliler, sizin meclisleriniz eskiden böyle değildi. Böyle akılsızca iş sizin yaptığınız işler değildi.» diye çıkışınca hazır bulunanlar Osman'ın durumunu ve himayesini haber verdiler. Muğîre'nin oğullarından birisi kalkıp Osman'ın gözüne bir darbe indirdi. Velîd, himayesini daha önce reddetmiş olduğundan buna sevindi ve sonra da Osman'a: «Sen hiç bu duruma da düşmeyebilirdin» dedi. Osman: «Bu gözümün başına gelenin aynısını öbür gözüm de arzu eder. Çünkü o da ona muhtaçtır» dedi. Velid ona: «Tekrar benim himayeme girmek ister misin?» deyince Osman: «Allah'tan başkasının himayesine girmiyorum» der. Bu sefer Sa'd b. Ebû Vakkas ayağa kalkıp Osman'ın gözüne tokat vuranın burnunu kırdı. Bir görüşe göre bu İslam Tarihinde dökülen ilk kandır.

Böylece müslümanlar Mekke'de kaldılar, türlü eziyet ve işkenceler yine devam ediyordu. Bu durumu görünce Habeşistan'a ikinci defa hicret ettiler. Cafer b. Ebi Talib ve diğer müslümanlar peşpeşe Habeşistan'a göç ettiler. Bu şekilde göç edenlerin toplamı 82 erkeği buldu. Peygamber (s.a.v.) Mekke'de kalıyor ve gizli, açık insanları Allah'ın yoluna davet ediyordu. Kureyş onun bu durumundan kurtulamayacağını anlayınca, sihirbazlıkla, kâhinlikle, şairlikle ve delilikle itham etmeye başladı. Onun söylediğini dinlemekten çekindikleri kimseleri onunla temas kurmaktan alıkoymaya çalıştılar.

Onların bu konuda vardıkları en ileri noktayı ifade etmek üzere Amr b. Âs şöyle diyor:

«Kureyş, birgün el-Hicr diye bilinen Kâbe'nin yakınındaki yerde toplanmıştı. Peygamber (s.a.v.)'in ve kendilerine yaptıklarının sözünü ettiler ve bu işte kendilerinin çok sabırlı davrandıklarını dile getirdiler.

Onlar bu şekilde konuşurken Hz. Peygamber (s.a.v.)'de çıkageldi. Rüknü istilâm edinceye kadar yanlarına yaklaştı, daha sonra tavaf etmeye başladı, ona bazı sözler söylediler. Bunun etkisini onun yüzünde gördüler. Fakat o, işine devam etti. İkinci defa yanlarından geçince aynı şekilde bir daha aynı sözleri söylediler, üçüncü defa bunu tekrarladılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): «Ey Kureyşliler, işitiyor musunuz? Muhammed'in nefsini kudret elinde bulundurana yemin ediyorum ki, ben size kesmekle gelmiş bulunuyorum.» Amr konuşmasına devam ederek: «Sanki tepelerine kuş konmuş gibi oldular. Onların en şiddetli düşmanlık yapanları bile en güzel şekilde ona karşılık vermeye başladı. Rasûlullah (s.a.v.)'da yanlarından ayrılıp gitti. Ertesi günü olunca yine el-Hicr diye bilinen yerde toplandılar. Biri ötekine şöyle dedi. «Dün size yaptıklarından söz ettiniz, fakat hoşunuza gitmeyen birşey söyleyince de bırakıverdiniz.» Onlar bu şekilde iken Rasûlullah (s.a.v.) yine çıkageldi. Hepsi tek bir hareketle tek adammış gibi üstüne atıldılar ve ona: «Böyle böyle söyleyen sen misin?» diye söylenmeye ve vurmaya başladılar. Hz. Peygamber (s.a.v.): «Evet bunu söyleyen benim» diye cevap verdi. Ukbe b. Ebi Muayt onu cübbesinden yakaladı. Bu sefer Ebu Bekir es-Sıddîk ağlayarak ayağa kalktı: **«Yazıklar olsun size. Sizler Rabbim Allah'tır diyen bir kimseyi öldürür müsünüz?»** (Mü'min, 40/28) meâlindeki âyeti okudu.

İşte Kureyş'in zulmü bu dereceye varmıştı.

Kureyş'in Muhâcirlerin Geri Verilmesi İçin Neçâşî'ye Elçiler Göndermesi

Kureyşliler muhacirlerin Habeşistan'da rahat ve güvenlikte olduklarını Neçâşî'nin iyiliklerde bulunup sohbetlerinde bulunduğunu işitince kendi aralarında toplanıp durumu görüştüler ve Amr b. el-Âs ile Abdullah b. Ebu Umeyye'yi Neçâşî'ye ve onun ileri gelen arkadaşlarına pekçok hediyelerle birlikte gönderdiler. Amr ile Abdullah hediyelerini takdim ettikten sonra Neçâşî'nin yakınlarına şunları söylediler: «Bizim aramızda bazı akılsız kimseler kendi kavimlerinin dinlerini bıraktıkları gibi kralın dinine de girmediler. Bizim de sizin de bilmediğiniz bir din çıkarıp ortaya attılar. Bizleri kavimlerinin en şereflileri onları alıp geri götürmek üzere hükümdara göndermiş bulunuyor. Eğer hükümdar ile onlar hakkında konuşacak olursak siz ileri gelenler olarak hükümdara onlarla konuşmaksızın bizimle geri göndermesini öğütleyiniz.» Böylelikle Neçâşî'nin müslümanların sözünü dinleyip onları geri vermeyeceğinden korkmuş oldular. Neçâşî'nin yakınları da onlara bu konuda istedikleri yardımı yapacaklarına dair söz verdiler.

Daha sonra Abdullah ile Amr, Neçâşî'nin huzuruna çıktı ve söyleyeceklerini söylediler. Onun arkadaşları müslümanları bu iki kişiye teslim etmesini söylediler. Fakat, Neçâşî bu söze kızdı ve şunları söyledi:

«Allah'a yemin ederim ki benim himayemi isteyen, benim ülkeme yerleşen ve başkalarına beni tercih ederek seçen kimseleri onları yanıma çağırıp bu iki kişinin haklarında söyledikleri ile ilgili olarak ne dediklerini sormadan teslim etmeyeceğim. Eğer bu iki kişinin söyledikleri doğruysa onları bunlara veririm. Aksi halde hiçbir şekilde onları vermeyecek, bilâkis koruyacak ve onları güzelce himaye edeceğim.»

Neçâşî, Peygamber (s.a.v.)ın ashâbını çağırarak gelmelerini söyledi. Onlar da huzura geldiler. İster hoşuna gitsin, isterse gitmesin her konuda ona doğruyu söyleyeceklerine karar vermişlerdi. Onların adına Câ'fer b. Ebi Tâlib sözcülük ediyordu. Neçâşî onlara sordu:

«Kavminizden sizin ayrılmanıza neden teşkil eden ve sizi ne benim dinime ne de başkasının dinine girmekten alıkoyan bu din nedir?» Câ'fer der ki:

«Ey hükümdar, bizler Câhiliye Toplumu idik. Putlara tapardık, leş yerdik, her türlü kötülüğü yapardık. Akrabalık bağlarına riayet etmez, komşularımıza ve himaye ettiklerimize kötü davranırdık. Bizim güçlümüz zayıf olanımızı ezerdi. Bu halde iken Allahu Teâlâ bize bizim aramızdan, nesebini, doğruluğunu, emanetini ve iffetini tanıdığımız bir Râsûl gönderdi. Bu Rasûl bizleri Allah'ın tevhidine O'na hiçbir şeyi ortak koşmamaya ve o ana kadar taptığımız putları terketmeye çağırdı. Doğru söylemeyi, emaneti sahiplerine vermeyi, akrabalık bağlarına dikkat etmeyi, komşuluk ve himaye ilişkilerinin gereğini güzelce yerine getirmeyi, haramlardan ve kan dökmekten uzak kalmayı emretti. Bizi ahlâksızlıktan yalan söylemekten, yetimin malını yemekten alıkoydu. Nehyetti. Bize namaz kılmayı, oruç tutmayı emretti.» diyerek İslâmın diğer emir ve buyruklarını sayıp döktü. Ondan sonra: «İşte biz ona iman ettik. Onun dediğini kabul ettik. Onu tasdik ettik. Bize haram kıldığı şeyleri haram, helal kıldığı şeyleri de helal kabul ettik. Bizim kavmimiz bize saldırdı, bize hücum etti. Bizlere işkence yaptılar, tekrar putlara tapmak için bizleri dinimizden döndermek istediler. Ne zaman ki bize baskın çıktılar ve zulmettiler bizimle dinimiz arasında engel teşkil etmeye başladılar, işte o zaman senin ülkene geldik; Seni başkalarına tercih ettik ve ey hükümdar, senin yanında zulme uğramamayı ümit ettik.»

Neçâşî: «Peki Allah'ın size bildirdiği şeylerden herhangi bir şey biliyor musunuz?» diye sordu. Bunun üzerine Câ'fer: «Evet» dedi ve ona «Kâf-

Hâ-Yâ-Ayn-Sâd» diye başlayan Meryem Sûresinden bir miktar okudu. Neçâşî ve yanındaki din adamları bunun üzerine ağladılar ve Neçâşî şunları söyledi: «Gerçek şu ki bu söylediklerinizle İsâ'nın getirdikleri aynı kaynaktan fışkırmaktadır. Haydi çıkınız Allah'a yemin ederim ki sizleri bu iki elçiye teslim etmeyeceğim.»

Abdullah ile Amr Neçâşî'nin yanından çıkarken Amr şöyle dedi: «Allah'a yemin ederim ki yarın ona öyle birşey söyleyeceğim ki onların canlısını bile ortada bırakmayacak» Bunun üzerine Abdullah -ki Amr'dan daha bir merhametli idi-: «Hayır sakın yapma, onların bizimle akrabalıkları vardır.» dedi.

Ertesi günü Neçâşî'ye Amr şöyle dedi: «Bunlar İsâ b. Meryem hakkında çok ağır sözler söylüyorlar.» Bunun üzerine Neçâşî onlara haber gönderip Mesih hakkında ne söylediklerini sordu. Câ'fer şöyle dedi:

«Biz onun hakkında peygamberimizin getirdiği şeyleri söylüyoruz. O, Allah'ın kulu ve ruhu, tertemiz bakire Meryem'e bıraktığı kelimesidir.» Bunun üzerine Neçâşî yerden bir çöp alarak şöyle dedi: «İsa'nın senin söylediklerinden bu çöp kadar bir eksiği veya bir fazlalığı yoktur.» dedi. Bu sefer yanındaki patrikleri hırslarından solumaya başlayınca Neçâşî onlara dönüp: «Hırsınızdan solusanız bile bu böyledir.» dedi ve müslümanlara da: «Haydi gidiniz, siz burada güvenlik içindesiniz. Bir dağ altınım olması karşılığında sizden birinize bir eziyet yapmak istemiyorum» dedikten sonra Kureyş'in hediyelerini geri çevirerek şöyle dedi: «Yüce Allah benden rüşvet almadı ki sizden alayım. Benim için insanlara itaat etmedi ki ben de O'na karşı onlara itaat edeyim.» Böylece müslümanlar oraya en hayırlı bir yurtmuş gibi yerleştiler.

Habeşistan'da bir kişi daha ortaya çıkarak Neçâşî'den hükümdarlığını almak istedi. Müslümanlara bu iş çok ağır geldi. Neçâşî kendisine isyan eden bu kişiyle savaşmak üzere yola çıktı. Müslümanlar da sonucu öğrenmek üzere Zübeyr b. Avvâm'ı göndermişlerdi. Geri kalanlar da Neçâşî'nin muzaffer olması için dua ediyorlardı. Sonunda da Neçâşî muzaffer oldu. Neçâşî kazandığı zafer dolayısı ile hiçbir şeye bu kadar sevinmemişlerdi.

Onun «Allah benden rüşvet almadı» şeklindeki sözünün manasıyla ilgili olarak şöyle denildi: «Necâşî'nin babasının Necâşî'den başka çocuğu yoktu. Buna karşılık ise amcasının oniki oğlu vardı. Habeşliler birbirlerine şöyle dediler: «Necâşî'nin babasını öldürüp onun kardeşini yerine hükümdar geçirsek daha iyi olur. Çünkü onun bundan başka hiçbir çocuğu yoktur.»

Bunun üzerine Necâşi'nin babasını öldürüp onun yerine amcasını hükümdarlığa geçirdiler. Bir süre bu şekilde devam ettiler. Necâşî'de amcasının yanındaydı. Çok akıllıydı. Amcasını etkilemeye başlamıştı bile. Bunun üzerine Habeşistan'lılar babasını öldürmeleri karşısında kendilerini öldürmelerinden korktuklarından amcasına gidip: «Ya Necâşî'yi öldür ve yahut da onu aramızdan çıkart, biz ondan korkuyoruz» dediler. Necâşî'nin amcası onu istemeyerek ülkesinden çıkardı. Çarşıya götürüp altıyüz dinar karşılığında onu bir tacire sattılar. Tacir onu alıp bir gemiye koydu ve onunla yola çıktı. Akşam olunca büyük bir bulut geldi ve amcasının üzerine bir yıldırım indirdi. Habeşistan'lılar amcasının çocuklarının yanına gittiler bir de ne görsünler onlarda da bir hayır kalmamış. Böylelikle hayrete düştüler. Aralarından biri dedi ki: «Allah'a yemin ederim ki işinizi Necâşî'den başkası düzeltemez. Eğer Habeşliler hakkında iyi birşey düşünüyorsanız onu yetişip bulunuz.» diye söyledi.

Onu aramaya koyuldular. Sonunda onu bulup tekrar hükümdarlığa geçirdiler. Bu sefer tacir onlara: «Ya bana malımı geri verirsiniz, ya da bu konuda ben onunla konuşurum» diye söyleyince Habeşistanlılar: «Konuş, söyle» dediler. Tacir Necâşî'ye: «Ey hükümdar, ben altıyüz dirhem karşılığında bir köle satın aldım. Sonra da bu köleyi ve bu malı da benden aldılar» dedi. Necâşî: «Ya ona vermiş olduğunuz parayı geri verirsiniz veyahut da bu köle bu tacirin elini tutarak onun istediği yere gider.» Bunun üzerine Habeşistanlılar tacire parasını verdiler. İşte onun bu sözünün anlamı budur. Bu hadise de onun adaletli ve dindarca uygulamasının ilki oldu.

Râvî der ki, Neçâşî öldükten sonra uzun bir süre onun kabri üzerinde bir nur görülüyordu.

HAMZA B. ABDÜLMUTTALİB'İN İSLÂM'A GİRİŞİ

Ebu Cehil birgün Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanından geçiyordu. Rasûlullah Safâ'nın yakınında oturmaktaydı. Onu rahatsız etti, hakarette bulundu, ona saldırdı ve dinini de kötüledi. Abdullah b. Cüd'an'ın evinde bulunan bir cariyesi de bu sözleri işitiyordu. Daha sonra Ebû Cehil yanından çekip gitti ve Kâbe'nin yakınında bulunan Kureyş'in toplantı meclisinde oturdu. Aradan bir süre geçmeden Hamza b. Abdulmuttalib avından yayını kuşanmış olarak çıkageldi. Hamza avdan geldiğinde Kâbe'yi tavaf etmeden ailesinin yanına gitmezdi. Kureyş'in toplantı yerlerinde bir süre durur, onlara selam verir ve onlarla konuşurdu. Kureyşlilerin en güçlüsü ve zulme karşı en mütehammil olmayanı idi. Bu cariyenin yanından geçerken Rasûlullah (s.a.v.) ordan ayrılıp evine gitmişti. Câriye Hamza'ya: «Ey Ebu Umare, kardeşinin oğlu Muhammed'in Hişam'ın oğlu Ebu'l-Hakem'den çektiklerini bir görseydin! Ebu'l-Hakem senin yeğenine küfretti ve ona üzücü hakaretlerde bulundu. Sonra da çekip gitti. Buna karşılık Muhammed ona hiç birşey söylemedi.» Bunun üzerine Hamza kızıp köpürdü. Çünkü Allahü Teala ona oldukça üstün ve değerli bir şeref vermişti. Daha önce Kâbeyi tavaf etmek isterken Ebu Cehil'e karşı da onu görür görmez saldırmak üzere hazırlıklıydı. Mescide girdiğinde Ebû Cehil'in oturmakta olduğunu gördü. Üzerine yürüyerek elindeki yayı ile Ebû Cehil'in kafasına vurdu. Görülmemiş bir şekilde onun kafasını yaralayarak ona: «Ben onun dini üzere oldum ve onun dediklerini söylediğim halde sen ona küfür edip hakaret mi edersin?» diye çıkışır ve şöyle devam eder: «Gücün yetiyorsa bana bir karşılık ver!»

Mahzumoğullarından bir grup ayağa kalkarak Ebû Cehil'e yardım etmek istediler fakat, Ebû Cehil, «Hayır Ebû Umare'yi bırakın, ben onun kardeşinin oğluna çok çirkin bir şekilde küfrettim» diye söyler ve onları yatıştırır. Böylelikle Hamza da müslüman olmuş oldu.

Hamza müslüman olduktan sonra Kureyş, Rasûlullah (s.a.v.)'ın artık güçlendiğini ve Hamza'nın onu koruyacağını bildi. Bu nedenle o zamana kadar yapmakta oldukları bazı şeyleri yapmamaya başladılar.

Birgün Hz. Peygmber'in sahabileri bir arada toplanmışken: «Kureyş şimdiye kadar karşısında açıkça Kur'an okunduğunu görmedi. Onların

önünde açıkça Kur'an okuyacak kim vardır?» diye konuştular. Bunun üzerine İbn Med'ud ayağa kalkarak, «Ben» dedi. Sahabiler: «Bizler sana bir zarar gelmesinden korkarız, kendisini koruyacak bir aşireti olan birisinin bunu yapmasını dilıyoruz» dedilerse de İbn Mes'ud: «Beni Allah koruyacaktır» diye cevap verdi. Ve kuşluk vakti Kureyş'in yanına gitti. Kureyş'in toplantı meclislerine gelerek, yüksek sesle er-Rahman sûresini okudu. Kureyş, onun Kur'ân okumakta olduğunun farkına varınca, hep birlikte onun üzerine çullandılar. Daha sonra İbn Mes'ûd arkadaşlarının yanına gider. Yüzünde bir yara almıştı. Arkadaşları ona: «İşte senin için korkumuz buydu» dediler. Buna karşılık İbn Mes'ûd: «Allah'ın düşmanları bugün gözümde küçüldükleri kadar hiçbir zaman küçülmemişlerdir, arzu ederseniz yarın da aynı şeyi yaparım.» dedi. Arkadaşları: «Hayır bu kadarı senin için yeterlidir. Sen onların hoşuna gitmeyen şeyleri söylüyorsun.» dediler.

Ömer b. Hattâb'ın Müslüman Olması

Ömer 39 erkek ve 23 kadının İslama girmesinden sonra İslama girmiştir. Kırk erkek ve 11 kadından sonra müslüman olmuştur, denildiği gibi; 45 erkek ve 21 kadın müslüman olduktan sonra müslüman olmuştur da diyenler vardır. Ömer oldukça güçlü, kuvvetli ve kahraman birisiydi. Müslümanların Habeşistan'a hicret etmesinden sonra İslama girmişti. Ömer, İslama girinceye kadar Peygamber Efendimiz'in ashâbı Kâbe'nin yanında açıktan açığa namaz kılamıyorlardı. Ömer İslama girdikten sonra Kâbe'de hem kendisi hem de Peygamber'in ashabı onunla birlikte namaz kılıncaya kadar Kureyş'le çarpıştı, mücadee etti.

Hamza b. Abdulmuttalib de ondan önce müslüman olmuştu. Böylece müslümanlar bu iki kişi ile güçlenmiş oldular. (Kureyş'liler de) Bu iki kişinin Resûlullah (s.a.v.)'ı ve müslümanları koruyacaklarını iyiden iyiye anladılar.

Âmir b. Rabia'nın eşi Ebu Hasme'nin kızı Um Abdullah dedi ki: Habeşistan'a gitmek için hazırlanıyorduk. Âmir de bazı ihtiyaçları için dışarıya çıkmıştı. Bu sırada Ömer çıkageldi. Yanıma gelip durdu. O zamana kadar ondan çok büyük belâ ve musibetler görmüştük. Şöyle sordu: «Ey Um Abdullah gidecek misiniz?» Ben de ona: «Evet, Allah'a yemin ederim, Allah'ın arzından çıkıp gideceğiz. Siz bizlere çok eziyetlerde bulundunuz, bizi kahrettiniz. Olur ki Allah bize bir kurtuluş nasip eder» deyince şöyle dedi: «Allah sizinle beraber olsun.» Bu sözü söylerken Ömer'in oldukça yumuşamış ve üzülmüş olduğunu gördüm. Um Abdullah anlatmasına

şöyle devam etti: Âmir geri dönünce ona şöyle söyledim: «Ömer'in ne kadar inceldiğini ve bizim için ne kadar üzüldüğünü bir görseydin.» Âmir bana: «Müslüman olmasını mı umdun?» deyince Ben: «Evet» dedim. Bu sefer Âmir bana şöyle söyledi: «Hattab'ın eşeği müslüman olmadıkça Ömer müslüman olacak değildir.» Çünkü Âmir, Ömer'in kabalığından ve müslümanlara katılığından çok şeyler görmüştü. Allahü Teala ona hidayet vermiş ve böylece Ömer daha önce müslümanlara karşı olan çetinliğinden daha büyük ölçüde olmak üzere kâfirlere karşı bir tavır almıştı.

Ömer'in müslüman olmasının nedenine gelince: Onun kızkardeşi Fâtıma bint Hattâb, Saîd b. Zeyd b. Amr el-Adevî'nin hanımı idi. İkisi de İslâm Dini'ne girmiş ve müslüman olduklarını Ömer'den gizliyorlardı. Nuaym b. Abdullah en-Nahham el-Adevî de aynı şekilde müslüman olmuş ve kavminden çekindiği için İslamını gizlemişti. Habbâb b. Eret de zaman zaman gelip Fâtımâ'ya Kur'ân öğretirdi. Birgün Ömer, Hz. Peygamberi ve müslümanları kastederek kılıcını kuşanmış halde dışarı çıkmıştı. Müslümanlar o sırada Erkam'ın evinde bulunuyorlardı. Peygamberin yanında Habeşistan'a hicret etmeyen kırka yakın müslüman bulunuyordu. Nuaym b. Abdullah yolda Ömer'e rastgelerek, ona: «Nereye gitmek istiyorsun ya Ömer?» diye sorunca Ömer: «Kureyşi bölen ve onların dinlerini ayıplayan Muhammed'i bulmak ve onu öldürmek istiyorum.» deyince Nuaym ona şöyle dedi: «Allah'a yemin ederim nefsin seni aldatıyor. Sen Muhammed'i öldürdükten sonra Abdu Menafoğulları seni yeryüzünde sağ bırakır mı zannedersin? Kendi ailene gidip onların işlerini bir düzene koysana...» Ömer: «Benim hangi ailemden söz ediyorsun?» diye sorunca Nuaym: «Senin enişten ve amcan oğlu Saîd b. Zeyd ile kızkardeşin Fâtıma'yı kastediyorum. Allah'a yemin ederim bunların ikisi de müslüman olmuş bulunuyor.» dedi.

Ömer geri dönüp onların yanına vardı. Yanlarında onlara Kur'ân-ı Kerîm öğretmek üzere Habbâb b. el-Eret de vardı. Bunlar Ömer'in sesini işitince Habbâb gizleniverdi. Fâtıma da Kur'ân sayfasını alarak onu elbisesinin içerisine bıraktı. Ömer de Habbâb'ın sesini işitmiş bulunuyordu. İçeri girince: «Bu ses de ne oluyordu?» diye sorunca, Fâtıma ve eşi Said: «Yanılıyorsun birşey işitmiş değilsin» dediler. Ömer: «Hayır işittim, ben sizin ikinizin de Muhammed'e tabi olduğunuzun haberini aldım» diyerek eniştesi Saîd b. Zeyd'e bir darbe indirir. Bu sefer Ömer'in kızkardeşi kalkıp Ömer'i kocasını dövmekten alıkoymak istediyse de ona da vurur ve kızkardeşini yaralar. Ömer'in bunu yaptığını görünce kızkardeşi ona: «Evet, biz müslüman olduk Allah'a ve Resûlune iman ettik, istediğini yapabilirsin» diye çıkışır.

Ömer, kızkardeşinin kanlar içerisinde olduğunu görünce pişmanlıkla

ona: «Muhammed'in ne getirdiğini görmem için az önce okuduğunuzu işittiğim şu sahifeyi bana veriver» deyince kızkardeşi ona şöyle söyledi: «Bizler, bu sahifeye zarar vermenden korkuyoruz.» Bunun üzerine Ömer ona bu sahifeyi aynen geri vereceğine dair yemin etti. Kız kardeşi Fatıma onun İslama gireceğini ümit etti ve ona: «Sen şirkin üzeresin ve pissin. Oysa böyle bir sahifeye ancak temiz olan kimseler el sürebilir» diye söyledi. Bunun üzerine Ömer kalkıp gusletti. Fâtıma da ona sahifeyi teslim etti. Ömer sahifeyi okudu. Sahifede Tâ-Hâ Sûresi'nin baş tarafı vardı. Bunun bir kısmını okuyunca kendi kendisine: «Bu söz ne kadar güzel ve ne kadar şereflidir» diye söylendi. Habbâb onun bu sözlerini işitince saklandığı yerden çıkarak şunları söyledi: «Ey Ömer, ben Allahü Teala'nın peygamberin duasını senin hakkında kabul ettiğini ümit ediyorum. Dün Peygamber Efendimizin şöyle dediğini işittim: "Allah'ım, İslamı ya Ömer b. Hattab ile ya Ebu'l-Hakem b. Hişam ile güçlendir. Allah'tan kork, Allah'tan kork Ey Ömer". Bunun üzerine Ömer: «Ey Habbâb, bana Muhammed'in nerede olduğunu söyleyiver. Onun yanına gidip İslâm'a gireceğim.» Bunun üzerine Habbâb, Peygamber'in nerede olduğunu söyledi. Ömer de kılıcını alıp Peygamber (s.a.v.)'in ve arkadaşlarının bulunduğu yere vardı. Kapıyı çaldı. Aralarından birisi kalkıp kapı aralığından baktı, kılıcını kuşanmış olarak Ömer'i görünce Peygamber (s.av.)'e bunu bildirdi. Bunun üzerine Hamza şöyle söyledi: «Ona izin ver, girsin. Eğer bir hayır isteyerek gelmişse biz ona bu hayrı bol bol veririz. Bir kötülük isteyerek gelmişse kendi kılıcıyla onu öldürürüz.»

Ömer'e içeri girmesi için izin verildi. Peygamber (s.a.v.) kalkıp Onunla karşı karşıya gelinceye kadar gitti. Elbisesinden yakalayarak çok şiddetli bir şekilde sarstı ve: «Buraya ne için geldin? Allahü Teala senin başına bir musibet indirmeyinceye kadar bu durumundan vazgeçmeyecek misin?» Ömer: «Ey Allah'ın Resûlü, ben Allah'a ve O'nun Resûlüne iman etmek üzere geldim.» deyince Resûlullah (s.a.v.) tekbir getirdi ve böylece o evde bulunanların hepsi Ömer'in artık müslüman olduğunu anladılar. Ömer müslüman olduktan sonra sordu: «Kureyş arasında haberi en çabuk alıp götüren kimdir?» Ona: «Cemil bin Ma'mer el-Cumahî'dir» diye söyleyince Cemil'in yanına gidip ona, İslâm dinine girip müslüman olduğunu söyledi. Cemil, hemen Mescide doğru gidiverdi. Ömer de onun peşine takıldı. Cemil: «Ey Kureyş topluluğu, haberiniz olsun Hattâb'ın oğlu dinini bırakıp sapıklığa girmiş bulunuyor.» diye bağırıyor, Ömer de onun arkasından: «Hayır yalan söylüyorsun, bilâkis ben müslüman oldum» diye söylüyordu. Orda hazır bulunan Kureyşliler ayağa kalktılar. Güneş yükselinceye ve Ömer de bitkin düşünceye kadar birbiriyle çarpışıp durdular. Sonunda Ömer yorgunluktan yere çöktü. Onlar da başında toplan-

mış bulunuyorlardı. Onlara: «İstediğinizi yapınız. Eğer üçyüz kişi olmuş olsaydık ya biz size bu şehri bırakır giderdik, yahut da siz burayı bırakıp giderdiniz» diye söyledi. Bununla Mekke'yi kastediyordu.

Onlar bu halde iken üzerinde güzel bir elbise bulunan bir yaşlı gelip onlara: «Ne oluyor?» diye sorunca çevresindekiler: «Ömer dininden döndü» deyince adam: «Ne istiyorsunuz ondan, bir adam kendisi için bir iş seçmiş bulunuyor? Adiyoğullarının bu kişilerini size teslim edeceklerini mi zannediyorsunuz? Adamı bırakıp gidiniz» diye söyledi. Bu adam Âs bin Vâil es-Sehmî idi.

Ömer der ki: «Ben, müslüman olduktan sonra Hişam'ın oğlu Ebu Cehil'in kapısına gidip, kapısını çaldım. Kapıya çıkıp bana: "Ey kardeşimin oğlu, merhaba. Buraya niçin geldin?" diye sorunca ben de ona: Sana İslam dinine girdiğimi ve Muhammed (s.a.v.)'e imân ettiğimi, onun getirdiklerini doğruladığımı haber vermeye geldim." deyince Ebû Cehil kapıyı yüzüme kapatarak: "Allah seni de bu getirdiğin haberi de kahretsin" dedi.»

Ömer'in müslüman olması ile ilgili olarak başka şeyler de söylenmiştir.

Peygamberi ve Müslümanları Boykot

Kureyş, İslâm'ın gittikçe yayılıp müslüman olanların sayısının arttığını, Ömer ve Hamza'nın da İslâma girmesiyle müslümanların güçlendiğini Amr b. Âs ile Abdullah b. Ebî Umeyye'nin Neçâşî'nin yanından hoşlarına gitmeyecek şekilde müslümanları koruyacağı haberini getirmesi ve müslümanların orada güvenlik içerisinde olduklarını görünce bir araya gelip şu görüşe vardılar: Aralarında bir antlaşma yazacaklar ve bu antlaşmada: «Ne Haşimoğullarından ne de Muttaliboğullarından bir kız almayacakları ve onlardan satın almayacakları» konusunda anlaştılar ve bunu yazmayı kararlaştırdılar. Buna dair antlaşmalarını bir sahifeye yazdılar ve bu konuda birbirleriyle sözleştiler. Daha sonra da yazdıkları bu sahifeyi bu antlaşmayı kendileri için daha da pekiştirici bir hale getirmek amacıyla Kâbe'nin içine astılar. Kureyş bunu yapınca, Hâşimoğulları ile Muttaliboğulları Ebû Tâlib'in yanına gittiler ve onunla birlikte mahallesinde bir araya geldiler.

Ebû Leheb b. Abdulmuttalib Haşimoğulları arasından ayrılıp Kureyşin yanına gitmek üzere yolda giderken Ukbe'nin kızı Hind'i görür ve ona: «Benim Lât ve Uzza'ya yardımcı olmamı nasıl gördün?» diye sorunca, kadın «Çok iyi yaptın» diye söyler.

Bu boykot iki veya üç sene devam etti. Ve kendilerinden müslümanlara hiçbir şey gitmemesi için çok büyük çabalar harcadılar. Giden ancak gizlice gidebiliyordu.

Ebû Cehil, Hakîm b. Hizâm b. Huveylid'i gördü. Hakîm'in yanında bir miktar buğday vardı, onu halası Hadice'ye götürmek istiyordu. Hadîce de Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanında Ebû Tâlib Mahallesinde bulunuyordu. Ebû Cehil ona asılıp durdu ve: «Allah'a yemin ederim, seni bu konuda rezil rüsvay ederim» diye tehdit etti. Bu sırada Hişam'ın oğlu Ebu Buhteri çıkageldi ve: «Aranızda ne var?» diye sordu: «Bu adamın yanında halasına götürmek üzere bir yiyecek vardır. Sen de onu bu yiyeceği ona götürmekten alı mı koyacaksın? Bırak yoluna gitsin» dedi. Fakat Ebû Cehil kabul etmeyerek üzerine hücum etti. Ebu'l Buhturi de bir devenin çene kemiğiyle ona vurdu, kafasını yardı ve yere düşürüp ağır bir şekilde onu ezdi. Hamza da durmuş onları seyrediyordu. Müşrikler, Peygamber (s.a.v.)'in durumdan haberdar olmasını istemiyor ve onun da, müslümanların da bu hallerine sevinmelerini arzu etmiyorlardı.

Rasûlullah (s.a.v.), insanları gizli ve açık olarak İslâma dâvet etmeye devam ediyordu, vahiy de ona gelmekte idi. Bu şekilde üç yıl kadar bir süre kaldılar.

Kureyşten bir grup kişi sahifeye yazılmış bu antlaşmayı ihlâl etmeye kalkıştılar. Bunlar arasında en güzel işleri başaran Amr'ın oğlu Hişâm'dı. Hişâm'ın dedesinin adı Hâris babası Amr b. Lüey idi. Hişâm, Nadla b. Hişam b. Abdu Menaf'ın anne bir kardeşinin oğlu idi. Hişâm geceleyin yiyecek yüklediği deveyi alır, müslümanların muhasara altında bulunduğu mahalleye karşı götürür, yularını serbest bırakır, sürerdi. Böylece deve kendiliğinden müslümanların bulunduğu yere varırdı. Hişâm müslümanların içinde bulunduğu sıkıntıları ve sürenin de uzayıp da gittiğini görünce Üm Seleme'nin kardeşi olan Züheyr b. Ümeyye b. el-Muğîre el-Mahzumî'nin yanına gider. Züheyr de Peygamber (s.a.v.)'i ve müslümanları çokça korumayı arzu ederdi. Onun annesi Âtike de Abdulmuttalib'in kızı idi. Hişâm ona: «Ya Züheyr, sen yemekleri yiyeceksin güzel elbiseler giyeceksin, hanımlarla evleneceksin, de senin dayıların bildiğin durumda kalacak, bu olur mu? Bana gelince Allah'a yemin ederim ki eğer Ebu'l-Hakem'in yani Ebu Cehil'in dayıları bu şekilde olsaydı sonra da sen onu seni davet ettiği şeylere çağırsaydın kesinlikle senin bu çağrını kabul etmezdi» diye söyleyince Züheyr: «Ben ne yapabilirim ki? Ben tek başıma bir adamım. Allah'a yemin ederim benimle bir başkası birlik olsaydı, bu antlaşmayı bozardım» diye söyleyince bu sefer Hişâm: «Böyle bir adam daha bulmuşsun» deyince Züheyr: «Bu adam kimdir?» diye sorunca Hi-

şâm: «Benim» der. Züheyr: «Üçüncü birisini ara» diye söyler. Hişâm kalkıp el-Mut'im b. Adiy b. Nevfel b. Abd Menaf'ın yanına giderek: «Adiyy b. Abd Menâfoğullarından iki sülalenin yok olmasına sesini çıkarmayıp göz yumar mısın? Allah'a yemin ederim eğer siz başkalarına bu konuda fırsat verecek olursanız, onlar sizden daha hızlı bir şekilde koşarlar.» deyince Mut'im: «Ben ne yapabilirim? Ben tek başıma bir adamım.» diye cevap verir. Bu sefer Hişâm: «İkincisini de bulmuş bulunuyorsun.» deyince, Mut'im: «Kimmiş bu?» diye sordu. O da: «Benim» der. Bu sefer Mut'im, «Üçnücü birisini de bul» deyince, Hişam, «Onu da bulmuş bulunuyorum» der. Mut'im: «Bize dördüncü bir kişi bul» der. Bunun üzerine Hişam, Ebu'l-Bahteri b. Hişâm'ın yanına giderek Mut'ime söylediği şeylere benzer sözler söyleyince bu sefer Ebu'l-Bahterî şöyle der: «Bu konuda bize yardımcı olacak bir kişi daha var mıdır?» der. Hişam: «Evet» der. Ebu'l-Bahterî: «Kimdir?» diye sorunca, Hişâm: «Ben, Züheyr ve el-Mut'im» cevabını verir. Bu sefer Ebu'l-Bahterî: «Beşinci bir kişi daha arayıp bul» der. Hişâm da Zemea b. el-Esver b. el-Muttalib b. Esed'in yanına gider. Onunla konuşur ve mahsur bulunan müslümanların kendilerine yakınlıklarını anlatır. Bu sefer Zemea: «Peki bu konuda bize yardımcı olacak kimse var mı?» diye sorunca, Hişam: «Evet» cevabını verir ve yardımcı olacakların isimlerini teker teker söyler. Mekke'nin üst tarafında «Hatm el-Cahun» diye bilinen yerde buluşmak üzere sözleşirler. Orada toplanırlar ve bu antlaşmayı bozmak konusunda birbirleriyle sözleşirler. Ondan sonra Züheyr: «Önce ben başlayacağım» diye söyler.

Ertesi günü sabah olunca Kureyş'in toplandığı meclise giderler. Züheyr, Kâbe'nin etrafında tavaf ettikten sonra orda bulunanlara dönerek: «Ey Mekke'liler, bizler yemeğimizi yiyeceğiz, elbiselerimizi giyeceğiz, buna karşılık Haşimoğulları helâk olacak?! Ne satın alabiliyorlar, ne de kimse onlardan birşey satın alabiliyor. Allah'a yemin ederim, bu akrabalık bağlarını koparan zalim sahife parçalanmadıkça yerime oturmayacağım» diye söyler. Bu sefer Ebû Cehil: «Yalan söylüyorsun Allah'a yemin ederim bu sahife parçalanmayacak» diye söyleyince bu sefer Zemea b. el-Esved şöyle dedi: «Hayır asıl sen yalan söyledin. Biz zaten yazıldığı zaman bile ona razı değildik» der. Bu sefer Ebu'l-Bahteri: «Zemea doğru söyledi» der. «Biz bu sahifede yazılı olanlara razı olmuyoruz.» Bundan sonra Mut'im b. Adiyy kalkarak: «İkiniz doğru söylediniz, bunun dışında söyleyen yalan söylüyor» deyince, bu sefer Hişam b. Amr da kalkarak benzeri şeyler söyler. Ebû Cehil: «Bu geceleyin hazırlanmış bir plândır» diye söyler. Ebû Tâlib de o sırada mescide yakın bir yerde bulunuyordu.

Mut'im sahifeyi parçalamak üzere ayağa kalkıp içeri gittiğinde böceklerin sahifeyi yemiş bulunduğunu geriye sadece «Bismike Allahüme»

yani «Senin adınla ey Allahımız,» ifadesinin yazılı olduğu kısımdan başka birşey kalmadığını gördü. Kureyşliler yazdıkları herşeye bu ifade ile başlarlardı. Bu sahifeyi yazan Mansur b. İkrime'nin de eli felç olmuştu.

Denildiğine göre, onların Ebû Tâlib'in mahallesinden çıkıp kurtulmalarının nedeni şöyle olmuştu: Sahife yazılıp Kâbe'ye asıldıktan sonra herkes Hâşim ve Muttaliboğullarıyla olan ilişkilerini kesip onlardan uzaklaşmış, Rasûlullah (s.a.v.) ile Ebû Tâlib ve onlarla beraber bulunanlar üç yıl o mahallede kalmışlardı. Allah bir böcek gönderip bu sahifede bulunan zulüm ve akrabalık bağlarını koparmakla ilgili şeyleri yemiş, geriye içinde bulunan Allahü Tealanın ismini bırakmıştı. Cebrâil gelerek durumu Peygamber (s.a.v.)'e bildirmişti. Peygamber (s.a.v.) durumu amcası Ebu Tâlib'e bildirdi. Ebu Tâlib peygamberin (s.a.v.)'in doğru söylediğinden şüphe etmezdi. Bulunduğu yerden çıkıp Mescidu'l-Haram'a gider. Kureyş'in ileri gelenleri orada toplanınca, Ebu Tâlib onlara dedi ki: «Benim kardeşimin oğlu bana şunu bildirdi: «Allah sizin sahifeye bir böcek göndermiş, bu böcek sahifede bulunan akrabalık bağlarını koparma ve zulüm ile ilgili ifadeleri kemirmiş yiyip, bitirmiş, geriye sadece Allah'ın isimlerini bırakmış bulunuyor. Kalkın, bu sahifeyi getirin. Eğer söylediğinde doğru ise siz de görmüş olacaksınız ki sizler bize zulmediyorsunuz, bizim akrabalık bağlarımızı koparıp atıyorsunuz. Yok eğer yalancı olduğu ortaya çıkarsa sizlerin hak üzere olduğunuzu bizlerin de batıl üzere bulunduğumuzu hep birlikte öğrenmiş olacağız.»

Hepsi alelacele kalkıp sahifeyi getirdiler. Gerçekten durumun Resûlullah (s.a.v.)'ın dediği gibi olduğunu gördüler. Böylelikle Ebu Tâlib'in maneviyatı güçlenmiş olarak yüksek sesle onlara şöyle söyledi: «Artık siz de açıkça görüyorsunuz ki sizler zalimsiniz ve akrabalık bağlarını koparan kimselersiniz.» Hepsi başlarını önlerine eğdiler, şöyle dediler: «Siz bize sihir yapıyorsunuz ve iftira ediyorsunuz» dediler. Bundan sonra az önce sözünü ettiğimiz kişiler ayağa kalkıp konuştular. Ebû Tâlib de Sahife ve orada yer alan zulüm ve akrabalık bağlarını koparılması hakkında bir şiir söyledi. Aşağıdaki beyitler bu şiirdendir:

«Sahifenin durumunda bir ibret vardır,
Hazır bulunmayana bildirildikçe hayret eder
Allah onların küfürlerini ve itaatsizliklerini,
Hakkı açıkça söyleyenden aldıkları intikamı iptal etti.
Böylece onların söylediklerinin batıl olduğu ortaya çıktı
Kim doğru olmayan birşey ortaya atarsa yalancı çıkar.»

Ebû Tâlib ve Hazreti Hadice'nin Vefâtı ile Rasûlullah (s.a.v.)'ın Araplardan Kendisini Himâye Etmelerini İstemesi

Ebû Tâlib ile Hz. Hadice Hicretten üç yıl önce ve Ebû Tâlib'in mahallesindeki muhasaradan sonra vefat ettiler. Ebû Tâlib Şevvâl veya Zülkade ayında 80 kusür yaşında iken vefat etti. Hadice de ondan 35 gün kadar daha önce vefat etmişti. Onların vefatları arasında 55 gün vardır, denildiği gibi 3 günlük bir süre vardır, diyenler de vardır. Bu iki kişinin vefatı Rasûlullah (s.a.v.) için büyük bir musibet idi. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: «Kureyş Ebû Tâlib ölünceye kadar bana hoşuma gitmeyecek birşey yapamamıştır.» Çünkü Kureyş, Ebû Tâlib'in vefatından sonra onun hayatta olduğu sürece yapamadığı şeyleri Rasûlullaha yapmaya başlamıştı. Öyle ki onlardan bazıları Hz. Peygamberin (s.a.v.) başına toprak atar ve hatta bazıları onun üzerine namaz kılarken koyunun barsaklarını bile üzerine bırakırdı. Rasûlullah (s.a.v.) bu alışılmış hareketlere karşı çıkar ve şöyle derdi: «Ey Abdumenafoğulları, sizin bu yaptıklarınız ne biçim bir himayedir?» der ve üzerine atılanları yola bırakırdı.

Ebû Tâlib'in vefâtından sonra Resûlullah'ın durumu daha da zorlaşınca yanına Zeyd b. Hârise'yi de alarak yardım etmeleri ümidiyle Sakîf Kabilesinin yanına gider. Bu kabileden o zaman Sakifin ileri gelenleri ve üç kardeş olan Amr b. Umeyr'in üç oğlu Abd Yâlil, Mes'ud ve Hubeyb idiler. Rasûlullah onları Allah'ın dinine davet eder ve İslâm yolunda kendisine yardımcı olmalarını, kendisine karşı duranlara karşı durmalarını ister. Onlardan birisi şöyle der: «Seni eğer gerçekten Allah göndermiş ise bir isyankâr çıkar Kâbenin örtülerini yırtar» Öbürü: «Allah senden başka peygamber gönderecek kimseyi bulmadı mı?» diye alay eder. Üçüncüleri de şöyle der: «Allah'a yemin ederim ki seninle bir kelime konuşmayacağım. Eğer sen gerçekten ileri sürdüğün gibi Allah'ın Resûlü isen, sana karşı gelmek bir tehlike olur. Yok eğer Allah'a yalan söyleyen birisi isen benim seninle konuşmam zaten gerekmez.»

Rasûlullah (s.a.v.) onlardan bir hayır geleceğinden ümidini keserek Sakîflilerin yanından ayrılırken onlara: «Dediğimi kabul etmiyorsanız bile aramızda gizli kalsın» diyerek bunun kavmine ulaşmamasını sağlamak istiyordu. Fakat Sakîfliler bunu yapmadılar ve ayak takımlarını ona karşı kışkırttılar. Sakîf'in ayak takımı bir araya toplanıp onu Rebîa'nın iki oğlu olan Utbe ve Şeybe'ye ait bir çitin içine sığınmak zorunda bıraktılar. İçeride bir bahçe vardı. Utbe ve Şeybe de bu bahçedeydiler. Buraya sığındıktan sonra ayaktakımı Hz. Peygamberi bırakıp geri döndüler. Hz. Peygamber de bir hurmanın gölgesine çekilerek şu duayı yaptı:

«Allahım, gücümün zayıflığının, çaresizliğimin, insanlar gözündeki değersizliğimin şekvâsını sana yapıyorum. Allahım, ey merhametlilerin en merhametlisi, sen zayıf ve düşkünlerin Rabbisin benim de Rabbimsin. Beni kime bırakacaksın? Bana surat yapacak bir uzak kimseye mi, yoksa işimi eline teslim ettiğin bir düşmana mı? Eğer sen bana karşı gazap etmemişsen hiçbir şeye aldırış etmiyorum. Fakat senin âfiyetin, vereceğin sağlık ve esenlik bundan daha geniştir. Ben üzerime gazabını indirmenden ya da bana kızıp cezalandırmandan, karanlıkları aydınlatan ve dünya ve âhireti düzene koyan, yüzünün nuruna sığınırım.»

Rabîa'nın iki oğlu Rasûlullah'a isabet eden bu zulümleri görünce adı Addâs olan hristiyan bir kölelerini çığararak ona: «Şu üzümden bir salkım alıp onu bu adama götür» diye söylediler. Addâs denileni yaptı. Rasûlullah (s.a.v.)'ın önüne bu üzümü koyunca Peygamber (s.a.v.) elini uzatıp «Bismillah» diyerek yemeğe başladı. Addâs şunu söyledi: «Allaha yemin ederim bu bölge halkı bu sözü söylemezler.» Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) şunu söyler: «Sen hangi ülkedensin ve dinin nedir?» Addâs: «Ben, hristiyanım ve Ninova'lıyım.» diye cevap verince, Rasûlullah: «Sâlih adam Yunus b. Mettâ'nın kasabasından mısın?» Addâs: «Sen Yunus'u nerden biliyorsun?» diye sorunca Rasûlullah: «O, benim peygamber kardeşimdi ve ben de peygamberim» deyince, Addâs Rasûlullah'ın ellerine ve ayaklarına kapanarak onları öptü sonra da geri dönüp gitti.

Rabîa'nın iki oğlu biri diğerine: «Senin köleni bile sana karşı ifsad etti» diye söyledi. Addâs geri dönünce ikisi ona şöyle dediler: «Ne oldu sana adamın ellerini ve ayaklarını öptün?» Addâs: «Yeryüzünde bu adamdan daha hayırlı hiçbir kimse yoktur» cevabını verince Rabîa'nın oğulları: «Yazıklar olsun sana, senin dinin onunkinden daha hayırlıdır» diye söylediler.

Rasûlullah (s.a.v.) oradan ayrılıp Mekke'ye geri döndü. Gece yarısı olunca namaz kılmaya başladı. Yanından Nasîbîn cinlerinden yedi kişilik bir grup cin geçti ve Yemen'e giderken onun okuduğu Kur'ân-ı işittiler. Peygamber namazını bitirince onlar da kavimlerini Allah'ın azabından korkutmak üzere oraya gittiler ve iman edip İslâm dâvetini kabul ettiler.

Bazı ilim adamları der ki: «Rasûlullah (s.a.v.), Sakîf'ten geri dönünce el-Mut'im b. Adiy'e haber göndererek kendisini himayesine almasını istedi. Rasûlullah (s.a.v.) böylelikle Rabbinin mesajını, Risâletini tebliğ etmenin yolunu aramıştı. Mut'im onu himayesine aldı. Sabah olunca Mut'im ve çocukları bir de yeğenleri ile birlikte silahlarını kuşanıp mescide gittiler. Ebû Cehil ona: «Sen himayene mi alsın, yoksa uydun mu?» diye sorunca Mut'im: «Hayır onu himayeme aldım» der. Bunun üzerine Ebu Ce-

hil: «Sen kimi himayene aldınsa biz de onu himayemize aldık» der. Bu sırada Peygamber Mekke'ye girer ve orada ikâmet etmeye başlar. Ebû Cehil onu görünce: «Ey Abdu Menâfoğulları, bu sizin peygamberinizdir» diye bağırır. Bunun üzerine Utbe b. Rabîa şöyle der: «Bizden niye bir peygamber ve bir hükümdar olmasın ki?» Rasûlullah (s.a.v.) bu durumdan haberdar edilince yanlarına gelip şunları söyler: «Ey Utbe, sen Allah için beni himayene almadın. Beni ancak kendin için himayene aldın. Ebû Cehil, Allah'a yemin ederim ki fazla bir zaman geçmeden sen çok az gülecek ve çokça ağlayacaksın ve ey Kureyşliler, size gelince Allah'a yemin ederim ki fazla zaman geçmeden kabul etmediğiniz şu dine istemeyerek gireceksiniz.» Durum da gerçekten böyle oldu.

Rasûlullah (s.a.v.) çeşitli önemli günlerde kendisini arap kabilelerine takdim ederdi. Konakladıkları yerde Kinde kabilesinin yanına gitti. Adı Müleyh olan reisleri de onların arasında bulunuyordu. Onları Allah'ın yoluna çağırıp kendisini onlara takdim etti, kendisini himaye etmelerini istedi. Fakat kabul etmediler. Ondan sonra Abdullahoğulları diye bilinen Kelb kabilesinin bir kolunun yanına giderek kendisini himaye etmelerini istedi. Fakat onlar da onun bu teklifini kabul etmediler. Daha sonra Hanifeoğulları'na giderek kendisini himaye etmelerini istediyse de Araplar arasında onlardan daha çirkin ve kötü bir şekilde kimse onu geri çevirmedi. Hanifeoğullarından sonra Âmiroğullarının yanına giderek onları Allah'ın dinine çağırdı ve kendisini korumalarını onlardan istedi. Âmiroğullarından birisi ona: «Biz sana uyarsak Allahü Teala da sana karşı olanlara zafer verirse, senden sonra yönetim bizim elimize geçer mi?» diye sorunca Hz. Peygamber (s.a.v.): «Emir Allah'ındır onu dilediği yere koyar.» diye cevap verir. Bu sefer bu adam: «Biz, boyunlarımızı Araplara senin uğrunda hedef yapalım da sen muzaffer olunca bu iş başkasının eline geçecek, öyle mi? Bizim senin işine ihtiyacımız yoktur» diye söyler.

Âmiroğulları aralarında oldukça yaşlı birisine geri dönüp Peygamber (s.a.v.)in haberini, nesebini bildirince elini başına koyarak şöyle der: «Ey Âmiroğulları, artık bunu telafi edebilir miyiz? Nefsim elinde olana yemin ederim ki bundan önce İsmailoğullarından hiç kimse böyle birşey söylemedi. Muhakkak ki bu doğrudur. Onun hakkındaki görüşünüz neredeydi?» diye çıkıştı.

Rasûlullah (s.a.v.) adı ve şerefi olan herkesi ve Mekke'ye gelenleri Allah'ın yoluna davet etmekten geri durmadı. Gelen her bir kabileyi İslâm'a dâvet ettikçe amcası Ebû Leheb de onun peşinden gider, Rasûlullah (s.a.v.) davetini bitirip oradan ayrılınca Ebû Leheb şöyle derdi: «Ey filân oğulları, bu adam sizleri Lât'ı ve Uzza'yı ve cinlerden sizin müttefikiniz olan kimseleri boynunuzdan çıkarıp atmayı, buna karşılık getirmiş oldu-

ğu sapıklık ve bid'ata sarılmaya sizleri davet eder. Ona itaat etmeyin ve onun dediğini dinlemeyin.»

Rasûlullah (s.a.v.)'ın Kendisini Ensâr'a İlk Olarak Takdim Etmesi Ve Onların da Müslüman Olmaları:

Evs kabilesinin bir kolu olan Amr b. Avfoğullarından olan Süveyd b. Sâmit Hac ve Umre yapmak üzere Mekke'ye geldi. Kahramanlığı, şairliği ve soyluluğu dolayısıyla ona el-Kâmil adı verilirdi. Şu aşağıdaki beyitler onundur:

«Senin arkadaş bellediğin nice kişinin
Sen yokken neler söylediğini bir bilsen
Yağ-baldır, yanındaysa söylediği
Değilse öldürücüdür sözleri
Açıkladığı hoşuna gitse de, gizlediği
Sırtını döner dönmez aldatmak istemektir seni.
Gizledikleri gözünden okunur
Bir bilsen gizlediği kini ve yan bakışlarını.
Arkamdan sözedersen hayır söyle bari,
En iyi dost, hayır söyleyip kötülemeyendir, çünkü.»

Rasûlullah (s.a.v.) onun yanına giderek onu İslâm'a dâvet eder ve ona Kur'ân-ı Kerîm'den bölümler okur. Ondan uzaklaşmayıp şöyle der: «Bu söylediklerin güzel sözlerdir.» Daha sonra yanından ayrılıp Medine'ye gider. Fazla zaman geçmeden Hazreçliler tarafından Buâs Savaşı gününde öldürüldü. Onun yakınları kendisi öldürüldüğünde müslüman olduğunu söylüyorlardı.

Ebu'l Hayser Enes b. Rafi', Abdül Eşheloğullarından aralarında İyas b. Muâz'ın da bulunduğu bir grup gençle birlikte Mekkeye gelir. Bunlar, Mekke'ye Kureyşten Hazreç'e karşı kendilerine yardımcı aramak üzere gelmişlerdi. Peygamber (s.a.v.) onların yanına vararak onlara: «Sizin geliş amacınızdan daha hayırlı olan bir şeye ne dersiniz?» diyerek onları İslâm dinine davet eder ve Kur'ân'dan bazı bölümler okur. O zaman genç yaşta bulunan İyâs şöyle der: «Allah'a yemin ederim geliş amacımızdan daha hayırlıdır bu» dedi. Ebu'l Hayser bir avuç kum alarak onun yüzüne atar ve: «Bırak, biz başka birşey için geldik.» der ve İyâs da susar. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) kalkar ve fazla geçmeden İyâs ölür. Kavmi ölünceye kadar Allahü Teâlâ'yı tehlil, yani Lailaha İllallah dediğini ve tekbir getirdiğini işitir. Onun müslüman olarak öldüğünde de şüpheleri yoktur.

BİRİNCİ AKABE BİÂTI VE SA'D B. MUÂZ'IN MÜSLÜMAN OLMASI

Allah dinini yüceltmek, vadini gerçekleştirmek dileyince Resulullah (s.a.v.), Ensarla karşılaştığı Hac günlerine çıkarak, kendisini daha önceden beri yapageldiği şekilde kabilelere takdim etti. Akabe yakınlarında olduğu sırada Hazreç kabilesinden bir grupla karşılaştı. Onları Allah'ın yoluna çağırarak, İslâmı anlattı. Ülkelerinde Yahudilerle birlikte idiler ve bunlar putperesttiler. Kendileriyle Yahudiler arasında herhangi bir anlaşmazlık olduğu zaman da Yahudiler onlara: «Şu sıralarda yakında bir peygamber gönderilecek biz ona uyacağız ve onunla birlik olup Âd ve Semûd'un öldürüldüğü gibi biz de sizi öldüreceğiz.» diyorlardı. Rasûlullah'ı gören bu gurup birbirlerine şöyle dedi: «Allah'a yemin ederiz yahudielrin sizleri tehdit ettiği peygamber budur.» dediler.

Onun çağrısını kabul ettiler ve onu tasdik ederek şöyle dediler: «Şimdi bizimle kavmimiz arasında bir savaş vardır. Umulur ki Allah senin sayende onların hepsini bir araya getirir. Eğer onlar seninle birleşecek olsalar senden daha üstün kimse olmayacaktır.» dedikten sonra yanından ayrıldılar. Bunlar Hazrec kabilesinden yedi kişi olup isimleri şöyledir.

1. Es'ad b. Zürâre b. Udes Ebu Umame,
2. Avf b. el-Hâris b. Rifâ'a, İbni Afrâ da diye bilinen odur. Bunların ikisi de Neccaroğullarındandır,
3. Râfi' b. Mâlik b. Aclân,
4. Âmir b. Abd Hârise b. Sa'lebe b. Ganm. Bu ikisi de Züraykoğullarındandır.
5. Kutbe b. Âmir b. Hadîde b. Sevad. Selimeoğullarındandır.
6. Ukbe b. Âmir b. Nâbi', Ganmoğullarındandır.
7. Câbir b. Abdullah b. Riyab, Ubeydeoğullarındandır.

Bu yedi kişi Medine'ye döndüklerinde kendi kabilelerine Peygamber (s.a.v.) den sözederek onları İslâma çağırmaya başladılar. Sonunda İslâm aralarında yayıldı. Ertesi sene olduğunda Ensârdan on iki kişi Hac kafilesine katılmıştı. Yine Akabe'de peygamberle (s.a.v.) karşılaştılar. İşte «Birinci Akabe Bey'atı» budur. Bu Bey'atte «Kadınlar Bey'atı» diye bi-

linen ifadelerle bey'atte bulundular. Sözkonusu bu kimselerin isimleri: Es'ad b. Zürâre, el-Hâris'in iki oğlu Avf ve Muâz, (bunların ikisi de Afrâ'nın çocuklarıdır) Râfi' b. Malik b. Aclan, Züraykoğullarından Zekvân b. Abd Kays, Avf b. Hazrecoğullarından Ubâde b. es-Sâmit, Yezid b. Sa'lebe b. Hazeme. Yezid Belli kabilesinden olup künyesi Ebu Abdurrahman'dı ve Hazreclilerle antlaşmalı idi. Salimoğullarından Abbâs b. Ubâde b. Nadla, Ukbe b. Âmir b. Nâbi', Kube b. Âmir b. Hadide. Bunlar da Hazrec Kabilesindendir. Evs kabilesinden bu bey'atte bulunanlar da şöyledir: Ebu'l Heysem b. et-Teyyihhân, Abduleşheloğullarının andlaşmalısı idi. Uveym b. Sâide, bu da Evslilerin bir antlaşmalısı idi.

Bey'atte bulunduktan sonra yanından ayrıldılar. Salallahu aleyhi ve sellem Efendimiz onlarla birlikte Mus'ab b. Umeyr'i gönderdi. Mus'ab'ın dedesinin adı Hâşim'dir. Hâşim Abdu Menâf'ın oğludur. O da Abdüddâr'ın oğludur. Peygamber (s.a.v.) Mus'ab'a Medinelilere Kur'ân'ı ve İslâm'ı öğretmesini emretti. Mus'ab, Medine'de Es'ad b. Zürâre'nin yanında misafir kaldı. Birgün Es'ad, Mus'abı da yanına alarak Zaferoğullarının evinde oturmaya gittiler. Müslüman olan kimselerden bir grup daha onların yanına geldi. Sa'd b. Muaz ve Üseyd b. Hudayr durumdan haberdar oldular. Sa'd ile Üseyd, Abdüleşheloğullarının ileri gelenleri idi ve ikisi de müşrikti. Sa'd, Üseyd'e şöyle dedi: «Şu evimize gelen iki kişinin yanına git ve onları yapmakta olduklarından alıkoy. Eğer yanlarında teyzemin oğlu Es'ad ve Zürâre olmasaydı senin yerine bu işi ben yapardım.» Bunun üzerine Üseyd, harbesini alarak onların yanına gitti ve onlara: «Niye geldiniz, bizim zayıflarımızın akıllarıyla mı oynamak istiyorsunuz? Çekip gidiniz.» diye çıkıştı. Buna karşılık Mus'ab ona: «Oturmaz mısın? Söylediklerimizi dinle. Bu işi beğenirsen kabul edersin. Beğenmezsen kendini uzak tutarsın» der. Üseyd: «Doğru söyledin» diyerek yanlarına oturdu. Mus'ab ona İslâmı anlattı. Üseyd: «Bu ne kadar güzel ne kadar büyük bir şey! Peki bu dine girecek olursanız ne yaparsınız?» diye konuşunca ikisi ona şöyle dediler: «Evvelâ gusledersin, sonra da hak şehadeti getirirsin, arkasından da iki rekât namaz kılarsın» dediler. Üseyd bunları yaparak müslüman oldu. Daha sonra ikisine de şunları söyledi: «Ben, geride bir adam bıraktım. Eğer o size tabi olacak olursa onun kavminden size uymayacak kimse kalmayacak, bunu sizlere gönderiyorum; o Sa'd b. Muâz'dır.»

Daha sonra Üseyd, Sa'd'ın ve kavminin yanına doğru gider. Gelmekte olduğunu gören Sa'd etrafında bulunanlara: «Allah'a yemin ederim bu adam yanınızdan başka türlü iken ayrıldı. Şimdi başka türlü geliyor.» dedi. Sa'd ona sordu: «Ne yaptın?» Üseyd: «O iki adamla konuştum. Allah'a yemin ederim onlardan bir zarar görmedim. Hâriseoğullarının Es'ad

b. Zürâre'yi öldürmek üzere çıktıklarını işittim.» dedi. Bunun üzerine Sa'd, korkuyla, kızgın bir şekilde yerinden ayrıldı ve telâşla onların bulunduğu yere gitti. Son derece rahat ve huzurlu bir şekilde oturduklarını görünce Useyd'in maksadını anladı. Yanlarında durarak Es'ad b. Zürâre'ye: «Eğer benimle senin arandaki akrabalık olmasaydı sen bunu bana yapamazdın» deyince Mus'ab ona şöyle söyledi: «Oturup da dinlemez misin? Eğer bu işi beğenirsen kabul edersin. Hoşuna gitmese, hoşuna gitmeyen şeyi senden uzak tutarız.» Bunun üzerine Sa'd yanlarına oturdu. Mus'ab ona İslâmı sundu ve ona Kur'ân-ı Kerîm'den bazı bölümler okudu. Sa'd her ikisine de şöyle dedi: «Bu dine girdiğiniz zaman ne yaparsınız?» Ona da Üseyd'e söylediklerini tekrarladılar. Es'ad müslüman oldu, temizlendi ve ondan sonra da Üseyd b. Hudayr'ı da yanına alarak kavminin toplantı yerine gitti. Onlara varınca şöyle dedi: «Ey Abdüleşheloğulları! Beni aranızda nasıl bilirsiniz?» Onlar: «Sen, bizim efendimizsin, en faziletlimizsin.» diye cevap verince Es'ad şöyle dedi: «Allah'a ve Rasûlüne iman edinceye kadar erkek olsun, kadın olsun sizden hiçbir kimseyle konuşmayacağım.» Ravi der ki: «Allah'a yemin ederim ki, akşam olmadan önce Abdüleşheloğullarının bütün kadınları ve erkekleri İslâm dinine girmiş bulunuyordu.»

Mus'ab Es'ad'ın evine geri döndü. Fakat sürekli olarak İslâm'a davetine devam etti. Öyle ki Ensâr evlerinin hepsinde erkek veya kadın müslüman kimseler vardı. Ancak Ümeyye b. Zeydoğulları Vâil ile Vâkıfoğulları bundan müstesnaydılar. Çünkü bu aileler Ebû Kays b. el-Eslet'e itaat etmişlerdi. Ebû Kays ile bu aileler Peygamber (s.a.v.) Medine'ye hicret edinceye hatta Bedir, Uhud ve Hendek savaşları olup bitinceye kadar müslüman olmamışlardı.

Mus'ab bundan sonra Mekke'ye geri dönmüştü.

İKİNCİ AKABE BEY'ATİ

İslâm Ensar arasında yayılınca onlardan bir grup kimseye farkettirmeden gizlice Peygamber (s.a.v.)'in yanına gitmeyi kararlaştırdılar. Zülhicce ayında hac mevsiminde kavimlerinin kâfirleriyle birlikte Mekke yoluna koyuldular. Mekke'de Hazreti Peygamberle görüşüp, teşrik günlerinin ikincisinde Akabe denilen yerde buluşmak üzere sözleştiler.

Kararlaştırılan günün gecesinin üçte ikisi geçtikten sonra gizlice teker teker ayrılıp Akabe'de toplandılar. Burada toplananların sayısı 70 erkek ve 2 tane de kadındı. Bu kadınlar Nuseyb bint Kâb Umm Umare ile Selimeoğullarından Esmâ Um Amr bint Adiy idiler. Resûlullah (s.a.v.) yanında Abdülmuttalib'in oğlu amcası Abbâs olduğu halde onların yanına geldi. Abbâs henüz müslüman olmamıştı. Fakat, kardeşinin oğlunun işinin sağlam tutulmasını arzu ediyordu. Bu konuda sözü ilk açan Abbâs oldu ve şöyle dedi: «Ey Hazrecliler, (Araplar o sırada Hazreclilere de Evslilere de Hazrecliler, diye söz ederdi) Muhammed (s.a.v.) bizim aramızda sizin gördüğünüz şekilde şeref ve kuvvete sahiptir. Fakat O, mutlaka bizden kopup size gelmek istedi. Sizler ona verdiğiniz sözü yerine getireceğinizi ve onu koruyacağınızı kesinlikle biliyor iseniz, bu işle sizi başbaşa bırakıyorum. Fakat eğer sizler onu başkalarına teslim edecek iseniz, şu andan itibaren onu içinde bulunduğu şeref, üstünlük ve himayesinde bırakınız.»

Ensâr şöyle dedi: «Ne dediğini işittik, Ey Allah'ın Rasulü, konuş, kendin için de Rabbin adına da nasıl bir teminat almak istiyorsan söyleyebilirsin.»

Rasûlullah (s.a.v.) onlara konuşma yaptı, Kur'ân okudu ve İslâm'a teşvik ettikten sonra şöyle dedi: «Beni hanımlarınızı ve çocuklarınızı koruduğunuz gibi koruyacaksınız.»

Sonra el-Berâ' b. Ma'ruf Hz. Peygamberin elini tutarak dedi ki: «Seni hak ile gönderene yemin olsun, çoluğumuzu çocuğumuzu koruduğumuz gibi seni de koruyacağız. Ey Allah'ın Rasûlü bize bey'at et, çünkü biz Allah'a yemin ederim ki savaşçı bir topluluğuz.»

Daha sonra Ebû Heysem b. et-Teyyihân söze karışarak şöyle dedi: «Ey Allah'ın Rasûlü, bizimle insanlar arasında bir takım bağlar vardır. Biz bunları koparmış oluyoruz. (Bununla yahudileri kastediyordu.) Eğer Allah (c.c.) sana zafer ihsan edecek olursa bizi bırakıp kendi kavmine geri dönecek misin?» diye sorunca,

Hz. Peygamber (s.a.v.) gülümseyerek şöyle dedi: «Sizin kanınız benim kanım, sizin zararınız benim zararımdır. Ben sizdenim, siz bendensiniz. Siz kiminle barışırsanız ben onunla barış yaparım, kiminle savaşırsanız onunla ben de savaşırım.» Rasûlullah (s.a.v.) ayrıca şöyle dedi: «Bana aranızdan on iki temsilci seçiniz ve onlar kavminin temsilcisi olsun.» dedi. Hazreç'den dokuz kişi Evsten de üç kişi çıkardılar.

Ensâr'dan Abbâs b. Ubâde b. Nadla şöyle dedi: «Ey Hazreçliler, siz bu adama neye söz verdiğinizi, bey'at ettiğinizi biliyor musunuz? Siz, bununla kırmızı ve siyah renklilerle savaşmak üzere bey'at veriyorsunuz. Eğer mallarınıza bir musibet gelecek, şereflileriniz öldürülecek olursa, onu teslim edeceksiniz şu andan itibaren Allah'a yemin ederim ki, dünyanın da âhiretin de rezilliği olur. Ona vermiş olduğunuz bu sözü yerine getireceğinizi umuyorsanız bunu alınız, Allah'a yemin ederim hem dünya için, hem âhiret için hayırlı bir şeydir.»

Hep birlikte ona şöyle cevap verdiler: «Biz, bunu mallarımıza gelecek musibete ve şereflilerimizin öldürülmesine rağmen kabul ediyoruz, bunun karşılığında bize ne var?» diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): «Cennet» der. Bunun üzerine ona: «Elini uzat» deyip beyatte bulundular.

Abbâs b. Ubade bu sözleri onların giriştikleri akdin, bey'atin ehemmiyetini daha da pekiştirici ifadelerle anlatmak için söylemişti. Bunun sebebi hakkında: «Hayır, o bu sözleri Abullah b. Ubey b. Selûl da hazır bulunup işi daha da güçlü bir noktaya getirmek için ertelemek amacıyla söylemiştir» şeklinde de yorum yapılmıştır.

Hz. Peygambere ilk bey'at eden Ebû Ümâme Es'ad b. Zürâre oldu. Ebu'l-Heysem b. et-Teyyihan'dır, denildiği gibi, el-Bera' b. Ma'rur'dur da denilmiştir. Ondan sonra geri kalanlar da peşpeşe bey'atte bulundular. Bu şekilde onlar bey'at edince şeytan Akabe yokuşunun üst tarafından şöyle bağırdı: «Ey Buranın halkı, başkalarını zimmet altına sokan kimsenin haberini duydunuz mu? Çoluk-çocuk da size karşı savaşmak için onun başına toplanmış bulunuyorlar.»

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: «Allah'a yemin ederim ki, ey Allah'ın düşmanı, senin için de münasip bir fırsat bulacağım.» dedikten sonra: «Şimdi artık yerlerinize geri dönünüz» diye Ensara emir verdi. Abbâs

b. Ubade Peygamber Efendimize (s.a.v.): «Seni hak ile peygamber olarak gönderene yemin ederim ki isteyecek olursan yarın Minâ halkına kılıçlarımızla hücum ederiz.» demekle birlikte Peygamber: «Bununla henüz emrolunmadık.» cevabını verdi ve onlar da geri döndüler.

Sabah olduğunda Kureyşin ileri gelenleri onların yanına varıp şöyle dediler: «Sizin bizim adamımıza varıp onu kendi şehrinize çıkartacağınız ve bize karşı savaşmak üzere ona bey'atte bulunduğunuz haberi bize ulaştı. Allah'a yemin olsun bütün arap kabileleri arasında en çok savaşmayı arzu etmediğimiz kimseler sizlersiniz.»

Orada bulunan Ensâr Kabilelerinden olan müşrikler böyle birşey olmadığına dair yemin ettiler.

Ensâr Mekke'den ayrılınca Berâ b. Ma'rur şöyle dedi: «Ey Hazrec, topluluğu! Namaz kıldığım zaman Kâbe'yi arkama almak istemiyorum.» Fakat öbürleri ona: «Rasûlullah (s.a.v.) Şam'a doğru yöneliyor, biz ona muhalefet etmeyiz.» cevabını vermekle birlikte el-Berâ', Kâbe'ye dönerek namaz kılıyordu. Berâ' Mekke'ye vardığında Rasûlullah (s.a.v.)e bu konu hakkında soru sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): «Sen zaten bir kıble üzerinde bulunuyordun, keşke sabretseydin.» cevabını verdi. Bunun üzerine Rasûlullah'ın döndüğü yöne dönerek namazını kılmaya başladı.

Ensâr, Peygamber Efendimize Zilhicce ayında bey'at edip geri döndüler. Rasûlullah (s.a.v.) da Mekke'de Zilhiccenin geri kalan kısmını Muharrem ve Safer aylarını geçirdikten sonra Rebiülevvel ayında Medine'ye hicret etti. Medine'ye Rebiülevvel ayının 12 nci günü vardı.

Kureyş, Ensâr'dan müslüman olanların haberini alınca Mekke'de bulunan müslümanlara baskılarını daha da arttırdı ve onları dinlerinden geri çevirmek için oldukça gayret gösterdiler. Bu bakımdan müslümanlar çok büyük sıkıntılarla karşılaştılar. Bu, onların karşı karşıya kaldıkları son imtihandı. Bu şekildeki ilk imtihan ise Habeşistan'a hicretten daha önce başlamıştı.

İkinci Akabe'de ileri sürülen şartlar, Birinci Akabe biatının şartlarından farklıydı. Çünkü Birinci Akabe biatında kadınlar beyatinin muhtevası işlenmişken bu beyatte: «Kırmızı renkli ve siyah renkli herkese karşı savaş açmak» sözkonusu edilmişti.

Daha sonra Peygamber (s.a.v.) ashabına Medine'ye hicret etmek emrini verdi. Oraya ilk olarak varan kişi Ebû Seleme b. Abd el-Esed oldu. Onun hicreti bey'atten bir sene önce gerçekleşmişti. Ondan sonra Adiyy-

oğulları'nın antlaşmalısı Âmir b. Rabîa, hanımı Ebu Haşme'nin kızı Leylâ ile birlikte hicret ettiler. Âmir'den sonra Abdullah b. Cahş, kardeşi Ebû Ahmed ye ailesinin diğer fertleri ile birlikte hicret etti. Evlerinde kimse kalmamıştı. Sahabeler de peşpeşe hicret ediyordu. Arkasından Ömer b. Hattâb, Ayyâş b. Ebî Rabîa hicret ederek Amr b. Avfoğullarının mahallesine yerleştiler. Ebû Cehil b. Hişâm ve Hâris b. Hişâm Medine'de Ayyâş b. Ebî Rabîa'nın yanına gittiler. Ayyâş, onların anne bir kardeşi idi. Ona: «Senin annen gölgede kalmamaya ve saçlarını taramamaya söz verdi.» deyince Ayyâş'ın bundan dolayı kalbi inceldi ve geri döndü. Sahâbîler ise, Rasûlullah (s.a.v.) hicret edinceye kadar peşpeşe hicretlerine devam etti.

PEYGAMBER (s.a.v.)'İN HİCRETİ

Rasûlullah (s.a.v.)'in ashâbı hicrete devam ederken Hz. Peygamber Mekkede verilecek emri bekliyordu. Ali b. Ebî Tâlib, Ebû Bekir es-Sıddîk de geri kalmış onu beklemişti. Kureyş, bu durumu görünce Rasûlullah (s.a.v.)'in Mekke'den başka yere çıkacağından çekinmeye başladılar. Bu amaçla Dâru'n-Nedve'de toplandılar. Dâru'n-Nedve, Kusayy b. Kilâb'ın eviydi. Orada danıştılar. İblîs, yaşlı bir kişi suretinde onların arasına katıldı ve şunları söyledi: «Ben bir Necidliyim. Sizin durumunuzu haber aldım ve toplantınıza katıldım. Görüşümden yararlanacağınızı umarım.»

Utbe, Şeybe, Ebu Süfyan, Tuayma b. Adiyy, Habîb b. Mut'im, el-Hâris b. Âmir, en-Nadr b. el-Hâris, Ebu'l-Bahterî b. Hişâm, Rabîa b. el-Esved, Hakim b. Hizâm, Ebû Cehil, Haccâc'ın iki oğlu Nübeyh ve Münebbih, Umeyye b. Halef ve başkaları bu toplantıya katılanlardandı.

Biri ötekilerine: «Şu adamın durumu bildiğiniz gibi idi. Bununla birlikte biz kendisine tabi olanlarla beraber üzerimize hücum etmesinden korkuyoruz. O halde bu konuda bir görüşe varalım,» deyince bir başkası şunları söyledi: «Onu zincire bağlayınız ve üzerine kapıyı kapatınız. Sonra da ona önceki şairlerin başına ne gelmişse onun da başına gelmesini bekleyiniz.» (Bununla ölümü kastediyorlardı). Necid'li kılığındaki Şeytan şöyle dedi: «Bu kabul edilecek bir görüş değil, siz onu bu şekilde hapsedecek olursanız kapının ötesinden durumu dışarıya taşar, o zaman da üzerinize hücum edip, onu alıp giderler.» Bu sefer bir başkası: «O'nu yurdumuzdan çıkartır, sürgüne göndeririz, biz onu görmedikten sonra nereye giderse gitsin» dedi. Necid'li ihtiyar (şeytan): «Onun ne kadar güzel konuştuğunu, ne kadar iyi bir mantığı olduğunu görmüyor musunuz? Siz bunu yapacak olursanız Araplardan herhangi birilerinin yanına gider, tatlı mantığı ile onları da kendi egemenliği altına alır, sonra da onlarla birlikte sizi çiğneyip geçinceye ve yönetimi elinizden alıncaya kadar üzerinize gelir.» dedi. Bu sefer Ebû Cehil şunları söyler: «Benim görüşüm odur ki, her kabileden soylu bir genç alalım ve bunların herbirisine bir kılıç teslim edelim. Hepsi tek bir adamın hareketiyle hep birlikte ona bir darbe indirip onu öldürsünler. Bunu yapacak olursa kanının bedeli bütün ka-

bileler arasına dağılmış olur. Ve Abd Menâfoğulları, bu durumda kendi kavimlerinin tümüyle savaşmaya güç yetirmeyecekleri için buna karşılık diyeti kabul edeceklerdir.» Bu sefer Necid'li: «Söz diye bu adamın sözüne derler. Yerine getirilecek görüş budur.» dedikten sonra bu görüşe karar vermiş olarak dağıldılar.

Cebrâil, Peygamber (s.a.v.)'e gelerek ona şöyle dedi: «Bu gece yatağına yatmayacaksın.» Karanlık basınca suikastçılar Peygamber Efendimizin kapısında toplanarak onu gözetmeye başladılar, uyuyunca üzerine çullanacaklardı. Rasûlullah (s.a.v.) onların bu durumunu görünce, Ali'ye şunları söyledi: «Yatağımda sen uyu, benim yeşil bürdemi de sen üzerine çek. Bu yatağımda uyu ve şunu kesinlikle bil ki hoşuna gitmeyen bir şey sana isabet etmeyecektir.» Ondan sonra yanında bulunan emanetleri ve benzeri şeyleri sahiplerine vermesi için gerekli talimatı verdi. Rasûlullah (s.a.v.) dışarı çıkıp, eline bir avuç toprak aldı ve onu başlarının üzerine serperken:

«Yâsin, çok hikmetli olan Kur'ân'a yemin olsun» buyruğundan **«onlar asla görmezler»** buyruğuna kadar olan kısmı okudu. (Yâsîn, 36/1-9). Peygamber Efendimiz bu âyetleri okuyup, geçip gitti. Hiçbirisi de onu görmedi. Tanınmayan birisi onlara gelerek şunu sordu: «Ne bekliyorsunuz?» Onlar: «Muhammed'i bekliyoruz.» O: «Allah sizleri şaşırttı» dedi. «O, yanınızdan çıkıp gitti ve başına toprak koymadığı kimseyi de bırakmadı, istediği gibi çekip gitti.» Herbirisi ellerini başının üzerine koyunca toprakla karşılaştılar. Fakat dikkatle bakınca Ali'nin uyumakta olduğunu ve üzerine Peygamber (s.a.v.)'in bürdesinin bulunduğunu görünce: «Muhammed (s.a.v.) uyuyor» dediler. Ve bu halleri sabah oluncaya kadar devam etti. Hz. Ali yataktan kalkınca onu tanıdılar.

Yüce Allah'ın şu meâldeki buyruğu bunu anlatmaktadır:

«Hani küfredenler senin için plân kuruyorlardı: Ya seni tutup bağlayacaklar, ya öldürecekler veya yurdundan çıkartacaklardı» (Enfâl, 8/30).

Peygamber (s.a.v.)'in evini sarmış olanlar Hz. Ali'ye peygamberin nerede olduğunu sordular. Hz. Ali: «Bilmiyorum dedi, siz ona çıkmasını söylediniz. O da çıkıp gitti.» Hz. Ali'yi dövdüler ve onu Mescidu'l-Harâm'a alıp götürdüler. Bir süre onu hapsettilerse de bıraktılar. Yüce Allah, Rasûlü'nü Kureyş'lilerin tuzağından kurtarmış ve ona hicret etmek emrini vermişti.

Hz. Ali de kalkıp peygamberin yanındaki emanetleri geri verdi ve öbür emirlerini yerine getirdi.

Hz. Âişe şöyle demiştir: «Sabah veya akşam olsun Rasûlullah'ın Ebû Bekir'in evine geldiği vakti hiç kimse şaşırmazdı, herkes bilirdi. Allah, Rasûlü'ne hicret etmek iznini verdiği zaman da Rasûlullah evimize tam herkesin evine istirahat etmek için çekildiği öğle sıcağında çıkageldi. Ebû Bekir bunu görünce: "Bu saatte ortaya çıkan önemli bir olay dolayısıyla gelmiş olmalıdır" dedi. Rasûlullah (s.a.v.) içeri girince divana oturup şöyle dedi: "Yanında bulunanları dışarı çıkart." Ebû Bekir: "Ey Allah'ın Rasûlü, içerde benim sadece iki kızım var, bunlar da yabancı sayılmaz." deyince Hz. Peygamber: "Allah burdan çıkmam için izin vermiş bulunuyor" dedi. Ebû Bekir: "Ben de beraber miyim, ya Resûlullah?" diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.v.): "Sen de berabersin" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir sevincinden ağlamaya başladı. ed-Deyl b. Bekroğullarından Abdullah b. Erkad'ı ücretle kiraladılar. Abdullah o zaman müşrikti ve onlara yol göstermek üzere tutulmuştu. Rasûlullah'ın Mekke'den çıkışını Ebû Bekir, Ali ve Ebû Bekir'in ailesinden başka kimse bilmiyordu. Ali'ye gelince, Rasûlullah (s.a.v.) ona kendisine vekâleten yanında bulunan bütün emanetleri sahiplerine geri verip ondan sonra kendisine yetişmesini emretmişti.

Ebû Bekir'in evinin arka tarafında bulunan küçük bir pencereden çıkıp gittiler. Ordan Sevr Dağındaki bir mağaraya gidip içeri girdiler. Ebû Bekir, oğlu Abdullah'a gündüzün Mekke'de ne olduğuna kulak kesilmesini, sonra da geceleyin kendilerine haber olarak iletmesini emretmişti. Kölesi Âmir b. Füheyre'ye de koyunlarını gündüzün otlatıp, geceleyin onları yanlarına getirmesini emretmişti. Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ da akşamları onlara yemeklerini götürüyordu. Mağarada üç gün kaldılar.

Kureyş kabilesi Hz. Peygamberi kendilerine getirene yüz dişi deve vadetmişti.

Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah, onların yanına gittiğinde Âmir b. Füheyre de onun arkasından koyunlarıyla birlikte gider ve böylece onun izini kaybettirirdi. Aradan üç gün geçip insanlar bir dereceye kadar durulunca onların kılavuzları onlara ait iki deve ile birlikte geldi. Rasûlullah (s.a.v.) bu develerden birisini parasıyla satın aldı. Ebû Bekir'in kızı Esmâ onlara yol azığını da getirip geldi.

Azık torbasını bağlamayı unutmuş bunun üzerine belindeki kuşağını çözüp bu azığı bağladı ve develerin üzerine astı. İşte bu nedenle Hz. Esmâ'ya "iki kuşak sahibi" anlamına geeln "Zatünnitâkeyn" ünvanı verildi.

Daha sonra ikisi de develerine binip yola koyuldular. Hz. Ebû Bekir kölesi Âmir b. Füheyre'yi yolda kendilerine hizmet etmek üzere yanına almıştı. O gece ve ertesi gün öğle vaktine kadar yollarına devam ettiler. Uzun bir kayalıkla karşılaştılar. Ebû Bekir orada Peygamber (s.a.v.) Efen-

dimiz'in kuşluk vakti uykusuna yatması ve gölgesinde gölgelenmesi için bir yer hazırladı. Rasûlullah (s.a.v.) uykuya daldı. Ebû Bekir de güneş zeval vaktini aşıncaya kadar onun güneşe karşı koruyuculuğunu yaptı.

Kureyş, Peygamber (s.a.v.)'i getirene bir kişinin diyeti kadar mükafat vereceğini söylemişti. Sürâka b. Mâlik b. Cu'şüm el-Müdlicî onları takip etti ve onlar kayalık bir yerdeyken onlara yetişmek üzere olduğu sırada Ebû Bekir şöyle feryat etti: "Ey Allah'ın Rasûlü, bize yetişiyor." Hz. Peygamber (s.a.v.): «**Üzülme, muhakkak Allah bizimle beraberdir.**» (Tevbe, 9/40) cevabını verdi. Rasûlullah (s.a.v.) ona bedduada bulundu. Atı karnına kadar gömüldü ve altından dumanlar çıktı. Bunun üzerine Sürâka: "Ya Muhammed, benim için dua et, Allah beni kurtarsın. Buna karşılık sana söz veriyorum. Seni takip edenleri geri çevireceğim" dedi. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ona dua etti o da kurtuldu. Fakat Sürâka onları tekrar takip etmeye koyulunca, bu sefer Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, ikinci defa ona beddua etti. Atının bacakları birincisinden daha şiddetli bir şekilde yere gömüldü. Bu sefer Sürâka: "Ya Muhammed, bu durumumun senin benim hakkımdaki bedduan neticesi olduğuna inandım. O halde Allah'a dua et, beni kurtarsın, buna karşılık sana söz veriyorum ki seni takip etmek üzere gelenleri geri çevireceğim." Peygamber Efendimiz dua etti ve o da kurtuldu. Peygamber (s.a.v.)'e yaklaştı ve şunları söyledi: "Ey Allah'ın Rasûlü, tirkeşimden bir ok al. Benim develerim filan yerdedir onlardan istediğini alabilirsin." Peygamber (s.a.v.): "Hayır, benim develerinde hiçbir ihtiyacım yoktur." cevabını verdi.

Sürâka geri dönmek isteyince Rasûlullah (s.a.v.) Sürâka'ya sordu: "Yâ Sürâka, Kisrâ'nın bileziklerini bileğine geçirmeye ne dersin?" Sürâka: "Hürmüz'ün oğlu Kisrâ'yı mı söylüyorsun?" diye soıunca, Peygamber: "Evet" cevabını verdi. Sürâka geri döndü ve Peygamber Efendimizi takip etmek isteyen kimle karşılaşırsa: "Bu tarafta yoktur." diye geri çevirdi.»

Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ anlatıyor: Rasûlullah (s.a.v.) hicret edince aralarında Ebû Cehil'in de bulunduğu bir grup Kureyşli kapımıza gelerek sordular: "Baban nerede?" diye. "Ben bilmiyorum." cevabını verince Ebû Cehil elini kaldırarak yanağıma bir darbe vurdu ve küpem kulağımdan düştü. Ebû Cehil, çok kaba ve pis ahlâklı birisiydi. Rasûlullah (s.a.v.)'in hangi tarafa gittiğini bilmeksizin bir süre bekledi. Sonunda Mekke'nin aşağı tarafından bir cin geldi. Herkes onun peşinden gidiyor, sesini işitiyor fakat onu göremiyordu. Bu cin şu şiiri okuyordu:

«İnsanların Rabbi Allah Um Mabad'in çadırına
Konaklayan iki arkadaşı mükâfaatlandırsın,

Onlar develerle konakladı ve sütlerini içti
Muhammed'e yol arkadaşı olan kurtulmuştur.
Ka'boğullarına kutlu olsun
Orası mü'minlerin gözetleme yeridir.»

Esmâ devam ediyor: Biz cinin bu sözlerini işitince peygamber efendimizin Medine'ye yöneldiğini anladık.

Kılavuzları onları Kubâ denilen yere getirdi. Orada Amr b. Avfoğullarının yanında konakladılar. Rab ile-evvelin onikinci günü güneş tam göğün ortasına gelmek üzere idi. Rasûlullah (s.a.v.), Amr b. Avfoğullarından Külsûm b. el-Hidm'e misafir oldu. Sa'd b. Hayseme'nin misafiri olduğu da söylenmiştir. Sa'd bekârdı ve peygamber (s.a.v.)in bekâr ashabı onun misafiri olurdu. O bakımdan onun evine: "Bekârlar evi" adı verilmişti. Allah daha iyi bilir.

Ebû Bekir Sunh diye bilinen yerdeki Hubeyb b. İsaf'ın yanında misafir oldu. Hâris b. Hazrecoğullarından Hârice b. Zeyd'in yanında misafir olduğu da söylenmiştir.

Hazreti Ali'ye gelince; O da Rasûlullah (s.a.v.)'in emirlerini yerine getirdikten sonra Medine'ye hicret etti. Geceleyin yol yürüyor ve Medine'ye varıncaya kadar da gündüzleri gizleniyordu. Ayakları yürümekten çatlamıştı. Peygamber: «Bana Ali'yi çağırın» deyince: «Yürüyemiyor» dediler. Bunun üzerine Peygamber onun yanına giderek onu kucakladı ve ayaklarındaki şişkinlikten dolayı ona acıdığı için ağladı. Ellerine tükürüp ayakları üzerine geçirdi. Bundan sonra Hz. Ali şehid edilinceye kadar ayaklarından hiç şikâyet etmedi. Hz. Ali Medine'de kocası olmayan dul bir kadının yanında misafir kaldı. Her gece birisinin gelip ona birşey verdiğini gördü. Bundan kuşkulandı. Gelenin kim olduğunu sorunca, kadın: «O Sehl b. Huneyf'tir, benim dul bir kadın olduğumu bildiği için kavminin putlarını kırıyor ve bana getirip: "Bunu odun ihtiyacını karşılamak için sana veriyorum." diyor.» Ali, Sehl b. Huneyf vefat ettikten sonra bu iyiliğini sık sık dile getirirdi.

Rasûlullah (sa.v.) Kubâ'da pazartesi, salı, çarşamba ve perşembe günleri kaldı. Mescidlerini kurdu. Ondan sonra da cuma günü oradan ayrıldı. Kubâ'da daha fazla kaldığını söyleyenler vardır. Doğrusunu Allah bilir. Rasûlullah, Salim b. Avfoğullarının bulunduğu yerde iken cuma vakti gelmiş oldu. Vadinin orta taraflarındaki mescitte cuma namazını kıldı. Böylece Rasûlullah (s.a.v.)'ın Medine'de kıldığı ilk cuma namazı bu oluyordu.

İbn Abbâs anlatıyor: «Peygamber (s.a.v.) pazartesi günü dünyaya geldi. Pazartesi günü ona peygamberlik verildi. Pazartesi günü Hacerüles-

vedı kaldırıp yerine koydu. Pazartesi günü hicret etti ve pazartesi günü ruhunu teslim etti.»

İlim adamları peygambere vahiy geldikten sonra Mekke'de kaldığı süre hakkında farklı görüşlere sahiptir. Enes ve İbn Abbâs'tan Ebû Seleme tarafından yapılan rivayete ve Hazreti Âişe'den gelen rivayete göre Hz. Peygamber Mekke'de on yıl kalmıştır. Tabiiinden İbn Müseyyeb, Hasan, Amr b. Dînar da aynı şeyi söylemiştir. Mekke'de on üç yıl kaldığı da söylenmiştir. Bunu İbn Abbâs, Ebû Cemra'nın rivayetiyle söylemiştir. İkrime de İbni Abbas'tan aynı şekilde rivayette bulunmuştur. Peygamberin Mekke'de on yıl kaldığını söyleyenler davetin açıkça ortaya konulduktan sonraki süreyi kasdetmiş olabilirler. Çünkü Peygamberimiz daha önceki bir kaç seneyi daveti açığa vurmadan geçirmiş bulunuyordu. Bu görüşü güçlendiren delillerinden bir tanesi Ensâr'dan Sırma b. Ebi Enes'in:

«Kureyş arasında on küsur yıl kaldı

Karşılaştığı her bir arkadaşına öğüt veriyordu.»

anlamındaki beyiti Peygamber (s.a.v.)in on üç yıl süreyle Mekke'de kaldığına delildir. Çünkü şair buradan on yıla bir fazlalık eklemiş bulunuyor. Eğer onbeş yıl demiş olsaydı, yine vezin doğru olurdu. On üç yıl diyecek olsaydı, vezin bozulacağından, on küsur yıl demeyi tercih etmiştir. Peygamber Efendimizin on yıldan fazla kaldığını bildiren rivayetlerde yalnız on üç ve on beş yıl şeklinde ayrı ayrı rivayet vardır.

Katâde'den de oldukça garip bir görüş rivayet edilmiştir ki, o da: «Mekke'de peygamber (s.a.v.)e Kur'ân-ı Kerîm sekiz yıl süreyle nazil olmuştur.» şeklindedir. Fakat bu konuda ona hiç kimse muvakafat etmemiştir.

HİCRET'İN BİRİNCİ YILI OLAYLARI (16 Temmuz 622 - 6 Haziran 623)

Bu olaylardan bir tanesi Sallallahü aleyhi vesellem Efendimizin ashabını toplayıp, Kubâ'dan ayrılıp Sâlimoğullarının vadisinde cuma namazı kılmasıdır. Rasûlullah (s.a.v.)'in müslümanları bir araya toplayıp İslâm tarihinde kıldırdığı ve hutbe okuduğu ilk cuma budur.

Rasûlullah (s.a.v.) Kubâ'dan Medine'ye doğru ayrıldı. Devesine binip onun yularını gevşek bıraktı. Ensardan kimin evinin yanından geçtiyse mutlaka ona şöyle diyorlardı: «Buyur Ya Rasûlullah, şurası sayıca, silahca ve himayece güçlü, şuraya buyur» Peygamber (s.a.v.): «Devenin yolunu açınız, serbest bırakınız o Allah tarafından görevlidir,» diyordu. Sonunda deve, bugün Peygamber Mescidi'nin bulunduğu yere geldi mescidin kapısının olduğu yerde diz çöküp oturdu. O sıralarda burası Muâz b. Afra'nın himayesindeki iki yetim çocuğa aitti. Bu iki çocuk Neccâroğullarından Amr'ın iki oğlu Sehl ve Süheyl'e ait idi. Deve, orada diz çökünce Hz. Peygamber (s.a.v.) deveden inmedi. Sonra deve, ayağa kalkıp fazla uzak olmayan bir mesafe daha ayrıldı. Rasûlullah (s.a.v.) devenin sırtındaydı, yularını serbest bırakmış ve yularla deveyi yönlendirmiyordu. Deve, geriye dönüp, baktıktan sonra tekrar ilk çöktüğü yere bir daha geldi ve deve orada diz çöküp boynunu eğdi. Rasûlullah (s.a.v.) deveden indi, Ebû Eyyûb el-Ensârî de yüklerini alıp götürdü. Rasûlullah (s.a.v.) daha önce devenin ilk çıktığı yerin kime ait olduğunu sordu. Muâz b. Afra ona: «Benim himayemde bulunan iki yetimindir, onun değeri konusunda ben onları razı ederim» cevabını verince Peygamber (s.a.v.) orada mescid yapılmasını emretti. Mescidin inşası bitinceye kadar Ebû Eyyûb'ün yanında kaldı.

Denildiğine göre mescidin yeri Neccâroğullarına ait idi. Orada bir miktar hurmalık, ekin ve bazı müşriklerin kabirleri vardı. Rasûlullah (s.a.v.): «Burayı bana parayla satınız» deyince onlar: «Hayır, bununla ancak Allah'ın rızası beklenir» diye cevap verirler. Bu sefer Hz. Peygamber (s.a.v.) emir vererek, oraya Mescid'i yapılır. Bundan önce Peygamber (s.a.v.) Efendimiz namaz vakti nerede girerse namazını orada kılardı. Muhâcir ve Ensârla birlikte Mescidi inşa etti. Doğrusu da budur.

Kuba mescidi de bu sene içerisinde inşâ edildi.

Külsûm b. el-Hidm de bu yıl vefât etti. Ondan sonra Es'ad b. Zürare vefât etti. Es'ad b. Zürâre, Neccâroğullarının Nakîbi, (temsilcisi) idi. Neccâroğulları toplanıp Rasûlullah (s.a.v.)'dan kendileri için bir nakib seçmesini isteyince, Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara: «Siz, benim kardeşlerimsiniz. Sizin nakibiniz de benim» diye cevap verdi. Bu onlar için öğünülecek bir durum olmuştu.

Tâif'te Ebû Uhayha, Mekke'de Velid b. Muğîre, Sehmli Âs b. Vâil yine bu sene içinde öldüler.

Peygamber (s.a.v.), Medine'ye vardıktan sekiz ay sonra, bu sene içerisinde Hz. Âişe ile zifâfa girdi. Zülkade ayında yedi ay sonra onunla zifafa girmiştir, denildiği gibi Şevval ayında zifafa girmiştir, diyenler de vardır. Peygamber Efendimiz hicretten 3 yıl önce ve Hz. Hatice'nin vefatından sonra Hz. Âişe altı yaşında iken Mekke'de evlenmiş bulunuyordu. Bazılarına göre Hz. Âişe o zaman yedi yaşında idi.

Peygamber (s.a.v.)'in zevcesi Sevde bint Zeme'a bu sene hicret etti. Zeyneb'in dışında kalan diğer kızları da bu sene hicret ettiği gibi, Ebû Bekir'in ailesi de beraberlerinde oğlu Abdullah ve Talha b. Ubeydullah olduğu halde bu sene hicret éttiler. Peygamber Medine'ye vardıktan bir ay sonra ikindi namazı iki rekat daha arttırıldı. Abdullah b. Zübeyr bu sene doğdu. Şevval ayında hicretin ikinci yılında doğdu da denilmiştir. Muhâcirlerin Medine'de doğan ilk çocukları odur. Hicretten sonra Ensâr'ın ilk doğan çocukları da Nu'man b. Beşîr'dir. Ubeyd'in oğlu el-Muhtar ile Ziyad b. Ebih'in de bu sene doğduğu söylenmiştir.

Hicretin yedinci ayının başlarında Rasûlullah (s.a.v.) amcası Hamza'ya otuz muhacir ile birlikte beyaz bir sancak verdi ve bununla Kureyş'in kervanına görünmelerini emretti. Üçyüz kişi ile birlikte Ebû Cehil ile karşılaştı. Mecdiy b. Amr el-Cüheni onların arasına girdi ve çarpışma olmasına engel oldu. Sancağı Ebû Mersed taşıyordu. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) ilk teslim ettiği sancak budur. Yine aynı yıl Hz. Peygamber, Ubeyde b. el-Hâris b. Muttalib'e sancak teslim etti. Bu sancak beyazdı ve onu Mistah b. Üsase taşıyordu. Müşriklerle karşılaştılar. Aralarında kılıçla vuruşmak söz konusu olmaksızın yalnızca karşılıklı ok atışı oldu. Sa'd b. Ebî Vakkâs, Allah yolunda ilk ok atan kişi oldu. Mikdâd b. Amr ile Utbe b. Gazvan da iki müslüman kişi idiler ve Mekke'de bulunuyorlardı. Müslümanlara varmak amacıyla müşriklerle birlikte yola çıkmışlardı. Karşılarına müslümanlar çıkınca müslümanların saflarına geçtiler.

Bazı ilim adamları ilk sancak Ebû Ubeyde'nin sancağı olmuştur, demişlerdir. Bunlar aradaki sürenin kısalığı dolayısıyla olayları birbirlerine karıştırmışlardır. Müşriklerin başında Ebû Süfyan b. Harb vardı. Mikrez

b. Hafs b. el-Ahyef denildiği gibi İkrime b. Ebu Cehil vardı, diyen de vardır.

Yine aynı yıl Hz. Peygamber, Sa'd b. Ebî Vakkâs'a bir sancak vererek onu el-Ebvâ diye bilinen yere gönderdi. Sancağı el-Mikdad b. el-Esved taşıyordu. Zülkade ayında yola çıkıldı. Bütün beraberindekiler, muhacirler dendi ve savaş olmadan geri dönüldü.

Vâkidî bütün bu seriyyeleri hicretin birinci yılında gösterir. İbn İshak ise ikinci yılında gösterir. İbn İshâk, Rasûlullah Medine'ye vardığının onikinci ayının başında gazaya çıktı, Medine'de yerine Sa'd b. Ubâde'yi vekil bıraktı. Kureyş ve Kinane'den Damraoğullarıyla karşılaşmak ümidiyle Veddân'a kadar gitti. el-Ebvâ gazvesi işte budur. Bunların arasında yani Kureyşle Damraoğulları arasında altı millik bir mesafe vardı. Damraoğulları onunla bir antlaşma yaptı. O zaman Damraoğullarının reisi Mahşî b. Amr di. Antlaşmadan sonra Peygamber Medine'ye döndü ve herhangi birşeyle karşılaşmadı. İbn İshak bu gazveden sonra Ubeyd b. el-Hâris gazvesinden, ondan sonra da Hamza b. Abdulmuttalib'in gazvesinden söz eder.

Bevât Gazvesi de bu yıl olmuştur. Rasûlullah (s.a.v.) ikiyüz sahabe ile birlikte Rabiülahir ayında savaşa çıktı. İbn İshâk bu savaşın da 2. hicrî yılda olduğunu belirtir. Bu savaşta Rasûlullah (s.a.v.) Kureyşle karşılaşmayı amaçlamış ve Radva tarafından Bevât denilen yere kadar varmıştır. Kureyş'in kervanın başında Umeyye b. Halef el-Cumahî vardı ve 100 asker ile birlikte 2500 develik bir kervan vardı. Hz. Peygamber (s.a.v.) hiç karşılaşma olmadan geri döndü. Rasûlullah (s.a.v.)'ın sancağını Sa'd b. Ebi Vakkâs taşıyordu. Rasûlullah Medine'de Sa'd b. Muâz'ı yerine vekil bırakmıştı.

Yine bu yılda Rasûlullah (s.a.v.) Yenbu' dolaylarında el-Uşeyre Gazvesine Cumadel'e-ulâ ayında çıktı. Şam taraflarına giden, Kureyş kervanını vurmayı amaçlamıştı. Hz. Peygamber (s.a.v.) el-Uşeyre denilen yere varınca, Damraoğullarından Müdlicoğulları ile onların anlaşmalıları olan kabilelerle andlaşmalar yaptı ve silahlı çatışma olmadan geri döndü. Bu seferde de Medine'de Ebû Seleme b. Abdulesed'i yerine vekil bırakmıştı. Sancağını Hz. Hamza taşıyordu. Bu gazvede Rasûlullah (s.a.v.) Hz. Ali'ye -bazılarına göre- «Ebû Türâb» künyesini vermiştir.

Kürz b. Câbir el-Fihrî, Medine'nin çevresine bu yıl içerisinde hücum etmiştir. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) Seyvân diye bilinen Bedire yakın bir vadiye kadar yürüdü. Fakat Kürz'e yetişemedi. Bu sırada sancağı Hz. Ali taşıyordu. Hz. Peygamber Medine'de Zeyd b. Hârise'yi yerine ve-

kil bırakmıştı. Yine bu yıl Rasûlullah (s.a.v.) Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı sekiz kişilik bir Seriyye ile göndermiş ve hiçbir çarpışma olmadan geri dönmüştü. Ebû Kays b. el-Eslet yine aynı yılda Rasûlullah (s.a.v.)'a gelmiş Hz. Peygamber de ona İslâm'ı sunmuştu. Ebû Kays: «Senin kendisine çağırdığın şey ne kadar güzeldir, durumumu bir gözden geçirip sonra sana döneceğim.» demişti. Fakat yolda münafıklardan Abdullah b. Übeyy'e rastlar. Abdullah: «Sen Hazrece karşı savaşmak istemedin değil mi?» Ebû Kays: «Bir yıla kadar müslüman olmayacağım» der. Fakat Zülkâ'de ayında ölür.

HİCRETİN İKİNCİ YILI (5 Temmuz 623-25 Mayıs 624)

Bazı siyer bilginlerine göre Rasûlullah (s.a.v.) bu yıl Ebvâ veya Veddân diye bilinen gazvesini yaptı. Ebvâ ile Veddân arasında altı millik bir mesafe vardır. Rasûlullah (s.a.v.) Medine'de Sa'd b. Ubâde'yi yerine vekil olarak tayin etmişti. Beyaz sancağını Hamza b. Abdulmuttalib taşıyordu. Bu gazveden daha önce söz edilmişti.

Ali b. Ebi Tâlib, bu senenin Safer ayında Hz. Fâtımâ ile evlenmiştir.

Abdullah b. Cahş Seriyyesi

Rasûlullah (s.a.v.), Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'a gaza için hazırlanmasını emretti, o da hazırlandı. Fakat yola çıkmak istediğinde Rasûlullah (s.a.v.)'a olan sevgisinden dolayı ağladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber onun yerine Abdullah b. Cahş'ı Cuma'delâhire ayında seksen kişilik bir muhâcir askeriyle birlikte gönderdi. On iki kişiyle de söyleyenler vardır. Onun eline bir mektup vererek, iki günlük bir yol almadıkça mektubu açıp okumamasını, ondan sonra açıp okumasını ve emredildiği şeyleri yerine getirmesini, arkadaşlarından hiçbir kimseden tiksinmemesini emretti. Abdullah aynı şekilde uygulama yaptı. Sonra mektubu açıp okudu. Mektupta Mekke ile Tâif arasında Nahle denilen yere konaklayıp Kureyşi gözetleyip onlardan haber toplamasını emretmişti. Abdullah arkadaşlarına durumu bildirdi. Ve onunla birlikte yola koyuldular. Sa'd b. Ebi Vakkâs ile Utbe b. Gazvan ortaklaşa bindikleri develerini kaybetmiş ve onu aramak üzere yola çıkmışlarken, geciktiler. Abdullah ise yoluna devam edip Nahle denilen yerde konakladı. Bu esnada kuru üzüm ve başka şeyler yüklü Kureyşe ait bir kervan yanlarından geçti. Bu kervanla Amr b. el-Hadramî, Osman b. Abdullah b. el-Muğiyre ve kardeşi Nevfel ile el-Hakem b. Keysân da vardı. Ukkâşe b. Mihsan onların yanına yaklaşmıştı. Saçlarını kestirmiş bulunuyordu. Ukkâşe'yi görünce, Abdullah ve arkadaşları şöyle dediler: «Bizler umre yapmaya geldik, size bir zarar gelmez.» Bu olay Receb'in son günü olmuştu Vâkid b. Abdullah et-Tey-

mî, Amr b. el-Hadramî'ye bir ok atarak, onu öldürdü, Osman ve Hakem'i de esir aldı. Nevfel ise kaçtı. Müslümanlar yanlarında bulunan malları ganimet olarak aldılar. Abdullah b. Cahş: «Rasûlullah'a aldığınız ganimetlerin beşte biri vardır» demişti. Bu olay, ganimette beşte bir pay (humş) emr edilmeden önce olmuştu. Müslümanların ilk aldıkları ganimet ve İslâm tarihindeki ilk humş (beşte bir) budur.

Abdullah b. Cahş ve arkadaşları kervanla esirleri alıp Medine'ye geldiler. Rasûlullah'ın yanına geldiklerinde onlara: «Ben, sizlere haram aylarda savaşmayı emretmedim» dedi. Kervanı ve iki esiri belirli bir yerde kontrol altında tuttu. Müslümanlar da olnarı azarladı Kureyş ise şöyle dedi: «Muhammed ve arkadaşları savaşılmaması gereken haram aylarda savaştılar. Saygı göstermediler.» Yahudiler de bundan Rasûlullah (s.a.v.)'ın aleyhine bazı neticeler çıkardılar: «Amr b. el-Hadramî'yi öldürdü; Vâkid de Harbin başladığına delalettir», dediler. Bu vesile dolayısıyle Yüce Allah da: **«Sana haram aylarda savaşmanın hükmünü soruyorlar.»** (Bakara, 2/217) meâindeki buyruk nazil oldu. Kur'ân-ı Kerim nazil olup Allahü Teâla müslümanlara bir çıkar yol gösterince Rasûlullah (s.a.v.) kervandan ele geçirdiklerini yanında alıkoydu. Böylece müslümanların aldığı ilk ganimet bu oldu. İki esiri, Rasûlullah (s.a.v.) fidye karşılığında serbest bıraktı. Hakem ise Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte Bi'r Maûne gününde şehid edilinceye kadar kaldı.

Müslümanların Amr b. el-Hadramî'yi öldürüp kervanı almaları, Cumadenin son günü ve Recebin birinci gecesinde olmuştur, denildi.

Yine bu ikinci yılda kıble Şam tarafından Kâbe'ye doğru çevrildi. Rasûlullah (s.) henüz Mekke'deyken Beytu'l-Makdis tarafına yönelerrek namaz kılması emredildiği halde, Hz. Peygamber Kâbe'ye yönelip namaz kılmayı arzuluyordu. Bunun için namaz kıldığında Kâbe'yi karşısına ve kendisiyle Beytu'l-Makdis'in arasına alarak namaza dururdu. Medine'ye hicret ettikten sonra buna imkân kalmadı. Fakat Kâbe'ye dönderilmeyi arzuluyordu. Medine'ye geldiğinin sekizinci ayının başında Şaban ayının ortalarında salı günü Kâbe'ye dönerek namaz kılması emredildi. Bu emir, on altıncı ayın başında öğle namazında verilmiştir, de söylenmiştir.

Yine bu İkinci Yılın Şaban ayında Ramazan ayında oruç tutmak farz kılındı. Peygamber (s.a.v.) Medine'ye vardıktan sonra, yahudilerin aşure günü oruç tuttuklarını görünce, o da o gün oruç tutulmasını emretti. Ramazan ayında oruç tutmak farz kılınınca, bu konuda Hz. Peygamber aşure günü oruç tutulmasını emretmediği gibi yasaklamadı da.

Yine bu yıl fıtır sadakasının verilmesi emredildi. Bu emir de rama-

zan bayramından bir veya iki gün önce verilmişti. Rasûlullah (s.a.v.) yine bu yıl namazgâha çıkarak, müslümanlara bayram namazını kıldırdı. Bu amaçla, onun dışarda kıldırdığı ilk namaz oluyordu. Onun önünde harbe taşınarak götürüldü. Bu harbe Zübeyr'e ait idi. Ona da bu harbeyi Neçâşî hediye etmişti. Günümüzdeyse bu harbe Medine'de müezzinlerin yanındadır.

Büyük Bedir Gazvesi

Büyük Bedir gazvesi, Ramazanın onyedinci günü hicri ikinci yılında olmuştur. (15 Mart 624) Ramazanın ondokuzuncu (17 Mart) gününde, diyenler de vardır. Bu gazve cuma günü olmuştur.

Bu gazvenin sebebi, Amr b. el-Hadramî'nin öldürülmesi ve Ebû Süfyan b. Harb'in başkanlığında Kureyş'in büyük bir kervanının Şam tarafından gelmesi olmuştur. Bu kervanda büyük ölçüde mal ve otuz veya kırk kişi kadar vardı. Bazılarına göre Kureyş'ten yetmiş kişi, bu kervanla birlikte idi ve bunlar arasında Mahreme b. Nevfel ez-Zührî ve Amr b. el-Âs, da vardı. Rasûlullah (s.a.v.) onların haberini alınca, müslümanları onlara karşı teşvik ederek, şöyle buyurdu: «Bu Kureyşin kervanıdır ve onda Kureyş'e ait mallar vardır. Haydi bu kervana çıkınız, Umulur ki Allah, size ganimet olarak verir.» Müslümanlar, bunun için harekete gelmekle birlikte kimisi bu iş için vakit kaybetmeden hazırlandı, kimisi de ağır davrandı. Çünkü bu ağır davrananlar Rasûlullah'ın herhangi bir savaşla karşı karşıya kalacağını sanmıyordu.

Ebû Süfyan Peygamber (s.a.v.)'in kendisine doğru geldiğini haber alınca korktu ve Damdam b. Amr el-Gıfârî'yi ücretle kiralayarak onu Mekke'ye gönderdi ve Kureyş'i savaş için hazırlanarak durumdan haberdar etmesini söyledi. Bunun üzerine Damdam Mekke'ye gitti.

Abdulmuttalib'in kızı Âtike, Damdam'ın Mekke'ye gelmesinden 3 gün önce bir rüya görmüş, bundan dolayı da korkuya kapılmıştı. Kardeşi Abbas'a rüyasını anlatmış ve bunu da kimseye söylememesini tembihlemişti. Rüyasını şöyle anlatmıştı: «Ben, devesi üstüne binmiş birisinin gelip, el-Abtah denilen yerde durduğunu, sonra da en yüksek sesle şöyle bağırdığını işittim: Ey Guder ailesi, öleceğiniz yere üç gün içinde çıkıp gidiniz. Şöyle devam etti: Bu sefer halkın onun yanında toplandığını onun ise, Mescidin içerisine girerek, Kâbe'ye devesini sürdüğünü gördüm. Sonra yine aynı şekilde bağırarak bu sefer devesini Ebû Kubeys Dağına doğru sürdü ve aynı şekilde bağırdı. Daha sonra büyük bir kaya alıp attı. Bu ka-

ya vadinin dip tarafına ulaşınca, parçalandı ve her bir parçası istisnasız Mekke'nin bir evine isabet etti.»

Abbas dışarıya çıkınca, Velîd b. Utbe b. Rabîa'yla karşılaştı. Velid ile arkadaştılar. Ona Âtike'nin gördüğü rüyayı anlattı ve kimseye söylememesini istedi. Velîd de bunu babası Utbe'ye anlatınca haber yayıldı. Ebû Cehil Abbâs'la karşılaşır ve ona şunları söyler: «Ey Ebu'l-Fadl, bize doğru gel bakalım.» Abbâs anlatıyor: Tavafımı bitirdikten sonra yanına gidince şöyle dedi: Bu kadın peygamber de sizde ne zaman ortaya çıktı? diyerek Âtike'nin gördüğü rüyayı anlattıktan sonra şunları ekledi: Erkeklerinizin peygamberliğe başlamasını yeterli görmeyerek kadınlarınız da mı peygamber kesildi? Bu üç gün bekleyeceğiz, eğer iş gerçek çıkarsa mesele yok, aksi takdirde sizi Arapların en yalancı ailesi olarak ilân edeceğiz.

Abbâs: «Ben ona karşılık sadece öyle birşey olmadığını ve bunu inkâr etmekle yetindim. Akşam olunca Abdulmuttalib'in kadınları gelerek bana şunları söylediler: "Bu pis fâsıka karşı sesinizi çıkarmadınız. Erkeklerinize söylediği yetmiyormuş gibi bu sefer kadınlarınıza dil uzattı. Sen de buna karşı sesini çıkarmadın." Bu sefer ben onlara: "Allah'a yemin ederim ki doğru söylüyorsunuz. Mutlaka ona karşı çıkacağım. Eğer tekrar dilini size uzatacak olursa bunun karşılığını ben ona gösteririm" dedim. Âtike'nin gördüğü rüya üzerinden üç gün geçince, dışarıya çıktım. Oldukça kızgındı. Onunla karşılaşmayı arzu ediyordum. Mescidde onu görünce ona doğru yürüdüm ve bana karşı birşey söyler diye ona sataştım; böylece ona gereken tepkiyi gösterecektim. Hızlıca Mescidin kapısına doğru çıkageldi. Abas dedi ki: Ben, ona şöyle söyledim: "Ey Allah'ın kendisiyle savaştığı kişi, ne oluyor, bütün bunları sana hakaret edeceğim korkusuyla mı yapıyorsun?" Onun benim haber almadığım şeyleri haber almış olduğunu işittim. O Damdam b. Amr'ın sesini işitmişti. Damdam devesinin burnunu, kulaklarını kesmiş eğerini ters çevirmiş, kendi gömleğini yırtmış ve şöyle bağırmıştı: «Ey Kureyşliler, kervana koşunuz, yetişiniz, mallarınız Ebû Süfyan ile birliktedir. Muhammed ve arkadaşları ona taarruz etmek üzeredirler. Bilmiyorum, onlara yetişebiliyor musunuz? İmdat! İmdat.'» Böylece ne ben onunla uğraşabildim. Ne o benimle uğraşabildi.»

Abbas anlatmasına devam ediyor: «Herkes acele hazırlandı. Geriye onların soyluları arasında Ebû Leheb'in dışında kimse kalmamıştı. Ebû Leheb yerine Âs b. Hişâm b. el-Muğire'yi göndermişti. Umeyye b. Halef el-Cumahî de oldukça yaşlı ve ağır hareket eder birisi olduğu için savaşa çıkmamayı kararlaştırmıştı. Fakat Ukbe b. Ebi Muayt yanına buhurdanlığa almış olduğu bir parça ateş ve biraz da buhur ile birlikte gitti ve ona:

"Ey Ebu Ali, al şununla ısın ve koklal Sen kadınlardan sayılırsın" deyince bu sefer Umeyye: "Allah seni de getirdiğini de kahretsin" dedikten sonra da kalkıp hazırlıklarına başladı. Ve onlarla savaşa çıktı. Utbe b. Rebîa da savaşa gitmemek kararında iken kardeşi Şeybe on: «Eğer kavmimizden ayrı kalacak olursak, bu durum bizim hakarete uğramamıza sebep olur. O halde kalk sen de kavminle birlikte yola çık» deyince bu sefer Utbe de onlarla yola çıktı.

Kureyşliler yola çıkmaya karar verdiklerinde kendileriyle Bekr b. Abd Menât b. Kinâne b. el-Hâris arasında olan düşmanlıkları hatırladılar ve arkadan kendilerine hücum etmelerinden çekindiler. İblîs onlara Sürâka b. Cu'şum el-Müdlicî kılığında göründü. Sürâka, Kinâne Kabilesinin en soylularındandı. Bu şekilde görünen İblis onlara şöyle dedi: «Sizi ben himayeme almış bulunuyorum, alelacele çıkınız.»

Kureyşliler 950 kişiydi. 1000 kişi oldukları da söylenmiştir. Yanlarında yüz tane at vardı. Bu atlardan 70'i kurtulmuş 30 tanesini de müslümanar ganimet olarak almıştı. Ayrıca müşriklerde 700 tane deve bulunuyordu.

Rasûlullah (s.a.v.) Ramazanın üçüncü günü (1 mart) 310 kişi ile birlikte yola çıktı. 314 veya 310 küsür olarak da söylendiği gibi 318 kişi olarak da söylenmiştir. Bunların 77'sinin Muhâcirlerden olduğu söylenmiştir. 83 kişinin Muhâcir, geri kalanın Ensâr olduğu da söylenmiştir. Rasûlullah (s.a.v.)in muhâcirlere ganimetten pay ayırdığı kişilerin toplamı 83 kişi olduğu da belirtilmiştir. Evs Kabilesinden 71, Hazrec'den de 170 kişi bu savaşa katılmıştır. Bütün askerler arasında yalnız ikisi atlı idi. Bunlardan birincisi Mikdâd b. Amr el-Kindî olup, bu konuda farklı görüş rivâyet edilmemiştir. İkincisinin ise Zübeyr b. el-Avvâm olduğu söylenmekle birlikte Mersed b. Mersed ve yalnız Mikdâd olduğu da rivâyet edilmiştir. Yanlarında 70 tane deve vardı. Bu develere iki, üç veya dört kişi sıra ile biniyorlardı. Meselâ, Peygamber (s.a.v.) ile Ali ve Zeyd b. Hârise bir deveye nöbetleşe biniyorlardı. Ebû Bekir, Ömer ve Abdurrahmân b. Avf kendi aralarında aynı şekilde bir deveye nöbetleşe biniyorlardı. Geri kalanın durumu bunun gibiydi. Mikdâd'ın atının adı Sebha, Zübeyr'in atının adı es-Seyl idi.

Peygamber Efendimiz'in bayrağını Mus'ab b. Umeyr b. Abduddâr, sancağını ise Ali b. Ebî Tâlib taşımakta idi. Kays b. Ebi Sa'sa'a el-Ensârî de artçı kuvvetlerin başındaydı.

Hz. Peygamber ve yanındakiler es-Safrâ' diye bilinen yere yaklaştıklarında Cüheyne'li Besbes b. Amr ile Adiy b. Ebi'z-Zeğbâ'yı Ebû Süfyân'ın haberlerini araştırıp getirmek üzere gönderdi. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.) es-Safrâ'yı sol tarafına alarak yoluna devam tti. Besbes b. Amr,

Bedir'e yaklaştıkları sırada Hz. Peygamber'e yetişti ve onlara kervanın durumunu haber verdi. Rasûlullah (s.a.v.) ve müslümanlar, Kureyş'in kervanlarına yapılacak saldırıyı korumak için yola çıkmış olduklarından haberdar değildi. Bu sırada Hz. Peygamber, Ali, Zübeyr ve Sa'd'i Bedir'de olup biteni araştırmak üzere göndermişti. Kureyş'e su götürmek üzere bir grup kişiyi yakaladılar. Bunlar arasında el-Cahcahoğullarına ait bir köle ile el-Âsoğullarına mensup Ebû Yesâr adında bir başka köle vardı. Bunları alıp Hz. Peygambere getirdiler. Peygamber (s.a.v.) namaz kılmakta iken onları sorguya çektiler. Bu iki kişi onlara: «Biz Kureyş'in sakalarıyız, onlara su bulup götürmek üzere bizi göndermişlerdi.» diye cevap verdiler. Ancak, müslümanlar onların bu haberlerinden hoşlanmadılar ve onları Ebû Süfyân'dan haber vermek için dövmeye başladılar. Bu sefer bu iki kişi «Evet, biz Ebû Süfyân'ın adamlarıyız» deyince onları serbest bıraktılar. Rasûlullah (s.a.v.) namazını bitirince onlara: «Bu iki kişi size doğru söylediklerinde onları dövdünüz, yalan söyleyince de onları bıraktınız. Doğru söylediler. Gerçekten Kureyş'in sakalarıdır.» diye buyurdu. Sonra bu iki kişiye dönerek: «Bana Kureyş'in nerede olduklarını söyleyiniz.» diye sorunca bu iki kişi: «Bunlar şu gördüğün uzak tepenin arkasında bulunuyorlar.» dediler. Rasûlullah (s.a.v.) onlara: «Kaç kişidirler?» diye sorunca, «Pek çokturlar» cevabını aldı. Peygamber tekrar: «Peki sayıları ne kadardır?» diye sordu. Bu iki kişi: «Bilmiyoruz» deyince, Hz. Peygamber: «Peki, günde kaç deve kesiliyor?» diye sorar. Bunlar da: «Birgün dokuz, bir gün on deve kesiyorlar» cevabını verirler. Hz. Peygamber de: «Kureyşliler 900-1000 kişi arasındadır» der.

Daha sonra Hz. Peygamber bu iki kişiye: «Bu gelenler arasında Kureyş'in soylularından kimler var?» diye sorar. İki kişi şöylece saymaya başlarlar: «Rabîa'nın iki oğlu Utbe ve Şeybe, el-Velîd, Ebu'l-Bahterî b. Hişâm, Hakîm b. Hizâm, el-Hâris b. Âmir, Tuayma b. Adiyy, en-Nadr b. el-Hâris, Zeme'a b. el-Esved, Ebû Cehil, Umayye b. Halef, Haccâc'ın iki oğlu Nübeyh ve Münebbih, Süheyl b. Amr, ve Amr b. Abdi Ved.»

Rasûlullah (s.a.v.) ashabına yönelerek: «İşte Mekke sizlere ciğerparelerini göndermiş bulunuyor» dedikten sonra ashabıyla istişare etmeye başladı. Ebû Bekir konuştu. Ve oldukça güzel şeyler söyledi. Arkasından Ömer de konuştu. O da güzel şeyler söyledikten sonra el-Mikdâd b. Amr ayağa kalkarak şunları söyledi: «Ya Rasûlullah, Allahü Teala sana ne emrettiyse onu yerine getir. Biz seninle beraberiz. Allah'a yerin ederim, İsrâiloğullarının Mûsâ'ya söyledikleri söz olan: **«Sen ve Rabbin gidiniz, çarpışınız bizler burada oturuyoruz»** (Mâide, 5/24) demeyeceğiz. Biz sana şunu söylüyoruz: "Sen ve Rabbin savaşınız, savaşmaya gidiniz, bizler de sizlerle birlikte savaşacağız. Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki

eğer sen bizleri Habeşistan'ın Birk el-Gimâd adlı kentine kadar götürecek olsan bile mutlaka oraya varıncaya kadar seninle birlikte savaşacağız» cevabını verdi.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) onlara hayır dua ettikten sonra: «Ey insanlar, bana görüşlerinizi bildiriniz» diye buyurdu. Bu sözleriyle Ensâr'ı kastetmişti. Çünkü onlar savaşa çıkmış olanların çoğunu teşkil ediyordu. Ensâr'ın, Hz. Peygamber'i ancak Medine'de başına gelecek musibetlere karşı korumakla yükümlü olduklarını düşünmelerinden ve dolayısıyla onları alıp dışarıya götürmek hakkına sahip olmadığını hatırlarına getirebileceklerinden korkuyordu. Bunun üzerine Sa'd b. Muâz şunları söyledi: «Ya Rasûlullah, bizi kastediyor gibisin.» Hz. Peygamber: «Evet» deyince, Sa'd şu konuşmayı yaptı: «Biz sana iman ettik, seni tasdik ettik ve sana sözlerimizi vermiş bulunuyoruz. O bakımdan ey Allah'ın Rasûlü, emredildiğin şeyi yap. Seni hak ile gönderene yemin ederim eğer bizleri alıp şu denizin içerisine girecek olursan kesinlikle seninle geliriz; bizleri alıp ertesi günü düşmanla karşı karşıya getirmenden hoşlanmayan kimseler değiliz. Muhakkak savaşta sabır ederiz. Düşmanla karşılaştığımız takdirde çekinmeden savaşırız. Umarız ki Allah sana gözünü aydınlatacak şeyler gösterecektir bizden, Allah'ın bereketi ile bizi alıp yola çık.»

Rasûlullah (s.a.v.) yolda giderken şunları söyledi: «Müjdeler olsun, Allah bana iki topluluktan birisini (ya kervan veya Kureyş'in savaşmak üzere gelen kafilesini) vâdetmiş bulunuyor. Allah'a yemin ederim ki ben ölecek kimselerin, ölüp düşecekleri yeri görüyor gibiyim.» Arkasından Bedir'e vardı ve oraya yakın bir yerde konakladılar.

Ebû Süfyân sahil yolunu takip etmiş Bedir'i soluna almış ve hızlıca yoluna devam etmiş, kurtulmuştu. Kendisinin kervanı kurtardığını görünce, Kureyş'e haber gönderdi Kureyş o sırada el-Cuhfe diye bilinen yerdeydi. Gönderdiği haberde şöyle diyordu: «Allah sizin kervanınızı ve mallarınızı kurtarmış bulunuyor. Onun için geri dönünüz.» Fakat Ebû Cehil b. Hişâm direterek şöyle demişti: «Allah'a yemin ederim Bedir'e varmadan geri dönmeyeceğiz.» Bedir Arapların her yıl panayır kurdukları ve belirli bir günde toplandıkları bir yerdi. Ebû Cehil şöyle devam etti: «Orada üç gün kalacağız, develerimizi keseceğiz, başkalarına yemek yedireceğiz, şarap içeceğiz ve Araplar bizim şanımızı işitecekler. Ve böylece ebediyyen bizden korkacaklar» Zühreoğullarının antlaşmalısı olan el-Ahnes b. Şerîk es-Sakafî Cuhfe'de bulunuyorlarken şöyle söyledi: «Ey Zühreoğulları, Allahü Teâlâ sizin mallarınızı ve bunların başındaki arkadaşınızı kurtarmış bulunuyor. Onun için geri dönünüz.» Bunun üzerine kavminden olan kimseler geri döndüler. Ve böylece Bedir Gazvesinde ne Zührelilere

ne de Adevî'lere mensup kimse katılmayıp, Kuryş'in geri kalan kolları bu savaşa katıldılar.

Kureyş, Cuhfe diye bilinen yerde olduklarında Cüheym b. es-Salt b. Mahreme b. el-Muttalib b. Abdi Menâf bir rüya gördü. Rüyasını şöyle anlattı: «Ben, rüyamda bir atlı, yanında da bir deve olduğu halde yanıma geldiğini gördüm. Bana şunları söyledi: "Utbe, Şeybe, Ebû Cehil (ve o gün öldürülen başkalarının isimlerini de sayarak) bunların hepsi öldürüldü" dedi. Ondan sonra adam devesinin boynuna vurdu, sonra da onu askerler arasına saldı. Bu devenin kanının değmediği hiçbir çadır kalmadı. Bunun üzerine Ebû Cehil: «Bu da Muttaliboğullarından bir başka peygamber, yarın kimlerin öldürüleceğini görecektir» dedi. Kureyş arasında bulunan Talib b. Ebî Tâlib ile bir Kureyşli arasındaki konuşmada: «Allah'a yemin ederiz, hâlâ içten içe Muhammed'le birlikte olduğunuzu biliyoruz.» şeklinde sözlerin geçmesi üzerine Tâlib Mekke'ye dönenlerin arasına katıldı. Tâlib'in baskı sonucu onlarla geldiği de söylenmiş ve bu nedenle ne esirler arasında vardı, ne de öldürülenler arasında, ne de Mekke'ye geri dönenler arasındaydı, denilmiştir. Bu şiir onundur:

«Ya Rab, Tâlib bu guruplardan birisiyle
Mutlaka savaşa çıkacak ise,
Malı alınan olsun alan değil;
Yenilen o olsun, yenen değil.»

Kureyş vadinin uzak tarafına konaklayıncaya kadar yoluna devam etti. Allah, gökten bol bol yağmur indirdi. Oldukları vadi oldukça yumuşaktı, basmaya elverişsizdi. Rasûlullah (s.a.v.) ve ashabı için bu yumuşak araziyi sertleştirdi ve böylece rahat bir şekil aldı, yürümelerini engellemedi. Kureyş'in bulunduğu yer ise yürünemez hale geldi.

Rasûlullah (s.a.v.) ashâbını suyun bulunduğu yere öncelikle getirdi. Bedir bölgesindeki ilk suya gelince orada kaldı. Bunun üzerine el-Hubâb b. el-Münzir el-Cemûh: «Ya Rasûlullah, bu bizim ne geri kalamayacağımız, ne de ilerisine gidemeyeceğimiz, Allah'ın senin konaklamanı istediği bir yer midir? Yoksa bu sadece savaş ve hile dolayısıyla, ortaya atılmış bir görüş müdür?» diye sorunca Hz. Peygamber: «Hayır, bu savaş ile ilgili görüştür,» cevabını verince, el-Hubâb şöyle dedi: «Ey Allah'ın Rasûlü, bu bizim için durulacak elverişli bir yer değil. Hep birlikte kalkalım ve bunun dışında, düşmanlarımıza en yakın suyun bulunduğu yere gidelim, orada konaklayıp, daha sonra da geriye kalan bütün kuyuları kapatalım. Sonra da bir havuz yapar içini suyla doldururuz. Böylelikle biz su içebilecekken, onlar da içemeyecekler. Sonra da onlarla savaşırız.» Rasûlullah da bunu yerine getirdi.

Rasûlullah ve ashâbı konaklayınca Sa'd b. Muâz yanına gelerek: «Ya Rasûlullah, dedi, biz sana hurma dallarından bir gölgelik yapalım seni eşyan ve bineğinle orada birlikte bırakır, biz de düşmanlarımızla karşılaşmak üzere çıkarız. Eğer Allah bizi üstün kılıp bize onlara karşı zafer verecek olursa, zaten bizim arzu ettiğimiz şey budur. Başka türlüsü olursa bineğine atlar geride bıraktığımız ve bizden olan kimselerin yanına varırsın. Çünkü geride bırakmış olduğumuz kimselerin sana olan sevgisi, hiç de bizden az değildir. Senin savaşla karşı karşıya kalacağını ümid etselerdi kesinlikle geride kalmazlardı. Allah onlarla seni koruyacaktır. Bunlar sana samimiyetle bağlıdırlar ve gereğinde, seninle birlikte savaşacaklardır.»

Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) onu övücü sözler söyledi. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.)a bir gölgelik yapıldı. Karşı taraftan Kureyş bütün kibir ve gururuyla göründü. Hz. Peygamber Kureyş'i görünce: «Allah'ım, işte Kureyş, bütün kibir ve azametiyle sana meydan okuyarak, Rasûlünü de yalanlayarak geliyor. Allah'ım, bana vadetmiş olduğun zaferini ihsan et! Allah'ım onların son demleri sabah olsun!» Hz. Peygamber Utbe b. Rabîa'yı kırmızı bir devenin üstüne binmiş olarak görünce: «Eğer bunların arasında hayır bulunan bir kişi varsa o da kırmızı deve sahibidir. Ona itaat ederlerse gerçekten doğruyu bulurlar» diye söyledi.

Hufâf b. Îmâ' b. Rahada el-Gifârî veya onun babası olan Îmâ' Kureyş'e yanlarından geçtiklerinde hediye olmak üzere bazı develeri kendi oğluyla birlikte göndermiş ayrıca silah ve savaşçı yardımında bulunmayı teklif etmişti. Fakat Kureyşliler şöyle cevap vermişlerdi: «Eğer bizler insanlarla savaşmak üzere isek herhangi bir zayıflığımızın varlığı sözkonusu değildir. Yok eğer Muhammed'in ileri sürdüğü gibi Allah ile savaşmakta isek hiç kimsenin Allah'a karşı gücü yeterli gelemez.»

Kureyş konaklayacakları yere varıp konaklayınca aralarında Hakîm b. Hizâm'ın bulunduğu bir topluluk çıkageldi. Ve bunlar Peygamber (s.a.v.) in havuzuna kadar vardılar. Rasûlullah (s.a.v.): «Onları bırakın» dedi. O gün o havuzdan kim içtiyse hepsi öldürüldü. Yalnız Hakîm kendisine ait ve adı: «el-Vecîh» olan bir atın üzerinde idi; o kurtuldu. Daha sonra müslüman olmuş ve İslâma güzel bir şekilde bağlanmıştı. Büyük yemin yapmak istediğinde, «Bedir gününde beni kurtarana yemin olsun» diye yemin ederdi.

Kureyş bulunduğu yere iyice yerleşince Amr b. Vehb el-Cumahî'yi müslümanların sayısını tahmin etmek üzere gönderdiler. Amr atıyla müslümanların çevresinde dönerek geri döndüğünde Kureyşlilere şunları söyledi: «Onlar üçyüz kişidirler. Ya üçyüz kişiden fazla ya üçyüz kişiden biraz

eksik. Binekleri ölüm taşıyor gördüm. Yesrib'in su taşıyan develeri de ıslak ölümü taşıyor gibiydi. Onların kılıçlarından başka kendilerini koruyacak hiçbir şeyleri yoktur. Fakat Allah'a yemin ederim ki onlardan hiçbirisi sizden birisini öldürmeden öldürülmeyecektir. Onlar, şayet kendi sayılarınca sizden adam öldürecek olursa bundan sonra yaşamanın hiçbir faydası olmaz. Görüşünüz neyse söyleyiniz.»

Hakîm b. Hizâm bunu işitince askerler arasından yol alıp Utbe b. Rabîa'nın yanına vardı ve ona şunları söyledi: «Ey Ebu'l-Velîd, sen Kureyşin büyüğü ve efendisisin, ebediyen Kureyş arasında iyilikle anılmak istemez misin?» diye sorunca o: «Nedir bu?» diye sorar. Bu sefer Hakîm: «Halkı alır geri dönersin ve böylece senin antlaşmalın olan Amr b. el-Hadramî'nin kanını da üzerine alırsın.» Bunun üzerine Velîd: «Tamam yaptım, ben onun kanını da, malından alınanı da üzerime alıyorum. Fakat (Ebû Cehil'i kastederek) Hanzaliyye oğluna git. Ben, halkın görünüşü ondan başka bozacak kimse bilmiyorum.» dedi. Utbe kalkıp şunları söyledi: «Siz, Muhammed ve ashabıyla karşılaşmakla hiçbir şey yapamazsınız. Allah'a yemin ederim eğer onlara zarar isabet ettirecek olursanız bile kimse kimsenin yüzüne bakamayacaktır. Kimisi amcasının oğlunu, bir başkası dayısının oğlunu öbürü de aşiretinden birini öldürmüş olacaktır.» Hakîm b. Hizâm der ki: «Bunun üzerine Ebû Cehil'in yanına gittim. Zırhını çıkartmış, hazırlıyordu. Ona Utbe'nin söylediklerini hatırlatınca: «Allah'a yemin ederim Muhammed'i ve arkadaşlarını görünce, onun ciğeri şişti. Yemin olsun! Allah bizimle Muhammed arasında hükmünü verinceye kadar buradan geri dönmeyeceğiz. Utbe burada kendi esas görüşünü söylemiyor. Fakat oğlu Ebu Huzeyfe'nin onlar arasında olduğunu görünce, sizin onu öldürülmenizden korktu.»

Daha sonra Âmir b. el-Hadramî'ye haber göndererek şöyle söyledi: «Senin bu antlaşmalın Mekke'ye insanları alıp geri dönmek istiyor. Fakat intikamı kendi gözlerinle görmüş bulunuyorsun. Artık kardeşinin öldürülmesinin karşılığını isteyiver.» Bu sefer Âmir ayağa kalkıp «Âmir'in imdadına yetişin» diye bağırdı. Herkes savaşmakta karar kıldı ve kötülük üzere birleşmiş oldu.

Utbe, Ebû Cehil'in söylediklerini işitince: «Bilâkis, o korkusundan osuran, kimin ciğerinin, benim mi, onun mu şişeceğini pek yakında görecektir.» deyip kafasına geçirecek bir miğfer aradıysa da kafası oldukça büyük olduğu için bulamadı. Bunun üzerine kafasını elbisesiyle sardı.

el-Esved b. Abdulesed el-Mahzumî çok kötü huylu birisiydi. Bu adam ortaya çıkıp şöyle dedi: «Allah'a söz veriyorum, ya onların havuzundan su içeceğim, ya yıkacağım veyahut da bu uğurda öleceğim.» Hamza ona

karşı çıkıp bacağını ortadan böldü ve bacağının yarısı yere düştü. Fakat Esved sürüne sürüne havuzun yanına vardı. Ve kendisini yeminini gerçekleştirmek için havuzun üzerine atmak istediyse de Hamza bırakmadı ve havuzun kenarında ölünceye kadar ona vurmaya devam etti.

Rabia'nın iki oğlu Utbe ve Şeybe ile Velid b. Utbe ortaya çıkarak karşılarına er istediler. Afrâ'nın iki oğlu Avf ve Muavviz ve Abdullah b. Revâha karşılarına çıktı. Bunların hepsi Ensâr'dandı. Onlara: «Siz kimsiniz?» diye sorduklarında, «Biz ensârdanız» cevabını verdiler. Bu sefer: «Bize denk ve şerefli kimselersiniz. Fakat bizim sizinle çarpışmak amacımız yoktur. Bizim kavmimizden bize denk olan kimseler çıksın karşımıza.» dediler. Bu sefer Peygamber: «Kalk ey Hamza, kalk ey Ubeyde b. Hâris, kalk ey Ali» deyince üçü de kalkıp birbirlerine yaklaştılar. Ubeyde b. Hâris b. el-Muttalib, kavminin emiri idi. Utbe ile karşılaştı. Hamşa Şeybe ile, Ali de Velid ile karşılaştı. Hamza hiç vakit kaybetmeden, Şeybe'ye fırsat tanımadan onu öldürdü. Ali de aynı şekilde Velid'e fazla bir zaman tanımadan öldürdü. Ubeyde ve Utbe ise karşılıklı olarak birer darbe vurdular ve biri diğerini yaraladı. Hamza ile Ali, Utbe'nin üstüne atılarak onu öldürdüler. Ubeyde'yi de arkadaşlarının yanına alıp götürdüler. Çünkü ayağı kesilmişti. Onu bu haliyle Peygamber (s.a.v.)'e götürünce, Ubeyde, «Şehid değil miyim ey Allah'ın Rasûlü?» diye sorunca Hz. Peygamber «Evet şehitsin» dedi. Bu sefer: «Ebû Tâlib beni görmüş olsaydı, mutlaka bizim ondan daha haklı olduğumuzu anlardı.» deyip şu beyiti okudu:

«Onun etrafında tek tek ölüp düşmeden
Çocuklarımızı ve hanımlarımızı unutmadan kimseye teslim etmeyiz.»

Daha sonra da vefat etti.

İki taraf da karşılıklı birbirlerine yaklaştığında Ebû Cehil şöyle dua ediyordu: «Allahım, iki taraftan hangisi daha çok akrabalık bağlarına riayet etmiyorsa ve bilmediğimiz birşeyi bize çıkarıp getirmişse, onun ölümü bu sabah olsun» Bununla Ebû Cehil, durumun kendi aleyhine tecelli etmesini istiyordu.

Rasûlullah (s.a.v.) ashabına, emir verinceye kadar hamle yapmamalarını tenbih etmiş ve şu talimatı vermişti: «Kureyşliler size yaklaşacak olurlarsa o zaman onlara karşı ok atışında bulununuz.» Daha sonra Peygamber kendisi için yapılmış gölgeliğe Ebû Bekir'le birlikte çekilip duâ etmeye başladı. Duâsında şunları söylüyordu: «Ey Allahım, eğer bu küçük müslüman topluluk helâk olacak olursa, yeryüzünde sana bir daha ibadet edilmez. Allahım, bana vermiş olduğun sözünü yerine getir.» Ra-

sûlullah bu şekilde ridâsı omuzlarından düşünceye kadar duâsına devam etti. Hz. Ebû Bekir onu alıp tekrar omuzlarına koyduktan sonra: «Rabbine bu kadar duâ yeter. Mutlaka O sana vermiş olduğu sözü yerine getirecektir» diye söyledi. Peygamber (s.a.v.) gölgeliğinde biraz uykuya daldı. Uyandıktan sonra şunları söyledi: «Ey Ebû Bekir, Allah'ın yardımı sana gelmiş bulunuyor. İşte Cebrâil atının dizginlerini tutmuş, onu sürmüş geliyor ve yüce Allah da bununla ilgili olarak: **«Hani siz Rabbinizden yardım istiyordunuz»** (Enfal, 8/9) meâlindeki buyruğunu inzal buyurmuştur.

Rasûlullah (s.a.v.) gölgeliğinden **«Bugün o topluluk yenilecektir ve arkalarını dönüp kaçacaklardır»** (el-Kamer, 54/45) meâlindeki buyruğunu okuyarak çıktı ve müslümanları savaşmaya teşvik ederek şunları söyledi: «Muhammed'in nefsini elinde tutan Allah'a yemin ederim, bugün onlarla kim savaşır ve sabredip sevabını Allah'tan bekleyerek ileri atılıp geri çekilmeyerek savaşırsa yüce Allah mutlaka onu cennetine koyacaktır» Bunun üzerine Ensâr'dan Umeyr b. el-Humâm elindeki hurmaları yemekte iken, «Yeter yeter dedi. Benimle cennet arasında sadece bunların beni öldürmesi vardır» diyerek elinden hurmaları bir kenara attı ve öldürülünceye kadar savaştı. Ömer b. Hattâb'ın azatlı kölesi Mihcâ' bir okla isabet alarak öldürüldü. Ve böylelikle ilk şehit oldu. Ondan sonra Ensâr'dan Hârise b. Sürâka da bir ok yarası alarak şehit oldu. Avf b. Afrâ da şehit oluncaya kadar savaştı. İnsanlar çok şiddetli bir savaşa başladılar. Rasûlullah (s.a.v.) bir avuç toprak alarak onu Kureyş'in üzerine atıp: «Yüzleri kara olsun» diye söyledi. Ashabına dönerek: «Onların üzerine daha şiddetli çullanın,» buyurdu. Böylelikle Kureyş yenilmiş oldu. Allah'ın öldürülmeleri takdir etmiş olduğu kimseler öldürüldü, esir alınmaları mukadder olanlar da esir alındı.

Rasûlullah (s.a.v.) gölgeliğinde bulunmakta iken, Sa'd b. Muâz gölgeliğin kapısında ve kılıcını kuşanmış olarak bir grup Ensar ile birlikte bekliyor ve Rasûlullah (s.a.v.)'ı koruyorlardı. Çünkü düşmanın ona hücum etmesinden çekiniyorlardı. Rasûlullah (s.a.v.), Sa'd b. Muâz'ın yüzünden alınan esirlerden dolayı hoşlanmadığını anladı. Ona şöyle dedi: «Ya Sa'd, sen bu durumdan hoşlanmıyor gibisin.» Sa'd: «Evet, Ey Allah'ın Resûlü, bu Allah'ın müşriklerin başına getirdiği ilk musibettir. Ben, bunda erkeklerin hayatta bırakılmasından ziyade öldürülmesini daha çok severdim.» diye cevap verdi.

Ebû Cehil ile ilk karşılaşan Muâz b. Amr b. el-Cemûh oldu. Kureyş, Ebû Cehil'in etrafını çevirmiş ve kimseyi onun yanına yaklaştırmıyordu. Muâz der ki: «Ben Ebû Cehil'i kendime hedef aldım, onu gözetleyip duruyordum, imkân bulduğum sırada onun üzerine bir hamle yaptım ve ba-

cağının ortasından ayağını kopardım. Oğlu İkrime de bana bir darbe indirdi ve omuzumdan kolumu kesti. Omuzum bir deri parçası ile vücuduma asılı kaldı. Gün boyunca bu halde arkamdan elimi sürüyerek savaşmaya devam ettim. Fakat beni rahatsız etmeye başlayınca ayağımla üzerine basıp çektim. Sonra da onu bir kenara attım.»

Muâz, Hz. Osman (r.a.)'ın dönemine kadar hayatta kaldı.

Daha sonra Muavviz b. Afrâ' Ebû Cehil'in üstüne yürüdü, onun üzerine atıldı, ağır bir şekilde yaraladı ve hayat belirtileri bulunurken onu bıraktı. Arkasından İbn Mes'ud onun yanından geçti. Rasûlullah (s.a.v.) İbn Mes'ud'a öldürülenler arasında dolaşmasını emretmişti. İbn Mes'ud onu son nefesini vermekteyken gördü. İbn Mes'ud anlatıyor: «Ayağımı boynuna yerleştirdim ve: "Nasıl ey Allah'ın düşmanı, Allah seni rezil etti, değil mi?" diye sordum. Ebû Cehil: "Beni neyle rezil etti ki? Bir adam öldürdünüz diye mi böyle diyorsun? Şimdi bana söyle zafer kimin tarafında?" diye sordu. Ben ona: "Zafer Allah'ın ve Rasûlünündür," deyince, Ebû Cehil bana: "Ey koyun çobancığı, sen gerçekten zorlu bir yere çıktın" deyince ben de ona: "Seni öldüreceğim" dedim. O bana: "Efendisini öldüren ilk köle sen değilsin. Benim için en ağır gelen şey senin beni öldürmen ve beni iyi soylu birisinin öldürmemesi oldu.» dedi. Abdullah b. Mes'ud bir darbe indirdi ve Ebû Cehil'in başı ayaklarının önüne düştü. Abdullah, Ebû Cehil'in kafasını alıp, Rasûlullah'a götürdü. Bunu gören Rasûlullah da, Allah için şükür secdesine kapandı.

Abdurrahmân b. Avf ganimet olarak bir takım zırhlar eline geçirmişti. Umeyye b. Halef ile oğlu Ali'ye rastgelince ona: «Biz, senin için bu zırhlardan daha hayırlıyız» dediler. Bunun üzerine Abdurrahman elindeki zırhları bıraktı ve bir eliyle Umeyye'yi öbür eliyle onun oğlunu yakalayıp götürdü. Ümeyye ona: «Göğsünde devekuşu tüyü bulunan adam kimdir?» diye sorunca Abdurrahman: «O Hamza b. Abdulmuttalib'tir.» dedi. Bunun üzerine Umeyye: «Bütün bunları bize yapan işte odur.» diye söylendi.

Bilâl Umeyye'yi gördü ki, Umeyye Mekke'de Hz. Bilâl'e o Mekke'nin sıcak günlerinde kumlar üzerinde işkence yapıyordu. Onu sırt üstü yatırır daha sonra da büyük kaya parçalarının getirilip göğsü üzerine konulmasını emreder ve Bilâl'e şunları söylerdi: «Muhammed'in dinine küfredinceye kadar bu şekilde kalacaksın.» Bilâl ise: «Allah birdir, Allah birdir.» diye cevap veriyordu. Bilâl onu böyle görünce: «Umeyye, küfrün başı! Sen ha! O Kurtulursa ben kurtulmamayım. Ey Allah'ın yardımcıları! İşte küfrün başı! Umeyye b. Halef sen kurtulursan ben kurtulmayayım diye bağırdı.» Müslümanlar onun çevresini sardı ve Umeyye ile oğlu Ali öldürüldü. Abdurrahman şöyle diyordu: «Allah Bilâl'e merhamet buyursun,

benim zırhlarım gittiği gibi almış olduğum iki esirimin de öldürülmesine sebep oldu. Onlardan hiçbir şey elde edememiş oldum.» Ebû Süfyân b. Harb'in oğlu Hanzala da Bedirde öldürüldü. Onu Ali b. Ebi Tâlib öldürmüştür.

Müşrikler yenilgiye uğrayınca Peygamber (s.a.v.) Ebu'l-Bahterî b. Hişam'ın öldürülmemesini emretti. Çünkü Rasûlullah (s.a.v.) Mekke'de olduğu sürece ona zarar vermeyen kişi idi. Aynı şekilde müslümanların boykot edilmesini öngören andlaşmanın bozulmasına da sebep olmuştu. Ensarın antlaşmalısı olan el-Mücezzer b. Ziyad el-Belevi, bir arkadaşıyla birlikte iken Ebu'l Bahterî ile karşılaştı. Ona şunları söyledi: «Rasûlullah, senin öldürülmemeni emretti» deyince: «Ya arkadaşım?» diye sordu. Ziyad: «Hayır Allah'a yemin olsun diye cevap verince», Ebu'l Bahteri: «O zaman Allah'a yemin ederim ki ben de o da ölelim. Kureyşli kadınlar benden arkadaşını hayatta kalmak uğruna feda etti, diye söz etmesinler.» Bunun üzerine Mücezzir onu öldürdü ve sonra da Rasûlullah (s.a.v.)a durumu haber verdi.

Ebu'l-Yeser tarafından esir alınan Abbâs da eli-kolu bağlı olarak getirildi. Abbâs iri yarı bir kişiydi. Ebu'l-Yeser'e: «Bunu nasıl esir aldın?» diye sorulunca Ebu'l-Yeser: «Daha önce hiç görmediğim ve bu şekilde hiç tanımadığım bir kişi bana yardımcı oldu» dedi. Rasûlullah: «Ona karşı sana çok kerîm bir melek yardım etmiştir.» diye buyurdu.

Abbâs esir alındıktan sonra Rasûlullah (s.a.v.) gecenin başını uykusuz geçirdi. Ashabı ona: «Ey Allah'ın Resûlü, niye uyumuyorsun?» diye sorunca: «Abbâs'ın eli-kolu bağlı bir şekilde kıvranıp bağırmasını işittim de gözüme uyku girmedi» diye cevap verdi. Bu sefer ashab kalkıp bağlarını çözdü. O zaman Peygamber (s.a.v.) uyuyabildi.

Resulullah (s.a.v.) o gün ashabına şöyle demişti: «Ben biliyorum ki Haşimoğullarından ve başkalarından bazı kimseler istemeyerek Kureyşle birlikte savaşa çıkmıştır. Bu nedenle kim sizden Hâşimoğullarından birisiyle karşılaşırsa onu öldürmesin. Abbâs b. Abdulmuttalib'i kim görürse onu öldürmesin. O istemeyerek savaşa getirilmiştir.» Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rabîa, şunu sordu: «Çocuklarımızı babalarımızı ve kardeşlerimizi öldürüp de Abbâs'ı mı bırakacağız? Allah'a yemin ederim ki onu bulacak olursam mutlaka ona kılıcımı yapıştıracağım.» Bu durum Peygamber (s.a.v.)'a ulaşınca Peygamber Hz. Ömer'e: «Ey Ebû Hafs, Ebû Huzeyfe'nin neler söylediğini duydun mu? Rasûlullah'ın amcasının yüzüne de kılıç çalınır mı?» diye söyledi. Ebû Huzeyfe şunları söyledi: «Şimdiye kadar bu sözden korkup duruyorum. Bu sözümün günahını ancak şehâdet üzerimden kaldırır.» Ebû Hüzeyfe Yemâme Günü'nde şehid edildi. Rasûlullah (s.a.v.)

ashabına şöyle demişti: «Ben Cebrâil'i her iki tarafına toz bulutu bırakarak geldiğini gördüm.»

Gıfâroğullarından bir adam şöyle demiştir: «Amcamın oğlu ile bir dağın tepesine çıktık. Bu tepeden Bediri görebiliyorduk. O zaman ikimiz de müşriktik. Zafer hangi tarafta olacak, diye bekleyecek, ondan sonra da gidip talan edecektik. Bunu bekliyorduk. Bize bir bulut yaklaştı. Ben, o buluttan bazı atların kişnemelerini birisinin de şöyle dediğini işittim: Ey Hayzum ileri, Ey Hayzum ileri! Amcamın oğlu anında öldü. Ben de nerdeyse ölecektim de kendimi zor tuttum.»

Ebû Davud el-Mahzûmî der ki: «Ben, müşriklerden birisini takip eder ve onu vurmayı istiyorken kılıcım ona varmadan önce kafasının düşüverdiğini gördüm. Anladım ki onu benden başkası öldürdü.» Sehl b. Huneyf de der ki: «Bizim herhangi birimiz kılıcıyla bir müşrike işaret eder fakat, kılıcımız ona varmadan, kafası cesedinden düşüverirdi.»

Allahü Teâla müşrikleri yenilgiye uğratıp onlardan öldürülenler öldürülüp esir alınanlar da esir alındıktan sonra Rasûlullah öldürülenlerin bir kuyuya atılmalarını emretti. Bütün öldürülenler bu kuyuya atıldı. Fakat Umeyye b. Halef atılamadı. Çünkü Umeyye şişmiş ve zırhını sonuna kadar doldurmuştu. Onu zırhından çıkartmak istedilerse de paramparça oldu. Bunun üzerine de toprak ve taş attılar. Ölen müşrikler kuyuya atıldıktan sonra, Rasûlullah (s.a.v.) kuyunun başına gelip şunları söyledi: «Ey kuyudakiler, sizler peygamberiniz için çok kötü bir aşiret ediniz. Beni yalanladınız. Fakat başkaları beni tasdik etti.» dedikten sonra şöyle seslendi: «Ey Utbe, Ey Şeybe ve Ey Umeyye b. Halef, Ey Ebû Cehil b. Hişâm,» diye başlayıp kuyuda bulunanların isimlerini teker teker saydıktan sonra: «Rabbinizin size vaadlerini doğru buldunuz mu? Gerçek şu ki, ben Rabbimi'n bana va'dettiklerini hak buldum.» Peygamber Efendimizin ashabı ona: «Ey Allah'ın Rasûlü, sen ölmüş bulunan kimselerle mi konuşursun?» Hz. Peygamber: «Benim bu sözlerimi siz onlardan daha iyi duyuyor değilsiniz. Şu farkla ki onlar bana cevap veremiyorlar.» Rasûlullah (s.a.v.) kuyudakilere bu sözlerini söyledikten sonra Utbe'nin oğlu Huzeyfe'nin yüzünden hoşlanmadığını ve renginin değiştiğini görünce şöyle dedi: «Babanın bu durumundan biraz rahatsız oldun galiba?» Fakat Ebû Huzeyfe şunları söyledi: «Allah'a yemin ederim hayır, ya Rasûlullah, ben babamın küfründe öldüğünde hiç şüpheye düşmedim. Fakat o akıllı ve tahammülkâr birisiydi, faziletliydi. Onun müslüman olacağını sanıyordum. Fakat küfür üzere öldüğünü görünce kendimi üzülmekten alamadım.» Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) ona hayır duada bulundu.

Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.) emredip savaş alanında bulunan eşyanın toplanmasını istedi. Müslümanlar bu konuda anlaşmazlığa düştü-

ler. Bu eşyaları toplayanlar: «Bunlar bizimdir» deyince, bizzat düşmanla savaşanlar da: «Allah'a yemin ederiz ki bizler olmasaydık, sizler bu malları elinize geçiremezdiniz, onları size hücumlarından koruyan bizlerdik, sonunda siz de bunları toplayabildiniz.» Peygamber Efendimizi gölgelikte bulunurken koruyanlar da şöyle dedi: «Allah'a yemin ederiz ki sizin hakkınız bizden fazla değildir. Hiç kimsenin alamayacağı bir zaman biz o malı alabilirdik. Fakat düşmanların Rasûlullah (s.a.v.)'a saldırmasından korktuğumuz için onun yanından ayrılmadık.»

Bunun üzerine Allah ganimetleri onların elinden aldı ve Rasûlullah (s.a.v.)'ın tasarrufuna teslim etti. Rasûlullah da ganimetleri müslümanlar arasında eşit bir şekilde bölüştürdü.

Rasûlullah (s.a.v.) Abdullah b. Revâha'yı Medine'nin üst tarafına Zeyd b. Hârise'yi de Medine'nin alt tarafına zaferin müjdesini vermek üzere göndermişti. Zeyd oraya vardığında Rasûlullah (s.a.v.)'ın kızı olan Hz. Rukayye'nin gömülüp toprağın üzerinde düzeltilmekte olduğunu gördü. Hz. Rukayye, Hz. Osman b. Affân'ın zevcesi idi. Rasûlullah (s.a.v.) onu Rukayye'nin yanında bırakmıştı. Ona da ganimetten pay ayırdı

Rasûlullah (s.a.v.) Medine'ye dönünce müslümanlar onu karşılayarak zaferden dolayı kendisini kutluyorlardı. Seleme b. Selâme b. Vakş b. el-Ensârî şunları söyledi: «Biz, sadece yaşlı ve ihtiyarları başları develer gibi asılmış gördük de onları boğazladık, geldik.» Rasûlullah (s.a.v.)ın bu sözler hoşuna gittiği için gülümsedi ve şunları söyledi: «Ey kardeşimin oğlu, bunlar Kureyşten kimselerdi.»

Esir alınanlar arasında en-Nadr b. el-Hâris ile Ukbe b. Muayt da vardı. Hz. Ali'ye emrederek en-Nadr'ı öldürmesini istedi. O da Nadr'ı es-Safrâ' diye bilinen yerde öldürdü. Âsım b. Sâbit'e Ukbe b. Ebi Muayt'ı öldürmeyi emretti. Ukbe'yi öldürmek isteyince ölümden korkarak şunları söyledi: «Bu kişiler bana örnek olamaz mı?» Bu sözleriyle esirleri kastediyordu. Daha sonra da: «Ey Muhammed, peki geriye kalan çoluk-çocuk için kim bakacak?» deyince: «Onlar için ateş vardır» dedi. Ve Irk ez-Zubye denilen yerde başını uçurarak öldürdü.

Esirler arasında Süheyl b. Amr da vardı. Onu Ensârdan Mâlik b. ed-Duhşum esir almıştı. Peygamber (s.a.v.)'e onu getirince Ömer ileri atılıp: «Ya Rasûlullah, müsaade et, bunun dişlerini sökeyim. Ebediyyen senin karşına dikilip aleyhinde bir konuşma yapamasın.» dedi. Süheyl'in alt dudağı yarıktı. Bu sefer Rasûlullah (s.a.v.): «Ya Ömer, onu bırak, ileride hoşuna gidecek, bir tavır alacaktır» diye söyledi. Onun bu tavrı Peygamber (s.a.v.)in vefatı sırasında olmuştu. Bunu da irtidad haberlerinden sözederken inşallah anlatacağız. Süheyl, Medine'ye getirilince Peygamber

Efendimizin hanımı Sevde bint Zemea Süheyl'e şöyle dedi: «Siz, kadınların yaptığı gibi kendi ellerinizle mi teslim oldunuz? Şerefinizle niye ölmediniz?» Rasûlullah, onun bu sözlerini işitince ona şöyle dedi: «Ya Sevde, sen Allah'a ve Rasûlüne karşı mı kışkırtıyorsun?» Bu sefer Sevde: «Ey Allah'ın Rasûlü, onu bu şekilde görünce, söylediğim sözleri söylemekten kendimi alıkoyamadım» cevabını verdi.

Rasûlullah (s.a.v.): «Esirler hakkında birbirinize hayır tavsiye ediniz» diye buyurdu. Bunun üzerine sahabi kendisi yemez, esirini tercih eder yemeğini esirine verirdi.

Kureyş'in başına gelen felâketin haberini Mekke'ye ilk götüren Huzaalı el-Haysumân b. Abdullah oldu. Ona: «Ne haber?» diye sorulunca o da: «Utbe, Şeybe, Ebu'l Hakem, Haccâc'ın iki oğlu Nübeyh ve Münebbih hep öldürüldü» dedikten sonra Kureyş'in diğer ileri gelenlerinin de öldürüldüklerini bildirdi. Safvân b. Umeyye, şöyle söyledi: «Allah'a yemin ederim, eğer aklı başında ise, benim hakkımda da size cevap verecektir.» Bu sefer şunu sordular: «Peki, ya Safvân, ne oldu?» O zaman el-Heysumân: «O şu anda el-Hicr denilen yerde oturuyor. Onun babasının ve kardeşinin öldürüldüklerini gözlerimle gördüm.»

Ebû Leheb Kureyş'in ölüm haberini aldıktan dokuz gün sonra Mekke'de öldü. Kureyş, ölülerine ağıtlar yaktı ve şunları söylediler: «Hayır, ağıtı bırakınız, Muhammed ve ashabı o zaman bu işe sevinirler. Esirlerinizin kurtarılması için de kimseyi göndermeyin. O takdirde Muhammed bu konuda aşırılığa kaçar.»

Esved b. Abd Yeğûs'un çocuklarından üçü öldürülmüştü. Bunlar Zemaa, Akîl ve Hâris idi. Ölen çocukları için ağlamak istediği halde yasaklandığı için bir türlü ağlayamıyordu. Bir kadının feryadını işitince kölesine şunu söyledi: (O sırada da gözlerini yitirmişti): «Bak bakalım, artık ağlama uygun görülüyor mu, ağlayalım mı? Ben de o zaman Zemea için ağlarım. Çünkü içim yanık yanık kavruluyor.» Kölesi ona gelip: «Hayır dedi, bu devesini kaybetmiş bir kadındır onun için ağlıyor» deyince şu şiiri söyledi:

«Devesi kayboldu diye mi ağlıyor?
Bunun için mi gözleri uykusuz?
Ne Bekr'e ne de Bedir'e ağlıyor
Bunun için gayreti de yok.
O Bedir'de ki Huyasysoğullarının,
Mahzum'un ve Ebu'l-Velid'in ileri gelenleri gitti.

Ağlarsan Akîl için ağla,
Arslanlar aslanı Hâris için de
Usanmadan ağla hepsi için
Kimsesiz kaldı Ebu Hakime,
Ah onlardan sonra öyleleri başa geçti ki,
Bedir Günü olmayaydı baş olamazdı.»

Son beyitte Ebû Süfyan'ı kasdediyor.

Daha sonra Kureyş, esirlerinin kurtarılması için fidye göndermeye başladı. Fidye ile kurtarılan ilk esir Sehm'li Ebû Veda'a oldu. Onu oğlu Muttalib kurtarmıştı. Abbâs da kendisini ve Ebû Tâlib'in oğlu Akîl ile Nevfel b. el-Hâris b. Abdulmuttalib ile birlikte andlaşmalısı Utbe b. Amr b. Cahdemâ kurtardı. Rasûlullah (s.a.v.) ona bunu emredince Abbâs: «Benim hiçbir malım yok» diye cevap verdi. Rasûlullah (s.a.v.) ise ona: «Peki, Ummu'l-Fadl'ın yanına bıraktığın mala ne oldu? Hani ona sen şöyle demiştin: Öldürülecek olursam bu kadarı Fadl'ın, bu kadarı Abdullah'ın ve bu kadarı da Ubeydullah'ın demiştin?» Bunun üzerine Abbâs: «Seni hak ile gönderene yemin olsun ki bunu bir ben, bir de hanımım Ummu'l-Fadl biliyordu. Ben kensinlikle biliyorum ki sen Allah'ın Rasûlüsün.» Böylece Abbâs kendisini ve iki yeğenini fidye vererek kurtarmış oldu. Abbâs ile birlikte yirmi ukiye altın da bulunmuştu. Hz. Abbâs: «Bunu, benim fidyem olarak kabul et» dediyse de Peygamber (s.a.v.): «Hayır bu Allahü Azze ve Celle'nin bize verdiği bir şeydir. Kabul etmeyiz.» cevabını verdi.

Esirler arasında Ebû Süfyan'ın oğlu Amr da vardı. Onu Hz. Ali esir almıştı. Babasına: «Amr'ı fidye vererek kurtar» dediyse de O: «Hayır, bir anda hem kanımı hem de malımı yitiremem, oğlum Hanzala öldürülüyor, Amr'ı da fidye vererek mi kurtarayım?» dedi ve böylece oğlunu fidye vermeksizin esir olarak bıraktı. Daha sonra Ensâr'dan Sa'd b. en-Numan Mekke'ye giderek Umre yapmak isteyince, Ebû Süfyân onu yakaladı. O zamana kadar Kureyş hiçbir hacıya veya umre yapana taarruzda bulunmuyordu. Ebû Süfyan onu alıp hapse koydu ve böylelikle oğlu Amr'ı kurtarmak istiyordu.

Daha sonra Amr b. Avfoğulları Hz. Peygamberin yanına gittiler ve Ebû Süfyan'ın oğlu Amr'ı alıp fidye olarak Sa'd'ı salıvermeyi teklif ettiler. Böylelikle Sa'd salıverilip Amr esirlikten kurtarıldı.

Esirler arasında Rasûlullah (s.a.v.) 'ın kızı Hz. Zeyneb'in kocası Ebu'l-Âs b. Abduluzza b. Abd-i Şems de vardı. Mekkeliler arasında en çok malı olan, en güvenilir ve ticareti en büyük olan kişiydi. Annesi Hâle bint Huveylid ise Rasûlullah (s.a.v.)'ın hanımı Hz. Hadîce'nin kız kardeşi idi. Hz.

Peygamber'in Hz. Zeyneb'i Ebu'l-Âs'a vermesini istemiş idi. Peygamber de vahiy gemeden önce bunu yapmıştı. Fakat bu vahiy ona gelince Zeyneb ona iman etti. Rasûlullah (s.a.v.) Mekke'de yenik durumda olduğu için onları birbirinden ayıramamıştı. Kureyş Bedir Savaşına çıkınca Zeyneb'in kocası da birlikte savaşa çıkmış ve esir olmuştu. Kureyş, esirleri kurtarmak için fidyeleri gönderince Hz. Zeyneb de eşinin kurtarılması için Hz. Hadîce'nin vaktiyle kendisine vermiş olduğu bir gerdanlığını göndermişti. Rasûlullah (s.a.v.) bu gerdanlığı görünce, oldukça üzüldü ve etkilenerek şunları söyledi: «Eğer Zeyneb'in esirini geri iâde edip onunla birlikte gerdanlığı da vermeyi uygun görüyorsanız böyle yapınız» Sahabe de gerdanlığı verip kocasını serbest bıraktılar.

Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Zeyneb'in kocasından söz alarak Medine'ye Zeyneb'i göndermesini istedi. Böylelikle Mekke'ye gitti. Rasûlullah (s.a.v.) kölesi Zeyd b. Hârise ile Ensâr'dan bir kişiyi Zeyneb'i Mekke'den alıp getirmek için gönderdi. Ebu'l-Âs Mekke'ye varınca Hz. Peygamber'e gitmek üzere hazırlanmasını, emr etti. Hz. Zeyneb de gizlice hazırlığa başladı. Ebu'l-Âs'ın kardeşi Kinâne b. er-Rabi' bir deveye bindirilerek okunu ve yayını alıp gündüzün çıkıp gittiler. Kureyş bu durumu haber alınca Zeyneb'i yakalayıp onu almak istediler ve Zû Tavâ bilinen yerde ona yetiştiler. Hz. Zeyneb hamile idi. Endişelendiğinden ve korkusundan çocuğunu düşürdü. Kinâne ise bütün oklarını sağa sola atmaya başlayarak: «Allah'a yemin ederim ki bana yaklaşan herkese bir ok atacağım» diye söyledi. Ebû Süfyan b. Harb ona şöyle dedi: «Sen herkesin gözü önünde Zeyneb'i alıp çıktın. Herkes bunu bizim küçüklüğümüzden ve güçsüzlüğümüzden yaptığımızı sanacak. Allah'a yemin ederim ki bizim onu alıp yanımızda bırakmaya ihtiyacımız yok. Onun için kadını al ve geri dön, böylece herkes bizim onu geri getirdiğimizi zannetsin. Sonra da geceleyin onu götür ve Zeyd b. Hârise ile arkadaşına teslim et.» diye söyler. Böylelikle Zeyd ve arkadaşı Hz. Zeyneb'i alıp Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanına getirdiler ve Zeyneb de onun yanında kalmaya başladı.

Mekke'nin fethinden kısa bir süre önce Ebu'l-Âs kendisinin ve Kureyşten bazı kimselerin mallarıyla birlikte ticaret için Şam'a doğru gitmişti. Geri döndüğünde Rasûlullahın bir seriyyesiyle (askeri-müfrezesi ile) karşılaştılar. Bu Seriyye onunla birlikte bulunan bütün malları aldıysa da, Ebu'l-Âs onlardan kaçıp kurtuldu. Gece karanlık basınca Ebu'l-Âs Medine'ye girip gizlice Hz. Zeyneb'in bulunduğu yere girdi. Sabah Rasûlullah (s.a.v.) namaza çıktı tekbir aldı, cemaat da tekbir aldı. Tam bu sırada Zeyneb kadınların bulunduğu yerden şöyle seslendi: «Ey insanlar, haberiniz olsun, ben Ebu'l-Âs'ı himayeye aldım.» Peygamber (s.a.v.): «Nefsimi elinde tutan Allah'a yemin ederim ki bununla ilgili hiçbir şey bilmi-

yordum, fakat müslümanlar arasında onların en düşük olan kimseleri bile, himayeye alabilir.» diye buyurdu. Ondan sonra Zeyneb'e: «Sakın sana yaklaşmasın, sana helal değildir.» ihtarında bulundu. Ondan sonra Ebu'l-Âs'ı alan Seriyye'ye şunları söyledi: «Eğer almış olduğunuz malları ona vermeyi arzu ediyorsanız bundan memnun kalırız. Kabul etmezseniz Allah yolunda alınmış, Allah'ın size vermiş olduğu bir ganimettir ve sizin hakkınızdır.» Seriyyedekiler: «Ey Allah'ın Rasûlü onun malını ona geri veriyoruz,» diyerek; yükleri bağlamak için kullandıkları ufak tahta parçalarını bile ona geri verdiler. Sonra da Mekke'ye geri dönen Ebu'l-Âs mallarını sahiplerine verdikten sonra onlara: «Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur ve Muhammed onun Rasûlüdür. Allah'a yemin ederim, beni onun yanındayken İslâm'a girmekten alıkoyan sadece sizlerin, benim mallarınızı yemek istediğimi sanmanız olmuştur.» diyerek çıkıp Peygamberin yanına gitti. Hz. Peygamber (s.a.v.) de ailesini ona eski nikâhıyla geri verdi. Yeni bir nikâh yapıldı, diyenler de vardır.

Bir gün Umeyr b. Vehb el-Cumahî, Safyân b. Umeyye ile Bedir Savaşından sonra birlikte oturmaktaydılar. Safyân, şeytanın teki idi. Peygambere ve ashabına eziyet ederdi. İbn Vehb de esirler arasındaydı. Safvan şöyle dedi: «Bedir'de öldürülenlerden sonra yaşamanın hiçbir anlamı kalmadı.» Umeyr: «Doğru söyledin eğer borcum olmasaydı ve yok olmalarından korktuğum ailem olmasaydı, atıma atlar ve gider Muhammedi öldürürdüm.» dedi. Bunun üzerine Safvân: «Bütün borçlarını üzerime alıyorum. Aileni de ailemin yanına alacağım» deyince Umeyr, kalkıp Medine'ye gitti. Medine'ye varınca Peygamber (s.a.v.) Ömer Hattâb'a emrederek Umeyr'in huzuruna getirilmesini istedi. Hz. Ömer kılıcını alarak çevresinde bulunan Ensâr'a dedi ki: «Rasûlullah'ın huzuruna girin ve bu pis herifin hareketlerine dikkat edin.» Rasûlullah (s.a.v.), Onu görünce Hz. Ömer'e: «Onu bırak» dedikten sonra da: «Ey Umeyr, yaklaş, niye buralara kadar geldin?» deyince, Umeyr: «Şu esiri kurtarmak için gelmiştim» dedi. Hz. Peygamber: «Bana doğru söyle» dediyse de Umeyr: «Ben sadece bu amaçla geldim.» diye cevap verdi. Bu sefer Hz. Peygamber: «Hayır, Safvân'la birlikte oturdunuz ve aranızda şöyle şöyle bir konuşma geçti» deyince Safvân: «Şehadet ederim ki Sen Allah'ın Rasûlüsün. Beni İslâm'a ileten Allaha hamdü senalar olsun», dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): «Şu kardeşinize dinini öğretin, Kur'ân'ı öğretin ve istediği esiri de onun için serbest bırakın.» dedi. Ondan sonra Umeyr, şunları söyledi: «Ey Allah'ın Rasûlü, ben bundan önce müslümanlara eziyet ediyordum, şimdi de bana izin ver Mekke'ye gideyim, insanları Allah'a davet edeyim ve daha önce ashâbını rahatsız ettiğim gibi, şimdi de kâfirleri rahatsız edeyim.» dedi. Hz. Peygamber ona bu konuda izin ver-

di. Safvân da şöyle diyordu: «Şimdi sizlere müjdeler olsun öyle bir olay gelecek ki, size Bedir vakasını bile unutturacak.»

Umeyr Mekke'ye dönünce insanları Allah'ın dinine davet etti. Onunla birlikte pek çok kimse müslüman oldu. Umeyr, böylelikle kendisine muhalefet edenlere eziyet ediyordu.

Mikrez b. Hafs b. el-Ahyef, Süheyl b. Amr'ın fidyeyle kurtarılması için Medine'ye vardı. Rasûlullah (s.a.v.) esirler konusunda Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Ali'yle istişâre ediyordu. Ebû Bekir fidye alınarak serbest bırakılmasını istemişti. Ömer, öldürülmesini istedi. Rasûlullah (s.a.v.) de öldürülmesine meyl etti. Bunun üzerine Yüce Allah, şu buyruğu indirdi: «**Yeryüzünde iyice savaşıp kâfirleri iyice ödürmeden hiçbir peygambere esir almak yakışmaz.**» dan itibaren «**O zaman sizin aldığınız (fidye) da size çok büyük bir azap isabet ederdi.**» (Enfâl, 8/67-68). buyruğuna kadarki âyetler indi.

Alınan esirlerin sayısı yetmiş kişi idi. Fidye alınmasının bir cezası olmak üzere Uhud Gününde müslümanlardan yetmiş kişi şehîd edildi. Rasûlullah (s.a.v.)'ın küçük azı dişi kırıldı ve başındaki miğfer de yarılarak yüzüne kanlar aktı, ashâbı da yenildi. Buna işaret etmek üzere Yüce Allah, şu buyruğunu indirdi: «**Sizin iki misilini isabet ettirdiğiniz o musibet size isabet edince...**» (Âlu İmran, 3/165).

Bedirde öldürülen müslümanların sayısı ondört kişi idi. Bunlardan altı kişisi Muhacirler'den, sekiz kişisi de Ensâr'dandı. Rasûlullah (s.a.v.) bir kısım savaşmak isteyenleri de küçük bulduğu için geri çevirmişti. Bunlardan Abdullah b. Ömer, Râfi' b. Hadîc, el-Berâ' b. Âzib, Zeyd b. Sâbit, ve Useyd b. Hudayr vardı.

Rasûlullah (s.a.v.) savaşa katılmadıkları halde sekiz kişiye ganimetten pay ayırmıştı. Bunlardan Osman b. Affân (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.) (ve Osman'ın) kızı eşi Rukayya'nın hasta olmasından dolayı yanında bırakmıştı. Öbürleri Talha b. Ubeydullah, Said b. Zeyd, idi. Bunları da kervanın haberlerini toplamak üzere göndermiş idi. Bir diğeri Ebû Lubâde'dir ki Peygamber (s.a.v.) onu Medine'de yerine vekil bırakmıştı. Âsım b. Adiy'i ise Medine'nin üst kısmına nezaret etmekle görevlendirmişti. Hâris b. Hâtib'ı ise Amr b. Avf hakkında aldıkları bir haber üzerine o tarafa göndermişti. el-Hâris b. es-Simme, er-Revha denilen yerde yenik düşürülmüş tü. Havvât b. Cübeyr'in ise Bedir'de Zülfikar diye bilinen kılıcının alt tarafı kırılmıştı. Bu kılıcın Münebbih b. Haccâc'a ait olduğu söylenmişse de Âs b. Münebbih'e ait olduğu da söylenmiştir. Onu Ali, kafasını uçurarak öldürmüş ve Zülfikar diye bilinen kılıcını ondan almıştı. Böylelikle Peygamber'e geçmiş, o da Hz. Ali'ye hediye etmişti.

Benû Kaynuka' Gazvesi

Rasûlullah (s.a.v.), Bedirden geri dönünce yahudiler açık açık onu kıskandıklarını ve çekemediklerini ortaya koydular. Ona karşı şerkeşlik etmeye başladılar ve andlaşmayı bozdular. Medine'ye hicret edip geldiği sırada onlarla antlaşma yapmıştı. Hz. Peygamber, kıskançlıklarını haber alınca onları Benû Kaynukâ çarşısında toplayarak, şöyle dedi: «Kureyş'in başına gelenden korkunuz, müslüman olunuz, biliyorsunuz ki ben Allah tarafından elçiyim, peygamberim» Kaynuka'lılar da şöyle dediler: «Ya Muhammed, savaşı bilmeyen bir kavimle karşılaştın ve onların aleyhine eline bir fırsat geçti diye aldanma.»

Böylece Benû Kaynukâ'lılar Peygamber ile aralarındaki andlaşmayı bozan ilk yahudiler oldu. Onlar, bu şekilde açıkça herşeylerini ortaya koyup küfürlerini ilan etmişken müslüman bir kadın Benû Kaynukâ'lıların çarşısına uğradı ve bir ziynet eşyası almak için bir kuyumcunun dükkânında oturmuştu. Onlardan bir tanesi gelip, onun elbisesini sırtına iliştirdi. Kadının da bundan haberi olmamıştı. Ayağa kalktığında avret yerleri görüldü, yahudiler de gülmeye başladı. Bunu gören bir müslüman gidip bu yahudiyi öldürdü. Anlaşmayı bozduklarını Rasûlullah'a bildirip kalelerine sığındılar. Rasûlullah (s.a.v.) onların üzerine yürüyerek onbeş gün onları muhasara altında tuttu. Sonunda Rasûlullah'ın vereceği hükmü kabul ederek kalelerinden indiler. Kalelerinden elleri arkalarına bağlı olarak indirildiler. Rasûlullah onları öldürmek istiyordu. Benû Kaynuka'lılarla Hazrecliler andlaşmalı olduklarından, Abdullah b. Übeyy b. Selûl, onlar hakkında Rasûlullah'la konuştu. Fakat Hz. Peygamber onun söylediklerini kabul etmedi. Bu sefer Abdullah elini Hz. Peygamber'in koynuna soktu. Rasûlullah oldukça kızdı ve ona: «Beni bırak,» dedi. Abdullah: «Hayır, benim andlaşmalılarıma iyilik yapmadıkça bırakmam. Dört yüz zırhsız ve üçyüz de zırhlı beni, kırmızıya ve siyaha karşı korudular. Sen onları bir sabah içerisinde biçecek misin? Allah'a yemin ederim ki, ben musibetin büyümesinden korkarım.» dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.): «Peki, onlar senin olsun» diyerek ashabına dönüp şunları söyledi: «Onları bırakın, Allah onlara da, onlarla birlikte ona da lânet etsin.» dedi.

Rasûlullah (s.a.v.) ve müslümanlar onlara ait olan bütün malları ganimet olarak aldı. Onların arazileri yoktu. Çünkü hepsi kuyumcu idiler. Onları kalelerinden çıkartan Ensâr'dan Ubâde b. es-Sâmit idi. Onları Zîbâb denilen yere kadar götürdü, sonra geri döndü. Onlar da Şam arazisinden Ezriât diye bilinen yere kadar vardılar. Fazla geçmeden hepsi ölüp gittiler.

Hz. Peygamber (s.a.v.) yerine Ebû Lübabe'yi vekil olarak Medine'de

bırakmıştı. Rasûlullah (s.a.v.)'ın sancağı Hamza ile beraber idi. Ganimetleri ashabı arasında paylaştırdı ve beşte birini aldı. Bir görüşe göre, Rasûlullah'ın aldığı ilk beşte bir (hums) budur. Ondan sonra Rasûlullah (s.a.v.) ordan ayrıldı ve Kurban Bayramı geldi. Rasûlullah (s.a.v.) ashâb ile birlikte namaz için namazgaha çıktılar ve onlara bayram namazını kıldırdı. Onun ilk kıldırdığı bayram namazı budur. Bu bayramda Rasûlullah (s.a.v.), iki koyun kurban etti. Bir koyun kurban kesti, diyenler de vardır. Müslümanların ilk kurban bayramı budur, onunla birlikte kurban kesebilecek durumda olanlar da kurban kestiler. Gazve, Bedirden sonra Şevval (624 Mart) ayında olmuştu. Hicretin üçüncü yılında Safer (625 Temmuz) ayında olduğu da söylenmiştir. Bazıları ise el-Küdr Gazvesi'nden sonra sözkonusu etmişlerdir.

El-Küdr Gazvesi

İbni İshak der ki: «Bu gazve hicretin ikinci yılı Şevvâl (624 Mart-Nisan) ayında olmuştur. Vâkidî de hicretin üçüncü yılında Muharrem (624 Haziran-Temmuz) ayında olmuştur», der. Peygamber (s.a.v.) Süleymoğullarının el-Küdr diye bilinen bir suyun etrafında toplandıkları haberini aldı. Rasûlullah (s.a.v.) onların üzerine yürüdü, fakat kimseyi bulamadı. Bayrağını Ali b. Ebî Tâlib taşımıştı. Medine'de İbn Um Mektum'u yerine vekil bırakmıştı. Hz. Peygamber geriye döndüğünde davarları ve çobanları da beraber alıp dönmüştü. Bir görüşe göre Şevval ayının onuncu günü Medine'ye varmıştı. Medine'ye vardıktan sonra Gâlib b. Abdullah el-Leysî'yi bir seriyye ile birlikte Süleymoğulları ile Gatafân üzerine gönderdi. Onlardan bazı kimseleri öldürdüler ve bir miktar davarı ganimet aldılar. Müslümanlardan da üç kişi şehid oldu. Ve Şevval ayının ortalarında Medine'ye geri döndüler.

Es-Sevik Gazvesi

Ebû Süfyân, Bedir Savaşı'ndan sonra cünupluktan dolayı, Muhammed'e karşı savaş açmadıkça yıkanmamayı adamıştı. Kureyş'ten ikiyüz süvari yanına alarak yeminini yerine getirmek için çıktı. Geceleyin Benu'n-Nadir kabilesinin reisi olan Selâm b. Mişkem ile buluştu ve müslümanların durumunu ondan öğrendi. Daha sonra aynı gece yola çıkarak, Kureyş'ten bazı kimseleri Medine'ye gönderdi. Bunlar, el-Urayd diye bilinen yere geldiler ve buradaki hurma ağaçlarını yakıp Ensâr'dan bir kişi ile birlikte bir andlaşmalısını öldürdüler. Bundan sonra da geri döndüler. Ensâr'-

dan öldürdükleri kimsenin adı Ma'bed b. Amr idi. Ebû Süfyân böylelikle yemininin gereğini yerine getirmiş olduğunu kabul etti. Haber Medine'ye ulaşınca Rasûlullah (s.a.v.) ashâbı ile bineklerine bindiler ve onların arkasına takıldılar. Fakat onları yakalayamadılar. Diğer taraftan Ebû Süfyân ve arkadaşları ağırlıklardan kurtulmak amacıyla beraberlerinde bulunan Sevik torbalarını atıp gidiyorlardı. Bütün azıkları ise bundan ibaretti. İşte bundan dolayı bu savaşa Sevik Gazvesi denmiştir.

Rasûlullah (s.a.v.), müslümanlarla birlikte geri dönünce şöyle dediler: «Ey Allah'ın Rasûlü, bir daha savaşmamızı umuyor musun?» Hz. Peygamber: «Evet» dedi.

Ebû Süfyân Mekke'de savaş için hazırlıklarını yaparken şunları söylüyordu:

«Yesrib'e ve halkına hücum edin,
Onların topladıkları, ganimet olacak size,
Eğer Bedir Günü onlar kazandıysa
Ondan sonra talih size gülecek
"Kadınlara yaklaşmam" diye yeminim var,
"Başıma ve tenime su değmeyecek
Evs ve Hazrec kabilelerini yok etmediğiniz sürece"
Çünkü kalbim intikamla yanıp tutuşuyor.»

Ka'b b. Mâlik ise ona şöyle cevap veriyordu:

«Ey Sübhanallah diyenler, arzuladığınız;
Ebû Süfyân Harre'de yenilecek,
Kuşlar gibi kaptıklarını dağların tepelerine kaldırılıyorlar
Kalabalık geldiler
Zaferden utansınlar ve topraktan
Mekke kahramanlarından ve oklardan.»

Bu yılın Zülhicce (624 Mayıs-Haziran) ayında Osman b. Maz'ûn vefât etti ve el-Baki'de gömüldü. Rasûlullah (s.a.v.) kabrinin başına bir alamet olması için bir taş koydu.

Hz. Ali'nin oğlu el-Hasen'in bu yıl doğduğu söylenmiştir. Yine Ali b. Ebî Talib'in hicretten yirmi iki ay sonra yirmiikinci ayın başında (624 Şevvâl) Hz. Fâtıma ile evlendiği rivâyet edilmiştir. Eğer doğru ise birincisi batıl olur.

Hz. Peygamber bu sene içerisinde diyet miktarlarını yazmış ve bunları kılıcının kınına asmıştı.

HİCRETİN ÜÇÜNCÜ YILI (24 Haziran 624-15 Mayıs 625)

Hicretin 3. yılının Muharrem ayında (24 Haziran-24 Temmuz) Rasûlullah (s.a.v.), Sâ'lebe b. Sa'd b. Zübyânoğulları ile Muhârib b. Hafsoğullarından bir topluluğun müslümanlara hücum etmek üzere toplanmış olduğunu haber alır. Bunun üzerine 450 kişilik bir ordu ile onların üzerine yürür. Zülkassa diye bilinen yere varınca, orada Sa'lebeoğullarından bir adam görür ve onu İslâm'a davet eder. Bu adam da müslüman olur ve müşriklerin onun üzerlerine yürüdüğü haberini aldıklarını, bunun üzerine de dağlara kaçtıklarını bildirir. Böylece Hz. Peygamber hiç bir savaş ve karşılama olmaksızın geri döner. Orada 12 gece kalmış oldu.

Yine, hicretin üçüncü yılının Cumadelulâ (20 Ekim-18 Kasım) ayında Bahrân diye bilinen yerde Süleymoğulları üzerine yürüdü. Bu gazvenin sebebi Süleymoğullarından bir grubun Bahrân denilen yerde, Füru' tarafında bir araya gelmiş olmasıydı. Peygamber (s.a.v.) 300 kişi ile birlikte bunların üzerine yürür. Bahrân'a vardığında onların dağılmış oldukları-nı görmesi üzerine herhangi bir karşılaşma olmadı.

Hz. Peygamber, Medine'den 10 gün uzak kaldı. Yerine İbn Um Mektûm'u vekil bırakmıştı.

Yahudi Ka'b b. el-Eşref'in Öldürülmesi

Kâ'b b. el-Eşref bu yılda öldürüldü. Kâ'b, Tayy kabilesinin Nebhânoğulları kolundandır. Annesi Nadîroğullarındandı. Bedir savaşında öldürülen müşriklerin ölümü ona çok ağır geldiğinden Mekke'ye gitmiş ve Rasûlullah (s.a.v.)'e karşı Mekke'lileri kışkırtmış Bedir'de ağlayanlar için gözyaşı dökmüştü. Müslüman hanımlardan, müslümanları rahatsız edecek şekilde sözler de söylemişti. Medine'ye döndüğünde Rasûlullah (s.a.v.) «İbnü'l-Eşref'in hakkından benim için kim gelir?» diye sorunca Muhammed b. Mesleme el-Ensârî: «Ben, ya Rasûlullah, ben öldürürüm» deyince, Rasûlullah (s.a.v.) ona: «Yapabilirsen yap» dedi. Bu sefer Muhammed: «Ey Allah'ın Rasûlü yalan söylememiz kaçınılmaz olabilir?» deyince, Hz. Pey-

gamber ona: «Uygun göreceğiniz şeyleri söyleyebilirsiniz, bu konuda (yalan söylemek) sizin için helâldir.» cevabını verdi.

Muhammed b. Mesleme, Silkân b. Selâme b. Vakş -ki Ebû Nâile diye bilinir-, el-Hâris b. Evs b. Muâz -bu son iki kişi Kâ'b'in süt kardeşi idiler- ayrıca Abbâs b. Bişr ile Ebû Abs b. Cebr bir araya gelerek, İbnu'l-Eşref'le konuşmak üzere Ebû Nâile'yi önceden gönderdiler. İbn Eşref onunla bir süre konuştuktan sonra Ebû Naile ona şöyle dedi: «Ya İbne'l Eşref, ben sana bir ihtiyacım dolayısıyla geldim onu benim için gizli tut.» İbnu'l-Eşref: «Söyle» deyince; «Bu adamın, (Hz. Peygamberi kastediyor) buraya gelmesi Araplara uğursuzluk getirdi, bizim yollarımızı kesti, sonunda çoluk çocuğumuz yok olup gidecek, hayvanlarımız telef olacak» dedi. Ka'b'ın: «Sana önceden haber vermiştim,» demesi üzerine Ebû Nâile: «Bize yiyecek maddesi satmanı istiyorum, bunun karşılığında sana bazı şeyleri rehin bırakacak ve bu konuda sana teminat vereceğiz, sen de iyi davranacaksın,» dedi. Bu sefer Ka'b: «O zaman çocuklarınızı yanımda rehin olarak bırakacaksınız» der. Ebu Nâile: «Sen bizim durumumuzu herkesin öğrenmesini istiyorsun. Arkadaşlarım da bu konuda aynı görüşteler. Onlara da yiyecek satarsın, iyilikte bulunursun, buna karşılık sana satacağımız şeylerin değerinde silahlarımızı bırakacağız» der. Ebû Nâile'nin silâhlardan söz etmekten kasdı, arkadaşıyla birlikte Ka'b'ın yanına silahlı olarak geldikleri takdirde, bundan şüphelenilmemesi idi.

Ebû Nâile arkadaşlarının yanına varır ve onlara durumu haber verince bu sefer hep birlikte silâhlarını alıp yanına giderler.

Peygamber (s.a.v.) onları Bâki' el-Garkad diye bilinen yere kadar uğurladı ve onlara duâda bulundu. Müslümanlar, Ka'b'in kalesinin yanına yaklaştıklarında Ebû Nâile ona seslendi, o sırada Ka'b evlenmek üzere bulunuyordu. Ebû Nâile'nin yanına indi ve bir süre hep birlikte konuştular. Ka'b, Şi'b el-Acûz'a kadar onlarla yürüdü. Arkasından Ebû Nâile, Ka'b'ın kafasını yakalayıp elini kokladı ve: «Şimdiye kadar bundan daha güzel bir koku koklamamıştım.» deyip yine bir süre daha yollarına devam ettiler. Ebû Nâile aynı hareketi bir daha tekrarladı ve böylece Ka'b'a güvenlik verdi. Bir süre daha yollarına devam ettikten sonra, Ebû Nâile, onu şakaklarından yakalayarak: «Allah'ın düşmanını vurunuz» diye bağırdı. Böylece beraberindeki müslümanların kılıçları onun üzerine inip kalkmaya başladıysa da fayda vermedi. Muhammed b. Mesleme der ki: «Kılıcımın yanında bir hançer bulunduğunu hatırladım. Ve onu aldım. Bu sefer Allah'ın düşmanı öyle bir bağırdı ki çevredeki çevredeki burçların hepsine birer ateş yakıldı.» Muhammed devam ediyor: «Aldığım bu hançerini göğsüne sapladım, ondan sonra yanyana hamlelerime devam ettim.

sonunda apış aralarına kadar ulaştım, böylece Allah'ın düşmanı yere serildi.»

«el-Hâris b. Evs b. Muâz bazı yaralar almıştı. Ve ona kılıçlarımız değmişti.» Muhammed anlatmaya devam ediyor: «Ondan sonra Buâs diye bilinen yere kadar gittik. Kanama olduğu için arkadaşımız bizden geç kalmış ve onu beklemiştik. Ondan sonra yanımıza kadar gelebildi, biz de onu taşıyarak Peygambere götürdük, Allah'ın düşmanının ölümünden onu haberdar ettik. Hz. Peygamber, yaralı arkadaşımızın yarasına tükürdü. Herkes evine geri döndü. Sabah olduğunda bütün yahudiler korkuya kapılmıştı. Öyleki, öldürülmekten korkmayan tek yahudi kalmamıştı.»

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: «Yahudilerin ileri gelenlerinden elinize kimi geçirirseniz öldürün.» Muhayyise b. Mes'ud, yahudi İbn Süneyne üzerine hücum etti ve onu öldürdü. Bu yahudilerin ileri gelen tüccarlarındandı. Onlarla alışveriş yapardı. Henüz müşrik olan Muhayyisa'nın kardeşi Huvayyisa ona şöyle dedi: «Ey Allah'ın düşmanı, sen onu öldürdün, Allah'a yemin ederim ki karnındaki bazı yağlar bile onun malından oluşmuştur.» diyerek kardeşine vurdu. Muhayyisa kardeşine: «Bana, onu öldürmemi emreden, seni öldürmemi emrederse yemin ederim seni de öldürürüm.» diye cevap verdim. «Allah'a yemin ederim bu sözlerim Huvaysa'nın müslümanlığının başlangıcı olmuştu. Bana: «Seni bu noktaya getiren bir din şaşılacak birşey olmalı.» dedi ve ondan sonra müslüman oldu.»

Hicrî 3. yılının Rebiülevvel (22 Ağustos - 20 Eylül) ayında Hz. Osman b. Affân Peygamber'in kızı Um Kulsûm ile evlendi ve Cumâdelâhire'de (19 Kasım - 18 Aralık) gerdeğe girdi. Numeyr'in kızkardeşinin oğlu olan es-Sâib b. Zeyd bu yıl dünyaya geldi. Vakidî der ki: Rasûlullah (s.a.v.) bu yıl Enmâr Gazvesine çıktı. Bu gazaya Devâm Gazvesi de denir. Bundan daha önce İbn İshâk'ın bu konudaki görüşünü aktarmıştık.

el-Ferde Gazvesi de bu yıl olmuştu. Bu gazvenin komutanı Zeyd b. Hârise idi. Zeyd'in komutan olarak ilk çıktığı Seriyye budur.

Bu gazvenin sonuçları arasında şu görülmüştür: Kureyş, Bedir'den sonra Şam'a gitmek için izlemiş olduğu yolunu değiştirmiş ve Irak yolunu izlemek zorunda kalmıştı. Aralarında Safvân b. Umayye ile Ebû Süfyân'ın bulunduğu bir topluluk bir kervanla birlikte çıkmıştı. Onların ticaretlerinin büyük bir kısmını gümüş teşkil ediyordu. Bekr b. Vâil kabilesinden Furât b. Hayyân onlara kılavuzluk diyordu. Rasûlullah (s.a.v.) Zeyd'i onların üzerine gönderdi. Zayd, onları «el-Ferde» diye bilinen bir su kenarında yakaladı. Kervanı ve kervanda bulunan malları eline geçirdi, buna karşılık Kureyşliler ona karşı gelemedi. Rasûlullah (s.a.v.)ın yanında

bu kervanın mallarıyla vardı. Öyle ki bu ganimetlerden devletin payı olan beşte biri 25000 idi. Ganimetlerin geriye kalan 5/4'ü de eşit olarak paylaştırdı. Furât b. Hayyân esir alındı ve o da müslüman olunca Peygamber onu serbest bıraktı.

Ebû Rafi'in Öldürülmesi

Bu yılın Cumâdelâhire (19 Kasım - 17 Aralık) ayında yahudi Ebû Râfi'i Sellâm b. Ebi'l Hukayk öldürüldü. Rasûlullah (s.a.v.)a karşı Ka'b b. el-Eşref'i destekliyordu. Ka'b b. el-Eşref öldürülünce, -ki onu öldürenler Evs'tendi- Hazrecliler şöyle dedi: «Allah'a yemin ederiz, Rasûlullah'ın katında onlar bizden ileri geçmemelidir.» Evs ve Hazrec iki erkek devenin hamle yapması gibi karşılıklı olarak yarışıyorlardı. Hazrecliler Rasûlullah (s.a.v.)a karşı İbn Eşref gibi düşmanlık besleyenlerin isimlerini hatırlatırlar. İbn Ebi'l-Hukayk'ın sözünü ettiler. İbn Ebi'l-Hukayk, Hayber'deydi. Rasûlullah (s.a.v.) dan onu öldürmek için izin istediler. Rasûlullah izin verdi. Hazrec kabilesinden Abdullah b. Atik, Mes'ûd b. Sinân, Abdullah b. Uneys, Ebû Katâde, onların andlaşmalısı olan Huzâî b. el-Esved, bu işe aday oldular. Onların başına Abdullah b. Atîk'i başkan tayin etti. Bu şahıslar Hayber kalesine varıncaya kadar yola koyuldular. Gece Ebû Râfi'in evine vardılar. Bu evde içindekiler üzerinde kilitlemedik kapı bırakmadılar. Ebû Râfi' yerden yükseltilmiş bir odada kalıyordu. Ona seslenince, hanımı çıkıp, onlara: «Kimsiniz?» diye sordu. Onlar: «Biz, araplardan birkaç kişiyiz, azığımız tükendi, biraz azık istiyoruz» deyince kadın onlara: «Arkadaşınız orada yatıyor onun yanına gidin» deyince onlar da gittiler. Onun da bulunduğu yerin kapısından girince kapıyı kapattılar ve onu yatağında buldular, üzerine atıldılar. Kadın, bağırdı. Onlardan birisi üstüne atılarak öldürmek istediyse de Peygamberin kadınların öldürülmesini ve çocukların öldürülmesini yasaklamasını hatırlayıp vazgeçti. Ebû Râfi'e kılıçlarıyla vurmaya başladılar. Üzerine bir hamle yapan Abdullah b. Uneys, kılıcını karnına sapladı ve sırtından çıkardı. Abdullah b. Atîk'in gözleri zayıftı. Bu bakımdan merdivenden inerken düştü ve ayağı ekleminden çıktı. Onu taşımaya başladılar ve birlikte gizlendiler. Yahudiler onları her tarafta aradılarsa hiçbirisini göremediler. Arkadaşlarının yanına yani Ebû Râfi'in yanına geri döndüler. Müslümanlar şöyle dedi: «Allah'ın düşmanının öldürülmüş olduğunu nasıl anlayacağız?» Bunun üzerine onlardan birisi ayrılıp onların bulundukları yere gitti. Herkesin Ebû Râfi'in etrafında toplanmış ve: «İbn Atik'i sesinden tanıdım» diyordu. Ben: «İbn Atîk nerede?» diye sorunca, karısı: «Allah'a yemin ederim öldü» diye feryadı bastı. Sahabi anlatıyor: «Ruhuma bundan

daha tatlı bir söz gelmedi.» Bu şekilde Ebû Râfi'in öldürüldüğünü kesin öğrenen sahabi arkadaşlarının yanına dönerek, durumu onlara anlattı. Ağıtçının şöyle bağırdığını işittiler: «Hicaz Halkının Tüccarı Ebû Râfi'in vefât ettiğini bildiriyorum.» Müslümanlar Hz. Peygamberin yanına varıncaya kadar yollarına devam ettiler. Öldürücü darbeyi kimin vurduğunda aralarında anlaşmazlık oldu. Rasûlullah (s.a.v.) onlara: «Kılıçlarınızı verinizl» dedi. Onlar da kılıçlarını verdiler. Hz. Peygamber, Abdullah b. Üneys'in kılıcına dikkatle baktıktan sonra: «Onu öldüren budur, çünkü bu kılıç üzerinde kemiğin etkilerini görüyorum» dedi.

Ebû Râfi'in öldürülmesinde şu da söylenmiştir: Rasûlullah Hicâz bölgesinde bulunan yahudi Ebû Râfi'a Ensâr'dan bazı adamlar gönderir ve onların başına Abdullah b. Atîk'i tayin eder. Ebû Râfi' Rasûlullah'ı çokça rahatsız ediyordu. Ona yaklaştıklarında güneş batmış ve herkes kandillerini yakmış bulunuyordu. Abdullah b. Atîk arkadaşlarına: «Olduğunuz yerde durun, ben ileri gideceğim, ve kapıcıya görünmeden varayım. Belki içeri girebilirim» diyerek yanlarından ayrıldı ve kapıya yaklaşıncaya kadar ilerledi. Defi hacette bulunuyormuş gibi elbisesiyle örtünmeye çalıştı. Kapıcı ona: «İçeri girmek istiyorsan haydi gir, çünkü ben kapıyı kapatacağım» diye bağırınca İbn Atîk içeri girdi ve kapıcı da kapıyı kapattı. Anahtarları bir direğin üzerine bıraktı. Abdullah, der ki: Olduğum yerden kalktım anahtarları aldım, kapıyı açtım. Ebû Râfi'in odasında misafirleri gece sohbetine gelmişti. Uyumak isteyince, arkadaşları yanından gitti. Ben de bulunduğu odaya doğru çıktım. Her girdiğim kapıyı da kapatıyordum ve kendi kendime şöyle düşünmüştüm: Bunlar benim burada olduğumu bilecek olsalar onu öldürmedikçe yanıma gelemezler.» Abdullah anlatmasına devam ediyor: «Nihayet onun yanına vardım, fakat karanlıkta nerede olduğunu seçemiyordum. "Ebu Râfi'" diye seslendim. O: «Kim o?» diye seslendi. Bulunduğu tarafa doğru yürüdüm. Şaşkın bir şekilde ona bir kılıç indirdim. Bana karşı hiçbir şey yapamadı ve feryadı bastı. Evden dışarıya çıktım. Fazla uzağa gitmeden geri dönüp bir daha yanına girdim: «Ne bağırıyorsun» dedim. «Odamda birileri var, beni kılıçla vurdu» deyince, ona bir daha kılıçla vurdum, fakat yine öldüremedim. Sonunda kılıcı karnına sapladım. Ve sırtından çıkıncaya kadar içeri doğru bastırdım. Kesin olarak öldürmüş olduğumu anlayınca kapıları açıp dışarıya çıktım. Bir basamağa varınca, ayağımı attığımda yere varmış olduğumu zannediyordum, ancak çok aydınlık bir gecede yere düştüm, bacağım kırıldı. Sarığımı çıkarıp bacağımı sardım. Kapının yanında otururak: "Onu öldürüp öldürmediğimi bilmedikçe, Allah'a yemin ederim ayrılmayacağım" diye karar verdim. Sabah olup horozlar ötmeye başlayınca şöyle bağırıldı: «Hicaz halkının tüccarı Ebû Râfi'in öldürüldüğünü bildiriyorum.» Arka-

daşarıma: «Kimseye görünmeyin, Ebû Râfi' Allah tarafından öldürülmüş bulunuyor.» dedim. Peygamberin yanına varıp durumu anlatınca, bana: «Ayağını uzat,» dedi. Eliyle onu sıvazladı ve ondan hiç rahatsızlanmamış gibi oldum.»

Ebû Râfi' hicretin 4. yılında Zilhicce (625 Mayıs) ayında öldürüldü, diyen de vardır. Doğrusunu Allah bilir.

Rasûlullah (s.a.v.) bu yılın Şaban (625-17 Ocak-14 Şubat) ayında Ömer b. Hattâb'ın kızı Hz. Hafsa ile evlendi. Hz. Hafsa daha önce Huneys ile evli idi. Huneys b. Huzâfe Sehm'li olup aynı yılda vefat etmişti.

Uhud Gazvesi

Hicretin 3. yılının Şevval ayının 7. (24 Mart 625) gününde Uhud Vakası olmuştur. Şevval ayının ortasında olduğu da söylenmiştir. Bu savaşın nedeni, asıl kışkırtan sebebi, Bedir Olayı olmuştu. Çünkü bilindiği gibi, Bedirde müşriklerin ileri gelenleri öldürülmüştü. Bu nedenle Bedirde babaları, çocukları, kardeşleri öldürülenlerden Abdullah b. Ebî Rabîa, İkrime b. Ebî Cehil, Safvân b. Umeyye, ve benzeri kimseler Ebû Süfyân'a ve kervanda ticareti bulunan diğer bazı kimselerin yanına giderek, bu mallardan Rasûlullah (s.a.v.)'a karşı açılacak savaşta yardımda bulunmalarını ve intikam almalarında katkıda bulunmalarını istediler. Kervan ticareti bulunanlar da bunu kabul ettiler ve böylece Mekke müşrikleri savaş hazırlıklarına başladılar. Bu maksatla da Amr b. el-Âs, Hübeyre b. Ebî Vehb, İbn ez-Zib'ârî ile Ebû 'İzze el-Cumahî'yi Araplara gönderdiler ve onların savaşa katılmalarını istediler. Sakîf'ten, Kinâne'den ve başka kabilelerden büyük bir asker topladılar. Kureyş te Ehâbişleri, Kinâne ile Tihâme'ye mensup olup kendilerine itaat eden diğer kabile halkını da çağırdılar. Cübeyr b. Mut'im de Habeşistanlı ve çok güzel harbe kullanan kölesi Vahşi b. Harb'i çağırarak ona şöyle talimat verdi: «İnsanlarla beraber sen de savaş, eğer benim amcam Tuayma b. Adiyy karşılığında Muhammed'in amcasını öldürecek olursan hür olacaksın» diye teşvik etti.

Savaştan kimse kaçmasın diye, yanlarına kadınları da aldılar. Ordunun komutanlığı Ebû Süfyân'da idi. Eşi ve Utbe'nin kızı Hind ile birlikte çıkmıştı. Onun dışında ileri gelenleri de hanımlarını yanlarına almıştı. İkrime b. Ebû Cehil eşi olan Haris b. Hişam'ın kızı Umm Hakîm ile, el-Hâris b. el-Muğîre, Hâlid'in kız kardeşi ve Velîd b. Muğîre'nin kızı Fâtıma ile, Safvân b. Umeyye eşi Berîe ile, savaşa katılmışlardır. Berire'nin adının Berze olup Sakif Kabilesinden Mes'ud'un kızı ile Urve b. Mes'-

ud'un kız kardeşi olduğu da söylenmiştir. Bu kadından Abdullah b. Safvân adında oğlu olmuş idi. Amr b. el-Âs, Münebbih b. el-Haccâc'ın kızı olan hanımı Burayta ile çıkmıştı. Burayta, oğlu olan Ubeydullah b. Amr'ın «umveled»i idi. Talha b. Ebî Talha, Sa'd'ın kızı Sülâfe ile savaşa katıldı. Sülâfe Talha'nın çocukları olan Mûsâfi', Cülâs, Kilâb ve diğerlerinin annesidir. Kadınlar beraberlerine tefler almış, Bedir'de öldürülenlere ağıt yakıp ağlayarak, müşrikleri savaş için galeyana getirmeye çalışıyorlardı.

Müşriklerle birlikte hıristiyan râhib Ebû Âmir de bulunuyordu. Ebû Âmir Mekke'ye gitmiş, Rasûlullah (s.a.v.)ı Medine'den dışarı çıkarmanın yollarını aramıştı. Yanında Evs'ten elli kişi vardı. 15 kişi oldukları da söylenmiştir. Kureyş'e, «Muhammed ile karşılacak olurlarsa Evs'ten kendisine katılmayacak iki kişi bile olmayacaktır» diye vaadlerde bulunuyordu. Uhud'da her iki taraf karşılaşınca Ehâbîşler ve köleler arasında ilk görünen kişi Ebû Âmir oldu. «Ey Evs'liler, ben Ebû Âmir» diye seslenince, kendisine: «Ey Fâsık, Allah sana iyigün göstermesin» diye cevap verdiler. Bu sefer Ebû Âmir: «Benden sonra benim kavmime kötü şeyler oldu» diyerek müslümanlara karşı çetin bir şekilde çarpıştı ve sonunda onlara taş atmak noktasına kadar geldi. Ebû Süfyânîn karısı Hind, Vahşi ile her karşılaştığında: «Ya Ebû Düsme, şifa ver, şifa bul.» diye söylüyordu. Vahşi'nin künyesi Ebû Düsme idi. Mekkeli müşrikler Medine tarafında vadinin başlangıcında bulunan bir geçitteki Sebha'nın iç taraflarında yer alan bir dağda iki pınarın bulunduğu bir yerde konakladılar.

Rasûlullah (s.a.v.) ve müslümanlar onların haberini alınca şöyle buyurdu: «Ben, rüyamda sığırlar gördüm ve bunları hayra yorumladım. Aynı şekilde kılıcımın sırtında da hafif bir körelme gördüm. Elimi çok sağlam bir zırha soktuğumu görüyordum. Bunu da Medine ile yorumladım. Eğer sizler Medine'de kalmayı ve onları dışarıda bırakmayı uygun görüyorsanız Medine'de kalalım. Onlar dışarda kalırlarsa bu onların hayrına olmaz. Üzerimize gelecek olurlarsa onlarla da savaşırız.»

Abdullah b. Ubeyy b. Selûl da Medine'nin dışına çıkmayı istemediği için Rasûlullah (s.a.v.) ile aynı görüşte idi. Uhud Gününde şehid düşen kimselerden bir grup da Medine'nin dışına çıkma görüşünü ortaya atmıştı.

Kureyşliler çarşamba, perşembe, cuma günleri oldukları yerde ikâmet ettiler. Rasûlullah (s.a.v.) cuma namazından sonra, cumartesi günü Şevvel ayının (31 Mart-1 Nisan) ortasında karşılaştılar. Rasûlullah silâhını kuşanınca, Kureyş'le karşılaşmak için Medine'nin dışına çıkmak görüşünü savunanlar: «Biz Rasûlullah (s.a.v.)'ı zorladık, hoşuna gitmediği bir şeyi yapmak zorunda bıraktık. Ona vahiy geldiği halde, biz ona görüş be-

lirttik» diyerek gidip ondan özür dilediler ve: «Arzuladığını yap,» dediler. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v.): «Hiçbir peygambere zırhını giyindikten sonra savaşmadan onu çıkarmak yakışmaz.» dedi.

Bin kişilik bir ordu ile Medine'nin dışına çıktı. Medine'de yerine İbn Um Mektûm'u vekil bıraktı. Medine ile Uhud arasında bir yerde Abdullah b. Ubeyy askerlerin üçte birini alarak geri döndü ve şunları söyledi: «Muhammed, onlara itaat etti ve bana itaat etmedi.» Abdullah ile birlikte geri dönenler, münafıklık eden ve şüphede bulunan kimselerdi. Selemeoğullarından Abdullah b. Harâm peşlerinden giderek onlara Allah'ı hatırlattı ve peygamberlerini bu şekilde yardımsız bırakmamalarını söylediyse de onlar: «Savaşacağınızı bilseydik, sizi bu şekilde bırakmazdık.» deyip oradan ayrıldılar. Bunun üzerine Abdullah b. Harâm: «Ey Allah'ın düşmanları, Allah sizi rahmetinden uzaklaştırsın. Allah, size ihtiyaç bırakmayacaktır» diye seslendi. Rasûlullah'la birlikte 700 mücahid kalmıştı. Rasûlullah (s.a.v.), Hâriseoğullarının düzlüğünde ve mallarının arasından geçmek durumunda kaldı. Münâfıklardan Mirba' b. Kaysî adındaki gözleri kör birisinin malları arasında geçti. Rasûlullah (s.a.v.)'ın ve beraberindekilerin sesini işitince, onlara karşı eliyle toprak atmaya başladı ve «Eğer sen gerçekten Allah'ın Rasûlü isen, senin benim bahçe duvarımdan girmene müsaade etmiyorum» demeye başladı. Ondan sonra da bir avuç toprak alarak şunları söyledi: «Eğer bununla senden başkasına isabet ettirmeyeceğimi bilseydim, yüzüne atardım» Sahabeler onu öldürmek için harekete geçtilerse de Peygamber (s.a.v.): «Hayır, yapmayınız, bu kalbi de, gözü de kör birisidir» diye söyledi. Fakat Sa'd b. Zeyd yayıyla kafasına vurdu ve kafasını yaraladı.

Atlardan birisi kuyruğunu sallayınca üzerinde bulunan süvarinin kılıcına değdi ve kılıcını kınından çıkardı. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: «Kılıçlarınız... Ben bugün kılıçların çekileceğini görüyorum.»

Rasûlullah (s.a.v.), vadinin yan tarafına varıp konaklayıncaya kadar yoluna devam etti. Uhud'u kendisinin ve askerlerinin arkasına aldı.

Müşriklerin sayısı bunların 700'ü zırhlı olmak üzere 3.000 kişi idi. 200 atları ve 15 kadın vardı. Müslümanlar arasında ise 100 kişi zırhlı bulunuyordu ve sadece iki atları vardı. Bu atların birisi Rasûlullah (s.a.v.)'ın, öbürü de Ebû Bürde b. Niyar'ın idi. Rasûlullah (s.a.v.) savaşa katılmak üzere gelenleri gözden geçirdi. Bunlar arasından Zeyd b. Sâbit, İbn Ömer, Useyd b. Hudayr, el-Berâ b. Âzib, 'İrâbe b. Evs, Ebû Said el-Hudrî, ve benzerlerini geri çevirirken, Câbir b. Semura ile Râfi' b. Hadic'in savaşa katılmasına müsaâde etti.

Ebû Süfyân, Ensâr'a şöyle bir haber gönderdi: «Siz bizimle amcamı-

zın oğlunun arasından çekilin. Biz de size ilişmeyelim. Çünkü bizim sizinle savaşmaya ihtiyacımız yoktur.» Fakat Ensâr, hoşuna gitmeyecek şekilde ona cevap verdiler.

Müşrikler savaş düzeni alarak, sağ kanada Hâlid b. Velîd'i, son kanada Ebû Cehil'in oğlu İkrime'yi komutan yaptılar. Bayraklarını Abdu'd-Dâroğulları taşıyordu. Ebû Süfyan onlara şöyle söyledi: «İnsanlara bayraklarının karşı tarafından hücum edilir. Ya bizleri gereği gibi koruyacaksınız veyahut da bizi bayrağımızla başbaşa bırakacaksınız» diyerek onları kışkırtıyordu. Bayrak taşıyanlar ise şöyle cevap verdiler: «Karşı karşıya geldiğimizde ne yapacağımızı bileceksiniz.» Zaten onun da istediği buydu.

Rasûlullah (s.a.v.) Medine'ye yüzünü çevirirken Uhud'u ve okçuları da arkasında bırakmış oluyordu. Bu okçular elli kişi idi. Onların başına Havvât b. Cübeyr'in kardeşi olan Abdullah b. Cübeyr'i komutan tayin etmiş ve ona şu talimatı vermişti: «Sen, atacağınız oklarla atlıları bizden geri püskürt ki, arkamızdan bizi çevirip hücum etmesinler. Savaş ister lehimize, ister aleyhimize dönsün, yerinden ayrılma.» Rasûlullah (s.a.v.) iki zırh üstüste giydi. Bayrağı Mus'ab b. Umeyr'in eline verdi. Zübeyr ile Mikdâd'ı süvarilerin başına geçirdi. Hamza ise askerlerin başında öne geçti.

Hâlid ile İkrime ilerleyince ez-Zübeyr ile el-Mikdâd onları karşıladı ve müşrikleri yenilgiye uğrattılar. Peygamber (s.a.v.) ashabı da hamle yaparak, Ebû Süfyân'ı bozguna uğrattılar. Müşriklerin bayrağını taşıyan Talha b. Osman ileri atılarak şöyle bağırdı: «Ey Muhammed'in arkadaşları, sizin iddianıza göre kılıçlarınızla Allah bizi ateşe, kılıçlarımızla da cennete gönderir. Aranızda kılıcımla Cennet'e gidecek, ya da kılıcıyla beni Cehennem'e gönderecek birisi var mı?» Bunun üzerine Ali b. Ebî Tâlib önüne çıkarak, ona bir darbe indirdi, ve ayağını kesti. Ayağı yere düştü ve avreti ortaya çıktı. Allah adına ve akrabalık adına merhamet istedi, Ali de onu bıraktı. Rasûlullah (s.a.v.) tekbir getirerek, Hz. Ali'ye: «Niçin onun işini bitirmedin?» diye sorunca, Ali: «O Allah adına ve akrabalık adına kendisini terketmemi istedi, ben de ondan utandım.» dedi.

Rasûlullah (s.a.v.)'ın elinde bir kılıç vardı. Şöyle buyurdu: «Bu kılıcı hakkını ödemek şartıyle kim alır?» Pek çok kişi almak isteyince, Rasûlullah (s.a.v.), onlara vermedi. Sonunda Ebû Ducâne şöyle dedi: «Bu kılıcın hakkı nedir, ey Allah'ın Rasûlü?» Rasûlullah: «Sonuna kadar onunla düşmanla çarpışmaktır» deyince, Ebû Dûcâne: «Ben alırım» dedi. Hz. Peygamber de ona kılıcı verdi. Ebû Ducâne kahraman bir kimse idi. Kırmızı bir kuşağı vardı. Onunla kafasını sardığı zaman herkes onun savaşa katılacağını biliyordu. Bu kırmızı kuşağıyla başını bağladı ve kılıcını aldı, iki saf

arasında salına salına yürümeye başladı. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: «Bu, Allah'ın böyle bir yer dışında hoşlanmadığı bir yürüyüş şeklidir.» Ebû Ducâne önüne çıkan herşeyi darmadağın ediyordu. Bu haliyle dağın eteğinde defler çalan kadınların bulunduğu yere kadar vardı. Bunlar arasında bir kadın şöyle diyordu:

«Biz, Târık'ın kızları
Yastıklara basarız
Gelirseniz sarışırız
Yatakları sereriz
Giderseniz ayrılırız
Hiç sevmiyormuşuz gibi,»

Yine bir kadın şöyle diyordu:

Abduddâr'ın oğulları!
Yurdumuzu koruyanlar!
Keskin kılıçlarla vurun.»

Ebû Ducâne bu kadını vurmak için kılıcını kaldırdıysa da Rasûlullah (s.a.v.)e ait olan bir kılıcın kadını öldürmek gibi bir küçüklüğe düşmemesi gerektiğini hatırladı. Bu kadın, Hind idi. Yanında bulunan diğer kadınlar da erkeklerin arka taraflarında def çalıp erkekleri savaşa teşvik ediyordu.

Her iki taraf arasında çok şiddetli bir çarpışma oldu. Hamza, Ali, Ebû Ducâne ve diğer bazı müslüman yiğitler, oldukça fazla kişi öldürdüler. Yüce Allah müslümanlara zafer nasib etti. Müşrikler yenilgi içindeydi. Kadınlar dağa çıkarak kaçışmaya başladı. Müslümanlar da müşriklerin karargahına girip ganimet toplamaya başladılar. Bazı, okçular kâfirlerin alandan çekilip gittiğini görünce onlar da ganimet toplamak gayesiyle yerlerinden ayrıldılar. Bir başka grup ise yerlerinden ayrılmayarak: «Biz, Allah'ın Rasûlüne itaat ediyor ve yerimizde kalmaya devam ediyoruz.» dediler. Bunun üzerine Yüce Allah: **«Aranızdan kimisi dünyayı, kimisi de âhireti istiyordu.»** (Âlu İmrân, 3/152) meâlindeki buyruğunu indirdi. Burada âhiret ile Allah'ın Rasûlü'nün emrine uymak kasdedilmektedir.

Bazı okçular yerlerinden ayrılınca Hâlid b. Velid okçulardan geri kalanların azlığının farkına vardı. Onların üzerine bir hamle yaptı ve onları şehîd etti. Peygamber (s.a.v.)in ashâbına da arkalarından hücum etti. Müşrikler, süvarilerinin savaşmakta olduklarını görünce, toparlanıp müslümanların üzerine yürüdüler. Onları bozguna uğratıp aralarından birçok kişiyi şehid ettiler. Müslümanlar da o sırada bayrak taşıyan kimseleri öldürmüş bulunuyorlardı. Böylece müşriklerin bayrağı yerde kalmış ve

hiç kimse onu yerden kaldırmıyordu. Hâriseoğullarından olan Alkame'nin kızı Kureyş'in bayrağını yerden alıp kaldırdı. Kureyşliler onun etrafında toplandı. O bayrağı Suâb aldı ve bayrak elindeyken öldürüldü. Bayrak taşıyanları, -Ebû Râfi'e göre- Hz. Ali öldürmüştü. Der ki: Onları öldürünce Peygamber (s.a.v.) müşriklerden bir topluluk gördü ve Ali'ye: Haydi bunlara hamle yap, diye emretti. Ali onları dağıttı ve bazı kimseleri öldürdü. Daha sonra bir topluluk gördü. Yine aynı şekilde peygamber emretti, o da onları dağıttı, aralarından bazı kimseleri öldürdü. Hz. Cebrâîl şöyle dedi: «Ey Allah'ın Rasûlü, işte korumak böyle olur.» Bunun üzerine Rasûlullah: «O bendendir, ben de ondanım» diye buyurunca Hz. Cebrâil: «Ben de sizdenim» diye cevap verdi. (Râvî der ki:) Etrafta şöyle bir ses işitildi: «Zülfikardan başka kılıç, Ali'den başka genç yoktur.»

Rasûlullah (s.a.v.)ın alt küçük azı dişi kırıldı, dudağı yarıldı, gözünün önünde ve alnında saçının başladığı yerde yara aldı. İbn Kamia, tepesine dikilip üzerine kılıç çekti. Bu yaraları ona verdiren de oydu. Hz. Peygamber'in yaralarını Utbe b. Ebî Vakkâs açmıştır diyenler olduğu gibi, Muhemmed b. Müslim'in dedesi Abdullah b. Şihâb ez-Zührî'dir diyenler de vardır.

Denildiğine göre Utbe b. Ebî Vakkâs, İbn Kamia el-Leysî el-Edremî, -Teym b. Gâliboğullarındandır İbn ve Kamia'nın çenesi bir parça eksikdi- Ubey b. Halef el-Cumahî, Abdullah b. Humeyd el-Esedî -ki Kureyş'in arslanı diye bilinirdi- Rasûlullah (s.a.v.)ı öldürmek üzere birbirleriyle sözleşmişlerdi. İbn Şihâb, Peygamber Efendimiz'in alnındaki yarasını açtı. Utbe ise ona dört tane taş atarak küçük sağ azı dişini kırdı ve dudağını yaraladı. İbn Kamia ise onun gözünün alt tarafını yaraladı ve Peygamberimizin miğferinden birkaç halka içeriye girmesine sebep oldu. İbn Kamia kılıcını kaldırdı; Rasûlullah kılıcını kesemedi. Dizi üzerine kapaklandı. Ubey b. Halef ise bir harbe ile ona vurmak istediyse de, Rasûlullah (s.a.v.) onu elinden alıp aynı harbe ile onu öldürdü. Bir başka rivâyete göre: Bu harbe Zübeyr'e ait idi ve onu Zübeyr'den almıştı. Başka bir rivâyette ise, el-Hâris b. es-Simme'den almıştı, denilmiştir. Abdullah b. Humeyd'e gelince, onu Ensâr'dan Ebû Ducâne öldürmüştü.

Rasûlullah (s.a.v.) yaralanınca yüzünden kan akmaya başladı. Kanını silerken şöyle diyordu: «Kendilerini Allah'ın yoluna dâvet eden peygamberlerinin yüzünü kana boyayan bir kavim nasıl felâh bulabilir?» Peygamberi korumak amacıyla Ensâr'dan beş kişi onun önünde savaştı ve hepsi şehit oldular. Ebû Ducâne, kendisini kalkan yaparak Rasûlullah'ı, korumaya çalışıyor ve o bu halde iken ok gelir sırtına isabet ederdi. Sa'd b. Ebi Vakkâs da Rasûlullah (s.a.v.)'ın önünde ok atışı yapıyordu. Rasûlullah (s.a.v.) Sa'd b. Ebi Vakkas'a ok verir ve şöyle derdi: «Annem babam, feda olsun, at oku.»

O gün Katâde b. Nu'mân'ın gözü isabet almış, Rasûlullah (s.a.v.) da eliyle gözünü yerine koymuştu. Ve bu gözü öbüründen daha iyi görmeye başlamıştı. Mus'ab b. Umeyr, elinde müslümanların bayrağı ile savaşmış ve sonunda Leys'li İbn Kami'a onu öldürmüş, Peygamber olduğunu zannederek, Kureyşe gidip: "Muhammed'i öldürdüm" diye seslendi. Bu sefer herkes birbirine, "Muhammed öldürüldü, Muhammed öldürüldü" diyordu.

Mus'ab' şehid olduktan sonra Rasûlullah (s.a.v.), bayrağı Ali'ye verdi. Hamza da Siba' b. Abduluzza el-Gubşânî ile karşı karşıya gelinceye kadar savaştı. Hamza Siba'a şunları söyledi: «Ey kızları sünnet edenin oğlu, yaklaş.» Siba'nın annesi Um Enmâr, Mekke'de sünnetçilik ederdi. Karşı karşıya geldiklerinde Hamza onu öldürdü. Vahşi der ki: «Allah'a yemin ederim, Hamza'yı gözetleyip duruyordum. İnsanlardan kime rastladıysa kılıcıyla onu biçiyor ve herkesi öldürüyordu. Siba' b. Abduluzza'yı öldürdü. Harbemi sallayıp üzerine attım. Harbem Hamza'nın kasıklarından isabet aldı ve bacaklarının arasından çıktı. Bana doğru gelmeye başladı ve fakat yetişemeyip düştü. Ölünceye kadar yanına yaklaşmadım. Harbemi alıp askerlerin olduğu tarafa doğru gittim. Allah Hamza'dan razı olsun ve onu da razı etsin.»

Âsım b. Sâbit Musâfi' b. Talha ile kardeşi Kilâb b. Talha'yı iki ayrı ok ile öldürdü. Bu iki kardeş, anneleri Sülâfe'ye götürüldü ve ona Âsım'ın bunları öldürdüğünü söylediler. Sülâfe, «Eğer Allah Âsım'ın başını eline geçirecek olursa onun kafatasıyle çarap içeceğini» söyledi.

Abdurrahman b. Ebû Bekir, müşriklerle beraberdi. Meydana atılıp, karşısına er diledi. Hz. Ebû Bekir ona karşı çıkmak istediyse de, Rasûlullah (s.a.v.) ona: «Kılıcını yerine koy, ve bizi kendinden mahrum etme» diyerek bundan alıkoydu.

Enes b. Mâlik'in amcası, Enes b. en-Nadr, Ömer ve Talha'nın yanına muhacirlerden birkaç kişi ile birlikte vardı, onların savaştan el çekmiş olduklarını gördü. Onlara: «Neye böyle duruyorsunuz?» diye sorunca: «Peygamber (s.a.v.) öldürüldü» dediler. O: «Peki, ondan sonra yaşayıp ne yapacaksınız? O, neyin uğrunda öldüyse, siz de onun için ölünüz» diyerek, Kureyş'lilere doğru yürüdü. Öldürülünceye kadar savaştı. Daha sonra vücudunda yetmiş ayrı yara tesbit edildi ve onu ancak kız kardeşi parmak uçlarının güzelliğinden tanıdı.

Denildiğine göre, Enes b. en-Nadr, Hz. Peygamber'in öldürüldüğünü haber alan bir grup müslümanın şöyle dediğini duydu: «Keşke birisi Abdullah b. Übeyy b. Selûl'ün yanına gitse de, ona gelip hepimizi öldürmeden önce Ebû Süfyân'dan bizim için eman istese...» Bunu işiten Enes on-

lara şöyle söyledi: «Ey kavm, eğer Muhammed öldürülmüş bulunuyorsa, Muhammed'in Rabbi öldürülmemiştir. Haydi, Muhammed ne için savaşmışsa onun için savaşınız. Allah'ım, ben bunların söylediklerinden dolayı sana özür beyan ediyorum, ve bunların yaptıklarından uzak olduğumu bildiriyorum.» Daha sonra şehîd düşünceye kadar savaşmaya devam etti.

Rasûlullah (s.a.v.)'ın hayatta olduğunu ilk olarak Ka'b b. Mâlik anladı. Der ki: «Sesimizin çıktığı kadar ey müslümanlar müjdeler olsun, işte Resûlullah hayattadır, öldürülmedi, diye seslendim.» Rasûlullah ona: «Sesini çıkarma» anlamında bir işaret yaptı. Müslümanlar bunu öğrenince yolun kenarına doğru geldiler. Onunla birlikte Ali, Ebû Bekir, Ömer, Talha, Zübeyr, el-Hâris b. es-Simme ve başkaları da vardı. Rasûlullah (s.a.v.) doğrultulup yaslandırılınca Ubeyy b. Halef ona yaklaşıp: «Ya Muhammed, sen kurtulursan, ben kurtulmayayım.» diye söyleyince Hz. Peygamber, ona doğru eğilerek elindeki harbeyi boynuna vurdu. Ubeyy, Mekke'de iken Rasûlullah (s.a.v.)'a şöyle diyordu: «Benim yaşlı bir devem var, hergün ona bir kile yem veriyorum, o devenin sırtına binip seni öldüreceğim.» Hz. Peygamber ise: «İnşâallah sen değil, ben seni öldüreceğim» diyerek cevap veriyordu. Ubeyy, Rasûlullah (s.a.v.)'ın açtığı ve büyük sayılmayan yarasıyla Kureyş'e doğru giderken: «Muhammed beni öldürdü» diye söylüyordu. Onu görenler: «Senin birşeyin yok, vallahi» dediyseler de o şöyle cevap verdi: «O, bana: Seni öldüreceğim, demiştir. Allah'a yemin ederim, bana tükürecek olsa, beni öldürecek.» Allah'ın bu düşmanı Serif denilen yerde öldü.

Rasûlullah (s.a.v.) Uhud günü çok çetin bir şekilde çarpıştı. Okları tükeninceye kadar ok attı. Yayı kırıldı ve yayının teli koptu. Rasûlullah (s.a.v.) yaralanınca Hz. Ali, kalkanıyla el-Mihras adıyla bilinen yerden su taşımaya ve yarasını yıkamaya başladıysa da kanı kesilmedi. Hz. Fâtıma ağlayarak Peygamberimizin boynuna sarıldı. Bir çul yakarak yaraya onun külünü bastırdı ve böylece Peygamberin kanı kesildi.

Mâlik b. Züheyr el-Hâşimi, Peygamber (s.a.v.)e bir ok attı. Talha bu oka karşı elini dikti, ok onun baş parmağına isabet etti. Denildiğine göre ona bu oku atan Hibbân b. el-Araka'dır. Bu sefer «Hiss» diye söyledi. Rasûlullah (s.a.v.): «Eğer bunun yerine, bismillah diyecek olursa insanların gözü önünde Cennete girecekti.» Denildiğine göre, işaret parmağı ile orta parmağı hariç bütün eli felç olmuştu. Fakat birinci rivâyet daha sağlamdır.

Ebû Süfyân, yanında bir grup müşrikle dağa çıktı. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: «Onlar bizden daha yüksek yere çıkamamalıdır.» Bunun üzerine Ömer ve bir grup muhâcir onlarla çarpışıp aşağı indirdiler. Rasûlullah (s.a.v.) üzerine çıkmak için bir kayalığa doğru yürüdü. İki tane

zırh giyinmişti. Bu bakımdan oraya çıkamadı. Talha, onun önüne eğildi, Peygambermiz de sırtı üzerinde kayaya çıktı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): «Talha üzerine düşen görevi gerçekten yaptı» diye buyurdu.

Aralarında Osman b. Affân ve başkalarının da bulunduğu bir grup müslüman bozguna uğradı ve A'vas denilen yere vardılar. Osman üç gün kaldıktan sonra peygamberin yanına geldiklerinde Hz. Peygamber onları görünce: «Orada uzun bir süre kaldınız» diye söyledi.

Meleklerin yıkadığı Hanzala b. Ebi Âmir ile Ebû Süfyân b. Harb karşılaştılar. Hanzala, Ebû Süfyân'ın üstüne çıkmışken Şeddâd b. el-Esved, -ki İbn Şaûb'dur- onu gördü. Ebû Süfyân, onu yardıma çağırdı. Şeddâd geldi ve Hanzala'ya indirdiği darbe ile şehit etti. Rasûlullah (s.a.v.): «Hiç şüphesiz melekler onu yıkayacaktır» diye buyurdu. «Arzu ederseniz, ailesine sorunuz.» Bunun üzerine, hanımına soruldu, hanımı şöyle dedi: «O, cünup iken, dışarı çıktı. Savaşa çıkılmakta olduğunu haber aldı.» Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): «İşte melekler bunun için onu yıkadılar» diye buyurdu. Ebû Süfyân da Hanzala karşısında direnmesini ve İbn Şaûb'un kendisine Hanzala'yı öldürmek konusundaki yardımı dile getiren bir şiir söylemiş buna karşılık Hassân ona şöyle cevap vermiştir:

«Hâşimoğullarından söz ettin,
Söylediğin yalandır, doğrusu yoktur
Hamza'ya isabet ettirdiniz diye
-ki sen ona zaten soylu demişsin-
Amr'ı Utbe'yi ve oğlunu, sonra da
Şeybe, Haccâc ve İbn Habib'i öldürmedik mi?
el-Asî, Ali'yi çağırdığında
Bir darbeyle onları kana boyamadık mı?»

Hind ve diğer kadın arkadaşları şehid edilen müslümanların üzerine çullandılar ve onların ellerini, kulaklarını ve benzeri organlarını kesmeye başladılar. Hind, kestiği kulak ve burunlardan kendisine halhallar ve gerdanlıklar yaptı. Ayrıca, bu gerdanlıkları Vahşi'ye verdi. Hamza'nın ciğerinden bir parça alarak onu çiğnemek istediyse de çiğneyemeyince onu ağzından dışarıya fırlattı.

Ebû Süfyân müslümanlara yaklaşıp şöyle bağırdı: «Aranızda Muhammed var mıdır?» Rasûlullah (s.a.v.) yanındakilere: «Ona cevap vermeyin.» diye tenbihledi. Ebû Süfyân, daha sonra: «Aranızda İbn Ebi Kuhâfe (Ebû Bekir) var mıdır?» diye üç defa yine bağırdı. Ondan sonra bu sefer: «Aranızda İbnu'l-Hattâb (Ömer) var mı?» diye bağırdı. Ebû Süfyan arkadaşlarına dönerek: «İşte bunların hepsi öldürülmüş bulunuyor.» dedi. Buna

dayanamayan Hz. Ömer: «Ey Allah'ın düşmanı, yalan söylüyorsun. Allah seni rezil ve rüsvay edecek şekilde bunların hepsini hayatta bıraktı.» Ebû Süfyân: «Hübel yücelsin, Hübel yücelsin.» diye haykırınca Rasûlullah (s.a.v.): «Siz de ona: Allah daha yüce ve daha üstündür diye cevap veriniz.» dedi. Ebû Süfyân, tekrar: «Bizim Uzza diye tanrımız vardır, sizin ise Uzza'nız yoktur.» Rasûlullah (s.a.v.) siz de şöyle söyleyin: «Allah bizim mevlamızdır, sizin mevlânız yoktur» Ebû Süfyân: «Allah aşkına söyle ya Ömer, biz Muhammed'i öldürdük mü?» diye sorunca Hz. Ömer: «Vallahi hayır. O şu anda senin konuştklarını işitiyor.» deyince Ebû Süfyan: «Sen İbn Kamia'dan daha doğrusun» diyerek şunları ekledi: «Bugün, Bedire karşılık olsun. Savaşta zafer bazen bu tarafa, bazen beriki tarafa olur, siz: gelince, sizin ölüleriniz arasında burunları, kulakları kesilmiş kimseler göreceksiniz. Vallahi, bundan hoşnut da olmadım, kızmadım da. Ne yasakladım, ne de emrettim.»

Ebû Süfyân mızrağının ucuyla, Hz. Hamza'nın ağzına vurmakta iken, Ehâbişlerin reisi olan el-Huleys b. Zebbân onun yanından geçti. O sırada Ebu Süfyân şunları söylüyordu: «Al sana vefasız.» Bunu gören el-Huleys «Ey Kinaneoğulları, bu Kureyş'in efendisi olacak adam amcasının oğluna işte gördüğünüz muameleyi yapıyor» deyince, Ebû Süfyân: «Bunu gizle, zayıf bulundum ve yanıldım» dedi.

Hz. Peygamber'in dadısı Üm Eymen ve Ensâr'dan bazı kadınlar mücahidlere su götürüyordu. Hibbân b. el-Araka, ona bir ok attı ve onun eteğine isabet ettirdi ve Hibbân bundan dolayı güldü. Peygamber (s.a.v) Sa'd b. Ebi Vakkâs'a bir ok vererek: «Bunu ona at.» diye emretti. Sa'd attığı okla Hibbân'ı vurdu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) gülmeye başladı ve şunları söyledi: «Sa'd onun intikamını aldı. Ya Sa'd Allah senin duânı kabul etsin ve oklarını da hedefe isabet ettirsin.»

Daha sonra Ebû Süfyan ve beraberindekiler geri dönerken Ebû Süfyân: «Gelecek sene bir daha karşılaşalım,» diyordu. Rasûlullah (s.a.v.) Ali'yi peşlerinden göndererek şunları söyledi: «Dikkat et bakalım, eğer atları bırakıp develere binerlerse Mekke'ye gidecekler. Yok eğer atlara binecek olurlarsa Medine'ye gitmek istedikleri anlamına gelecektir. Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, eğer Medine'ye gitmek istiyorlarsa, onlarla mutlaka savaşacağız.» Hz. Ali, anlatıyor: «Peşlerine takıldım, develerine bindiklerini ve atları yanlarına alarak Mekke'ye gitmek istediklerini gördüm. Ben de durumu mümkün olduğu kadar gizlemeye çalışıyordum.» Çünkü Rasûlullah (s.a.v.) ona, işi gizli tutmasını emretmişti.

Rasûlullah (s.a.v.) birisine emrederek, öldürülenler arasında dolaşmasını emretmiş idi. Ensâr'dan Sa'd b. er-Rabi'i son nefeslerini vermekte-

ken buldu. Sa'd kendisini göre.. şahsa şunları söyledi: "Rasûlullah (s.a.v.)'a benden selam söyle ve de ki: Allah sana bir peygambere ümmeti yerine en hayırlı şekilde nasıl mükâfat veriyorsa seni de öylece mükâfaatlandırsın. Kavmime de selâm söyleyerek de ki: Eğer gözünüzü kırpacak kadar bir haliniz varsa, buna rağmen Rasûlullah'a bir şey isabet edecek olursa Allah'ın yanında kabul edilecek hiçbir özrünüz olamaz.» ve akabinde vefât etti.

Vadinin orta taraflarında karnı delinmiş ve ciğerleri alınmış, burnu, kulakları kesilmiş bir şekilde Hz. Hamza'yı buldular. Rasûlullah (s.a.v.) onu görünce, şunları söyledi: «Eğer Safiye üzülmeyecek ya da benden sonra uyulacak bir sünnet olmasından çekinmeseydim, Hamza'yı bu şekilde bırakır ve vahşi hayvanların karnına veyahut da kuşların kursağına bırakırdım. Yemin ederim Allah, Kureyş'e karşı bana zafer nasib edecek olursa, onlardan otuz kişinin burun ve kulaklarını keseceğim.» dedi. Müslümanlar da: «Araplardan hiçbir kimsenin şimdiye kadar yapmadığı bir şekilde kulak ve burun gibi organları keseceklerine» yemin ettiler. Bunun üzerine yüce Allah bu konuda: **«Eğer size bir kötülük yapılmışsa, siz de size yapılan kötülüğün benzerini aynı şekilde yapınız»** (Nahl, 16/126) meâlindeki buyruk nâzil oldu. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.) bunu bağışladı, sabretti ve müsle (öldürülenlerin kulak, burun ve benzeri organlarını kesmek)den vazgeçti.

Abdulmuttalib'in kızı Safiye gelince, Rasûlullah (s.a.v.) oğlu ez-Zübeyr'e onu geri çevirmesini ve böylece kız kardeşi, Hamza'nın halini görmemesini istedi. ez-Zübeyr yolda onu karşıladı ve ona Peygamber (s.a.v.) in emrini bildirince Safiye şöyle dedi: «Ben, kardeşime müsle yapıldığı haberini aldım. Bu ise Allah yolunda çok az bir musibettir. Biz bu konuda çok razıyız. Allah'a yemin ederim, bunun ecrini Allah'tan umacak ve sabırla katlanacağım» deyince ez-Zübeyr bunu Peygambere haber verdi. Bu sefer Hz. Peygamber: «Onu bırakabilirsin» dedi. Safiye, onun yanına vardı, ona duâ etti ve: «İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râci'ûn» diyerek istircâda bulundu. Rasûlullah (s.a.v.) emir vererek, Hz. Hamza defnedildi.

Müslümanlar, arasından adı Kuzmân olan bir adam vardı. Rasûlullah (s.a.v.): «O cehennemliktir» diyordu. Kuzmân Uhud Günü çok şiddetli bir şekilde çarpıştı. Müşriklerden sekiz kişi öldürdükten sonra yaralandı ve evine götürüldü. Müslümanlar ona: «Müjdeler olsun, ya Kuzmân» deyince: «Neyin müjdesinden söz ediyorsunuz? Ben yalnızca kavmimin şerefi için çarpışmış bulunuyorum» dedi. Arkasından da yarası ağırlaştı, bir ok alıp kolunun damarlarını kesti ve kan akmaya başladı. Bunun sonucunda öldü. Durum Rasûlullah (s.a.v.)'a haber verilince Rasûlullah şöyle dedi: «Şehadet ederim ki ben Allah'ın Rasûlüyüm.»

Uhud gününde öldürülenler arasında yahudi Muhayrîk de vardı. Muhayrîk o gün, yahudilere şöyle demişti: «Ey yahudiler, siz de biliyorsunuz ki Muhammed'e yardım etmek sizin için bir görevdir.» Onlar: «Ama bugün cumartesi günüdür» demelerine rağmen, O: «Artık cumartesi yoktur» deyip silâh ve savaş âletlerini alıp şunları ekledi: «Öldürülecek olursam, malım Muhammed'indir, onunla istediği şekilde tasarruf etsin.» Daha sonra savaşta öldürülünce, Rasûlullah şöyle buyurdu: «Muhayrîk, yahudilerin hayırlısıdır.»

Huzeyfe'nin babası el-Yemân da öldürüldü. Onu müslümanlar öldürmüştü: Rasûlullah (s.a.v.) onu ve Sabit b. Kays b. Vakaş ile birlikte hanımların yanında bırakmıştı. İkisi de yaşlı idi. Birisi diğerine şunları söyledi: «Ne bekliyoruz, kılıçlarımızı alalım, Rasûlullah'ın yanına varalım, umulur ki Allahü Teâlâ bize şehâdeti nasip eder.» Dediklerini de yaptılar. İnsanlar arasına karıştılar. Onların askerler arasına katıldıklarından kimsenin haberi yoktu. Sâbit'i müşrikler öldürdü. Yemân ise müslümanlardan çeşitli kimselerin kılıç darbeleriyle öldürüldü. Kimse de onun kim olduğunu tanımadı. Huzeyfe: «Babam! babam!» diye bağırınca; müslümanlar: «Allah'a yemin ederiz ki, onu tanımadık.» dediler. Bu sefer Huzeyfe: «Allah sizi affetsin,» diye cevap verdi. Rasûlullah (s.a.v.) ona diyet vermek istedi. Huzeyfe ise babasının diyetini müslümanlara sadaka olarak bağışladı.

Bazıları şehid düşen yakınlarını alıp Medine'ye getirmek istediler. Rasûlullah (s.a.v.) onlara öldürüldükleri yerde defnedilmelerini emretti. Ayrıca iki veya üç kişinin bir tek kabirde defnedilmelerini, aralarında Kur'ân'ı daha çok ezberlemiş olanların kıble tarafına öne geçirilmesini buyurdu. Ondan sonra onların namazını kıldı. Hz. Peygambere getirilen her şehidle birlikte Hamza'yı alır ve onunla birlikte her ikisinin namazını kılardı. Denildiğine göre dokuz şehidi bir araya getirir, Hamza'yı onuncusu yapar, namazlarını öylece kılardı. Hz. Hamza'nın kabrine Ali, Ebû Bekir, Ömer ile ez-Zübeyr indiler. Rasûlullah (s.a.v.) da kabrinin başında durdu ve: «Amr b. Cemûh ile Abdullah b. Harâm'ın aynı kabre gömülmesini emretti ve onlar hakkında: «Onlar dünyada iken de birbirlerine karşı çok samimi idiler» dedi.

Şehitler defnedilince Rasûlullah (s.a.v.) savaş alanından ayrıldı. Hamne bint Cahş ile karşılaşınca, kardeşi Abdullah'ın öldürüldüğü haberi verildi. Bunun için istircâda bulundu. (Yani "İnnâ lillah...» dedi). Sonra ona dayısı Hamza'nın ölüm haberi verildi. Ona da Allah'tan mağfiret istedi. Arkasından kocası Mus'ab b. Umeyr'in şehâdet haberi verilince feryad ve figâna başladı. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.): «Kadının kocasının işgal ettiği yer bambaşkadır» diye buyurdu.

Rasûlullalı (s.a.v.), Ensâr evlerinden birisinin yanından geçerken orada ağlaşıp ağıt yakıldığını işitti. Ağlayarak şöyle buyurdu: «Fakat, Hamza için ağlayan kimse yoktur.» Bunun üzerine Sa'd b. Muâz, Abdu'l-Eşheloğullarının evine vararak, hanımlarına gidip Hamza için ağlamalarını emretti.

Rasûlullah (s.a.v.) yine bir kadının yanından geçti. Bu kadın Ensâr'dandı. Babası ve kocası şehid edilmişti. Ona bunların şehid edildikleri haberi verilince, kadın: «Rasûlullah ne yaptı?» diye sordu. «Allah'a hamdolsun istediğin gibidir» denildi. Bu sefer kadın: «O zaman onu bana gösteriniz» dedi. Rasûlullah'ı görünce: «Ya Rasûlullah senden sonra her musibet küçük kalır» dedi.

Rasûlullah'ın Medine'ye dönüşü savaşın olduğu gün olan cumartesi günü olmuştu.

Hamrâu'l-Esed Gazvesi

Uhud gazvesinin ertesi günü, (25 Mart 625) Rasûlullah (s.a.v.)'ın müezzini savaşa çıkılması için seslenerek: «Bizimle birlikte ancak dün beraberimizde olanlar bu gazveye çıkacaktır.» dedi. Rasûlullah (s.a.v.) bununla kâfirler müslümanlar hakkında güç ve kuvvetleri yerindedir demelerini amaçlamıştı. Onunla birlikte bazı yaralılar da vardı. Bu yaralılar bineklerin sırtına binmişlerdi. Hamrâu'l-Esed diye bilinen yere varıncaya kadar yollarına devam ettiler. Burası Medine'de yedi mil uzaktadır. Orada pazartesi, salı ve çarşamba günleri kaldı. Yanlarından Ma'bed el-Huzâî geçti. Huzâa müslümanlarıyla, müşrikleriyle Rasûlullah (s.a.v.)'ın sırlarını güzel bir şekilde saklar ve Tıhâme'de bulunuyorlardı. Ma'bed, müşrik idi. Rasûlullah'a: «Ya Muhammed, sana isabet eden, bize çok ağır geldi» diyerek yanından ayrılıp gidince Ebû Süfyân ve beraberindekilerle er-Revhâ diye bilinen yerde karşılaştı. Onlara tekrar Rasûlullah (s.a.v.) üzerine yeni bir hamle yaparak akılları sıra müslümanları kökten kazımak istiyordu. Ebû Süfyân, Mâ'bed'i görünce: «Ne haber?» diye sordu. Mâ'bed şöyle dedi: «Muhammed, arkadaşlarını alıp benzerini görmediğim bir kalabalıkla peşinize takılmış bulunuyor. Ashâbından Uhud'a katılmayanları da almış. Bunlar yaptıklarına pişman olmuşlar. Buradan ayrılmadan atlarının kafalarını görürsün.» Ebû Süfyan şöyle söyledi: «Allah'a yemin ederim ki biz de onların geri kalanlarının kökünü kazımak için geri dönmeye karar vermiştik.» Bu sefer Mâ'bed ona: «Sakın böyle birşey yapmayasın.» deyince, Ebû Süfyân beraberlerinde bulunanlarla birlikte istikametlerini değiştirdiler.

Ebû Süfyân'ın yanından Abdu Kays'a mensup bir grup atlı geçince onlara şunu söyledi: «Muhammed'e bir mesajımı götürün, buna karşılık ben bu develerinize Ukâz'da kuru üzüm yükleyeceğim» deyince onlar kabul ettiler. Ebû Süfyân onlara şöyle söyledi: «Ona, bizim köklerini kazımak için, onun ve ashabının üzerine yürümekte olduğumuzu haber verin» Bunlar da Peygamber (s.a.v.)ın yanına Hamrâ'u'l-Esed mevkiinde ulaştılar. Durumu haber verince, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: «Bize Allah yeter, O ne güzel bir vekildir.» Daha sonra Hz. Peygamber Medine'ye geri döndü. Yolda Muaviye b. el-Muğire b. Ebi'l-Âs ile Ebu Azze Amr b. Ubeydullah el-Cuhamî'yi gördü. Ebu Azze, Hamrâ'u'l-Esed denilen yerde müşriklerden geri kalmış, uykudayken onu bırakıp gitmişlerdi. Ebu Azze Bedir Günü esir edilmişti, Rasûlullah (s.a.v.) da onu fidyesiz olarak serbest bırakmıştı. Çünkü Hz. Peygambere çok fakir olduğundan ve fazla kalabalık bir ailesi olduğundan şekvada bulunmuştu. Rasûlullah (s.a.v.) ondan, hiçbir şekilde kendisine karşı savaşmayacağına ve savaşanlara yardımcı olmayacağına dair söz almıştı. Buna rağmen Uhud Savaşı'nda müşriklerle birlikte savaşa katılmış ve onları müslümanlara karşı kışkırtmıştı. Rasûlullah (s.a.v.) huzuruna getirilince, bu sefer: «Ya Muhammed, beni bırak, ihsan buyur» deyince, Hz. Peygamber (s.a.v.): «Mü'min, aynı delikten iki defa sokulmaz» diye buyurarak öldürülmesini emretti.

Hamza'nın burnunu kesen ve başkalarıyla birlikte Hz. Hamza'ya müsle yapan kişi olan Muâviye b. el-Muğire b. Ebu'l-Âs b. Umeyye'ye gelince, yolunu şaşırmıştı. Sabah olunca, Hz. Osman b. Affân'ın evine vardı. Onu gören Hz. Osman: «Beni de helâk ettin, kendini de helâk ettin» deyince, Muâviye ona: «Sen akrabalık itibariyle onlara benden daha yakınsın. Beni himayene alırsın diye yanına geldim.» Hz. Ozman onu evinin içerisine aldı ve Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanına ona şefaatte bulunmak üzere gitti. Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurmakta olduğunu duydu: «Muâviye, şu anda Medine'dedir, onu arayıp bulunuz.» Muâviye'yi gidip Osman'ın evinden çıkardılar ve Peygamberin yanına getirince Hz. Osman şöyle dedi: «Seni hak ile gönderene yemin olsun, ben sadece ona emân istemek için yanına geldim, bana bağışla.» Bunun üzerine Hz. Peygamber onu Hz. Osman'a bağışladı. Üçgün süre tanıdı ve, üç günden sonra Medine'de kalacak olursa kesinlikle onu öldüreceğine dair yemin etti. Bunun üzerine Hz. Osman ona: «Hazırlıklarını tamamlayıp buradan git» dedi.

Rasûlullah (s.a.v.) Hamrâu'l-Esed diye bilinen yere vardı. Muâviye Peygamber (s.a.v.)'in haberlerini toplamak üzere bekledi. Dördüncü gün olunca Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: «Muâviye henüz yakındır, uzak değildir. Onu arayınız.» Bunun üzerine Zeyd b. Hârise ile Ammâr onun peşine takıldılar ve «el-Hamâ» denilen yerde yetişip öldürdüler.

Sözü edilen bu Muâviye Abdülmelik b. Mervan b. el-Hakem'in anne bir dedesidir.

Yine hicretin bu üçüncü yılının Ramazan ayının ortalarında (625 Şubat sonu ile Mart'ın başı) Hz. Ali'nin oğlu Hasan dünyaya gelmiştir. Yine aynı yılda Hazreti Fâtıma Hazreti Hüseyn'e hamile kalmıştır. Doğum yapması ile hamileliği arasında elli günlük bir süre vardır.

Yine aynı yılın Şevval (17 Mart-14 Nisan) ayında Abdullah b. Übey'in kızı, Abdullah b. Hanzala'ya meleklerin yıkadığı kişi olan Ebu Âmir'den hamile kalmıştır.

HİCRETİN DÖRDÜNCÜ YILI (13 Haziran 625-1 Haziran 626)

er-Racî' Gazvesi

Bu yılın Safer (13 Temmuz-10 Ağustos) ayında er-Racî' gazvesi olmuştur. Sebebi şudur: Adal ve Kâre'ye mensup bir grup kişi Peygamber (s.a.v.)'in huzuruna gelerek: «Bizim aramızda müslüman olan kimseler vardır. Bizlere dinimizi öğretecek, Kur'ân'ı okutacak kimseler gönder» dediler. O da onlarla birlikte altı kişi gönderdi ve onlara Âsım b. Sâbit'i emîr tayin etti. Mersed b. Ebi Mersed'i emîr tayin etmiştir, diyenler de vardır.

Geceleyin tenhâ bir yere vardıklarında sözlerinde durmadılar ve onlara karşı kendilerine «Lihyânoğulları» adı verilen Hüzeyl'e mensup bir kolu yardıma çağırdılar. Bunlar da onlara yüz kişi gönderdiler. Müslümanlar bir dağa sığındılar: Onlardan dağdan inmelerini isteyip onlara zarar vermeyeceklerine dair söz verdiler. Âsım: «Allah'a yemin ederim ben bir kâfirin verdiği söz üzerine inmiyorum, Allah'ım, peygamberine durumumuzu haber ver.» dedi. Mersed ve Hâlid b. el-Bukeyr ile birlikte onlarla savaştı. İbnu'l-Desinne ve Hubeyb b. Adiy ile bir başka kişi onların sözlerine güvenerek indiler. Fakat onları alıp bağladılar. Üçüncü kişinin: «İşte bu sizin verdiğiniz sözde durmadığınızın başlangıcıdır. Allah'a yemin ederim size tabi olmuyorum» demesi üzerine onu öldürdüler. Hubeyb ile İbnu'd-Desinne'yi alıp Mekke'ye götürüp sattılar. Hubeyb'i Hâris b. Nevfeloğulları satın aldı. Hubeyb, Uhud'da Hâris'i öldürmüştü. Onu satın alarak babaları Hâris'e karşı öldürmek istemişlerdi. Hubeyb, Hâris'in kızlarından birisinin yanında iken onlardan birisinden, öldürüleceği dolayısıyla etek traşı yapmak üzere bir ustura istedi. Bu Hâris'in bir kızına ait bir küçük çocuk kalkıp aniden, Hubeyb'in elinde ustura olduğu halde Hubeyb'in kucağına oturuverdi. Kadın feryadı basınca Hubeyb: «Onu öldüreceğimden mi korktun? Sözde durmamak ihanet etmek bizim özelliklerimizden değildir» dedi. Kadın Hubeyb'in durumunu şöyle anlatırdı: «Ben Hubeyb'den daha hayırlı bir esir görmedim. Mekke'de üzüm mevsimi olmadığı halde, onun elinde bir salkım üzüm yerken gördüm. Bu Allah'ın Hubeyb'e verdiği bir rızıktan başka birşey olamaz.»

Hubeyb'i öldürmek üzere Haremin sınırlarından çıktıktan sonra Hubeyb onlara: «İki rekât namaz kılmak için bana müsaade edin» dedi. Ona bu müsaadeyi verdiler o da iki rekât namaz kıldı. Böylelikle haksız yere öldürülen kimseler için iki rekât namaz kılmak sünneti ortaya çıkmış oldu. Daha sonra Hubeyb onlara: «Eğer korktu demiyecek olsaydınız daha fazla kılardım» dedi ve bazı beyitler okudu. Bu iki beyit onlardandır:

«Ben müslüman olarak öldürülünce aldırmam
Allah yolunda ne üzerinde öldürüldüm diye
İşte bu Allah içindir o dilerse
Parçalanmış bir cesedi mübârek kılar.»

Daha sonra: «Allah'ım sen sayıca onları biliyorsun ve onları darmadağın ederek öldür» diye bir duâda bulundu, ondan sonra da onu astılar.

Âsım b. Sâbit'e gelince, Bunlar Sülâfe bint Sa'd'a satmak üzere kafasını kesmek istediler. Çünkü Sülâfe, Âsım'ın kafa tasıyla şarap içmeyi adamıştı. Sülâfe'nin iki oğlunu Âsım Uhud'da öldürmüştü. Arılar gelerek onu korudular. Bunun üzerine: «Akşam oluncaya kadar bırakalım o zaman dönüp kafasını alırız» dediler. Fakat Allah öyle bir Sel gönderdi ki, bu sel Âsım'ın cesedini alıp götürdü. Âsım hiçbir müşrike el sürmemeye ve hiçbir müşrikin de kendisine el sürmemesine dair Allah'a söz vermişti. Böylece Allah onu hayatta iken koruduğu gibi öldükten sonra da korumuş oldu.

İbnü'd-Desinne'ye gelince, Safvân b. Ümeyye onu kölesi Nastâs'a -iki oğluna karşılık olmak üzere- Ten'im denilen yerde öldürmek için teslim etmişti. Nastâs İbnü'd-Desinne'ye: «Allah için bana söyle, şu anda Muhammed'in senin yerine burda olmasını ve onun boynunu vurmamızı, senin de ailen arasında olmanı arzu etmez misin?» diye sorunca o: «Şu anda Muhammed'in bulunduğu yerde bulunarak ve benim ailem arasında olmama karşılık onu bir dikenin bile rahatsız etmesine razı değilim» dedi. Bu sefer Ebû Süfyân: «Ben, insanlar arasında Muhammed'in ashabının Muhammed'i sevdiği kadar kimsenin kimseyi sevdiğini görmedim» dedi. Daha sonra Nastâs onu öldürdü.

Amr b. Ümeyye'nin Ebû Süfyan'ı Öldürmek Üzere Gönderilmesi

Âsım ve arkadaşları öldürülünce, Rasûlullah (s.a.v.) Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi Mekke'ye Ensâr'dan bir kişi ile birlikte göndererek onlara Ebû Süfyan b. Harb'ı öldürmelerini emretti. Amr dedi ki: «Ben ve bana

ait olan bir deve ile birlikte yola çıktık. Arkadaşım ayağından rahatsızdı. O bakımdan Batn-ı Ye'cec denilen yere gelinceye kadar deveme o bindi. Yolun kenarında devemizi bağladık ve arkadaşıma: "Haydi Ebû Süfyân'ı öldürmek üzere gidelim", dedim. Amr devamla: Eğer bir şeyden korkacak olursak gel yetişip deveye bin ve Rasûlullah (s.a.v.)'a durumu bildir ve beni burada bırak, diye hatırlattım.»

Şehre gizlice ve alalecele girdiler.

(Amr): Mekke'ye girdiğimizde daha önce hazırlamış olduğum bir hançer vardı. Birisi bana engel olacak olursa onu öldürmek üzere yanıma almıştım. Arkadaşım bana dedi ki: Ne dersin önce tavaf edip sonra da iki rekât namaz kılmakla işe başlayalım mı? dedi. Ben de ona: Şu anda Mekke'liler sohbet yerlerinde oturuyorlar ve ben bunları biliyorum, dedim. Bu şekilde Kâ'be'ye varıncaya kadar yolumuza devam ettik. Kâ'be'ye tavâf edip namaz kıldık. Daha sonra onların bir toplantı yerlerinden geçerken aralarından birisi avazı çıktığı kadar bağırarak: «Bu Amr b. Ümeyye'dir» dedi. Mekke'liler bize hücum ederek: «Bu ancak kötülük yapmak üzere gelmiştir.» dediler. (Amr Câhiliye'den beri cesur ve kurnaz birisiydi). Anlatmaya devam ediyor: Ben de arkadaşıma: «Kaç ve kurtul işte korktuğum buydu. Ebû Süfyân'ın yanına varmaya imkân yok, kendini kurtar» dedim. Daha sonra hızlıca koşup dağa tırmanıncaya kadar yolumuza devam ettik. Bir mağaraya girip orada iki gece -bizi takib etmelerinin sonunun gelip gelmediğine bakmak üzere- bekledik. Allah'a yemin ederim ben mağarada iken Osman b. Mâlik et-Teymî atının sırtında gelip mağaranın ağzında dikildi. Ben hançerimi alarak çıktım ve ona bir darbe indirdim. Fakat ölmedi ve öyle bir bağırdı ki bütün Mekke halkı sesini işitti. Mekke'liler onun bulunduğu yere geldiler, ben de yerime geri döndüm. Henüz can çekişmekte iken ona yetiştiler ve: «Seni kim vurdu?» diye sorduklarında Osman: «Amr b. Ümeyye» deyip öldü. Fakat bulunduğum yeri söyleyemedi. Onların arkadaşlarının durumu beni aramaya imkân vermedi. Onu taşıyıp gittiler. Bizi aramalarının sonu gelinceye kadar mağarada iki gün daha kaldık. Daha sonra Ten'im'e vardık. Orada Hubeyb'in idam edildiği ağacı gördük. Çevresinde bekçiler vardı. Ben asılı olduğu ağaca çıkarak onu sırtıma alıp taşımaya başladım. Kırk adım kadar ilerlemiştim ki beni yakalamak üzere birbirlerini çağırdılar. Ben de onu bırakmak zorunda kadım. İzimi sıkı bir şekilde takip ettiler. Ben ise hızlıca yoluma devam ettim. Yorulup geri döndüler. Ensâr'dan öbür arkadaşım ayrılıp deveye binerek Peygamber (s.a.v.)'in yanına gidip durumdan haberdar etti. Hubeyb'i ise sanki yer yutmuşçasına bundan sonra kimse onu göremedi.

Amr anlatmasına devam ediyor: Dacanân diye bilinen bir mağaraya

girinceye kadar yoluma devam ettim. Oklarım ve yayım yanımda idi. Ben bu mağarada iken Düeloğulları'ndan koyun güden uzun boylu tek gözlü birisi yanıma giriverdi. «Bu adam kim?» diye sorunca ben de: «Düeloğullarından» dedim. Yanıma uzanıp şu mısraları şarkı gibi okumaya başladı:

«Hayatta kaldıkça müslüman olmayacağım
Müslümanların dinini din tutmayacağım»

Daha sonra bu kişi uykuya daldı. Ben de onu öldürüp yoluma devam ettim. Yolda Kureyş'in Rasûlullah (s.a.v.)'ın durumunu haber almak üzere göndermiş olduğu iki kişiyi görüverdim. Onlardan birisini attığım okla öldürdüm. Öbürünü de esir aldım. Peygamber (s.a.v.)in huzuruna vararak onu durumdan haberdar ettim. Hz. Peygamber (s.a.v.) güldü ve bana hayır duâda bulundu.

Yine hicretin bu yılında Rasûlullah (s.a.v.), Hilâloğullarından olan ve miskinlerin annesi diye bilinen Huzeyme'nin kızı Zeyneb'le Ramazan ayında (4 Şubat-5 Mart 626) evlenmiştir. Zeyneb daha önce Tufeyl b. Hâris'in yanında idi. Tufeyl onu boşamıştı.

Bu sene hac işlerini müşrikler idare etti.

Bi'r Ma'ûne

Bu senenin Safer (13 Temmuz-10 Ağustos 625) ayında Bi'r Ma'ûne denilen yerde müslümanlardan bir grup öldürüldü.

Bunun sebebi şu idi: Âmir b. Sa'sa'aoğullarının efendisi olan Ebû Berâ b. Âzib b. Âmir b. Mâlik b. Câ'fer Medine'ye gelerek Peygamber (s.a.v.)e bir hediye takdim etti. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu hediyeyi kabul etmeyerek: «Ey Ebû Berâ', ben hiçbir müşrikten hediye kabul etmiyorum» deyip ona müslüman olmasını teklif etti. Ebû Berâ' ise ondan uzak durmadığı gibi müslüman da olmayıp: «Senin bu işin güzel bir şeydir, ashabından birisini Necid'lilere senin bu işine da'vet etmek üzere gönderirsen senin dâvetini kabul edeceklerini ümit ederim» dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): «Nicidlilerin onlara bir kötülük yapmasından korkuyorum» deyince, Ebû Berâ': «Onları ben himaye ederim» demişti.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) aralarında "şehidliğe alelacele giden" diye ün yapmış bulunan Ensâr'dan el-Münzir b. Amr, el-Hârise b. es-Simme, Harâm b. Milhân, Âmir b. Fuheyre ve başkalarının da bulunduğu yetmiş kişiyi gönderir. Bu gönderilenlerin kırk kişi olduğu da söylenmiştir.

Bunlar Âmiroğullarının diyarı ile Süleymoğullarının düzlüğü arasındaki bir yer olan «Bi'r Ma'ûne» denilen yere varıncaya kadar yollarına devam ettiler. Buraya varıp konakladıklarında Harâm b. Milhân'ı Peygamber (s.a.v.)'in mektubunu götürmek üzere Âmir b. et-Tufeyl'a gönderdiler. Âmir'in yanına vardığında mektuba hiç göz atmadan Harâm'ın üzerine atılıp öldürdü. Âmir, Harâm'a hançerini saplayınca Harâm: «Allahu Ekber, Kâbe'nin Rabbine yemin ederim kazandım» diye seslendi. Daha sonra Âmiroğullarını çağırdıysa da onlar: «Biz Ebû Berâ'nın himayesini bozmayız, çünkü Ebû Berâ onları himaye etmiş bulunuyor» diyerek kabul etmediler. Bu sefer Âmir, Süleymoğulları olan Usayya, Ri'l ve Zekvân'ı yardıma çağırdı. Onlar onun bu çağrısını kabul ederek müslümanların etrafını kuşatacak şekilde yola koyuldular ve müslümanların etrafını kuşattılar. Müslümanlar onlarla son kişiye kadar çarpışmalarına devam etti. Onlardan sadece Ensâr'dan olan Kâ'b b. Zeyd kurtulabildi. Kâ'b'ı da can çekişmekte iken bırakıp gittiler. O da Hendek günü şehid olduğu zamana kadar hayatta kaldı.

Onların yakınlarında Amr b. Ümeyye ile Ensâr'dan bir kişi bulunmakta idi. Bunlar kuşların o taraflarda dolaşmakta olduğunu görünce: «Bunun bir nedeni olmalıdır» diyerek araştırmaya başladılar. Aniden ölülerle yerlere serilmiş olarak karşılaştılar. Atlarının da oldukları yerde durduklarını gördüler. Amr: «Rasûlullah (s.a.v.)'a yetişip durumdan haberdar edelim» dedi. Buna karşılık Ensârî ise: «el-Münzir b. Amr'ın şehid düştüğü bir yerde ben kendimi düşünemem» diyerek o da şehid düşünceye kadar saldırganlarla çaşpırtı. Amr b. Ümeyye'yi esir aldılar. Âmir, Amr'ın Sa'd kabilesinden olduğunu anlayınca serbest bıraktı. Amr da oradan ayrılıp gitti. «el-Karkara» denilen yerde Âmiroğullarından iki kişiyle karşılaştı. Onlar da inip onunla birlikte aynı yerde konakladılar. Bu iki kişi ile birlikte Rasûlullah (s.a.v.)'dan bir güvenlik akdi vardı. Fakat Amr bunu bilmediğinden onları öldürdü. Daha sonra durumu Peygamber (s.a.v.)'e haber verdi. Bu sefer Hz. Peygamber (s.a.v.): «Sen iki kişiyi haksız yere öldürmüş bulunuyorsun mutlaka onların diyetini ödeyeceğim» diye buyurduktan sonra Rasûlullah (s.a.v.): «Bu Ebû Berâ'nın marifetidir» dedi ve durumdan oldukça etkilenmiş olduğunu belli etti.

Öldürülenler arasında Âmir b. Füheyre de vardı. Âmir b. et-Tufeyl şöyle dermiş: «Onların aralarında öldürülüp de yer ile gök arasında yükseltilen kişi kimdi?» Bu sefer ona: «O Âmir b. Füheyre'dir» cevabını verdiler. Hassân b. Sâbit de Ebû Berâoğullarını Âmir b. et-Tufeyl'e karşı kışkırtarak şöyle demiştir:

«Ey yiğitler doğuran annenin oğulları,
Yezid'in koruyucuları iken, hoşunuza gider mi?»
«Amir'in Ebu Bera'ya tahakküm edip
Ahdini bozması? Hataen yapılan kasten gibi olamaz.»

Ka'b b. Mâlik de şöyle der:

«Ebû Berâ'nın himayesinin bozulması
Herkesin yüzünü ateş gibi kızarttı»

Bundan başka daha bir takım beyitler de söylenmiştir.

Ebû Berâ'nın oğlu Rabia durumu haber alınca Âmir b. et-Tufeyl üzerine hamle yapıp ona bir darbe vurdu. Âmir atından düşerken: «Ölecek olursam kanımı talep etmek amcama aittir» diye söyledi.

Yüce Allah, Bi'r Ma'ûne'de şehid edilenler hakkında Kur'ân'dan bazı âyetler indirmiş, bunlar daha sonra nesh edilmiştir: «Kavmimize bizim durumumuzu haber vererek deyiniz ki: Biz, Rabbimize kavuştuk, O bizden râzı oldu. Biz de ondan râzı olduk.»

Nadîroğulları'nın Sürülmesi

Bunun sebebi şudur: Âmir b. et-Tufayl, Peygamber (s.a.v.)'e haber gönderek Amr b. Ümeyye'nin öldürdüğü ve daha önce kendilerinden söz ettiğimiz Âmiroğullarına mensup iki kişinin kanının diyetini istemişti.

Peygamber (s.a.v.) Nadîroğullarına giderek bu diyete yardımcı olmalarını istedi. Onunla birlikte ashâbından aralarında Ebû Bekir, Ömer ve Ali'nin de bulunduğu bir topluluk vardı. Nadîroğulları: «Tabii istediğin şekilde sana yardımcı oluruz» dedikten sonra kendi aralarında Peygamber'i öldürmeyi kararlaştırdılar. Hz. Peygamber (s.a.v.) o sırada bir duvarın yanında oturmakta idi. Onlar kendi aralarında: «Aramızdan kim bu evin damına çıkıp onun üzerine büyükçe bir taş atarak öldürür ve bizi ondan kurtarır?» diye konuştular. Bu işe Amr b. Cihâş tâlib oldu. Fakat Sellâm b. Mişkem onları böyle bir iş yapmaktan alıkoymak istedi ve: «O, bunu bilir» dediyse de kabul etmediler. Amr b. Cihâş evin damına çıktı. Semâdan Rasûlullah (s.a.v.)'a aldıkları kararı bildiren haber geldi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) ayağa kalktı ve orada bulunan ashabına: «Yanınıza gelinceye kadar buradan ayrılmayınız» diyerek Medine'ye dönmek üzere yola koyuldu. Gecikince arkadaşları onu aramaya başladılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara durumu bildirdi

ve müslümanlara, Nadîroğullarıyla savaşmayı emrederek onların üzerine gitti. Nadîroğulları ondan korunmak amacıyla kalelerine çekildiler. Hz. Peygamber de hurmaları kesip çevreyi yaktı.

Abdullah b. Übey ve onunla birlikte olan bir grup kişi onlara: «Sebat ediniz, kendinizi koruyunuz, çünkü bizler sizleri asla teslim etmeyeceğiz. Sizinle savaşılırsa sizinle birlikte yer alır biz de savaşırız, dışarı çıkacak olursanız biz de sizinle birlikte dışarı çıkarız» diye haber gönderdiler. Fakat Allah onların kalblerine korkuyu yerleştirdi. Bu nedenle Peygamber (s.a.v.)'den: «Kendilerini oradan sürecek ve böylece canlarına dokunmayacak buna karşılık develerin, silâh dışında taşıyabildiği kadar mallar da kendilerinin olmak üzere» barış istediler. Hz. Peygamber (s.a.v.) onların bu tekliflerini kabul etti. Bunun üzerine Nadîroğulları Hayber'e çıkıp gittiler. Aralarından Şam'a giden de oldu. Hayber'e gidenler arasında Kinâne b. er-Rabi' ile Huyeyy b. Ahtab da vardı. O gün sürgün edilenler arasında Um Amr diye bilinen Urve b. el-Verd'in karısı da vardı. Um Amr, Gıfaroğullarına mensuptu.

Nadîroğullarının malları yalnızca Rasûlullah (s.a.v.)'a ait idi. O bu mallarda dilediği gibi tasarruf etmek yetkisine sahipti. Bu bakımdan bu malları yalnızca muhâcirler arasında paylaştırmış, Ensâr'dan ise muhtaç olduklarını belirten Sehl b. Huneyf ile Ebû Ducâne'nin dışında kimseye birşey vermemişti. Hz. Peygamber (s.a.v.)'de onlara bu mallardan bir miktar vermişti.

Nadîroğulları'ndan Amr b. Cihâş'ın amcasının oğlu olan Yâmin b. Umeyr b. Kâ'b ile Ebû Said b. Vehb'den başka kimse İslâm'a girmedi. Bu iki kişinin de mallarına dokunulmadı.

Hz. Peygamber (s.a.v.) bu gaza sırasında Medine'de İbn Um Mektûm'u yerine vekil bırakmıştı. Bayrağını Ali b. Ebi Tâlib taşıyordu.

Zâtu'r-Rikâ' Gazvesi

Rasûlullah (s.a.v.), Benu'-Nadîr Gazvesinden sonra Rabîülevvel ile Rabîülâhir (11 Ağustos-8 Ekim 625) aylarında Medine'de kaldıktan sonra, Muhâripoğulları ile Gatfân'dan Sa'lebeoğulları'nın üzerine gitmek gayesiyle Necid tarafına gazaya çıktı. İşte «er-Rika' Gazvesi» diye bilinen gazve budur. Bu isimle adlandırılmasının sebebi, beyazlığı, siyahlığı ve kırmızılığı bulunan bir dağın yanında bu vakanın cereyan etmiş olmasıdır. Hz. Peygamber (s.r.v.) bu gazâya çıkarken Medine'de Osman b. Affân'ı yerine vekil bırakmıştı. Müslümanlar müşriklerle karşılaşmış fa-

kat, herhangi bir savaş olmamıştır. Her iki taraf karşılıklı olarak, birbirlerinin saldırısından çekinmiştir. Korku namazı ile ilgili âyetler bunun üzerine nâzil olmuştur. Râviler korku namazı konusunda, ihtilâf halindedirler. Fıkıh kitaplarında bu konu enine, boyuna ele alınmıştır.

Muhâriboğulları'ndan birisi Peygamber (s.a.v.)'ın yanına gelerek Peygamberden kılıcına bakmak üzere kılıcını vermesini istedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) ona kılıcını verdi. Adam bu kılıcı alıp, salladıktan sonra «Ya Muhammed, benden korkmuyor musun?» diye sorunca, Hz. Peygamber (s.a.v.) «Hayır» dedi. Adam bir daha: «Kılıç elimde olduğu halde, benden korkmuyor musun?» diye tekrarlayınca, Hz. Peygamber: «Hayır, Allah beni korur» deyince, adam kılıcı Hz. Peygambere iade eder.

Müslümanlar, onlardan bir kadını esir alır. Bu kadının kocası hazır bulunmuyordu. Ailesine geri döndüğünde durumdan haberdar edilir. Bunun üzerine adam, Peygamber (s.a.v.)'ın arkadaşlarının kanını akıtmadıkça işin peşini bırakmayacağına dair yemin ederek, Rasûlullah (s.a.v.)'in izini takip etmek üzere yola çıktı. Rasûlullah (s.a.v.) bir yere konakladı. Ve «Bu gece bizleri kim koruyacak?» diye sordu. Muhâcirlerden bir kişi, Ensâr'dan da bir kişi bu iş için seçildi. Rasûlullah (s.a.v.)'ın konakladığı yerin yol ağzında, durdular. Gecenin ilk bölümünde Muhâcirlerden olan kişi, uyumak üzere yatmış, Ensâr'dan olan kişi de gözcülük etmek üzere uyumamış ve namaz kılmaya başlamıştı. Müslümanların esir aldıkları kadının kocası, gelmiş ve namaz kılan Ensâri'yi görmüş onun gözcülük etmekte olduğunu anlamıştı. Ona bir ok attı ve bu ok Ensâr'dan olan kişiye isabet etti. Ensarî bu oku çekip çıkardı ve ayakta namazına devam etti, arkasından bir ok daha attı. Bu da isabet etti, Ensârî bu oku da çıkardı ve namazına devam etti. Üçnücü okunu da attı bu ok da isabet etti. Ensârî bunu çekip çıkardıktan sonra rükû ve sücûdunu yaparak, arkadaşını uyandırdı ve ona durumu bildirdikten sonra yere düştü. Adam, ikisini de görünce farkedildiğini anladı. Muhâcirlerden olan koruyucu, Ensâr'dan olan koruyucunun durumunu görünce, «Allah Allah... niye ilk oku atar atmaz beni uyandırmadın?» diye sorunca, Ensâr'dan olan kişi: «Bir sûre okumaktaydım, yarıda kesmek istemedim, ok atışlarını peşpeşe devam ettirince o zaman haber vermek durumunda kaldım. Allah'a yemin ederim eğer Rasûlullah (s.a.v.)'ın korumamı emrettiği bir bölgeyi korumasız bırakmaktan korkmamış olsaydım, ben namazımı yarıda kesmeden adam benim işimi bitirmiş olacaktı.»

Bu gazvenin hicretin beşinci yılının Muharrem (2 Haziran- 1 Temmuz 626) ayında olduğu da söylenmiştir.

İkinci Bedir Gazvesi

Bu gazveye «Sevîk Gazvesi» adı da verilmiştir.

Hicretin dördüncü yılının Şa'ban (6 Ocak-3 Şubat 626) ayında Rasûlullah (s.a.v.) Bedir'de konakladı ve orada 8 gün süreyle Ebû Süfyân'ın gelmesini bekledi. Ebû Süfyân da Mekke'lilerle birlikte: «Merruzzahrân» diye bilinen yere kadar gelmişti. «Usfân» diye bilinen yere kadar geldiği de söylemiştir. Ondan sonra Ebû Süfyân, Kureyşlilerle birlikte geri döndüler. Bunun üzerine, Mekke halkı Kureyş'in bu ordusuna «Sevîk Ordusu» adını verdiler ve onlara şöyle takılmaya başladılar: «Siz, sadece Sevîk içmek için Mekke'den dışarıya çıktınız.»

Rasûlullah (s.a.v.) bu gazve sırasında Medine'de Abdullah b. Revâhâ'yı yerine vekil olarak bırakmıştı.

Bu yıl içerisinde Rasûlullah (s.a.v.) Um Seleme ile evlenmiştir.

Yine bu yıl içerisinde Rasûlullah (s.a.v.), Zeyd b. Sabit'e yahudilerin kitabını öğrenmesini emretmiştir.

Bu yılın Cümadelulâ (9 Ekim-7 Kasım 625) ayında Hz. Osmân b. Affân'ın oğlu Abdullah vefât etmiştir. Abdullah'ın annesi Rasûlullah (s.a.v.)'ın kızı olan Rukayye'dir. Namazını bizzât Rasûlullah (s.a.v.) kıldırmıştır. Altı yaşında bulunuyordu.

Ali b. Ebî Tâlib'in oğlu olan Hz. Hüseyin bir görüşe göre bu yıl dünyaya gelmiştir.

Hacc işlerini bu sene de müşrikler idare etmiştir.

HİCRETİN BEŞİNCİ YILI (2 Haziran 626-22 Mayıs 627) OLAYLARI

Rasûlullah (s.a.v.) bu yıl Zeyneb bint Cahş ile evlenmiştir. Zeyneb, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in halasının kızıdır. Daha önce azadlı kölesi Zeyd b. Hârise ile onu evlendirmişti. Ona Zeyd b. Muhammed de deniliyordu.

Birgün Rasûlullah (s.a.v.) Zeyd'in evine gitmek üzere çıkmıştı. Kapının üzerinde kıldan yapılmış bir perde vardı. Rüzgâr bu perdeyi kaldırınca Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Zeyneb'i yüzü açık olduğu halde görmüş ve beğenmişti. Zeyd, Zeyneb ile geçinemez olmuş ve onun yanına bile yaklaşamıyordu. Peygamber (s.a.v.)'in yanına gelerek Onu durumdan haberdar edince, Hz. Peygamber: «Ondan herhangi bir konuda şüpheleniyor musun?» diye sorunca, Zeyd: «Allah'a yemin ederim ki hayır» dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): «**Zevceni tut, ve Allah'tan kork**» (Ahzâb, 33/37) diye emr etmişti. Fakat Zeyd, Zeyneb'ten boşanmış o da iddetini beklemişti. Hz. Peygamber (s.a.v.)'e vahyin gelmesi üzerine şöyle dedi: «Yüce Allah'ın beni Zeyneb'le evlendirdiği müjdesini Zeyneb'e kim verecek?» diye sorup onlara Allahû Teâlâ'nın: «**Hani sen Allah'ın kendisine nimet verdiği kimseye, diyordun ki:**» (Ahzâb, 33/37) diye başlayan buyruklarını okudu.

Zeyneb, Peygamber Efendimiz'in diğer hanımlarına karşı bununla öğünür ve şöyle derdi: «Sizi aileleriniz evlendirdi. Beni ise Allah gökler-den emir göndererek evlendirdi.»

Bu senenin Rabîülevvel (31 Temmuz- 29 Ağustos, 626) ayında Dûmetu'l-Cendel Gazvesi oldu. Bunun da sebebi şudur: Peygamber (s.a.v.)'e orada müşriklerden bir grubun toplandığı haberi ulaşır, O da onların üzerine yürür, fakat, herhangi bir çarpışmayla karşılaşmaz. Bu savaş esnasında Medine'de yerine Gıfâr'lı Sibâ' b. Urfuta'yı vekil olarak bırakır. Müslümanlar müşriklere ait pek çok deve ve koyunu orada bulup ganimet aldılar.

Sa'd b. Ubâde'nin annesi; Sa'd, bu gazvede Peygamber (s.a.v.) ile birlikte iken vefât etmiştir. Rasûlullah (s.a.v.), Uyeyne b. Hısn el-Fezârî ile Teğlemeyn ve çevresinde sürülerini otlatmak üzere bu yıl antlaşma yapmıştır.

Hendek ya da Ahzâb Gazvesi

Bu gazve bu yılın Şevvâl (24 Ocak-22 Şubat 627) ayında olmuştur. Sebebi şudur: Aralarında Abdullah b. Sellâm b. Ebi'l Hukayk, Huyeyy b. Ahtab, Kinâne b. er-Rabî' b. Ebi'l-Hukayk ve başkalarının da bulunduğu Nadîr Oğulları'na mensup bir grup yahudi Rasûlullah (s.a.v.)'ın aleyhine çeşitli Arap toklulukları bölerek, Mekke'de de Kureyş'e başvurup Rasûlullah (s.a.v.) ile savaşmaya onları çağırdılar ve şöyle dediler: «O'nun kökünü kazıyıncaya kadar biz sizinle beraber olacağız.» Mekke'liler onların bu çağrılarını kabul ettikten sonra, aynı kişiler Gatafân Kabilesi'nin yanına giderek onları da Rasûlullah (s.a.v.)'a karşı savaşa çağırdılar ve bu konuda Kureyş'in kendileriyle birlikte olduğunu onlara bildirdiler. Gatafânlılar da bu çağrıyı kabul ettiler. Kureyş, komutanları Ebû Sûfyan b. Harb ile Gatafân ve komutanları Fezâreoğulları'ndan Uyeyne b. Hısn ile yola koyuldular. Ayrıca, Mürre'lilerin başında el-Hâris b. Avf b. Ebi Harise el-Murrî, Eşca'lıların başında ise Mis'ar b. Ruhayle el-Eşcaî vardı.

Rasûlullah (s.a.v.) onların bu durumlarından haberdar olunca, Hendek'in kazılması emrini verdi. Bu görüşü Selmân el-Fârisî ortaya koymuştu. Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte Selmân'ın ilk katıldığı savaş bu savaştır. Çünkü o zaman Selmân, hürriyetine yeni kavuşmuştu. Rasûlullah (s.a.v.) bizzat kendisi ecir kazanmak ve müslümanları da bu konuda teşvik etmek üzere Hendek kazılması işinde çalıştı. Münafıklardan bir grup da Rasûlullah (s.a.v.)ın bilgisi dışında ayrılıp gitmişti, bunun üzerine Yüce Allah buna işaret ederek şu buyruğunu indirmişti: **«İçinizden bir birinin arkasına gizlenerek sıvışıp gidenleri mutlaka Allah biliyor.»** (Nûr, 24/63).

Müslümanlardan herhangi birisine bir ihtiyaç doğacak olursa bu konuda mutlaka Rasûlullah (s.a.v.)'a bildirir ve ondan izin istedikten sonra gider, ihtiyacını görür ondan sonra da geri dönerdi. Buna işaret etmek üzere Yüce Allah şöyle buyurdu: **«Mü'minler, o kimselerdir ki, Allah'a ve Rasûlüne iman etmişlerdir.»** (Nûr, 24/62).

- Hz. Peygamber (s.a.v.) Hendeği müslümanlar arasında paylaştırdı. Muhâcirlerle Ensâr, Selmân hakkında anlaşmazlığa düştüler. Onların her birisi Selmân'ın kendilerinden olduğunu söylüyordu. Rasûlullah (s.a.v.): «Selmân bizdendir, Selmân ehl-i beyttendir» diye buyurdu. Her on kişiye kırk zira'lık bir mesafe ayırmıştı. Selmân, Huzeyfe, Nu'mân b. Mukarrin, Amr b. Avf, ve Ensâr'dan altı kişi çalışmakta iken karşılarına kazmalarını kıran bir kaya çıktı. Peygamber (s.a.v.)'e durumu haber verdiler. Hz. Peygamber (s.a.v.) de beraberinde Selmân olduğu halde kayanın yanına geldi, kazmayı eline alarak indirdiği bir darbe ile onu kısmen parçaladı.

Kayadan öyle bir şimşek çaktı ki Medine'nin iki tepesi arasındaki kısmı aydınlattı. Rasûlullah (s.a.v.) ve müslümanlar tekbir getirdiler. İkinci sefer de aynı şekilde oldu, üçüncü seferde de aynı durum tekrar oldu. Ondan sonra Rasûlullah Hendek'ten çıktığı zaman kaya parçalanmış bulunuyordu. Selmân ona bu konuda soru sorunca Rasûlullah (s.a.v.) şunları söyledi: «Birinci şimşek çaktığında, Hîre ve Kisrâ'nın saraylarını aydınlattı. Cebrâil bana ümmetimin muzaffer olarak burayı ellerine geçireceklerini bildirdi. İkincisinde Şam ve Bizans ülkesindeki kırmızı sarayları bana aydınlattı. Cebrâil ümmetimin buraları da eline geçireceğini haber verdi. Üçüncüsünde San'a'nın saraylarını aydınlattı ve Cebrâil bana ümmetimin burayı da eline geçireceğini bildirdi. Müjdeler olsun sizlere...» diye buyurdu, müslümanlar da bu müjdeden dolayı sevindiler.

Münafıklar bunun üzerine: «Siz hayret etmiyor musunuz? Size bâtıl şeyler vadediyor, onun Yesrib'ten Hîre'yi ve Kisrâ'nın Medâin şehrini gördüğünü, bunların fethedileceğini size söylüyor. Halbuki sizler Medine'nin dışına bile çıkamıyorsunuz.» Bunun üzerine Yüce Allah: «**Münâfıklarla kalblerinde hastalık olanlar, bizlere Allah ve Rasûlü aldanıştan başka birşeyin sözünü vermediler, derler.**» (Ahzâb, 33/12). buyruğunu indirdi.

Kureyş, Ehâbîşlerden ve Kinâne ile Tihâme'nin kendilerine tâbi olanlarından oluşan onbin kişilik bir askerî kuvvetle el-Curf ile Zeğâbe arasında kalan Rûme'den gelen sellerin birleştiği yere varıncaya kadar yoluna devam etti. Gatfânlılar ve onlara tâbi olanlar da Uhud'un yakınlarına kadar gelip konakladılar. Rasûlullah (s.a.v.) ve müslümanlar da Sel' Dağı'nı arkalarına alarak mevzilendiler. Asker sayıları üçbin kişi idi. Rasûlullah (s.a.v.) orada mevzilendi, kadın ve çocukları da «el-Âtâm» diye bilinen yerde bıraktı. Huyeyy b. Ahtab, Kurayza'lıların reisi olan Ka'b b. Esed'in yanına gitti. Kâ'b, Rasûlullah (s.a.v.)'la kavmi ile ilgili olarak antlaşma yapmıştı. Kâ'b, kalesini kapatarak, Huyeyy'in girmesine izin vermeyip: «Sen uğursuz birisisin, Muhammed'le antlaşma yapmış bulunuyorum ve ben ondan atlaşmasına sadâkatten başka birşey görmedim» dedi. Bu sefer Huyeyy: «Ya Ka'b, ben sana zaman boyunca devam edecek bir şerefle ve uçsuz-bucaksız bir denizle geldim. Sana Kureyşi, komutanlarının şereflilerini getirdim. Gatafânlıları komutanlarıyla getirdim. Onlar bana Muhammed ve arkadaşlarının kökünü kazımadıkça gitmeyeceklerine dair söz verdiler.» dediyse de Kâ'b ona: «Sen bana tüm zamanın zilletini; suyu boşalmış, şimşek ve yıldırım çaktığı halde içerisi kof bir buluttan başka birşey getirmedin, ey Huyeyy beni ve Muhammed'i rahat bırak!» diye cevap verdi. Huyeyy ise binbir dereden su getirerek sonunda Peygamber (s.a.v.)'in antlaşmasına ihanet etmek durumunda bıraktı, o da ant-

laşmayı bozdu ve ahdine sadakat göstermedi. Huyeyy de ona: «Kureyş, ve Gatfân, Muhammed'e hiç bir zarar vermeden dönecek olurlarsa gelip senin kalene sığınacağımı ve sana ne gelirse, bana da gelmesini bekleyeceğimi söz veriyorum» diye onunla antlaştı.

Bunun sonucunda musibet büyüdü, korku daha geniş boyutlara ulaştı. Müslümanların üzerine düşmanları üstlerinden ve altlarından gelmeye başladı. Bazı münafıkların münafıklıkları da ortaya çıktı. Rasûlullah (s.a.v.), müşrikler onu bekler halde bir aya yakın, yirmi küsur gün bekleşip durdular. Bu sürede iki taraf arasında karşılıklı ok atmanın dışında herhangi bir çarpışma olmadı.

Musibetin sebep olduğu sıkıntılar artınca Rasûlullah (s.a.v.) Gatfân'ın komutanları olan Uyeyne b. Hısn ile Hâris b. Avf el-Mürrî'ye haber göndererek beraberlerindeki askerleri de almanın karşılığında Medine'nin mahsûlünün üçte birini vermeyi teklif etti. Onlar da bu teklifi kabul ettiler. Fakat Rasûlullah (s.a.v.), Sa'd b. Muâz ve Sa'd b. Ubâde ile birlikte istişârede bulununca dediler ki: «Ey Allah'ın Rasûlü, yapmak istediğin birşey mi var? Yoksa Allah'ın emrettiği bir şey mi var? Yoksa bizim için yapacak birşeyin mi var?» diye sorunca, şu cevabı aldılar: «Hayır, sizin yararınız için bir şey yapmak istiyorum. Arapların el birliği ederek adeta tek bir yaydan size ateş yaptıklarını gördüm. Ben de onların size karşı olan bu birliklerini güçlerini, kırmak dağıtmak istedim.» Bu sefer Sa'd b. Muâz: «Bizler de onlar da şirk üzere idik, onlar bizden misafir gelmeleri halinde ikram edeceğimiz bir hurma, veya alış-veriş neticesinde bizden alacakları malın dışında birşeyimizi yemeyi ümit etmiyorlardı. Allah bizi İslâmla şereflendirdikten sonra onlara malımızı mı vereceğiz? Allah bizimle onların arasında hükmünü verinceye kadar onlara kılıçtan başka birşey vermeyeceğiz.» Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) bu teklifinden vazgeçti.

Daha sonra Âmir b. Lüeyoğulları'ndan Amr b. Abd-i Ved, İkrime b. Ebî Cehil, Hübeyre b. Ebî Vehb, Nevfel b. Abdullah, Dirâr b. el-Hatib el-Fihrî gibi kimselerin de bulunduğu bazı Kureyş süvarileri atlarına binerek Kinâneoğulları'nın arasından geçtiler ve onlara «Savaşa hazırlanın, kimlerin güzel ata bindiklerini öğreneceksiniz» dediler. Amr b. Abd-i Ved, kâfir olarak Bedir savaşında bulunmuş ve oldukça fazla yara alıncaya kadar çarpışmalarına devam etmişti. Ancak, Uhud'da bulunamamış, Hendek'te ise ne derece kahraman bir kişi olduğunun bilinmesi için bir takım işaretlerle savaşa katılmıştı. Arkadaşlarıyla birlikte Hendeğin kıyısına kadar geldiler. Daha sonra araştırdıkları dar bir yerden hendeği geçtiler. Sel' Tepesi ile Hendek arasında kalan çoraklık bir yerde atlarının sırtında gidip gelmeye başladılar. Hz. Ali b. Ebî Tâlib bir grup müslümanla onla-

rın karşılarına çıktılar ve geçebilecekleri yeri onlara karşı korudular. Amr işaretli olarak meydana çıkmıştı. Hz. Ali ona: «Ey Amr, sen şöyle sözvermiştin: Kureyş'ten kim seni iki şeyden birisine çağıracak olursa sen onların birisini mutlaka kabul edeceksin.» Amr: «Evet,» deyince Hz. Ali ona: «O halde ben seni Allah'a ve İslâm'a davet ediyorum» Amr: «Benim buna pışmaya davet ediyorum» dedi. Amr'ın cevabı şu oldu: «Allah'a yemin ederim seni öldürmek istemiyorum.» Buna karşılık Hz. Ali: «Fakat ben seni öldürmek istiyorum» deyince Amr gayrete gelip atından indi ve onu bıraktı ve Ali'ye doğru ilerledi. Karşılıklı olarak, darbe denemelerinden sonra Hz. Ali, Amr'ı öldürdü ve diğer atlılar da hezîmeti kabul edip geri dönmek zorunda kaldılar. Amr ile birlikte iki kişi daha öldürülmüştü. Bunların birisini Hz. Ali öldürmüş, öbürüne de bir ok isabet etmiş ve bundan dolayı da Mekke'de ölmüştü.

Sa'd b. Muâz, isabet aldığı bir okla kolundaki ana damarı kopmuştu. Bu oku ona Amir b. Lüey'den olan Malsoğullarından Hibbân b. Kays b. el-Arika b. Abd Menâf atmıştı. el-Arika onun büyük annesidir. Ona el-Arika adı verilmesinin nedeni, terinin hoş kokulu olmasıydı. Arika, Kilâbe bint Sa'd b. Sehm'dir. Abdu Menâf b. Hâris'in annesidir.

Hibbân, Sa'd'a ok atınca, «Al sana, ben el-Arika'nın oğluyum» demişti. Peygamber (s.a.v.): «Allah senin yüzünü ateşin derinliklerinde ebediyyen bıraksın,» diye beddua etti. Kolundaki bu damar kopan herkes kesinlikle ölürdü. Sa'd şöyle dua etmişti: «Allah'ım eğer Kureyş daha savaşa devam edecek olursa beni de hayatta bırak, çünkü senin Peygamberine eziyet edip onu yalanlayan kişilere karşı savaşmaktan daha çok hiç bir kimseye karşı savaşmayı sevmiyorum, Allah'ım, eğer aramızda savaş bitmiş ise bu benim için şehadetin sebebi olsun, Kurayzaoğullarının durumunu gözüm aydın oluncaya kadar canımı alma.»

Kurayzaoğulları Câhiliyye Döneminde onun antlaşmalıları ve dostları idi.

Sa'd'a oku atan kişinin Mahzûmoğullarının antlaşmalısı olan Ebû Üsame el-Cüşemî olduğu da söylenmiştir. Sa'd, yukarıda belirttiğimiz duâyı yaptıktan sonra da kanı kesildi.

Hz. Peygamber'in halası Safiyye, Hassân b. Sâbit'in kalesi olan Fâri' kalesinde idi. Hassân de korkak olduğundan dolayı kadınlarla birlikte burada kalmıştı. Safiyye anlatıyor: «Yahudilerden birisi bizim bulunduğumuz yere gelip dolaşmaya başladı. Hassân'a dedim ki: Bu yahudi etrafımızda dolanıyor. Onun zayıf taraflarımızı ihbar edeceğinden korkuyoruz. İn de öldür! Hassân: Ben bu işlerin adamı değilim dedi. Bu sefer elime bir

sopa alıp ona indim, onu öldürdüm. Döndükten sonra Hassân'a: İn de onun üzerindeki eşyaları al, dedim. Erkek olduğu için bu işi yapamam, dediğim halde Hassân bana: Allah'a yemin ederim onun üzerindeki eşyaya da bir ihtiyacım yoktur, diye cevap verdi.»

Eşca'lı Nuaym b. Mes'ûd, Peygamber (s.a.v.)'ın yanına gelerek şöyle söyledi: «Ey Allah'ın Rasûlü, ben müslüman oldum. Kavmimin de bundan haberi yoktur. Ne arzu ediyorsan emret.» Rasûlullah (s.a.v.) ona şöyle buyurdu: «Sen, tek başına bir kişisin. Gücün yettiği kadar bizim için bir hile yap. Çünkü savaş bir hiledir.» Nuaym, Kurayzaoğullarının yanına gitti. Câhiliye döneminde onlarla iyi arkadaşlığı vardı. Onlara şöyle söyledi: «Sizlere olan sevgimi biliyorsunuz. Onlar: Biz bu konuda seni itham edemeyiz, deyince, Nuaym: «Siz, Kureyşi ve Gatfân'ı Muhammed'e karşı savaşmak konusunda desteklediniz, fakat onlar sizin gibi değildir. Bu şehir sizin şehrinizdir. Mallarınız, çocuklarınız, kadınlarınız buradadır. Bunları başka yere alıp götüremezsiniz. Kureyş ve Gatfân bir fırsat ve ganimet bulacak olurlarsa onu alıp giderler, değerlendirirler. Yok böyle birşey olmayacak olursa, yurtlarına gider ve sizleri Muhammed'le başbaşa bırakırlar. Onunla başbaşa kaldığınız takdirde ise, ona güç yetiremezsiniz. Bu bakımdan onlardan şereflilerinden, güveninizi sağlamak üzere rehineler almadıkça savaşmayınız, ki Muhammed'e rahatlıkla karşı çıkabilesiniz.» deyince, onlar: «Gerçekten bizim iyiliğimize söylüyorsun» dediler.

Daha sonra Nuaym Kureyş'e giderek, Ebû Süfyân'a ve beraberindekilere: «Size olan sevgimi ve Muhammed'e karşı durumumu biliyorsunuz. Kurayza'lılar pişman olup Muhammed'e şöyle haber göndermişler: «Kureyş'in ve Gatfân'ın soylularından bazı kimseleri alıp boyunlarını uçurmak üzere bunları sana verdikten sonra geri kalanlara karşı senin yanında savaşacak olursak bu işe razı olur musun?» Onlardan böyle bir teklif alan Muhammed onlara: «Evet», diye cevap vermiş. Bunun için eğer Kurayza sizlerden ileri gelenlerinizin bazılarını rehine olarak isyecek olursa bir tek kişi bile vermeyiniz» dedi. Arkasından Gatfânlıların yanına da giderek onlara da: «Sizler benim akrabam ve aşiretimsiniz.» dedikten sonra Kureyş'e söylediklerinin benzerini bunlara da söyledi ve tehlikeden onları sakındırdı.

Yüce Allah'ın Rasûlü'nün faydasına Hicretin beşinci yılının Şevvâl ayı cumartesi gecesinde yaptıkları arasında şu da vardır: Ebû Süfyân, ve Gatfân'ın ileri gelenleri Kurayza'lılara Kureyş ve Gatfân'ın bazı kimseleri ile birlikte Ebû Cehil'in oğlu İkrime'yi göndererek, onlara şöyle söyledi: «Bizler, buranın yerlileri değiliz. Burada artık kalmak imkânımız yok. Bunun için Muhammed'le çarpışmak üzere savaşa hazırlanınız», de-

diler. Kurayza'lılar ise şöyle söyledi: «Bugün cumartesidir, biz bugünde hiçbirşey yapamayacağımız gibi bizim için güvenlik olmak üzere bazı rehineler vermediğiniz sürece sizinle yanyana savaşmayız. Çünkü sizlerin yurtlarınıza geri dönüp, bizi bu adamla bu ülkede başbaşa bırakmanızdan korkuyoruz.» dediler. Elçiler bu sözü onlara haber olarak götürünce, Kureyş ve Gatfân: «Allah'a yemin ederiz Nuaym doğru söylüyor,» dediler. Ondan sonra Kurayza'ya şu haber geldi: «Allah'a yemin ederiz, size bir adam bile vermeyeceğiz» bunun üzerine Kurayza şu sözleri söyledi: «Nuaym'ın söylediği sözü gerçekmiş.» Böylece Allahü Teâlâ onları birbirinden uzaklaştırdı. Yüce Allah şiddetli soğuğu olan kış gecelerinde hızlı bir fırtına gönderdi. Öyle ki çanakları kalkıyor ve çadırları yerden sökülüyordu.

Hz. Peygamber (s.a.v.) onların bu şekilde birbirlerine düştüklerini görünce, geceleyin Huzeyfe b. el-Yemân'ı çağırarak onlara şunu söyledi: Onların bulunduğu yere çık, durumlarını gör ve bize gelinceye kadar hiç kimseye birşey söyleme. Huzeyfe anlatıyor: Ben de çıkıp gittim, onların bulunduğu yere vardım. Rüzgar ve Allah'ın gönderdiği ordular onlara yaptıklarını yapıyordu. Tencereleri, çadırları, ve ateşleri bir türlü olduğu gibi durmuyordu. Ebû Süfyân kalkıp şunları söyledi: Ey Kureyşliler, herkes kiminle oturduğuna dikkat etsin. Bunun üzerine yanımdaki adamın elini yakaladım ve ona sen kimsin, diye sordum? O bana: Ben filanım dedi. Daha sonra Ebû Süfyân: «Allah'a yemin ederim artık atlar da binekler de halâk oldu. Kurayza'lılar bize verdikleri sözlerinde durmadılar. Bu rüzgârdan gördüğünüz sıkıntıları görmektesiniz. Haydi binip gidin. Ben de gidiyorum» dedikten sonra, devesine doğru gitmek üzere kalktı. Devesi bağlı bulunuyordu. Onun üzerine bindi ondan sonra da kalkmak üzere durdu. Deve üç ayağı üzerine kalktı. Eğer Rasûlullah (s.a.v.)'ın bana hiçbirşey yapmamayı emri olmasaydı kesinlikle öldürürdüm.

Huzeyfe der ki: Peygamber (s.a.v.)'in yanına vardım. Hanımlarının birisine ait bir şala bürünmüş olduğunu ayakta namaz kılmakta olduğunu gördüm. Beni alıp önüne oturttu. Ve üzerime de şalın bir kenarını örttü. Selâm verince de ona durumu anlattım.

Gatfânlılar Kureyş'in yaptıklarını haber alınca, onlar da ülkelerine geri döndüler. Geri dönerken Rasûlullah (s.a.v.): «Şu anda biz de onların üzerine gidip gazada bulunacağız, onlar bize gaza edemesinler.» Allah, Mekke'nin fethini nasip edinceye kadar durum gerçekten böyle oldu.

Kurayzaoğulları Gazvesi

Sabah olunca, Rasûlullah (s.a.v.) Medine'ye döndü. Müslümanlar silahlarını bıraktılar. Sa'd b. Muâz için de onu yakından ziyaret etmek amacıyla mescidde bir çadır kuruldu. Öğle vakti olduğunda Cebrâîl, Peygamber (s.a.v.)in yanına gelerek: «Silahı bıraktın mı?» diye sorunca, Hz. Peygamber: «Evet.» dedi. Cebrâîl: «Halbuki Melekler silahları bırakmadı. Allah sana Kurayzaoğulları üzerine yürümeni emrediyor, şimdi ben de onlara gidiyorum» dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) bir münadiye şöyle çağırmasını emretti: «Kim dinleyip itaat eden bir kişi ise, ikindi namazını Kurayzaoğulları yurdunda kılsın.» Hz. Ali'ye sancak vererek öne geçirdi ve insanlar da peşpeşe bu orduya katıldılar. Rasûlullah (s.a.v.), Kurayzaoğullarının bulunduğu yere vardı, bazı kimseler yatsıdan sonra ancak varabildiler. Ve orada ikindi namazını kıldılar. Bundan dolayı da Rasûlullah (s.a.v.) onları ayıplamadı.

Kurayzaoğullarını bir ay, ya da yirmibeş gün süreyle muhasara altında tuttu. Muhasaranın sıkıntısı kendisini gösterince, Kurayzaoğulları, Rasûlullah (s.a.v.)'a haber göndererek kendilerine Ebû Lübâbe b. Abdu'l-Münzir'i göndermesini söylediler. Ebû Lübâbe Evs Kabilesinden, Ensâr'dan bir kişiydi. «Onunla istişare etmek için bize gönder» deyince Hz. Peygamber de gönderdi. Kurayzaoğulları onu görünce, erkekler ona kıyamda bulundular, kadınlar ve çocuklar da ağlaşmaya başladılar. Kalbi yumuşadı. Onlar: «Allah'ın Rasûlü'nün hükmünü kabul ediyor ve bu hükme rıza gösteriyoruz» dediler. Fakat Ebû Lübâbe boğazına işaret ederek, bu hükmün kesilmek olduğu anlamına: «Olur» diye cevabını verdi. Ebû Lübâbe der ki: «Oradan ayrılır ayrılmaz Allah'a ve Rasûlü'ne hainlik ettiğimi anladım ve şöyle dedim: «Allah'a yemin ederim Allah'a isyan ettiğim bir yerde durmam.» Bunun üzerine gerisin geri ordan ayrılıp gitti. Ve kendisini Mescidin direklerine bağladı. «Bu halden Allah tevbemi kabul etmedikçe böyle kalacağım.» dedi. Allah onun tevbesini kabul etti ve Rasûlullah (s.a.v.) onun bağlarını bizzat çözdü.

Kurayzalılar daha sonra Rasûlullah (s.a.v.)'ın hükmünü kabul ederek, savaşmayı bıraktılar. Evsliler: «Ey Allah'ın Rasûlü, bunlara Hazrec'in dostlarına nasıl davrandınsa bizim dostlarımıza da öyle davran» dediler. Ki Hazreclilerin dostları Kaynukaoğulları idi ve bunlardan daha önce söz etmiştik. Rasûlullah (s.a.v.) onlara: «Bunlar hakkında Sa'd b. Muâz'ın vereceği hükmü kabul ediyor musunuz?» deyince, hepsi: «Ediyoruz» diye cevap verdiler. Sa'd'ı alıp bir merkebe bindirerek getirdiler. Ondan sonra onu Rasûlullah (s.a.v.)'ın huzuruna çıkartırken de şöyle diyorlardı: «Ey Ebû Amr, dostların hakkında güzel hüküm ver, iyilikle davran» dediler.

Bu şekilde ona ısrar ettiklerini görünce, şöyle dedi: «Şu anda Sa'd'ın Allah yolunda hiç kimse tarafından kınanmaması gereken bir andır.» Onların pek çoğu bu sözlerinden onları öldürmek istediğini anladı. Sa'd, Rasûlullah (s.a.v.)'ın huzuruna varınca, şöyle buyurdu: «Efendinize kıyamda bulununuz», veyahut da «en hayırlınıza» ifadesini kullandı. Hazır bulunanlar da ayağa kalktılar, onu merkebinden indirdiler ve ona tekrar: «Ey Ebû Amr, dostlarına iyilikte bulun, Rasûlullah (s.a.v.) onlar hakkında hüküm vermeyi sana bıraktı» deyince. Sa'd: «Allah adına size söz veriyorum, gerçekten onlar hakkında hüküm vermek bana mı verildi?» Onlar: «Evet» deyince, Rasûlullah (s.a.v.)'ın bulunduğu tarafa dönerek, ona olan saygısından dolayı gözlerini kapadı ve şunları söyledi: «Burada hazır bulunanlar da buna şahit midirler?» Onlar: «Evet» dedikleri gibi, Rasûlullah (s.a.v.) dahi: «Evet» dedi. Bunun üzerine Sa'd şöyle dedi: «Ben, savaşçılarının öldürülmesi, kadınlarının ve çocuklarının da esir edilmesi, mallarının da ganimet olarak paylaştırılması hükmünü veriyorum.» Bu sefer Rasûlullah (s.a.v.) ona: «Andolsun onlar hakkında Allah'ın yedi göğün üstünden vermiş olduğu hükmünü verdin.»

Daha sonra bulundukları yerden inmeleri istendi. Neccâroğulları'ndan bir kadın olan Bint el-Hâris'in evinde hapsedildiler. Rasûlullah (s.a.v.) Medine çarşısına çıktı ve orada bir takım çukurlar kazdıktan sonra onlara bir takım kimseleri göndererek boyunları uçuruldu. Bunlar arasında Huyeyy b. Ahtab, reisleri Ka'b b. Esed de vardı. Bunların sayısı altıyüz ya da yediyüz kişi idi. Yediyüz ile sekizyüz arasında olduğu da söylenmiştir. Huyeyy b. Ahtab elleri kolları bağlanmış olarak getirildi. Peygamber (s.a.v.)'i görünce: «Allah'a yemin ederim, sana düşmanlık yaptığımdan dolayı kendimi kınamıyorum. Fakat kim Allah'a kötülük yaparsa gerçekten kötü olur.» dedikten sonra halka dönüp şunları söyledi: «Allah'ın emrinde herhangi bir sakınca yoktur. Bu mukadderdir bir kaderdir, bir savaştır, İsrailoğullarının aleyhine tecelli etmesi yazılmıştır.» dedikten sonra yere oturtuldu ve boynu uçuruldu. Onlardan kadın olarak yalnızca bir kişi öldürülmüştür. O da bir kötülük işlemişti. Bu kadın da: Erefe bint Âriza'dır.

Kurayzaoğullarından Sa'lebe b. Sa'ye, Üseyd b. Sa'ye ve Esed b. Ubeyd müslüman oldular.

Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.) mallarını paylaştırdı. Süvariye üç pay verilmişti. İkisi atın, birisi de süvarinin kendisi içindi. Atı olmayan piyadeler için ise bir pay ayrılmıştı. O gün savaşa katılanların atlarının sayısı otuz altı idi. Bu ganimetlerden hums (beşte bir) da devletin payı olarak ayrılmıştı. Atlara iki payın ve devlete beşte birin verildiği ilk ganimet budur. Rasûlullah (s.a.v.) kendisi için ise Kurayzaoğullarından Reyhâne bint Amr b. Hunâfe'yi ayırmış, onunla evlenmek istediyse de kadın:

«Beni cariyen olarak bırak. Bu benim için de daha hafif bir sorumluluk olur, senin için de» dedi. Kurayzaoğulları'nın işi bu şekilde bitince Sa'd'ın yarası yeniden kanamasına devam etti, böylelikle Allahü Teâlâ onun duâsını kabul buyurmuş oldu. Sa'd b. Muâz Peygamber Mescidindeki çadırında bulunuyordu. Vefat etmeden önce Rasûlullah (s.a.v.), Ebû Bekir ve Ömer de yanında bulundu. Âişe annemiz der ki: «Ben, odamda olduğum halde Ebû Bekir'in ve Ömer'in onun için ağladıklarını duydum. Peygamber (s.a.v.) ise hiç kimse için ağlamazdı. Üzüntüsü arttığı zaman sakalını tutardı.»

Kurayza Fethi Zülkade (24 Mart-22 Nisan 627) içerisinde ve Zülhicce'nin (23 Nisan-22 Mayıs 627) ilk günlerinde olmuştu. Hendek gazvesinde de müslümanlardan altı kişi Kurayza gazvesinde ise üç kişi şehid olmuştu.

HİCRETİN ALTINCI YILI (23 Mayıs 627-11 Mayıs 628)

Lihyânoğulları Gazvesi

Altıncı yılın Cumâdelûla (18 Eylül-17 Ekim 627) ayında Rasûlullah (s.a.v.) Lihyânoğulları üzerine yürüyüp Hubeyb b. Adiyy ve arkadaşlarını cezalandırmak istedi. Kendisi bunlara ani bir şekilde baskın yapmak amacıyla Şam tarafına gidiyormuş gibi bir görüntü verdi. Lihyânoğullarının konakladıkları yer olan «Garân» diye bilinen yere varıncaya kadar da hızlıca yoluna devam etti. Garân, Emec ve 'Usfân arasında bir yerdir. Onların kendilerini korumaya aldıklarını, korunmak için dağların tepelerine çıktıklarını gördü. Rasûlullah (s.a.v.) onlardan arzu ettiği neticeyi alamayınca yanına ikiyüz atlı alarak, Mekke'lileri korkutmak amacıyla, «Ussfân» diye bilinen yere kadar gitti. Yanında bulunanlardan iki atlıyı ileri gönderdi. Bunlar da Kurâ' el-Gamîm civarına varıncaya kadar yola devam ettiler. Daha sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine'ye geri döndü.

Zûkared Gazvesi

Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.) Medine'ye vardı. Fakat birkaç gün kaldıktan sonra Uyeyne b. Hısn el-Fezârî, Gatfanlılardan bir grup atlı ile birlikte Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ait deve ve atların üzerine hücum tertipledi. Onları ilk farkeden kişi Eslem'li Seleme b. el-Ekva' oldu. Ebû Ca'fer, İbn İshâk'tan naklederek bu gazveyi bu şekilde Lihyânoğulları Gazvesi'nden sonra zikretmiştir. Seleme'den gelen doğru rivayet ise: Bu gazvenin Hz. Peygamber'in Hudeybiye'den geri dönüp Medine'ye vardıktan sonra olduğu şeklindedir. Bu iki olay arasında ise belirli bir zaman farkı vardır.

Seleme b. el-Ekvâ' anlatıyor: Peygamber (s.a.v.) ile birlikte Hudeybiye antlaşmasından sonra Medine'ye döndüm. Rasûlullah (s.a.v.) develerini kölesi Rebâh ile birlikte gönderdi. Talha b. Ubeydullah'a ait bir atın sırtında ben de onunla birlikte gittim. Sabah olduğunda ansızın Abdurrahman b. Uyeyne b. Hısn el-Fezârî'nin Rasûlullah (s.a.v.)'a ait olan binek-

lere hücum tertiplediğini, onların hepsini önüne katıp götürdüğünü ve çobanlarını öldürdüğünü gördüm. Bunun üzerine: «Ey Rebâh, bu atı al, Talha'ya ulaştır. Peygamber (s.a.v.)'e de müşriklerin kendisine ait bulunan bineklerine hücum ettiklerini bildir» dedim. Ondan sonra tepeye doğru koşup üç defa, «Hücuma uğradım» diye bağırdım. Arkalarına takılıp onlara ok atmaya ve şu beyiti okumaya başladım:

«Al şu oku ben Ekva'nın oğluyum,
Bugün helâl süt emmişlerin günüdür.»

Seleme devamla: Allah'a yemin ederim onlara ok atıp onları bu şekilde öldürmeye devam ederken bir atlı çıkıp bana karşı gelmeye başladı. Bir ağacın dibine geri döndüm, ona da ok atmaya başladım ve sonunda onu da öldürdüm. Arkasından onların dağ aralarındaki dar yollara saptıklarını gördüm. Bu sefer üstlerinden onlara taş atmaya başldım. Aynı şekilde çabalamaya devam ettim. Sonunda onlardan geri almadık, tek bir deve bile kalmadı. Bu şekilde onlardan develeri aldıktan sonra yüklerini hafifletmek amacıyla otuz tane kalkandan ve otuz tane elbiseden daha fazla miktardaki eşyayı bırakıp kaçtılar. Bıraktıkları herbir şey üzerine bir işaret koyuyordum ki Rasûlullah (s.a.v.)'ın ashabı onu tanısınlar. Nihayet bir tepenin dar yolundan geçmekteyken Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr yardım için onlara geldi. Oturup kuşluk vakti kahvaltılarını yapmaya başladılar. Uyeyne beni görünce: «Bu da ne oluyor?» diye sordu. Onlar: «Dün bundan çok sıkıntılar çektik, elimizde buulnan herşeyi bizden kurtardı.» Yerimden ayrılmadan Rasûlullah (s.a.v.)'ın atlılarının ağaçlar arasından görülmekte olduğunu farkettim. Onlardan ilk gördüğüm kişi Esed'li el-Ahram'dır. Adı Muhriz b. Nadla'dır. Esed bint Huzeyfe kabilesine mensuptur. Onun arkasından Ebu Katâde bu ikisinin de arkasında el-Mikdâd b. Amr el-Kindî vardı. Ben, el-Ahram'ın atının dizginlerini tutarak: «Bunlardan kendini koru, Rasûlullah (s.a.v.) ve arkadaşlarına varıncaya kadar senin yolunu kesmesinler» dedim. O ise bana: «Ya Seleme, eğer Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsan benimle şehidlik arasına girme» dedi. Seleme devam ediyor: Bunun üzerine onu bıraktım; o ve Abdurrahman b. Uyeyne karşı karşıya geldiler. Ahram, Abdurrahman'ın atını vurdu. Abdurrahman ise ona bir darbe vurarak onu öldürdü. Bundan sonra Abdurrahman, el-Ahram'ın atına geçip bindi. Rasûlullah (s.a.v.)ın atlısı Ebû Katâde Abdurrahman'a yetişti ve kılıcını ona sapladı. Ondan sonra da bütün talancılar kaçıp gittiler. Seleme der ki: Muhammed'i şereflendirene yemin ederim, mutlaka onların peşinden yürüye yürüye gideceğim onları takip edeceğim. Ta ki Muhammed'in ashabının ne tozunu ne de kendilerini görmeyeyim.

Talancılar, içinde su bulunan bir mağaraya güneş batmadan önce vardılar. Bu mağaraya «Zû Kared» adı veriliyordu. Onlar, bu mağaradaki sudan içmek istediler. Çünkü çok susamışlardı. Benim arkalarından koşmakta olduğumu görünce, onları kovaladım ve bir damla suyun tadına bile bakamadılar. «Zû Ebher» diye bilinen bir eve girdiler. Bir okumu atıp onlardan birisinin koluna sapladım ve bu arada şunları söyledim: «Al şu oku ben el-Ekva'ın oğluyum, bugün helal süt emmişlerin günüdür.» Tepede iki tane at gördüm. Onları da alıp Peygamber (s.a.v.)'in yanına getirdim.

Amcam Âmir, birisinin içinde biraz süt ve bir başkasında da su bulunan birer kapla yanıma gelip beni yetişti. Su ile abdest alıp, namaz kıldım ondan sonra da sütü içtim. Daha sonra Peygamber (s.a.v.)'in yanına vardım. Hz. Peygamber (s.a.v.)'i Zû Kared suyunun kenarında buldum. Rasûlullah (s.a.v.)'ın düşmanın elinden kurtardığım develeri bütün kalkanları ve elbiseleri almış olduğunu gördüm. Bilâl onlara dişi bir deve kesmiş ve etini yemeleri için kızartıyordu. Ben: «Ey Allah'ın Rasûlü bırak da ben kendim için yüz adam seçeyim ve onlardan göz kırpacak kimse bırakmayayım.» dedimse de Rasûlullah (s.a.v.) güldü ve şöyle buyurdu: «Bunlar Gatfân bölgesine hücum edecekler» dedi. Ondan sonra Gatfân'dan bir adam gelerek şunları söyledi: «Filan kişi onlar için develer kesmiş bulunuyor. Onlar develerin derisini yüzmekteyken bir toz gördüler ve «Peşinizden gelenler var» diyerek kaçmaya tekrar koyuldular.

Sabahı ettiğimizde Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: «Bizim en iyi atlımız Katâde, en iyi piyademiz de Seleme b. el-Ekvâ'dır» dedi ve bana hem süvari payı, hem de piyade payı verdikten sonra «el-Adba» diye bilinen bineğinin üzerine kendisiyle birlikte beni de bindirdi. Yolumuza devam etmekte iken, Ensâr'dan hiç bir şekilde kimsenin geçemediği birisini gördüm. «Benimle yarışacak kimse var mı?» diye defalarca söyleyince ben de: «Ya Rasûlullah, annem babam sana feda olsun, bu adamla yarışmak için bana müsaade buyur» deyince o da: «Arzu ediyorsan yarış» cevabını verdi. Seleme devam ediyor: Oldukça hırslandım bir veya iki aşamadan sonra onu yetişerek ona: «Allah'a yemin ederim seni geçtim» dedim ve Medine'ye ondan önce vardım. Üç gün durduktan sonra Hayber'e doğru çıktık.

İlk olarak bu gazvede «Ey Allah'ın atlıları bininiz» diye seslenildi. Bundan önce böyle bir ifade kullanılmamıştı.

Huzâ'a'lılardan Mustalıkoğulları Gazvesi

Bu gazve Zû Kared Gazvesi'nden sonra zikredilir. Bu gazve, hicretin altıncı yılının Şaban (16 Aralık 627-13 Ocak 628) ayında olmuştur. Rasûlullah (s.a.v.), Mustalıkoğulları'nın kendisine karşı toparlandıkları haberini aldı. Komutanları Rasûlullah (s.a.v.)'ın hanımı Cüveyriye'nin babası olan Hâris b. Ebi Dırâr idi. Onların haberini alınca, Rasûlullah (s.a.v.) onlara karşı hazırlanıp çıktı. Ve Kudeyd taraflarında «el-Müreysî'» diye bilinen bir su yakınlarında onlarla karşılaştı. Her iki taraf birbirleriyle çarpıştı. Müşrikler yenilgiye uğradı. Onlardan pek çok kişi öldürüldü. Müslümanlardan da adı Hişam b. Sübâba olan Mikyas b. Sübâbe'nin kardeşi Leys b. Bekroğullarından bir müslüman şehîd oldu. Hişâm'ı Ubâde b. es-Sâmit'in soyundan Ensâr'dan birisi onu düşmandan bir kişi zannederek hataen öldürdü. Rasûlullah (s.a.v.) pek çok esir aldı ve bu esirleri müslümanlar arasında paylaştırdı. Bunlar arasında el-Hâris b. Dırâr'ın kızı Cüveyriye de vardı. Paylaştırma esnasında Cüveyriye, Sâbit b. Kays b. Şemmâs ya da onun amcasının oğlunun payına düştü. Cüveyriye, onunla mükâtebede bulundu. (Yani cariyelikten kurtulmanın karşılığında belirli bir mal vermek üzere anlaştı.) Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanına vararak kitâbet bedeli konusunda ondan yardım isteyince, Hz. Peygamber ona: «Bundan daha hayırlısı için ne dersin?» deyince Cüveyriye: «Ne olabilir ki o ya Rasûlullah?» diye sordu. Hz. Peygamber: «Senin kitâbet bedelini öderim, sonra da seninle evlenirim» cevabını verince, Cüveyriye: «Olur ya Rasûlullah» dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) de öyle yaptı. Müslümanar da durumu haber alınca, «Artık bunlar Rasûlullah (s.a.v.)'ın hısımlarıdır» diyerek Mustalıkoğullarından yüz aileden daha fazlasını serbest bıraktılar. Bu bakımdan kavmi için Cüveyriye'den daha mübarek hiçbir kadın olmamıştır.

Konaklanılan yerde herkes su içmek için gitmişken Ömer b. el-Hattâb ile birlikte Gıfâroğulları'ndan Cehcâh adında bir ücretli kişi vardı. Cehcâh ile Cüheyne'li Sinan birbirlerini sıkıştırdılar. Sinan'la çarpışmaya başladılar. Cüheyne'li: «Ey Ensâr topluluğu» Cehcâh işe: «Ey Muhacirler topluluğu» diye bağırınca Abdullah b. Ubeyy b. Selûl, aralarında genç yaşta bulunan Zeyd b. Erkam'ın da bulunduğu bir kaç kişi ile birlikte idi. İbn Selûl şöyle dedi: «Bunlar, işi bu noktaya mı getirdiler? Bunlar, bizim yurdumuzda bize karşı çıkmaya başladılar. Allah'a yemin ederim **«Medine'ye varacak olursak, daha şerefli olan ordan zelil olanları mutlaka çıkartacaktır»** (Münâfikûn, 63/8) diyerek kavminden hazır bulunanların yanına gidip şunları söyledi: «İşte kendi kendinize yaptıklarınız, onları kendi ülkenize misafir kabul ettiniz mallarınızı onlarla paylaştınız,

Allah'a yemin ederim, eğer elinizdekileri onlara vermeyecek olursanız, başka yere gitmek zorunda kalacaklardır.»

Zeyd, Abdullah'ın bu söylediklerini işitti. Bunları Peygamber (s.a.v.)'e gidip anlattı. Bu sırada Rasûlullah (s.a.v.) savaşın arta kalan işlerini de bitirmiş bulunuyordu. Zeyd ona bu haberi verdiğinde, Ömer b. el-Hattâb da yanında idi. Ömer: «Ey Allah'ın Rasûlü, Abbâd b. Bişr'e emret, onu öldürsün» dediyse de Rasûlullah (s.a.v.): «Peki, insanlar Muhammed ashabını öldürüyor, diye konuşacak olursa, durum nasıl olur? Fakat söyleyin, yolumuza devam edeceğimize dair halkı uyarsınlar.» Böylelikle müslümanların aralarındaki tartışmaya bir son vermek amacıyla hiç gideceği yokken oradan ayrılıp gitti.

Üseyd b. Hudayr, Hz. Peygamber (s.a.v.)'le karşılaşıp ona selam vererek sordu: «Ey Alah'ın Rasûlü, hiç gitmeyecek bir saatte kalkıp gittin?» deyince Hz. Peygamber: «Abdullah b. Ubeyy'in söylediklerini duymadın mı?» diye sordu. Bu sefer Üseyd: «Nedir bu söyledikleri?» diye sorunca Hz. Peygamber: «O Medine'ye döndüğünde daha aziz olanın, zelil olanı oradan çıkartacağını ileri sürüyor.» Bu sefer Useyd: «Allah'a yemin ederim, dilersem onu sen dışarı çıkartırsın. Çünkü muhakkak sen azzisin, o ise zelildir.» dedi ve sonra şöyle ekledi: «Ya Rasûlullah, ona yumuşak davran. Allah'a yemin ederim, Allah bize seni ihsan edip geldiğin sırada Abdullah'ın kavmi, başına taç giydirip kendilerine kıral yapmak için tacını hazırlıyorlardı. O, kırallığını elinden senin aldığın görüşündedir.»

Abdullah b. Ubeyy, Zeyd'in, durumu Peygamber (s.a.v.)'e ilettiğini işitince Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanına giderek, Zeyd'in söylediği şeyleri söylemediğine ve bu şekilde asla konuşmadığına dair yemin etti. Abdullah kavmi arasında şerefli ve soylu birisi idi. Kavmi şöyle dedi: «Ya Rasûlullah, olabilir ki o genç çocuk yanılmıştır.» Fakat bu sefer yüce Allah «**Münafıklar sana geldiklerinde**» (Münâfikûn, 63/1) âyet-i kerimesi'ni Zeyd'i tasdik etmek üzere inzâl buyurdu. Bu ilk âyetler nazil olunca Rasûlullah (s.a.v.) Zeyd'in kulağından yakalayarak: «Yüce Allah'ın doğrulayarak temize çıkardığı kulak budur işte» diye buyurdu.

Abdullah b. Übeyy b. Selûl'un oğlu Abdullah da babasının durumundan haberdar olunca, Peygamber (s.a.v.)'ın yanına gelerek şunları söyledi: «Ey Allah'ın Rasûlü, senin babamı öldürmek istediğin haberini aldım. Eğer gerçekten böyle bir iş yapacaksan bana emret, kafasını sana ben getireyim. Korkarım ki başkasına onu öldürmeyi emredersin de nefsime kapılır babamın katilinin halk arasında dolaşmasını görmeye tahammül edemeyerek onu öldürür, böylelikle bir kâfire karşı bir mü'mini öldürmüş olacağından Cehenneme giderim.» deyince, Peygamber (s.a.v.) ona: «Ha-

yır, bilâkis O bizimle birlikte kaldığı sürece biz ona yumuşak davranacağız ve onunla güzel arkadaşlık edeceğiz.» Bundan sonra Abdullah b. Ubey b. Selûl hoş olmayan bir iş yaptıkça kavmi gider onu bundan dolayı kınar, hatta azarlar ve onu tehdit ederdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) Abdullah'ın kavminin bu durumlarını öğrenince, Ömer b. el-Hattab'a şunları söyledi: «Durumu nasıl görüyorsun ya Ömer? Allah'a yemin ederim sen söylediğin zaman onu öldürmüş olsaydım, bazı kimseler bundan yüz çevirirler ve burun bükerlerdi. Fakat şu anda aynı kimselere onu öldürmelerini emredecek olursam onu kesinlikle öldürürler.» Bunun üzerine Hz. Ömer de: «Gerçekten Rasûlullah'ın emri benim görüşümden daha bereketlidir» diyerek doğruladı.

Yine aynı yıl Mikyas b. Subâbe müslüman olduğunu gelip açıklayarak dedi ki: «Ey Allah'ın Rasûlü, ben müslüman olarak geldim. Kardeşimin diyetini istiyorum.» Kardeşi hataen öldürülmüştü. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) kardeşi Hişâm b. Subâbe'nin diyetinin verilmesini emretti. Hişâm'ın nasıl öldürüldüğüne dair haberi az önce anlatmıştık. Mikyas, Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanında fazla bir süre kalmadan kardeşini öldürenin üzerine hücum etti ve onu da öldürerek irtidat edip Mekke'ye kaçıp gitti. Bu olayla ilgili olarak da şu beyitleri söyledi:

«Düzlükte yaslanmış olarak düşmesi
Kana boyanması elbisesinin, soğuttu içimi.
Ölüdüremeden önce onu tüm düşüncelerim
Uyutmuyordu, rahat vermiyordu yatakta
Adağım yerine geldi intikamımı aldım
Putlara ilk geri dönen de ben oldum.»

İfk Hadisesi

İfk Hadisesi Mustalıkoğulları Gazvesi sırasında olmuştu.

Rasûlullah (s.a.v.) yolun bir kısmında iken İfk Olayı'nı çıkartanlar söylediklerini söylemişti. Bu konuda söylenenler arasında Hz. Âişe'den gelen şu rivayet durumu açıklamaktadır: Hz. Âişe der ki: Rasûlullah, (s.a.v.) Medine'nin dışına sefere çıkmak istediği zaman hanımları arasında kur'a çekerdi. Kur'a, hangilerine çıkarsa Hz. Peygamber (s.a.v.) onu alır, yanında götürürdü. Mustalıkoğulları Gazvesi olduğu sırada yine hanımları arasında kur'a çekmiş, böylece kur'a bana isabet etmişti. Bunun için beni yanına alarak sefere çıkmıştı. Kadınlar o sırada sabahları pek et yemezlerdi. Öğlene kadar kalabilecek kadar birşeyler yerlerdi. Devem

konaklayacak yere vardığında ben hevdecimde oturur, ondan sonra devemi çekenler gelir, içinde olduğum halde hevdeci alır devenin sırtına yerleştirirler, daha sonra devenin yularını çekerek yollarına devam ederlerdi. Hz. Âişe devam ediyor: Rasûlullah (s.a.v.) bu seferinden geri döndüğünde, gecenin bir bölümünde Medine'ye yakın bir yerde konakladı. Daha sonra o ve seferde bulunan diğer kimseler konaklanılan yerden kalkıp gittiler. O sırada ben bazı zaruri ihtiyaçlarım için hevdeçten dışarı çıkmıştım. Boynunda Zafer Boncuğundan bir gerdanlık da vardı. Farkında olmadan boynumdan düşmüştü. Hevdece geri döndüğümde gerdanlığı aradımsa da bulamadım. Herkes de yola koyulmuştu. Bulunduğum yere geri döndüm, orada gerdanlığı aradım ve buldum. Benim devemi çekenler gelip hevdeci almış ve benim de onun içerisinde bulunduğumu sanmışlardı. Âdetleri üzere onu deveye yükleyip yollarına devam etmişler. Konak yerine vardığımda her taraf ıpısızdı, hiç kimse yoktu. Bunun üzerine cilbâbıma sarındım ve olduğum yerde kaldım. Beni arayacak olurlarsa onların geri döneceklerini biliyordum.

Hz. Âişe devam ediyor: Allah'a yemin ederim ben bu şekilde yerimde durmuşken Safvân b. el-Muattal es-Sülemî yanıma geldi. O da bir ihtiyacı dolayısıyla askerden geri kalmış ve onlarla beraber geceleyememişti. Benim karartımı görünce, yanımda duruncaya kadar geldi ve beni tanıdı. Örtü emri inmeden önce, beni görmüştü. Beni görünce, istircâ' (innâ lillâh ve innâ ileyhi râczi'ûn demek) da bulundu ve bana şöyle dedi: «Niye geri kaldın?» Ben kendisiyle konuşmadım. Daha sonra devesini yaklaştırıp, «deveye bin» dedi. Ben de deveye bindim. O da devenin yularını yakalayarak alelacele yol almaya başladı.

Kafile konaklayıp istirahat için durmuşken adam benim devemin yularını çekerek göründü. Benim hakkımda iftirada (ifk) bulunanlar söylediklerini söylemeye koyuldular. Asker birbirine karıştı. Ben ise bu konuda hiçbir şey bilmiyordum. Medine'ye vardığımızda çok şiddetli bir şekilde rahatsızlandım. Bu söylenenler Rasûlullah (s.a.v.)'ın, benim ebeveynimin kulağına kadar varmış, fakat bana hiç birşeyden söz etmemişlerdi. Ancak Rasûlullah (s.a.v.)'tan görmeye alışkın olduğum bazı lâtifelerini göremez olmuştum. Annem benim hastalığıma bakmakta iken yanıma girdi. Ve: «Sizin bu kızınız nasıl?» diye sordu ve hiç birşey eklemedi. Onun bana karşı bu şekilde katı davranmasından oldukça rahatsızlandım. Bunun üzerine bana bakmak üzere annemin yanına gitmek için kendisinden müsaade istedim, o da bana müsaade buyurdu. Ben de annemin yanına gittim. Yirmi küsur gün sonrasına kadar rahatsızlığımdan nekâhât devresine varıncaya kadar hiç birşey bilmeden öylece kaldım.

Hz. Âişe, devam ediyor: Bizler arap kavmi olarak kokusundan tiksindiğimiz ve tahammül etmediğimiz için evlerimizde şu kenefleri tutmazdık. Her gece kadınlar bu tür ihtiyaçlar için tenhalığa çıkarlardı. Yine bir gece bir ihtiyacım için dışarı çıkmışken yanımda Ebû Ruhm b. el-Muttalib'in kızı Mistah'ın annesi vardı. Mistah'ın annesinin annesi Ebû Bekr es-Sıddîk'in teyzesi idi. Âişe der ki: Allah'a yemin ederim Mistah'ın annesi bu şekilde yürümekte iken ayağı elbisesine takılıp tökezledi ve: «Mistah kahrolsun» diye söylendi. Bu sefer ben ona: «Allah'a yemin ederim Muhâcirlerden ve Bedir'de bulunmuş olan bir kimse için çok kötü bir söz söyledin» deyince bana: «Bu işin haberi sana ulaşmadı mı?» dedi. Ben de: «Haber dediğin nedir?» diye sorunca bana bütün olanları anlattı. Hz. Âişe devam ediyor: Allah'a yemin ederim ihtiyacımı karşılamak gücü kendimde bulamadığımdan geri döndüm ve o kadar çok ağlamaya koyuldum ki sanki ciğerim paramparça olacaktı. Anneme: «Herkesin konuştuğunu biliyorsunuz, sense bana bundan tek bir kelime bile söz etmedin,» deyince, annem: «Yavrucuğum, kendine acı! Allah'a yemin ederim, senin gibi güzel bir kadının eğer kumaları varsa ve eşi tarafından da sevilmekteyse, mutlaka kumaları da onu kıskanır, insanlar da onun bu durumunu her zaman için değerlendirmekten uzak kalmaz.» dedi. Hz. Âişe devam ediyor: Rasûlullah, (s.a.v.) müslümanlar arasında ayağa kalkmış onlara bu konuda hitapta bulunmuş, benim de bunlardan hiçbir haberim olmamıştı. Şöyle buyurmuştu: «Ey insanlar, bazı kimselere ne oluyor ki ailem ile ilgili olarak bana eziyet veriyorlar? Ve onlar hakkında gerçek olmayan şeyler söylüyorlar? Allah'a yemin ederim, hakkında hayırdan başka birşey bilmediğim ve benim hanelerimden herhangi birisine ancak benimle birlikte olduğu zamanlarda girmiş bir adam hakkında bunları söylüyorlar.»

Abdullah b. Ubeyy b. Selûl, Hazrec Kabilesinden bazı kimselerle birlikte bu konuyu diline dolamış; bununla birlikte Mistah ve Hamne bint Cahş da konuyu dillerine dolamışlardı. Çünkü Hamne'nin kızkardeşi olan Zeyneb, Rasûlullah (s.a.v.)'ın hanımı idi. O da kızkardeşinin lehine kumalık gayretiyle bazı yaygaralar etrafa yaymıştı. Rasûlullah (s.a.v.) bu konuda söylediklerini söyleyince Üseyd b. Hudayr şöyle söyledi: «Ey Allah'ın Rasûlü, eğer bu kimseler Evs Kabilesi'nden ise senin adına onların hakkından geliriz. Eğer kardeşlerimiz Hazrec Kabilesi'nden ise bize ne arzu edersen onu emret.» Bunun üzerine Sa'd b. Ubâde şöyle dedi: «Allah'a yemin ederim sen bu sözleri onların Hazrec'den olduklarını bildiğin için söylüyorsun, eğer bunlar senin kavminden olsaydı böyle konuşmazdın» deyince, Useyd: «Hayır yalan söyledin, fakat sen münafıksın ve münafıklar adına tartışıyorsun.» dedi herkes birbirine girdi, neredeyse aralarında bir çarpışma olacaktı. Rasûlullah (s.a.v.), minberden indi, Ali b. Ebî

Tâlib ile Üsâme b. Zeyd'i çağırdı ve onlarla tanıştı. Usâme hayır söyleyip beni övdü. Ali ise şöyle söyledi: «Gerçekten kadınlar pek çoktur. İyisi mi sen hizmetçiye sor, o sana doğruyu söylesin.» Rasûlullah (s.a.v.) Berîre'yi çağırıp sordu. Hz. Ali, kalkıp onu çok şiddetli bir şekilde dövmeye koyuldu ve şöyle dedi: «Rasûlullaha doğruyu söyle.» Berîre: «Allah'a yemin ederim hayırdan başka birşey bilmiyorum. Benim onda kusur olarak gördüğüm yalnızca onun hamur yoğururken uyuklaması ve kuşun gelip o hamurdan yemesinden ibarettir.»

Daha sonra ebeveynim ve Ensâr'dan bir kadın bulunuyorken Rasûlullah (s.a.v.) yanıma girdi. Ben ağlıyordum, o kadın da ağlıyordu. Rasûlullah, Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: «Ya Âişe, insanların konuştuğu şeyler senin kulağına da gelmiştir. Eğer bir kötülük işlemiş isen Allah'a tevbe et,» dedi.

Hz. Âişe der ki: Allah'a yemin ederim anında gözyaşlarım sanki çekildi ve ondan hiçbir şey hissetmez oldum. Ona cevap vermeleri için ebeveynime baktımsa da cevap veremediler. Onlara: «Ona cevap vermiyor musunuz?» diye sorunca, onlar: «Allah'a yemin olsun ona ne cevap vereceğimizi bilmiyoruz» dediler. O günlerde Ebû Bekr'in evine giren musibet gibi bir musibetin başka herhangi bir eve girdiğini bilmiyordum. Onlar bu şekilde dururken ağlayarak, şunları söyledim: «Allah'a yemin ederim senin sözünü ettiğin şeylerden ebediyyen tevbe etmeyeceğim. Allah'a yemin ederim, eğer ben yaptım diyecek olursam, -ki Allah benim böyle bir şeyden uzak olduğumu çok iyi bilir- o zaman sen beni tasdik edeceksin. Hayır böyle birşey yok diyecek olursam, o zaman da sen beni tasdik etmeyeceksin.» Daha sonra Ya'kub ismini hatırlamak istedimse de hatırlayamayarak şöyle dedim: «Fakat ben Yûsuf'un babasının söylediği gibi: **«Güzel bir sabırla sabredeceğim, sizin söylemekte olduğunuza karşı kendisinden yardım dilenen yalnız Allah'tır.»** (Yusuf, 12/18) diye söyleyeceğim. Kendi durumumu düşünerek hakkımda müslümanların okuyup duracağı Kur'ân'dan bazı âyetlerin ineceğini zannetmiyor ve kendimi bu konuda küçük görmekle birlikte yüce Allah'ın Rasûlü'ne bir rüya göstererek hakkımda söylenenleri yalan çıkaracağını ümit ediyordum.

Hz. Âişe anlatmasına devam ederek: Allah'a yemin ederim, Rasûlullah (s.a.v.), oturduğu yerden ayrılmadan ona vahiy geldi. Elbisesiyle örtündü. Bana gelince, Allah'a yemin ederim hiçbir şeyden korkmadım ve aldırış bile etmedim. Çünkü kendimin böyle birşeyden berî olduğumu iyi biliyordum. Allah'ın bana zulmetmeyeceğine inanıyordum. Ebeveynime gelince, Rasûlullah (s.a.v.)'ın üzerinden vahyin etkileri kalkar-kalmaz Allah'ın insanların hakkımda söylediklerini doğrulayacağını korktuklarından nerdeyse ödleri kopuyordu. Hz. Âişe devam ediyor: Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.)'ın üzerinden vahyin etkileri çekildi. İnci taneleri gibi terler dö-

küyordu. Alnından terleri silerek: «Müjdeler olsun ya Âişe, Allah senin bu konuda tertemiz olduğuna dair hükümler indirdi.» Ben de: «Elhamdulillâh, (Allah'a hamdolsun)» deyince, Rasûlullah halkın arasına çıktı. Onlara bir hutbe okudu ve onlara benim hakkımda nazil olan Kur'ân âyetlerini okumaya başladı. Daha sonra Mistah b. Üsâse, Hassân b. Sâbit, Hamne bint Cahş'a -ki bunlar bu konuda kötülüğü açık açık söyleyen kimselerdi- had vurulmasını emretti. Ebû Bekir, ebediyyen Mistah'a infakta bulunmayacağına dair yemin edince yüce Allah da: **«Sizden fazilet sahibi olan kimseler (infak etmeyeceklerine dair) yemin etmesinler.» (Nûr, 24/22)** buyruğunu inzal etti. Bu sefer Ebû Bekir «Ben Allahü Teâlânın bana mağfiret buyurmasını arzuluyorum» diyerek Mistah'a daha önce yapmış olduğu harcamaları, infakı tekrar yapmaya başladı. Daha sonra Safvân b. el-Muattal, Hassân b. Sabit'in üzerine kılıcıyla atılıp ona bir darbe indirerek şu beyiti söyledi:

«Şu kılıç darbesini al benden; çünkü ben,
Bana hicvedilince şair olmadığım için şiir söyleyemem»

Sabit b. Kays b. Şemmâs ileri atılarak ellerini boynuna dolayıverdi. Ondan sonra onu alıp Hâris b. el-Hazrec'in yanına götürdü. Yolda Abdullah b. Revâha onu görünce, «Bu ne?» diye sorunca, Sâbit şöyle dedi: «Hassân'ı vurdu, onu öldürmüş olduğunu zannediyorum» deyince, Abdullah: «Rasûlullah (s.a.v.) yaptıklarından herhangi bir şeyi işitti mi?» diye sorunca Sâbit: «Hayır, Allah'a yemin ederim birşey bilmiyor» deyince, Abdullah: «Sen çok ileri gitmişsin, cür'etkâr davranmışsın, adamı serbest bırak» dedi. Sâbit de onu serbest bırakmıştı. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.)a bundan söz edince, o da Hassân ile Safvân b. el-Muattal'ı çağırdı. Safvân: «Ya Rasûlullah, bana hiçvetti. Bana çok eziyet etti, bu yüzden ben de onu vurdum.» deyince, Rasûlullah (s.a.v.) Hassân'a: «Ya Hassân, iyilik yap» deyince, Hassân: «Ey Allah'ın Rasûlü, bunu sana bırakıyorum» dedi. Bu sefer Rasûlullah (s.a.v.) yarasına karşılık olarak «Beyrahâ» diye bilinen Hudeyleoğullarının köşkünü ve Kıbtî bir cariye olan Şîrîn'i ona verdi. Şîrîn, Rasûlullah (s.a.v.)ın oğlu olan İbrahim'in annesi Mariye'nin kızkardeşi idi. Şîrîn'in Hassân'dan Abdurrahman adında bir oğlu olmuştu. Safvân iktidarsız olduğu için kadınlara yaklaşamıyordu. Daha sonra öldürülerek şehit edildi.

Hudeybiye Umresi

Bu sene Rasûlullah (s.a.v.) umre yapmak üzere ve savaş kasdetmeksizin Zülkade (13 Mart-11 Nisan 628) ayında yola çıktı. Yanında Muhâcir-

ler'den, Ensâr'dan ve çöl araplarından kendisine tâbi olan bin dörtyüz kişilik bir cemaat de vardı. 1500 ve 300 de denilmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) kurbanlıkları beraberinde alarak, yetmiş deve götürdü ki, herkes onun Beytullah'ı ziyaret etmek için geldiğini görüp anlasın. «Usfân» diye bilinen yere varınca, Büsr b. Süfyân el-Kâ'bî ile karşılaştılar. Büsr ona: «Ey Allah'ın Rasûlü, bu Kureyş senin buraya geldiğini haber aldı. Bunun için «Zû Tavâ» diye bilinen yerde toplanmış ve onlar olduğu sürece asla Kâbe'ye girmeyeceğine dair yemin etmişler. Bunun içinde Hâlid b. Velîd'i, «el-Gamîm» diye bilinen yere de ileri güç olmak üzere göndermiş bulunuyorlar.»

Denildiğine göre Hâlid, Peygamber (s.a.v.) ile bulunuyor ve müslüman olmuş idi. Rasûlullah (s.a.v.) onu ileriye göndermiş İkrime b. Ebî Cehil ile karşılaşmış ve onu yenilgiye uğratmıştır. Fakat birinci rivâyet daha doğrudur.

Büsr, Rasûlullah (s.a.v.)a Kureyş'in yaptıklarını haber verince şöyle buyurdu: «Yazıklar olsun Kureyşe, savaş onları yiyip bitirdi. Onlara ne zarar gelir ki beni diğer insanlarla başbaşa bıraksalar? Eğer başka insanlar bana kötülük yaparlarsa zaten istedikleri arzuları gerçekleşir. Yok Allah bana zafer verirse o zaman onlar da fazladan İslâma girerler. Allah'a yemin ederim, Allah bu dini üstün kılıncaya, ya da bu eski tutumları ortadan kalkıncaya kadar Allah'ın beni kendisiyle gönderdiği dâvâ (İslâm) ile onlarla cihad etmeye devam edeceğim.» diye buyurdu.

Daha sonra onların izledikleri yolun dışında başka bir yol takip ederek sağ taraftan ilerlemeye başladı. Ondan sonra Hudeybiye'nin üst tarafında kalan Murâr tepesini izledi. Bu tepede devesi çökünce herkes: «Deve oturup çöktü» diye söyledi. Rasûlullah (s.a.v.): «Hayır, dedi. Deve kendiliğinden oturup çökmedi. Fakat fili Mekke'ye gitmekten alıkoyan ne ise, onu da alıkoydu. Bugün Kureyş beni neye çağırırsa eğer bu çağırdıklarında bir akrabalık hukukuna riayet (sıla-i rahim) varsa mutlaka onların istediklerini yerine getiririm» diye buyurduktan sonra insanlara: «Bineklerinizden ininiz» diye emir verdi. Onlar: «Bu vadide su yok» deyince, ok torbasından bir ok çıkartıp onu ashabından birisinin eline verdi. O da çevrede bulunan kuyulardan birisine indi, onu kuyunun orta yerine gömdü. Su oldukça taştı, o kadar ki herkes bu suyun kenarında develerini çöktürdü. Sözü edilen bu oku alan kişinin adı, Peygamber (s.a.v.) kurbanlık develerinin sürücüsü olan Nâciye b. Umeyr idi.

Onlar burada konaklamışken Huzâ'alı Büdeyl b. Verkâ' kavmi olan Huzâ'alılardan birkaç kişi ile birlikte çıkageldi. Huzâ'a'lılar Rasûlullah (s.a.v.) için Tihâme'den casusluk yaparlardı. Büdeyl şöyle söyledi: «Ben,

Ka'b b. Lüey ile Âmir b. Lüey'i Hudeybiye sularının yanında konaklamış buldum. Onlar seninle savaşmakta ve seni Beyt'i ziyaretten alıkoymakta kararlı bulunuyorlar.» Peygamber (s.a.v.): «Biz, kimseyle savaşmak için buraya gelmedik. Biz umre yapmak üzere gelmiş bulunuyoruz. Kureyş, arzu ederse onlara belirli bir süre veririz, bizi diğer insanlarla başbaşa bırakırlar. Yok eğer kabul etmeyecek olurlarsa nefsimi elinde tutana yemin ederim ki bir başıma kalıncaya kadar onlarla savaşıp duracağım.»

Büdeyl, Kureyş'in yanına varıp onlara Peygamber (s.a.v.)in söylediklerini bildirince Urve b. Mes'ûd es-Sakafî ayağa kalkarak: «Bu adam size doğru bir plân teklif etti. Onu kabul ediniz. Beni bırakın, onun yanına gideyim» deyince Kureyşlilerin de: «Peki ona git,» diye cevap vermeleri üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.)in yanına gidip onunla konuşmaya başladı. Ve şunları söyledi: «Ya Muhammed, sen çeşitli insanları bir araya topladın. Ondan sonra onlarla birlikte asıl kendini himaye edecek kimselerin yanına getirdin, ki seni himaye edecek kimseleri ortadan kaldırasın diye. İşte Kureyş, yanına kendilerine sığınmış olanları, ehlî olan ve olmayanları da almış, sırtlanların derilerini giymiş ve Allahü Teâlâ'ya sen ebediyyen Mekke'ye zorla girmeyeceksin diye söz vermiş olarak gelmiş bulunuyorlar. Allah'a yemin ederim bunlar sanki yarın senden, çevrenden açılıp gidecekler» deyince Ebû Bekir (r.a.): «Git, Lât'ın bızırını emmeye devam et. Biz mi onun yanından ayrılacakmışız?» deyince Urve: «Bu kim oluyor? Ya Muhammed?» diye sorunca, Peygamber (s.a.v.): «Bu, Ebû Kuhâfe'nin oğludur» cevabını verdi. Bu sefer Urve: «Allah'a yemin ederim, eğer senin benim yanımda hatırın olmasaydı mutlaka sana bunun karşılığını verirdim» dedi. Urve, Rasûlullah (s.a.v.) ile konuşurken Rasûlullah'ın sakalını eline alıp konuşuyordu. Bu sırada Muğîre b. Şu'be de Rasûlullah (s.a.v.)ın başı ucunda kılıcı elinde duruyor, Urve'nin elini Peygamber Efendimiz'in sakalına uzattıkça geri itiyor ve: «Bu kılıcım boynunu bulmadan elini çek!» diyordu. Urve, bir daha «Bu kim?» diye sorunca, Peygamber (s.a.v.): «Bu senin kardeşinin oğlu Muğîre'dir» cevabını verince, Urve: «Bu ne biçim sözünde durmamaktır? Ben senin işlediğin kötülüğü daha dün silebildim» dedi. Muğîre, Mâlikoğullarından onüç kişi öldürmüş ve sonra da kaçmıştı. Öldürülenlerin kabilesi olan Mâlikoğulları ile Muğîre'nin kabilesi olan el-Ahlâf birbirlerine karşı çıkmaya başladılar. Bunun üzerine Urve, öldürülmüş olanların kabilesine onüç kişinin diyetini vermiş ve böylece iş düzelmişti.

Urve ile Peygamber (s.a.v.) arasında konuşma uzayıp gitti. Sonunda Peygamber (s.a.v.), Büdeyl'e söylediğine benzer şeyler söyleyince, Urve şöyle sordu: «Ya Muhammed, diyelim ki sen kavminin kökünü kazıdın.

Şimdiye kadar araplardan birisinin kendi soyunu kökten kazıdığını işittin mi?»

Peygamber (s.a.v.)in ashâbı, etrafına toplanmaya başladılar. Allah'a yemin ederim, Peygamber (s.a.v.) göğsünden veya başka herhangi bir tarafından en ufak birşey atacak bile olsa ashabından birisinin eline geçer, onunla yüzünü ve tenini silerdi. Onlara birşey emredecek olursa hep birlikte yarışırcasına yanına koşarlardı. Abdest aldığı zaman abdest suyunu ellerine geçirebilmek için nerdeyse birbirleriyle çarpışırlardı. Ona olan saygılarından dolayı ona açık açık bakamıyorlardı.

Bunların hepsini dikkatle izleyen Urve arkadaşlarının yanına dönerek onlara şöyle söyledi: «Ey benim kavmim, ben Kisrâ'ya, Kayser'e ve Necâşî'ye elçi olarak gittim. Allah'a yemin ederim ki Muhammed'in ashabının Muhammed'i ta'zim ettiği kadar hiçbir hükümdarın yakınları tarafından bu şekilde ta'zim edildiğini görmedim.» dedikten sonra onlara gördüklerini bir bir anlattı. Ve Peygamber (s.a.v.)in söylediklerini aktardı.

Adı el-Hüleys b. Alkame olan Ehâbiş'in reisi Kinâne'den bir şahıs: «Beni bırakın onun yanına gideyim» deyince, Kureyşliler: «Haydi git.» dediler. Peygamber (s.a.v.) onu görünce: «Bu filandır, O, Kâbe'de kurban edilmek üzere götürülen develere büyük saygı gösteren bir kavimdendir, onun için develeri gözünün önüne sürünüz.» diye buyurdu. el-Hüleys, kurbanlık develeri görünce, Peygamber (s.a.v.)in yanına varmadan Kureyş'in yanına geri döndü: «Ey kavm, ben geri çevrilmesi kesinlikle doğru olmayan belirtileri içerisinde olmak üzere kurbanlık develeri gördüm.» deyince, Kureyşliler: «Otur yerine, sen bir çöl bedevisisin, birşey bilmezsin» dediler. Bu sefer el-Hüleys: «Allah'a yemin ederim, biz sizlerle Beytullah'ı ta'zim etmek üzere gelenleri geri çevirmek için antlaşmadık. Allah'a yemin ederim ya Muhammed'i serbest bırakır gelmesine imkân verirsiniz, ya ben ve bütün Ehâbiş tek bir adam olarak ayrılır gideriz.» deyince, Kureyşliler: «Nasıl arzu edersen, ya Hüleys, bırak da biz bildiğimizi yapalım» dediler.

Adı Mikrez b. Hafs olan bir adam aralarından kalkarak: «Beni bırakın O'nun yanına gideyim» deyince, Kureyşliler: «Haydi git» dediler. Peygamber (s.a.v.)in yanına yaklaşınca, Hz. Peygamber ashabına: «Bu ahlâksız bir adamdır» diye buyurdu. Peygamber (s.a.v.) ile konuşmaya başladı. Bu şekilde konuşmakta iken Süheyl b. Amr çıkageldi. Onun geldiğini gören Hz. Peygamber (s.a.v.): «Artık sizin işiniz kolaylaştı» diye buyurdu.

İbni İshâk der ki: «Kureyşliler Süheyhl'i, Rasûlullah (s.a.v.) Osmân b. Affân'ı Kureyş'e göndermesinden sonra göndermişti. İbn İshak de-

vam eder: Urve b. Mes'ûd dönüp Kureyş'in yanına gidince, Rasûlullah (s.a.v.) Huzâa'lı Hirâş b. Umeyye'yi es-Sa'leb diye bilinen bir devesini de vererek, Kureyş'e gönderdi ve söylediklerini onlara bildirmelerini emretti. Kureyş, Rasûlullah (s.a.v.)a ait olan deveyi kestiler ve Hirâş'ı öldürmek istedilerse de Ehâbîş onu korudu ve onu, Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına varmak üzere serbest bıraktı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) Mekke'ye göndermek üzere Hz. Ömer'i çağırdıysa da Hz. Ömer: «Mekke'de Adiyyoğullarından beni koruyacak kimse yoktur. Kureyş benim onlara nasıl düşmanlık ettiğimi çok iyi bilir. Onların bana bir kötülük yapmasından korkarım. Bunun için Osman'ı gönder. Onun Kureyş arasında bana göre koruyacak kimseleri daha çoktur.» deyince, Hz. Peygamber (s.a.v.) Osman'ı söylediklerini Kureyş'e iletmek üzere çağırdı. Hz. Osman yola çıktı. Yolda Ebân b. Saîd b. el-Âs ile karşılaştı. Ebân Hz. Osman'ı himayesi altına aldı. Hz. Osmân, Ebû Süfyân'a ve Kureyş'in ileri gelenlerinin yanına vardı. Ve onlara Rasûlullah (s.a.v.)ın mesajını iletti. Hz. Osmân, Rasûlullah (s.a.v.)ın mesajını ilettikten sonra Kureyş'liler ona: «Sen, Kabe'yi tavaf etmek istiyorsan, tavaf edebilirsin» dedilerse de Hz. Osman'ın: «Peygamber (s.a.v.) Kâbe'yi tavaf etmedikçe ben asla tavaf etmem» demesi üzerine Kureyş onu alıkoydu. Peygamber (s.a.v.)e Hz. Osman'ın öldürüldüğü haberi ulaştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): «Onlarla savaşmadan artık buradan ayrılmayacağız,» diye buyurdu.

Daha sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) beraberindekileri kendisine bey'at etmeye çağırdı. Onlar da bir Semura ağacı altında bey'atte bulundular. Bu bey'atten el-Ced b. Kays dışında kimse geri kalmadı. Ona ilk bey'at eden ise, Esedoğullarından Ebû Sinân diye bilinen birisi oldu. Daha sonra Osmân'ın öldürülmediği haberi geldi.

Sonra Kureyşliler, Âmir b. Lüleyoğullarından Süheyl b. Amr'ı Peygamber (s.a.v.)e gönderdi. Onunla «bu sene Beytullâhı tavaf etmemek ve geri dönmek şartıyla» antlaşma yapmak üzere göndermişlerdi. Süheyl, Peygamber (s.a.v.)in yanına geldi, onunla uzun uzadıya konuştu. Karşılıklı olarak birbirleriyle tartıştılar. Sonunda aralarında barış gerçekleşti. Rasûlullah (s.a.v.) Ali b. Ebi Talib'i çağırdı ve ona: «Bismillâhirrahmânirrahîm, diye yaz» buyurdu. Süheyl: «Hayır, biz böyle bir şey bilmiyoruz, bunun yerine «Bismikiallahümme» (Senin adınla Allahım) ifadesini yaz» dedi. Hz. Ali de onu yazdı. Daha sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Ali'ye yaz dedi: «Bu Allah'ın Rasûlü Muhammed'in Süheyl b. Amr ile yaptığı barıştır.» Bu sefer Süheyl: «Eğer biz senin Allah'ın Rasûlü olduğunu bilmiş olsaydık, asla seninle savaşmazdık. Fakat bunun yerine kendi adını ve babanın adını yaz» deyince, Peygamber (s.a.v.) Hz. Ali'ye: «Rasûlullah ifadesini sil» dedi. Fakat Hz. Ali: «Ebediyyen silmeyeceğim» dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) eline (kalemi) aldı. Hz. Peygamber (s.a.v.) güzel yazı yazamıyordu. Rasûlullah (s.a.v.) ifadesinin yerine «Muhammed b. Abdullah» ibâresini yazdıktan sonra Hz. Ali'ye: «Bunun benzeriyle imtihan edilerek sen de karşı karşıya kalacaksın» diye buyurdu. Ve şu hususlar üzerine antlaştılar: «Karşılıklı olarak on yıl süreyle savaşmayacaklar. Onlardan, (Kureyş'ten) Rasûlullah'ın yanına velisinin izni olmadan kim gelirse onu kendilerine iâde edecek; buna karşılık Rasûlullah (s.a.v.) ile beraber olanlardan Kureyş'in yanına giden olursa onu geri iâde etmeyeceklerdi. (Arap Kabileleri arasından) Rasûlullah (s.a.v.)ın tarafına girmek isteyen girebilecek, Kureyş'in tarafına girmek isteyen de onların tarafına girebilecekti.»

Bunun üzerine Huzâa'lılar Hz. Peygamber'in tarafına geçtiler. Benû Bekir de Kureyş tarafına geçtiler. Andlaşmanın diğer şartı: «Rasûlullah (s.a.v.) bu yıl (Kâbe'yi tavaf etmeksizin) geri dönecek, gelecek sene biz Kureyşliler Mekke'den dışarı çıkacağız, arkadaşlarınla geleceksiniz, üç gün orada kalacaksınız, süvarinin kılıçları kesinlikle kınlarında kalacaktır» diye belirlenmişti.

Peygamber (s.a.v.) andlaşma metnini yazdırmakta iken Ebû Cendel b. Süheyl b. Amr (yani Kureyş tarafının temsilcisinin oğlu) demirlerini sürüye sürüye geldi. Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına bu haliyle kaçıp varabilmişti. Hz. Peygamber'in ashabının Rasûlulah (s.a.v.)ın gördüğü bir rüya dolayısıyla Mekke'nin fethedileceğinden şüpheleri yoktu. Fakat sulh yapıldığını görünce, bundan dolayı çokça rahatsız oldular ve üzüntülerinden nerdeyse ölüp gideceklerdi. Süheyl, oğlu Ebû Cendel'in geldiğini görünce, onu yakalayıp: «Ya Muhammed, bu kişi sana gelip sığınmadan önce aramızda andlaşma olup bitmişti.» deyince, Hz. Peygamber (s.a.v.) «Doğru söyledin» diye buyurdu. Süheyl, oğlunu Kureyş'e geri götürmek için yakalayınca Ebû Cendel: «Ey müslümanlar, beni dinimden geri çevirmeleri için mi müşriklere geri veriliyorum?» diye bağırdı. Bu durum müslümanların rahatsızlıklarına rahatsızlık kattı, çok ağırlarına gitti. Rasûlullah (s.a.v.): «Allah'tan ecrini bekle! Muhakkak Allah sana ve seninle birlikte bulunan mustaz'aflara (zayıf müslümanlara) bir çıkış ve bir kurtuluş nasip edecektir. Biz bunlara söz vermiş bulunuyoruz. Onlara vermiş olduğumuz sözü tutmamazlık edemeyiz» diye buyurdu. İbni İshâk der ki: «Ömer b. el-Hattab, Ebû Cendel ile birlikte yürüyüp ona şöyle diyordu: «Sabret, ecrini Allah'tan bekle. Muhakkak onlar müşriktir. Onların herhangi birisinin kanı bir köpeğin kanı gibidir» deyip kılıcının kabzasını ona yaklaştırmaya başladı. Hz. Ömer bununla oğlunun Ömer'in kılıcını yakalayıp babasının kafasını uçurmasını bekliyordu. İbn İshak der ki: Ebû Cendel babasına kıymadı.

Barış antlaşmasına müslümanlardan aralarında Ebû Bekir, Ömer, Abdurrahman b. Avf ve başkalarının bulunduğu bir topluluk ile birlikte müşriklerden de bir grup kişi şahitlik yaptı.

Peygamber (s.a.v.) bu şekilde antlaşma işini bitirdikten sonra: «Kalkın kurbanlarınızı kesin, sonra da traş olun» diye buyurdu. Fakat defalarca bunu tekrarladığı halde kimse yerinden kalkmadı. Kimsenin kalkmadığını görünce, Um Selime'nin yanına giderek durumu anlattı. Um Selime ona: «Ey Allah'ın Rasûlü, sen hiç kimseyle konuşmaksızın dışarı çık, kendi devlerini kes, ondan sonra da saçlarını traş et» dedi. Hz. Peygamber de aynı şeyi yaptı. Ashâb onun yaptıklarını görünce, onlar da kalkıp develerini ve saçlarını kestiler. Kederlerinden nerdeyse birbirlerini vuracaklardı. Fakat bundan önce İslâm için bundan daha büyük fetih olmamıştı. Çünkü bütün insanlar kendilerini güvenlik içinde hissetmiş ve bunun sonucu olarak bu iki yıl içerisinde daha önceki tüm sürede müslüman olanlar kadar kişi İslâm dinine girmişti.

Rasûlullah (s.a.v.) Medine'ye varınca, Sakîf'li Ebû Basîr Utbe b. Esîd b. Câriye müslüman olarak geldi. Mekke'de hapsedilen kimselerdendi. Mekke'lilerden el-Ezher b. Abd Avf ile el-Ahnes b. Şerîk geri iadesi için mektup yazdılar ve bu amaçla da Âmir b. Lüeyoğullarından birisini ve onun yanında bir kölelerini gönderdiler. Rasûlullah (s.a.v.) Ebû Basîr'e şunları söyledi: «Sen de biliyorsun ki biz bu kavme bir söz vermiş bulunuyoruz, dinimizde de verilen sözde durmamak olmaz» Ebû Basîr, Mekke'den gelen iki kişi ile birlikte yola koyuldu. «Zu'l-Hüleyfe» diye bilinen yere vardılar. Dinlenmek üzere oturdular. Ebû Basîr onlardan birisinin kılıcını alıp, onu öldürdü. Köle ise koşarak Peygamber (s.a.v.)in yanına varıp arkadaşının öldürüldüğünü ona haber verdi. Daha sonra da Ebû Besîr gelerek: «Ya Rasûlullah, sen sözünü yerine getirmiş bulunuyorsun. Allah da beni onlardan kurtardı» demekle birlikte Rasûlullah (s.a.v.): «Vay senin haline, eğer bu öldürdüğün kimsenin adamları olsaydı bunun için savaş çıkardı.» diye buyurdu. Bunu işiten Ebû Basîr kendisini Mekke'lilere iâde edeceğini anladı. Ebû Basîr Kureyş'in Şam'a giderken izlediği sahil yolu üzerinde yer alan «Zu'l-Merve» diye bilinen yerin yakınına gidip sığındı. Mekke'de hapsedilen müslümanlar bunu haber aldılar ve teker teker Ebû Basîr'in yanına gidip ona katıldılar. Bunlardan birisi de Ebû Çendel'di. Ebû Basîr'in etrafında 70'e yakın adam toplandı. Kureyşi sıkıştırmaya ve onlara ait olan kervanlarını vurmaya başladılar. Bunun üzerine Kureyş, Peygamber (s.a.v.)e haber göndererek: «Allah rızası için, akrabalığı için ant vererek yanına gelen kimselerin emniyet içerisinde olduğunu» bildirdiler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) da onları Medine'ye alıp himaye etmeye başladı.

Fetih sûresi bununla ilgili olarak nâzil oldu. Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına aralarında Ukbe b. Ebi Muayt'ın kızı Um Külsûm'ün de bulunduğu pek çok mü'min kadın hicret etti. Üm Külsûm'un iki kardeşi Umâre ve Velîd onu istemek üzere geldiler. Bunun üzerine Yüce Allah: «**Eğer siz o kadınların mü'min kimseler olduklarını bilirseniz onları tekrar kâfirlere geri iade etmeyiniz**» (Mümtehine, 60/10) buyruğunu inzâl buyurdu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.); Mü'min olan bir kadını Mekke'ye geri iade etmedi. Bundan sonra Yüce Allah yine aynı âyette yer alan: «Kâfirleri nikâhınız altında tutmayın» buyruğunu inzal buyurunca Ömer b. el-Hattâb iki hanımını da boşadı. Bunlardan birincisi Ebû Umeyye'nin kızı Kuraybe, ikincisi ise Amr b. Cervel el-Huzaî'nin kızı olan Üm Külsûm idi. Bu iki kadın da o zaman müşrik idiler. Üm Külsûm'ü Ebû Cehm b. Huzeyfe b. Gânim nikâhladı.

Aynı Yılın Seriyye ve Gazveleri

Ukkâşe b. Mihsan'ın yanındaki kırk kişi ile birlikte «el-Amik» diye bilinen bir yere yaptığı seriyye bunlardandır. Üzerlerine gittiği kimseler onların haberini alıp kaçtılar. İleri güçler alelacele gittiklerinden onlara ait ikiyüz deve buldular. Onları alıp Medine'ye getirdiler. Bu seriyye Rabiulâhir (20 Ağustos-17 Eylül 627) ayında olmuştu.

Muhammed b. Mesleme'nin seriyyesi de bunlardandır. Rasûlullah (s.a.v.) onu Rabiülevvel (21 Temmuz-19 Ağustos 627) ayında on atlı ile birlikte Sa'lebe b. Sa'doğulları üzerine göndermişti. Sa'lebeoğulları Muhammed ve arkadaşlarının uyumasını beklediler, onların üzerine uykudayken hücum ettiler. Muhammed'in bütün arkadaşları öldürüldü, kendisi tek başına yaralı olarak kurtuldu.

Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın Zülkassa üzerine Rabiülâhir ayında kırk kişi ile birlikteki bir seriyyesi de bunlar arasındadır. Zülkassa'lılar onlardan kaçtı, müslümanlar da pekçok deve ve yalnız bir kişi ganimet ve esir aldılar. Esir aldıkları adam müslüman olunca, Rasûlullah (s.a.v.) onu serbest bıraktı.

Zeyd b. Hârise'nin «el-Cemûh» diye bilinen yere yaptığı seriyye de bu yıl içerisindeki seriyyelerden bir tanesidir. Bu seriyyede Hz. Zeyd, Müzeyne kabilesinden adı Halime olan bir kadını esir alır. Bu kadın da Süleymoğullarının konakladığı yerlerden bir tanesini onlara gösterir. Orada pek çok davar ve aralarında bu kadının da kocasının bulunduğu esirler alırlar. Rasûlullah (s.a.v.) bu kadını kocası ile birlikte serbest bırakır.

Yine Hz. Zeyd'i Cumadelûlâ (18 Eylül-17 Ekim 627) ayında «el-İys» diye bilinen yere giden seriyyesi bunlar arasındadır. Ebu'l-Âs b. Ebi'r-Rabi'e ait olan mallar bu Seriyye'de ganimet olarak alındı. Ebu'l-Âs, Peygamber (s.a.v.)in kızı Hz. Zeyneb'in himayesine girer, onu himaye eder. Bedir gazvesinden söz ederken bunu da anlatmıştık.

Yine Hz. Zeyd'in Cumadelâhire (18 Ekim-15 Kasım 627) ayında Sa'lebeoğulları üzerine onbeş kişi ile birlikte gönderildiği seriyye de bu yıl içerisinde gönderilen seriyyelerdendir. Sa'lebeoğulları ondan kaçmıştı. O da onlardan yirmi deve ganimet aldı.

Zeyd b. Hârise'nin Cumadelâhire ayında Hismâ üzerine yaptığı seriyyesi de bu seriyyelerdendir.

Cüzâm'lı Rifâ'a b. Zeyd, Hudeybiye Antlaşması sırasında Peygamber (s.a.v.)in yanına gelerek ona bir takım hediyyeler ve bir köle takdim eder. Ondan sonra da kendisi İslâm dinine girer ve İslâma güzel bir şekilde bağlanır. Rasûlullah (s.a.v.) onun kavmine bir mektup yazarak onları İslâm dinine davet eder. Onlar da İslâm'a girerler. Daha sonra oradan «Harretu'r-Reclâ» diye bilinen yere giderler.

Bu sırada Kelb kabilesinden Dihye b. Dihye, Cüzâm topraklarından geçmekte iken, Cüzâm'ın bir kolu olan Dulay'a mensup el-Hüneyd b. 'Uvas ile onun oğlu 'Uvas b. el-Hüneyd, üzerine hücum ederler. Dihye'nin üzerine hücum eden baba-oğul yanında bulunan herşeyi alırlar. Rifâ'anın kavmine mensup ve İslâm'a girmiş Dubayboğullarından bir kaç kişi bunun haberini alınca, Hüneyd ve oğlunun üzerine yürürler. Onları görürler, her iki taraf birbirleriyle çarpışır Dubayboğulları, onlara karşı muzaffer olur. Dihye'den alınan herşeyi ellerinden kurtarır ve onları Dihye'ye geri iâde ederler. Dihye de Peygamber (s.a.v.)in huzuruna varır ve Ona durumu anlatır. Rasûlullah (s.a.v.) da onların üzerine Zeyd b. Hârise'yi bir ordu ile birlikte gönderir. Zeyd ve askerleri «el-Fadafıd» diye bilinen yerde onların üzerine baskın yaparlar ve buldukları malları ganimet olarak alırlar. el-Hüneyd ve oğlunu da öldürürler.

Dubayboğullarına mensup Rifâ'a b. Zeyd'in kabilesinden olan kişiler bu durumu haber alınca, onlardan kimisi Zeyd b. Hârise'nin yanına varıp ona: «Biz, İslâm'a girmiş kimseleriz» demeleri üzerine Hz. Zeyd onlara: «O halde Ummülkitap (Fâtiha'y)ı okuyun» deyince, Hassân b. Melle bu sûreyi okur. Bunun üzerine Hz. Zeyd, şöyle söyledi: «Orduda sesleniniz: Allah bu kavmin geldikleri yoldan alınan ganimetleri bize haram kılmıştır» diyerek onlardan alınan esirleri de onlara teslim etmek isteyince, ya-

nında bulunanların bazıları bu konuda ihtiyatlı davranması gerektiğini ona söylediler. Bunun üzerine Zeyd de esirleri teslim etmekten imtina ederek: «Bunlar, Allah'ın haklarında vereceği hükme tâbidirler.» dedi ve ordunun onların vadilerinden geçmesini de yasakladı.

Zeyd'in durumunu haber alan bu kimseler, Rifâ'a b. Zeyd'in yanına gittiler. Rifâ'a o sırada kendi işleriyle meşgul olduğundan başlarına gelen hiç birşeyden haberdar olmamıştı. Cüzzâmlı'lardan birisi Rifâ'aya şöyle söyledi: «Sen olduğun yerde oturuyorsun, keçilerinin sütünü sağıyorsun, fakat Cüzâm'ın kadınları ise şu anda esir bulunuyor. Senin getirdiğin mektubun tuzağına düştüler» demeleri üzerine Rifâ'a ve beraberindekiler Medine'ye varır ve Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna gider. Mektubu takdim edince; Rasûlullah (s.a.v.): «Peki öldürülmüş olanlara ne yapalım?» deyince, Cüzamlı'lar: «Hayatta olanları bize bağışlayın, öldürülmüş olanlara gelince, (onların kanlarını talep etmeyeceklerini kastederek) onların kanları ayaklarımızın altındadır» derler. Hz. Peygamber de onların bu isteklerini kabul ederek, yanların Hz. Ali b. Ebî Tâlib'i katarak hepsini Zeyd b. Hârise'ye gönderir. Zeyd de onlara mallarını aynen iâde eder. Onlar mallarını almakta o kadar sıkı davrandılar ki yüklerin altında bulunan hanımlarına ait keçeleri bile çekip alıyorlardı. Zeyd ayrıca onlara mensup esirleri de serbest bıraktı.

Receb (16 Kasım-15 Aralık 627) ayında Vâdil-Kura üzerine Hz. Zeyd Seriyyesi, Abdurrahmân b. Avf'ın Şaban (16 Aralık 627-13 Ocak 628) ayında Dûmetu'l-Cendel üzerine giden Seriyyesi de bu yıl gönderilen seriyyelerdendir. Dûmetu'l-Cendel'liler üzerlerine bu seriyye gelince İslâma girdiler. Abdurrahmân onların başkanı olan el-Esbağ'ın kızı Tumâder ile evlendi. Tumâder, Ebû Seleme'nin annesidir.

Şaban ayında 100 kişi ile birlikte Ali b. Ebî Tâlib'in Fedek üzerine yaptığı gazve: Rasûlullah (s.a.v.) Sa'doğullarından bir grup kimsenin bir araya gelip toplanarak Hayber'lilere yardım etmek istedikleri haberini alır. Hz. Ali onların üzerine yürür ve onların bir casusunu ele geçirir. Bu casus ona Hayber'lilerin yanına gitmekte olduğunu ve Hayber hurmasını kendilerine vermeleri karşılığında Hayber'lilere yardım teklifini götürdüğünü bildirir.

Zeyd b. Hârise'nin Um Kırfa üzerine Ramazan (14 Ocak-12 Şubat 628) ayındaki seriyyesi: Um Kirfa oldukça yaşlı bir koca-karı idi. Zeyd, Vadi'l-Kura'da Fezareoğulları ile karşılaşmıştı. Orada Zeyd'in arkadaşları öldürülmüş, Zeyd de öldürülenler arasından koma halinde kurtarılmıştı. Fezâreoğulları üzerine hücum etmeden cünupluktan dolayı gusletmeyeceğini adaması üzerine Rasûlullah (s.a.v.) onu Um Kirfa'lılar üzerine gönderir.

Vâdilkura'da onlarla karşılaşır. Onlardan pek çok kişiyi öldürür ve esir alır. Ve Um Kırfa -ki Fâtıma bint Rabîa b. Bedir diye bilinir- yaşlı bir koca karı idi. Onunla birlikte kızını da esir alır. Zeyd, Um Kirfa'yı iki deve arasına bağlayarak onu ikiye bölerler. Kızını da alarak Peygamber (s.a.v.) in yanına getirir. Bu Seleme b. Ekva'a ait bir esirdi. Rasûlullah (s.a.v.) ondan bu esir kadını hibe alır ve onu Harb b. Ebî Vehb'e gönderir. Abdullah b. Harb işte bu kadının çocuğudur.

Seleme b. el-Ekva'a gelince, ona göre bu seriyyenin komutanı Hz. Ebû Bekir'dir. Onun şöyle dediği rivayet edilmiştir: «Rasûlullah (s.a.v.) Ebû Bekir'i bize komutan tayin etti. Biz de Fezâreoğullarından bazıları üzerine hücum ettik. Sabah namazı vaktinde onların üzerine atıldık. Onlardan bir grup kimseyi esir aldım. Ve onları Ebû Bekir'in yanına götürdüm. Bu esirler arasında Fezâreoğullarından yanında bir kızı ile birlikte bir kadın da vardı. Onun bu kızı arapların en güzellerinden idi. Ebû Bekir bu kadının kızını bana ganimetlerden ayırıp verdi. Medine'ye geldiğimde Peygamber (s.a.v.) ile Medine çarşısında karşılaştım. Bana: «Ey Ebû Seleme, Allah babandan razı olsun. Bu kadını bana hibe et.» deyince, ben ona şu cevabı verdim: «Allah'a yemin ederim, bu kadını beğenmiş bulunuyorum ve onun örtüsünü de açmış değilim» diye cevap verdim. Rasûlullah (s.a.v.) sustu. Ertesi gün bana aynı şeyi söyleyince ona kadını hibe ettim. O kadını Mekke'ye gönderdi ve kadının karşılığında bazı esir müslümanları kurtardı.»

Kürz b. Câbir el-Fihrî'nin Uranîler üzerine gönderildiği seriyye de bu yıl yapılan seriyyelerdendir. Uranîler peygamber'in çobanını öldürmüş ve develerini alıp gitmişti. Gazce Şevvâl (13 Şubat-12 Mart 628) ayında olmuş ve Rasûlullah (s.a.v.) onu yirmi atlı ile birlikte göndermişti.

Hz. Ömer b. el-Hattâb Cemile bint Sâbit b. Eflah ile yine bu yılda evlenmiştir. Cemîle, Âsım'ın kızkardeşidir. Hz. Ömer'in Cemîle'den Âsım adında bir oğlu olmuştur. Fakat Hz. Ömer bu kadını daha sonra boşamış, o da sonradan Yezîd b. Câriye evlenmiştir. Yezîd'in de bu kadından Abdurrahman b. Yezîd adında bir oğlu olmuştur. Buna göre Abdurrahman, Âsım ile anne bir kardeştir.

Yine bu yıl çok büyük bir kuraklık oldu. Rasûlullah (s.a.v.) bu yılın Ramazan Ay'ında müslümanları da yanına alarak yağmur duâsına çıktı.

Rasûlullah (s.a.v.) ın Hükümdarlara Mektup Yazması

Bu yıl içerisinde Rasûlullah (s.a.v.) Kisrâ'ya, Kayser'e, Necâşî'ye ve diğer hükümdar ve yöneticilere mektuplar yazıp gönderdi.

Hâtıb b. Ebi Belte'a'yı Mısır hükümdarı Mukavkis'e, Esed'li Şücâ' b. Vehb'i Gassân hükümdarı Hâris b. Ebi Şimr'e, Dihye'yi Kayser'e, Selit b. Amr el-Âmirî'yi Hevze b. Ali el-Hanefî'ye, Abdullah b. Huzâfe'yi Kisrâ'ya, Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi Necâşî'ye el-Alâ' b. el-Hadramî'yi de Kaysoğullarından el-Münzir b. Sâvî'ye gönderdi.

Rasûlullah (s.a.v.)ın bu elçileri Hicret'in sekizinci yılında gönderdiği de söylenmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

Mukavkis, Peygamber (s.a.v.)in mektubunu saygıyla kabul edip ona dört cariye hediye etti. Bunlar arasında Rasûlullah (s.a.v.)ın oğlu İbrahim'in annesi Mâriye de vardır.

Bizans Kayser'i Hirakl (Heraklieos)e gelince, O da Rasûlullah (s.a.v.)ın mektubunu kabul etti ve onu yan tarafına yerleştirdi. Roma'da bulunup eski semavî kitapları okuyan bir adama haber salarak kendisine bu mektubu gönderenin durumunu bildirmesini istedi. Roma'lı bu kişi ona: «Muhakkak ki O bizim beklemekte olduğumuz peygamberdir. Bunda hiçbir şüphe yoktur. O'na tabi ol ve O'nu tasdik et» diye yazdı. Bunun üzerine Heraklieos bütün Bizans patriklerini, bir kilisede toplayıp kapılarını kapattırdı. Ondan sonra onlara yüksekten bir göz gezdirdi onların kendisine bir kötülük yapmaktan çekinerek onlara şöyle söyledi:

«Bana şu bildiğiniz adamın mektubu geldi. Beni dinine davet ediyor. Allah'a yemin ederim O bizim kitaplarımızda kendisinden söz edildiğini gördüğümüz peygamberdir. Haydi geliniz O'na uyalım, O'nu tasdik edelim. Böylece dünyamızı ve âhiretimizi kurtaralım.»

Hepsi bir ağızdan homurdanıp durdular, daha sonra da dışarı çıkmak için kapılara doğru yöneldiler. Heraklieos «Onları geri yanıma getirin» diye emir verdi ve kendisine kötülük yapmalarından çekindiği için onlara şöyle söyledi: «Ben, sizlere bu söylediklerimi dininizdeki selabetinizi ölçmek için söyledim. Sizden gördüğüm bu durum gerçekten beni sevindirdi.» Bunun üzerine bütün patrikler O'nun önünde secdeye kapandı. Heraklieos oradan ayrılıp Dihye'ye şunları söyledi: «Ben, kesinlikle biliyorum ki seni buraya gönderen arkadaşın, Allah tarafından elçi olarak gönderilmiş bir peygamberdir. Fakat ben bunların bana kötülük yapmasından korkuyorum. Bu durum olmasaydı, kesinlikle ona tâbi olurdum. Şimdi Bizanslıların en büyük patriği olan Dağâtır'ın yanına git ve O'na arkadaşının durumundan sözederek onun söyleyeceklerine bir kulak ver» diye söyledi.

Dihye, Dağâtır'ın yanına gidip Rasûlullah (s.a.v.) tarafından getirdiklerini ona anlatınca Dağâtır ona şöyle söyledi: «Allah'a yemin ederim, senin bu arkadaşın Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdir. Biz,

onu nitelikleriyle tanıyor ve kutsal kitaplarımızda ondan söz edildiğini görüyoruz.»

Bundan sonra Dağâtır asasını eline alıp, kilisede bulunan diğer Bizans patriklerinin ve Bizanslıların yanına giderek: «Ey Rumlar, (Bizanslılar) Ahmed'den bize bir mektup geldi. Bu mektubunda bizi Allah'ın yoluna çağırıyor. Kesinlikle ben şahitlik ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur ve yine şahitlik ederim ki Muhammed onun kulu ve Rasûlüdür» demesi üzerine hep birlikte üzerine çullanarak onu öldürdüler.

Bundan sonra Dihye Heraklieos'un yanına gitti ve O'nu olanlardan haberdar etti. Bunun üzerine Heraklieos: «Ben, onların bize bir kötülük yapmalarından korktuğumu söylemiştim» deyip Kayser diğer Rumlara şu teklifte bulundu: «Haydi, gelin ona cizye (vergi) ödeyelim.» Fakat kabul etmediler. Bu sefer onara: «Ona Suriye (Şam ve çevresini) verelim, ve onunla barış yapalım» teklifinde bulundu. Yine kabul etmediler. Bu sefer Heraklieos Şam bölgesine ticaret amacıyla gelmiş bulunan Ebû Süfyân'ı çağırdı. Ebû Süfyân Mekke'lilerle müslümanlar arasındaki barış antlaşmasının doğurduğu ortamdan yararlanıp ticaret amacıyla Şam'a gelmiş bulunuyordu Ebû Süfyân, Heraklieos'un yanına beraberinde bir grup Kureyşli olduğu halde gitti. Heraklieos diğer Kureyşlileri Ebû Süfyân'ın arkasına oturtarak: «Ben, bu adama bazı sorular soracağım. Yalan söyleyecek olursa onun yalan söylediğini belirtiniz.» diye talimat verdi.

Ebu Süfyân der ki: «Eğer benim yalan söylediğime dair haberler anlatılmasından çekinmeseydim kesinlikle yalan söyleyecektim.»

Heraklieos, Ebû Süfyân'a Peygamber hakkında sorular sordu. Ebû Süfyân: «Ben, onun durumunu mümkün olduğu kadar küçük ve önemsiz göstermeye çalıştımsa da o benim bu sözlerime kulak asmayarak, bana şöyle sordu: «O'nun sizin aranızdaki soyunun sopunun durumu nasıldır?» Buna ben: «O, nesep itibariyle bizim en soylumuzdur» diye cevap verince, bu sefer bana: «O'nun ailesi ve yakınları arasında daha önce O'nun söylediklerinin benzerini söyleyenler oldu mu?» diye sorunca, ben: «Hayır» diye cevabını verdim. Bu sefer bana: «O'nun sizin aranızda bir mülkü, hükümdarlığı vardı da siz onu elinden mi aldınız?» diye sordu ben: «Hayır» deyince, bu sefer bana: «Sizin aranızdan ona kimler tabi oldu?» diye sordu, ben: «Zayıflar, miskinler ve gençler» cevabını verdim. Bu sefer bana: «Ona uyanlar onu seviyor, yanından ayrılmıyorlar mı, yoksa onu bırakıp ondan uzaklaşıyorlar mı?» diye sordu, buna ben: «O'na uyup da ondan ayrılan tek bir adam bile yoktur» dedim. Bu sefer bana: «Peki sizlerle onun arasında savaşların sonucu nasıldır?» Bu sefer ben: «Değişiyor, bazen o bizi yeniyor, bazen biz onu yeniyoruz» dedim. Bana «Peki

antlaşmalarını ihlal ediyor mu?» diye sorunca, ben, Bu konuda onu eleştirecek başka bir şey bulamamıştım. Şöyle dedim: «Hayır, fakat biz şu anda onunla bir antlaşma halindeyiz. Onun bu antlaşmayı bozmayacağından emin değiliz.» dedim. Fakat Heraklieos buna da kulak asmadı.

Ebû Süfyân şöyle devam ediyor:

«Heraklieos bana dedi ki: «Ben, sana onun soyu hakkında soru sordum. Onun insanların en soylusu olduğunu söyledin. Peygamberler işte böyledir. Sana ailesinden daha önce onun söylediğini söyleyen kimse olup olmadığını sordum. Böylelikle kendisinin daha önce aynı iddiada bulunan kimseye benzeyip benzemek istemediğini anlamak istedim. Sen kimsenin olmadığını söyledin. Ben sana ona uyanların ne türden olduklarını sorduğumda onların zayıf ve miskin kimseler olduklarını söyledin. Gerçekten de peygamberlerin tabileri böyledir. Ona uyanların kendisini sevdiklerini ya da ondan ayrılıp gittiklerini sordum. Sen bana, ona uyanların onu sevdiklerini ve ondan ayrılmadıklarını söyledin. İşte imanın lezzeti burdadır. Bir kalbe girdi mi bir daha dışarıya çıkmaz. Ben sana onun antlaşmalara riayetsizlik edip etmediğini sordum. Sen hayır dedin. Eğer bana bu söylediklerini doğru söylemişsen şu iki ayağımın bastığı yere pek yakında hakim olacaktır. Onun yanında olup ayaklarını yıkamayı arzu ederdim. Haydi, çık işine git.»

Ebû Süfyân der ki: «Çıktığımda ellerimi oğuşturuyor ve şöyle diyordum: Ey Allah'ın kulları, Ebû Kabşe'nin oğlu'nun işi gerçekten gittikçe büyüyor. Artık Bizans hükümdarları bile kendi ülkelerinde ondan korkmaya başladılar.»

Dihye, Peygamber (s.a.v.)in mektubunu Heraklieos'a takdim etti. Peygamberin mektubunda şunlar yazılıydı:

«Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla, Rasûlullah Muhammed'den Rumların büyüğü Heraklieos'a... Selâm hidayete tabi olanların üzerine olsun. Müslüman ol ki selamete kavuşasın. Müslüman ol, Allah sana ecrini iki kat versin. Şayet kabul etmeyecek olursan (Bizanslı) çiftçilerin günahı senin üzerine olacaktır.»

Gassân'lı Hâris b. Ebî Şimr'e gelince, Rasûlullah (s.a.v.)ın mektubunu ona Şüca' b. Vehb götürmüştü. Hâris mektubu okuyunca «Şimdi O'nun üzerine yürüyorum» dedi. Rasûlullah (s.a.v.) onun bu sözlerini haber alınca: «Onun Mülkü yok olsun» diye buyurdu.

Necâşi'ye gelince: Peygamber (s.a.v.)ın mektubu ona ulaştığında, Peygambere imân etti, ona uydu ve Câfer b. Ebî Tâlib'in eli üzere müslüman oldu. Altmış Habeşistan'lı ile oğlunu Hz. Peygamber'in yanına gönderdiyse de hepsi denizde boğuldular. Rasûlullah (s.a.v.) ona haber gön-

dererek kendisini Ebû Süfyân'ın kızı Umm Habîbe ile evlendirmesini istedi. Ümm Habîbe eşi Ubeydullah b. Cahş ile birlikte Habeşistan'a hicret etmişti. Eşi hıristiyanlık dinine girmiş ve Habeşistan'da vefat etmişti. Necâşî, Um Habîbe'yi Rasûlullah (s.a.v.)a istedi, o da olumlu cevap verince, O'nu Hz. Peygamberle nikâhladı. Necâşî ona mehir olarak dörtyüz dinâr verdi. Ebû Süfyân Rasûlullah (s.a.v.)ın kızı Üm Habîbe ile evlendiğini haber alınca şunları söyledi: «Bu, bir türlü dizgine gelmeyen bir devedir.» dedi.

Rasûlullah (s.a.v.)ın mektubu Abdullah b. Huzafe tarafından Kisrâ'ya ulaştırılınca, Kisrâ mektubu parçaladı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) «Onun da mülkü darmadağın olup parçalansın» diye buyurdu. Rasûlullah (s.a.v.)ın Kisrâ'ya gönderdiği mektup şöyleydi:

«Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla, Allah'ın Rasûlü Muhammed'den Farslıların büyüğü Kisrâ'ya... Hidayete tabi olup Allah'a ve Rasûlüne iman eden, Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna şehadet edenlere selâm olsun. Ben, seni Allah'ın çağırdığı dâvâya çağırıyorum. Ben, bütün insanlara gönderilmiş ve onların **«Hayatta olanlarını Allah'ın azabıyla korkutmak ve kâfirler üzerine (azap) sözü hak olmak üzere»** (Yâsîn, 36/70) gönderildim. Onun için İslâma gir ki esenliğe kavuşasın. Dâvetimi kabul etmeyip yüz çevirecek olursan bütün Mecûsîlerin günahı senin üzerine olacaktır.»

Kisrâ, mektubu okuyunca onu yırttı ve şöyle söyledi: «Bu kişi benim kölem olduğu halde bana nasıl olur da böyle bir mektup yazar?» Daha sonra Yemen'de bulunan Bâzân'a şunları yazdı: «Hicaz'da bulunan bu adamın üzerine yanından iki yiğit adam gönder ve onlar bana onu getirip gelsinler.»

Bâzân, Nâbeve adında birisini gönderdi. Nâbeve okur-yazar ve hesap yapar birisiydi. Onunla birlikte «Hurra Husrah» diye bilinen bir başka İranlı'yı göndermişti. Onlarla birlikte bir mektup göndererek bu mektupta Hz. Peygamber'e: «Bu iki kişinin refaketinde Kisrâ'nın yanına gitmeyi» emretti. Ve Nâbeve'ye de: «Rasûlullah (s.a.v.)ın durumundan kendisini haberdar etmesini» bildirdi. Kureyş durumdan haberdar olunca, bu olaya çok sevindiler ve birbirlerine şöyle dediler: «Müjdeler olsun! Artık hükümdarlar hükümdarı Kisrâ ona karşı dikilmiş bulunuyor. O, sizin yerinize onun hakkından gelir.»

Bâzân'ın gönderdiği bu iki kişi Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna sakallarını traş etmiş ve bıyıklarını uzatmış bir halde vardılar. Rasûlullah (s.a.v.) onlara bakmak istemedi, tiksindi ve onlara: «Vay sizin halinize, size bunu kim emretti?» diye sorunca, onlar (krallarını) kasdederek: «Bize bunu bizim rabbimiz emretti.» deyince, Hz. Peygamber: «Fakat benim Rabbim ba-

na sakalımı bırakıp bıyıklarımı kesmemi emretmiştir» diye buyurdu. İki elçi ona getirdikleri mektubu haber verdiler ve şöyle söylediler: «Eğer gereğini yapacak olursan Bâzân senin hakkında Kisrâ'ya mektup yazar. Kabul etmeyeceksen seni de etrafındakilerini de helâk eder.» Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) onlara: «Şimdi gidiniz, yanıma yarın geliniz» diye buyurdu. Rasûlullah (s.a.v.)a Semâdan şöyle bir haber geldi: «Allah Kisrâ'nın üzerine oğlu Şireveyh'i musallat etmiştir. O da onu öldürmüştür.» Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) onları çağırıp Kisrâ'nın öldürüldüğü haberini verdi ve şunları söyledi: «Benim dinim ve egemenliğim Kisrâ'nın ülkesine varacak ve ayakların bastığı her noktaya kadar varacaktır.» Daha sonra da onlara Bâzân'a şu mesajını götürmelerini emretti. «Müslüman ol. Müslüman olursan ben onu elinin altında bulunanların üzerine hakim kılar ve onu kavmine hükümdar yaparım.» Daha sonra Hurra Hüsre'ye bazı hükümdarların kendisine hediye ettiği altın ve gümüşten bir kuşak verdi.

Bâzân'ın elçileri ayrılıp ona gittiler ve durumu haber verdiler. Bu sefer onlara şunları söyledi: «Allah'a yemin ederim bu bir hükümdarın söyleyeceği söz değildir. Ben onun bir peygamber olduğu görüşündeyim. Bekleyelim, eğer söyledikleri doğruysa, kesinlikle O Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdir. Yok öyle değilse o zaman görüşümüze göre ona birşeyler yapar, davranırız» dedi.

Fazla bir süre geçmeden Şireveyh'ten Bâzân'a bir mektup gelir. Şireveyh ona Kisrâ'nın kendisi tarafından öldürüldüğünü ve İran'lıların soylularını öldürdüğü için gazaba gelerek babasını öldürdüğünü söyledi. Ve ona Yemen'i kendisi adına itaat altına alıp Peygamber (s.a.v.)den uzak kalmasını ve ona el uzatmamasını emretti.

Bâzân, Şireveyh'in mektubunu alınca İslâm dinine girdi. Onunla birlikte Fars'lardan bazı kimseler de müslüman oldular. O sıralarda Himyer'liler Hurra Hüsre'yi mucize sahibi diye adlandırmakta idi. Himyer dilinde mucize «kuşak» anlamındadır.

Hevze b. Ali, Yemâme hükümdarı idi. Selît b. Amr onun yanına gidip onu İslâma çağırdığında hıristiyan dinine mensuptu. Hevze aralarında Mücca'e b. Murâre ile er-Reccâl b. Unfuve'nin de bulunduğu bir hey'eti Peygamber (s.a.v.)e göndererek şu sözleri söylemelerini emretti: «Şayet kendisini veliaht tayin ederse İslâm'a girerim ve ona yardımcı olurum. Aksi takdirde onunla savaşacağım.» Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) «Bir testi kapağı olsa bile vermeyeceğim. Allah'ım benim namına sen onun hakkından gel» diye buyurdu. Hevze de kısa bir süre sonra ölüp gitti.

Müccâ'e ve Reccâl'a gelince, bunların ikisi de müslüman oldu, Reccâl Rasûlullah (s.a.v.)ın yanında Bakara Sûresi'ni ve başkalarını öğrenin-

ceye, yeterli dinî bilgi sahibi oluncaya kadar kaldı. Daha sonra da Yemâme'ye geri döndü, orada irtidat etti ve Rasûlullah (s.a.v.)ın Müseylime'yi kendisine ortak kıldığına şahitlik etti. Böylelikle er-Reccâl'ın bu konudaki fitneye düşmesi Müseylime'nin fitneye düşmesinden daha beter bir hal aldı.

Bahreyn valisi el-Münzir b. Sâvî'ye gelince, el-Alâ' b. el-Hadramî onun yanına varıp beraberinde bulunan diğer Bahreyn'lilerle birlikte onu İslâm dinini ya da cizye vermeyi kabul etmeye çağırdı.

Onun Bahreyn valiliği İran'lılar adına idi. Münzir b. Sâvî, İslâm'a girdi, onunla birlikte Bahreyn bölgesinde bulunan bütün araplar da müslüman oldu.

Bölgede bulunan yahudi, hıristiyan ve mecusilere gelince, onlar da el-Alâ' ve el-Münzir ile birlikte ergenlik yaşına gelmiş her bir erkek için bir dinar cizye ödemek üzere antlaştılar. Bahreyn'de herhangi bir savaş olmayıp onların bir kısmı İslâma girdi, bir kısmı da barış yaptı.

Bu sene de hac işlerini müşrikler yönettiler.

Bu yıl Peygamber (s.a.v.)in zevcesi olan Hz. Âişe'nin annesi Um Rûmân vefat etti.

HİCRETİN YEDİNCİ YILI (11 Mayıs 628-30 Nisan 629)

Hayber Gazvesi

Rasûlulullah (s.a.v.) Hudeybiye'den döndükten sonra Medine'de (H. 6. yılın) Zülhicce (12 Nisan-10 Mayıs 628) ayını ve Muharrem ayının (11 Mayıs-9 Haziran 628) bir kısmını geçirdi. Ondan sonra Hayber üzerine aralarında yüz atlının da bulunduğu 1400 kişi ile gitti. Hayber'e hicretin yedinci yılı Muharrem ayında yürüdü. Medine'de kendisinin yerine Gifâr'lı Sibâ' b. Urfute'yi vekil olarak bıraktı. Ordusuyla birlikte -Hayber ile Gatafân arasını kesmek amacıyla- «er-Racî'» diye bilinen yere kadar yürüdü. Çünkü Gatafân'lılar Hayber'lilere Rasûlullah (s.a.v.)a karşı yardım ediyorlardı. Gatafân'lılar Rasûlullah'a karşı yahudilere yardımcı olmak üzere Hayber'e doğru yol almışlar daha sonra arkalarından müslümanların gelerek, ailelerine ve mallarına hücum etmelerinden korktukları için geri döndüler ve Rasûlullah (s.a.v.) ile yahudiler arasında bir yerde konakladılar. Rasûlullah (s.a.v.) yoluna devam ederken Seleme b. Amr b. el-Ekvâ'ın amcası olan Âmir b. el-Ekvâ'a: «Bize develerimiz için şarkı söyle» diye söyleyince o da inip şunları söyledi:

«Yemin ederim olmasaydı Allah'ın lütfu,
Hidayet bulmaz zekât vermez, namaz kılmazdık
Allah'ım bize gönder yardımını,
Sağlam bassın ayaklarımız, görünce düşmanlarını.»

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) ona: «Allah sana rahmet buyursun» diye duâda bulundu. Ömer ona şöyle söyledi: «Ey Allah'ın Rasûlü, bizi ondan biraz daha faydalandırsaydın.» Rasûlullah (s.a.v.): «Bir kimse için Allah sana rahmet buyursun» dedi miydi, o kişi öldürülürdü.

Müslümanlar Hayber halkından kaleden inmelerini isteyince, Âmir karşılıklı olarak teke tek çarpışması esnasında kılıcı kendisine doğru geri tepti ve onu çok şiddetli bir şekilde yaraladı ve bu yarasından dolayı vefat etti. Bazı kimseler onun hakkında «kendi kendisini öldürdü» demeleri üzerine onun kardeşinin oğlu Seleme, Peygamber (s.a.v.)e başkalarının söy-

tediklerini aktarınca Hz. Peygamber (s.a.v.): «Yalan söylüyorlar, bilâkis O iki kat ecir alacaktır» diye buyurdu.

Rasûlullah (s.a.v.) Hayber'e yaklaşınca, ashabına: «Durunuz» diye söyledikten sonra şu duâyı yaptı: «Ey göklerin ve gölgeledikleri şeylerin Rabbi olan Allah'ım, ey yerlerin ve üzerlerinde taşıdıkları şeylerin Rabbi olan Allah'ım, ey şeytanların ve saptıttıkları kimselerin Rabbi olan Allah'ım, ey rüzgarların ve savurdukları şeylerin Rabbi olan Allah'ım, senden bu kasabanın hayrını ve bu kasabanın halkının hayrını dileriz. Onun ve halkının şerrinden, içindekilerin kötülüklerinden sana sığınırız.» Daha sonra da: «Allah'ın adıyle ilerleyiniz» diye emir verdi. Rasûlullah (s.a.v.) üzerine gittiği her kasaba için böyle duâ yapardı.

Hayber'e geceleyin vardılar. Hayber halkı bundan haberdar olmadıkları için sabahleyin çapalarını alarak dışarıya çıktılar. Hz. Peygamber (s.a.v.)i gördüklerinde geri dönerek: «Muhammed ve askerler» diyerek uzaklaştılar. Peygamber (s.a.v.) de: «Allahü Ekber, Muhakkak biz bir kavim düzlüğüne inecek olursak, **«Allah'ın azabıyle korkutulanların sabahı çok kötü olur»** (Sâffât, 37/177) diye buyurarak onları kuşatmaya aldı ve gittikçe çemberlerini daraltmaya başladı. Onları sıkıştırmaya başladı. Önce mallarını teker teker aldı. Daha sonra da birer birer Hayber'in kalelerini fethetmeye başladı. İlk fethettiği kale, «Nâim» diye bilinen kale oldu. Bu kalenin bulunduğu yerde Mahmûd b. Selcme şehid edildi. Onun üstüne bir değirmen taşı bırakıldı ve bunun neticesinde şehit oldu. Daha sonra Ebu'l-Hukaykoğullarının kalesi olan «el-Kamûs» kalesi fethedildi. Rasûlullah (s.a.v.) onlardan pek çok esir aldı. Bunlar arasında Huyey b. Ahtab'ın kızı Safiyye de vardı. O sırada Safiyye, Kinâne b. er-Rebî' b. Ebi'l-Hukeyk'in zevcesi idi. Rasûlullah (s.a.v.) onu kendisi için ayırdı. Müslümanlar pek çok esir aldılar ve evcil eşeklerin etlerini yemek durumunda kaldılar. Rasûlullah (s.a.v.) onları evcil eşeklerin etlerini yemekten nehyetti.

Kurayza'lı er-Zebîr b. Bâtâ Câhiliyye'de Buâs Gününde Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ı esir ettikten sonra karşılıksız olarak serbest bırakmıştı. Bugün olunca Sâbit onun yanına gelerek ona: «Beni tanıyor musun?» diye sorunca, ez-Zebîr, «Benim gibi birisi senin gibi birisini hiç tanımaz olur mu?» diye cevap verince, Sâbit «Ben, senin bana olan iyiliğinin karşılığını vermek istiyorum» dedi. Bunun üzerine ez-Zebîr, «Kerim olan birisi kerim olan birisine elbette iyilikte karşılık verir.» Sâbit, Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına giderek şunları söyledi: «Zebîr'in bana bir iyiliği dokunmuştu. Şimdi ben onun bu iyiliğinin karşılığını vermek istiyorum. Bunun için onu bana bağışla» demesi üzerine Rasûlullah (s.a.v.) Zebîr'i Sâbit'e bağışladı. Sâbit, Zebîr'e gidip: «Peygamber (s.a.v.) seni bana bağışladı, ben de seni

bağışlıyorum» deyince Zebîr: «Ailesi ve çocuğu yanında olmayan yaşlı bir ihtiyar ne yapabilir ki?» diye cevap verir. Bunun üzerine Sâbit, Rasûlullah'dan Zebîr'in hanımını ve çocuklarını bağışlamasını istedi, onları da ona bağışladı. Bu sefer Zebîr: «Hicaz'da bir ailenin ne malları var ne birşeyleri» deyince Sâbit, Zebîr'in malının da bağışlanmasını istedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) ona malını da bağışladı. Böylelikle Zebîr'e herşeyi geri bağışlanmış oldu.

Zebîr bunun üzerine şöyle söyledi: «Ey Sâbit, yüzü parlak bir aynaya benzeyen ve bölgenin genç kızları yüzüne baktığı zaman onları yansıtan Kâ'b b. Esed ne yaptı?» diye sorunca Sâbit: «Öldürüldü» cevabını verdi. Bu sefer Zebîr: «Peki göçebenin de yerleşiğin de efendisi olan Huyeyy b. Ahtab ne yaptı?» diye sordu. Sâbit: «O da öldü» dedi. Bu sefer: «Peki, savaşa çıkmak istediğimiz zaman öncümüz, hücum ettiğimiz zaman da bizim koruyucumuz olan Azzal b. Semval ne yaptı?» diye sordu. Sâbit: «O da öldürüldü» diye cevap verdi. Bu sefer Zebîr: Kâ'b b. Kurayza ile Amr b. Kurayzaoğullarını kastederek: «Bizim iki meclisimiz de ne yaptı?» diye sordu. Sâbit: «Onlar geri gittiler» dedi. Zebîr'in: «Ey Sâbit, sana olan iyiliğim için söylüyorum, beni de onların yanına gönder. Allah'a yemin ederim, onlardan sonra yaşamanın tadı yoktur» demesi üzerine Sâbit, Zebîr'i öldürdü.

Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.) es-Sa'b kalesini fethetti. En çok yiyecek ile et ve yağ burada bulunuyordu. Ondan sonra «el-Vatîb» ve «es-Sülâlem» diye bilinen kalelerin üzerine yürüdü. Son fethedilen kaleler bunlar oldu. Yahudi Merhab bu kaleden çıktığında şu mısraları okuyordu:

«Hâyberliler bilir ki ben Merhab'ım,
Silâh kuşanan ve denenmiş bir kahramanım.
Bazen şişler, bazen vururum,
Arslanlar hücum ederek geldiğinde,
Benim yanıma kimse yanaşamaz.»

Teke tek çarpışmak için er isteyince, Muhammed b. Mesleme ileri atılarak dedi ki: «Allah'a yemin ederim, ben intikam alması gereken kişiyim. Bunlar dün benim kardeşimi öldürdüler.» Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) onun teke tek çarpışmaya (mübarezeye) çıkmasına izin vererek şöyle buyurdu: «Allah'ım, Muhammed'e ona karşı yardımcı ol.» Muhammed Merhab'ın karşısına çıktı ve uzun bir süre çarpışmaları devam etti. Daha sonra Merhab, Muhammed b. Mesleme üzerine bir hamle yapıp ona bir darbe indirince, Muhammed elindeki kalkanla kendisini korudu. Merhab'ın kılıcı kalkana saplanınca, kılıcı kalkana sıkıştı ve onu oradan alamadı. Bunun üzerine Muhammed b. Mesleme öldürünceye kadar ona vur-

maya devam etti. Daha sonra kardeşi Yâsir şu mısraları okuyarak meydana atıldı:

«Hayber bilir benim Yâsir olduğumu
Silah kuşanıp kahramanca vuruştuğumu.»

O da teke tek çarpışmak için er diledi. Zübeyr b. el-Avvâm ona karşı çıktı ve Zübeyr onu öldürdü.

Denildiğine göre Merhab'ı öldürüp onun bulunduğu kaleyi fetheden Ali b. Ebî Tâlib'tir. Bu hem daha meşhur, hem de daha sahih bir rivâyettir.

Bureyde el-Eslemî anlatıyor: Bazen, Rasûlullah (s.a.v.)ı yarım bir baş ağrısı tutar, bir-iki gün kimsenin yanına çıkamazdı. Hayber'e vardığında aynı şekilde bir baş ağrısı tutmuş ve kimsenin yanına çıkamamıştı. Bunun üzerine Ebû Bekir, Rasûlullah (s.a.v.)ın sancağını alarak hamle yaptı. Çok şiddetli bir çarpışma oldu. Daha sonra geri döndü. Bu sefer Ömer sancağı aldı, o da bir öncekinden daha şiddetli bir şekilde çarpıştı. Daha sonra da durdu. Rasûlullah (s.a.v.)a durum haber verilince şunları söyledi: «Allah'a yemin ederim yarın ben bunu Allah'ı ve Rasûlünü seven, Allah'ın ve Rasûlü'nün de kendisini sevdiği bir kimseye teslim edeceğim, o da bu kaleyi zorla alacaktır.» dedi. Ali oralarda yoktu. Çünkü gözünün rahatsızlığından dolayı Medine'de kalmıştı. Rasûlullah (s.a.v.) bu sözlerini söyleyince, Kureyş bu konuda ileri-geri konuştu. Sabah olduğunda Ali (r.a.) devesi üzerine çıkageldi. Devesini Rasûlullah (s.a.v.)ın çadırının yakınında çöktürdü. Gözleri rahatsız olduğu için gözlerini bağlamıştı. Rasûlullah (s.a.v.) ona: «Neyin var?» deyince, onun: «Sen gittikten sonra gözlerim rahatsızlandı.» demesi üzerine Peygamber (s.a.v.): «Yaklaş» dedi. Hz. Ali ona yaklaştı, Hz. Peygamber gözlerine hafifçe dokundu ve bu sefer Hz. Ali'nin gözlerindeki rahatsızlık tamamen gitti ve sonunda yoluna çekilip gitti. Daha sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) sancağı ona teslim etti. Üzerinde kırmızı bir elbise olduğu halde kalktı ve Hayber'e kadar vardı. Yahudilerden bir adam onu görünce: «Sen kimsin?» diye sordu. O da: «Ben, Ali b. Ebî Tâlib'im» cevabını verince, yahudi: «Ey yahudiler artık yenildiniz» diye seslendi. Bunun üzerine kale komutanı Merhab başında bir Yemen miğferi olduğu halde dışarı çıktı. Miğferi yumurta gibi kafasının üstüne geçirmiş ve şu mısraları söylüyordu:

«Hayber'liler bilir ki ben Merhab'ım,
Silah kuşanan ve denenmiş bir kahramanım.»

Buna karşılık Hazreti Ali:

«Annem bana Haydar'sın dedi,
Boyunuzun kaç karış olduğunu ölçerim,
Ormanda kükreyen bir arslanım ben» diye cevap verdi.

Her ikisi de birer darbe vurdu. Daha sonra Hz. Ali (r.a.) ona vurduğu darbeyle kalkanını, miğferini ve kafasını biçip yere düşürdü. Böylece Hayber alınmış oldu.

Rasûlullah (s.a.v.)ın azadlı kölesi (mevlâsı) Ebû Râfi' der ki: «Rasûlullah (s.a.v.) Ali'yi Hayber'e sancağı ile birlikte gönderdiğinde biz de beraberdik. Kaleye yaklaştığında kaledekiler ona karşı çıktı. Onlarla savaştı. Bir yahudi ona bir darbe indirip elinden kalkanını düşürünce, Ali kalenin yakınında bulunan bir kapıyı kaldırarak onu kalkan yerine kullanıp, kendisini korudu. Bu kapıyı, Allah onun eli üzere kaleyi fethedinceye kadar bırakmadı. Daha sonra onu elinden bıraktı. Benden başka yedi kişi daha vardı. Biz o kapıyı çevirmek için uğraştığımız halde bir türlü çeviremedik.

Hayber'in fethi Safer (10 Haziran-8 Temmuz 628) ayında olmuştur.

Hayber fethedilince Bilâl, Safiyye ve yanında bir başka kadın ile birlikte öldürülmüş yahudilerin yanından geçti. Safiyye'nin yanındaki kadın bunu görünce, feryadı bastı, yüzüne vurup dövünmeye, başına toprak saçmaya başladı. Rasûlullah (s.a.v.) Safiyye'yi kendisi için seçti ve öbür kadını da uzaklaştırarak: «O, bu yaptıklarından dolayı dişi bir şeytandır» diye buyurdu. Daha sonra Bilâl'e dönerek: «Senden merhamet çekilip alındı mı? Niye onları ölülerinin yanından geçirdin?» diye çıkıştı.

Safiyye, Kinâne b. Ebi'l-Hukayk'a yeni gelin olduğunda rüyasında koynuna bir ayın girdiğini görmüş, bu rüyasını kocasına anlatmış, kocası ona: «Bu senin Muhammed'le evlenmeyi arzu ettiğinden başka bir manaya gelmez» deyip onun yüzüne gözlerini morartacak şekilde bir tokat indirmişti. Safiyye, Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına getirildiğinde hâlâ bu tokatın izleri görülmekteydi. Peygamber (s.a.v.) ona sorunca, durumu anlattı. Hz. Peygamber (sa.v.) Kinâne b. Ebi'l-Hukayk'ı Muhammed b. Mesleme'ye teslim etti. O da kardeşi Mahmud'un karşılığında olmak üzere onu öldürdü.

Rasûlullah (s.a.v.) Hayber'lilerin el-Vatîh ve es-Sülâlim diye bilinen iki kalelerini muhasara altında tuttu. Kaledekiler muhasara sonucu öleceklerini anlayınca onları belirli bir yere kadar gitmek üzere serbest bırakıp canlarını bağışlamalarını istedi. Hz. Peygamber onların bu isteklerini kabul etti. Böylelikle orada bulunan bütün malları eline geçirmiş oldu. eş-Şikk, Natât ve Ketîbe ile diğer bütün kaleleri de eline geçirmiş bulunuyordu.

Fedek halkı bunu haber alınca, Rasûlullah (s.a.v.)a haber göndere-

rek: «Kendilerini de Gitmek üzere serbest bırakmasını buna karşılık malları ona terk etmeyi» teklif ettiler. O da onların bu tekliflerini kabul etti. Hayber halkı bu şekilde kalelerinden indikten sonra, Rasûlullah (s.a.v.) dan mahsulün yarısı üzere kendilerini çalıştırmalarını, dilediği takdirde de kendilerini oradan çıkartabilmesini teklif ettiler. Hz. Peygamber (s.a.v.) de onlarla bunun üzerine bu şekilde akitleşti, (buna: Müsâkât akdi denir) ve onların bu şartlarını kabul etti. Fedek halkı da aynı şeyi yaptı. Hayber müslümanların eline FEY' olarak geçmişti. Fedek ise yalnızca Rasûlullah (s.a.v.)a aitti. Çünkü oraya müslümanlar ne at sürmüş, ne de binek sırtında gitmişlerdi.

Rasûlullah (s.a.v.), savaş bitip etraf sakinleştikten sonra Sellâm b. Mişkem'in karısı olan Zeyneb bint el-Hâris, Rasûlullah (s.a.v.)a zehir katılmış ve kızartılmış bir koyun hediye edip o koyunu önüne koydu. Rasûlullah (s.a.v.) ondan bir lokma aldı. Fakat onu yutmayıp çıkardı. Onunla birlikte Bişr b. el-Berâ' b. Marur da vardı. Bişr ise ondan yemişti. Rasûlullah (s.a.v.): «Bu koyun bana zehirli olduğunu haber veriyor» diyerek kadının getirilmesini emretti. Kadın da yaptığını itiraf etti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) kadına: «Niçin böyle bir iş yaptın?» diye sorunca, kadın: «Sen benim kavmime karşı şu bildiğin ve gördüğün şeyleri yaptın. Kendi kendime dedim ki: Eğer bu bir peygamber ise ona durum haber verilecek, yok eğer bir hükümdar ise ondan kurtuluruz» dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) onu affetti. Bişr ise yediğinden dolayı vefat etti.

Rasûlullah (s.a.v:) vefatından önceki son hastalığında şöyle buyurdu: «Şu anda Hayber'de çiğneyip de yutmadığım o lokmadan dolayı şahdamarımın koptuğunu hissediyorum.» Bu nedenle müslümanlar Rasûlullah (s.a.v.)in peygamberlik şerefiyle birlikte şehit olarak vefat ettiği görüşünde idiler.

Vâdi'l-Kurâ Gazvesi

Rasûlullah (s.a.v.) Hayber'de işini bitirince Vadi'l-Kurâ üzerine yürüdü. Oranın halkını birkaç gece muhasara ettikten sonra Vadi'l-Kurâ'yı savaş ile fethetti. Bu muhasara sırasında Rasûlullah (s.a.v.)ın Mevlası Midğam şehit edildi. Midğam'ı kendisine Cüzâm'lı Rifâ'a b. Zeyd hediye etmişti. Müslümanlar: «Ne mutlu ona Cennete gitti!» deyince, Rasûlullah: «Hayır, nefsimi elinde tutana yemin ederim ki şu anda onun elbisesi ateşle tutuşmaya başlamıştır bile» diye buyurdu. O bu elbiseyi Hayber günü müslümanların ganimetleri arasından çalmıştı. Adamın biri bunu işitmiş ve bunun üzerine gelip şöyle demişti: «Ey Allah'ın Rasûlü, ben iki ayak

bağı elime geçirmiş ve onları almıştım.» deyince, Rasûlullah: «Sana ateşten bunlar gibisi kesilecek» diye buyurdu.

Rasûlullah (s.a.v.) hurma ağaçlarını ve araziyi Vâdi'l-Kurâ halkının elinde bırakarak, Hayber'lilerle antlaştığı gibi bunlarla da antlaştı. Vadi'l-Kurâ'lılar bu şekilde Hz. Ömer halifeliğe geçinceye kadar kaldılar. O halifeliğe geçtikten sonra onları oradan sürdü. Burası, Hicaz Bölgesinin dışında kaldığı için onları oradan sürmemiştir, de denilmiştir.

⁂

İşte bu sefer yani Hayber seferi sırasında Rasûlullah (s.a.v.) uykuya dalmış ve ancak güneş doğduktan sonra uyandığı için sabah namazını kılamamıştı. Konu ile ilgili kıssa bilinen ünlü bir kıssadır.

Hayber'e müşlüman hanımlardan bazı hanımlar da iştirak etmiş ve onlara da ganimetlerden bazı küçük paylar verilmişti.

el-Haccac b. 'İlât es-Sülemî'nin Hikâyesi

Bu sefer esnasında el-Haccac b. 'İlât es-Sülemî, Rasûlullah (s.a.v.)a şunları anlattı:

«Benim Mekke'de Ebû Talha'nın kızı dostum Üm Şeybe'nin yanında bir miktar malım vardır. (Üm Şeybe oğlu Mu'rid b. el-Haccac'ın annesiydi.) Ve Mekke'de çeşitli yerlerde mallarım vardır. Ey Allah'ın Rasûlü, bana izin ver» deyince Rasûlullah (s.a.v.) ona izin verdi. Bu sefer Haccac: «Mutlaka yalan söylemem gerekecek» deyince Hz. Peygamber (s.a.v.): «Söyle» dedi, Haccâc Mekke.ye vardığında, Mekkeliler ona Rasûlullah'ın Hayber'de ne yaptığını sordu. Henüz Haccac'ın müslüman olduğunu bilmiyorlardı. Haccâc onlara: «Yahudiler onu ve ashâbını yenik düşürdü. Ashâbının büyük bir kısmı öldürüldü ve Muhammed esir alındı. Yahudiler de biz onu öldürmeyip Mekke'ye göndereceğiz, Mekke'liler onu öldürsünler diye düşündüler.» dedi. Bu haber Mekke'de yayılınca, Haccac şunları söyledi: «Şimdi bana malımı toplayabilmek için yardımcı olunuz ki Hayber'e gideyim, Muhammed'in ve arkadaşlarının kaçkınlarını tüccarlar benden önce varmadan yakalayabileyim.» Mekkeliler en basit şeye varıncaya kadar malının hepsini topladılar. Hz. Peygamberin amcası Abbâs onun yanına varıp işin üçyüzünü sorunca, malını topladıktan sonra ona Hayber'in fethedildiğini, Peygamber (s.a.v.)in Safiye bint Huyey'i kendisi için seçtiğini ve kendi malını toplamak üzere Mekke'ye geldiğini söyleyerek

arkalarından gelip yetişmeleri korkusuyla bu işi de üç gün süreyle gizlemesini ondan istedi.

Mekke'den ayrılmasından üç gün süreyle Abbas haberi gizledi. Daha sonra kendisine ait bir elbiseyi giyerek Kâbe'yi tavaf etmeye başladı. Onu gören Kureyşliler: «Ey Ebu'l-Fadl, yaptığın gayretkeşliktir» deyince, «Allah'a yemin ederim ki hayır, Muhammed Hayber'i fethetmiş, onun hükümdarlarının kızıyla evlenmiş ve mallarını ellerinden almış bulunuyor» deyip onlara Haccâc'ın gerçek durumunu anlattıktan sonra Kureyşliler: «Bizler durumun böyle olduğunu bilseydik, onunla aramızda olanlar olurdu» dediler.

Hayber Ganimetlerinin Paylaştırılması

Hz. Peygamber Hayber mallarından Şikk ve Natât'ı müslümanlar arasında paylaştırdı. Ketîbe mülkü ise Allah'ın, Rasûlü'nun, Peygamber'in yakın akrabalarının, yetimlerin, miskinlerin ve yolcuların beşte bir (hums) payı karşılığında kabul edildi. Peygamber (s.a.v.)in zevcelerine ve Rasûlullah ile Fedek halkı arasında barış yapılması için aracılık yapan bazı kimselere belirli ölçülere göre, paylar ayrıldı. Hayber ganimetleri Hudeybiye'ye katılan kimseler arasında paylaştırıldı. Bu esasa göre, süvarilere iki pay, piyadelere de bir pay verildi.

Peygamber (s.a.v.) Hayber'lileri Hayber'de biraktığı gibi ondan sonra Halife olan Ebû Bekir de onları Hayber'de bırakmıştır. Ömer'in halifeliğinin ilk dönemlerinde de orada kaldılar. Ne zaman ki Peygamber (s.a.v.)in vefat etmeden önceki son hastalığında: «Arap yarımadasında iki din bir arada kalmayacaktır» meâlindeki hadisini haber alır, o zaman Hz. Ömer, Rasûlullah (s.a.v.) tarafından kendilerine yazılı bir ahitnâme verilmemiş bulunan yahudileri Arap yarımadasından dolayısıyla da Hayber'den çıkartır.

Fedek

Rasûlullah (s.a.v.), Hayber'den ayrıldıktan sonra Muhayyisa b. Mes'ûd'u Fedek halkına gönderip onları İslâm dinine çağırdı. O günlerde Fedek'lilerin başkanı yahudi Yuşa' b. Nûn idi. Fedekliler Rasûlullah (s.a.v.) ile arazinin yarısı üzerine antlaşma yaptılar. Rasûlullah da onlardan bunu kabul etti. Fedek'in yarısı sadece Rasûlullah (s.a.v.)a ait bulunuyordu. Çünkü müslümanlar Fedek'e ne atlarıyla ne de binekleriyle binip git-

memişlerdi. Rasûlullah (s.a.v.), Fedek'ten gelen gelirleri yolculara harcardı. Fedek'liler Ömer b. Hattâb halife olup Hicaz'daki yahudileri ordan çıkartıncaya kadar yerlerinde kaldılar. Hz. Ömer onları oradan çıkartmak isteyince, Ebu'l-Heysem b. Et-Teyyihân, Sehl b. Ebî Hayseme ve Zeyd b. Sâbit'i gönderip Fedek'in arazisinin yarısının kıymetini âdil bir şekilde belirlediler. O da bu kıymeti yahudilere ödeyip onları Şam'a sürdü. Rasûlullah (s.a.v.), Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali hep Rasûlullah (s.a.v.)ın hayatında ne yaptıysa vefatından sonra da aynı uygulamayı devam ettirdiler.

Muâviye halifeliğe geçince oraya Mervân b. el-Hakem'e ikta etti. Mervan burayı iki oğlu Abdülmelik ile Abdülaziz'e hibe etti. Daha sonra Ömer b. Abdulaziz ile Abdulmelik b. Mervân'ın iki oğlu Velîd ve Süleyman'ın eline geçti. Velid halifeliğe geçince kendisine ait olan payı Ömer b. Abdülaziz'e hibe etti. Daha sonra Süleyman da halife oldu, o da kendisine ait olan payı aynı şekilde Ömer b. Abdülaziz'e hibe etti. Ömer b. Abdülaziz halife olunca, insanlara bir hutbe irad edip onlara Fedek'in durumunu anlattıktan sonra Fedek'i Rasûlullah (s.a.v.)ın, Ebû Bekir'in, Ömer'in, Osman'ın ve Ali'nin dönemindeki statüsüne irca ettiğini açıkladı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.)ın kızı olan Hz. Fatıma'nın çocukları burayı ellerine geçirdilerse de daha sonra onların da elinden alındı.

Hicret'in 210 yılında (24 Nisan 825-13 Nisan 826) yılında ise Me'mun burayı tekrar onlara geri verdi.

⁂

Bu yılın Muharrem ayında Rasûlullah (s.a.v.) kızı Zeyneb'i eski kocası Ebu'l-Âs b. er-Rebi'e geri verip onunla evlendirdi. Yine bu yıl içinde Hâtıb, Mukavkıs'ın yanından Peygamber (s.a.v.)in oğlu İbrahim'in annesi olan Mâriye ile onun kızkardeşi Şirin'i, katırı Düldül'ü, eşeği Yâ'fur'u ve bazı elbiseleri beraberinde getirerek geldi. Mâriye ve kızkardeşi Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna varmadan müslüman oldular. Mâriye'yi Rasûlullah kendisi aldı., Şîrîn'i de Hassân b. Sâbit'e hibe etti. Şîrîn, Hassân'ın oğlu Abdurrahmân'ın annesidir. Buna göre, Abdurrahmân ile İbrahim teyze çocukları olmaktadır.

Yine aynı yılda Rasûlullah (s.a.v.) kendisine minber yaptırmıştır. Bu minberin hicretin sekizinci (1 Mayıs 629-19 Nisan 630) yılında yapıldığı da söylenmiştir. Sağlam görüş ve rivayet de budur.

Rasûlullah (s.a.v.) bu yıl Ömer b. el-Hattab'ı otuz kişi ile birlikte Hevâzin taraflarına göndermiş, fakat Hevâzin'liler kaçtıkları için herhangi bir çarpışma olmadan geri dönmüşlerdi.

Ensâr'dan Nu'mân b. Beşîr'in babası olan Beşîr b. Sa'd Seriyyesi de bu yıl olmuştur. Beşîr b. Sa'd, Fedek'te Mürreoğulları üzerine Şa'ban (4 Aralık 628-1 Ocak 629) ayında 30 kişiyle birlikte yürümüştü. Beraberindekiler arasında çokça yaralanan olmuş, sonra da Medine'ye geri dönmüştü.

Gâlib b. Abdullah el-Leysî, Mürreoğulları üzerine yine aynı yılda bir seriyye ile birlikte gitmiştir. Burada kendilerinin bir antlaşmalısı olan Cüheyne'li Mirdâs b. Nehîk, Üsame b. Zeyd ve Ensâr'dan bir kişi tarafından öldürülmüştür. Üsâme anlatıyor: «Biz, onun üstüne atıldığımızda adam: Şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur, dediği halde biz onu öldürünceye kadar bırakmadık. Peygamber (s.a.v.)in yanına varıp ona durumu anlattığımızda şunları söyledi: «Lâilâhe illallah'a karşı sen ne yapacaksın?»

Yine aynı yıl Gâlib b. Abdullah'ın Seriyyesi olmuştur. Gâlib 130 atlı ile birlikte Abd b. Sa'lebeoğulları üzerine yürümüş, onlara baskın yapmış ve davarlarını alıp Medine'ye getirmişti.

Beşîr b. Sa'd, el-Yumn ve el-Cenâb bölgelerine bu yılın Şevvâl (1 Şubat-1 Mart 629) ayında bir seriyye ile birlikte gitmiştir.

Bu seriyyenin nedeni şudur: Eşcâ'lı Cübeyl b. Nüveyre, Rasûlullah (s.a.v.)ın Hayber'e kılavuzluğunu yapmıştı. Peygamber (s.a.v.)ın huzuruna gelerek Gatafanlılardan bir grubun el-Cenâb denilen bir yerde olduklarını, Uyeyne b. Hısn'ın onlara yardım ettiğini ve Medine'ye yürümek üzere onlara emir verdiğini bildirdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Beşîr'i göndermiş, o da onların davarlarını toplamış ve Uyeyne'lilerin bir kölesini öldürmüşler, sonra da Uyeyne'lilerle karşılaşmışlardı. Müslümanlar onları ve Uyeyne'yi yenik düşürmüşlerdi. Hâris b. Avf, Uyeyne'yi gördüğünde Uyeyne yenik düşmüş bulunuyordu. Ona şunları söyledi: «Artık senin için geçmişleri tekrarlamama zamanı gelmiştir.»

Umre'tül-Kaza (Kaza Umresi)

Rasûlullah (s.a.v.) Hayber'den döndükten sonra Medine'de Cumâde'l-ûlâ Cumâdel'âhire, Recep, Şaban, Ramazan ve Şevvâl aylarında (6 Eylül ilâ 1 Şubat 629) kaldı ve bu aylar boyunca çeşitli taraflara seriyyeler gönderdi. Daha sonra Zülhicce (1 Nisan-30 Nisan 629) ayında Kaza Umresini yapmak üzere yola çıktı. Beraberinde yetmiş deve götürdü. Birinci umresinde onunla beraber bulunan müslümanlar da onunla çıktı. Mekkeliler onun haberini alınca Mekke'den dışarı çıktılar. Kureyş kendi arasında

Peygamber (s.a.v.)in ve ashâbının darlık ve sıkıntı içerisinde olduğundan söz ediyordu. Bunun için Darû'n-Nedve diye bilinen yerde dizilmişlerdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke'ye girdiğinde «Idtiba'» yaptı. Yani sağ kolunu ve omuzunu dışarda bırakarak örtündü. Ondan sonra şöyle söyledi: «Bugün kendisinin güçlü ve kuvvetli olduğunu bunlara karşı gösteren kişiye Allah merhamet buyursun.» Daha sonra Rüknü istilâm etti ve çıkıp hervele (çalımlı koşu) yaptı. Ashabı da onunla birlikte hervele yaptı. Mekke'ye girdiğinde Abdullah b. Revâha devesinin yularını tutarak önden çekiyor ve şu anlamdaki beyitleri okuyordu:

«Ey kâfiroğulları, açınız yolunu,
Savulun, tüm hayırlar Rasûlullah'tadır.
Rabbim, ben o ne derse inanıyorum,
Allah'ın hakkı dediğini kabul etmektir, biliyorum,
Biz sizinle O'na indirilen için savaştık
Emrettiği için de savaştığımız gibi
Öyle vurduk ki, kelleri aşağı indiriyor,
Dosta dostunu unutturuyor.»

Peygamber (s.a.v.) bu seferi esnasında el-Hâris'in kızı Meymûne ile evlenmiş ve Mekke'de üç gün ikâmet etmiştir. Müşrikler ona Ali b. Ebî Tâlib aracılığıyla haber gönderip, Mekke'den dışarıya çıkmasını istemişlerdi. Bu sefer Peygamber (s.a.v.) şöyle söyledi: «Onların arasında gerdeğe girsem ve onlara da bir yemek hazırlasak onlar da bizimle birlikte bu ziyafete iştirak etseler ne olur ki?» Onlar: «Hayır, bizim onun ziyafene ihtiyacımız yok» diye cevap gönderdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke'den ayrılmış ve «Serif» diye bilinen yerde Meymûne ile gerdeğe girmiş, ondan sonra oradan Medine'ye geçmişti. Zülhicce'nin geri kalan günleri ile (H. 8. yılın) Muharrem, Safer ve Rabiülevvel (1 Mayıs-28Temmuz 629) ayları Medine'de kaldıktan sonra ordusunu Mûte'ye doğru gönderdi.

Bu yılın da Hacc işlerini yine müşrikler idare etti.

İbn Ebi'l Avcâ es-Sülemi'nin Süleymoğulları üzerine gazvesi de bu yıl olmuştu. Süleymliler ona karşı çıkmış kendisi ve arkadaşları isabet almış ve vefat etmişlerdi. Hayır, o kurtulmuş, arkadaşları vefat etmiştir, diyenler de vardır.

HİCRETİN SEKİZİNCİ YILI (1 Mayıs 629-19 Nisan 630)

Vâkidî'nin söylediğine göre Rasûlullah (s.a.v.)ın kızı Hz. Zeyneb bu sene vefat etmiştir.

Gâlib b. Abdullah el-Leysî'nin el-Mülevvahoğulları'na Karşı Gazası

Leys kabilesinin Kelb kolundan Gâlib b. Abdullah, el-Mülevvahloğulları üzerine seriyyesiyle bu yıl gitmişti. Leys'li el-Hâris b. el-Bersâ ile yolda karşılaşmış ve el-Hâris'i esir almışlardı. Bunun üzerine el-Hâris: «Ben müslüman olarak gelmiş bulunuyorum» deyince Gâlib ona:

«Eğer söylediğin gerçekten doğru ise bir günlüğüne bağlı kalmanın sana zararı olmaz. Yalan söylüyorsan böylece biz kendimizi güvenlik altına almış oluyoruz» dedi ve arkadaşlarından bazısını onlara ona göz kulak olmakla görevlendirip arkadaşına: «Seninle tartışacak olursa kafasını uçur.» diyerek dönünceye kadar yerinden ayrılmamasını emreder. Daha sonra «Batn el-Kedîd» diye bilinen yere varıncaya kadar yollarına devam ettiler. İkindiden sonra konaklayarak Cündub b. Mekîs el-Cühenî'yi etrafı gözetlemek üzere ileriye gönderdiler. Cündüb anlatıyor: Benim etrafı görmemi sağlayacak bir tepeye çıkıp yüzükoyun yattım. Onların arasından birisi çıktı ve benim böylece yattığımı görünce yayını ve iki tane de ok alıp önce onlardan birisini attı. Bu ok yan tarafıma saplandı. Ben, onu çektim ve hiç kımıldamadım. Daha sonra ikinci bir ok attı ve bu da omuzumun baş tarafına gelip saplandı. Bunu da çekip aldım. Ve yerimden kımıldamadım, Adam bunun üzerine şöyle dedi: Allah'a yemin ederim, iki okum da ona isabet etti. Eğer bu kişi gerçekten etrafı gözetleyen bir gözcü (casus) olsaydı mutlaka yerinden hareket ederdi, kımıldardı. Onların davarları çekip gidinceye kadar ve sütlerini sağıncaya kadar onlara mühlet verdik. Daha sonra üzerlerine atılıp hücum ettik, onlardan pek çok kimseyi öldürdük. Davarlarını ellerinden alıp önümüze kattık ve alelacele geri döndük. Durum onların kavmine iletildi. Ve bizim kesinlikle karşı koyamayacağımız kadar büyük bir kalabalık geldi. Öyle ki bizimle onlar arasında Kudeyd tarafından vadinin iç kısmından başka

bir şey kalmadı. Allah dilediği bir taraftan daha önce benzerini görmediğimiz bir buluttan yağmur indirdi. Vadi öyle bir sel ile dolup taştı ki hiç kimse o selden geçip aşamıyordu. Ben, onların bizlere bakakaldıklarını hiçbirisinin ileri geçmediklerini gördüm. Böylece Medine'ye vardık. Müslümanların bu sırada parolası: «Emit-Emit; yani öldür öldür» idi. Sayıları on küsur adam idi.

Bu yıl içerisinde Rasûlullah (s.a.v.) el-Alâ' b. el-Hadramî'yi Bahreyn'e gönderdi. Bahreyn'de Münzir b. Sâvî vali bulunuyordu. Münzir, Mecusilerin cizye ödemeleri, kestiklerinin yenilmemesi ve hanımlarının nikâhlanmaması şartları üzerinde antlaşma yaptı.

el-Alâ'nın Munzir'e hicretin 6. cı yılında, Rasûlullah (s.a.v.) ın kral-lara gönderdiği elçilerle birlikte gönderildiği de söylenmiştir. Bundan daha önce sözetmiş bulunuyoruz.

Şucâ' b. Vehb'in Rabiülevvel (29 Nisan - 28 Mayıs 629) ayında on-dört kişi ile birlikte Âmir oğulları üzerine gönderilmesi de bu yıl gerçekleşmiştir. Şucâ' ve arkadaşları birtakım davarlar, ganimet olarak aldılar. Onlardan herbirisinin payına onbeş deve düşmüştü.

Yine bu yılda Amr b. Kâ'b el-Gifârî'nin seriyyesi Zâtu'l-Atlah üzerine gönderilmişti. Askerlerinin sayısı 15 idi. Burada büyük bir kalabalık görmüş, onları İslâm Dini'ne davet etmiş, kendileri bu daveti kabul etmeyerek Amr'ın arkadaşlarını öldürmüşlerdi. Amr ise kurtulmuş ve Medine'ye varmıştı.

Zâtû'l-Atlah Şam taraflarındadır. Bunlar Kuzâa'lı olup o zaman başkanları Sedûs adında bir kişi idi.

Hâlid b. el-Velîd, Amr b. el-Âs ve Osman b. Talha'nın İslâm'a Girmesi

Bu senenin Safer (31 Mayıs - 28 Haziran 629) ayında Amr b. el-Âs, Peygamber (s.a.v.)in huzuruna müslüman olarak geldi. Onunla birlikte Hâlid b. el-Velid ile Osman b. Talha el-Abderî de gelmişti.

Amr'ın müslüman olmasının sebebine gelince, Amr der ki:

Bizler Hendek gazasından o gazaya katılmış kimselerle birlikte geri döndüğümüzde arkadaşlarıma şunları söyledim: «Ben, Muhammed'in işinin görülmemiş bir şekilde yükselip ilerlemekte olduğunu görüyorum. Görüşüm odur ki gidelim Necâşî'ye sığınalım. Eğer Muhammed bizim kavmimize galip gelecekse biz zaten Necâşî'nin yanında olmuş olacağız.

Yok kavmimiz Muhammed'e galip gelecek olursa zaten kavmimiz bizlerin kim olduğumuzu çok iyi bilir.» Arkadaşlarım: «Çok yerinde bir görüş» deyince biz de ona pekçok hediyelerle birlikte Necâşî'nin yanına gittik. Biz, onun yanında bulunuyor iken Amr b. Ümeyye ed-Damrî peygamber (s.a.v.)in elçisi olarak Cafer ve arkadaşlarının durumunu görüşmek üzere geldi. Amr devam ediyor: Necâşî'nin yanına girip bana Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi Mekke'de bulunan Kureyşlilere daha yakın bir kişi olmak amacıyle öldürmek üzere teslim etmesini söyledim. Necâşî, benim bu sözlerimi işitince öyle bir kızdı ki burnuna indirdiği bir darbe ile kendi burnunu kırdığını sandım. Onun için oldukça korkuya kapıldım ve şöyle söyledim: Allah'a yemin ederim eğer senin bu işten hoşlanmayacağını bilseydim, senden böyle birşeyi istemezdim. O da bana: «Sen, kendisine Mûsâ'ya gelen Namus-u Ekber'in geldiği bir adamın elçisini öldürmem için sana teslim etmemi benen istiyorsun ha?» dedi. Ben ona: «Ey kral, bu gerçekten böyle midir?» diye sordum. Necâşî, bana: «Yazıklar olsun sana ey Amr, bana itaat et ve ona uy! Muhakkak o Allah'a yemin ederim ki hak üzerindedir. Kesinlikle kendisine muhalefet edenlere karşı Mûsâ'nın Firavun'a ve ordularına karşı galebe çaldığı gibi galip gelecektir.» Amr devam ediyor: Bunun üzerine Necâşî'ye şöyle dedim: «O halde onun adına benden İslâm üzere biat al.» Necâşî elini uzattı, ben de ona biat ettim. Daha sonra arkadaşlarımın arasına vardım ve müslüman olduğumu onlardan gizleyerek Rasûlullah (s.a.v.)'a gitmek üzere geri döndüm. Yolda Hâlid b. el-Velîd'le karşılaştım. Bu Mekke'nin fethinden önce olmuştu ve Hâlid Mekke'den geliyordu. Hâlid'e sordum: «Ey Süleyman'ın babası, nereye böyle?» O bana: «Allah'a yemin ederim artık yüzümü doğruya çevirmiş bulunuyorum. Muhakkak bu adam peygamberdir, Allah'a yemin ederim müslüman olmak üzere gidiyorum. Bizim bu durumumuz ne zamana kadar devam edecek ki?» dedi. Bunun üzerine ben de ona: «Ben de yalnız ve yalnız müslüman olmak için gelmiş bulunuyordum» dedim ve ikimiz Peygamberin huzuruna vardık. Hâlid b. el-Velîd benden önce öne geçti ve müslüman oldu. Daha sonra ben de müslüman oldum. Arkasından Osman b. Talha yaklaştı ve o da müslüman oldu.

Zâtu's-Selâsil Gazvesi

Yine Hicretin Sekizinci yılında Rasûlullah (s.a.v.) Amr b. el-Âs'ı Bellî ve 'Uzra bölgelerine gönderip onun halkı İslâm'a davet etmesini emretti. Amr'ın annesi Bellî'dendi. Bu nedenle Rasûlullah (s.a.v.) bununla onları ısındırmak ve kendisine bağlamak istemişti. 'Amr, «Selâsil» adı verilen Cüzâm arazisindeki bir suyun kenarına varıncaya kadar yoluna de-

vam etti. Bu nedenle bu gazveye «Zâtu's-Selâsil» adı verilmiştir. Amr, buraya varınca korkuya kapıldığından Peygamber (s.a.v.)a haber gönderip ondan yardım istedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) ona Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh ile birlikte ilk muhacirlerden bazı kimseleri gönderdi. Bunlar arasında Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer de vardı. Ebû Ubeyde'yi Zatu's-Selâsil tarafına gönderdiğinde: «Aranızda bir anlaşmazlık, ihtilâf çıkmasın» talimatını verdi. Ebû Ubeyde yola koyulup Amr'ın yanına vardığında, Amr ona: «Sen, bana yardımcı olmak üzere gelmiş bulunuyorsun» deyince, Ebû Ubeyde: «Ey Amr, Rasûlullah (s.a.v.) bana aranızda ihtilâf ve anlaşmazlık çıkmasın» diye emir buyurdu; bunun için sen bana karşı çıkacak olsan da sana itaat edeceğim» dedi. Bu sefer Amr: «Ben senin emirinim» dedi. Ebû Ubeyde: «Ben de bunu kabul ediyorum» cevabını verdi. Amr insanlara imam olup namaz kıldırdı.

Yine hicretin bu yılında Rasûlullah (s.a.v.), Amr b. el-Âs'ı Uman'da Cülündî'nin iki oğlu olan Ceyfer ve İyaz'a göndredi. Her ikisi de samimiyetle iman ettiler. Ayrıca mecusilerden cizye aldı.

el-Habat Gazvesi ve Diğer Gazveler

Hicretin bu sekizinci yılında el-Habat Gazvesi olmuştur. Onların komutanı Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh idi. Muhacir ve Ensâr'dan bu gazveye iştirak edenlerin sayısı 300 kişi kadardı. Gazve, Recep (25 Ekim-23 Kasım 629) ayında olmuştur. Rasûlullah (s.a.v.) onlara yol azığı olarak bir torba hurma vermişti. Ebû Ubeyde bir avuç alır ondan sonra askerlere teker teker birer hurma dağıtırdı. Her birisi bu hurmayı alır, çiğner üstüne su içerdi. Sonunda torbadaki hurmalar bitti. Bu sefer (arapça da silkelenmiş ağaç yaprağı anlamına gelen) habat yemeğe başladılar ve büyük bir açlıkla karşı karşıya kaldılar. Kays b. Sa'd b. Ubâde onlara dokuz deve kesti ve bu develeri yediler. Ebû Ubeyde ise ona bir daha deve kesmesini yasaklayınca o da bundan vazgeçti. Daha sonra deniz karaya ölmüş bir balık attı. Doyuncaya kadar bu balıktan yiyip durdular. Ebû Ubeyde bu balığın kaburga kemiklerinden bir tanesini toprağa dikti. Atlı, atının üstünde olduğu halde bu kemiğin altından geçebiliyordu. Medine'ye vardıklarında durumu Peygamber (s.a.v.)a anlattılar. O da: «Allahu Teâlâ'nın sizler için çıkarmış olduğu bu rızıktan yiyiniz.» buyurarak kalanından Rasûlullah (s.a.v.) da yedi. Kays b. Sa'd'ın yaptığını da ona anlattılar. O da şöyle buyurdu: «Cömertlik, bu ailenin karakteridir.»

Yine hicretin bu sekizinci yılında Şaban (24 Kasım-22 Aralık 629) ayında Rasûlullah (s.a.v.)ın gönderdiği bir seriyye daha vardır. Bu seriy-

yenin komutanı Ebû Katâde idi. Eslem'li Abdullah b. Ebi Hadred de onunla beraberdi. Bu seriyyenin gönderiliş sebebine gelince: Rifâ'a b. Kays ya da Kays b. Rifâ'a, Cuşem'lilerden büyük bir kol ile birlikte ormanlık bir yere konakladı ve Peygamber (s.a.v.)e karşı savaş hazırlıklarına başladı. Peygamber (s.a.v.) de Ebû Katâde ve onunla beraber olanları ondan bir haber getirmek üzere gönderdi. Güneşin battığı sırada onların konakladıkları yere vardılar. Bu Seriyye efradından her birisi bir yere gizlendi. Bunlar üç kişi idiler. Onaltı kişi oldukları da söylenmiştir. Abdullah b. Ebî Hadred der ki: «Bu Cuşemlilerin bir çobanı vardı. Ve geç kalmıştı. Rifâ'a b. Kays silâhını kuşanmış olarak onu aramaya çıktı. Ben de attığım okla onu tam kalbinden vurunca, hiç sesi çıkmadı. Abdullah devam ediyor: Kafasını kesip aldım, ondan sonra askerlerin bulunduğu bir tarafa yönelip ben de tekbir getirdim, yanımdaki diğer iki arkadaşım da. Allah'a yemin ederim kaçmaktan başka yol bulamadılar. Kadınlarını, çocuklarını ve ağırlık teşkil etmeyen yüklerini alıp gittiler. Biz de onlardan pek çok deve ve koyun alıp Rasûlullah (s.a.v.)a Kays'ın başıyla birlikte geldik. Rasûlullah (s.a.v.) bu getirdiğimiz develerden bana onüç deve verdi. Ben yeni evlenmiş ve ailemle birlikte ayrı çıkmıştım.

Bir deve ise on koyuna eşit kabul edilir.

Yine bu yıl içerisinde Rasûlullah (s.a.v.) Ebû Katâde'yi İdam üzerine gönderdi. Onunla birlikte el-Leys Kabilesinden Muhallim b. Cessâme de vardı ve bu Mekke'nin fethinden önce idi. Yolda Eşca'lı Âmir b. el-Adbat ile karşılaştılar. Devesi üzerine binmiş ve yanında kendisine ait bazı mallar da vardı. Âmir onlara İslâm selâmı ile selâm verince ona ilişmediler. Fakat Muhallim b. Cessâme, daha önce aralarında bulunan bir anlaşmazlık dolayısıyla bir hamle yapıp onu öldürdü ve devesini aldı. Rasûlullah (s.a.v.)ın yanında Medine'ye vardıklarında Muhallim ona durumu anlattı. Bunun üzerine Kur'ân-ı Kerîm'in: **«Ey iman edenler, Allah yolunda çıktığınızda iyice araştırınız.»** (Nisâ, 4/94) âyeti nazil oldu.

Bu Seriyyenin Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke'ye gitmek üzere çıktığında, Ramazan (23 Aralık 629-21 Ocak 630) ayında olduğu da söylenmiştir.

Mu'te Gazvesi

Aslında bu gazveyi daha önce sözünü ettiğimiz gazvelerden önce zikretmemiz gerekirdi. Fakat biz bunu büyük gazveler birbirleriyle ilgili olup ard arda gelsinler diye geriye bıraktık.

Bu gazve hicretin 8. yılının Cümâdelülâ (27 Ağustos-25 Eylül 629) ayında olmuştur. Rasûlullah (s.a.v.) onların başına Zeyd b. Harise'yi ko-

mutan olarak tayin etti. Ve onlara şöyle talimât verdi: «Zeyd öldürülecek olursa Câfer b. Ebî Tâlib, Câfer öldürülürse, Abdullah b. Revâha başa geçsin.» Bunun üzerine Câfer şöyle dedi: «Sen, bana Zeyd'i komutan tayin edecek olursan ben bu savaşa gitmeyeceğim.» Hz. Peygamber: «Git, sen bunların hangisinin daha hayırlı olduğunu bilmiyorsun» diye buyurdu. Herkes ağlamaya başladı ve: «Ey Allah'ın Rasûlü, aramızda biraksaydın ya onları» dedi. Rasûlullah (s.a.v.) onlara cevap vermedi. Çünkü Rasûlullah (s.a.v.) «Filan kişi öldürülürse emir filandır» diyecek olursa kendisinden sözettiği herkes mutlaka öldürürülürdü.

Savaşa gidecekler hazırlıklarını yaptılar. Askerlerin sayısı 3000 kişi idi. Rasûlullah (s.a.v.) ve diğer müslümanlar onları tevdi ettiler. Abdullah b. Revâha ile vedalaşırken Abdullah ağladı. Çevredekiler ona: «Niçin ağlıyorsun?» diye sorunca Abdullah: «Ben, dünyayı sevdiğimden veyahut da sizinle birlikte olmayı arzuladığımdan ağlamıyorum, ağlamanın sebebi Resûlullah (s.a.v.)ı okurken işittiğim şu âyettir:

«Sizin aranızdan onun üzerinden (Cehennem üzerinden) geçmeyecek hiç bir kimse yoktur. Bu Rabbinin üzerinde yerine getirilmiş kesin bir hususdur.» (Meryem, 19/72). Artık bilmiyorum, ordan geçtikten sonra nasıl dönebileceğim?» Bunun üzerine müslümanlar: «Allah sizinle beraber olsun ve sağlık ve esenlikle sizleri bize geri göndersin.» deyince bu sefer Abdullah şu beyitleri okudu:

«Bense Rahmân'dan mağfiret dilerim
Bir de köpük attıracak şekilde bir darbe
Yahut ölüme götüren karnı ve ciğerleri
Deşen bir hançer yarası.
Ta ki kabrimin yanından geçenler:
"Allah seni doğru yoldan ayırmasın ey savaşçı" desinler
Ben de zaten ayrılmadım»

Rasûlullah (s.a.v.) onları tevdi edip geri dönünce Abdullah şunları söyledi:

«Hurmalığın yanında vedalaştığım kişiye selam olsun,
O en hayırlı uğurlayıcı ve dosttur»

Daha sonra «Muân» diye bilinen yere varıncaya kadar yollarına devam ettiler. Heraklieos'un Bizanslılardan ve Müsta'rebe Araplarından olan Lahm, Cüzâm, Belkîn ve Bellî kabilelerinden müteşekkil yüzbin kişilik ordu ile kendilerine doğru gelmekte olduğunu haber aldılar. Bu Bizans ordusunun başında Belli kabilesinden adı Mâlik b. Râfile olan bir komutan vardı. Müslümanlar el-Belka diyarında «Muâb» diye bilinen bir yerde

konakladılar. Müslümanlar Muân'da iki gün durumlarını gözden geçirmek üzere kaldıktan sonra kendi aralarında: «Rasûlullah (s.a.v.)a mektup yazalım, onu durumdan haberdar edip emirlerini bekleyelim,» dediler. Fakat Abdullah b. Revâha bu konuda onları cesaretlendirerek şöyle dedi: «Ey kavm, Allah'a yemin ederim, muhakkak şu anda hoşunuza gitmeyen şey daha önce arzu ederek yola koyulduğumuz şeydir. Yani bu şehadettir, biz başkalarıyla sayı ya da kuvvetle savaşmıyoruz. Biz onlarla ancak bu din ile savaşıyoruz. O halde kalkınız, bu (şehitlik veya gazilik demek olan) iki şeyden başkası olmayacaktır.» Hazır bulunanlar da: «Allah'a yemin ederiz doğru söylüyor» diyerek yollarına devam ettiler.

Onun himayesinde yetim olarak büyüttüğü ve bu yolculuğunda yüklerinin yanına bindirdiği Zeyd b. Erkam, Abdullah b. Revâha'nın şu beyitleri söylediğini işitti:

«Beni uğurlayıp eşyalarımı
Yerde kaybolup giden sudan sonra dört gün taşırsan
Artık istediğini yap kimse kınamaz
Geri dönüp aileme bakmayacağım
Müslümanlar gelip Şam bölgesinde
Beni geçtiler o arzulanan yerde
.....
İşte orada aldırış etmem
Altlarından tatlı su mu akar diye»

Zeyd bu sözleri işitince ağlamaya başladı. Bunun üzerine Abdullah ona elindeki kamçıyla dürterek: «Sana ne oluyor, niye ağlıyorsun? Allah bana şehadet nasip edecek, sen de bu yükler arasında geri döneceksin,» dedi.

Daha sonra yollarına devam ettiler. Meşarif adı verilen Belka'nın bir kasabasının yakınlarında Bizans ve Araplardan müteşekkil ordu karşılarına çıktı. Müslümanlar «Mu'te» adı verilen bir kasabaya doğru çekildiler ve her iki ordu orada karşı karşıya gelip savaştılar.

Müslümanların sağ kanadının başında Kutbe b. Katâde el-Uzarî, sol kanadlarında ise, Ensâr'dan Abâye b. Mâlik bulunuyordu. Çok şiddetli bir savaşa tutuştular. Zeyd b. Hârise, Rasûlullah (s.a.v.)ın sancağıyla savaştı. Bu savaşmasına karşı tarafın mızraklarıyla delik deşik oluncaya kadar devam etti. Daha sonra aynı sancağı Ebû Tâlib'in oğlu Câ'fer aldı. O da sancak elinde olduğu halde savaşmasına devam etti. Savaşırken şu beyitleri okuyordu:

«Cennet ve ona yakınlık ne hoştur,
İçecekleri ise soğuktur,
Rumlara gelince azapları yakındır
Ahdim var: Onlarla karşılaşırsam vuracağım diye.»

Savaş kızışınca Câ'fer üzerine binmiş olduğu dor atından inerek meydana atıldı. Ve atını kesti. Daha sonra da öldürülünceye kadar savaşmaya devam etti. Böylece Câ'fer İslam tarihinde atını ilk kesen kişi olmuş oluyordu. Vücudunda çeşitli darbe ve hançer, ok ve mızrak yarası olmak üzere 80 küsur yara tesbit edildi. Onun öldürülmesinden sonra bayrağı Abdullah b. Revâha aldı. İlerledi. Önceleri biraz tereddüt geçirdiyse de daha sonra kendi nefsine seslenerek şu beyitleri okudu:

«Yemin ettim ey nefs, ya isteyerek,
Savaşırsın ya da zorlarım seni.
Herkes ileri atılıp savaş kızışmışken
Cenneti ne diye istemezsin?
Sen uzunca rahat ettin
Bir damla sudan başka nesin kil»

Yine şu beyitleri okuyordu:

«Ey nefs, öldürülmesen bile öleceksin
İşte ölünecek yere geldin
Ne istediysen verildi sana
Önceki iki kişi gibi yaparsan hidayet bulacaksın.»

Daha sonra atından indi. Amcasının oğullarından birisi ona bir parça et getirdi ve: «Bununla al da biraz ayakta duracak hale gel, bu bildiğin sıkıntılarla karşılaşıp durdun.» Abdullah onu aldı ve ondan bir lokma sıyırırken askerlerin bulunduğu yerden savaş gürültüleri işitince kendi kendine: «Sen, hâlâ dünyadasın ha?» diyerek elindeki et parçasını fırlatıp kılıcını aldı ve şehid edilinceye kadar savaşmasına devam etti.

Müslümanların durumu oldukça zorlaştı. Düşman onların dört bir yanından etraflarını sarmış ve saldırılarına devam ediyordu. Kutbe b. Katâde bundan önce Bizans ordularında bulunan Arapların komutanı olan Mâlik b. Râfile'yi öldürmüştü.

Savaşın haberleri Allah tarafından anında Peygamber (s.a.v.)e bildiriliyordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) minbere çıkıp: «Topluca namaza» diye seslenilmesini emretti. Müslümanlar bir araya gelerek camide toplandılar. Hz. Peygamber (s.a.v.), Üç defa: «Bu hayırlı bir kapıdır» diye buyurduktan sonra: «Şimdi sizlere şu anda savaşmakta olan ordu-

nuzun haberini veriyorum: Onlar düşmanlarıyla karşılaştılar. Zeyd şehid olarak öldürüldü.» Daha sonra Zeyd'e istiğfâr etti. Devam ederek: «Ondan sonra sancağı Câ'fer aldı. Karşı tarafa şehit olarak öldürülünceye kadar hücum etti,» diyerek ona da istiğfar etti ve devamla: «Daha sonra sancağı Abdullah b. Revâha aldı.» Hz. Peygamber burada bir süre sustu. Öyle ki çevrede bulunan Ensâr'ın yüzlerinin rengi değişti. Ve Abdullah'tan hoşlanmayacakları bazı durumlar ortaya çıktığını sandılar. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: «Abdullah da şehit olarak öldürülünceye kadar devam etti.» dedikten sonra şunları ekledi: «Bunların hepsi altından tahtlar üzerinde Cennete götürüldüler. İbn Revâha'nın tahtında öbür iki arkadaşının tahtına nazaran biraz değişiklik vardı. Ben, bu değişikliğin sebebi nedir? diye sorunca, bana: Bu ikisi tereddütsüz olarak ileri atıldı. Fakat bu biraz tereddütten sonra ileri atıldı, diye cevap verdiler.» Daha sonra İbn Revâha öldürülünce sancağı Ensardan Sâbit b. Erkam alıp: «Ey müslümanlar, aranızdan birinizi seçiniz» dediyse de orda bulunanlar: «Biz senden razıyız, komutanlığından razıyız» demeleri üzerine, Sabit: «Ben bu işi yapamam,» diye cevap verdi. Bunun üzerine Hâlid b. el-Velîd üzerinde anlaştılar. Hâlid sancağı aldı. Ve güzel bir savunmada bulunarak düşman oradan biraz geri çekilir oldu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: «Daha sonra Allah'ın kılıçlarından birisi olan Hâlid b. el-Velîd sancağı aldı. İnsanlarla ilerledi» diye buyurdu. Bundan sonra Hâlid'e: «Allah'ın Kılıcı» adı verildi.

Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: «Dün Câfer bir grup melekle birlikte benim önümden geçti. İki kanadı vardı ve önleri kana boyanmış idi.»

Esmâ anlatıyor: «Peygamber (s.a.v.) yanıma geldi. Ben o sırada işimi bitirmiş ve Câ'fer'in çocuklarını yıkamış, onlara kokular sürmüştüm. Onları alıp kucakladı, kokladı ve gözleri yaşardı. Ben Ey Allah'ın Rasûlü, Câfer hakkında sana bir haber mi ulaştı? diye sorunca: Evet bugün şehid oldu, cevabını verdi. Daha sonra ailesinin yanına giderek onlara Câfer'in ailesi için yemek hazırlamalarını emretti.»

İşte İslâm Dini'nde ölü ailesi için yapılan ilk yemek budur.

Umeys'in kızı Esmâ anlatıyor: «Ben, kalkıp birşeyler yapmaya uğraşınca kadınlar benim yanıma gelip toplandılar. Ordu geri dönüp Medineye yaklaştığında Rasûlullah (s.a.v.) ve müslümanlar onları karşılamaya çıktılar. Rasûlullah (s.a.v.) Abdullah b. Câ'fer'i aldı ve onu önünde bineğine bindirdi. Herkes orduya toprak saçarak: «Ey savaş kaçkınları, ey savaş kaçkınları» demeye başladı, fakat bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): «Hayır, bunlar kaçkın değildir. Aksine onlar inşaallah hücum eden ileri atılanlardır.» diye buyurdu.»

MEKKE'NİN FETHİ

Rasûlullah (s.a.v.) Mû'te Gazvesi'nden sonra Cumâdelahire ve Receb (26 Eylûl-23 Kasım 629) aylarında Medine'de kaldı. Daha sonra Bekir b. Abd Menâtoğulları, Huzâ'alılar üzerine saldırdı. Bunlar o sırada Mekke'nin alt tarafında «el-Vetîr» diye bilinen kendilerine ait bir su kenarında bulunuyorlardı. Huzâ'alılar, Hudeybiye antlaşmasında Rasûlullah (s.a.v.)ın tarafında yer almıştı. Bekroğulları ise, aynı antlaşmada Kureyş tarafında yer almıştı.

Bunun nedeni şöyle olmuştu: el-Hadramîoğullarından Mâlik b. Abbâd adındaki birisi, Esved b. Rezn ed-Düelî (daha sonra el-Bekrî) nin Câhiliye Dönemi'nde antlaşmalısı olup onun himayesine girmişti. Ticaret amacıyla yola çıkmıştı. Huzâ'alıların arazisinden geçerken onu öldürüp elindeki mallarını aldılar. Bu sefer Bekroğulları da Huzâa'dan birisine saldırarak onu öldürdüler. Buna karşılık Huzâ'a, Esved b. Reznoğullarından Selmâ, Külsûm ve Züeyb üzerine saldırarak Arafe'de onları öldürdüler. Bunlar ise Bekroğullarının en şereflileri arasında sayılıyorlardı. İşte Huzâ'a ve Bekroğulları bu durumda iken İslâm geldi ve herkes İslâm ile uğraşıp durmaya başladı. Hudeybiye antlaşması olunca da, Huzâ'a, Peygamber (s.a.v.) tarafında, Bekroğulları da Kureyş tarafından antlaşmaya girdiler. Bekr'liler bu antlaşmayı ganimet bilerek el-Esvedoğullarının öldürülmesine karşılık Huzâ'adan intikam almak istediler. Bu nedenle Bekroğullarından Nevfel b. Muaviye ed-Düelî, kendisine tabi olanlarla birlikte yola çıktı ve el-Vetîr suyu çevresinde Huzâ'alılar üzerine hücum etti.

Bunun sebebi konusunda şunlar da söylenmiştir:

Huzâ'a'dan bir adam Bekroğullarından birisinin Peygamber (s.a.v.)i hicveden bir şiir söylediğini işitti. O da üzerine hücum edip başını yaraladı. Böylelikle anlaşmazlık aralarında büyüdü. Sonunda Bekroğulları el-Vetîr diye bilinen su kenarında, Huzâ'alılar üzerine hücum etti. Kureyş de Bekroğullarına Huzâ'alılara karşı silâh ve bineklerle yardım ettiği gibi gizlice Kureyş'ten bir topluluk da onların yanında savaşta yer aldı. Bu savaşta çarpışmada yer alanlar arasında Safvân b. Umeyye, İkrime b. Ebî Cehil ve Sehm b. Amr da vardı. Huzâ'a, Harem taraflarına çe-

kildi. Onlardan bir grup öldürüldü. Huzâ'alılar Harem-i Şerife girince Bekroğulları şöyle seslendiler: «Ey Nevfel, biz Hareme girmiş bulunuyoruz! Tanrından kork!» deyince Nevfel: «Bugün haremin tanrısı yoktur, ey Bekroğulları, intikamınızı alınız. Yemin ederim siz Haremde aşırılığa gidiyorsunuz, günah işliyorsunuz, o halde intikamınızı ne diye almıyorsunuz?»

Bekroğulları ile Kureyşliler bu şekilde kendileriyle Peygamber (s.a.v.) arasındaki antlaşmayı bozunca aslen Huzâ'alı daha sonra da Kâ'b'lı olan Amr b. Salim, Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına Medine'ye varıp huzuruna çıktı ve şu şiiri okudu:

«Allahım, Muhammed'e sesleniyorum:
"Atamızın ve soylu atasının antlaşmasına uy" diye
Biz babayken sen çocuktun
Sonra teslim olduk, yardımımızı da esirgemedik
Allahım, Rasûlullah'a yardım et
Allah'ın kullarını da çağır yardım etsinler
Aralarında Allah'ın Rasûlü var
Ayın ondördü gibi parlak ve yüksek
Kureyş sana verdiği sözde durmadı
Sana ettikleri yemini bozdu
Kedâ'da bana tuzak kurdular
Kimseyi yardıma çağırmayacağımı sanarak
Halbuki onlar hem daha zelil, hem daha azdırlar
Vetîr'de geceleyin bize hücum ettiler
Rükû ve secdede iken öldürdüler»

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): «Ey Amr b. Sâlim, sana yardım edilecektir» diye buyurdu. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.)a gökte bir bulut göründü. O da şöyle buyurdu: «Muhakkak ki bu bulut Ka'boğullarının zaferinin bir başlangıcıdır.»

Abdulmuttalib ile Huzâ'a arasında eskiden beri bir antlaşma olduğundan Amr b. Sâlim:

«Atamızın ve soylu atasının antlaşmasına uy». anlamındaki mısrayı söylemişti.

Daha sonra Büdeyl b. Verkâ, yanına Huzâ'alılardan bir grup alarak Peygamber (s.a.v.)in huzuruna Medine'ye geldiler. Kendisi gusletmekte iken ona seslendiler. O da onlara: «Evet, işittim» diye buyurup onların yanına çıktı. Ona durumu anlatıp Mekke'ye geri döndüler. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: «Bana öyle geliyor ki Ebû Süfyân korkusundan

dolayı antlaşmasını yenilemeye gelecek ve antlaşma müddetini uzatmak isteyecektir.»

Büdeyl yolda giderken «Usfan» da Ebû Süfyân'a rast geldi. Ebû Süfyân korkudan antlaşmayı yenilemek üzere Peygamber (s.a.v.)in yanına gidiyordu. Büdeyl'i görüce: «Nereden geliyorsun?» diye sordu Büdeyl: «Şu vadinin iç taraflarında ve deniz kıyısında bulunan Huzâ'alıların yanından geliyorum» diye cevap verince Ebû Süfyân: «Muhammed'in yanına gitmedin mi?» diye sorması üzerine Büdeyl: «Hayır» dedi. Büdeyl yanlarından ayrılıp gidince Ebû Süfyân arkadaşlarına: «Devesinin pisliğine bir bakınız. Eğer Medine'den gelmişse devesine hurma çekirdeği yedirmiş olacak.» dedi. Devesinin pisliğine baktıklarında hurma çekirdeği buldular.

Ebû Süfyân, Peygamber (s.a.v.)in yanına varıncaya kadar yoluna devam etti. Peygamber (s.a.v.)in zevcesi olan kendi kızı Um Habîbe'nin evine girdi. Rasûlullah (s.a.v.)ın döşeği üzerine oturmak isteyince, kızı döşeği katladı kaldırdı. Bunu gören Ebû Süfyân şöyle söyledi: «Onu mu bana lâyık görmedin? Yoksa beni mi ona lâyık görmedin?» deyince Um Habîbe: «Bu, Rasûlullah (s.a.v.)ın döşeğidir. Sen ise pis bir müşriksin, o bakımdan senin bu döşeğin üzerine oturmanı istemiyorum» Bu sefer Ebû Süfyân: «Benden sonra sana çok kötülükler isabet etmiş» dedi. Daha sonra Peygamber (s.a.v.)in yanına çıktı. Onunla konuştuysa da Hz. Peygamber ona hiçbir cevap vermedi. Arkasından Hz. Ebû Bekir'in yanına giderek: «Rasûlullah (s.a.v.) ile konuşması konusunda rica ettiyse» de Hz. Ebû Bekir: «Böyle bir şey yapamam» diye cevap verdi. Bu sefer Hz. Ömer'in yanına gidip onunla konuştu. Hz. Ömer ona şöyle söyledi: «Rasûlullah (s.a.v.)ın yanında size şefaat mi edecekmişim? Allah'a yemin ederim eğer toz ve toprağın dışında hiç birşey bulamayacak olursam onunla bile sizinle savaşırım» dedi. Ebû Süfyân onun yanından ayrılıp Hz. Ali'nin yanına vardı. Hz. Ali'nin yanında Hz. Fâtıma ve henüz küçük yaştaki oğlu Hasan vardı. Bu konuda onunla konuştu. Ali ona: «Allah'a yemin ederim Rasûlullah (s.a.v.) öyle bir şeye karar vermiş ki hiçbirimiz onunla bu konuda konuşamayız.» Bu sefer Fâtıma'ya: «Ey Muhammed'in kızı, şu oğluna emredip insanların huzurunda Arapların efendisini himayesine almasını söyleyebilir misin?» deyince, Hz. Fâtıma: «Benim oğlum insanlara karşı çıkıp başkasını himayeye alacak yaşa gelmedi. Hele Rasûlullah'a karşı hiç kimse kimseyi himayeye alamaz.» diye cevap verdi. Bu sefer Hz. Ali'ye dönerek şöyle söyledi: «Ben, işlerin oldukça sarpa sardığını görüyorum. Bu nedenle bana bir öğüt ver.» Hz. Ali: «Sen, Kinâneoğullarının efendisisin. Kalk, herkes arasında himayeme gir ve ondan sonra da bulunduğun yerine git» bu sefer Ebû Süfyân Peygamber (s.a.v.) Mescidine gidip her-

kesin önünde: «Ey insanlar, ben himayenize girmiş bulunuyorum» diyerek devesine bindi ve Mekke'ye gidip Kureyş'e durumu haber verdi, Ali'nın kendisine verdiği fikri de onlara anlattı. Kureyşliler ona: «Allah'a yemin ederiz Ali seninle alay etmekten başka birşey yapmadı» dediler.

Rasûlullah (s.a.v.) savaşa hazırlandı ve insanlara da Mekke'ye gitmek üzere hazırlanmalarını emredip şöyle buyurdu: «Allah'ım, sen Kureyş'e casusları ve haberleri ulaştırma! Ki onu kendi yurdunda ansızın bastırabilelim.»

Hâtıb b. Ebi Belta'a, Kureyş'e bir mektup yazarak onlara durumu haber vermek istedi. Bu mektubu da adı Kenûd olan Müzeyne kabilesinden bir kadın ile birlikte gönderdi. Muttaliboğullarının bir cariyesi olan Sârâ ile birlikte gönderdi, diyenler de vardır.

Rasûlullah (s.a.v.) Ali ile ez-Zübeyr'i gönderdi. Mektup taşıyan kadına yetiştiler ve götürdüğü mektubu ondan aldılar. Rasûsullah (s.a.v.)a getirdiler. Hâtıb huzura getirildi. Hz. Peygamber (s.a.v.) ona sordu: «Bunu ne diye yaptın?» Bu sefer Hâtıb: «Allah'a yemin ederim ben, Allah'a ve Rasûlü'ne iman eden bir kimseyim, ne imanımda bir değişiklik yaptım, ne de bir tahrif. Fakat benim Kureyşliler arasında ailem ve çocuklarım vardır. Beni koruyacak herhangi bir aşiretim de yoktur. İşte bununla onları korumak istedim» dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer: «Beni bırak, bunun boynunu uçurayım, çünkü o muhakkak münafıklık yapmıştır» deyince Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: «Ya Ömer, sen Allahü Teâlânın Bedir Savaşına katılmış bulunanlara: İstediğinizi yapınız, ben size mağfiret ettim, demediğini nerden biliyorsun?» diye cevap verdi. Yüce Allah da Hâtıb hakkında şöyle başlayan âyeti kerimeyi inzal buyurdu: **«Ey iman edenler, benim düşmanım ve sizin düşmanınız olan kimseleri dostlar edinmeyiniz»** (Mümtahine, 60/1).

Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.) yola koyuldu. Medine'de Gifâr Kabilesi'nden Ebû Ruhm Külsûm b. Husayn'ı yerine vekil bıraktı. Ramazanın onuncu günü (1 Ocak 630) Medine'den çıktı ve Ramazanın bitmesine on gün kala Mekke'yi fethetti.

Usfân ile Emec arasına varıncaya kadar oruca devam etti. Orada oruçlarını açtılar. (İftar ettiler). Muhâcir ve Ensâr'ın tümü onunla birlikte idi. Süleym'den yediyüz kişi, Müzeyne'den de 1000 kişi onlara katıldı. Bütün kabilelerden pekçok silahlı ve müslüman olmuş kimse vardı. Yolda ona Fezâre'li Uyeyne b. Hısn ile Akra' b. Hâbis ona yetişti. Abbâs b. Abdulmuttalib de «es-Sukyâ» denilen yerde onunla karşılaştı. Zulhuleyfe'de karşılaştılar diyenler de vardır. Abbâs muhacir olarak yola koyulmuştu. Ra-

sûlullah (s.a.v.) ona yüklerini Medine'ye gönderip kendisinin de beraber dönmesini emretti. Ve ona şunları söyledi: «Sen, en son muhâcirsin, ben de en son peygamber.»

Yine yolda Nevfel'in oğlu Mahreme ile Abdulmuttalib'in oğlu Hâris'in oğlu Ebû Süfyân ve Ümeyye'nin oğlu Abdullah ile «Niku'l-Ukab» denilen yerde karşılaştılar. Her ikisi de Rasûlullah (s.a.v.)in huzuruna girmenin yollarını aradılar. Um Selime onlar hakkında Hz. Peygamberle konuşup şöyle dedi: «Birisi senin amcanın oğludur, diğeri halanın oğludur» Peygamber (s.a.v.): «İkisine de ihtiyacım yok, Amcamın oğlu benim ırzıma namusuma saldırmış, halamın oğluna gelince, o, Mekke'de bildiğin şeyleri söylemiş olan kimsedir.» dedi. Ebû Süfyân'ın yanında adı Câ'fer olan bir oğlu vardı. Bu sözleri işitince, şöyle söyledi: «Allah'a yemin ederim, ya bana izin verir, ona katılırım, yahut da bu oğlumun elinden tutar, çöllere düşerim, ta ki açlık ve susuzluktan ikimiz de ölür gideriz.» Rasûlullah (s.a.v.) onların bu hallerine acıyarak huzuruna kabul etti ve her ikisi de böylece müslüman oldular.

Denildiğine göre, Hz. Ali (r.a.), Hâris'in oğlu Ebû Süfyân'a şöyle demiştir: «Sen, Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna seni görecek şekilde gir ve Yûsuf'un kardeşlerinin Yûsuf'a söyledikleri şu sözleri söyle: **«Allah'a yemin ederiz. Allah seni bize üstün kılmıştır ve muhakkak bizler hata işlemiş olan kimseleriz»** (Yûsuf, 12/91). Çünkü o, hiçbir zaman herhangi bir kimsenin ne söz, ne de davranış itibariyle kendisinden daha ileri olmasını istemez.» Bunun üzerine Ebû Süfyân aynı şeyleri yaptı. Rasûlullah (s.a.v.) ona: **«Bugün sizin başınıza herhangi bir şey kakmıyorum. Allah size mağfiret buyursun, nitekim o, merhametlilerin en merhametlisidir»** (Yûsuf, 12/92) diye cevap verdi. Onları kendisine yakınlaştırdı ve her ikisi de müslüman oldu. Daha sonra Ebû Süfyân müslüman olup, geçmiş olan durumları ile ilgili olarak özür beyan etmek üzere şu beyitleri okudu:

«Yemin ederim, Lât'ın atlıları Muhammed'inkileri
Yenmek için sancak taşırken
Kapkaranlık bir gecede giden bir şaşkındım
Dem, hidayet bulup hidayet edileceğim demdir
Hidayetçi bana hidayet verdi ve beni Allah'a
Ulaştırdı. Oysa daha önce kovalayıp durmuştum.»

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) göğsüne vurarak: «Beni kovalayıp duran sendin» diye buyurdu.

Ebû Süfyân'ın, Peygamber (s.a.v.)den utancından dolayı kafasını kaldırmadığı söylenir.

Rasûlullah (s.a.v.) «Merruzzahrân» diye bilinen yere onbin atlı ile bir-

likte gelmiş bulunuyordu. Bunların dörtyüzü Gifâroğullarından, 1003'ü Müzeyne'den, 700'ü Süleymoğullarından, 1400'ü Cühenye'den diğer geri kalan kısmı ise, Kureyş'ten, Ensâr'dan, onlarla antlaşmalı olanlardan, çeşitli Arap kabilelerinden, Temîm, Esed ve Kays Kabilelerinden oluşmuştu.

Rasûlullah (s.a.v.) Merruzzahran'da konaklayınca Abbâs b. Abdulmuttalib: «Eyvah, Kureyş helâk oldu, Allah'a yemin ederim, eğer Rasûlullah (s.a.v.) onların şehirlerine ansızın baskın yapıp, savaşarak oraya girecek olursa kıyamete kadar Kureyş bir daha var olmayacaktır» dedi. Peygamber (s.a.v.) katırına binerek şöyle dedi: «Hele bir çıkayım, belki bir oduncuya veya Mekke'ye girecek birisine rastlarım da onlara Rasûlullah (s.a.v.)ın olduğu yeri haber verir, onlar da gelerek ondan eman istediler.» Abbâs anlatmaya devam ediyor: «Ben, yerimden ayrılıp Erak ağaçlarının bulunduğu bölgede dolaşmaya başladım. Aniden Ebû Süfyan'ın Hakîm b. Hizâm'ın, Büdeyl b. Verkâ el-Huzâî'nin seslerini işittim. Onlar casusluk yapmak üzere dışarı çıkmış bulunuyorlardı. Ebî Süfyân: «Şu, ateşlerden daha çok ateş görmüş değilim» deyince Büdeyl: «Bu Huzâ'alıların ateşidir» dedi. Ebû Süfyân: «Huzâ'a bu kadar çok değildir. Oldukça azdır» dedi. Ben: «Ey Ebû Hanzala» diye seslendim -Ebû Hanzala Ebû Süfyân'ın künyesiydi- Ebû Süfyân bana: «Ey Ebu'l-Fadl, sen misin?» deyince, ben: «Evet» dedim. Ebû Süfyân bana: «Buyur, annem babam sana feda olsun, ne haber?» diye sordu. Ben kendisine: «İşte Rasûlullah (s.a.v.) müslümanlar arasında bulunuyor. Onbin kişi ile birlikte üzerinize geldi» deyince, Ebû Süfyân: «Peki ne yapmamı emredersin?» diye sordu, ben: «Benimle bin, Rasûlullah (s.a.v.)-dan senin için emân isteyeyim, çünkü Allah'a yemin ederim, eğer seni ele geçirecek olursa, kesinlikle boynunu çurur.» Bunun üzerine Ebû Süfyân, benim terkime bindi. Onunla birlikte aynı bineğin sırtında Rasûlullah (s.a.v.)ın bulunduğu yere doğru ilerlemeye başladım. Müslümanların yaktıkları herbir ateşin yanından geçtikçe şöyle diyorlardı: «Rasûlullah'ın amcası, Rasûlullah'ın katırına binmiş» Sonunda Ömer b. Hattâb'ın yanından geçince Ebû Süfyân: «Seni böyle vakitsiz ve antlaşmasız bu imkânlara sahip kılan Allah'a hamdolsun» dedi. Daha sonra hızlıca Peygamber (s.a.v.)e doğru ilerledi. Ben de atı vurunca Ömer'i geride bıraktım. Ömer, Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna girdi ve ona durumu anlattıktan sonra: «Bırak beni, boynunu uçurayım» dedi. Bu sefer ben: Hayır ey Allah'ın Rasûlü, ben kendisini himayeye almış bulunuyorum» dedim. Sonra da Rasûlullah (s.a.v.)ın başını tutarak şöyle söyledim: «Bugün, benden başka hiç kimse onunla gizlice konuşmayacaktır.» Fakat Ömer'in durmayıp konuşmaya devam ettiğini görünce: «Yavaş ol ya Ömer, dedim. Allah'a yemin ederim sen bu yaptıklarını sırf bu adam Abd Menâfoğullarındandır, diye yapıyorsun, eğer bu Adiyoğullarından olsaydı bu söylediklerini söy-

lemezsin.» Bu sefer Ömer: «Yavaş ol, ya Abbâs,» dedi. «Allah'a yemin ederim, senin müslüman olduğun gün eğer Hattab müslüman olmuş olsaydı, o kadar sevinmezdim.» Bu sefer Rasûlullah (s.a.v.): «Haydi git biz ona tekrar sabah huzuruma getirinceye kadar eman verdik» diye buyurdu. Ben de onu alıp yerime gittim. Sabah olunca, Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına getirdim. Rasûlullah (s.a.v.) onu görünce: «Vay sana ey Ebû Süfyân, artık Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığını kabul etmenin zamanı gelmedi mi?» diye sorunca, Ebû Süfyân: «Evet, geldi annem babam sana feda olsun ey Allah'ın Rasûlü, eğer gerçekten ondan başka bir ilâh olmuş olsaydı, hiç olmazsa birazcık faydası dokunurdu.» dedi. Bu sefer Rasûlullah ona: «Vay sana benim muhakkak Allah'ın Rasûlü olduğumu bilmenin zamanı gelmedi mi?» diye sorunca, Ebû Süfyân: «Annem babam feda olsun buna gelince, bu konuda içimde bir tereddüt var gibi» deyince, ben de ona şöyle söyledim: «Vay sana, sen hak olan şehadeti boynun uçurulmadan evvel getiriver» dedim. Bu sefer Ebû Süfyân şehadet getirdi. Onunla birlikte Hakîm b. Hizâm ile Büdeyl b. Verkâ da müslüman oldular.» Rasûlullah (s.a.v.) Abbâs'a şöyle söyledi: «Git ve Ebû Süfyân'ı vadinin dar boğazındaki tepenin hakim mevkiinde tut. Allah'ın orduları onun önünden geçsin de görsün.» Ben: «Ey Allah'ın Rasûlü, Ebû Süfyân öğünmeyi seven bir kişidir. Bu bakımdan kavmi arasında ona bir özellik tanı» deyince, Rasûlullah şöyle buyurdu: «Ebû Süfyân'ın evine giren emniyettedir, Hakîm b. Hizâm'ın evine giren emniyettedir. Mescide giren emniyettedir, kapısını üzerine kapatan kimse emniyettedir» diye buyurdu.»

Hz. Abbâs anlatmasına devam ediyor: «Ebû Süfyân'ı alıp dağın geçide hakim yerinde yanımda tuttum. Onun önünden kabileler geçtikçe: «Bunlar, kimdir?» diye sordu. Ben: «Bunlar Eslem kabilesidir,» o: «Eslem'den bana ne?» diyordu. Daha sonra geçenleri: «Bunlar kimdir?» diye sordu. Ben: «Bunlar Cüheyne'dir» diye cevap verince: «Cüheyne'den bana ne?» diye cevap veriyordu. Sonunda Rasûlullah (s.a.v.) askerleri arasında yeşil sancağıyla Muhâcir ve Ensâr ile birlikte geçti. Zırhlara bürünmüşlerdi. Sadece gözleri görünüyordu. Ebû Süfyan bana: «Bunlar kim?» diye sorunca, ben: «Bu, Rasûlullah (s.a.v.) dır. Yanındakiler ise Muhâcirler ve Ensâr'dır» dedim. Bu sefer Ebû Süfyân bana: «Senin kardeşinin oğlunun mülkü gerçekten büyümüştür» deyince ben: «Hayır bu mülk ve krallık değil, peygamberliktir» dedim. Bu sefer: «Öyle olsun» dedi. Ben ona: «Haydi, alelacele kavminin yanına git, onlara tehlikeyi haber ver» dedim. Hakîm b. Hizâm ile birlikte Mekke'ye gitti ve Mescidde bağırarak şunları söyledi: «Ey Kureyşliler, işte Muhammed hiç bir şekilde karşı koymayacağınız son derece kalabalık bir asker gurubuyla gelmiş bulunuyor.» Bu sefer onlar: «Peki, ne yapacağız?» diye sordular. Ebû Süfyân: «Kim benim evime girerse emniyettedir, kim Mescide girerse emni-

yettedir, kim kapısını üzerine kapatıp dışarı çıkmazsa emniyettedir,» dedikten sonra şunları ekledi: «Ey Kureyşliler, müslüman olun, kurtulursunuz!»

Bu sefer karısı Hind gelerek onun sakalını yakalayıp şöyle söyledi: «Ey Gâliboğulları, şu ahmak ihtiyarı öldürünüz.» Ebû Süfyân: «Bırak, sakalımı, yemin ederim eğer bizzat sen bile müslüman olmayacak olursan senin de boynun vurulacaktır. Haydi evine git» dedi. Bunun üzerine Hind onu bırakıp gitti.»

Rasûlullah (s.a.v.) onların peşinden (yani Ebû Süfyân ile Hakîm'in peşinden) Zübeyr'i gönderdi. Ve ona: «Bir kısım askerle birlikte Kedâ tarafından girmesini» emretti. Zübeyr, sol kanadın komutanı idi. Sa'd b. Ubâde'ye de yine bazı askerlerle birlikte Kedâ tarafından girmeyi emretti. Sâ'd'ı görevlendirince Sa'd dedi ki: «İşte bugün savaş günüdür. Bugün, Kâbe'nin hürmetinin helâl kılındığı (yani kan dökmenin helâl kılındığı) bir gündür» dedi. Muhâcirlerden birisi bu sözleri işitip Rasûlullah (s.a.v.)a bildirince, Ali b. Ebî Tâlib'e şöyle söyledi: «Haydi onu yetiş, sancağı onun elinden al, elinde sancakla sen gir!» dedi. Hâlid b. Velîd'e de Mekke'nin alt kısımlarından bir grup askerle birlikte «el-Lît» diye bilinen yerden girmesini emretti. Onunla birlikte Eslem'den, Gifâr'dan, Müzeyne'den, Cüheyne'den, diğer Arap kabilelerinden bazı kimseler vardı. Rasûlullah (s.a.v.)ın Hâlid b. Velîd'i komutan olarak tayin ettiği ilk gün budur.

Rasûlullah (s.a.v.) «Zû Tavâ» diye bilinen yere varınca bineğini durdurdu. Üzerinde kırmızı renkli ipek karışımı bir elbise vardı. Yüce Allah'ın fetih ile bu şekilde kendisini mükerrem kıldığını görünce, alçak gönüllülük ve tevâzu ile başını önüne eğdi. O kadar ki sakalının alt tarafı bineğinin sırtının ortalarına değiyordu, sanki. Daha sonra ilerledi ve Mekke'nin üst taraflarındaki «Ezâhir» adlı yerden girdi. Çadırı da oraya kuruldu.

Ebû Cehil'in oğlu İkrime ile Umeyye'nin oğlu Safvân ve Amr b. Süheyl, «el-Handeme» diye bilinen yere bazı kişileri toplamış ve savaşmak amacıyle bir araya gelmişlerdi. Onlarla birlikte Enhâbîş, Bekiroğulları ve Hâris b. Abd Menâfoğulları da vardı. Hâlid b. Velîd onlarla karşılaştı ve onlarla çarpıştı. Müslümanlardan Câbir b. Cüheyr el-Fihrî ile Hubeyş b. Hâlid şehid edildi. Hubeyş, «el-Eş'ar el-Kâbi» diye de bilinen kişidir. Seleme b. el-Meylâ da öldürülen müslümanlar arasında idi. Müşriklerden de onüç kişi öldürülmüş ve müşrikler daha sonra yenilgiye uğramıştı.

İkrime ile birlikte Himâs b. Hâlid ed-Düelî de vardı. Himâs karısına şöyle demişti: «Ben, sana Muhammed'in arkadaşlarından bir hizmetçi ge-

tireceğim.» Fakat yenik olarak geri dönünce karısı ona alaylı bir şekilde: «Hizmetçi nerede» diye sordu. Bu sefer Himâs şöyle dedi:

«Görmüş olsaydın bizi Handeme'de,
Safyan da kaçtı, İkrime de,
Ebû Yezid yas tutan kocakarı gibiydi
Tek kelime demezdin görseydin bunları
Bizleri vura vura körelmişti kılıçları
Arkamızdan geliyorlardı homurdanarak.»

Burada kendisinden Ebû Yezid diye söz edilen kişi, Süheyl b. Amr'dır.

Rasûlullah (s.a.v.) komutanlara ancak kendileriyle savaşanlarla savaşmayı emretmişti.

Müşrikler yenik düşüp müslümanlar da Mekke'ye girmek isteyince önlerinde bazı müşrik kadınlar dikilip, atlarının yüzlerine şarap dökmeye başlamışlardı. Saçları çözülmüştü. Rasûlullah (s.a.v.) yanında Ebû Bekir olduğu halde bunları görünce gülümsedi ve şöyle söyledi: «Ey Ebû Bekir Hassân ne söylemişti?» diye sorunca, Ebû Bekir şu beyitleri okudu:

«Atlarımız sanki yağmura tutulmuş
Kadınlar onlara şarap dökünce»

***

Rasûlullah (s.a.v.) sekiz erkek ve dört kadının kesinlikle öldürülmesini emretmişti. Erkekler arasında Ebû Cehil'in oğlu İkrime de vardı. İkrime, Rasûlullah (s.a.v.)a eziyet ve düşmanlık etmekte, ona karşı yapılacak savaşlar için malını harcamakta, babası gibi idi. Rasûlullah (s.a.v.) Mekkeyi fethedince İkrime öldürülmekten korkarak Yemen'e kaçtı. Karısı olan el-Hâris b. Hişâm'ın kızı Um Hakim ise müslüman olmuş ve kocası için emân almıştı. Yanında Rum bir kölesi olduğu halde onu aramaya koyuldu. Köle, kadından murad almak istedi. Kadın, ona ümit vermekle birlikte böyle birşeye fırsat vermedi. Sonunda Araplardan bir kabileye yolları düştü ve onlardan buna karşı yardım istedi. Araplar da onu bağladılar. İkrime, deniz yoluyla kaçmak amacıyla kayığa binmek üzereyken karısı ona yetişti. Ve ona şunları söyledi: «Sana, akrabalık haklarına en çok riayet eden, insanların en affedicisi, en kerîmi olan kişinin yanından geliyorum. Bu kişi sana emîn vermiş bulunuyor» dedi. İkrime geri döndü, ona Rum kölesinin durumunu anlattı. İkrime müslüman olmadan önce bu köleyi öldürdü.

İkrime, Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna vardığında Rasûlullah (s.a.v.) bundan dolayı oldukça sevindi. İkrime, müslüman oldu ve Rasûlullah (s.a.v.)dan kendisine mağfiret dilemesini istedi. Rasûlullah (s.a.v.) da onun bu isteğini yerine getirdi.

Öldürülmeleri emredilenlerden bir tanesi de Umeyye b. Halef'in oğlu Safvân idi. Bu da Peygamber (s.a.v.)e karşı çok şiddetli düşmanlık besleyenlerdendi. Bundan korkarak Cidde'ye kaçmıştı. Umeyr b. Vehb el-Cumahî: «Ey Allah'ın Rasûlü, Safvân benim kavmimin efendisidir, senden kaçıp gitti. Ona emân ver» deyince, Hz. Peygamber (s.a.v.): «O emândadır» diye cevap verdi. Bunun belirtisi olmak ve kendisine emân verildiğinin bilinmesi için Mekke'ye girdiği sırada başında bulunan sarığını Umeyr'e verdi. Umeyr bu sarığı alarak Cidde'de Safvân'a yetişti ve kendisine emân verildiğini bildirerek: «O, insanların en müsamahalısı ve akrabalık haklarına en çok riayet edenidir, o senin amcanın oğludur, onun izzeti senin izzetin, şerefi de senin şerefindir» deyince, Safvân: «Ben, onun beni öldürmesinden korkuyorum» dedi. Bu sefer Umeyr, ona: «Hayır, o, senin sandığından daha çok müsamahakârdır» deyince, Safvân geri döndü ve Rasûlullah (s.a.v.)a: «Bu kişi senin bana emân verdiğini söylüyor» deyince, Rasûlullah (s.a.v.): «Doğru söylüyor» dedi. Bunun üzerine Safvân: «O halde bana tercihimi yapmak üzere iki aylık bir süre tanı» deyince Hz. Peygamber (s.a.v.): «Hayır, sana dört ay veriyorum» buyurdu. Onunla birlikte kâfir olarak kaldı, Huneyn ve Taif olaylarında bulundu. Daha sonra İslâm'a girdi ve güzel bir şekilde İslâm'a bağlandı. Cemel Vakası gününde Mekke'de bulunanlar, Basra'ya doğru çıkarken o da Mekke de vefât etti.

Âmir b. Lüleyyoğullarından Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh de öldürülmeleri emredilenler arasında idi. Abdullah müslüman olmuş ve Rasûlullah (s.a.v.)ın vahiy kâtipliğini yapmıştı. Fakat Rasûlullah (s.a.v.) ona: «Azîzün Hakim» yazmasını emrettiği zaman o, «Alîmün Hâkim» ve bu gibi şekillerde değiştirip yazıyordu. Daha sonra irtidât edip Kureyş'e şöyle söyledi: «Ben, Muhammed'in Kur'ân'ında okuduğu harfleri istediğim gibi yazıyordum. Sizin dininiz, onun dininden daha hayırlıdır.» Fakat Mekke'nin fethedildiği gün kaçıp Osmân b. Affân'ın yanına sığınmıştı. Osmân, onun süt kardeşi idi. Etraf durulunca kadar Osmân onu gizledi. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına getirip onun için emân istedi. Rasûlullah (s.a.v.) uzun bir süre sustuktan sonra ona emân verdi. Böylece Abdullah, İslâm'a girip huzurundan ayrıldı. Oradan ayrıldığında Rasûlullah (s.a.v.) ashabına: «Sizden biriniz kalkar onu öldürür diye sustum» deyince, birisi şöyle sordu: «Niye bize gizlice bir işaret vermedin?» Bu sefer Hz. Peygamber (s.a.v.): «İşaret vermek suretiyle birisini öldürmek bir peygambere yakış-

maz. Çünkü muhakkak peygamberler hain bir şekilde bakmazlar.» diye buyurdu.

Abdullah b. Hatal da öldürülmeleri emredilenler arasındaydı. Daha önce müslüman olmuştu. Rasûlullah (s.a.v.) onun müslüman olduğunu kabul ederek, onu Ensâr'dan birisi ve müslüman olmuş bir Rum kölesi ile birlikte bir yere gönderdi. Rum köle ona hizmet eder, yemek pişirirdi. Bir gün ona yemek yapmayı unuttu. Bunun üzerine bu köleyi öldürüp irtidat etti. Bu Abdullah'ın iki tane şarkıcı cariyesi vardı. Bunlar Rasûlullah (s.a.v.)ı yeren şarkılar söylerlerdi. Onu Mahzumiler'den Amr b. Hureys'in kardeşi olan Saîd b. Hureys ile Eslem'li Ebû Berze öldürdü.

Yine öldürülmeleri emredilenlerden bir tanesi de el-Huveyris b. Nukayz b. Vehb b. Abd b. Kusay'dır. el-Huveyris, Rasûlullah (s.a.v.)a Mekke'de iken eziyet eder ve onun hakkında hicvedici kasideler söylerdi. Fetih Gününde evinden kaçmıştı. Onu gören Ali b. Ebî Tâlib onu öldürdü.

Yine öldürülmeleri emredilenlerden bir tanesi Mikyes b. Subâbe idi. Bunun öldürülmesinin emredilmesinin nedeni, kardeşi Hişâm'ı hataen öldüren Ensâr'dan birisini öldürmesi ve sonra da irtidat etmesiydi. Mekke'liler Fetih Günü yenik düşünce beraberlerinde bir grup kişi ile birlikte bir yerde gizlenip şarap içmeye başladılar. Kinâne'li Numeyle b. Abdullah onun bu durumunu öğrenince gidip ona kılıç darbeleriyle vurmaya başladı ve sonunda onu öldürdü.

Sehm'li Abdullah b. ez-Ziba'rî de öldürülmeleri emredilen kimselerdendi. Abdullah, Mekke'de Rasûlullah (s.a.v.)ı hicveder ve onun hakkında çok kaba sözler sarfederdi. Fetih günü o ve Ebû Tâlib'in kızı Umm Hâni'nin eşi Mahzûmoğullarından Hübeyre b. Ebi Vehb ile birlikte Necrân'a kaçtı. Hübeyre orada ölünceye kadar müşrik olarak kaldı. İbnü'z-Ziba'rî'ye gelince Rasûlullah (s.a.v.)a geri dönüp özür beyan etti. Rasûlullah (s.a.v.) da onun özrünü kabul etti. İbnü'z-Ziba'rî, İslâm'a girince şu beyitleri okudu:

«Ey herşeye sahip olanın elçisi
Benim dilim, ben bozguncu iken ve
Kötülük yollarında şeytanla yarıştığımda
Söylediklerimi düzeltecektir.
-Zaten kim onunla yola giderse onun gibi kovulur-
Etim de kemiğim de Rabbime inanmıştır.
Hem nefsim de şahit: Sen nezirsin»

Onun bu şekilde özür beyan ettiği şiirleri pek çoktur.

Hamza'nın katili Vahşi b. Harb da bunlar arasındadır. Fetih Günü

Tâif'e kaçmıştı. Daha sonra Tâif'lilerin temsilcileri arasında Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna gelmiş ve şunları söylüyordu: «Şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur ve yine şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın Rasûlüdür.» Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.): «Sen Vahşi misin yoksa?» diye sorunca o: «Evet» dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) ona: «Söyle bakayım, amcamı nasıl öldürdün?» diye sordu. Vahşi de ona anlattı. Hz. Peygamber ağladı ve: «Yüzünü görmeyeyim» dedi. Vahşî, içki içtiğinden dolayı ilk sopa vurulan kişidir. Ayrıca Şam'da Muasfar diye bilinen bir çeşit elbiseyi de ilk olarak giyen odur.

Huvaytib b. Abdu'l-Uzza kaçarken Ebû Zer bir bahçe duvarı içindeyken onu görür ve Peygamber (s.a.v.)e bulunduğu yeri bildirir. Onun üzerine: «Bizler, öldürülmesini emrettiklerimizin dışında geri kalanlara emân vermemiş miydik? Ona bunu haber veriniz.» diye buyurdu. O da Peygambere gelip müslüman oldu. Denildiğine göre O, bir gün Mervân b. el-Hakem'in huzuruna Medine Valisi iken girer. Mervân ona: «Ey yaşlı adam, sen oldukça geç müslüman oldun» deyince kendisi: «Ben, birden fazla müslüman olmak istedimse de her seferinde senin baban beni bundan alıkoyuyordu» diye cevap verdi.

Öldürülmeleri emredilen kadınlara gelince; bunlardan bir tanesi Utbe'nin kızı Hind idi. Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Hamza'ya Hind'in yaptıklarını görünce öldürülmesini emretmişti. Ayrıca Mekke'de iken Rasûlullah (s.a.v.)a oldukça eziyet ediyordu. Bir grup kadın ile birlikte örtülerine bürünmüş olarak Rasûlullah'ın yanına geldi ve müslüman oldu. Daha sonra da evinde bulunan bütün putları teker teker kırıp: «Bizler sizin hakkınızda gerçekten gurura kapılmış ve aldanmıştık» diyerek Rasûlullah (s.a.v.)a iki tane oğlak hediye etti ve koyunlarının çok az doğurmalarından şikayette bulunup özür beyan etti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) ona koyunlarının bereketlenmesi için duada bulundu. Bu duanın bereketiyle koyunları çoğaldı. Bu bakımdan Hind, koyun hibe eder ve: «İşte bu Rasûlullah (s.a.v.)ın bereketiyledir. Bizi İslâma hidayet eden Allah'a hamdü senalar olsun» derdi.

Bunlar arasında Amr b. Abdulmuttalib b. Hâşim b. Abd Menâf'ın cariyesi Sâra da vardı. Bu Hâtıb b. Ebi Belta'a'nın mektubunu taşıyan kadındır, diyenler de vardır. Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına müslüman olarak gelmiş, Hz. Peygamber (s.a.v.) ise ona iyilikte bulunmuş, o da irtidat edip Mekke'ye geri dönmüştü. Bunun üzerine öldürülmesini emretmişti. Onu Ali b. Ebî Tâlib öldürdü.

Abdullah b. Hatal'ın iki şarkıcı cariyesi de öldürülmeleri emredilen

kadınlardandı. Bunlar, Rasûlullah (s.a.v.)ı hicveden şarkılar söylerlerdi. Bu bakımdan öldürülmelerini emir buyurmuştu. Adı Kuraybe olan birileri öldürülmüş, öbürü ise kaçmıştı. Daha sonra kılık değiştirerek Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna gelip müslüman oldu. Ömer b. Hattâb'ın halifeliği dönemine kadar hayatta kaldı. Hataen birisinin atı onu çiğnedi ve öldü. Hz. Osmân'ın halifeliği dönemine kadar hayatta kaldığını söyleyenler de vardır. Bunlara göre bir adam hataen onun kaburga kemiklerinden birisini kırmış ve ölümüne neden olmuştu. Bunun üzerine Hz. Osman adama kadının diyetini ödemek mükellefiyetini yüklemişti.

⁂

Rasûlullah (s.a.v.) Mekke'ye girdiğinde başında siyah renkli bir sarık vardı. Kâbe'nin kapısında durup şunları söyledi: «Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O, birdir. Va'dini yerine getirdi. Kuluna zafer nasip etti. Tek başına türlü, çeşitli bütün orduları yenilgiye uğrattı. Haberiniz olsun (Câhiliyye'den kalma) her türlü kan veya intikam ya da ileri sürülen mal davası şu anda benim iki ayağımın altındadır. Beytullah'ın hizmeti ile hacılara su verilme hizmetleri bunların dışındadır.» Daha sonra şöyle sordu: «Ey Kureyş'liler, şu anda size ne yapacağımı sanıyorsunuz?» Onlar: «Hayır umuyoruz. Kerim bir kardeş ve kerim bir kardeşin oğlusun» deyince bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): «Haydi gidiniz, serbestsiniz» diyerek onları affetti. Allah, onlara karşı kendisine istediğini yapabilecek bir imkanı vermişti ve onlar onun bir ganimeti idi. Bu nedenle Mekke halkına: (serbest bırakılanlar anlamına gelen) «Tulaka» adı verilmiştir.

Daha sonra Kâbe'nin etrafında tavaf yapıp içine girdi, orada namaz kıldı. İçinde bazı peygamberlerin resimlerini gördü. Bunların silinmesini emretti. Kâbe'nin üzerinde üçyüz altmış tane put vardı. Elinde bir asa bulunuyordu. Putlara bu asa ile işaret edip şu mâaldeki âyeti okuyordu: **«De ki: Hak geldi bâtıl zail oldu. Çünkü zaten bâtıl (yapısı itibariyle) yok olup gidicidir.»** (İsrâ, 17/81). Bu şekilde Hz. Peygamber (s.a.v.) işaret ettiği her bir put yüz üstü yıkılıp düşüyordu. Onun emir vererek yerlerinden kopartıldığını ve kırıldığını söyleyenler de vardır.

Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.) bey'at almak üzere Safâ tepesine oturdu. Ömer b. el-Hattâb ise ondan biraz aşağıda oturmuştu. Herkes Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna: «İslâm üzere» beyat etmek için toplandı. Rasûlullah (s.a.v.) onlarla Allah'a ve Rasûlüne emirlerini dinleyip güçleri yettiğince bunlara itaat etmek üzere bey'at ediyordu. İşte bu «Erkekler bey'ati» diye bilinir.

Kadınların bey'ati'ne gelince, Rasûlullah (s.a.v.) erkeklerin bey'atini bitirdikten sonra kadınlarla bey'at yapmaya başladı. Aralarında Kureyş'in

bazı kadınları da vardı. Bunlar arasında Ebî Tâlib'in kızı Üm Hâni, el-Âs b. Ümeyye'nin kızı Üm Habib vardı. Ümüm Habib Amr b. Abdi Ved el-Âmirî'nin hanımı idi. Yine bey'atte bulunan kadınlar arasında Attâb b. Esîd'in halası Ebu'l-Iys'in kızı Ervâ vardı. Ebu'l-İys'in diğer kızı Ervâ'nın kız kardeşi Âtike de bey'at edenler arasındaydı. Âtike, Abdulmuttalib b. Ebi Veda'a es-Sehmî'nin hanımı idi. Bu Abdulmuttalib'in annesi, Affân b. Ebi'l-Âs'ın kızı ve Osman'ın kız kardeşi de vardı. Affan'ın bu kızı da Mahzumoğullarının antlaşmalısı olan Sa'd'ın hanımı idi. Ebû Süfyân'ın hanımı Utbe'nin kızı Hind, Safvân b. Nevfel b. Esed b. Abduluzza'nın kızı Yesire, Ebû Cehil'in oğlu İkrime'nin hanımı Hâlid'in kız kardeşi Velid b. el-Muğiyre'nin kızı Fâhite, Amr b. el-Âs'ın hanımı Haccâc'ın kızı Rayta başka bazı kadınlarla birlikte gelip bey'atte bulundular. Hind, Hamza'ya yaptıklarından dolayı kılık-değiştirerek gelmişti. Çünkü bu yaptıklarından sorguya çekilmekten korkuyordu. Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara: «Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmamak üzere bana bey'at ediniz» deyince Hind: «Allah'a yemin ederim sen, erkeklerden almadığın bir sözü bizden alıyorsun. Fakat bununla birlikte biz sana böyle bir söz veriyoruz» deyince, Hz. Peygamber (s.a.v.): «Ve hırsızlık etmemek üzere...» diye buyurdu. Bu sefer Hind: «Allah'a yemin ederim, Ebû Süfyân'ın malından şunları şunları almıştım» dedi. Ebû Süfyân da orada hazır bulunuyordu: «Geçmiş olana gelince, o senin için helâldir» demesi üzerine, Rasûlullah (s.a.v.): «Yoksa Hind mi?» deyince, Hind: «Evet, ben Hind'im, geçmiş olanları bağışla! Allah da seni bağışlasın» dedi. Rasûlullah (s.a.v.) bey'ate devam ederek: «Ve zina etmeyeceksiniz» deyince, Hind: «Hür bir kadın hiç zina eder mi?» dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.): «Çocuklarınızı da öldürmeyeceksiniz» deyince Hind, «Biz onları küçükken büyüttük, sen büyüdükten sonra Bedir'de öldürdün, sen ve onlar durumu daha iyi biliyorsunuz.» Bunun üzerine Hz. Ömer güldü. Hz. Peygamber (s.a.v.) devamla: «Ellerinizin ve ayaklarınızın arasında uydurup düzeceğiniz bir bühtan ve iftirada bulunmayacaksınız» Hind şöyle dedi: «Allah'a yemin ederim ki, iftirada bulunmak çirkin bir şeydir. Bununla birlikte kısmen bağışlamak daha bir güzel...» Hz. Peygamber (s.a.v.) devam ederek: «Ma'ruf olan hiçbir şeyde bana karşı gelmeyeceksiniz» deyince, Hind: «Biz, buraya sana isyan etmek maksadıyla gelip oturmadık.» dedi. Bu sefer Rasûlullah (s.a.v.) Hz. Ömer'e: «Onlarla bey'atleş» diye emir vererek, Rasûlullah (s.a.v.) onlar için Allah'tan mağfiret diledi. Rasûlullah (s.a.v.) kadınlara el sürmez, hiçbir kadınla tokalaşmaz ve hiçbir kadın da ona el sürmezdi. Yüce Allah'ın kendisine helâl kıldığı ya da mahremi olan bir kadın olması müstesna...

Öğle vakti gelince Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Bilâl'e, Kâbe'nin üstüne çıkıp Kureyş dağların üzerinde bulunuyorken ezan okumasını emretti. Bu

şekilde dağlara çıkan Kureyşlilerin kimisi emân diliyor, kimisi de emân almış bulunuyordu. Bilâl, ezan okuyup «Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah» deyince Ebû Cehil'in kızı Cüveyriye şöyle söyledi: «Babam, Bilâl'in Kâbe üzerindeki bu seslenişini görmediği için Allah ona gerçekten ikramda bulunmuştur.» dedi. Denildiğine göre Cüveyriye şöyle söylemiştir: «Allah Muhammed'in şanını yükseltmiştir, bize gelince biz de namaz kılacağız, fakat sevdiklerimizi öldürenleri de sevemiyoruz» demiştir. Osman b. Esed'in kardeşi Hâlid b. Esed de şöyle söylemiştir: «Bugünü görmediği için Allah babama gerçekten ikramda bulunmuştur.» Hâris b. Hişâm ise: «Keşke bugünden önce ölmüş olsaydım» dedi. Bu gibi sözleri bir grup kişi daha söylemiştir.

Daha sonra bunların hepsi müslüman olmuş İslâma güzel bir şekilde bağlanmışlardı. Allah onlardan razı olsun.

Yukarıda sözü edilen Umm Selime'nin: «Amcanın ve halanın oğludur» anlamındaki sözlerinden maksadı şudur: O, amcasının oğlu ile Ebû Süfyân b. el-Hâris b. Abdülmuttalib'i halasının oğlu ile de Abdullah b. Ebi Umeyye'yi kasdetmiştir. Abdullah baba-bir Ümmü Selime'nin kardeşiydi. Onun annesi ise Abdulmuttalib'in kızı Âtike idi.

Rasûlullah'ın: «O Mekke'de söylediklerini söylemiştir» demekle onun Mekke'de iken: «Biz, sana sen göklere tırmanmadıkça iman etmeyiz, senin tırmana da bize okuyacağımız bir kitap indirmedikçe inanmayız» şeklindeki sözleridir.

Bazı ileri gelen ilim adamları Um Selime'nin, senin halanın oğludur, sözünü yorumlarken Peygamberin babası Abdullah'ın annesinin Mahzumoğullarından olduğunu, Abdullah b. Ebî Ümeyye'nin de Mahzumi olduğunu söylemekle yanılmışlardır. Çünkü bu durumda Hz. Peygamber (s.a.v.) onun teyzesinin oğlu olur. Halasının oğlu değildir. Doğrusu ise bizim yukarıda belirttiğimizdir.

Hâlid b. Velid'in Cezimeoğulları Gazvesi

Hicretin bu sekizinci yılında Hâlid b. Velîd Cezimeoğullarına gazve yaptı. Rasûlullah (s.a.v.), Mekke'nin fethinden sonra Mekke çevresine çeşitli seriyyeler göndererek onlara burdaki halkı İslâma davet etmelerini emretmiş, savaşmalarını ise emretmemişti. Gönderdikleri arasında Hâlid b. Velîd de vardı. Onu bir davetçi olarak göndermiş bir savaşçı olarak göndermemişti. Hâlid, Cezîme b. Âmir b. Abdu Menat b. Kinâne'nin sularından birisi olan «el-Gumaysa» diye bilinen bir su kenarında konakladı. Cezîme, Câhiliye Döneminde Abdurrahman b. Avf'ın babası olan Avf b.

Abdiavf ile Hâlid'in amcası olan Fâkihe b. Muğiyre'yi öldürmüştü. Bunlar Yemen'e ticaret amacıyla gitmiş ve geri dönmüşlerdi. Cezîme'liler onların yanında bulunan malları almış ve onları öldürmüşlerdi. Hâlid su kenarına konaklayınca Cezîmeoğulları silahlarını aldılar. Bu sefer Hâlid onlara: «Silahı bırakınız çünkü çevrede bulunanlar İslâma girmiş bulunuyor» Bunun üzerine onlarda silahlarını bıraktılar. Hâlid daha sonra emir vererek bunların ellerinin, kollarının bağlanmasını istedi. Ondan sonra onlardan bir takım kimseleri kılıçtan geçirdi.

Durum Peygamber (s.a.v.)e ulaşınca, ellerini göğe kaldırıp şöyle buyurdu: «Allah'ım, Hâlid'in yaptığından berî olduğumu sana iletirim.» Daha sonra Hz. Ali'yi beraberinde bir miktar mal ile birlikte gönderdi ve onların bu durumlarını gözden geçirmesini emretti. Hz. Ali onların kanlarının ve mallarının bedellerini verdi. Öyle ki Hz. Ali onlara köpeğin yaladığı yalağın bedelini bile vermişti. Sonunda yanında bir miktar kalmıştı. Hz. Ali onara: «Artık ödenecek bir mal veya henüz ödenmemiş bir kanınız kaldı mı?» diye sorunca, Cezîmeliler: «Hayır» dediler. Bu sefer Hz. Ali: «Ben size geri kalan bu malı da Rasûlullah (s.a.v.)ın adına bir ihtiyat payı olmak üzere vereceğim» deyip artan kısmı onlara verdi. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına geri dönüp onu durumdan haberdar etti. Hz. Peygamber (s.a.v.) de: «İsabet ettin ve çok güzel yaptın» diye buyurdu.

Denildiğine göre: Hâlid, özür beyan etmiş ve: «Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî kendisine bunun Rasûlullah'ın emri olduğunu söylemişti.» O sıralarda Abdurrahman b. Avf ile Hâlid arasında bu konuda bir konuşma da geçmiş ve ona şöyle söylemişti: «Sen, İslâm geldikten sonra bir cahili geleneğin gereğini yaptın» Bu sefer Hâlid: «Ben, senin babanın intikamını aldım.» deyince, Abdurrahman da: «Yalan söyledin, ben babamın katilini öldürmüştüm. Fakat sen amcan Fâkihe'nin intikamını aldın» dedi. Sonunda aralarında çatışma oldu. Rasûlullah (s.a.v.) bu durumu haber alınca: «Yavaş ol, ya Hâlid, ashabımı rahat bırak. Allah'a yemin ederim eğer senin Uhud Dağı kadar altının olsaydı sonra da onu Allah yolunda harcasan yine de onlardan herhangi birisinin Allah yolunda bir sabah gidişlerinin veya dönüşlerinin sevabına ulaşamazsın.»

Abdullah b. Ebî Hadred el-Eslemî anlatıyor: «O günlerde ben, Hâlid'in askerleri arasında idim. Genç çocukların götürdüğü bir takım deve izlerinin yukarı çıktığını gördüm. Hâlid: «Bunlara yetiştiniz,» dedi. Abdullah devam ediyor: «Onların peşinden onları yetişinceye kadar gittik. Fakat onlar yürümelerine devam ettiler. Yol üzerinde karşımıza bir genç yolumuzu kesti. Ona yetiştiğimizde bizimle çarpışmaya başladı. Çarpışırken şu mısraları okuyordu:

«Kuyruklarınızı kaldırıp otlamaya devam edin
Hiç korkmamış gibi usul usul gidin
Bugün kadınlar korunursa, sizleri de korurlar»

Bu gençle uzun bir süre çarpışmaya devam ettik. Sonunda onu öldürüp develeri yetişinceye kadar yolumuza devam ettik. Bu sefer karşımıza aynen bir öncekini andıran bir genç daha çıkıp bu da bizimle çarpışırken diğer taraftan şu beyitleri okuyordu:

«Yemin ederim ağaçlar arasındaki
Yeleli bir arslan bağırınca
Ve tek başına yiğitleri öldürmek isterse
En samimi bir şekilde ben yardımlarına koşarım»

Sonunda bunu da öldürünceye kadar çarpışmaya devam ettik. Bilahare develeri yetişip onları aldık. Aralarında oldukça parlak yüzlü ve sanki ezilmiş gibi yüzünde sarılık olan birini gördük. Onu bağlayıp öldürmek üzere ileri getirince, bize: «Sizler bir iyilik yapmak istemez misiniz?» diye sordu. Biz: «Bu iyilik nedir?» dedik. O da bize: «Benimle birlikte vadinin dibindeki develeri yetiştirirsiniz, ondan sonra beni öldürürsünüz.» Biz, ona: «Olur, yaparız,» dedik. Ve develerin bulunduğu yöne doğru ilerlemeye başladık. Sesimizin işitilebileceği bir yere varınca elimizdeki genç sesinin çıktığı kadar şöyle bağırmaya başladı: «Ey Hübeyş, sen kurtul, hayatını kaybetme». Bunun üzerine oldukça güzel beyaz tenli bir kızcağız geldi. Ve şunları söyledi: «Sen de fazla düşmanlarından ve aşırı sıkıntılardan kurtuluver» deyince genç: «Bir asır bile yaşasan hayat boyu sana selâm olsun» dedi. Bu sefer kızcağız: «Senin de üzerine on kat selâm olsun, tek, çift, üç ve bu şekilde selâmlar uzayıp gitsin.» Bunun üzerine genç şu beyitleri okudu:

«Ey Hübeyş, beni öldürseler bile senin sevgin
Bende gönül susuzluğundan başkasını bırakmaz
Etimi kanımdan kemiğimden ayırdın
Gözyaşlarımı göğsüme akıttırdın»

Bunun üzerine kızcağız şu cevabı verdi:

«Biz de senin ayrılığından ağladık
Zorlukta da, kolaylıkta da seni düşündük
Bizden uzak değildin, ne iyi mâşuktun sen
İffetli ve kimse yokken de sevgili idin.»

Bu sefer genç ona şu şiirle cevap verdi:

«Hatırlar mısın sizi arayıp bulmuştum
Hayle'de ya da daracık yollarda
Geceleri gözyaşı döken bir âşıkın
Mükâfat görmek hakkı yok mu?
Komşu olduğumuzda, günahsızdım:
«Bir zorluk gelmeden, sevgiyle gel» derken
Sevgiyle gel, ayrılmadan önce;
Ayrı sevgiliyi başkan ayırmadan
Gerçek şu ki gizlim de kalmadı iyi gün de görmedim
Seni görmediğimden bu yana.»
Aşiretin başına gelen her bir şey
Ve sözü edilen herşey,
Hep senin aşkını hatırlattı»

Daha sonra genci ileri alıp boynunu vurdular.

Bu şiir Kinâne'li Abdullah b. Alkame'ye aittir. Abdullah, Cezime'li olup Hubeyş'in kızı Kinâne'li Hubşiyye ile beraber idi. Henüz genç bir çocukken bir komşusunun ziyaretine gitmek üzere annesiyle birlikte çıkmıştı. Bu komşunun Hubşiyye bint Hubeyş adında bir kızı vardı. Abdullah onu görünce ona âşık olmuş ve kalbinde yer etmişti. Annesi komşusunun yanında kalmış, Abdullah ise ailesinin yanına geri dönmüştü. İki gün sonra annesini almak için geri döndüğünde Hubşiyye'nin çevredeki herhangi bir olay münasebetiyle süslenmiş olduğunu gördü. Ona olan beğenisi daha da arttı. Annesi onunla birlikte geri dönerken Abdullah, hem annesiyle birlikte yürüyor, hem de şu mısraları okuyordu:

«Bilemiyorum; yok, hayır biliyorum
Yağmur damlası mı güzel, yoksa Hübeyş mi
Herşeyi yaratana yemin ederim Hubşiyye daha güzel
Aşka artık tahammülüm kalmadı»

Annesi onun bu söylediklerini işitmiş duymazlıktan gelmişti. Daha sonra tümsekçe bir yerde bir ceylan görmüş ve şu beyitleri söylemişti:

«Anacığım yalansız haber ver bana
Doğruyu soran zaten yalan istemez
Bu (Hubşiyye) mi güzel, yoksa tepedeki ceylan mı?
Hayır Hubşiyye gözümde de aklımda da güzeldir»

Annesi onu azarlayıp: «Bunları söyleyen sen misin? İşte seni amcanın kızıyla, kadınların en güzeliyle evlendireceğim» diyerek Ümeyr'in hanımının yanına gitti ona durumu anlatarak: «Kızını süsle» dedi. O da kı-

zını süsleyip oğlunun önüne çıkardı. Annesi: «Şu anda bunların hangisi güzel?» diye sorunca bu sefer şu mısraları okudu:

«Hubşiye'yi bir an göremeyecek olursam
Ne sabrım gelir ne de matem işe yarar!
İçimi sanki ateşler dağlıyor
Kalbimse kor ateşlerde tutuşuyor»

Böylece kızcağızla yazışmaya, o da ona yazmaya başladı. O, kızı sevdiği gibi kız da ona bağlandı. Onun hakkında çokça şiirler söyledi. Bunlardan birisi de şöyledir:

«Ey Hubşiye birdir yiğit atalarımız
Benim de akrabam ve ailemdir, sizin akrabanız ve aileniz
Bir gün sarılacak mıyım, o elbisene...»

Kızın ailesi bunların durumunu öğrenince onu oğlana göstermez oldular. Fakat bu onun sevgisini daha da arttırdı. Akrabaları kıza: «Ağaçlıkların ve çalılıkların olduğu yerde buluşmak üzere onunla sözleş. Yanına gelecek olursa ona de ki: Allah adına yemin ediyorum sen beni sevsen bile, benim için yeryüzünde senden daha çok nefret ettiğim kimse yoktur. Biz de senin yakınında bulunacağız ve senin dediklerini işiteceğiz.» dediler. Bunun üzerine kızcağız da bu gence buluşmak üzere söz verdi, akrabaları da ona yakın bir yerde oturdular. Sözleşilen zamanda genç geldi. Yanına yaklaşınca Hubşiye'nin gözleri yaşararak ailesinin oturmakta olduğu yere döndü. Genç de onların oldukça yakın olduklarını anladı. Ve öyle bir coştu ki şu beyitleri söylemekten kendisini alamadı:

«Desen onların dediklerini, aşk ateşini daha yakarsın
Üstelik ne sırrımız kaldı, ne de perdemiz
Yok ki gizli kapaklı birşeyimiz
Uzak kalmak ve ayrılık beni senden ayırabilsin.
Ne eşyayı, ne aşklarını unutmam ben
Bakışını da; ta kabre varıncaya kadar»

Peygamber (s.a.v.), hemen bunun arkasından daha önce sözünü ettiğimiz şekilde Hâlid b. el-Velid'i gönderdi.

Bu sene içerisinde Peygamber (s.a.v.), Leys kabilesinden Dâvud'un kızı Müleyke ile evlenmiştir. Babası Mekke'nin Fethi gününde öldürülmüştü. Peygamber (s.a.v.) ın zevcelerinden birisi onun yanına vararak ona: «Senin babanı öldürmüş bir adamla evlenmekten sıkılmıyor mu-

sun?» deyince o da bu işten çekinerek: «Senden Allah'a sığınıyorum» deyince Peygamber (s.a.v.) de ondan ayrıldı.

Yine bu yıl içerisinde Hâlid b. Velid Ramazan'ın bitmesine beş gün kala Batn Nahle'de bulunan Uzza putunu yıktı. Uzza putunun bulunduğu bu mabedi Kureyş, Kinâne ve Mudar kabilelerinin tümü tazim ederdi. Bu mabedin hizmetçileri ise Hâşimoğullarının antlaşmalıları olan Şeybân b. Süleymoğulları idi. Bu puthanenin hizmetkârı, Hâlid b. Velid'in burayı yıkmak üzere yola çıktığını haber alınca, putun üzerine kılıcını asarak şu beyiti okudu:

«Ey Uzza, öyle bir hamle yap ki işini bitir Hâlid'in
Perdeleri indir ve örtüleri at.»

Hâlid putun yanına gelince, onun hizmetçisi puta: «Ey Uzza, o kızgınlıklarından birini göster!» dedi. Bu sefer siyah, çırılçıplak ve her tarafı örümcek ağıyla kaplı bir kadın ortaya çıkınca Hâlid, o kadını öldürdü. Putu kırdı, putun üstünde bulunduğu evi de yıktı. Sonra da Peygamber (s.a.v.) ın yanına geri dönerek ona durumu anlatınca Hz. Peygamber (s.a.v.): «İşte bu Uzza'ya bir daha ebediyyen ibadet edilmeyecektir» dedi.

Yine aynı yıl içerisinde Amr b. el-Âs, Süvâ' adlı putu yıktı. Bu put Ruhât adlı yerde bulunuyordu. Amr, putu kırdıktan sonra putun hizmetkârı müslüman oldu. Putun iç taraflarında herhangi bir şey bulmadı.

Yine aynı yıl içerisinde Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî, el-Müşellel denilen yerdeki Menât putunu yıktı.

Huneyn'de Hevâzin Gazvesi

Bu Gazve Şevvâl (22 Ocak - 19 Şubat 630) ayında olmuştur. Bunun nedeni şudur: Hevâzin Yüce Allah'ın Resulüne Mekke'yi Fethetmeyi nasip ettiğini haber alınca Nasr b. Muâviye b. Bekroğullarından olan Mâlik b. Avf en-Nasrî, Hevâzin'lileri toplayıp bir araya getirdi. Zaten Rasûlullah (s.a.v.) ın Mekke'yi fethettikten sonra üzerlerine hücum edeceğinden korkuyorlar ve: «Onun bize hücum etmesini engelleyecek bir durum yoktur. Görüşümüz odur ki o bizim üzerimize gelmeden biz onun üzerine yürüyelim» dediler.

Sakîf'liler başlarında Ahlâf'ın reisi olan Kârib b. el-Esved b. Mes'ûd, Zu'l-Himâr Subey' b. el-Hâris, onun kardeşi ve Mâlik oğullarının re-

isi olan el-Ahmar b. el-Hâris komutasında Mâlik'in etrafında toplandılar. Bunlar arasında Kays Aylan kolundan ancak Nasr, Cuşem, Sa'd b. Bekr ve Kilâloğullarından bir grup bu savaşa katılmıştır. Ka'b ya da Kilâb kollarından kimse bu savaşa katılmadı. Cuşem'den Düreyd b. es-Simme de Cuşemliler arasında idi. Düreyd, o sırada oldukça yaşlı bir ihtiyardı. Onun görüşünden başka yararlanılacak hiç bir şeyi kalmamıştı. Oldukça tecrübeleri olan bir yaşlıydı.

Mâlik b. Avf, Rasûlullah (s.a.v.)ın üzerine yürümeye karar verince savaşa katılanlar mallarını ve hanımlarını da beraberlerinde aldılar. Evtâs denilen yere vardıklarında bütün askerleri bir araya topladılar. Aralarında Düreyd b. es-Simme de vardı. Düreyd: «Siz hangi vadide bulunuyorsunuz?» diye sordu. Onlar: «Evtâs» deyince, Düreyd: «Burası atlar için çok ideal bir yerdir» dedi. «Ne fazla sert ne de gömülecek kadar yumuşaktır. Ne oluyor, develer bağırıyor, eşekler anırıyor, koyunlar meliyor, küçükler ağlıyor?» deyince, etrafındakiler: «Mâlik bütün bunların beraber götürülmesini istedi» diye cevap verdiler. Bu sefer Düreyd: «Ey Mâlik, bu sonrası olan bir gündür, niye böyle bir şey yaptın?» deyince, Mâlik: «Ben, bunları askerle beraber getirdim ki herkes namusunu ve malını korumak için savaşın.» Bu sefer Düreyd: «Allah'a yemin ederim bu bir koyun çobanıdır, hiç yenilen bir kişi, geri döner mi? Gerçek şu ki zafer kazanırsan sana ancak kılıcı ile kalkanıyla gelmiş bir adam yararlı olabilir. Yok yenilirsen bu sefer ailen ve malınla da rezil olursun.» dedikten sonra: «Ka'b ve Kilab kolları ne yaptı?» diye sordu. «Onlardan hiç kimse burada bulunmuyor.» demeleri üzerine: «O halde burada ne alınacak bir şey vardır, ne de alınabilecek iyi bir soluk. Eğer bugün yükselme ve yücelme günü olsaydı, Ka'boğulları ve Kilâboğulları bundan geri kalmazlardı. Keşke sizler de onların yaptığını yapmış olsaydınız,» diyerek Mâlik'e: «Ey Mâlik, sen beraberinde bulunan kimseleri al, onları yurtlarının yüksek yerlerine bırak, daha sonra da atlarla bu yeni yetmeleri karşıla. Eğer savaş senin lehine olursa geride bıraktığın kimseler de gelip sana yetişir, yok aleyhine olursa ailen ve malını korumuş olursun» dediyse de Mâlik: «Allah'a yemin ederim böyle bir şey yapmayacağım, gerçek şu ki sen de yaşlandın, bilgilerin de eskidi, Allah'a yemin olsun ey Hevâzin'liler, ya bana itaat edersiniz, yahut da şu kılıcımın üzerine dayanır sırtımdan çıkartırım» dedi. Çünkü Mâlik, bu savaşta Düreyd'den söz edilsin istemiyordu. Bunun üzerine Düreyd şunları söyledi: «Ben ne hazır bulunup gördüğüm ne de bulunmayıp görmediğim bir gündür.» Daha sonra Mâlik şunları söyledi: «Ey insanlar, sizler karşı taraftan olanları gördüğünüzde kılıçlarınızın kınını kırınız ve onların üzerine hep bir elden hücum ediniz.»

Mâlik müslümanlardan haber toplayıp getirmeleri amacıyla casuslar gönderdi. Casuslar geri döndüklerinde kemikleri birbirlerinden ayrılıp dağılmış gibiydiler. Mâlik onlara: «Ne oldu size?» diye sorunca casuslar: «Bembeyaz tenli ve siyah beyaz renkli atlara binmiş bir takım adamlar gördük. Allah'a yemin ederiz kendimizi bu gördüğün hale düşmekten koruyamadık» diye cevap verdiler. Fakat bu durum bile onu, burnunun doğrultusunda gitmekten alıkoymadı.

Rasûlullah (s.a.v.) Hevâzin Kabilesinin üzerlerine doğru gelmekte olduğu haberi ile birlikte Safvân b. Ümeyye'nin yanında bir takım zırhların ve silâhların bulunduğu haberini de aldı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) o gün henüz müşrik olan Safvân'a: «Bize silahlarını âriyet olarak ver, onları düşmanlarımıza karşı kullanacağız» deyince Safvân: «Ya Muhammed, bunları benden gasp olarak mı alacaksın?» diye sorunca Hz. Peygamber: «Hayır bilâkis garantili bir âriyet olarak alıyoruz, bunu kesinlikle sana ödeyeceğiz» diye buyurunca bu sefer Safvân: «O zaman her hangi bir sakınca yoktur» diyerek yeteri kadar silahla birlikte ona yüz tane zırh verdi. Daha sonra Peygamber (s.a.v.) beraberinde ikibini fetih günü müslüman olmuş kimselerden onbini de ashabından olmak üzere on iki bin askerle yola çıktı. Rasûlullah (s.a.v.) beraberinde bulunan askerlerin çokluğunu görünce: «Bugün bizler az olduğumuz için yenilgiye uğramayız» diye buyurdu. İşte (Tevbe, 9/25) buyruğundaki: **«Bir de Huneyn Günü'nü hatırlayınız. Hani o vakit çokluğunuza güvenmiş fakat onun size hiç bir faydası olmamıştı.»**

Yukarıda sözü edilen sözlerin Bekir oğullarından bir kişi tarafından söylendiğini de belirten vardır.

Rasûlullah (s.a.v.) Mekke'dekilerin başına Attâb b. Esîd'i vali olarak tayin etti. Hz. Câbir anlatıyor: «Biz, Huneyn Vâdisi'nin karşısına geldiğimizde içerlek bir vadiye saptık. Biz bu vadinin içerisine sabahın karanlıkları içerisinde girmiştik. Bizden önce onlar vadiye gelmiş ve onun yollarında ve dar geçitlerinde bizlere tuzaklar kurmuş, gerekli hazırlıklarını yapmış bulunuyorlardı. Allah'a yemin ederim biz daha ne olup bittiğini anlamaya kalmadan üzerimize bölük bölük tek bir adammışçasına hücum ettiler. Herkes bozguna uğradı. Kimse kimseye aldırış etmiyordu. Rasûlullah (s.a.v.) sağ tarafa doğru çekildi ve sonra da: "Ey insanlar, gelin etrafıma toplanınız, ben Rasûlullah'ım, ben Abdullah'ın oğlu Muhammed'im." cümlelerini üç defa tekrarladı. Daha sonra develer birbirine girdi. Ancak Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte Muhâcirlerden, Ensârdan ve Ehl-i Beyt'inden bazı kimseler kalmıştı. Ebû Bekir, Ömer, Ali, Abbâs onun oğlu el-Fadl, Ebû Süfyân b. el-Hâris, Rabia b. el-Hâris, Um Eymen'in oğlu Eymen ve Zeyd'in oğlu Üsâme vardı. Câbir devam ederek der

ki: Hevazin'den kırmızı bir deve üzerinde herkesin önünde siyah bir bayrak taşıyan biri vardı. Kime yetiştiyse ona bir darbe indirip sonra da arkasında bulunanlara, bayrağını yükseltip kaldırıyor onlar da peşinden geliyorlardı. Ali ona bir hamle yaptı ve onu öldürdü.»

İnsanlar yenilip dağılınca Mekke'lilerden bazıları içlerinde henüz canlılığını devam ettirmekte olan hıncın etkisiyle çeşitli sözler söylemeye başladılar. Ebû Süfyân b. Harb: «Bunlar denize varmadan önce yenilgilerinin sonu gelmeyecektir» dedi. Bu sözleri söylerken fal okları hâlâ beraberinde bulunuyordu. Safvân b. Ümeyye'nin anne bir kardeşi olan Kelede b. Hanbel ise şunları söyledi: «İşte şimdi sihrin sonu geldi.» O sıralarda henüz müşrik olan Safvân b. Ümeyye: «Kes sesini, Allah senin ağzını dağıtsın, Allah'a yemin ederim ki, Kureyş'ten bir kimsenin beni yönetmesi Hevâzin'den birisinin beni yönetmesinden daha çok hoşuma gider.» Şeybe b. Osman da: «İşte ben de bugün Muhammed'den intikamımı alacağım» dedi. Çünkü babası Uhud gününde öldürülmüştü. Şeybe der ki: «Muhammed'i öldürmek üzere yaklaşıp yetiştim. Fakat bana öyle bir şey karşı çıktı ki bu bütün kalbimi örttü, kapladı ve amacımı gerçekleştiremedim.»

Abbâs, Peygamber (s.a.v.)in yanında bulunuyor ve Hz. Peygamber (s.a.v.)in üzerine binmiş olduğu Düldül adındaki katırının yularını tutuyordu. Abbâs, iri yarı ve yüksek sesli birisi idi. Rasûlullah (s.a.v.) ona: «Ey Abbas, ey Ensâr topluluğu, ey gece sohbetinin arkadaşları, diye bağır» dedi. Hz. Abbas dediğini yapınca Ensâr: «Emret buyur, emret buyur» diye cevap vermeye başladılar. Öyle ki herhangi bir kimse devesini geri çevirmek isteyince buna gücü yetmeyecek olursa silahını alıp devesinden aşağıya iner ve sesin geldiği tarafa koşardı. Rasûlullah (s.a.v.)ın çevresine yüz kişi kadar toplanınca onlarla düşmanın üzerine yürüyüp onlarla savaşmaya başladı. Peygamber (s.a.v.) savaşın çok çetin bir şekilde devam etmekte olduğunu görünce:

«Ben peygamberim, yok bunda yalan
Benim Abdülmuttalib'in oğlu olan»

diye bir beyit okuyarak: «İşte şimdi savaş kızıştı» anlamına gelen bir deyim kullandı. Arapçada bu deyimi ilk olarak kullanan o oldu.

Her iki taraf da çok şiddetli bir şekilde savaştı. Peygamber (s.a.v.) Düldül adındaki katırına «Çök! ey düldül» diye seslendi. Bunun üzerine katır karnını yere yapıştırdı. Hz. Peygamber (s.a.v.) yerden bir avuç toprak alarak onu düşmanın yüzüne doğru fırlattı. Böylelikle onlar yenilgiye uğramış oldu. Müslüman savaşçılar geri döndüklerinde Rasûlullah ya-

nında esirler alınmış olduğunu gördüler. Bu konuda denildiğine göre «Hayır gökten örtüye benzer siyah birşey gelip onların arasına düştü. Her tarafa dağılmış simsiyah karıncalar görününce onların yenilmesine sebep oldu.»

Hevâzinliler yenilgiye uğradığında Sakif'lilerden ve Mâlikoğullarından yetmiş kişi öldürülmüştü. Sakif'lierden el-Ahlâf diye bilinenlere gelince yalnızca iki kişi öldürüldü. Çünkü çok çabuk bir şekilde bozguna uğramışlardı. Müşriklerin bazıları aralarında Mâlik b. Avf olduğu halde Tâif'e doğru gitti. Rasûlullah (s.a.v.)ın süvarileri müşriklerin peşini bırakmadı ve onlardan yakaladıklarını öldürdüler. Rabia b. Yerbu' es-Sülemî, Düreyd b. es-Simme'yi yetişti. Düreyd oldukça yaşlı olduğu için üzerinde Hevdec yoktu. Devesini çöktürünce onun çok yaşlı birisi olduğunu gördü. Düreyd, Rabia'ya: «Ne istiyorsun?» diye sorunca, Rabia: «Seni öldüreceğim» dedi. Bu sefer Düreyd, «Sen kimsin?» deyince, Rabia nesebini söyledi, daha sonra da kılıcıyla bir darbe indirdi. Fakat bu hiç bir fayda vermeyince, Düreyd: «Senin annenin sana vermiş olduğu bu silah bir işe yaramıyor, al şu kılıcımı da onunla git, onunla kemiklerin üst tarafına kafanın alt tarafına darbe indir, ben vaktiyle adamları bu şekilde öldürüyordum. Daha sonra annenin yanına gittiğinde ona Düreyd b. es-Simme'yi öldürdüğünü söyle. Belki senin soyundan gelen bir takım kadınları vaktiyle ben kurtarmışımdır» dedi. Bunun üzerine Rabia onu öldürdü. Daha sonra annesine durumu anlatınca, annesi ona: «Allah'a yemin ederim ki, senin anneni, annenin annesini ve onun annesini azad etmiştir» dedi.

Ensâr'dan Ebû Talha tek başına Huneyn gününde yirmi kişi öldürmüş ve onların eşyalarını almıştı.

Rasûlullah (s.a.v.): «Herkesin öldürdüğü kişinin seleb (üzerindeki silah vesair eşyaları)i öldürene aittir» diye buyurdu.

Ensârdan Ebû Katade birisini öldürmüş, fakat savaşmakta olduğu için onun üzerindeki eşyaları alamamış ondan başka birisi o eşyaları almıştı. Rasûlullah (s.a.v.) yukarıdaki sözü söyleyince, Ebû Katâde ayağa kalkıp: «Ben birisini öldürdüm, fakat onun eşyasını bir başkası aldı.» dedi. Bu sefer onun eşyasını alan kişi: «O eşya benim yanımdadır ey Allah'ın Rasûlü, benim yerime onu sen razı et» deyince, Ebû Bekir şöyle söyledi: «Hayır vallahi olmaz, Allah yolunda savaşan Allah aslanlarından birisiyle sen bu şekilde paylaşamazsın, haydi ona ait olan eşyasını iade et» dedi.

Sakif kabilesinden birisinin hıristiyan bir kölesi vardı. Bu köle bu savaşta öldürülmüştü. Ensâr'dan birisi öldürülen Sakiflilerden eşyalarını

almakta iken, bu kölenin avreti açılmış ve sünnet edilmemiş olduğunu görünce, avazı çıktığı kadar: «Ey araplar, bakınız Sakifliler sünnet olmuyor» diye bağırınca, bu sefer Mugire b. Şu'be: «Hayır böyle söyleme bu hıristiyan bir köledir» diyerek Sakiflilerden öldürülmüş olanların sünnet edilmiş olduklarını ona söyledi.

Rasûlullah (s.a.v.) yolda öldürülmüş bir kadın görünce: «Bunu kim öldürdü?» diye sormuş hazır bulunanlar, «Hâlid b. Velid öldürdü» dediler. Bu sefer Hz. Peygamber (s.a.v.) yanında bulunanlardan birisine: «Halid'e yetiş ve ona de ki: «Rasûlullah (s.a.v.) seni kadın çocuk, ya da (savaşa katılmayan) ücretle çalıştırılan işçilerin öldürülmesini yasaklıyor.»

Bazı müşrikler Evtâs denilen yerde bulunuyordu. Rasûlullah (s.a.v.) onlara Ebû Mûsa'nın amcası olan Ebû Âmir el-Eş'arî'yi gönderdi. Ebû Âmir'e bir ok isabet etti. Denildiğine göre, bu oku Düreyd b. es-Simme'nin oğlu Seleme atmıştı. Ebû Mûsa'da Ebû Âmir diye bilinen bu amcasına karşılık Seleme'yi öldürdü.

Müşrikler Evtâs'ta yenilgiye uğradılar. Müslümanlar da ganimet ve esirler alarak zafer kazandılar. Alınan esirler arasında el-Hâris b. Abdüluzza'nın kızı Şeymâ da vardı. Şeymâ onlara: «Allah'a yemin edrim ki ben sizin adamınızın süt kardeşiyim» dediyse de ona inanmayıp peygamber (s.a.v.)in huzuruna gteirdiler. Şeymâ Hz. Peygamber (s.a.v)e: «Ben senin kızkardeşinim» dedi. Hz Peygamber (sa.v.): «Bunun herhangi bir delili, belirtisi var mıdır?» diye sorunca Şeymâ şöyle dedi: «Ben, senin önünde oturmuş bulunuyorken senin benim sırtımı dişlemenin neticesinde sırtımda kalmış bulunan bir izdir» diye cevap verdi. Hz. Peygamber onu tanıdı, ridâsını alıp yere serdi ve onu ridâsının üzerine oturtup şu teklifi yaparak istediğini tercih etmekte serbest bıraktı:

«Arzu edersen yanımda kal, ben sana ikram eder ve sevgi gösteririm. Arzu edersen ben sana mal veririm ve sen de kavmine geri dönersin.» Bu teklife karşılık Şeymâ: «Hayır,'bana vereceğini ver ve beni kavmime geri gönder» dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) de bunu yaptı.

Rasûlullah (s.a.v.) esir ve malların toplanmasını emretti ve onların üzerine Huzâ'a'lı Büdeyl b Verkâ'yı görevlendirdi.

Huneyn'de müslümanlardan Um Eymen'in oğlu Eymen, Yezid b. Zeme'a b. Esved b. el-Muttalib b. Abduluzza ve diğerleri şehid düştü.

Tâif Muhasarası

Sakîflilerden yenilgi ve bozguna uğrayanlar ve Sakîfli olmayıp onlara katılanlar Taif'e varınca kentlerinin surlarını üzerlerine kapattılar ve

muhasara altına alınmayı bekleyerek gerek duyacakları her şeyi topladılar.

Peygamber (s.a.v.) onların üzerine yürüdü. Tâif'e varmadan «Buhratu'r-Ruğâ» diye bilinen yerde Leysoğullarından birisini kısasen öldürdü. Çünkü bu adam Hüzeyl'den birisini öldürmüş Hz. Peygamber (s.a.v.) de onun öldürülmesini emretmişti. İşte İslâm Tarihinde ilk olarak kısası yapılan kan budur.

Hz. Peygamber (s.a.v.), Sakifliler üzerine yürüdü ve onları Tâif'te yirmi günden fazla bir süre muhasara altında tuttu. Onlara karşı mancınık kullandı. Mancınık kullanma görüşünü Selmân-ı Fârisî ortaya atmıştı. Onlarla çok çetin bir takım çarpışmalar oldu. Tâif'in surlarına yakından hücum tertipleme günü geldiğinde müslümanlar yapmış oldukları bir koçarabasının arkasına girerek Tâif'in surlarının duvarına doğru ilerlemeye başladılar. Sakifliler onların üzerine kızdırılmış demir parçaları atınca arabanın altından kaçmak zoruda kaldılar. Bunun üzerine Tâif'te bulunanlar onlara ok atmaya başladılar ve bazı kimselerin ölümüne bu şekilde neden oldular.

Rasûlullah (s.a.v.), Sâkiflilerin üzüm bağlarının koparılmasını emretmesi üzerine bağlar koparıldı. Bu sırada Rasûlullah'ın yanına Tâif'lilere ait bazı köleler çıkageldi. Rasûlullah (s.a.v.) da onları azad etti. Ebû Bekre Bakî' b. Hâris b. Kelede bunlardan birisidir. Ona Ebû Bekre denilmesinin sebebi, aşağı inmek için makara kullanmış olmasıydı. Onunla birlikte kaçan başka diğer bazı köleler daha vardı. Tâif'liler İslâm'a girdikten sonra bu kölelerin efendileri Rasûlullah (s.a.v.)'dan tekrar onları köleliğe iâde etmesini istedilerse de o: «Hayır öyle bir şey yapmam, çünkü onlar Allah'ın azad ettiği kimselerdir» cevabını verdi.

Osman b. Maz'ûn'un hanımı ve Hakîm es-Sülemî'nin kızı Hüveyle şöyle söyledi: «Ey Allah'ın Rasûlü, Allah sana Tâif'in fethedilmesini kısmet ederse bana Gaylân kızı Bâdiye'nin ya da Akil'in kızı el-Fâria'nın süs ve mücevherlerini ver.» Sözü edilen bu iki kadın en çok süs eşyası ve mücevherleri olan kadınlardı. Fakat Rasûlullah (s.a.v.) ona: «Ya Hüveyle, şayet Sakîf'in fethedilmesi imkânı bana verilmeyecek olursa o zaman ne olur?» diye cevap verdi. Hüveyle ordan çıkıp durumu Ömer b. el-Hattâb'a anlattı. Bu sefer Hz. Ömer huzura girerek: «Ey Allah'ın Rasûlü, Hüveyle bana birşeyler söyledi. Sen gerçekten bunları söyledin mi?» deyince, Hz. Peygamber: «Evet söyledim» dedi. Bu sefer Hz. Ömer: «Ey Allah'ın Rasûlü o zaman burdan ayrılmak için sesleneyim mi?» deyince, Rasûlullah: «Evet, gitmek için gerekli ilânı yap» dedi.

Denildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.), Tâif'lileri muhasaraya devam etme konusunda Nevfel b. Muâviye ed-Düelî ile danışmış, Nevfel şöyle de-

mişti: «Ey Allah'ın Rasûlü, ininde bulunan bir tilkiyi başında bekleyecek olursan yakalarsın, terkedersen de sana zarar vermez. Bunun için buradan ayrılmayı ilân et» dedi. Ordan geri dönülünce adamın birisi şöyle söyledi: «Ey Allah'ın Rasûlü, sen Sakîflilere bedduâ et.» Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): «Allah'ım, sen Sakîflilere hidâyet ver ve onların bize gelmesini sağla» diye dua buyurdu. Sâkîfliler muhasara edenlerin çekip gittiklerini görünce, Sakîfli Said b. Ubeyd: «Haberiniz olsun, bunlar hâlâ yerlerindedir» deyince, müslümanlardan birisi de Uyeyne'ye şunları söyledi: «Hay Allah canını alsın ya Uyeyne sen Rasûlullah (s.a.v.)a karşı kendilerini savundular diye mi methediyorsun?» dedi. Bu sefer Uyeyne: «Allah'a yemin ederim, ben sizinle birlikte Sakîflilerle çarpışayım diye gelmedim. Bilâkis ben belki bana bir erkek çocuk doğurur ümidiyle Sakîfli bir cariye bana düşer diye geldim, çünkü Sakîfliler görülmemiş bir kavimdir.»

Taif'te oniki kişi şehîd düştü. Mahzûm'lu Abdullah b. Ebî Ümeyye, annesi ve Abdulmuttalib'in kızı Âtike, Ebû Bekir es-Sıddîk'in oğlu Abdullah bunların arasındaydı. Abdullah'a bir ok isabet temiş ve bu okun yarası dolayısı ile Rasûlullah (s.a.v.)ın vefatından sonra Medine'de ölmüştü. Bu muhasara esnasında ölenler arasında Sâib b. Hâris b. Adiy ve başkaları da vardı.

Sözü edilen Gaylan'ın kızı Bâdiye hakkında Heyt el-Muhannes (yani Hunsâ Heyt) Abdullah b. Ebi Umeyye'ye şunları söyler: «Allah bize Taif'i fethetmeyi müyesser edince sen Rasûlullah (s.a.v.)dan sana Gaylan'ın kızı Bâdive'yi vermesini iste, çünkü o sıcakkanlı, bal renkli, tatlı söz söyleyen iri gözlü birisidir. Konuştuğunda şarkı söyler gibi konuşur, ayağa kalktığında sağa-sola eğilip bükülür, yürüdüğünde sarsıla sarsıla yürür. Oturunca kurulur, gelince dört ayakla yaklaşır, gidince şişman olduğu için sekiz ayaklı gibi gider. Ayaklarının topukları iri iridir.» Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.): «Sen nitelikleri biliyorsun» diyerek onu hanımlarının bulunduğu yere girmekten menetti.

Huneyn Ganimetlerinin Paylaştırılması

Rasûlullah (s.a.v.), Tâif'ten ayrılınca «Ci'râne» diye bilinen yerde konaklayıncaya kadar yoluna devam etti. Hevâzin Heyeti Ci'râne'de müslüman olmuş olarak onun yanına geldiler ve: «Ey Allah'ın Rasûlü, bizler bir kabilenin temeliyiz ve aşiretiz, senin bildiğin durum başımıza gelmiş bulunuyor. Bize ihsânda bulunarak bizi azâd et. Allah da sana ihsân etsin»

dediler. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.)ı emziren kabile olan Sa'd b. Bekr-oğullarından Züheyr b. Sürad ayağa kalkarak: «Ey Allah'ın Rasûlü, burada yakalanmış, toplanmış bulunanlar arsında senin halaların, teyzelerin ve dadıların vardır. Şayet bizler Gassânlı Hâris b. Ebi Şimr'i ya da Nu'man b. el-Münzir'i emzirmiş olsaydık, onun bize iyilikte bulunacağını ümit ederdik. Sen ise bu şekilde hizmet görmüş olanların en hayırlısısın» diyerek daha sonra aralarında şu beyitlerin de yer aldığı bir şiir okudu:

«Ya Rasûlullah, kerem et bizi azad eyle,
Çünkü senden ümitvarız bizler
Serbest bırak kaderin musibetine uğramış kadınları
Bunlar darmadağın olmuştur, devranları dönmüştür»

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) onları çocukları, kadınları ile mallarından birilerini tercih etmek hususunda serbest bıraktı. Onlar da çocuklarını ve kadınlarını tercih ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: «Bana ve Abdulmuttaliboğullarına düşen sizin olsun. Ben insanların önüne geçip onlara namaz kıldırdıktan sonra sizler şöyle deyiniz: Biz, Rasûlullahın müslümanlara, müslümanların da Rasûlullah'a şefaatçi olmalarını ve çocuklarımızı ve kadınlarımızı bize bağışlamalarını diliyoruz. O zaman ben de sizlere bunları vereceğim ve diğerlerinin de hanım ve çocuklarınızı geri vermelerini talep edeceğim.»

Öğle namazını kıldırdıktan sonra Rasûlullah'ın kendilerine emrettiği şeyi yaptılar. Rasûlullah (s.a.v.): «Bana ve Abdulmuttaaiboğullarına aid olanlar sizindir» dedi. Bunun üzerine Muhâcirlerle Ensâr da: «Bizim olan da Rasûlullah'ındır» dedi. Akra' Hâbis: «Bana ve Temimoğullarına ait olanları vermiyoruz» dedi. Diğer taraftan Uyeyne b. Hısn da: «Bana ve Fezârelilere aid olanı da vermiyoruz» dedi. Abbâs b. Mirdâs: «Bana ve Süleym'e aid olanı vermiyoruz» dedi. Fakat Süleymoğulları: «Bize düşen Rasûlullah'ındır» dediler. Bu sefer Abbâs: «Beni küçük düşürdünüz?» dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: «Kim esirlerden hakkını elinde tutar ve bu hakkından vazgeçmek istemiyorsa ben ona alacağım ilk ganimetten bunlara karşılık olmak üzere altışar pay vereceğim» diye buyurunca, bu sefer herkes elindeki esirleri bıraktı ve Hevâzinlilere çocuklarını ve hanımlarını geri iâde etti.

Rasûlullah (s.a.v.), Mâlik b. Avf'ı sordu. Onlar: «Taif'tedir» deyince o da onlara: «Ona haber veriniz, müslüman olarak yanıma gelecek olursa ona ailesini, mallarını iade eder, bununla birlikte ona yüz deve de veririm» diye buyurdu. Mâlik'e durum haber verilince, gizlice Tâif'ten çıkıp Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına geldi, müslüman oldu ve İslâm'a güzel bir şekilde bağlandı. Rasûlullah (s.a.v.) da onu kavmine ve Tâif çevresinde bu-

lunan kabileler arasından müslüman olanlara başkan tayin etti. Ona ailesini, malını ve ayrıca yüz deve de verdi.

Mâlik, Sümâle, Sehm ve Seleme kollarından kendisiyle birlikte müslüman olanlarla Sakiflilere karşı çarpışıyordu. Onlar arasından çıkan her bir guruba mutlaka hücum tertipliyor ve onları gittikçe sıkıştırıyordu.

Rasûlullah (s.a.v.) Hevâzin esirlerini geri iâde ettikten sonra bineğine bindi ve savaşa katılanlar da onun arkasından takılarak: «Ey Allah'ın Rasûlü, bizlere aldığımız ganimetleri paylaştır» diyorlardı. Sonunda bir ağacın yakınında ona yetiştiler ve ridâsı düşürüldü. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): «Ey insanlar, bana ridâmı veriniz, Allah'a yemin ederim eğer Tihâme ağaçları sayısınca deve olacak olsaydı kesinlikle onları sizlere paylaştıracaktım, sizler benden ne cimrilik, ne korkaklık, ne de yalancılık asla görmeyeceksiniz» dedikten sonra bir devenin hörgücünden bir kıl koparârak şunları söyledi: «Benim sizin ganimetleriniz arasından bana ayrılan hums (beşte bir) dışında şu kıl kadar hiç birşeyim yoktur. Zaten bu hums da size geri dönüyor.»

Daha sonra «Müellefetu'l-Kulûb» diye bilinen kimselere çeşitli bağışlarda bulundu. Bunlar toplumlarının en şerefli kimseleri idi. Amacı onları İslâma daha da ısındırmaktı. Bu amaçla Ebû Süfyân'a ve oğlu Muâviye'ye, Hakîm b. Hizâm'a, Alâ b. Cariye es-Sakafî'ye, Hâris b. Hişâm'a, Safvân b. Ümeyye'ye, Süheyl b .Amr'a, Huveytıb b. Abdüluzzâ'ya, Uyeyne b. Hısn'a Akra' b. Hâbis'e, Mâlik b. Avf en-Nasrî'ye yüzer deve verdi. Yüze yakın kişiye çeşitli bağışlarda bulundu. Bunlar arasında Mahreme b. Nevfel ez-Zührî, Umeyr b. Vehb, Hişâm b. Amr, Said b. Yerbu' de vardı. Abbas b. Midâs'a da birkaç deve verdi. Abbas memnun olmayıp şu beyitleri okudu:

«O bir talandı ve ben asıl hücum ederken
İleriye, onlarla ilgilenmedim;
Kavmimi uyardım, uyumasınlar diye
Herkes uyurken ben uyumadım
Benim ve atımın talanları
Uyeyne ile Hâris'e düştü
Ben savaşta iyi savunucu idim
Şimdi ise ne bir şey verildi, ne de verilmedi
Ne Hısn ne de Hâbis toplantılarda
Mirdâs'a üstün değildi
Ben de onlardan aşağı değilim
Bugün alçalttığın asla yükselemez.»

Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) ona, râzı edecek şekilde ihsanda bulundu.

Sahabeden birisi de: «Ey Allah'ın Rasûlü, sen Uyeyne ve Akra'a verdin. Fakat Cüayl b. Süraka'ya birşey vermedin» deyince, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: «Nefsim elinde olana yemin ederim ki, Cüayl gibi birisi yeryüzünde Uyeyne ve Akra' gibi gelmiş olanların hepsinden daha hayırlıdır, ben onları bu şekilde ısındırmak istedim, Cuayl'ı ise İslâmıyla başbaşa bıraktım.»

Denildiğine göre Zu'l-Huvaysira et-Temimî, bu paylaştırma esnasında Rasûlullah (s.a.v.)a: «Sen bugün adaletli davranmadın» deyince, Rasûlullah (s.a.v.): «Ben adaletli davranmayacak olursam ya kim daletle davranır?» diye sorar. Bu sefer Hz. Ömer b. Hattâb, «Onu öldürmeyelim mi?» diye sorunca, Hz. Peygamber (s.a.v.): «Hayır, bırakın onu» dedi ve devamla: «İleride onun bir şiası (taraftar grubu) olacak ve bunlar dinde o kadar teferruata dalacaklar ki okun yaydan çıktığı gibi dinden çıkacaklardır.» diye ekledi.

Yine denildiğine göre: Bu söz, Hz. Ali'nin Yemen'den Rasûlullah'a (s.a.v.) gönderdiği bir malı, aralarında Uyeyne, Akra' ve Zeydülhayl'in bulunduğu bir grup arasında paylaştırırken söylenmiştir.

Ebu Said el-Hudrî der ki: Rasûlullah (s.a.v.), o ganimetlerden Kureyşlilerle arap kabilelerinden çeşitli kimselere verip de Ensâr'a hiçbir şey vermeyince, Ensâr budan biraz sıkılır gibi oldu. O kadar ki aralarından birisi: «Rasûlullah (s.a.v.) artık kendi kavmine karışmış bulunuyor» dedi. Sa'd b. Ubâde, Rasûlullah (s.a.v.)a durumu haber verince Hz. Peygamber (s.av) ona: «Ya Sa'd, sen şu anda kimler arasındasın?» diye sorunca, Sa'd: «Ben şu anda kavmimin arasındayım» dedi. Peygamber (s.a.v.) ona: «Haydi kavmini bana topla» deyince, Sa'd onları topladı. Rasûlullah (s.a.v.) onların yanına giderek şöyle buyurdu: «Sizin söylediğiniz bazı sözler bana ulaşmış bulunuyor, bunlar ne demektir? Ben, sizler sapıkken size gelip benimle Allah sizleri hidayete erdirmedi mi? Fakirken benimle Allah sizleri zengin etmedi mi? Düşmanken benimle Allah sizin kalblerinizi birbirine ısındırmadı mı?» diye sorunca onlar: «Evet Allah'a yemin ederiz, ey Allah'ın Rasûlü durum böyleydi. Bütün minnet ve fazlu kerem Allah'a ve Rasûlünedir,» dediler. Rasûlullah onlara: «Bana niye cevap vermiyorsunuz?» diye sorunca Ensar: «Sana nasıl bir cevap verelim?» diye sordular. Bu sefer Hz. Peygamber (s.a.v.): «Allah'a yemin ederim arzu edip de şunları söyleseydiniz, doğru söylemiş olurdunuz: Sen bize yalanlanmış olarak geldin, biz seni tasdik ettik, sen yenik geldin, biz sana yardımcı olduk. Kovulmuş geldin, seni barındırdık. Kimsesiz geldin, seni aramıza aldık. Ey Ensâr topluluğu, ben İslâma girsinler diye bazı kimselerin kalblerini dünyalık basit şeylerle ısındırdım sizleri de İslâmınızla başbaşa bıraktım diye rahatsız mı oldunuz? Herkes koyunlarını, develerini alıp giderken

sizler yurtlarınıza Rasûlullah ile birlikte geri dönmeye razı değil misiniz? Nefsim elinde olana yemin ederim, eğer hicret olmasaydı, Ensâr'dan bir kişi olurdum. Eğer bütün insanlar bir yoldan giderse, Ensrâ da bir diğer yol izlerse ben Ensâr'ın gittiği yoldan giderim. Allah'ım, sen Ensâra, Ensâr'ın çocuklarına, Ensâr'ın çocuklarının çocuklarına merhamet buyur.» Ebû Saîd ilâve ediyor: Orada bulunanlar sakallarını ıslatıncaya kadar ağladılar ve: «Biz pay ve kısmet olarak Rasûlullah'a razı olduk» dediler ve dağıldılar.

Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.) Ci'rane denilen yerden Umre yaptı ve oradan Medine'ye döndü. Mekke'de Attab b. Esîd'i vali tayin etti. Onun la birlikte insanlara dinlerini öğretmek amacıyla da Muâz b. Cebel'i bıraktı. Attâb b. Esîd, Hac görevini idare etti. Bu sene de insanlar daha önce arapların hac ettiği şekilde hac ettiler. Rasûlullah (s.a.v.) da Zülkâ'de (20 Şubat-21 Mart 630) ya da Zülhicce (22 Mart-19 Nisan 630) ayında Medine'ye geri döndü.

Yine Hicretin bu Sekizinci Yılında Rasûlullah (s.a.v.), Amr b. el-Âs'ı Uman diye bilinen yerde Ezdlilere mensup bulunan el-Cülendî'nin iki oğlu olan Ceyfer ve İyâd'ın yanına zekât toplamak amacıyla gönderdi. Amr onların zengin olanlarından zekâtı alıp fakirlerine dağıttı. Mecûsilerden cizye aldı. Asıl yerliler de mucusîlerdi. Araplar ise Uman'ın çevresinde bulunuyorlardı. Bu olayın hicretin yedinci yılında olduğu da söylenmiştir.

Yine Hicretin bu Sekizinci Yılında Rasûlullah (s.a.v.), asıl adı Fatıma bint ed-Dahhâk b. Süfyân olan el-Külâbiyye ile evlenmiş, fakat dünya ile Rasûlullah arasında tercih yapmak sözkonusu edilince dünyayı tercih etmiştir. Denildiğine göre bu kadın bu şekilde değil de ona yaklaşmasını istemediğinden Hz. Peygamber (s.a.v.) de ondan ayrılmıştır.

Aynı yıl Mâriye'den Peygamber (s.a.v.)in oğlu İbrahim, Zülhicce ayında dünyaya geldi. Hz. Peygamber (s.a.v.) İbrahim'i, Münzir'in kızı, Ensâr'dan Um Bürde'ye verdi. Um Bürde, İbrahim'i emziriyordu. Um Bürde'nin kocası ise Ensâr'dan Berâ b. Evs idi. Mâriye'nin doğumunu yaptıran, Rasûlullah (s.a.v.)ın azadlı cariyesi Selmâ idi. Ebû Râfi'i, Peygamber (s.a.v.)e İbrahim'in doğduğunu müjdelemek üzere gönderince, Hz. Peygamber (s.a.v.) ona bir köle hediye etti. Peygamber (s.a.v)in diğer hanımları Mâriye'den kendisine bir çocuk ihsan edilince olayı büyüttüler ve kıskandılar.

Yine aynı yıl içerisinde Rasûlullah (s.a.v.), Ka'b b. Ümeyr'i beraberinde ondört kişi ile birlikte Şam bölgesinde bulunan bir grup Huzâ'alıların bulunduğu «Zâtu İtlâh» denilen yere gönderdi. Ka'b onların yanına var-

dı ve onları İslâm'a davet ettiyse de kabul etmediler. O sırada Huzâ'a'lıların başkanı Sedûs diye bilinen bir adamdı. Bunlar müslümanları öldürdüler ve aralarından sadece Umeyr kurtulup Medine'ye kadar geldi.

Yine aynı yıl içerisinde Fezâre'li Uyeyne b. Hısn'ı Temim'den Amberoğulları üzerine gönderdi. Uyeyne onlara hücum ederek aralarından bazı kadınları da esir aldı. Hz. Âişe'nin, İsmailoğullarından bir köle azad etmek şeklinde bir adağı vardı. Bu nedenle Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: «Şimdi bizlere Amberoğullarından bir grup esir gelecek, onlardan birisini sana vereceğim, sen de onu azad edersin.»

HİCRETİN DOKUZUNCU YILI (20 Nisan 630-8 Nisan 631)

Ka'b b. Züheyr'in Müslüman Olması

Denildiğine göre Kâ'b b. Züheyr b. Ebî Selmâ -Ebû Selmâ, Rebîa el-Müzenî'dir- beraberinde kardeşi Büceyr de olduğu halde yola koyulup «Ebrekulazzâf» denilen yere vardılar. Büceyr, Kâ'b'a: «Ben bu adamın yanına varıp gelinceye kadar sen burada koyunlarımızın yanında bekle» dedi. Bununla Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına varıp onu dinlemeyi kastediyordu. Kâ'b orada kaldı, Büceyr ise Rasûlullah (s.a.v.)a giderek orada müslüman oldu. Bunu haber alan Kâ'b şu beyitleri söyledi:

«Büceyr'e benden mesaj götürün:
Başkalarının musibeti sana neyi gösterdi?
Ne anamı, ne babanı, ne kardeşini,
Sen bu yolda görmemiştin
Ebû Bekir sana kandıran bir bardakla içirdi
Me'mur[1] olan da sana ondan sundu»

Rasûlullah (s.a.v.) onun bu sözlerini işitince gazaba geldi ve görüldüğü yerde öldürülmesini emretti. Büceyr durumu Rasûlullah (s.a.v.) Taif'ten döndükten sonra kardeşine yazılı olarak bildirdi ve ona: «Kendini kurtarmaya bak senin kurtulabileceğini de sanmıyorum» diye söyledi. Daha sonra ona ikinci bir mektup yazarak: «Bu mektubumu alınca müslüman ol ve onun yanına gel, çünkü o müslüman olduktan sonra daha önceki şeylerden kimseyi sorumlu tutmuyor» dedi. Bunun üzerine Kâ'b müslüman olup geldi ve Mescid'in kapısına devesini çötürdü. Rasûlullah (s.a.v.), ashâbı ile birlikte oturuyordu. Kâ'b der ki: Ben onu nitelikleriyle tanıdım. Bu bakımdan oturanların üstünden geçerek onun yanına vardım ve müslüman olduktan sonra: «Ey Allah'ın Rasûlü, senden emân istiyorum işte senden beni korumanı istemek durumundayım» dedim. O bana: «Sen kimsin?» diye sorunca ben: «Kâ'b b. Züheyr'im» cevabını verdim. «Sen şu

(1) Müellif olayı anlatıp bitirdikten sonra, burada geçen ('Me'mur» kelimesi ile biraz sonra gelecek «me'mun» kelimesini açıklayacaktır. (Çev.)

sözleri söyleyen misin?» deyip Ebû Bekir'e döndü ve «Sözü nasıl söylemişti?» diye sordu. Ebû Bekir de ona başlangıcı: «Büceyr'e benden mesaj götürün» diye başlayan mısralarımı okudu. Bu sefer Kâ'b şöyle dedi: Ben böyle söylemedim ya Rasûlullah, benim söylediğim şudur; deyip beyitte değişiklik yaparak şöyle okudum:

«Ebû Bekir seni kandıran bir bardakla içirdi
Me'mun da bundan sana sundu»

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): «Allah'a yemin ederim Me'mun bir kimseyim» dedi. Bu sefer Ensâr ona hücm edip ona ağır sözler söyleyince Kureyş'e mensup müslümanlar ise ona yumuşak davrandı ve İslâmına sevindi. Bunun üzerine Kâ'b «Bânef Suâd» diye başlayan kasidesini okudu:

«Bugün Suat'la ayrılıp döndük, bu nedenle aklım başımda yok.
Arkasından köle gibi takılıp gitti, zincirlerden kurtulacağı yok»

Kâ'b bu şekilde okumasına devam edip şu beyitleri de okudu:

«Dost olduğum her kişi bana dedi:
Beni oyalama seninle uğraşamam.
Rasûlullah'ın beni tehdit ettiğini öğrendim,
Fakat onun affetmesi de umulur
Kureyş'lilerden bir grup genç Mekke vadisinde
Müslüman olunca: "Dağılın" dedi birileri»

Diye devam edince Rasûlullah (s.a.v.) Kureyş'ten müslüman olmuş olanlara: «Dinleyin» diye işaret etti. Daha sonra Kâ'b Ensâr'ın kendisine karşı gösterdikleri kabalığı dile getirmek isteyince, Kureyşliler onun bu söylediklerini kabul etmeyerek ona: «Eğer onları yerecek olursan bizi övmüş olamazsın» dediler, onun Ensâr'ı yermesine razı olmadılar. Ensâr da onun kendilerini yermesini büyük bir iş olarak değerlendirerek onu şikâyet edince, Züheyr onları övmek amacıyla aralarında şu beyitlerin de yer aldığı bir şiir okudu:

«Hayatın keremini sevenler
Salih Ensâr bahçesinden ayrılmasın
Onlar ki canlarını ve kanlarını verdiler
Savaş günlerinde ve düşman satvetinde
Sanki bir ibadetmiş gibi
Öldürdükleri kâfirlerin kanlarıyla paklanırlar»

Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) sırtında bulunan bürdesini çıkar-

tıp ona giydirdi. Muâviye'nin halifeliği döneminde Muâviye, Kâ'b'a: «Rasûlullah'ın bürdesini bize satıver» diye bir haber gönderdiyse de Kâ'b ona: «Ben Rasûlullahın elbisesine hiç kimseyi tercih edemem» deyip reddetti. Kâ'b vefat ettikten sonra Muâviye o bürdeyi onun çocuklarından yirmi bin dirheme satın aldı. Şu anda halifelerin yanında bulunan bürde budur.

Denildiğine göre, Rasûlullah (s.a.v.)ın onun öldürülmesini ve dilinin de kesilmesini emretmesinin nedeni, Ebû Tâlib'in kızı Um Hâni hakkında olmadık şiirler söylemiş olmasıydı.

(Yukarıda Kâb'a ait müslüman olmadan önceki beyitlerde kullandığı Me'mur kelimesiyle ilgili olarak bazı ilim adamları şu açıklamayı yapar: Rasûlullah (s.a.v.)ın bu sözü hoş görmemesinin nedeni: Arapların cinlerin emrettiği şekilde konuşan kimselere verdikleri isim olması dolayısıyladır. Rasûlullah (s.a.v.) Allah tarafından Me'mur olmakla birlikte onların bu âdetleri dolayısıyla bu kelimeden hoşlanmamıştı. Fakat bunun yerine Kâ'b «me'mûn» deyince bundan hoşnut oldu. Çünkü o vahyin eminidir.)

Tebûk Gazvesi

Rasûlullah (s.a.v.) Taif'ten döndükten sonra Zülhicce ayından Recep ayına (22 Mart-14 Ekim 630) kadar Medine'de ikâmet etti. Daha sonra Bizans'lılara karşı savaş hazırlığına geçilmek üzere emir verdi. Gidilecek yeri belirlemesinin nedeni, yolun uzak olması, sıcaklığın fazlalığı ve düşmanın da güçlü olmasıydı. Bundan önce ise herhangi bir savaşa çıkmak istediğinde mutlaka başka bir yeri kastediyormuş gibi gösteriyordu.

Bu Gazvenin sebebine gelince: Peygamber (s.a.v.)in Bizans hükümdarı Heraklieos'un ve onunla birlikte hıristiyanlaşmış Arapların, üzerine yürümek istedikleri haberini almış olmasıydı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) ve müslümanlar, savaş hazırlıklarını tamamlayarak Bizanslıların üzerine yürüdüler.

Havalar aşırı sıcaktı ve bölgede kuraklık vardı. İnsanların durumu çok zordu. Meyvelerin olgunlaşma ve toplanma zamanı gelmişti. Bu nedenle herkes meyveleri ve bahçeleri arasında kalmayı istiyor ve istemeyerek hazırlıklarına devam ediyordu. Bu bakımdan bu orduya «Zorluk Ordusu» anlamına gelen «Ceyşülusra» adı verilmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) münafıkların ileri gelenlerinden el-Ced b. Kays'a: «Sarıoğullarıyla savaşmaya var mısın?» deyince, el-Ced: «Allah'a yemin ederim ki benim kavmim kadınlara karşı düşkünlüğümü çok iyi bilir, ben Sarıoğulları'nın kadınlarına karşı dayanamamaktan korkarım. Bana izin verip beni bu şekilde fit-

neye düşürmemeye ne dersin?» deyince Rasûlullah (s.a.v.) ona: «O halde sana izin verdim» diye cevap verdi. Bunun üzerine Yüce Allah: «Onlardan kimisi sana: **«Bana izin ver ve beni fitneye düşürme der.»** (Tevbe, 9/49) âyetini inzâl buyurdu.

Münâfıklardan kimisi de: «Sıcakta savaşa çıkmayınız» diyordu. Bunun üzerine Yüce Allah şu buyruğunu indirdi: **«Ve onlar: "Sıcakta savaşa çıkmayın» dediler. Sen onlara: "Cehennem ateşinin sıcaklığı daha şiddetlidir" de»** (Tevbe, 9/81).

Daha sonra Peygamber (s.a.v.) savaş hazırlıklarına başladığı gibi Allah yolunda infâk edilmesini de emretti. Zengin olanlar infâk ettiler. Ebû Bekir, elindeki malın tümünü infak etti. Osman hiç kimsenin infak etmediği büyük bir miktarda infak etti. Denildiğine göre onun yaptığı infak üçyüz deve ve bin dinar kadardı.

Peygamber'in (s.a.v.) in yanına «Bakkâûn» yani «ağlayanlar» diye bilinen Ensâr'dan ve başkalarından ihtiyaç sahibi olan yedi müslüman geldi ve Rasûlulah'tan kendileri için savaşa götürecek binek isteyince, Rasûlullah (s.a.v.) onlara: «Sizi üzerinde taşıyacağım bineğim yoktur» diye cevap verdi. Onlar da ağlayarak ordan ayrıldılar. Yolda Nadr Oğullarından Yâmîn b. Umeyr b. Kâ'b'a rast geldiler. Niye ağladıklarını sorunca, onlar da ona bildirdiler. Bunun üzerine Yâmîn, Ebû Leylâ Abdurrahman b. Kâ'b ve Abdullah b. Muğaffel el-Müzeni'ye bir deve verdi. Bu ikisi Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte bu deveye sıra ile biniyorlardı.

Bölgede bulunan Bedevî araplardan özür beyan edenler gelerek, Rasûlullah (s.a.v.) a özür beyân ettiler. Fakat Allah onların özürlerini kabul etmedi. Müslümanlardan da kalblerinde herhangi bir şüphe sözkonusu olmaksızın bu savaştan geri kalanlar da vardı. Bunlar arasında Kâ'b b. Mâlik Murâra b. er-Rebi', Hilâl b. Ümeyye ve Ebû Hayseme de vardı.

Rasûlullah (s.a.v.) yola koyulunca münâfık Abdullah b. Ubeyy ve münafıklıkta onunla birlikte olanlar savaşa çıkmayıp geri kaldılar.

Rasûlullah (s.a.v.) Medine'ye Sibâ' b. Urfuta'yı, ailesinin yanına ise Ali b. Ebi Tâlib'i vekil bıraktı. Münafıklar ise bunu dillerine kötü bir şekilde dolayarak: «Muhammed Ali'yi, sadece onu istiskal ettiği için geride bıraktı» diye karışıklık çıkarmaya başladılar. Ali bu sözleri işitince silâhını alıp Rasûlullah (s.a.v.)a yetişti ve münafıkların söylediklerini ona haber verince, Hz. Peygamber (s.a.v.): «Ben seni geriye bıraktığım kimseler üzerine vekil tayin ettim, haydi geri dön ve hem ailemde hem de ailende benim halefim ol. Sen Hârûn'un Mûsâ'ya olan durumu neyse ba-

na göre de aynı durumda olmak istemez misin? Şu kadar var ki benden sonra peygamber yoktur.» deyince Hz. Ali geri döndü. Rasûlullah (s.a.v.) da yoluna devam etti.

Daha sonra Ebû Hayseme günlerce Medine'de kaldı. Birgün evine geri döndü. İki tane hanımı vardı. Bunların her birisi gölgeliğine su serpmiş, ona soğuk su hazırlamış ve yemek yapmıştı. Ebû Hayseme bunu görünce: «Rasûlullah (s.a.v.) sıcak ve rüzgârlara maruz kalacak Ebû Hayseme ise serin gölgeliklerde ve soğuk sular içecek! Hayır, bu insaf değildir. Allah'a yemin ederim, Rasûlullah (s.a.v.) a yetişmedikçe onlardan herhangi birisinin gölgesine oturmayacağım» diyerek yol hazırlıklarına başladı. Hemen gidip devesine bindi ve Rasûlullah (s.a.v.)ın peşine takıldı, Tebûk'te ona yetişti. Hz. Peygamber (s.a.v.) in etrafında bulunanlar: «Ey Allah'ın Rasûlü, buraya doğru bir atlı geliyor» deyince Rasûlullah (s.a.v.) «Bu Ebû Hayseme olsa keşke» deyince etrafındakiler: «Allah'a yemin ederiz, gelen Ebû Hayseme'dir» dediler. Ebû Hayseme, Rasûlullah (s.a.v.) ın yanına gelip ona durumunu anlattı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisine dua buyurdu.

Rasûlullah (s.a.v.) yolda giderken Semûd halkının yurdu el-Hicr'den geçerken ashabına şunları söyledi: «Bu sudan kesinlikle içmeyin ve abdest almayın. Eğer bu suyu kullanarak hamur gibi bir şeyler yapmış iseniz onu atınız ve develere yediriniz, siz ondan hiçbir şey yemeyiniz, bu gece hiç biriniz yanında arkadaşı olmadan dışarı çıkıp gitmesin.» Herkes bu talimata uydu ve Sâideoğullarından iki kişinin dışında kimse yalnız çıkıp ayrılmadı. Bu iki kişiden birisi def-i hacet için çıkmıştı. Devesinin peşine takılıp gideni ise rüzgâr uçurup Tayy Dağları'na kadar götürmüştü. Rasûlullah (s.a.v.) a durum haber verilince: «Ben sizlere arkadaşı olmaksızın hiç kimse dışarı çıkmasın demedim mi?» diye buyurdu. Deliren kimseye Rasûlullah (s.a.v.) dua buyurdu ve şifa buldu. Rüzgârın uçurup Tayy Daylarına götürdüğü kimseye gelince, Tayy'lılar, Medine'ye döndükten sonra Rasûlullah'ın yanına götürdüler. Hicr'de askerlerin yanında hiç su kalmamıştı. Durumlarını Peygamber (s.a.v.) e bildirince, o da Allah'a dua buyurdu. Bir bulut geldi ve insanların su ihtiyaçlarını karşılayacak kadar yağmur yağdırdı.

Bazı münâfıklar Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte yürüyordu. Yağmur yağınca, müslümanlardan birisi: «Bundan sonra herhangi bir şey var mıdır?» diye sorunca, o da: «Gelip geçecek bir bulut var» dedi.

Yolda Rasûlullah'ın devesi kaybolunca Rasûlullah (s.a.v.), aralarında Bedir'e iştirak etmiş Umâre b. Hazm'ın da bulunduğu bir grup ashabına şöyle dedi: «Adamın birisi Muhammed size gökten haber veriyor

fakat, devesinin nerede olduğunu bilmiyor diyor. Ben Allah'a yemin ederim, Aziz ve Celil olan Allah'ın bana öğrettiklerinin dışında hiçbir şey bilmiyorum. Şu anda devem vadide bulunan şu yoldadır, onun yuları bir ağaca takıldığı için gelememiştir» dedi. Bunun üzerine bu sahabiler oradan ayrılıp gittiler ve deveyi getirdiler. Daha sonra Umâre arkadaşlarının yanına giderek Rasûlullah (s.a.v.) ın deve ile ilgili olarak söylediklerini, gördüklerinden hayrete düşmüş bir şekilde anlattı. Kaynuka'lı Zeyd b. Lusayt adındaki birisi münafık idi ve Umare'nin kafilesinde bulunuyordu. Hz. Peygamberin naklettiği sözleri o söylemişti. Umare'ye bu sözleri söyleyenin Zeyd olduğu söylenince ayağa kalkarak Zeyd'i ayağının altına aldı ve: «Benim kafilemde bir musibet varmış da benim haberim yokmuş» dedi. «Buradan yanımdan git, ey Allah'ın düşmanı», deyip kovdu.

Bazı kimseler bundan sonra Zeyd'in tevbe ettiğini ve İslâm'a güzel bir şekilde bağlandığını ileri sürmüşlerse de diğer bazıları onun ölünceye kadar münafıklıkla itham edilekaldığını belirtmişlerdir.

Ebû Zer'in devesi yürümemekte direnmiş, bu bakımdan o da geri kalmıştı. «Ey Allah'ın Rasûlü, Ebû Zer geri kaldı» denilince Hz. Peygamber (s.a.v.): «Onu bırakın, eğer onda bir hayır varsa Allah onu size kavuşturacaktır» dedi. O bu sözlerini geri kalan herkes için söylüyordu. Ebû Zer devesinin yanında durdu. Fakat geç kalacağını anlayınca yüklerini alarak kendisi sırtına attı ve yürüyerek Peygamber (s.a.v.)in peşine düştü. Herkes geldiği tarafa bakınca: «Ya Rasûlullah, yolda bir kişi tek başına geliyor» deyince, Rasûlullah (s.a.v.): «Gelen Ebû Zer olsa gerek» diye buyurdu. Etrafındakiler ona dikkatle bakınca: «Bu Ebû Zer'dir» dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): «Allah Ebû Zer'e merhamet buyursun, tek başına yürüyor, tek başına ölecek, tek başına diriltilecek ve mü'minlerden bir grup kişi onun yanında bulunacak» diye buyurdu.

Hz. Osman, onu Rebeze'ye sürünce orada eceli geldi. Yanında hanımı ve kölesinden başka kimse yoktu. Onlara kendisini yıkamalarını ve kefenlemelerini daha sonra da onu yol üstünde bırakarak geçecek ilk kafileden onu gömmek üzere yardım istemelerini vasiyet etti. Hanımı ve kölesi dediğini yaptılar. Onların yanından Abdullah b. Mes'ûd bir grup Irak'lı ile birlikte oradan geçtiler. Ebû Zer'in hanımı Abdullah b. Mes'ûd'a Ebû Zer'in vefat ettiğini söyleyince İbn Mes'ûd: «Rasûlullah (s.a.v.) doğru söylemiştir. Tek başına gidiyorsun. Tek başına öldün ve tek başına diriltileceksin» diyerek ağladı. Daha sonra da onu gömdüler.

Rasûlullah (s.a.v.), Tebûk'e vardı. Orada Eyle'nin Reisi Yuhanna b. Ru'be ile görüştü. Hz. Peygamber ondan cizye almak üzere onunla ba-

rış yaptı ve ona bir ahidnâne yazıp verdi. Onların cizyeleri üçyüz dinara baliğ oldu. Fakat daha sonra Emevî halifeleri bu miktarı arttırdılarsa da Ömer b. Abdülaziz onlardan sadece üçyüz dinar aldı. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.), Ezrûh halkı ile: «Her receb ayında yüz dinar ödemek üzere» barış yaptı. Cerbelilerle de cizye ödemek üzera barış yaptığı gibi Maknâ'lılarla da ürünlerinin dörtte birini vermek üzere barış yaptı.

Rasûlullah (s.a.v.) Dûmetu'l-Cendel başkanı Ukeydir b. Abdülmelik'e Hâlid b. Velid'i gönderdi. Ükeydir o sırada Nasranî olup Kindeli idi.

Rasûlullah (s.a.v.) Hâlid'e: «Sen Ükeydir'i inek kovalarken göreceksin» diye söyledi. Hâlid b. Velid yola koyuldu. Ükeydir'in kalesinden görülebilecek bir yere vardığında Ükeydir evinin damına çıkmış bulunuyordu. İnekler ise kalenin kapısına boynuzlarını kaşımakta idiler. Ükeydir'in hanımı: «Sen, hiç böylesini gördün mü?» deyince, Ükeydir: «Allah'a yemin ederim ki hayır» deyip damdan indi, atına ailesinden bir grup kişi ile birlikte binip gitti. Daha sonra ineklerin peşine takılmaya başladı. Rasûlullah (s.a.v.)ın süvarileri onlarla karşılaştı ve onu yakalayarak kardeşi Hassân'ı öldürdüler. Hâlid, Ükeydir'den altın sırmalı ipek bir pelerin alıp onu Rasûlullah (s.a.v.)a gönderdi. Müslümanlar buna ellerini sürerek güzelliğine şaşıp hayret ettiler. Rasûlullah (s.a.v.) onlara: «Siz buna mı hayran kalıyorsunuz? Sa'd b. Muâz'ın cennetteki mendilleri bundan daha güzel olacaktır» dedi. Daha sonra Hâlid, Ükeydir'i Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına getirdi. Rasûlullah (s.a.v.) canını bağışladı, cizye ödemek üzere onunla anlaştı ve onu serbest bıraktı.

Rasûlullah (s.a.v.) Tebûk'te on küsur gün kaldı. Ve Tebük'ten de ileriye geçmedi. Bizanslılarla hıristiyan Araplar ise onun bulunduğu yere gelmedikleri için Medine'ye geri döndüler. Yolda el-Muşakkak Vadisi diye bilinen bir vadide ancak bir ya da iki süvariye yetecek kadar oldukça az küçük bir su vardı. Rasûlullah (s.a.v.) dedi ki: «Kim bizden önce bu suya varacak olursa biz oraya varmadan alıp içmesin.» Münafıklardan bir grup oraya vardılar ve orada bulunan suyu içtiler. Rasûlullah (s.a.v.) oraya varınca ona yaptıklarını anlattılar. Hz. Peygamber (s.a.v.) de onlara lânet ve beddua etti Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.) suyun yanına indi ve elini suyun altına koyarak eline az bir su dökmeye başladı. Bu suyun üzerine dua okuyup bu suyun kaynadığı yer olan küçük ağıza koydu. Su şiddetli bir şekilde kaynayıp akmaya başladı. Oradakilerin hepsi sudan içtiler ve bineklerini de suladılar. Rasûlullah (s.a.v.) Medine yakınlarına geldiğinde ona Dirâr Mescidinin haberi geldi. Bunun üzerine Mâlik b. ed-Duhşum'u gönderdi. Mâlik onu yakıp yıktı. Bu konuda Yüce Allah şu buyrukları indirdi: **«O kimseler ki mü'minler arasında tefrika çıkarmak, zarar ver-**

mek ve küfürde ileri gitmek amacıyla bir mescid edindiler» (Tevbe, 9/107.)

Bu mescidi inşa edenler oniki kişi idi. Buraya Amr b. Avfoğullarından Hizâm b. Hâlid'in evinden çıkılırdı. Rasûlullah (s.a.v.)a münafıklardan bir grup geri kalmış ve savaşa katılmamıştı. Bunlar onun yanına gelerek yemin edip özür beyan ettiler. Rasûlullah (s.a.v.) onları bağışlıyor fakat,ne Allah ne Rasûlü onlardan özürlerini kabul etmiyordu. Kâ'b b. Mâlik, Hilâl b. Umeyye ile Mürâre b. er-Rebi' adındaki üç kişi herhangi bir şüphe ve münafıklık sözkonusu olmaksızın savaştan geri kalmışlardı. Rasûlullah (s.a.v.), onlarla konuşmayı yasakladı ve herkes onlardan uzaklaştı. Bu şekilde elli gün devam ettiler. Sonunda Allah tevbelerinin kabul edildiğini bildiren buyruklarını inzal buyurdu: «Bir de geri bırakılan üç kişinin tevbesini de kabul etti. Öyle ki yer bütün genişliğiyle onlara dar gelmiş ve onların nefisleri de kendilerini sıkmaya başlamıştı.» «Sadıklarla beraber olunuz»a (Tevbe, 9/118-119) kadar olan âyetler nazil oldu.)

Rasûlullah (s.a.v.) Tebûk'ten Medine'ye Ramazan (12 Aralık 630-10 Ocak 631) ayında varmıştı.

Urve b. Mes'ûd es-Sakafî'nin Rasûlullah (s.a.v.)ın Huzuruna Gelmesi

Bu sene içerisinde Urve b. Mes'ud es-Sakafî, Peygamber (s.a.v.)in yanına müslüman olarak geldi. Bazıları: «Hayır, Tâif'ten dönerken yolda ona yetişti ve kavminin yanına müslüman olarak döndü ve Rasûlullah'tan İslâm'a davet etmek üzere kavminin yanına dönmek istedi» derler ve şöyle eklerler: Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) ona: «Onlar seni öldürürler» dediyse de Urve: «Hayır, onlar beni ilk çocuklarından daha çok severler» dedi ve onlar arasındaki mevkii dolayısıyla kendisine muvafakat edip müslüman olacaklarını ümit etti. Tâif'e dönünce balkonuna çıkarak ordan onlara gözüktü, müslüman olduğunu belirterek onları da İslâm'a girmeye davet etti. Bu sefer kavmi ona ok yağdırmaya başlayınca, ona isabet eden bir okla öldürüldü. Ona: «Senin kanın hakkında ne dersin?» diye sorulunca o: «Bu Allahu Teâlâ'nın bana bir keremidir ve bana ihsan ettiği şehitliktir. Benim durumum ancak Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte öldürülen şehitlerin durumudur. Beni de onlarla birlikte gömünüz» dedi. Öldüğü zaman onu şehitlerle birlikte gömdüler. Rasûlullah (s.a.v.) onun hakkında şunları söyledi: «Onun kavmi içerisindeki budurumu Yâsin Sûresi'nde kendisinden sözedilen (Habib'ün-Neccar)ın kavmi arasındaki durumu gibidir.» diye buyurdu.

Sakîf Heyetinin Gelişi

Bu senenin Ramazan ayında Sakîf Heyeti Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna geldi.

Bu Heyetin geliş sebebi şudur: Sakîfliler, Arapların etraflarını sarıp kendilerine savaş açtıklarını, üzerlerine talan ve hücum ettiklerini gördüler. Bu şekilde talan ve hücum tertipleyenler arasında en ileriye giden Mâlik b. Avf en-Nasrî idi. Sakîflilerin dışarıya çıkan her bir malları mutlaka alınıp götürülür, onlardan dışarıya çıkan her bir kişi esir ediliyordu. Bu durum karşısında âcizliklerini görünce toplanıp aralarından Abd Yalîl b. Amr b. Umeyr, Hakem b. Amr b. Vehb ile Şurahbil b. Gaylân'ı gönderdiler. Bunlar Sakîflilerin el-Ahlâf kolundandılar. Mâlikoğulları arasından ise Osman b. Ebi'l-Âs, Evs b. Avf ile Numeyr b. Hareşe'yi gönderdiler. Adı geçen bu hey'et üyeleri Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna geldiler. Rasûlullah (s.a.v.) onları Mescid'deki bir çadırda misafir etti. Hâlid b. Said b. el-Âs onlarla Peygamber (s.a.v.) arasında gerekli haberleşmeyi gidip gelmek suretiyle yapıyor ve Rasûlullah (sa.v.) onların yemeklerini de Hâlid ile birlikte gönderiyordu. Bunlar İslâm'a girinceye kadar, önce Hâlid yemeden yemeğin tadına bakmıyorlar ve ondan yemiyorlardı.

Rasûlullah (s.a.v.)dan istekleri arasında et-Tâğiye diye bilinen Lât putuna üç yıl süreyle el sürmeyip onu yıkmamasını istemişlerdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) onların bu tekliflerini kabul etmedi. Onlar bu teklifleriyle ve bu putu bırakmak suretiyle aralarındaki ayak takımından ve kadınlarının baskısından kurtulmayı amaçlamışlardı. Sonunda bir aya kadar indiler fakat Hz. Peygamber (s.a.v.) yine onların tekliflerini kabul etmedi. Hz. Peygamberden kendilerini namazdan muaf tutmasını istediler. Hz. Peygamber (s.a.v.) ise: «Namazsız bir dinde hayır yoktur» deyince; Hz. Peygamber (s.a.v.) in teklifini kabul edip müslüman oldular

Rasûlullah (s.a.v.) onların başına Osman b. Ebi'l-Âs'ı başkan tayin etti. Osman yaş itibariyle onların en küçükleriydi. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v.) onun İslâm'a olan bağlılığını ve dini öğrenmek için aşırı tutkusunu gördüğü için başkan yapmıştı

Sakîf Heyeti daha sonra kendi yurtlarına döndüler. Rasûlullah (s.a.v.) da onlarla birlikte «et-Tâğiye» diye bilinen Lât putunu yıkmak üzere Muğîre b. Şu'be' ile Ebû Süfyân b. Harb'ı gönderdi. Muğîre ileri geçip putu yıktı. Onun kavmi olan Şuayb oğulları da onun etrafını, ona bir ok atılır korkusuyla sarmış ve korumak istemişti. Sakîf kadınları ise üzüntü ve keder içerisinde puta ağlamaya koyuldular. Muğîre putun yanında bulunan süs eşyalarını ve malları alıp gitti.

Ebû Melîh b. Urve b. Mes'ûd ile Kârib b. el-Esved b. Mes'ûd Rasûlullah (s.a.v.) ın huzuruna gelmişlerdi. Urve ile Esved öldürülünce Rasûlullah (s.a.v.) onların çocukları olan Ebû Melîh ile Kâribe'ye babaları Urve ile Esved'in borçlarını ödemelerini emretti. Onlar da bu emri yerine getirdiler. Esved kâfir olarak ölmüştü. Onun oğlu Kârib, Rasûlullah (s.a.v.) a babasının borcunu, ödeyip ödememeyi sormuş ve kâfir olduğunu belirtmişti. Rasûlullah (s.a.v.): «Müslüman bir kişi akrabaları olan kimselerin akrabalık bağlarını korur.» diye cevap verdi. Yani kendisi müslüman olsa bile müşrik olan babasının akrabalık hakkını yerine getirir demek istemişti.

Tayy Gazvesi ve Adiyy b. Hatem'in Müslüman Olması

Bu senenin Rabîülâhir (18 Temmuz - 15 Ağustos 630) ayında Peygamber (s.a.v.) Ali b. Ebî Tâlib'i bir Seriyye'nin başında olmak üzere Tayyoğulları diyarına gönderdi. Ve ona putları el-Feles'i yıkmasını emretti. Hz. Ali onların üzerine yürüdü ve onlara baskın yaptı. Ganimet aldı, putlarını da kırdı. Putun üzerinde iki tane kılıç vardı. Bu iki kılıçtan birisinin adı «Mihzem» öbürünün adı ise «Resûb» idi. Hz. Ali bu iki kılıcı da alarak Rasûlullah (s.a.v.) a götürdü. Bu iki kılıcı adı geçen puta Hâris b. Ebi Şimr hediye etmiş ve putun üzerine asılmışlardı. Hz. Ali Hâtim-i Tâî'nin kızını esir almış ve Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna Medine'ye getirmişti. Peygamber (s.a.v.) onu serbest bıraktı.

Adiyy b. Hatim'in müslüman olmasına gelince, Adiy der ki: Rasûlullah (s.a.v.)ın süvarileri gelerek kızkardeşimi ve bazı kimseleri esir alıp Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna götürdüler. Benim kızkardeşim: «Ey Allah'in Rasûlü, babam öldü. Beni himaye eden de ortalıkta yok. Bunun için beni serbest bırak. Allah sana da ihsan buyursun» deyince Hz. Peygamber: «Seni himaye eden kimdir?» diye sorunca, kızkardeşim, «Adiy b. Hatim'dir» dedi. Bu sefer Peygamber (s.a.v.): «Allah'tan ve Rasûlünden kaçan mı?» diye söyledi. Daha sonra onu serbest bıraktı. Yanında ayakta dikilmiş bir adam vardı. O Ali b. Ebi Tâlib'di. Kızkardeşime: «Sana birşeyler hediye etmesini iste» deyince, kızkardeşim, kendisine birşeyler hibe etmesini istedi. O da bu konuda gerekli emirleri vererek onu giydirdi ve ona harçlık verdi. Adiyy, anlatmasına devam ediyor: Ben Tayy kabilesinin kralı idim. Hıristiyan olduğum halde onlardan, kendim ganimetlerin dörtte birini alıyordum. Fakat Rasûlullah (s.a.v.) ın süvarileri gelince, İslâm'dan kaçıp Şam'a gittim ve hiç olmazsa dindaşlarımın yanında olurum, dedim. Ben Şam'da bulunuyorken kızkardeşim çıkageldi. Ve beni kendisini bırakıp ailemi alıp kaçmam-

dan dolayı kınamaya başladıktan sonra bana şöyle söyledi: «Ben senin acilen Muhammed'in yanına gidip ona katılmanı öngörüyorum. Eğer o bir peygamberse daha erken ona mensup olanın bir üstünlüğü olur. Yok eğer bir hükümdar ise sen onun yanında yine mevkiini kaybetmeden şerefle dursun.» Adiyy devam ediyor: Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) ın huzuruna varıp ona selâm vererek kendimi tanıttım. Beni alıp evine götürdü. Zayıfça bir kadın onunla karşılaştı. Onun durmasını istedi. O da uzun bir süre onunla birlikte durdu. Bu kadıncağız ona ihtiyacını söylüyordu. Ben kendi kendime: «Bu kral olamaz», dedim. Daha sonra evine girdim. Beni bir yastık üzerine oturttuğu halde kendisi yere oturdu. Ben yine kendi kendime: «Bu kral olamaz» dedim. Bana şöyle söyledi: «Ey Adiyy, sen ganimetten dörtte bir alıyorsun halbuki bu senin dininde de helâl değildir. Belki bizi görmüş olduğun şu muhtaç halimiz ve düşmanlarımızın çokluğu seni müslüman olmaktan alıkoyabilir. Fakat ben Allah'a yemin ediyorum, mal onlar arasında öyle bir çoğalacak ki onlardan bu malı alacak bir kimse bulunmaycaktır. Allah'a yemin ederim sizler tâ Kadisiyye'den bir kadının devesine binip şu Beyt'i ziyaret etmek üzere geleceğini ve Allah'tan başka kimseden korkmadığını işiteceksinizdir. Allah'a yemin ederim sizler Bâbil'in beyaz köşklerinin feth edildiğini işiteceksinizdir.» Adiyy devam ediyor: Bunun üzerine müslüman oldum. Ben beyaz köşklerin fethedildiğini gördüm. Bir kadının Beytullah'ı ziyaret etmek için Allah'tan başka hiç kimseden korkmayarak evinden çıktığını da gördüm. Allah'a yemin ediyorum üçüncüsü de gerçekleşecektir. Mal öyle bir çoğalacak ki onu kabul edecek hiç kimse bulunmayacaktır.

Rasûlullah (s.a.v.) a Hey'etlerin Gelmesi:

Rasûlullah (s.a.v.) Mekke'yi fethedip Sakîf'liler İslâma girip Tebûk seferini bitirince her bir yandan Arapların elçileri gelmeye başladılar. Araplar müslüman olmak için Kureyş'i bekliyorlardı. Çünkü Kureyş'liler insanların önderleri, Harem çevresinin halkı, İbrahim (a.s.) in oğlu İsmail'in torunları idiler. Araplar bunu inkâr etmiyorlardı. Rasûlullah (s.a.v.) a karşı savaş açanlar ve ona muhalefet edenler de Kureyşliler idi. Fakat Mekke fethedilip Kureyş'liler müslüman olunca diğer Araplar artık Rasûlullah (s.a.v.)'a karşı savaşamayacaklarını ve ona düşmanlıklarını sürdüremeyeceklerini anladıklarından fevc fevc (büyük gruplar halinde) dine girmeye başladılar. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: «Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde, insanların da Allah'ın dinine fevc fevc girdiklerini gördüğünde Rabbi'ni hamd ile tes-

bih edip ondan mağfiret dile. Çünkü muhakkak O, tevbeleri çok kabul edendir.» (Nasr, 110/1-3).

Arapların temsilci heyetleri bu yıl Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanına geldiler. Esed oğullarının heyeti, Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna gelerek: «Sen bize bir elçi göndermeden biz sana geldik.» dediler. Bunun üzerine Yüce Allah: «Onlar sana İslâm'a girdiler diye minnet ederler» (Hucurât, 49/17) buyruğunu indirdi.

Bu yılın Rebiülevvel (18 Haziran-16 Temmuz 630) ayında Belli'lerin Heyeti de geldi. Yine ez-Zârî'lerin on kişilik heyeti de bu yıl geldi. Temîmoğullarının Heyeti, Hâcib b. Zürâre b. Udes ile birlikte Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna aynı şekilde bu yıl geldiler. Onlar arasında Akra' b. Hâbis, ez-Zibrikân b. Bedr, Amr b. el-Ehtem, Kays b. Âsım, el-Hattât, Mu'temir b. Zeyd büyük bir heyet ile birlikte geldiler. Onlarla birlikte Fezare'li Uyeyne b. Hısn da vardı. Mescide girdiklerinde Rasûlullah (s.a.v.)a odalarının arkasından: «Ya Muhammed, yanımıza gel» diye seslendiler. Rasûlullah (s.a.v.) bundan rahatsız olmakla birlikte onların yanın çıkıp gitti. Bunlar, «Biz yanına geldik Seninle karşılıklı olarak mufâharede[1] bulunalım. Bunun için şairimize ve hatibimize izin ver.» dediler. Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara izin verdi. Utârid ayağa kalkarak: «Bizleri fazlû keremiyle melikler yapan, bizlere büyük mallar ihsan ederek onlarla ma'ruf işlemeyi müyesser kılan ve bizleri Doğu taraftanın en aziz ve en kalabalık halkı yapan Allah'a hamd ederim. Kim bize karşı müfâharette bulunmak istiyorsa saydığımızın benzerlerini saysın» dedi.

Rasûlullah (s.a.v.) Sâbit b. Kays'a: «Adama cevap ver» deyince Sâbit ayağa kalkıp şunları söyledi:

«Gökleri ve yeri yaratan, onlarda hüküm ve emirlerini yürüten, ilmi Kürsîsini kuşatan ve herşey kendisinin fazlu kereminden olan Allah'a hamdolsun. Onun kudretinin bir tecellisi olarak O, bizleri melikler kıldı. Yaratıklarının en hayırlısı arasından bir Resûl seçti. Bu onların soy itibariyle en şereflileri, en doğru sözlüleri, mevki itibariyle de en üstünleri idi. Allah, Kitabı'nı onun üzerine indirmiş, onu yaratıklarının emini kılmıştır. Böylelikle O, Allah'ın âlemler arasından seçtiği kimsedir. Bu peygamber daha sonra insanları imana davet etti. Onun kavminden ve akrabalarından muhâcirler ona iman etti. Bunlar da nesep itibariyle insanların en keremlileri en üstünleri davranışları da en hayırlı olan kimselerdi. Olardan sonra Allah'ın çağrısını ilk kabul edenler bizler olduk. Bu bakımdan bizler Allah'ın dininin Ensâr'ı, (yardımcıları), Rasûlünün destekleyicileri olduk. İman edinceye kadar insanlarla sava-

(1) Mufahare: Karşılıklı olarak öğünülecek şeyleri sayıp dökmek. (Çev.)

şırız. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne iman ederse malını ve kanını korumuş olur. Kim de kâfir olursa ebediyyen Allah yolunda onunla cihad ederiz. Ve Onu öldürmek de bizim için kolay bir iştir. Vesselamü aleyküm.»

Bu sefer Heyettekiler: «Ey Allah'ın Rasûlü, şairimize izin ver» deyince, Hazreti Peygamber (s.a.v.) ona da izin verdi. ez-Zibrikan b. Bekr ayağa kalkarak şu beyitleri okudu:

«Bizler öyle kimseleriz ki dengimiz bir kabile yok.
Krallar bizdendir! mabetler bizdedir,
Nice kabileleri tâlânda tümden yok ettik,
Arapların faziletlerine uyulur
Kıtlıkta yemek yediririz bizler
Yağmur yağmayıp fakirlik olunca
Gördüğün gibi halkın ileri gelenleri bize gelir
Her taraftan alelacele; biz de ikram ederiz.
Hiç özürsüz genç develer keserek
Misafirleri yedirip doyururuz
Hangi kabileyle öğünüşmeye kalkarsak
Hepsi peşimizden gelir ve bize boyun keserler.
Biz yüz çevirdik fakat kimse bizden çevirmedi
İşte böylelikle övünürken yükseliriz.
Bu konuda bize karşı övünenler bilir bizi
Sözler döner dolaşır ve herkes ona kulak verir.»

O sırada Hassân b. Sâbit oralarda değildi. Rasûlullah (s.a.v.) onların şairine cevap vermek üzere çağırttı. Hassân der ki: «Ben, onun söylediklerini işitince onun vezin ve kafiyesiyle ona şöyle cevap verdim:

«Fihr ve kardeşlerinin ileri gelenleri
Uyulacak bir yol açıkladılar
Öyle ki bizler savaşınca düşmanlarımıza zarar,
Taraftarlarımıza da isteyince fayda veririz
İçten içe Allah'tan korkan herkes
Razıdır buna, her bir iyilik yapılır.
Bu onların karakteridir, yeni çıkmadı
Şunu bil ki en kötü şey bid'atlerdir.
Onlardan sonra onlarla yarışan olursa
Onların en gerisinin arkasından gelir
Pençelerinin yıktığını kaldıramaz kimse
Bir yer savunduklarında da gevşek çıkmazlar
Birgün yarışırlarsa başkalarıyla, ileri geçerler
Ya da başkalarıyla boy ölçüşürlerse üstün gelirler

Onlar iffetlidir, vahiy de sözetmiştir bundan
Tamahkâr değiller, tamah edip alçalmazlar
İhsanlarıyla komşularına cimri değiller
Asla tamaha da yanaşmazlar
Bir kabileye savaş açarsak gizli tutmayız,
Yaban sığırın gizlice yürümesi gibi.
Onlar savaştayken yakınlarındaki ölüm
Ayakları yana kaymış Hilye'deki aslandır sanki
Rasûlullah'ın taraf olduğu kimseler ne şereflidir!
Herkes bir tarafa çekip giderken
Onlar tüm kabilelerin faziletlisidir
İster ciddi olunsun ve isterse mizah yapılsın.»

Hssân bu şekilde şiirini bitirdikten sonra Akra' b. Hâbis şunları söyledi: «Bu adam gerçekten muvaffak kılınmış bir kimsedir. Onların hatipleri bizimkinden daha hatib, şairleri de bizim şairlerimizden daha şairdir.» dedi. Daha sonra müslüman oldular. Rasûlullah (s.a.v.)da onlara hediyeler verdi. Yüce Allah: **«Muhakkak odalarının arka tarafından sana seslenenlerin pek çoğu akıl etmezler.»** (Hucurat, 49/4) buyruğunu onlar hakkında inzal buyurmuştur.

⁂

Yine bu yıl içerisinde Himyer hükümdarlarının İslâm'ı kabul ettiklerini bildiren mektupları Rasûlullah (s.a.v.)a ulaştı. Himyer hükümdarlarının elçileri el-Hâris b. Abd Külâl, en-Nu'man Kayl Zu-Ruayn ile Hemdân idi. Zür'a Zû Yezen de Mâlik b. Mürre er-Ruhavî'yi elçi olarak gönderip müslüman olduklarını bildirdiler. Rasûlullah (s.a.v.) da onlara mektup yazarak üzerlerindeki İslamî görevlerini yerine getirmelerini emrediyor, kendilerine haram kılınan şeylerden de onları yasaklıyordu.

Behrâ' Heyeti de Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna bu yıl içerisinde gelerek el-Mikdâd b. Amr'ın yanında misafir kaldılar.

el-Bekkâ'oğulları Heyeti, aralarında Hârice b. Hısn'ın da bulunduğu Fezâreoğulları heyeti, Sa'lebe b. Münkiz Heyeti, Dimâm b. Sa'lebe'nin temsilcileri olduğu Sa'd b. Bekr Hey'eti de hep bu yıl içerisinde gelmişlerdi. Dimâm, Rasûlullah (s.a.v.)a İslâm'ın emir ve hükümlerini sormuş, daha sonra da İslâm'a girmişti. Kavminin yanına geri döndüğünde Rasûlullah (s.a.v.) «Eğer söylediklerinde doğru ise mutlaka cennete girecektir» diye buyurdu. Dimâm kavminin yanına vardığında onun etrafında toplandılar. Onun ilk sözü: «Şu Lât ve Uzza ne kadar da pis ve çirkin şeylerdir» oldu. Etrafında bulunanlar: «Sen baras, cüzzâm ve de-

lilikten korkmuyor musun?» deyince, Dimâm: «Yazıklar olsun sizlere bu iki put ne fayda verir, ne de zarar, muhakkak Allah bir Rasûl göndermiş ve ona bir kitap indirmiş bulunuyor ve böylelikle sizleri içinde bulunduğunuz sapıklıktan kurtarmıştır.» diyerek müslüman olduğunu açıkladı. Akşam olduğu zaman onun huzurunda müşrik ne bir erkek, ne de bir kadın kalmamıştı. Bu bakımdan Dimâm b. Sa'lebe'den daha üstün hiçbir elçinin varlığını kimse işitmemişti.

Ebû Bekir (r.a.)in Hac Emirliği

Bu yıl içerisinde Ebû Bekir (r.a.) Hâc farizasını yönetti. Onunla birlikte yirmi tanesi Rasûlullah (s.a.v.)a, beş tanesi de kendisine ait kurbanlık deve bulunmakta idi. Onunla beraber hac edecek üçyüz kişi vardı. Zu'l-Huleyfe'ye vardığında Rasûlullah (s.a.v.) onun peşinden Hz. Ali'yi göndererek Berâe (Tevbe) Sûresi'ni müşriklere okumasını emretti. Hz. Ebû Bekir (r.a.) bunun üzerine geri dönüp: «Ey Allah'ın Rasûlü, benimle ilgili herhangi bir şey nâzil oldu mu?» diye sorunca, Hz. Peygamber (s.a.v.): «Hayır, fakat benim sözümü ancak ben ya da benden olan birisi tebliğ eder ey Ebû Bekir, sen mağarada benimle birlikte ve Havz'da da benim arkadaşım olmaktan memnun olmaz mısın?» deyince, Hz. Ebû Bekir (r.a.): «Evet» deyip yola koyuldu. Böylelikle Ebû Bekir (r.a.) bu haccın emirliğini yaptı. Müslümanlar haclarını yaptılar. Kâfir Araplar da Câhiliyye Dönemindeki âdetleri üzere hac ettiler. Hz. Ali de (r.a.) artık müşriklere olan ültimatomu ilân ediyor ve kurbanın kesileceği günde şöyle sesleniyordu: «Bu seneden sonra hiçbir müşrik hac edemeyecektir. Beytullâh'ı hiçbir çıplak tavaf edemeyecektir. Her kimin Rasûlullah (s.a.v.) ile bir barış antlaşması varsa bu barış antlaşmasının süresi bitince bu da bitecektir.»

Müşrikler hacdan geri dönünce birbirlerini kınayarak: «Artık Kureyş de müslüman olduktan sonra siz ne diye duruyorsunuz?» diyerek İslâm'a girdiler.

Bu yıl içerisinde zekât miktarlarıyla emredildi. Rasûlullah (s.a.v.) da çeşitli bölgelere zekât toplamak üzere Âmillerini gönderdi.

Bu yıl içerisinde zekât, miktarlarıyla emredildi. Rasûlullah (s.a.v.) da (s.a.v.)ın kızı ve Osman b. Affân'ın zevcesi olan Um Külsûm vefât etti. Onu Umeys'in kızı Esmâ ile Abdulmuttalib'in kızı Safiyye yıkadı. Ensâr'dan aralarında Um Atiyye'nin de bulunduğu bazı kadınların yıkadığı da söylenmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) onun cenaze namazını kıldırmış, mezarına yerleştirmek üzere de Ebû Talha inmiştir.

Münafıkların başı Abdullah b. Übeyy b. Selûl da bu sene ölmüştür. Abdullah, Şevval (11 Ocak-8 Şubat 631) ayında hastalanmaya başlamıştı. Öldüğü zaman oğlu Abdullah Peygamber (s.a.v.)in yanına gelerek gömleğini isteyince, Hz. Peygamber (s.a.v.) gömleğini ona verdi. Oğlu da bunu ona kefen yaptı. Rasûlullah (s.a.v.) onun cenaze namazını kılmak üzere ilerleyince, Hz. Ömer onun önünde durarak: «Yâ Rasûlullah, sen filan gün şunu şunu söylemiş olan bu kişinin namazını mı kıldıracaksın?» diyerek, teker teker söylediklerini saydı. Rasûlullah (s.a.v.) ise gülümsüyordu. Daha sonra ona: «Ya Ömer, çekil önümden. Ben bu konuda muhayyer bırakıldım. Ben de bir tercih yaptım» dedi. «Ve bana şöyle denildi» diye ekleyerek şu âyeti okudu: **«Sen onlara ister istiğfar et, istersen istiğfar etme. Onlara yetmiş kere istiğfar edecek olsan bile Allah onlara mağfiret etmeyecektir.»** (Tevbe, 9/80). Eğer ben, yetmiş defadan fazla istiğfar ettiğim takdirde onlara mağfiret edileceğini bilsem daha da fazla istiğfar ederdim.» dedikten sonra namazını kıldı ve onun kabri başında gömülmesi tamamlanıncaya kadar bekledi. Bunun üzerine Yüce Allah: **«Onlardan ölen hiç bir kimsenin namazını ebediyyen kılma ve onun kabrinin başında durma»** (Tevbe, 9/84) buyruğunu indirdi.

Aynı yıl içerisinde Peygamber (s.a.v.) müslümanlara Necâşî'nin öldüğü haberini verdi. Necâşî'nin ölümü Hicretin 9. yılının Receb (14 Ekim-12 Kasım 630) ayında olmuştu. Rasûlullah (s.a.v.) onun namazını kılmıştı.[1]

Râhib Ebu Âmir de Necâşî'nin yanında bu yıl içerisinde ölmüştü.

1) Müellif burada «gaib» kaydını zikretmeksizin «namaz kıldı» demek olan «sallâ» demekle yetinmiştir. Aynı kelime yalnızca «duâ etmek» anlamına da geliyor. Ancak Buhârî, Müslim, İbn Hanbel ve İ. Mâlik gibi muhaddislerin, konu ile ilgili olarak rivâyet etmiş oldukları hadislerden bunun «Gâib Cenâze Namazı» olduğu anlaşılmaktadır. (Çev.)

HİCRETİN ONUNCU YILI (9 Nisan 631-28 Mart 632) OLAYLARI

Necrân Heyeti'nin Gelmesi

Bu yıl içerisinde Rasûlullah (s.a.v.) Hâlid b. Velid'i Necrân'daki Hâris b. Kâ'boğulları'na göndererek onları üç kere İslâm'a davet etmesini, kabul ettikleri takdirde aralarında kalıp onlara İslâm'ın hükümlerini öğretmesini, etmeyecek olurlarsa onlarla savaşmasını emretti. Hâlid, onların üzerine giderek, onları İslâma davet etti. Onlar da bu da'veti kabul edip müslüman oldular. Hâlid de aralarında kalarak Rasûlullah (s.a.v.)a mektup yazıp ona İslâm'a girdiklerini haber verdi. Daha sonra Hâlid, onların heyetleri ile birlikte geri döndü. Onların gönderdikleri bu Hey'et arasında Kays b. el-Husayn b. Yezid b. Kaynan Zu'l-Gussa, Yezid b. Abdulmedân ve başkaları da vardı. Bunlar Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna geldiler. Daha sonra Şevval (31 Aralık 631-28 Ocak 632) ayının sonlarında ya da Zülhicce (28 Şubat- 28 Mart 632) ayında geri döndüler. Hz. Peygamber (s.a.v.) de onlara İslâm'ın hükümlerini öğretmek ve zekâtlarını toplamak amacıyla Amr b. Hazm'ı göndermişti. Ayrıca onunla birlikte bir de yazılı bir talimat vermişti. Rasûlullah (s.a.v.) vefat ettiğinde Amr b. Hazm, Necrân'lılar yanında görevine devam etmekte idi.

Necrân'ın hıristiyanlarına gelince, bunlar aralarından ileri gelenleri de sıradan kimseleri de bir grup halinde Rasûlullah (s.a.v.)a gönderip «mübâhale» yapılmasını istediler. Rasûlullah (s.a.v.) bunun üzerine beraberinde Ali, Fâtıma ve Hasan ile Hüseyin olduğu halde yanlarına çıktı. Necrân'lılar onları görünce, şöyle dediler: «Bunlar, öyle yüzlerdir ki eğer Allah'tan dağları yerinden oynatmasını isteyecek olsalar kesinlikle yerinden oynatır.» Bu bakımdan onunla «mübâhale» yapmayıp herbirisi kırk dirhem diğerindeki ikibin elbise vermek ve Rasûlullah (s.a.v.)ın elçilerini misafir edip ağırlamak üzere anlaştılar. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) da dinlerinden dönderilmemek ve onlardan öşür alınmamak üzere onlara yazılı bir ahidname verdi. Ayrıca faiz yememelerini ve faizli muamelelerde bulunmamalarını da şart koştu.

Ebû Bekir, halife seçilince onlara bu esaslar dahilinde muamele etti. Fakat Ömer halife seçildikten sonra kitap ehlini Hicaz bölgesinden

sürdü. Bu arada Necran halkını da oradan sürgün etti. Bunun üzerine bir kısmı Şam'a bir kısmı da Kûfe'de Necrâniyye diye bilinen yere gittiler. Hz. Ömer (r.a.) onların mallarını ve akarlarını satın aldı. Denildiğine göre onlar oldukça çoğalmış ve sayıları kırk bin kişiyi bulmuştu. Kendi aralarında kıskançlık başgösterince, Ömer b. el-Hattab'a giderek: «Bizi buradan başka bir yere sür» dediler. O sırada Ömer b. el-Hattab, zaten onların müslümanlara zararlarının gelmesinden korkmaya başlamıştı. Bu tekliflerini ganimet bilerek onları sürdü. Daha sonra pişman olup tekliflerini geri aldılarsa da Hz. Ömer (r.a.) bunu kabul etmedi. Hz. Osman'ın halifeliği dönemine kadar böylece kaldılar. Hz. Ali halife olunca ona gelip şöyle dediler: «Allah adına senden sağ elinle bizim (yerimize dönmemiz için) bir yazı yazmanı istiyoruz.» Fakat Hz. Ali (r.a.) onlara: «Ömer doğru karar veren birisi idi. Ben ona ters düşmekten hoşlanmam» dedi.

Hz. Osman onlardan ödemekle yükümlü oldukları elbiselerden ikiyüz tanesini kaldırmıştı. Kûfe'de bulunan en-Necrâniyye Valisi Şam'da ve çevresinde bulunan Necran'lılara görevliler gönderir ve bunlar onlardan elbiseleri toplayıp gelirlerdi.

Muâviye ile onun oğlu Yezid başa geçince Necrân'lılar dağınıklıklarını, kendilerinden çok kişi öldüğünü, çok kişinin de müslüman olduğunu belirtip durumlarını anlattılar. Dolayısıyla azalmış bulunduklarını söyleyerek Hz. Osman'ın kendilerine vermiş olduğu mektubu gösterdiler. Bunun üzerine onlardan ikiyüz elbiseyi daha kaldırarak böylelikle onlardan dörtyüz elbise düşürülmüş oldu. Haccac Irak valisi olunca Abdurrahman b. Muhammed b. Eş'as ona karşı ayaklandığında Dahkanları Abdurrahman'ı desteklemekle itham etti. Onları da aynı suçla itham edip onları bin üçyüz elbise ve ayrıca elbiselerin dışında başka bir takım şeyler vermekle yükümlü tuttu. Ömer b. Abdulaziz başa geçince kendilerinin artık yokolmak durumunda kaldıklarını, sayıca azaldıklarını, Arapların üzerlerine ısrarla hücumlar tertiplediklerini ve Haccâc'ın kendilerine zulümlerini şikâyet ettiler. Bunun üzerine Ömer onların, sayımlarının yapılmasını emretti. İlk sayımlarının onda biri kadar oldukları görüldü. Bu sefer Ömer b. Abdülaziz şunu söyledi: «Benim görüşüme göre sizin barış anlaşmanız bir cizyedir. Onların arazilerinden birşey alınmaz. Ayrıca müslümanın ve ölen kimsenin de cizyesi düşer.» dedikten sonra onları yalnızca ikiyüz elbise ödemekle mükellef tuttu.

Yusuf b. Ömer es-Sakafî Irak valisi olunca, Haccac'a olan bağlılığı dolayısıyla onları ilk hallerine geri çevirdi. Daha sonra es-Seffâh başa geçince onun Kûfe'de çıktığı günü yoluna çıkarak yoluna reyhanlar döktüler ve üzerine de reyhan attılar. Onların bu durumları hoşuna gitti. Daha sonra ona durumlarını anlatıp Hâris b. Kâ'boğullarından olan da-

yıları vasıtasıyla ona yaklaştılar. Abdullah b. Hâris onların konusuyla ilgili olarak Seffâh'la konuştu. Seffâh onların cizyelerini tekrar ikiyüz elbiseye indirdi. er-Reşîd başa geçince, bu sefer tahsildarlardan şikâyet ettiler. O da tahsildarlardan muaf tutulup onların bu vergilerini doğrudan Beytulmal'e ödemelerini emretti.

***

Bu senenin Şevval (31 Aralık 631 - 28 Ocak 632) ayında, başlarında Habîb es-Selemânî olduğu halde Selemân hey'eti geldi. Gubşân Heyeti ile Âmir Heyetleri de bu senenin Ramazan (1 Kasım - 30 Aralık 631) ayında geldi. Başlarında Surad b. Abdullah olmak üzere on küsur kişiden oluşan Ezd'lilerin heyeti de yine aynı yıl içerisinde gelmiştir. Surad müslüman olmuş, Rasûlullah (s.a.v.) da onu kavminden müslüman kimselerin emîri yapmıştı. Ayrıca ona müşriklerle cihad etmesini emretmiştir. Bu nedenle Surad da Cüreş kentine gitmişti. Cüreş kentinde aralarında Has'am Kabilesinin bulunduğu Yemen'de bir takım kabileler de vardı. Onları bir aya yakın bir süre muhasara etmiş, onlar da kendilerini savunmuşlardı. Fakat Küşr diye bilinen bir dağa vardığında Cüreş'liler onun bozguna uğradığını zannederek arkasına koyuldular ve ona yetiştiler. Tam bu sırada onların üzerine bir dönüş yaparak çetin bir şekilde onlarla savaştı. Cüreş halkı aralarından iki kişiyi durumunu öğrenmek üzere Rasûlu'lah (s.a.v.)ın yanına göndermişlerdi. Bu iki kişi Rasûlullah (s.a.v.)ın huzurunda olduklarında: «Şükr, Allah'ın yaratmış olduğu hangi ülkelerdir?» diye sorunca onlar: «Bizim ülkemizde Küşr diye anılan bir dağ vardır» diye cevap verdiler.

Hz. Peygamber (s.a.v.): «Hayır o Küşr değil, aksine o Şükrdür. Şu anda Allah'ın develeri orada kesilmektedir,» diye ekledi. Ebû Bekir (r.a.) ya da Osman onlara: «Vay sizin halinize, o size kavminizin başına bir musibet gelmiş olduğunu söylüyor. Allah'a dua edîp onların üzerinden bu musibeti kaldırmasını dilemesini söyleyiniz» deyince, bu iki temsilci bu tavsiyeyi yerine getirdiler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.): «Allah'ım onların üzerindeki musibeti kaldır» diye dua buyurdu. Bu iki temsilci onun huzurundan çıkıp kavimlerinin yanına geldiklerinde Peygamber (s.a.v.)in durumlarından sözettiği günün saatinde büyük bir musibete dûçar olarak onlardan bir takım kimselerin öldürülmüş olduğunu gördüler. Cüreş'lilerin Hey'eti Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına giderek İslâm'a girdiler.

Yine aynı yıl içerisinde Ferve b. Müseyk el-Muradî ile birlikte Murad Heyeti, Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna geldi. Bu Ferve, Kinde kral-

larından ayrılarak gelmişti. İslâmdan kısa bir süre önce Murad ile Hemdânlılar arasında bir savaş olmuş ve bu savaşı Hemdân'lılar kazanmıştı. Murad'lılardan pek çok kimse öldürmüşlerdi. İşte bu vak'anın olduğu güne er-Rezm Günü adı verilmiştir. O sıralarda Hemdân'ın reisi Mesrûk'un babası olan el-Ecda' b. Mâlik idi. Ferve bu konuda şunları söylemiştir:

«Galip gelirsek zaten eskiden beri galibiz
Yenilirsek de pek bozguna uğramayız
Korkaklık âdetimiz yoktur, fakat bizim ümitlerimiz;
Başkalarınınsa lehine zamanın dönmesi vardır
İşte zaman bir ona bir buna döner
Onun getirdikleri bir gelir, bir gider
Sevinç ve neş'e veren şeyler
Ve nimetler yıllar ve yıllar sürse de
Zamanın hücumu onu ters yüz ederse
Birincisine alıştıklarından gıpta ederler
Zamanın aldatıcılığına aldanan
Kendisine hainlik ettiğini görür
Krallar ebedi olursa o zaman biz de;
Kerimler ebedileşirse biz de ebedi kalırız
İşte kavminin efendilerini yokeden budur
Nitekim daha öncekileri de böyle yok etmiştir»

Ferve kavminden ayrılıp Rasûlullah (s.a.v.) ın yanına gitmek üzere yola koyulunca şu beyitleri okudu:

«Kinde kralları, ayaktaki damarın tutulup
Ayağa hainlik ettiği gibi yüz çevirirse;
Bineğimi Muhammed (s.a.v.) tarafına çevirdim
Bu yolculuğumun hayrını ve faydasını umarım.»

Ferve, Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına varınca Hz. Peygamber (s.a.v.) ona: «Ey Ferve, er-Rezm Günü'nde kavmine isabet eden seni üzdü mü?» diye sorunca, Ferve: «Ey Allah'ın Rasûlü, benim kavmime isabet eden kimin kavmine isabet ederse üzülmeyecek midir?» deyince, Rasûlullah (s.a.v.): «Muhakkak bu, senin kavminin İslâm'a girişinde hayırdan başka bir şeyi artırmayacaktır» diyerek Rasûlullah (s.a.v.) onu Murad, Zübeyd ve Mezhic diye bilinen kabilelerin tümüne vali tayin etti. Onun-

la birlikte Hâlid b. Said b. el-Âs'ı da gönderdi. Hâlid, Rasûlullah (s.a.v.) vefat edinceye kadar zekât toplama görevlisi olarak orada kaldı.

Yine aynı yıl içerisinde Cüzâm'lı Ferve b. Amr Rasûlullah (s.a.v.)a bir elçi göndererek müslüman olduğunu bildirdi ve ona beyaz bir katır hediye etti. Bu Ferve kendilerine komşu olan Araplar üzerine Bizanslılar adına görev yapan birisi idi. Onun kaldığı yer Şam bölgesindeki Muân taraflarıydı. Bizans'lılar onun müslüman olduğu haberini alınca onu takibe koyuldular ve sonunda onu esir alıp hapse koydular. Bu konuda şu beyitleri söylemiştir:

«Selmâ'nın yanına gece gitmek istedim de
Rumlar kapı ile havuz arasında idi
Atlı alıkonuldu, gördüğü de üzdü onu
Uyumak istedim fakat ağlattılar beni.
Selma! benden sonra sürme çekme gözüne
Hiç bir insana da yaklaşmayasın.»

Sonunda Bizanslılar onu Filistin'de İfra' diye bilinen bir su kenarında asmak istediklerinde aşağıdaki beyitlere benzer birtakım beyitler söyledi:

«Selma biliyor mu arkadaşının
İfra, kıyısında bir binek üstünde olduğunu
Anasına erkek deve yaklaşmamıştır bunun
Çünkü testereyle kolları biçilmiştir.»

Onu idam etmek için yaklaştıklarında da şu beyiti söyledi:

«İleri gelen müslümanlara söyle ki:

Rabbime teslim oldum, kemiklerimle ve şu durumda»
Daha sonra boynunu uçurup idam ettiler.
Yine bu yıl içerisinde Zübeyd Hey'eti, Amr b. Ma'dî Kerib ile birlikte Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna gelmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) Amr'ın gelmesinden önce Zübeyd ve Murâd üzerine Ferve b. Müseyk'i vali tayin etmiş bulunuyordu. Amr, Rasûlullah (s.a.v.)ın yanından dönüp kavmi olan Zübeyd oğullarının yanında ve başlarında Ferve olduğu halde kaldı. Rasûlullah (s.a.v.) vefat edince, Amr irtidad etti.

Yine aynı yılda aralarında el-Cârûd b. Amr'ın da bulunduğu Abdulkays Hey'eti, Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna gelmiştir. Cârûd, hıristiyan idi. O, müslüman olduğu gibi beraberinde olanlar da İslâm'a girdi. Cârûd, gerçekten İslâm'a güzel bir şekilde bağlandığından kendi kavmi-

ni, Rasûlullah (s.a.v.)ın vefatından sonra -el-Münzir b. en-Nu'man ile birlikte irtidad edildiği zaman- irtidat etmekten alıkoymak istemişti. Rasûlullah (s.a.v.) Mekke'nin Fethi'nden önce el-Ala b. el-Hadramî'yi el-Münzir b. Savî el-Abdî'ye göndermiş ve o zaman bu el-Münzir İslâm'a girmiş ve güzel bir şekilde bağlanmış ve Rasûlullah (s.a.v.)ın vefatından ve Bahreyn'lilerin irtidatından önce ölmüştü. Bahreyn'liler irtidad ettiğinde el-Ala' Rasûlullah (s.a.v.)ın Bahreyn üzerindeki emirî bulunuyordu.

Aralarında Müseylime'nin de bulunduğu Hanîfe Oğulları heyeti de bu yıl gelmiştir. Müseylime, Ensâr'dan bir kadın olan İbnetü'l-Hâris'in evinde misafir olmuştu. Müseylime Rasûlullah (s.a.v.) ile bir araya gelmiş daha sonra Yemâme'ye geri dönüp orada peygamberlik iddiasında bulunmuş, onların karşısında bir takım yalanlar düzerek Rasûlullah (s.a.v.) ile peygamberlikte ortak olduğunu iddia etmiş, Hanife oğulları da ona tabi olmuşlardı.

el-Eş'as b. Kays ile birlikte Kinde'lilerin Hey'eti de yine bu yıl gelmiştir. Bunlar altmış atlı idi. el-Eş'as şöyle söyledi: «Bizler Âkıl el-Murâr'ın oğullarıyız, sen de Âkil el-Murâr'ın oğlusun.» deyince Peygamber (s.a.v.): «Bizler en-Nadr b. Kinâne'nin oğullarıyız. Nesepte annemize tabi değiliz. Babalarımızı da red etmeyiz.»

Muharib'lilerin Hey'eti ile Mizhec'in bir kolu olan Rehâ'lıların Heyeti de yine bu yıl gelmiştir.

Abs'ın, Sadif'in Heyetleri de aynı yıl gelmiş ve Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte Vedâ Haccı'nda bulunmuşlardır. On kişilik Havlân heyeti de bu yıl gelmiştir.

Aralarında Âmir b. et-Tufayl, Erbed b. Kays, Cebbâr b. Sülmâ b. Mâlik b. Ca'fer'in de bulunduğu Âmir b. Sa'sa'a oğullarının heyeti de bu yıl gelmiştir. Âmir, Rasûlullah (s.a.v.)a suikast yapmak istiyordu. Onun kavmi kendisine: «Herkes müslüman oldu. Sen de müslüman ol.» dediyse de Âmir: «Ben bu gencin ayağının arkasından gitmem» demiş daha sonra da Erbed'e dönerek şöyle demiştir: «Onun yanına gittiğimizde ben onu sana dikkat etmeyecek şekilde meşgul edeceğim sen de arkadan ona kılıçla hücum edersin.» diye talimat verdi. Peygamber (s.a.v.)in yanına geldiklerinde Âmir onunla, Erbed'in onu vurabilmesi için konuşup meşgul ediyordu. Fakat Erbed hiçbir harekette bulunmayınca, Âmir Peygamber (s.a.v.)e: «Ben kesinlikle Medine'yi senin üzerine atlı ve savaşçılarla doldurup taşıracağım» demiştir. Geri dönüp gidince, Rasûlullah (s.a.v.): «Allah'ım, Amr'a karşı beni sen koru» diye duâ etti. Heyet çık-

tığı zaman Âmir, Erbed'e: «Niye onu öldürmedin?» diye sorunca, Erbed: «Ben, onu her öldürmek için davranmak istediğimde benimle onun arasına sen giriyordun ve ben senden başkasını göremiyordum. Kılıçla seni mi vuraydım?» diye cevap verdi. Ondan sonra geri dönüp gittiler. Yolun bir noktasında bulundukları sırada Allah, Âmir b. et-Tufayl üzerine tâûn (vebâ) hastalığını musallat kıldı ve onu öldürdü. O sırada Selûl Oğullarından bir kadının yanında misafir bulunuyordu. Orada öldü ve öldüğü zaman: «Devenin ishale yakalanıp ölmesi gibi mi öleceğim? Selûl Oğullarından bir kadının evinde mi öleceğim?» deyip duruyordu. Ayrıca Allah, Erbed'in üzerine de bir yıldırım göndererek onu yaktı. Erbed b. Kays, Lebid b. Rabia'nın anne-bir kardeşi idi.

Yine bu yıl içerisinde Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna aralarında efendileri olan Zeydu'ül-Hayl'in de bulunduğu Tayyoğullarının heyeti gelmişti. Bunlar İslâm'a girmiş ve güzel bir şekilde bağlanmışlardı. Rasûlullah (s.a.v.) «Araplar arasında bana kimin faziletinden söz edilip daha sonra yanıma gelmiş ise, mutlaka onu, hakkında söylenenlerden aşağıda görmüşümdür, ancak Zeyd'ül-Hayr böyle değildir.» buyurarak ona Zeyd'ül-Hayr adını vermiştir. Feyd arazisini ve onunla birlikte diğer bazı yerleri ikta' ederek vermiştir. Zeyd, yolda döndüğünde Necid taraflarındaki bir köyde hummaya yakalanarak orada vefât etmiştir.

Müseylimetü'l-Kezzâb (Yalancı Müseylime) bu yıl içerisinde Rasûlullah (s.a.v.)a bir mektup yazarak onun peygamberlikte Hz. Muhammed (s.a.v.)e ortak olduğunu söylüyordu. Bu mektubunu iki elçi ile birlikte göndermişti. Rasûlullah (s.a.v.) bu ikisine bu konuda ne dediklerini sorunca, her ikisi de Müseylime'yi tasdik ettiklerini söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara: «Eğer elçilerin öldürülmemesi geleneği sözkonusu olmasaydı, mutlaka sizleri öldürürdüm» diye buyurdu.

Müseylime gönderdiği mektupta şöyle demekte idi:

«Allah'ın Rasûlü Müseylime'den Allah'ın Rasûlü Muhammed'e,

Bundan sonra derim ki: Ben, bu işte sana ortak kılındım. Bu bakımdan yerin yarısı bizim, öbür yarısı da Kureyş'indir. Fakat Kureyşliler haddi aşan bir kavimdir.»

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) ona şöyle yazdı:

«Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla,

Allah'ın Rasûlü Muhammed'den yalancı Müseylime'ye, bundan sonra sana diyorum ki: Selâm hidayete tâbi olanların üzerine olsun. Gerçek şu ki, yeryüzü Allah'ındır. Onu kullarından dilediği kimselere miras verir. Güzel akibet ise takva sahiplerinindir.»

Denildiğine göre, Müseylime ve diğer başka yalancıların peygamberlik iddiası Vedâ Haccı'ndan sonra ve Hz. Peygamber (s.a.v.)in vefâtı ile sonuçlanan hastalığında olmuştur. İnsanlar, onun hasta olduğunu haber alınca, Yemen'de el-Esved el-Ansi, Yemame'de Müseylime ve Esed oğulları arasında da Tulayha peygamberlik iddiasına kalkışmışlardır.

Hazreti Ali'nin Yemen'e Gönderilmesi ve Hemdân'ın İslâm'a Girmesi

Bu yıl içerisinde Rasûlullah (s.a.v.) Hz. Ali'yi Yemen'e gönderdi. Ondan önce, Yemen'lilere Hâlid b. Velid'i onları İslâm'a çağırmak üzere göndermişti. Fakat onun çağrısını kabul etmemişlerdi. Hz. Ali'yi göndererek Hâlid'i ve onunla birlikte bulunan arkadaşlarından dilediklerini[1] tutuklamasını emretmişti. Hz. Ali de bu emri yerine getirdi. Hz. Ali Rasûlullah (s.a.v.)ın Yemen'lilere yazdığı mektubu okuyunca, bütün Hemdân'lılar bir günde müslüman oldular. Bunu Rasûlullah (s.a.v.)a yazınca: «Hemdân'a selâm olsun» diye üç defa tekrarladı. Daha sonra Yemen'liler peşpeşe İslâm'a girdiler. Bunu da Rasûlullah (s.a.v.)a yazılı olarak bildirdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu nedenle Allah'a şükür secdesine vardı.

Rasûlullah (s.a.v.)ın Zekât Amirleri'ni Göndermesi

Rasûlullah (s.a.v.) bu yıl içerisinde zekât emîr ve âmil (tahsildar) larını göndermişti. Bunlar arasında el-Muhâcir b. Ebî Umeyye b. el-Muğîre'yi San'a'ya göndermişti. el-Ansî orada bulunuyordu ve ona karşı çıktı.

Ensâr'dan Ziyâd b. Lebîd'i Hadramut'a zekâtlarına emîr olmak üzere gönderdi. Adiy b. Hatim et-Tâ'i'yi Tayy ve Esed oğullarının zekâtlarını, Mâlik b. Nüveyre'yi de Hanz la oğullarının zekâtlarını toplamakla görevlendirdi. ez-Zibrekan b. Bedr ile Kays b. Âsım'ı da Sa'd b. Zeyd Menat b. Temîm'lerin zekâtını toplamakla görevlendirdi.

---

(1) Tercûmeye esas aldığımız baskıda böyle olmakla birlikte, (Beyrut 1400-1980) baskısındaki ifade: «Men sâe» yani «kötülük işleyenler» şeklindedir. Bununla Hâlid ile beraberindeki arkadaşlarının yakalanma sebebi kısmen açıklık kazanmış ve orta da keyfî bir muâmelenin verolmadığı anlaşılmış olur. (Cilt: II, s. 205). (Çeviren).

el-Alâ' b el-Hadramî'yi Bahreyn'e gönderirken, Ali b. Ebi Tâlib'i de Necran'a hem zekâtlarını, hem de cizyelerini toplayıp geri dönmek üzere gönderdi. Hz. Ali bunları toplayıp geri dönünce, Rasûlullah (s.a.v.)'ın Mekke'de Vedâ Haccı'nda olduğunu gördü. Bunun üzerine Hz. Ali, kendisinin yerine arkadaşlarından birisini askerlerin başına geçirip Peygamber (s.a.v.)in yanına, onlardan daha önce varmak üzere gitti ve onunla Mekke'de karşılaştı. Hz. Ali'nin askerlerin başına bıraktığı kimse, askerlerin herbirisine Hz. Ali'nin (Necran'lılardan topladığı) elbiselerden birer elbise giydirdi. Askerler yaklaşınca, Hz. Ali de onları karşılamak üzere çıktığında, onların elbiseleri giymiş olduklarını görünce, üzerlerinden aldı. Bu sefer askerler onu Rasûlullah (s.a.v.)a şikâyet edince, onlara şöyle dedi: «Ey insanlar Ali'yi şikayet etmeyiniz. Allah'a yemin ederim, O, Allah'ın zatında ve Allah'ın yolunda katı davranan bir kişidir.» diye buyurdu.

VEDÂ HACCI

Rasûlullah (s.a.v.) Zülkade'nin bitmesine beş gün kala (22 Şubat 632) Hacetmek üzere yola çıktı. Kimsenin hatırına Hacc etmekten başka bir şey gelmiyordu. «Serif» denilen yere varınca, beraberinde kurbanlıklarını getirmiş olanların dışında Umre yapmalarını emretti. Rasûlullah (s.a.v.)ın kendisi ve bir grup kişi daha beraberinde kurbanlıklarını getirmiş bulunuyordu. Ali b. Ebi Tâlib, ihrama girmiş olarak Hz. Peygamber (s.a.v.)le karşılaşınca, Hz. Peygamber (s.a.v.) ona: «Arkadaşların nasıl ihramdan çıkmışsa sen de o şekilde ihramdan çık» demesi üzerine Hz Ali: «Ben, Rasûlullah (s.a.v.)ın başladığı gibi başladım.» diyerek ihramı ile kaldı.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) hem kendisi için, hem de Hz. Ali için kurbanlıklarını kesti ve insanlarla Hacc etti. Onlara haccın menâsikini gösterdi ve sünnetlerini onlara öğretti. Orada insanlara çok önemli şeyleri açıkladığı ünlü hutbesini okudu. Arafat tepesinde onun söylediklerini tebliğ eden Rabia b. Ümeyye b. Halef idi. Çünkü insanlar oldukça kalabalıktı. Allah'a hamd ettikten sonra şöyle buyurdu:

«Ey insanlar, sözlerimi iyi dinleyiniz. Olur ki bu seneden sonra böyle bir yerde sizinle ebediyyen karşılaşmayabiliriz. Ey insanlar, muhakkak kanlarınız, mallarınız, size bugünün hürmiyeti gibi haramdır. Her faiz kaldırılmıştır. Yalnız ana mallarınız sizindir. Abbâs b. Abdulmuttalib'in faizi de tümüyle kaldırılmıştır. Câhiliyye Dönemi'nin bütün kan davaları kaldırılmıştır. İlk kaldırdığım kan davası ise Rabia b. el-Haris b. Abdulmuttalib'in oğlunun kan davasıdır. (Rabia'nın oğlu Leys oğullarının yanında emzirilmek üzere bulunuyordu, onu Hüzeyl öldürmüştü.)

Ey insanlar, muhakkak şeytan sizin bu arzınız üzerinde kendisine ibadet edilmekten ebediyyen ümidini kesmiştir. Fakat bunun dışında kalan şeylerde itaat edilmeye ve amellerinizden önemsiz gördüğünüz (günahları) işlemeye razı olmuştur. Ey insanlar, "Muhakkak Nesî' (haram ayları değiştirmek) küfürde bir artıştır» (Tevbe, 9/37) ve muhakkak zaman artık Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü haline, ilk şekline dö-

nüp gelmiştir. Ve: "Muhakkak Allah'ın yanında ayların sayısı oniki aydır.» (Tevbe, 9/36).

Ey insanlar, kadınlar hakkında hayır tavsiyesinde bulununuz.»

İrad ettiği bu hutbe uzun bir hutbedir.

Arefede vakfede bulunduğu zaman üzerinde bulunduğu tepeyi kastederek «İşte vakfe yeri burasıdır. Arefe'nin bütün her tarafı vakfe yapılacak yerdir.» diye buyurdu. Müzdelife'de durunca da «İşte Müzdelife'de durulacak yer burasıdır. Müzdelife tümüyle durulacak yerdir» diye buyurdu. Minâ'da kurbanını kesince, «İşte burası kurban kesilecek yerdir. Minâ'nın her tarafında kurban kesilebilir» diye buyurdu.

Rasûlullah (s.a.v.), haccını bitirdi. Bu hacc onun Vedâ Haccıydı. Ve Belâğ Haccı oldu. Çünkü Rasûlullah (s.a.v.), bundan sonra hacc etmedi ve bu haccda insanlara menâsiklerini gösterdi, nasıl hacc edeceklerini onlara öğretti

Rasûlullah (s.a.v.)ın Gazvelerinin ve Gönderdiği Seriyyelerin Sayısı

Rasûlullah (s.a.v.)ın bizzat katıldığı son gazvesi Tebûk olmuştur. Onun bizzat katılmış olduğu gazvelerin toplamı ondokuzdur. Vâkidî der ki: «Irak'lılar bunu Zeyd b. Erkam'dan böylece rivayet ederler.» Fakat bu yanlıştır. Çünkü Zeyd Mûte'ye Abdullah b. Revâha ile onun yükleri arasında olmak suretiyle katılmıştır. Peygamber (s.a.v.) ile birlikte ancak üç ya da dört gazveye katılabilmiştir. Rasûlullah (s.a.v.)ın yirmi altı ve yirmi yedi gazveye bizzat katıldığı da söylenmiştir. Yirmi altı diyenler Hayber ve Vâdi'l-Kurâ Gazvelerini bir gazve kabul etmiştir. Çünkü Hayber'den evine dönmemiştir. Bunları ayrı gazveler olarak değerlendirenler de onun gazvelerinin sayısını yirmi yedi olarak kabul etmiş ve dolayısıyla da Hayber'i bir gazve, Vadi'l-Kurâ'yı da ayrı bir gazve olarak saymıştır.

Rasûlullah (s.a.v.)ın ilk katıldığı Gazve Veddân Gazvesi'dir. Ebvâ denilen gazve de budur. Ondan sonra sırasıyla şu gazvelerde bulunmuştur: Radvâ taraflarındaki Buvat, daha sonra el-Uşeyre, arkasından Kürz b. Câbir'i yakalamak amacıyla birinci Bedir, ondan sonra Kureyş'in ileri gelenlerinin öldürüldüğü Bedir, daha sonra Süleym oğulları Gazvesi, Sevik gazvesi, Gatfân Gazvesi, -ki bu Zû Emer Gazvesi'dir- sonra Hicaz'da Bahrân Gazvesi, Uhud Gazvesi, Hamrâu'l-Esed Gazvesi, Nadîr oğulları Gazvesi, Zatu'r-Rikâ' Gazvesi, Son Bedir Gazvesi, Dûmetu'l-Cendel Gazvesi, Hendek Gazvesi, Kurayzaoğulları Gazvesi, Hüzeyl'den Lihyân oğulları Gazvesi, Zû-Kared Gazvesi, Mustalıkoğulları Gazvesi, Hudey-

biye Gazvesi, Hayber Gazvesi, sonra Kaza Umresi, sonra Mekke'nin Fethi Gazvesi, Huneyn Gazvesi, Taif Gazvesi, Tebûk Gazvesi.

Bunların dokuzunda fiilen savaşmıştır: Bedir, Uhud, Hendek, Kurayza, Mustalık, Hayber, Mekke'nin Fethi, Huneyn ve Tâif.

Seriyyelerinin sayısında ise, ihtilâf vardır. Seriyye ile küçük birliklerin toplamı 35'tir, denildiği gibi, kırksekizdir diyenler de vardır.

Bu senenin Ramazan (1 Aralık - 30 Aralık 631) ayında Cerîr b. Abdullah el-Becelî müslüman olarak Medine'ye gelmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v). onu «Zü'l-Halasa» diye bilinen putu yıkmak üzere göndermiş, o da putu yıkmıştır. Bu put, Tebâle denilen yerde beyaz taştan idi. Becile, Has'am ve Ezdü's-Serat kabilelerinin taptıkları put idi. Rasûlullah (s.a.v.)a bu butun yıkıldığı haberi ulaşınca, Yüce Allah'a şükür secdesine vardı.

Yine bu yıl içerisinde Bâzân Yemen'de İslâm'a girmiş ve Rasûlullah (s.a.v.)a müslüman olduğunu haber vermişti.

Peygamber (s.a.v.)in Yaptığı Hacc ve Umrelerin Sayısı

Câbir der ki: Peygamber (sa.v.) iki ayrı hacc yapmıştır. Bunlardan bir tanesini Hicret etmeden önce, diğerini de Hicretten sonra ve Umre ile birlikte yapmıştır. İbn Ömer de der ki: «Rasûlullah (s.a.v.) üç tane umre yapmıştır.» Hz. Âişe ise: «Dört umre yapmıştır» demiş ve benzeri bir rivayet de İbn Ömer'den yapılmıştır.

Peygamber (s.a.v.)in Sıfatı, İsimleri ve Peygamberlik Mührü:

Ali b. Ebî Tâlib der ki:

«Rasûlullah (s.a.v.) uzun boylu olmadığı gibi, kısa da değildi. Başı, ve sakalı büyükçe idi. El ve ayakları iri olduğu gibi, kemikleri de iri olup yüzünde bir kırmızılık vardı. Uzun gövdeli ve yürüdüğü zaman yukarıdan aşağıya geliyormuşcasına öne doğru salınarak yürürdü. Onun gibisini ne ondan önce, ne de ondan sonra görmedim. Gözlerinin siyahı oldukça siyahtı. Saçları fazlaca idi. Yanakları düzgündü. Saçları kulaklarına kadar inerdi. Boynu gümüşten bir ibriki andırıyordu. Bir yere döndüğü zaman bütün vücuduyla dönerdi. Yüzündeki ter o kadar hoş ve o kadar güzel kokulu idi ki, nemli incileri andırıyordu.»

Onun iki omuzu arasında peygamberlik mührü vardı. Bu mühür, etrafında saçlar bulunan tümsekçe bir et parçası idi.

Onun isimlerine gelince, Rasûlullah (s.a.v.)ın buyurduğu gibi şöyledir:

«Ben, Muhammed'im, Ahmed'im, el-Mukaffî'yim, el-Hâşir'im, Rahmet peygamberiyim, Tevbe peygamberiyim, savaş peygamberiyim, Allah'ın kendisi ile küfrü mahvettiği MÂHÎ'yim. Bütün insanların ayak (izi)ı üzerinde haşredileceği Hâşir'im ve peygamberlerin sonuncusuyum.»

Onun saçlarına ve saçlarındaki beyazlara gelince, bu konuda Enes şöyle demiştir: «Allah onun saçlarını ağartmadı.» Onun sakalının ön taraflarında yirmi kadar beyaz kıl vardı. Onları boyamadığı da söylenmiştir. Câbir b. Semure der ki: «Onun saçlarını ayırdığı yerde beyaz bir kaç tane kıl vardı. Saçlarını yağladığı zaman yağlar, onları kapatırdı. Um Seleme onun saçlarını kına ve "el-Ketm" denilen madde ile boyamıştı.» Ebû Remese der ki: «Rasûlullah (s.a.v.) (saçına) kına yakardı. Ayrıca, saçı kollarına ya da omuzlarına varırdı.» Um Hâni' de der ki: «Onun dört tane örüğü vardı.»

Rasûlullah (s.a.v.) ın Kahramanlığı ve Cömertliği

Enes der ki: «Rasûlullah (s.a.v.) insanların en kahramanı, en müsamahalısı ve cömerdi ve en çok ihsan edenleri idi. Bir gün Medine'de korkulacak bir durum ortaya çıktı. O, üzerinde eğeri bulunmayan bir atın üzerine bindi. Herkesten önce, oraya vardıktan sonra şöyle seslenmeye başladı: Ey insanlar korkacak birşey yok.»

Ali b. Ebî Tâlib der ki: «Savaş kızıştığında Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına gider ve öylece korunurduk. O, aramızda düşmana en yakın olan kimse oluyordu.» Kahramanlığının ne olduğu herkesçe bilinen Ali gibi birisinin ondan bu şekilde sözetmesi onun kahramanlığını anlatmak için yeterlidir. Daha önce onun katılmış olduğu gazvelerinde kahramanlığına delil olacak hususlar ve bu konuda kimsenin onunla boy ölçüsemeyeceği durumlar geçmiştir.

Peygamber (s.a.v.)in Zevcelerinin, Câriyelerinin ve Çocuklarının Sayısı

İbnü'l Kelbî der ki: Peygamber (s.a.v.) onbeş hanım ile evlenmiş, fakat onüç tanesiyle gerdeğe girmiş, aynı anda onbir tanesi nikâhı altında bulunmuş ve vefat ettiğinde de dokuz tane hanımı hayatta idi. Onun ilk evlendiği hanım, Hadice bint Huveylid'tir. Ondan önce Atîk b.

Âiz b. Abdullah b. Mahzum ile evlenmiş ve vefat etmiştir. Atîk'ten sonra Ebû Hâle b. Zürâre b. Nebbâs et-Temimi ile evlenmiş ve ondan Hind b. Ebi Hâle adındaki çocuğu olmuştur. Daha sonra Ebû Hâle de vefât etmiş, bu sefer Rasûlullah (s.a.v.) onunla evlenmiş ve ondan sekiz tane çocuğu olmuştur: Kâsım, Tayyib, Tâhir, Abdullah, Zeynep, Rukiyye, Üm Külsüm ve Fatıma. Erkek çocukları küçükken vefat etmişlerdir. Kızlara gelince, bunlar ergenlik yaşına gelmiş evlenmiş ve çocukları da olmuştur. Hadîce hayatta olduğu sürece Hz. Peygamber (s.a.v.) hiçbir kadınla evlenmemiştir. Onun vefatı ise, hicretten üçyıl öncedir. Hz. Peygamber (s.a.v.)in Hz. Hadîce'den başkasından İbrahim dışında çocuğu olmamıştır.

Hz. Hadîce vefat ettikten sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) Sevde bint Zemea'yı nikâhlamıştır. Hz. Âişe'yi nikâhladığı da söylenmiştir Âişe ile evlendiğinde altı yaşında küçük bir kızdı. Sevde ise dul bir kadındı. Ondan önce Süheyl b. Amr'ın kardeşi olan Sekrân b. Amr b. Abd Şems'in yanında idi. Sekrân, Habeşistan'a hicret edenler arasındaydı. Orada hıristiyan olmuş ve hıristiyan olarak ölmüştü. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) Mekke'de iken başkasına vekâlet vererek evlenmiştir. Onun yerine kendisiyle evlenmesini isteyen Osman b. Maz'un'un hanımı Havle bint Hakim idi. Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke'de iken Sevde ile gerdeğe girmiştir. Babası Zemea b. Kays onu Hz Peygamber (s.a.v.)e vermiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) onunla evlendiği sırada Sevde'nin kardeşi Abd b. Zeme'a Mekke'de değildi. Mekke'ye geldiği zaman başına toprak koymaya başladı. Fakat müslüman olunca: «Ben o işi yaptığım zaman kafasızlık yapmıştım.» diyerek, bu işinden dolayı pişman olmuştur.

Âişe'ye gelince; onunla Medine'de dokuz yaşında iken gerdeğe girmiştir. Vefât ettiğinde, Hz. Âişe onsekiz yaşında idi. Hz. Peygamber (s.a.v.) onun dışında bakire olarak kimseyle evlenmemiştir. Hicretin ellisekizinci (3 Kasım 677 - 22 Ekim 678) yılında vefat etmiştir.

Ondan sonra Ömer b. Hattâb'ın kızı olan Hafsa ile evlenmiştir. Daha önce Hafsa, Huneys b. Huzâfe es-Sehmi ile evli idi. Huneys, Bedir Savaşına katılanlardandır. Sehm oğullarından ondan başka Bedir Savaşına katılan yoktu. Hafsa'nın Hz. Peygamber (s.av)den çocuğu olmadı. Medine'de Hz Osman'ın halifeliği döneminde vefat etmiştir.

Daha sonra Hz. Peygamber (s.a.v.), Mahzum Oğulları'ndan Ebû Ümeyye Zâdu'r-Rekb'in kızı Um Selime ile evlenmiştir. Ondan önce Mahzum'lulardan Ebû Selime b. Abd el-Esed'in hanımı idi. Ebû Selime, Bedir Savaşına katılmış, Uhud savaşında da aldığı bir yaradan vefat etmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) da Um Selime ile Ahzab (Hendek)den

önce evlenmişti. Hicretin ellidokuzuncu (23 Ekim 678 - 12 Ekim 679) yılında vefat etmiştir. Hz. Hüseyin (r.a)in öldürülmesinden sonra vefat etmiştir, diyenler de vardır.

Daha sonra Âmir b. Sa'sa'a oğullarından Huzeyme'nin kızı Zeyneb ile evlenmiştir. Ona (fakirlerin annesi anlamına gelen) «Ummu'l-Mesâkîn» denilir. Hz. Peygamber (s.a.v.) hayatta iken vefât etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)in hayattayken bundan ve Huveylid'in kızı Hz. Hadice'den başka bir hanımı vefat etmemiştir. Hz. Zeyneb ondan önce et-Tufeyl b. el-Hâris b. Abdulmuttalib'in hanımı idi.

Rasûlullah (s.a.v.), el-Müreysi' yılında Mustalık Oğulları'ndan Huzâ'a'lı ve el-Hâris b. Ebi Dirâr'ın kızı olan Cüveyriye ile evlenmiştir. Ondan önce Mustâlık Oğulları'ndan Mâlik b. Safvan'ın hanımı idi. Ondan herhangi bir çocuğu olmamıştır.

Daha sonra Hz. Peygamber (s.a.v.), Ebû Süfyân b. Harb'in kızı Um Habîbe ile evlenmiştir. Um Habîbe, Ubeydullah b. Cahş'ın hanımı olup, Habeşistan'a hicret edenler arasında idi. Fakat orada Hristiyan olmuş ve Habeşistan'da vefat etmişti. Peygamber (s.a.v.) da Necâşî'ye haber göndererek kendisine istetti ve Habeşistan'da olduğu halde onunla nikâhlandı. Ona Um Habîbe'yi Halid b. Said b. el-Âs nikâhlamıştır. Osman b. Affân istemiş ve nikâhını o kıymıştır, diyenler de vardır. Bunun için Peygamber (s.a.v.) Necâşî'ye haber göndermiş ve dörtyüz dinar mehir verilmiştir. Necâşî de Um Habîbe'yi Hz. Peygamber (s.a.v)e göndermiştir. Um Habîbe kardeşi Muâviye'nin halifeliği döneminde vefat etmiş ve Hz. Peygamber (s.a.v.)den çocuğu olmamıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) daha sonra Cahş kızı Zeyneb ile evlenmiştir. Ondan önce azadlı kölesi Zeyd b. Hârise ile evli olup ondan herhangi bir çocuğu olmamıştır. Yüce Allah ona Hz. Zeyneb'i nikâhlamış ve bu konuda Cebrâil (a.s.)ı Hz. Peygamber (s.a.v.)e göndermişti. Bu bakımdan Hz. Zeyneb, Peygamber (s.a.v.)in diğer hanımlarına karşı övünerek şöyle derdi: «Ben, hem beni evlendiren veli bakımından, hem de bunu bildiren elçi bakımından diğer bütün hanımlardan daha üstünüm.» Hz. Peygamber (s.a.v.) den sonra hanımları arasında ilk vefat eden O'dur. Onun vefatından sonra Hz. Ömer'in halifeliği döneminde vefat etmiştir.

Daha sonra Hayber yılında Huyeyy b. Ahtab'ın kızı Safiyye ile evlenmiştir. Ondan önce Sellâm b. Mişkem'in hanımı idi. Sellâm vefat edince, Kinâne b. er-Rabi' b. Ebi'l-Hukeyk onu nikâhlamıştı. Muhammed b. Mesleme, Peygamber (s.a.v.)in emriyle onu öldürmüştü. Daha sonra Hz. Peygamber (s.a.v) onu esirlikten kurtarmış, hicretin altıncı yı-

lında onunla evlenmişti Hicretin otuzaltıncı (30 Nisan 656 - 18 Nisan 657) yılında vefat etmiştir.

Ondan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.), Hilâloğullarından Hâris kızı Meymûne ile evlenmiştir. Ondan önce Sakîf'li Umeyr b. Amr'ın hanımı idi. Daha sonra onunla Ebû Züheyr b. Abduluzza evlenmiş, ondan sonra da Rasûlullah (s.a.v.) evlenmiştir. Meymûne, İbn Abbas'ın ve Hâlid b. Velîd'in teyzesidir. Onunla Serif denilen yerde Umretu'l-Kazâ'yı yaptığı sırada evlenmiştir.

Ondan sonra Rifâ'a kızı «en-Neşâ» diye bilinen Kilâboğullarından bir kadınla evlenmiştir. Esmâ b. es-Salt'ın kızı Şembar'dır denildiği gibi, es-Salt b. Habib'in kızıdır da denilmiştir. Onunla gerdeğe girmeden önce vefât etmiştir.

Daha sonra Gifâroğullarından, Amr'ın kızı «eş-Şenbâ» ile evlenmiştir. Onun Gifâroğullarından değil de Kinâne'li olduğu da söylenmiştir. Hz. Peygamberin oğlu İbrahim, onunla gerdeğe girmeden önce vefat etmesi üzerine bu kadının «Eğer peygamber olsaydı, oğlu ölmezdi» demesi üzerine onu boşadı.

Ondan sonra Câbir'in kızı el-Külâbiyye'li Arbe ile evlenmiştir. Bu sırada Ebû Useyd es-Sâidî de onu istedi. Peygamber (s.a.v.)in yanına geldiğinde ondan Allah'a sığınınca Hz. Peygamber (s.a.v.) de ondan ayrıldı

Ondan sonra en-Nu'man b. el-Esved b. Berâhil el-Kindî'nin kızı Esmâ ile evlenmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) onun yanına girince, saçlarının ağarmış olduğunu gördü. O da ona bir miktar mal vererek ailesine iade etti. Onun kendisinden Allah'a sığınması üzerine ailesine geri göndermiştir, de denilmiştir.

Zabyân'ın kızı el-Âliye ile nikâhlanmış, fakat biâlhare ondan ayrılmıştır.

el-Eş'as'ın kızkardeşi Kays'ın kızı Kuteyle ile de gerdeğe girmeden önce vefat etmiş, Kuteyle de irtidât etmiştir.

Bir de Sûra'ın kızı Fatıma'nın durumu da böyledir.

İbn'ül-Kelbî şunları da söylemiştir: Arbe, Um Şerîk'in kendisidir. Devam ederek der ki: Hz. Peygamber (s.a.v.) el-Huzeyl b. Hübeyre'nin kızı Havle ile de evlenmiştir. Ensâr'dan el-Hatîm'in kızı Leylâ ile Hz. Peygamber (s.a.v.)e kendisini arzetmiş, o da onunla evlenmiştir. Leylâ durumu kavmine haber verince, onlar: «Sen, kıskanç bir kadınsın. Onun senden başka kadınları da vardır. O bakımdan sen bu işten vazgeç.» dediler. O da vazgeçtiğini söyleyince, Hz. Peygamber (s.a.v.) ondan ayrılmıştır. Peygamber (s.a.v.)in isteyip de nikâhlamadığı kadınlara gelince: Ebû Tâlib'in kızı Um Hânî'yi istemiş, fakat onunla evlenmemiştir. Kureyşoğullarından Ömer'in kızı Sâ'a, el-A'var el-Anberî'nin kızkarde-

şi Beşâme'nin kızı Safiye de bunlar arasındadır. Yine amcası Abbâs'ın kızı Ümm Habîbe de bunlardandır. Çünkü Hz. Abbâs'ın süt kardeşi olduğunu öğrenmiş bu bakımdan onu bırakmıştı. Ayrıca, Hâris b. Ebi Hârise'nin kızı Cemra da bunlardandır. Babası hiç de öyle bir durum olmadığı halde: «O hastalıklıdır» diye söylemiş ve onun yanına gittiğinde gerçekten alaca hastalığına yakalandığını görmüştü.

Onun cariyelerine gelince, Şem'ûn'un kızı Kıbtî Mâriye olup İbrahim'in annesidir. Diğeri ise Zeyd'in kızı Kurayza'lı Reyhâne'dir. Onun Nadiroğullarından olduğu da söylenmiştir.

Rasûlullah (s.a.v.)ın Âzâd Ettiği Köleler

Zeyd b. Hârise, onun oğlu Üsame b. Zeyd ile Sevbân bunlar arasındadır. Sevbân'ın künyesi: Abdullah'tır. Peygamber (s.a.v.)in vefâtından sonra Hims'da yerleşmiş ve Hicrî 57 (14 Kasım 676-2 Kasım 677) yılında vefat etmiştir. er-Ramle'de yerleşmiştir diyenler de vardır. Çocuğu olmamıştır.

Şukrân Habeşistan'lı idi. İran'lıdır diyenler de vardır. Adı: Salih b. Adiy'dir. Onun durumu hakkında ihtilaf edilmiş ve Rasûlullah (s.a.v.) onu babasından miras almıştır, denildiği gibi aslında Abdurrahman b. Avf'a ait olup o da Peygamber (s.a.v.)a hediye etmiştir, diyenler de vardır. Soyu devam etmiştir.

Ebu Râfi': Asıl adı İbrahim'dir. Evfâ' da denilmiştir. Denildiğine göre bu Hz. Abbâs'ın kölesi idi. Onu Peygamber (s.a.v.)e hediye etmiş, Rasûlullah (s.a.v.) da onu âzâd etmiştir. Denildiğine göre, bu Ebû Uhayha Said b. el-Âs'a ait bir köle idi. Onun çocuklarından üç tanesi bundaki paylarını ayrı ayrı azad etmiştir. Onlarla birlikte onlar kâfir oldukları halde Bedir'e iştirak etmiş ve o gün bunlar öldürülmüştür. Hâlid b. Saîd de ondaki payını Peygamber (s.a.v.)e hibe etmiş o da hem kendisini hem de oğlu el-Behî -ki asıl adı Râfi'dir- ile kardeşi Ubeydullah b. Ebî Râfi'i hep birlikte azad etmiştir. Ali b. Ebi Tâlib'in kâtipliğini yapardı.

Selmân el-Farisî: Künyesi Ebu Abdullah olup Asbahân'lıdır. Râmehurmuz'lu olduğu da söylenmiştir. Kelb'lilerden bazıları onu esir olarak almış Vadilkura'da bir yahudi onu satın almıştır. Daha sonra bu yahudi ile mukâtebe (kölelikten bir bedel karşılığı kurtulmak akdi yapmış Peygamber (s.a.v.) de hürriyetine kavuşuncaya kadar ona yardımcı olmuştur.

Sefine: Um Selime'nin kölesi idi. Um Selime onu azad etmiş ve Rasûlullah (s.a.v.)a hayatı boyunca, hizmet etmesini şart koşmuştur. Adının Mehrân, ve Rebâh olduğu söylenmiştir. İran Acemlerinden olduğunu söyleyenler de vardır.

Enese: Künyesi Ebû Mesrûh'tur. Sera'lılara ait bir cariyenin çocuğu idi. Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna izin alıp girerdi. Onunla birlikte Bedir, Uhud ve diğer savaşlara katılmıştır. Fars'lardan olduğu söylenmiştir.

Ebû Kebşe: Asıl adı Süleym'dir. Mekke'nin azadlı kölelerinden olduğu da söylenmiştir. Devs Ülkesinden alınan esirlerin çocuğu olduğu da söylenmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) onu satın alıp azad etmiştir. Bedir Savaşı'na ve diğer bütün savaşlara katılmıştır. Hicretin onüçüncü yılında Ömer b. el-Hattâb'ın halife seçildiği günü vefat etmiştir.

Ruvayki' (veya Ruveyfi') Ebû Muveyhibe: Müzeyne'lilerin bir cariyesinin çocuğu idi. Onu Rasûlullah (s.a.v.) satın almış ve azad etmiştir.

Rebâh el-Esved: Rasûlullah (s.a.v.)ın huzuruna izin alarak girerdi.

Fudâle: Şam'da yerleşmiştir.

Mid'am: Vadilkura'da öldürülmüştür.

Ebû Dumayra: Kral Beştaseb'inoğullarından bir Fras olduğu söylenmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) savaşlarından birisinde onu esir almış ve azad etmiştir. Ebû Hüseyn'in dedesidir.

Yesâr: Nûbya'lı idi. Onu savaşlarının birisinde esir alıp azad etmiştir. Rasûlullah (s.a.v.)ın develeri üzerine hücum eden Urani'ler tarafından öldürülen kişi odur.

Mevlân Mehrân: Peygamber (s.a.v.)den hadis rivayet etmiştir.

Mâbuz diye bilinen buruk bir kölesi de vardı. Bunu kendisine Mukavkis, Mâriye ve Şîrîn ile birlikte hediye etmiştir. Denildiğine göre, Mâriye'ye yapılan iftirada onun sözü geçtiği için, Rasûlullah (s.a.v.) onu öldürmek üzere Hz. Ali'yi göndermiş, fakat onun burulmuş olduğunu görünce onu bırakmıştır.

Taif'i muhasara ederken de dört tane köle çıkıp onun yanına gelmiş, Hz. Peygamber (s.a.v.)de onları âzâd etmiştir. Ebû Bekre onlardan birisidir.

Rasûlullah (s.a.v.)in Kâtibliğini Yapanlar

Zikredildiğine göre Osman b. Affân ile Ali b. Ebî Tâlib, Hz. Peygamber (s.a.v.)in ara sıra kâtipliğini yaparlardı. Hâlid b. Said, Ebân b.

Said, el-Alâ' b. el-Hadramî de Hz. Peygamber (s.a.v.)e kâtiplik yapmışlardır. Onun ilk kâtipliğini yapan Übeyy b. Kâ'b'dır. Zeyd b. Sâbit de onun kâtipliğini yapmıştır. Aynı şekilde Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh de onun kâtipliğini yapmış, daha sonra irtidat etmiş, Mekke'nin fethedildiği gün, bir daha İslam'a girmişti. Muâviye b. Ebî Süfyân ile Hanzalatu'l-Üseydî de kâtiplik yapanlar arasındadır.

Atlarının İsimleri

Denildiğine göre, Peygamber (s.a.v.)in sahip olduğu ilk at, Medine'de Fezâre'li bir bedevi araptan 10 ukiye karşılığında edindiği attır. Buna «es-Sekb» adını vermişti. Bu atın sırtında ilk katıldığı gaza Uhud Gazası'dır.

Bir diğer atının adı, Mülâvih olup, Ebû Bürde b. Niyar'ın atı idi.

Onun el-Murteciz diye bilinen bir atı da vardı. Huzeyme b. Sâbit ile görüştüğünde bu atının üzerinde idi. Onun sahibi Mürre oğullarından birisi idi.

Rasûlullah (s.a.v.)ın Lizâz, ez-Zarib, ve el-Lahîf diye bilinen üç tane atı daha vardı. Lizâz adındaki atı ona Mukavkis hediye etmişti. el-Lahîf'i ise, Rabîa b. Ebi'l-Berâ' hediye etmişti. ez-Zarîb'e gelince onu da Ferve b. Amr el-Cüzamî Hz. Peygamber (s.a.v.)e hediye etmişti.

Onun el-Verd adında bir atı daha vardı. Bunu kendisine Temîm ed-Darî hediye etmiş, Peygamber (s.a.v.) de onu Ömer b. el-Hattab'a hibe etmişti. Hz. Ömer ona Allah yolunda binmiş, onun iyi koştuğunu görmüştü.

Onun el-Yâ'sûb diye bilinen bir atının olduğu da söylenmiştir.

Bu isimlerin anlamına gelince:

Es-Sekb: Çok hızlı koşan, koşması dökülen suyu andıran anlamındadır. el-Lahîf: Bu adın verilmesinin nedeni, kuyruğunun uzunluğu idi. Sanki kuyruğu yere sürtülüyor ve yeri örtüyor gibi idi. Lizâz: Güçlü ve kuvvetli olduğundan dolayı ona bu isim verilmişti. ez-Zarîb: Huyunun sert olması dolayısıyla bu isim verilmişti. Küçük dağlara da aynı isim verilir. el-Murtecez: Sesinin güzelliği dolayısıyla ona bu isim verilmişti. Ya'sûb: Atlarının en güzeli olduğu için ona bu isim verilmişti. Çünkü Ya'sûb başkan demektir. (Erkek arıya da Arapçada Ya'sûb denir)

Rasûlullah' (s.a.v.)ın Katırları, Merkepleri ve Develeri

İslâm Tarihi'nin kaydettiği ilk katır, Düldül'dür. Onun Hz. Peygamber (s.a.v.)e beraberinde adı Ufayr olan bir merkep ile birlikte Mukavkis hediye etmişti. Bu katır Muâviye zamanına kadar yaşamıştı.

Ferve b. Amr da ona adı Fadda olan bir katır hediye etmiş, Hz. Peygamber (s.a.v.) de onu Hz. Ebû Bekir'e hibe etmişti. Onun Ya'fur adındaki merkebi Vedâ Haccı'ndan sonraya kadar yaşamıştır.

Develerine gelince: Onun el-Kasva adında bir devesi vardı. Ebû Bekir'den dörtyüz dirhem karşılığında satın alıp hicret esnasında üzerine bindiği deve budur. Bu deve el-Hureyşoğullarının develerinden idi. Bir süre hayatta kalmıştır. el-Adba' ile el-Ced'â' diye bilinen de odur. İbn'ül-Müseyyeb onun kulağının bir tarafında yarık olduğunu söylemiş ise de kulağında herhangi bir yarıklık olmadığı da söylenmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)e ait dişi develere gelince, onun ormanda yirmi tane dişi devesi vardı. Talan edilen develer bunlardır. Her akşam bu develerin sütü Hz. Peygamber (s.a.v.)in hanımlarına getirilirdi. Onun pek çok sağmal devesi vardı. el-Hasnâ, es-Semrâ, es- Sa'diyye, el-Bağûm, el-Yesire, er-Rayya, Mühre ve eş-Şakrâ' bunlardandır.

Hz. Peygamber (s.a.v.)e verilen Meniha (yani kılı, sütü ve yavruları kendisine bağışlanmak üzere verilmiş her türlü sağmal hayvan) a gelince: Onun yedi tane koyun Menihası vardı. Bunlar Acve, Zemzem, Sukyâ, Bereke, Verese, Atlâl ve Atrâf adlarında idiler. Keçi menihalarına gelince, bunlar da yedi tane idiler. Ve bunları Um Eymen'in oğlu Eymen otlatırdı.

Bu isimlerin anlamına gelince, Ufayr: Tam beyaz olmayan anlamındaki el-A'fâr'ın küçültülmüş ismidir. Onun eşeğinin adı Yâ'fur da aynı kökten gelmiştir. el-Biğâm: Devenin çıkardığı ses demektir. el-Bağûm da aynı kökten gelir. Diğer isimleri ise, açıklamaya gerek yoktur.

Rasûlullah (s.a.v.)ın Silâhlarının İsimleri

Onun Zülfikâr (Zülfekâr) adında bir kılıcı vardı. Bedir Günü onu ganimet almıştı. Bu kılıç daha önce Münebbih b. el-Haccâc'ın idi. Başkasının olduğu da söylenmiştir. Kaynukaoğullarından üç tane kılıç ganimet almıştır. Bunlardan biri Kala'î bir kılıç, diğeri Bettâr, diğeri de el-Hayf diye anılan kılıçlardır. Onun el-Mühzem ve Resûb adında kılıçları da vardı. Medine'ye geldiğinde iki tane kılıcı vardı. Bunlardan el-Adab diye bilinen kılıcı ile Bedir Gazvesi'ne katılmıştır.

Peygamberimizin üç tane mızrağı ve üç tane yayı vardı. Bu yaylardan birisinin adı er-Ravha diğerinin adı el-Beyda' idi. Neb' ağacından olan yayın adı ise es-Safra idi.

Hz. Peygamber (s.a.v.)in es-Sâ'diyye ve Fıdda diye bilinen iki zırhı vardı. Bu sonuncusunu Kaynuka Oğulları'ndan ganimet almıştı. Onun Uhud günü Fıdda ile birlikte üst üste giydiği ve Zâtu'l-Füdûl diye bilinen bir zırhı da vardı.

Hz. Peygamber (s.a.v.)in üzerinde bir koç başı timsali bulunan bir kalkanı vardı. Rasûlullah (s.a.v.) bundan pek hoşlanmamıştı. Sabah olduğunda Aziz ve Celil olan Allah'ın kudretiyle giderilmiş olduğunu gördü.

Bu isimlerin anlamına gelince; Zülfekar adındaki kılıca, içindeki bir çukur dolayısıyla bu ad verilmiş idi. Mihzem: Kesici demektir. Resûb: içerilere kadar işleyip orada kalan demektir.

HİCRETİN ONBİRİNCİ YILI (29 Mart 632-17 Mart 633) OLAYLARI

Bu senenin Muharrem (29 Mart-27 Nisan 632) ayında Peygamber (s.a.v.) Şam bölgesine bir ordu hazırladı. Ordunun komutanı, azadlı kölesi Zeyd'in oğlu Üsâme idi. Üsâme'ye Filistin bölgesinin el-Belkâ' ve ed-Dârûm diye bilinen yerlerinin iç taraflarına kadar atlılarıyla birlikte girmesini emretti. Münâfıklar onun komutanlığı hakkında ileri-geri konuşarak: «Muhâcirlerle Ensâr'ın ileri gelenlerinin başına bir çocuğu komutan tayin etti.» Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): «Siz onun komutanlığını tenkid ettiğiniz gibi bundan önce babasının komutanlığını da tenkid etmiş idiniz. Gerçek şu ki: O, komutanlığa layıktır. Nitekim babası da komutanlığa lâyıktı.» Üsâme ile birlikte Ebû Bekir ile Ömer'in de aralarında bulunduğu ilk muhâcirler de vardı. İnsanlar bu durumda iken, Rasûlullah (s.a.v.)ın hastalığı başgösterdi.

RASÛLULLAH (s.a.v.) IN HASTALANMASI VE VEFÂTI

Rasûlullah (s.a.v.)ın hastalığı Sâfer (28 Nisan-26 Mayıs 632) ayının son günlerinde Zeyneb bint Cahş'ın evinde iken başladı. Hastalığı Meymûne'nin evinde olduğu sırada şiddetleninceye kadar hanımlarının evlerine sırayla gitmeye devam etti. Hanımlarını toplayıp Hz. Âişe'nin evinde hastalığını geçirmek için onlardan izin istedi. Bu sırada Yemen'de el-Esved el-Ansî'nin, Yemen'de Müseylime'nin, Esedoğulları arasında Tulayha'nın, Sümeyra denilen yerde de bir grup askerin toplanıp karşı çıktığı haberleri gelmeye başladı. İleride Allah'ın izniyle bunların haberlerinden söz edilecektir.

Rasûlullah (s.a.v.)ın hastalığı ve el-Esved el-Ansî ile Müseylime'nin haberleri dolayısıyla Üsâme'nin yola koyulması gecikti. Peygamber (s.a.v.) başı ağrıdığından başını bağlayarak çıkıp şunları söyledi: «Ben rüyada iki kolumda altından iki bilezik gördüm. Bunlara üfleyince ikisi de uçup gitti. Ben bunları Yemâme ile San'a'nın yalancıları olmakla yorumladım.» Daha sonra Üsâme Ordusunun yola koyulmasını emredip: «Allah peygamberlerinin kabirlerini namaz kılacak yer edinenlere lânet etsin» diye buyurdu.

Üsâme yola çıkıp askerler el-Curf denilen yerde konakladı ve herkes ağırdan almaya başladı. Rasûlullah (s.a.v.) ağırlaştığı halde hastalığının şiddeti onu Allah'ın emrini uygulamaktan geri bırakmadı. Bu nedenle Ensâr'dan bir gruba Esved'in durumu ile ilgili olarak haber gönderdi. Esved, Rasûlullah (s.a.v.) henüz hayatta iken ve vefatından bir gün önce öldürüldü. Rasûlullah (s.a.v.) çeşitli kimselere haber gönderip çevrelerinde bulunan mürtedlerle cihad etmeyi teşvik ediyordu.

Rasûlullah (s.a.v.)ın azadlısı Ebû Müveyhibe der ki: «Rasûlullah (s.a.v.) bir gece beni uyandırıp bana dedi ki: «Ben el-Bâki'de medfûn vefât etmiş olanlara istiğfâr etmekle emrolundum. Benimle gel.» Bunun üzerine kalkıp onunla gittim. Onlara selâm verdikten sonra: «İçinde bulunduğunuz durumdan dolayı sizlere ne mutlu, fitneler karanlık gecelerin parçaları gibi gelmeye başladı.» dedikten sonra şunları ekledi: «Bana yeryüzünün hazinelerinin anahtarları ve yeryüzünde ebediyyen kalmak verildikten sonra cennet de sunuldu. Daha sonra bunlar ile Rabbime kavuşmak arasında serbest bırakıldım. Ben de Rabbime kavuşmayı seçtim.» Daha sonra Bâkî'de bulunanlara istiğfar ettikten sonra ayrıldı. Ve vefâtı ile sonuçlanan hastalığı başladı.»

Hz. Âişe der ki: Bâkî'den döndükten sonra başımın ağrıdığını ve benim: "Vah başım" diye söylenmekte olduğumu görünce: «Hayır ya Âişe, Allah'a yemin ederim asıl benim başım ağrıyor» diye buyurduktan sonra şunları söyledi: «Sen benden önce vefat etsen ben de senin cenaze işlerini üzerime alıp seni kefenlesem, namazını kılıp sonra da defnetsem senin ne zararın olur?» deyince, ben kendisine: «Öyle mi Allah'a yemin ederim bunu yapacak olsan evine döner ve sen hanımlarından birisiyle başbaşa bir yana çekilirsin» deyince gülümsedi. Daha sonra hastalığı artıp ve benim evimde hastalığını geçirdi.

Birgün evden dışarıya iki adam arasında çıktı. Bunlardan birisi Hz. Abbâs'ın oğlu el-Fadl diğeri ise, Hz. Ali idi. el-Fadl der ki: Onu minber üzerinde oturuncaya kadar çıkardım. Allah'a hamd etti. Peygamber (s.a.v.)in ilk konuştuğu şey, Uhud'da bulunanlara ve şehid olanlara duâ etmek; onlara çokça duâ ve istiğfarda bulunmak oldu. Daha sonra şöyle buyurdu. «Ey insanlar, sizin aranızda bana birtakım haklar geçmiş bulunuyor. Her kimin sırtına durmuş isem, işte sırtım gelsin aynı şekilde kısas yapsın. Her kimin namus ve şerefine dil uzattıysam işte benim namus ve şerefim gelsin ondan öcünü alsın. Her kimin malından birşey aldıysam işte malım gelsin ondan alsın. Ben ona düşmanlık ederim diye asla çekinmesin. Çünkü bu benim yapabileceğim birşey değildir. Şunu biliniz ki benim en sevdiğim kişi bende hakkı varsa hakkını alan ya da helâl eden kişidir. Böylelikle ben nefsim rahat ve huzur içerisinde Rabbime kavuşmuş olurum.»

el-Fadl anlatmaya devamla: Daha sonra minberden indi ve öğle namazını kıldırdıktan sonra tekrar minbere çıkıp birinci defa söylediklerini tekrarladı. Bu sefer adamın birisi ondan üç dirhem alacağının olduğunu söyleyince, onun karşılığını ona verdik ve şöyle buyurdu: «Ey insanlar, kimin yanında ödenmesi gereken bir hak varsa dünyada utanırım, demesin. Şunu biliniz ki dünyada teşhir olup utanmak, âhirette teşhir olup utanmaktan daha önemsizdir.» Daha sonra Uhud'da şehid olanlara dua etti ve onlara istiğfarda bulunduktan sonra şöyle buyurdu: «Allah bir kulu dünya ile kendi katındakinden birisini seçmek konusunda serbest bıraktı. Bu kul Allah'ın yanında olanı seçti.» Bunun üzerine Ebû Bekir ağladı ve: «Canlarımız, babalarımız sana feda olsun» diye cevap verdi. Rasûlullah (s.a.v.): «Mescide açılan bütün kapılar, Ebû Bekir'in kapısı dışında hep kapansın, ben benim yanımda sohbetinde ondan daha faziletli bir kimse bilmiyorum. Ben şayet bir dost edinecek olsaydım Ebû Bekir'i dost edinirdim. Fakat İslâm kardeşliği önde gelir.» Daha sonra Ensâr hakkında vasiyette bulunarak: «Ey muhâcirler topluluğu, siz artmaya başladınız. Ensâr ise çoğalmaz oldu. Ensâr benim sığındığım sığınak oldu. Onların kerim olanlarına ikramda bulunun, kusur işleyenlerinin kusurlarını bağışlayın.»

İbn Mes'ûd der ki: «Peygamberimiz, sevgilimiz, kendisinin vefâtını vefâtından bir ay önce haber verdi. Ayrılık yaklaştığında bizi Âişe'nin evinde toplayarak bize ısrarlı ısrarlı baktı ve iki gözü yaşardıktan sonra şöyle buyurdu: «Sizlere, hepinize merhaba, Allah size uzun ömürler versin. Allah sizlere merhamet buyursun. Allah sizleri himayesine alsın. Allah sizleri korusun. Allah sizleri yüceltsin. Allah sizleri muvaffak kılsın. Allah sizleri (her türlü kötülükten) salim kılsın. Allah sizleri (amellerinizle) kabul buyursun. Ben sizlere Allah'tan müttaki olmanızı tavsiye ediyorum. Sizleri de Allah'a ısmarlıyorum. Sizin üzerinize onu vekil bırakıyorum. Sizleri onun eline teslim ediyorum. Ben, size O'nun tarafından gönderilmiş, azabıyla korkutucu (nezir), rahmetiyle müjdeliyici (beşîr)im: Allah'ın kulları arasında ve onun ülkesinde Allah'a karşı büyüklük taslamayınız. Şunu biliniz ki O, hem bana hem de sizlere: **«İşte âhiret yurdu, Biz Onu yeryüzünde ne üstünlük taslamak ne de fesat çıkartmak istemeyen kimselere nasip ederiz. (Güzel akıbet) müttakilerindir»** (El-Kasas, 28/83), diye buyurmaktadır.» Bu sefer biz ona: «Eceliniz ne zaman?» diye sorunca, kendisi: «Ayrılık yaklaştı, dönüş Allah'a, Sidretü'l-Müntehâ'ya, er-Refîk'l-A'lâ'ya ve Cennet'ul-Me'vâ'yadır» diye buyurunca bizler: «Seni kimler yıkasın?» diye sorunca, kendisi: «Ehlim» diye buyurdu. Bu sefer bizler: «Seni neyle kefenleyelim?» diye sorduk. Kendisi: «Elbiselerimle veya beyaz renklilerle» diye cevap verdi. «Senin namazını kim kıldırsın?» diye sorunca, O: «Biraz yavaş olunuz, Allah siz-

lere mağfiret buyursun ve peygamberinin yerine sizlere hayır mükâfat versin.» diye buyurunca, biz de ağladık, kendisi de ağladı. Daha sonra şöyle buyurdu: «Beni kabrimin kenarında, sedirimin üzerine bırakınız. Daha sonra Cebrâîl, İsrâfîl, Mikâîl ve ölüm meleğinin diğer meleklerle birlikte namazımı kılmaları için yanımdan bir süre çıkın. Arkasından benim yanıma grup grup girerek, namazımı kılın ve beni tezkiye ile veyahut da bir gürültü yapmakla rahatsız etmeyiniz. Benden sizlere selâm olsun. Ashabımdan hazır bulunmayanlara da benim selâmımı iletin. Dinim üzere sizlere tabi olanlara da selâmımı söyleyiniz.»

İbn Abbâs anlatıyor: «Perşembe günü, o perşembe günü neydi? -Dedikten sonra, gözyaşları yanaklarına aktı.- O gün Rasûlullah (s.a.v.)ın hastalığı ve ağrıları artmıştı. Şöyle buyurdu: «Bana bir kalem ile bir beyaz kâğıt (veya üstüne yazı yazılan herhangi bir şey), getirin ona birşey yazacağım, benden sonra ebediyyen sapıtmazsınız.» Bu sefer yanında bulunan sahabiler arasında anlaşmazlık çıktı. -Halbuki hiçbir peygamberin huzurunda anlaşmazlık çıkmaması gerekir.- Onlardan kimisi: «Rasûlullah (s.a.v.) hastalığının etkisiyle böyle konuşuyor» dedi. Fakat bu konuda yazsın veya yazmazsın diyenler arasındaki tartışma uzayıp gidince, Hz. Peygamber (s.a.v.): «Beni kendi halime bırakınız. Benim bu durumum sizin beni kendisine çağırdığınız şeyden hayırlıdır.» Daha sonra üç husus vasiyet etti: (Birincisi) Müşrikler Arap yarımadasından çıkartılsın; ikincisi, gelen heyetlere kendisi nasıl karşılık ve hüsnü kabul gösteriyorsa onun gibi davranılsın.» Üçüncüsünde ise, (İbn Abbâs'ın kendisi) kasti olarak sustu. Ya da: «Unuttum» dedi.

Ali b. Ebî Tâlib, hastalığı esnasında Rasûlullah (s.a.v.)ın yanından çıkınca, ona: «Rasûlullah (s.a.v.) bugün nasıl?» diye sorulunca, Hz. Ali: «Allah'a hamdolsun şifa buldu.» diye cevap verince, Hz. Abbâs onun elinden yakalayarak şunları söyledi: «Sen, üç gün sonra (başkasının) asasına (yani otoritesine) köle olacaksın. Gerçek şu ki, Rasûlullah (s.a.v.) bu hastalığından yakında vefât edecektir. Ben, Abdulmuttaliboğullarının yüzünden ölümlerinin yaklaştıklarını bilirim. Bunun için Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına git ve ona bu işin (yönetimin) kimler arasında olacağını soruver. Eğer bizde ise bunu bilmiş oluruz. Bizden başkalarında olursa ona emreder ve hakkımızda tavsiyede bulunur» deyince, Hz. Ali şöyle dedi: «Eğer biz bunu Rasûlullah (s.a.v.)a soracak olur ve o da bunu bizden men edecek olursa, bu sefer insanlar ebediyyen bize bunu vermeyecektir. Allah'a yemin ederim ki, bunu Rasûlullah (s.a.v.)a ebediyyen sormayacağım.»

Daha kuşluk sıcağı artmadan Rasûlullah (s.a.v.) vefat etti.

Hz. Âişe anlatıyor: «Esmâ bint Umeys onun hastalığı zatülcenb'den

başka birşey değildir ona bunun için ağzından keşke ilâç verseniz» dedi. Onun dediğini yaptılar. Ayılıp kendisine gelince: «Niye bunu yaptınız?» diye sorunca etrafındakiler: «Biz senin zatülcenb olduğunu zannettik» deyince, Hz. Peygamber (s.a.v.): «Allah bana böyle bir hastalık musallat edecek değildir» dedikten sonra şöyle devam etti: «Şu anda burada hazır olanların hepsine amcam dışında ilaç içiriniz.» O esnada Abbâs hazır bulunuyordu. Onun dediğini yaptılar.

Üsâme der ki: «Rasûlullah (s.a.v.) ağırlaşınca, ben ve bareberimdekiler Medine'ye geri gelerek onun yanına girdiğimizde susmuş ve konuşmuyordu. Elini göğe doğru kaldırıyor, sonra da üzerime bırakıyordu. Bana duâ etmekte oldğunu anladım.» Âişe der ki: «Ben Rasûlullah (s.a.v.) çokça: «Muhakkak Allah hiçbir peygamberin canını onu muhayyer bırakmadıkça kabz etmez» derdi. Hz. Âişe (r.a.) devam ederek: «Onun vefatı yaklaştığı sırada söylediği son sözleri: «er-Refiku'l-A'lâyı tercih ederim» oldu. Bunu işitince: «Buna göre Allah'a yemin ederim O bizi seçmiyor» dedim ve onun muhayyer bırakıldığını bildim.»

Hastalığı çoğalınca Bilâl ona namaz vaktinin girdiğini haber verdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) O: «Ebû Bekir'e söyleyiniz, müslümanlara namaz kıldırsın» diye buyurunca, Hz. Âişe, şu hususları ileri sürdüğünü anlatır: «O, çok ince kabli bir insandır, O senin bulunduğun makama geçecek olursa bunun altından kalkamaz.» Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): «Ebû Bekir'e emrediniz insanlara namaz kıldırsın» diye buyurdu. Ben bir öncekinin benzerini tekrarlayınca, kızdı ve: «Sizler Yûsuf'a da eziyet etmiştiniz. Ebû Bekir'e emrediniz insanlara namaz kıldırsın.» Bunun üzerine Ebû Bekir mihraba geçti. Namaza başladığında Rasûlullah (s.a.v.); kendisinde nisbeten bir hafifleme gördüğünden iki kişinin yardımı ile (mescide) çıktı. Ebû Bekir'e yaklaştığında Ebû Bekir geri çekildi. Fakat ona: «Olduğun yerde kal» anlamına bir işarette bulundu. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.) Ebû Bekir'in yanında otururak namaz kılmaya başladı. Böylelikle Ebû Bekir, Hz. Peygamber'e, diğer insanlar da Ebû Bekir'e uyarak namazlarını kıldılar. Ebû Bekir müslümanlara onyedi vakit namaz kıldırdı. Üç gün namaz kıldırdığı da söylenmiştir. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.) vefât ettiği günü sabah namazında insanların arasına çıktı. İnsanlar, Rasûlullah (s.a.v.)ı bu halde gördüklerinden dolayı neredeyse sevinçlerinden namazlarını şaşıracaklardı. Rasûlullah (s.a.v.) da onları namazda gördüğünden dolayı sevinçten gülümsedi. Daha sonra geri döndü, insanlar da Rasûlullah (s.a.v.)ın ağrılarının geçtiğini düşünerek dağıldılar. Ebû Bekir de es-Sunh'daki evine döndü. Âişe der ki: «Ben, Rasûlullah: (s.a.v.)ı vefat ederken gördüm. Yanında su dolu bir kâse gördüm. Elini o kâsenin içerisine sokuyor daha

sonra yüzüne suyu sürerek: «Allah'ım, ölüm sekeratına karşı sen bana yardımcı ol» diyordu.

Daha sonra Ebû Bekir aile halkından birisi elinde bir misvak olduğu halde içeri girdi. Misvaka baktığı zaman onun misvak istediğini anladım. Onu alıp yumuşattıktan sonra kendisine verdim. Onunla dişlerini fırçaladıktan sonra elinde bıraktı, daha sonra benim kucağımda ağırlaşmaya başladı.» Hz. Âişe anlatmaya devam ediyor: «Ben yüzüne bakmaya başladım. Gözlerinin kaydığını ve: «Hayır Refîk-i a'lâ'yı istiyorum» dediğini ve sonra da ruhunun kabzedildiğini gördüm. Hz. Âişe der ki: O, başı benim boynumla göğsüm arasında olduğu halde vefat etti. Aklım ermediği ve yaşım küçük olduğu için Rasûlullah (s.a.v.) benim kucağımda ruhu kabzedildiği halde başını bir yastık üzerine koyduktan sonra ben de diğer kadınlarla birlikte yüzüme yanağıma vurup ağlamaya koyuldum.»

Rasûlullah (s.a.v.)ın ağrıları çoğalıp vefatı yaklaşınca, eliyle su alıp yüzüne serpiyor ve: «Ah bu ızdırabım» diyordu. Hz. Fâtıma da: «Ah babacığım senin duyduğun ızdırap dolayısıyla benim ızdırabım da ne kadar büyüktür» diye cevap veriyor; Rasûlullah (s.a.v.) da ona şöyle karşılık veriyordu: «Artık bugünden sonra senin baban için hiçbir ızdırap yoktur.» Rasûlullah (s.a.v.) onun korku ve üzüntüsünün fazlalığını görünce, kendisine yaklaşmasını isteyip ona gizlice bir şey söyledi. Bunun üzerine Hz. Fâtıma ağladı. Daha sonra ona bir daha gizli birşey söyleyince, bu sefer güldü. Rasûlullah (s.a.v.) vefat edince, Hazreti Âişe ona bunun sebebini sordu. Hz. Fâtıma: «Bana vefat edeceğini haber verince ağladım. Daha sonra aile efradı arasında kendisine ilk olarak benim kavuşacağımı haber verdi, bunun üzerine de güldüm.» Onun şöyle söylediği de rivayet edilmiştir: «Sonra bana ikinci defa gizlice birşeyler söyledi. Ve bana benim cennet kadınlarının hanımefendisi olduğumu söyleyince, güldüm.»

Rasûlullah (s.a.v.) Rabîülevvel ayının onikinci (7 Haziran 632) Pazartesi günü vefat etmiş, ertesi günün ortalarında defnedilmiştir. Yine bazılarına göre onun Rebîülevvel ayının bitmesine iki gün kala ve Pazartesiye rastlayan gün ortasında vefat etmiştir.

Vefât ettiğinde, Ebû Bekir, es-Sunh'daki evinde bulunuyordu. Ömer ise onun yakınında idi. Vefât ettiğinde Ömer ayağa kalkarak: «Münâfıklardan bir takım kimseler Rasûlullah (s.a.v.)ın vefat ettiğini ileri sürüyorlar. Halbuki Allah'a yemin ederim muhakkak ki O, vefat etmemiştir. Bilâkis İmrân'ın oğlu Musa'nın gidişi gibi Rabbinin katına gitmiştir. Allah'a yemin ederim Rasûlullah (s.a.v.) kesinlikle geri dönecek ve kendisinin vefat ettiğini ileri süren bir takım adamların ellerini ve ayaklarını kesecektir» diyordu. Ömer bu şekilde insanlarla konuşurken Ebû

Bekir çıkageldi. Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına girdi. Hz. Peygamberin evin bir tarafında üzeri örtülü durduğunu gördü. Yüzünü açtı, sonra onu öptü ve: «Anam babam sana feda olsun hayatını da güzel, ölümün de. Allah'ın sana tatmayı yazmış olduğu ölümü tadmış bulunuyorsun» diyerek tekrar örtüyü yüzüne örttü ve dışarıya çıktı. Ömer hâlâ konuşmasına devam ediyordu. Susmasını emrettiyse de susmadı. Bu sefer Ebû Bekir halka doğru yürüdü. Halk onun sözlerini işitince, Ömer'i bırakıp ona doğru gelmeye başladılar. Hz. Ebû Bekir Allah'a hamd ve sena ettikten sonra: «Ey insanlar, kim Muhammed'e ibadet ediyor idiyse, gerçek şu ki Muhammed ölmüş bulunuyor. Kim de Allah'a ibadet ediyorsa gerçek şu ki Allah hay'dır ve ölmez.» dedikten sonra şu meâldeki âyeti okudu: **«Muhammed ancak bir Rasûl'dür. Ondan önce pekçok Rasûl'ler gelip geçmiştir. Eğer ölecek ya da öldürülecek olursa sizler ökçelerinizin üzerine gerisin geri mi dönceceksiniz? (Şunu biliniz ki) kim ökçelerinin üzerine gerisin geri dönerse Allah'a hiçbir şey ile zarar veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.»** (Âlu İmrân, 3/144). Ravi der ki: Allah'a yemin ederim insanlar bu âyeti sanki ilk olarak ondan işitiyorlar gibi idiler. Ömer de şöyle der: «Allah'a yemin ederim bunu işitir-işitmez bacaklarımın dermanı kesildi. Ayaklarım beni taşımaz oldu ve yere düştüm. Rasûlullah (s.a.v.)ın vefat etmiş olduğunu da böylece öğrenmiş oldum.»

Rasûlullah (s.a.v.)ın vefat haberi Mekke'ye ulaştığında Mekke'nin başında Rasûlullah (s.a.v.)ın valisi sıfatıyla Attâb b. Esîd b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye valilik görevi yapmakta idi. Attâb gizlendi, Mekke de çalkalandı. Mekke'liler az kalsın irtidad ediyordu. Bunun üzerine Süheyl b. Amr, Kâbe'nin kapısına dikilerek Mekke'lilere seslendi. Hepsi etrafında toplandıktan sonra şöyle söyledi: «Ey Mekke halkı, en son müslüman olanlar ve ilk olarak irtidad edenler olmayın. Allah'a yemin ederim Allah bu işi Rasûlullah (s.a.v.)ın belirttiği gibi tamamlayacaktır. Ben, kendisini benim şu bulunduğum yerde ve tek başına şöyle derken görmüştüm: «Benimle birlikte Lâilâhe illâllah deyiniz. Bütün araplar size boyun eğeceği gibi arap olmayanlar da size cizye ödeyecektir. Allah'a yemin ederim Kisrâ'nın ve Kayser'in hazinelerini Allah yolunda harcayacaksınız.» İşte kimisi bununla alay etti, kimisi bu sözleri tasdik etti. Sonunda şu gördükleriniz oldu. Allah'a yemin ederim bundan sonra da geri kalanlar kesinlikle gerçekleşecektir.» Bunun üzerine Mekke halkı irtidad etmekten vazgeçti.

İşte Süheyl b. Amr, Bedir savaşında esir alındığında, Rasûlullah (s.a.v.)ın Ömer b. el-Hattâb'a: «Süheyl'in övünülecek bir şekilde bir iş göreceğini» zikrettiği makam budur. Bunu Bedir savaşından söz ederken anlatmış idik.

SAKİFE OLAYI VE EBÛ BEKİR (r.a.) İN HALİFELİĞİ

Rasûlullah (s.a.v.) vefât edince, Ensâr, Sâideoğulları Sakifesinde Sa'd b. Ubâde'ye bey'atte bulunmak üzere toplantılar. Onların bu durumunun haberi Hz. Ebû Bekir'e ulaşınca, beraberinde Hz. Ömer, ile Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh olduğu halde onların bulunduğu yere gitti. Onlara: «Bu ne oluyor?» diye sorunca, Ensâr: «Bizden bir emir, sizden de bir emir olsun» dediler. Hz. Ebû Bekir: «Emirler bizden vezirler de sizdendir» diye cevap verdikten sonra şunları söyledi: «Ben sizlere Ömer ile bu ümmetin emini olan Ebû Ubeyde'den birisini tavsiye ediyorum.» Bunun üzerine Hz. Ömer: «Peygamber (s.a.v.)in öne geçirdiği iki ayağı, hanginiz gönül hoşluğuyla geride bırakabilir?» diye bir soru ortaya attı. Ve arkasından Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'e bey'at ediverdi. Arkasından diğer müslümanlar da bey'atte bulundular.

Ensâr veya onlardan biri: «Bizler Ali'den başkasına bey'at etmeyiz» dediler.

Hz. Ali ile Hâşimoğulları, Zübeyr ve Talha bey'atten geri kaldılar. Hattâ Zübeyr şunları söyledi: «Ben, Ali'ye bey'at edilmedikçe kılıcımı kınıma sokmayacağım.» Bunun üzerine Hz. Ömer: «Onun kılıcını alınız ve taşa çalınız.» diyerek onların bulundukları yere gitti ve bey'at etmek konusunda onları teşvik etti.

Denildiğine göre, Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir'e bey'at edildiğini haber alınca, altında pantolonu ve üstünde de ridası bulunmayan bir gömlek ile alelacele çıkıp Hazreti Ebû Bekir'e bey'at etti. Daha sonra kendi pantolon ve ridasını isteyerek örtündü.

Fakat doğrusu Hz. Ali'nin ancak altı ay sonra bey'at ettiği şeklindedir. Doğrusunu Allah bilir.

Yine denildiğine göre, halk Ebû Bekir'e bey'at etmek üzere bir araya geldiğinde, beri taraftan Ebû Süfyân şunları söyleyerek geliyormuş: «Ben öyle bir toz ve duman görüyorum ki bunu ancak kan dindirebilir. Ey Abdumenâf soyundan gelenler, Ebû Bekir nasıl olur da sizin işlerinizi çekip çevirebilir? O, iki mustaz'af, o iki sıkıntı çekmiş kişi olan Ali

ile Abbâs nerede? Niye bu iş Kureyş'in en az kalabalık ailesine veriliyor?» dedikten sonra Hz. Ali'ye dönüp: «Uzat elini sana bey'at edeyim. Allah'a yemin ederim, sen dilersen burayı ona karşı süvari ve piyadelerle doldururum.» demişti. Fakat Hz. Ali bu görüşünü kabul etmeyip onu azarlayarak şöyle dedi: «Allah'a yemin ederim, sen bununla ancak fitneyi körüklemeyi arzuluyorsun. Allah'a yemin ederim, sen uzun bir süre İslâm için kötülük istemiş bir kimsesin. Bizim senin nasihatına ihtiyacımız yoktur.»

İbn Abbâs der ki: «Ben Abdurrahmân b. Avf'a Kur'ân'dan bazı âyetlerini öğretiyordum. Ömer Haccetti. Biz de onunla birlikte haccettik. Abdurrahman bana: «Bugün mü'minlerin emîrini Minâ'da gördüm. Adamın birisi ona; şunları söyledi: 'Ben filân kişinin: 'Ömer ölürse filân kişiye bey'at edeceğim' dediğini işittim, dedi. Bunun üzerine Ömer: 'Ben akşam herkesin ortasına dikilip onları bu insanların elinden haklarını gaspetmeyi arzulayan bu kişilerden sakınmak üzere uyaracağım' dedi. Bunun üzerine ben şöyle söyledim: 'Ey mü'minlerin emîri, hacc mevsiminde insanların sıradan olanları, ağızları kalabalıkları bir araya getirir. Ve senin meclisinde bunlar çoğunluğu teşkil edecektir. O bakımdan korkarım ki sen bir söz söylersin onlar onu anlamaz ve bellemezler. Bundan da olumsuz bir anlamlar çıkartırlar. Bu bakımdan Medine'ye gelinceye kadar bekleyiver. Orada Rasûlullah (s.a.v.)ın ashabıyla beraber kalırsın. Ne demek istiyorsan onlara söylersin. Onlar da senin sözlerini iyice bellerler.' dedim. Bu sefer kendisi: 'Allah'a yemin ederim o takdirde Medine'de yapacağım ilk konuşmada bundan söz edeceğim.' dedi.»

İbn Abbâs devamla der ki: Medine'ye vardığımda cuma günü Abdurrâhman b. Avf'ın bana söyledikleri dolayısıyla erkenden gittim. Ömer minbere oturduktan sonra Allah'a hamd ü senâ etti ve Recim ile onunla ilgili âyetin Kur'ân'dan neshedildiğini belirttikten sonra şunları söyledi: «Sizin aranızdan bir kimsenin: «Emîru'ül-Mü'minin ölecek olursa filâna bey'at ederim» dediğini haber aldım. Hiç kimse: «Ebû Bekir'in bey'ati oldu bittiye gelmiştir» diye düşünmesin. Evet, böyle bir fitne vardı. Fakat, Allah onun kötülüğünden bizleri korudu. Aranızda Ebû Bekir gibi önünde boyunların kıl gibi inceleceği hiçbir kimse yoktur. Rasûlullah (s.a.v.) vefat ettiği zaman bizim en hayırlımız o idi. Ali ile Zübeyr ve onlarla beraber olanlar Fâtıma'nın evinde bizden geri kaldılar. Aynı şekilde Ensâr da bizden geri kalmıştı. Muhâcirler, Ebû Bekir'in yanına gelip toplandı. Ben kendisine, «Haydi seninle birlikte Ensâr kardeşlerimizin yanına gidelim» dedim. Hep birlikte onların bulundukları yere doğru gittik. Orada Ensâr'dan salih iki adam gördük. Bunlardan bi-

risi Uveym b. Sâide, diğeri ise, Ma'n b. Adiyy idi. Bunlar bizlere dediler ki: «Geri gidiniz ve kendi işinizi kendi aranızda hallediniz.» Ömer devamla: «Bunun üzerine Ensâr'ın yanına git tiğimizde onların Sâideoğulları Sakîfesinde toplanmış olduklarını gördük. Önlerinde sarıp sarmalanmış bir adam vardı. Ben: «Bu kim?» diye sorunca, bana: «Sa'd b. Ubâde biraz hastadır» dediler. Aralarından bir adam kalkıp Allah'a hamdü sena ettikten sonra şunları söyledi: «Bize gelince, biz, Ensâr'ız ve İslâmın askerleriyiz. Sizler ise ey Kureyş'liler, aramızda bulunan bir topluluksunuz. Sizin kavminizden bir grup bizim yanımıza geldiler. Bir de baktık ki onlar bu işi elimizden almak istiyorlar.» O susunca benim Ebû Bekir'in önünde yapmayı tasarladığım bir konuşmam vardı. Fakat ben, ileri atılıp konuşmak isteyince, Ebû Bekir: «Yavaş ol» diyerek ayağa kalktı, Allah'a hamdetti. Benim söylemeyi tasarladığım herbir şeyi teker teker söyledi, hatta daha güzel bir şekilde dile getirdi. Ve şunları ekledi: «Ey Ensâr topluluğu, sizler hangi bir faziletten söz ediyor iseniz, gerçekten ona sahipsiniz. Fakat gerçek şu ki Araplar bu işte ancak Kureyş'e boyun eğerler ve onları tanırlar. Çünkü Kureyş arapların hem soyca hem de bulundukları yer itibariyle en asilleridir. O bakımdan ben sizlere bu iki kişiden birini seçiyorum» diyerek benim ve Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın ellerini tuttu. Allah'a yemin ederim onun bu sözleri dışında hoşuma gitmeyen bir tek sözü yoktu. Gerçekten ileri götürülüp boynumun vurulması, aralarında Ebû Bekir gibi birisinin bulunduğu bir topluluğa baş yapılmak günahından daha hafif gelirdi.

Ebû Bekir sözlerini bitirdikten sonra aralarından birisi kalkarak: «Şimdi ben size bu konuda işi kesin olarak çözüme ulaştıracak bir görüş sunacağım: Bizden bir emir olsun sizden de bir emir» dedi. Bunun üzerine her kafadan bir ses çıkmaya başladı. Anlaşmazlık bir dereceye kadar dinince ben Ebû Bekir'e: «Uzat elini sana bey'at edeyim» dedim. O da elini uzattı, ben de ona bey'at ettim. Daha sonra başkaları da ona bey'at ettiler. Bilâhare Sa'd b. Ubâde'nin yanından geçince aralarından birisi: «Sa'd'ı öldürdünüz» deyince: «Sa'd öldüyse onu Allah öldürmüştür» dedim. Gerçek şu ki Allah'a yemin ederim, biz, Ebû Bekir'e bey'at etmekten daha güçlü bir çözüm bulamadık. Şundan çekindim: Eğer oradan bir bey'at olmaksızın ayrılacak olsaydık, bunlar bizden sonra bir bey'at yapacaklar, bu durumda bizler onlara ya razı olmadığımız şeye rağmen tabi olacağız veyahut da onlara muhalefet edeceğiz, bu sefer ortalığa fesat çıkacaktır.»

Ebû Amre el-Ensârî der ki: «Peygamber (s.a.v.) vefât edince, Ensâr Sâideoğulları Sakîfesinde toplandı. Ve onu başa geçirmek amacıyla da Sa'd b. Ubâde'yi dışarı çıkardılar. Sa'd o sırada hasta bulunuyordu. Al-

lah'a hamd ettikten sonra şunları söyledi: «Ey Ensâr topluluğu, sizin öyle bir geçmişiniz ve üstünlüğünüz var ki, bu, araplardan hiçbir kimseye nasip olmamıştır. Gerçek şu ki Muhammed (s.a.v.) kavmi arasında on yıldan fazla bir süre kalmış bu süre içerisinde onları da'vet etmiş fakat, çok az kimse dışında ona iman eden olmamıştır. Bu bakımdan bu azınlık onu koruyamıyor, dinini himaye edemiyor ve ona isabet edebilecek bir kötülüğü savamıyorlardı. Sonunda Allah sizin faziletli olmanızı murad edince, kerameti size doğru sürükledi. Kendisine ve Rasûlü'ne iman etmeyi ihsan etti. Onu ve arkadaşlarını korumak imkânını size verdi, onu ve dinini yüceltmenize fırsat tanıdı ve sizleri onun düşmanlarına karşı cihâd ettirdi. Böylelikle onun düşmanlarına karşı en çetin kimseler sizler oldunuz. Sonunda Araplar isteyerek ya da istemeyerek Allah'ın emrini kabul ettiler. Uzakta bulunanlar da sizlere küçüle küçüle itaat ettiler. Böylece bütün araplar kılıçlarınız sayesinde Allah'ın Rasûlü'ne boyun eğmiş oldu. Allah onun ruhunu aldığında O, sizden razı ve hoşnuttu. O halde insanlar bir tarafa bu işe kendinizi lâyık görmelisiniz. Çünkü bu onlardan çok sizindir.»

Hep birlikte ona: «Gerçekten bu konuda güzel söyledin ve görüşlerin yerindedir. Biz bu işi sana veriyoruz. Çünkü sen bütün mü'minlerin rahatlıkla kabul edeceği bir kimsesin» dediler. Daha sonra karşılıklı olarak konuşmalara devam ettiler ve şöyle dediler: «Kureyş'ten olan Muhâcirler bu görüşü kabul etmeyip «Bizler muhâcirleriz ve Rasûlullah'ın ilk sahabileri, akrabaları ve onun yakınlarıyız» derlerse diye bir soru ortaya atınca, bunun üzerine onlardan kimileri: «O zaman biz de onlara bizden bir emîr, sizden de bir emîr olsun der ye bunun dışında kesinlikle hiçbir çözüm kabul etmeyiz» deyince, bu sefer Sa'd: «İşte bu ilk çözülmedir» dedi.

Ömer durumu haber alınca, Peygamber (s.a.v.)ın evine vardı. Hz. Ebû Bekir içeride idi. Ona çık, yanıma gel diye bir haber gönderince, Hz. Ebû Bekir„ «Meşgulum» diye bir cevap gönderdi. Bu sefer Hz. Ömer: «Mutlaka senin bulunman gereken bir durum var» deyince, Hz. Ebû Bekir onun yanına çıktı ve ona durumu haber verdi. Bu sefer ikisi hızlıca onların bulundukları yere, beraberlerinde Ebû Ubeyde olduğu halde yola koyuldular.

Ömer der ki: «Biz onların yanına vardığımızda onlara yapmayı tasarladığım bir konuşma vardı. Konuşmak üzere ileri geçmek istediğimde Ebû Bekir beni susturup söylemek istediğim herşeyi söyledi. Allah'a hamdettikten sonra şunları dedi: «Muhakkak Allah bizim aramızda ümmetine şahit olmak üzere bir Râsûl gönderdi. Ki yalnız ona ibadet etsinler, onu tevhid etsinler. Halbuki o vakit onlar Allah'tan başka taş-

tan, ağaçtan yapılmış çeşitli ilahlara tapmakta idiler. Araplar ise atalarının dinini bırakmayı bir türlü hazmedemediler. Allah onun kavminden ilk muhâcirleri onu tasdik etmek ve onu teselli etmek, kavminin onlara çeşitli eziyetlerine ve onları yalanlamalarına karşı sabırlı olmak konusunda özellikle seçti. Bütün insanlar onlara karşı aslanın kükremesini andıran bir şekilde muhalefet etti. Fakat onlar az oldukları için ve insanlar onların dediklerini kabul etmiyorlar diye, yalnızlık duygusuna kendilerini kaptırmadılar. Bu bakımdan onlar bu yeryüzünde Allah'a ilk ibadet edenler ve Allah'a ve Rasûlü'ne ilk iman eden kimseler oldular. Onlar Rasûlullah (s.a.v.)ın dostları ve onun aşiretinin efradıdırlar. O bakımdan ondan sonra bu işte insanlar arasında en çok sahibi olan kimselerdirler. Zalim olanın dışında bu konuda onlarla hiçbir kimse anlaşmazlığa düşmez. Size gelince, ey Ensâr topluluğu, ey dindeki üstünlükleri ve İslâmdaki öncelikleri inkâr edilmeyen kişiler, Allah sizlerin kendi dininin ve Rasûlünün yardımcıları olmanızı diledi. Bu bakımdan onun size hicret etmesini takdir buyurdu. İlk muhâcirler dışında sizin makamınızda bildiğimiz hiçbir kimse yoktur. O bakımdan bizler emîrler, sizler ise vezirlersiniz. Hiçbir istişare siz olmadan yapılmayacağı gibi, siz olmayınca da hiçbir iş kesilip atılmaz.»

Bunun üzerine Hubab b. el-Münzir b. el-Cemûh kalkarak şöyle söyledi: «Ey Ensâr topluluğu, kendi işinize kendiniz sahip çıkınız. İnsanlar sizin gölgenizde bulunuyor. Size karşı gelmeye ve görüşünüzün dışına çıkmaya hiçbir kimse cür'et edemez. Sizler şeref sahibi, sizler kalabalık, sizler koruyabilecek ve sizler güç sahibi kimselersiniz. Herkes sizin ne yapacağınıza bakar. O bakımdan sizler ihtilafa düşmeyiniz. O takdirde sizin işleriniz bozulur. Bunlar sizin de işittiğiniz gibi yüz çeviriyorlar. O halde bizden bir emîr olsun, sizden de bir emîr olsun.»

Bunun üzerine Ömer dedi ki: «Heyhat! Bu imkânsızdır. Çünkü hiçbir dönemde iki kişi birlikte olmamıştır. Allah'a yemin ederim ki, bizim Peygamberimiz sizin dışınızda kalan kimselerden iken, Araplar sizleri başa geçirip emîr yapmaya asla razı olmayacaktır. Fakat buna rağmen Araplar peygamberliğin kendilerinden olduğu kimselerin eline yönetimini vermekten imtina etmeyecektir. Bu konuda bizim delilimiz açık ve diğerlerini çürütücüdür. Biz, onun yakınları ve aşireti olduğumuz halde Muhammed (s.a.v.)in sahip olduğu yönetim otoritesi konusunda bizimle kim çekişmeye girebilir?!»

Bunun üzerine el-Hubâb b. el-Münzir şunları söyledi: «Ey Ensâr topluluğu, ellerinize sahip olunuz. Ve bu adamın ve arkadaşlarının sözlerine kulak asmayınız! Bunlar bu işte sizin payınıza sahip olmak istiyorlar. Onlar bu konuda size karşı gelecek olurlarsa onları buradan dı-

şarı çıkartırsınız. Ve onların başına geçersiniz. Allah'a yemin ederim sizler bu işe onlardan daha çok hak sahibisiniz. Gerçek şu ki, insanlar bu dine sizin kılıçlarınız sayesinde boyun eğmiştir. Ben bu işin yolunu, yordamını çok iyi bilirim. Ben aslanın, inine alışmış olduğu gibi, bu işlere de alışkınım. Allah'a yemin ederim sizler arzu ederseniz, bu işleri başına da dönderebiliriz.»

Bunun üzerine Ömer: «O takdirde Allah seni öldürecektir» deyince, bu sefer el-Hubâb: «Bilâkis seni öldürecektir» diye cevap verdi.

Ebû Übeyde dedi ki: «Ey Ensâr topluluğu, sizler ilk yardım edenlersiniz. Bunun için ilk değiştirenler de olmayınız.» Bunun üzerine Ensâr'dan Nu'mân b. Beşîr'in babası Beşîr b. Sa'd ayağa kalkarak şunları söyledi: «Ey Ensâr topluluğu, Allah'a yemin ederim gerçek şu ki bizler müşriklere karşı yapılan cihadda bir üstünlüğe ve dinde bir önceliğe sahip isek de bundan ancak Rabbimizin rızasını, Peygamberimizin itaatini ve kendimiz için hayırlı işler yapmayı murad etmiştik. Bunları insanlara karşı bir üstünlük aracı olarak kullanmamamız ve bunlarla dünyalık talep etmememiz gerekir. Biliyorsunuz ki, Muhammed (s.a.v.) Kureyştendir. Onun kavminden olanlar ona daha yakındır. Allah'a yemin ederim bu işte onlara karşı geldiğimi Allah görmeyecektir, Allah'tan korkunuz ve onlarla bu konuda anlaşmazlığa düşmeyiniz.»

Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a.) şunları söyledi: «İşte Ömer işte Ebû Ubeyde, arzu ederseniz onlara bey'at ediniz.» Fakat bunun üzerine Hz. Ömer ile Ebû Ubeyde dediler ki: «Allah'a yemin ederiz ki bu konuda biz senin başına emîr olmayız. Çünkü sen muhacirlerin en faziletlisi ve İslâm dininin en değerli buyruğu olan namazda Rasûlullah (s.a.v.)ın halifesinin. Elini uzat da sana bey'at edelim,» dediler. Fakat ona bey'at etmek üzere ilerlerken Beşîr b. Sa'd onlardan daha erken davranıp Hz. Ebû Bekir'e bey'at etti. El-Hubâb b. el-Münzir bunun üzerine ona: «Senin bu yaptığın akrabalığa yakışmaz. Sen, emîrlik konusunda amcan oğluna karşı başkalarını mı yarıştırıyor ve destekliyorsun?» deyince, Beşîr şunları söyledi: «Hayır Allah'a yemin ederim öyle değil, fakat ben bu kimselerin haklı oldukları birşeyden anlaşmazlığa düşmek istemem.» diye cevap verdi.

Evs'liler Beşîr'in yaptıklarını Hazrec'lilerin de Sa'd'ı emîr yapmak istediğini görünce, aralarında Akabe Temsilcilerinden biri olan Üseyd b. Hudayr'ın da bulunduğu halde şöyle söylediler:

«Allah'a yemin olsun eğer Hazrec bu işin başına bir defa geçecek olursa bu konuda onlar ebediyyen sizin üzerinizde olur ve ebediyyen sizin bu işte bir payınız olmaz. Haydi kalkın ve Ebû Bekir'e bey'at edin.»

diyerek ona bey'atte bulundular. Böylelikle Sa'd ile Hazrec'lilerin almış oldukları karar bozulmuş ve insanlar dört bir yandan Ebû Bekir'e bey'at etmeye başlamış oldu.

Daha sonra Sa'd b. Ubâde evine çekildi ve birkaç gün orada kaldı. «Ona herkes bey'at etmiş bulunuyor, sen de bey'at et» diye haber gönderilince, şöyle karşılık verdi: «Allah'a yemin ederim ki hayır, ta ki sizlere torbamdaki okları atıp mızrağımı köreltip kılıcımla da savaşıncaya kadar ve ailemle bana itaat edenlerle birlikte sizinle çarpışıncaya kadar bu iş olmayacaktır. İsterse bütün cinler ve insanlar sizinle birlikte olsun. Ben, Rabbimin önüne çıkarılıncaya kadar size bey'at etmeyeceğim» dedi. Fakat Hz. Ömer: «Bey'at edinceye kadar onu bırakma» dedi. Beşir b. Sa'd şunları söyledi: «O, kızıp köpürdü ve yüz çevirdi. Öldürülünceye kadar size bey'at etmeyecektir. Ayrıca ailesi ve aşiretinden bir grup kimse de öldürülmediği sürece o öldürülecek değildir. Onu bu haliyle bırakmanız size zarar vermez. Çünkü o bir başına bir adamdır.» demesi üzerine onu bıraktılar.

Daha sonra Eslem'liler gelip bey'at ettiler. Böylelikle Hz. Ebû Bekir onlarla daha bir güç kazanmış oldu. Diğer müslümanlar da ondan sonra bey'at ettiler.

Denildiğine göre, Amr b. Hureys, Said b. Zeyd'e: «Ebû Bekir'e ne zaman bey'at edildi?» diye sormuş o da: «Rasûlullah (s.a.v.)ın vefat ettiği günü. Çünkü onlar cemaatsiz olarak bir günün bir kısmı bile kalmaktan hoşlanmadılar» diye cevap verdi.

Zührî der ki: Ali, Hâşimoğulları ve ez-Zübeyr altı ay süreyle Hz. Fâtıma (r.a.) vefât edinceye kadar bey'at etmediler. Onun vefâtından sonra ona bey'at ettiler.

Ebû Bekir'e bey'at edildiğinin ertesi günü minbere oturdu ve bu sefer insanlar ona umumi bey'atte bulundular. Daha sonra bir konuşma yaptı. Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra şunları söyledi:

«Ey insanlar, ben sizlerin en hayırlınız olmadığım halde başınıza geçirilmiş bulunuyorum. İyilik yaparsam bana yardımcı olunuz. Kötülük yaparsam beni doğrultunuz. Doğruluk bir emânettir, yalancılık ise bir hiyanettir. Sizin aranızdaki zayıf bir kimse onun başkasındaki hakkını alıp kendisine verinceye kadar benim yanımda güçlüdür. Güçlü olan bir kimse ise, ondaki başkasının hakkını alıncaya kadar da benim yanımda güçsüzdür. Allah'ın izniyle; aranızda hiçbir kimse cihadı terketmeyecektir. Çünkü cihadı hangi kavim terketmişse mutlaka Allah o kavmi zelil etmiştir. Ben Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ettikçe siz de bana itaat ediniz. Eğer Allah'a ve Rasûlü'ne karşı gelip isyan edersem o zaman benim sizden itaat beklemek hakkım olmaz. Haydi namaza kalkınız. Allah'ın rahmeti üzerinize olsun.»

PEYGAMBER (s.a.v.) İN TECHİZ VE DEFNİ

Hz. Ebû Bekir'e bey'at edilince, bu sefer müslümanlar Rasûlullah (s.a.v.)ın techiz edilmesi işine yöneldiler. Ve salı günü defn edildi. Üç gün defnedilmeksizin kaldığı da söylenmiş ise de birinci görüş daha sıhhatlidir. Onun gaslini yapanlar, Hz. Ali, Abbâs ile onun iki oğlu el-Fazl ve Kusem, Üseme b. Zeyd ile Rasûlullah (s.a.v.)ın azadlı kölesi Şukrân idi. Ayrıca, Ensâr'dan Evs b. Havlî de onlarla birlikte idi. Evs, Bedir savaşına katılmış bir kişi idi. Abbâs ve iki oğlu Hz. Peygamber (s.a.v.)i çeviriyor, Üsâme şe Şukrân su döküyor, Hz. Ali ise onu yıkıyordu. Onun üzerinde gömleği olup çıkarılmamıştı. Hz. Ali onu yıkarken: «Anam babam sana feda olsun, hayattayken de ölürken de senin kokun ne kadar güzel!» diyordu. Rasûlullah (s.a.v.)da diğer ölülerde görülen hallerin hiçbirisi görülmedi.

Rasûlullah (s.a.v.)ı elbisesi ile mi yoksa çıplak olarak mı yıkamak konusunda anlaşmazlığa düştüler. Allah onların üzerine bir uyku gönderdi. Daha sonra kim olduğu bilinmeyen birisi onlara şöyle seslendi: «Rasûlullah (s.a.v.)ı elbisesi üzerinde olduğu halde yıkayınız» onlar da böyle yaptılar.

«Rasûlullah (s.a.v.)ı elbisesi üzerinde olduğu halde yıkayınız.» Onlar da ye bilinen bir çeşit beyaz elbise, diğeri ise rida idi. Bunlar ona özel bir şekilde giydirildi.

Rasûlullah (s.a.v.)ın gömüleceği yer konusunda ihtilâfa düştüler. Ebû Bekir'in: «Ben Rasûlullah (s.a.v.)ın: «Her bir peygamber mutlaka ruhunun kabzedildiği yerde defnedilmiştir» buyurduğunu işittim.» demesi üzerine onun üzerinde bulunduğu döşek kaldırılıp o yerde defnedildi. Ensâr'dan Ebû Talha onun için lâhit kazdı. Müslümanlar da grup grup girip üzerine namaz kıldılar: Önce erkekler, sonra kadınlar, arkasından çocuklar, daha sonra da köleler. Çarşamba gecesi de defnedilmiş oldu.

Onun kabrine Ali b. Ebî Tâlib, Abbâs'ın iki oğlu el-Fadl ile Kuşem ve Şukrân indi. Ensâr'dan Evs b. Havlî Hz. Ali'ye dedi ki: «Sana Allah adına ve Rasûlullah (s.a.v.)dan aldığımız nasip hakkı için and veriyorum» diyerek kabre inmesini istedi. O da indi.

Muğire b. Şu'be, Rasûlullah (s.a.v.)dan en son ayrılanın kendisi olduğunu iddia ediyor ve: «Ben, yüzüğümü onun kabrine kasdi olarak attım. Daha sonra onu almak üzere indim,» diyordu. Iraklılardan bir grup kişi Hz. Ali'ye bunun gerçek olup olmadığını sormuş, o da: «Muğire yalan söylüyor, onun kabrine en son inen kişi Kusem b. Abbâs'dır.» diye cevap vermişti.

Onun vefat ettiği gün kaç yaşında olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir. İbn Abbâs, Âişe, Muâviye, İbn Müseyyeb, ömrünün altmışüç sene olduğunu söylerler. Yine İbn Abbâs ile Hanzala oğlu Dağful; Yaşının, altmışben olduğunu söylemişlerdir. Diğer taraftan Urve b. ez-Zübeyr yaşının altmış olduğunu söylemiştir.

ÜSÂME B. ZEYD'İN ORDUSUNUN SEFERE ÇIKARILMASI

Peygamber (s.a.v.)in Üsâme b. Zeyd'i bir ordunun başına geçirerek ona Şam'a doğru gitmeyi emretmiş olduğundan daha önce söz etmiş idik. Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine ve civarı halkına onunla gitmeyi emretmiş ve bunlar arasında Ömer b. el-Hattâb da bulunuyor idi. Peygamber (s.a.v.), Üsâme Ordusu yola çıkmadan vefat etmiş, diğer taraftan Araplar ya genel olarak, ya da her bir kabileden kısmen olmak üzere irtidad etmişler, nifak başgöstermiş yahudiler ile hıristiyanlar kafalarını kaldırmış idi. Müslümanlar peygamberlerini yitirdikleri, az oldukları ve buna karşılık düşmanlarının fazlalığı dolayısıyla geceleyin sağanak bir yağmura tutulmuş koyunlar durumuna düşmüşlerdi. Bunun üzerine müslümanlar Hz. Ebû Bekir'e -Üsâme ordusunu kastederek-: «Bunlar müslümanların askerleridir, Araplar ise görmüş olduğun gibi teker teker elinden çıkmış bulunuyor. O halde senin, etrafından müslümanların cemaatini dağıtmaman gerekmektedir.» deyince, Hz. Ebû Bekir: «Nefsim elinde olana yemin ederim ki, eğer vahşi hayvanların beni kapıp götüreceklerini bilsem, yine de Peygamber (s.a.v.)ın emrettiği şekilde Üsâme Ordusu'nu kesinlikle yola çıkartırım.» dedi. Daha sonra müslümanlara bir hutbe okuyup onlara savaşa hazırlıklı olmayı emretti. Üsâme Ordusu arasında yer alan herkesin de el-Curf'daki kamp yerine gitmelerini emretti. Onlar da Hz. Ebû Bekir'in onlara emrettiği şekilde yola çıktılar. Diğer taraftan Hz. Ebû Bekir, bulundukları yerde hicret etmiş oldukları kabul edilen kabilelerden askerler hazırladı. Böylelikle bunlar kendi kabileleri etrafında silahlı kıtalar haline gelmiş oldular. Ancak bunlar sayıca çok azdı.

Askerler «el-Curf» denilen yerdeki kamplarına varıp tamam olunca, Üsâme askerleri arasında bulunan Ömer b. el-Hattâb'ı Hz. Ebû Bekir'e göndererek, beraberindekilerle birlikte dönmek üzere ondan izin istedi ve şunları söyledi: «İnsanların ileri gelenleri ve söz sahibi kimseleri benimle beraber bulunuyor. Ben, Rasûlullah (s.a.v.)ın halifesi, Rasûlullah (s.a.v.)ın haremi ve müslümanlar için endişeleniyor ve müşriklerin hücumuna uğramalarından korkuyorum.» Üsâme ile beraber bulunan Ensâr ise, Ömer b. el-Hattâb'a şunları söyledi: «Rasûlullah (s.a.v.)ın hali-

fesi Ebû Bekir'e eğer bizim geri dönmemizi kabul etmeyecek olursa, ona bizden şunu bildir ve iste ki, bizim üzerimize Üsâme'den daha yaşlı bir adamı komutan tayin etsin.»

Hz. Ömer (r.a.) Üsâme'nin emrini alıp Ebû Bekir'e götürdü. Üsâme'nin dediklerini ona bildirince: «Eğer köpekler ve kurtlar beni parçalayacak olsalar da yine Rasûlullah (s.a.v.)ın emrini yerine getiririm ve Rasûlullah (s.a.v.)ın kestirip attığı bir konudaki hükmünü yeryüzünde benden başka hiçbir kimse kalmayacak olsa bile mutlaka uygularım.» dedi. Bu sefer Hz. Ömer: «Ensâr, Üsâme'den daha yaşlı bir adam istiyor» deyince, Ebû Bekir oturmakta olduğu yerden kalkıp Ömer'i sakalından yakalayarak: «Hey annesi acı haberini alasıca! Ey Hattâb'ın oğlu, onu Rasûlullah (s.a.v.) komutan tayin etmiş bulunuyor. Şimdi sen kalkıp onu görevden almamı istersin ha?»

Daha sonra Ebû Bekir çıkıp onların yanına vardı, onları yola çıkardı. Üsâme bineğinin üstünde olduğu halde kendisi onunla yanyana yaya olarak yürüdü. Üsâme ona: «Ey Allah'ın Rasûlü'nün halifesi, ya sen de binersin yahut da ben de inerim» deyince Hz. Ebû Bekir: «Allah'a yemin ederim ne sen inersin, ne de ben binerim. Hem Allah yolunda kısa bir süre iki ayağımı ne diye tozlandırmayayım ki? Çünkü gâziye attığı her bir adım karşılığında yediyüz sevap yazılır, yediyüz derece yükseltilir ve yediyüz günahı silinir.»

Geri dönmeyi arzu edince de Üsâme'ye: «Eğer Ömer'i geri vermekle bana yardımcı olmayı uygun görüyorsan onu bana ver» dedi. Üsâme de Hz. Ömer'in geri dönmesine izin verdi. Hz. Ebû Bekir daha sonra onlara tavsiyede bulundu ve şunları söyledi: «Hainlik etmeyiniz. Sözünüzde durmamazlık etmeyiniz. Ganimetten çalmayınız. Öldürülmüş olanların ağız burun kulak gibi organlarını kesmeyiniz. Çocukları öldürmeyiniz. Yaşlı ihtiyarları ve kadınları da öldürmeyiniz. Hurma ağaçlarını kesip yakmayınız; meyve veren hiçbir ağacı kesmeyiniz. Yemek için müstesna ne bir koyun ne bir sığır, ne de bir deve kesmeyiniz. Manastırlara çekilmiş ve kendilerine dünyadan el-etek çektirmiş bir takım kimselere rastlayacaksınız. Onları ve kendilerini kendisine adadıkları şeylerle başbaşa bırakınız. Yine kafalarının ortasını traş ettirmiş ve etrafını bırakıp sarık gibi bağlamış kimseler de göreceksiniz. Onların kafalarını kılıçla uçurunuz. Haydi Allah'ın adıyla ileri atılınız.»

Daha sonra Üsâme'ye Rasûlullah (s.a.v.)ın kendisine verdiği emirleri yerine getirmesini vasiyet etti. Üsâme irtidad etmiş bulunan Kuzâa'lılardan bir grup kabileyi vurarak onlardan ganimetler alıp geri döndü. Onun gidiş gelişi kırk gün sürmüştü. Yetmiş gün olduğu da söylenmiştir.

Üsâme Ordusu'nun gönderilmesi müslümanlara en çok faydası dokunan işlerden biri olmuştur. Çünkü araplar: «Eğer onların güçleri yerinde olmasaydı bu orduyu göndermezdi.» diyerek yapmak istedikleri pek çok şeyden geri kalmışlardı.

Esvedu'l-Ansî'nin Yemen'deki Durumlarının Haberi

Asıl adı Ayhele b. Kâ'b b. Avf el-Ansî'dir. Ans ise Mezhic kabilesinin bir koludur. Onun lakabı «Zu'l-Himâr» yani «peçe sahibi» dir. Çünkü sürekli olarak sarıklı ve yüzü örtülü idi.

Peygamber (s.a.v.), Bâzân müslüman olunca ve onunla birlikte Yemen'liler de İslâma girince, bütün Yemen'i ona bağlamış ve kendisini tüm muhaliflerinin üzerine emir tayin etmiş idi. Bâzân de ölünceye kadar Yemen emîri olarak kaldı. Fakat Bâzân öldükten sonra Rasûlullah (s.a.v.) Yemen'in çeşitli bölgelerine emir'lerini görevli olarak göndermişti. Bu şekilde Amr b. Hazm'ı Necran'lılar üzerine, Hâlid b. Said b. el-Âs'ı Necrân ile Zebid arasındaki bölgeye, Âmir b. Şehr'i Hemedân üzerine, Şehr b. Bâzân'ı San'a üzerine, Tâhir b. Ebi Hâle'yi 'Akk ile Eş'ârîler üzerine, Ebû Mûsâ'yı Me'rib üzerine, Ya'la b. Ümeyye'yi el-Cened üzerine tayin etmişti. Muâz ise, Yemen ile Hamramût arasında bulunan bütün emirler arasında gidip gelen bir öğretici idi. Hadramût'un başına ise Ensâr'dan Ziyâd b. Lebid'i, es-Sekâsik ve es-Sekûn üzerine Ükkâşe b. Sevr'i, Muâviye b. Kinde' oğulları üzerine Abdullah ya da el-Muhâcir'i tayin etmiş idi. Rasûlullah (s.a.v.) hastalandı ve Onun bu rahatsızlığı geçmedi. Sonunda Rasûlullah (s.a.v.) vefat etti. Ve adı geçenler onun vefâtı sırasında Yemen ve Hadramût bölgelerinde emîr (vali) olarak görev yapmakta idiler.

Yalancı Esved'e karşı ilk çıkanlar Şehr, Feyrûz ve Dâzeveyh idi. Rasûlullah (s.a.v.), Vedâ Haccı'ndan dönüp vefâtından önceki hastalığının dışında bir hastalığa yakalanmış ve Esvedu'l-Ansî'de bunu haber almıştı. Bunun üzerine Peygamberlik iddiasında bulundu. Esved, eli çabuk birisi olduğu için, çevresindekile şaşırtıcı bazı oyunlar gösteriyordu. Mezhic'liler ona tabi oldu. Böylelikle Esved ile başlayan irtidad hareketi Rasûlullah (s.a.v.)ın hayatında ve İslâm Tarihinde görülen ilk irtidad olmuş oluyordu. Esved, Necrân'lılar üzerine hücum etmiş oradan Amr b. Hazm ve Hâlid b. Said'i çıkartmıştı. Daha sonra Kays b. Abd Yeğûs b. Mekşûh Murâd emîri Ferve b. Müseyk'in üzerine hücum etti. Onu oradan sürüp Ferve'nin yerine geçti. Esved de Necrân'dan San'a'ya

geçti. Şehr b. Bâzân ona karşı çıkıp onunla çarpıştı. Şehr, Esved'in isyanının yirmibeşince günü öldürüldü. Muâz, ise Me'rib'de bulunan Ebû Mûsâ'nın yanına kaçıp gitti. Her ikisi de Hadramût'a vardılar. Ferve'ye ise Mezhic'liler arasından İslâm'a girmiş ve irtidât etmeyen kimseler katıldılar.

Sonunda Yemen mülkü yalnızca Esved'in eline geçti. Yemen'deki bütün emîrler Tahir b. Ebi Hâle'ye katıldılar. Yalnız Amr ve Hâlid, Medine'ye geri döndüler. Tâhir ise, 'Akk ve San'a Dağlarında idi. Esved, Hadramût tümsekliğinden Tâif'e, oradan Bahreyn'e kadar olan bölgeyi eline geçirdiği gibi, el-Ahsâ'dan Aden'e kadar olan bölgeyi de eline geçirdi. Onun bu durumu saman alevi gibi yayılıyordu. Şehr ile karşılaştığı günü yanındaki süvarilerin sayısı öbür binekliler dışında yediyüz kişi idi. Gittikçe işleri daha bir tehlikeli durum arzediyordu. Onun Mezhic üzerindeki vekili Amr b. Ma'deykerib, askerleri üzerindeki vekili ise, Kays b. Abd Yegûs idi. el-Ebnâ'nın durumu ise Feyrûz ve Dâzevehy'in elinde idi.

Esved, Şehr b. Bâzân'ın öldürülmesinden sonra onun hanımı ile evlenmiş idi. Bu kadın Feyruz'un amcasının kızı idi. Hadramût'ta bulunan müslümanlar üzerlerine bir ordu göndermesinden yahut da Esved gibi bir yalancı peygamberin türemesinden çekindikleri için Muâz, es-Sekûn'lulardan bir kadın ile evlenmiş, es-Sekûn'lular da ona meyl etmiş idi.

Hz. Peygamber (s.a.v.)in tayin ettiği emîrlere ve Yemen'de bulunan müslümanlara Peygamber (s.a.v.)in gelen yazılı emirleri «Esved ile savaşmayı» öngörüyordu. Bunun üzerine Muâz bu işi üstlendi ve müslümanların manevî güçleri yükseldi. Peygamber (s.a.v.)ın mektubunu getiren Ezd'lilerden Vebar b. Yuhannas idi. Cişnes ed-Deylemî dedi ki: «Peygamber (s.a.v.)in yazılı emirleri bizlere onu ya onunla çarpışmak suretiyle ya da suikast yoluyla öldürmek şeklinde geliyordu. (Cişnes burada kendisini Feyrûz'u ve Dâzeveyh'i kastediyor.) Ayrıca, henüz dininde sebat edenlerle de yazışmamızı da emrediyordu. Biz de bu şekilde çalıştık. Başımızda kesif bir kalabalık gördük. Kays b. Abd Yegûs'un durumunda bir değişiklik olmuştu. Kendi aramızda: «Kays ölümden korkar. Bu bakımdan ona yapacağımız ilk çağrıyı bile kesinlikle kabul eder.» dedik. Bunun üzerine onu çağırıp Peygamber (s.a.v.)den gelen haberleri, emirleri ona bildirdik. Bizi üzerine sanki gökten inmişiz gibi karşıladı. Çağrımızı kabul etti. Biz de diğer müslümanlarla yazışmaya devam ettik. Şeytan ona bundan bazı şeylerin haberini götürdü. Bunun üzerine Esved, Kays'ı çağırıp Şeytanının Kays'ı düşmana meyletmesinin cezası olarak öldürülmesini emrettiğini söylüyor, deyince Kays: «Sen benim içimden böyle bir şey

geçirmekten kesinlikle çok uzaksın, çok büyüksün» dedikten sonra bizim yanımıza gelerek: «Ey Cihnes, Feyrûz ve Dâzeveyh» deyip Esved'in söylediklerini bize bildirdi. O, bizimle bu şekilde konuşmakta iken Esved bize haber gönderip bizi tehdit etti. Biz de ona karşı bir özür beyan ettik, ondan kurtulduk. Fakat o da bizden kuşkulanmaya devam ettiği gibi biz de ondan korkup duruyor idik. Tam bu durumda iken bizlere Âmir b. Şehr, Zû Zûd, Zû Mürrân, Zu'l-Kelâ' ve Zû Zuleym'den haberler geldi ve bizleri desteklediklerini bildirdiler. Biz de bunlara mektuplar yazarak, işimizi bir raya oturtana kadar hiçbir şey yapmamalarını emredip bildirdik. Bütün bu topluluklar, Peygamber (s.a.v.) onlara mektup yazdığı için ayağa kalkmış ve coşmuşlardı. Aynı şekilde Necrân'lılara mektup yazmış ve onun dediğini kabul etmişlerdi. Bu durumun haberleri Esved'e ulaştı ve sonunun yaklaştığını anladı.»

Cişnes ed-Deylemî anlatmasına devam ediyor: Bâzân'ın oğlu Şehr'in öldürülmesinden sonra Şehr'in hanımı olup Esved'in kendisiyle evlendiği Âzâd'ın yanına girdim. Ona durumumuz ve kararımızı bildirip kocası Şehr'in öldürülmesini aşiretinin yok edilmesini, kadınların namusunun payimal edilmesini hatırlattım. Bana: «Allah'a yemin ederim, Allah'ın yarattıkları arasında bundan daha çok nefret ettiğim hiçbir kimse yoktur.» diye cevap verdi ve şöyle devam etti: «Hiçbir zaman bu Allah'ın hakkıdır deyip hiçbir şey yapmaz ve hiçbir haramdan çekinmez. Siz bana durumunuzu bildirin ben de size bu işin yolunu göstereyim» diye bitirdi. Cişnes der ki: Bunun üzerine oradan çıktım ve Feyrûz, Dâzeveyh ve Kays'a durumu anlattım. Tam bu esnada bir adam gelerek Kays'ı Esved'in yanına çağırdı. Kays onun yanına girdiğinde Esved'in yanında Mezhic'lilerden ve Hemedân'lılardan on kişi bulunuyor idi. Bu bakımdan onlar yanında iken, onu öldüremedi. Esved, Kays'a: «Ben sana doğruyu haber vermiyor muyum? Ve senin bana söylediklerin yalan değil midir?» (Şeytanını kastederek): «O, bana: Eğer sen Kays'ın elini kesmeyecek olursan, O, senin boynunu uçuracaktır» diye söylüyor, deyince Kays ona: «Sen Rasûlullah olduğun halde benim öldürülmem gerçek ve doğru bir şey olamaz. Bana neyi arzu ediyorsan emret yahut beni öldür. Çünkü bir defa ölmek defalarca ölmekten daha kolaydır.»

Bunun üzerine Esved, Kays'a karşı yumuşadı ve ona ilişmedi. Kays, yanından çıkıp bizden tarafa geçince: «Yapacağınızı yapınız» dedi ve bizimle beraber oturmadı.

Esved bizim yanımıza büyük bir kalabalıkla çıkıp geldi. Biz, onun önünde kalktık. Kapıda yüz kadar sığır ile, deve vardı. Bunları kestikten sonra bıraktı. Arkasından da: «Ey Feyrûz, senin hakkında bana ulaşan haberler doğru mudur?» diyerek harbe'sini ona karşı çevirdi ve: «Se-

ni kesmek geldi içimden» diye ekleyince, Feyrûz: «Sen bize hısım olmayı seçtin ve bizi başkalarına üstün tuttun. Eğer sen bir peygamber olmasaydın senden payımızı başka birşeye değişmez miydik-? Nasıl öyle birşey yaparız ki senin sayende biz dünyanın da âhiretin de iyiliğini kazanmış bulunuyoruz?» demesi üzerine, Esved ona: «O halde al bunu paylaştır» dedi, Feyrûz da paylaştırdı. Ve onun arkasından yetişti. Bu sırada Esved'in kulağına bir adamın Feyrûz'dan nakledip: «Yarın ben onu arkadaşlarıyla birlikte öldüreceğim» diye bir ses işitiyordu. Dönüp baktığında, Feyrûz'u gördü. Feyrûz da kendisine paylaştırma işini yapıp bitirdiğini bildirdi. Daha sonra Esved çeri girdi. Feyrûz da geri dönüp bizi durumdan haberdar etti. Bu sefer Kays'a haber gönderip yanımıza gelmesini söyledik. O da gelince toplanıp benim bir daha Âzâd'ın yanına giderek bizim kararımızı bildirmek ve görüşünü almak konusunda görüş birliği ettik. Bunun üzerine onun yanına gittim ve ona durumu bildirince, bana şunları söyledi: «O, çok sıkı bir koruma altındadır. Köşkün etrafında bekçi ve koruyucu bulunmayan tek yer burasıdır, buranın da arka tarafı şu şu yere bakıyor. Akşam olduğu zaman, burayı alttan kazınız. Orada gözetleyici ve koruyucu yoktur. Bu şekilde onu öldürmek çok kolay olacaktır. Ayrıca, orada bir kandil ve silah da bulacaksınız.»

Bu sırada evlerinden birisinden çıkmakta olan Esved beni gördü ve: «Benim bulunduğum yere ne diye girdin?» diye sorup başıma vurdu ve beni yere düşürdü. Oldukça güçlü ve kuvvetli idi. Tam bu sırada hanımı kendisini şaşırtacak şekilde bağırdı ve: «Benim amcamın oğlu beni ziyarete geliyor ve sen ona bunu yapıyorsun ha?» demesi üzerine beni bıraktı, ben de arkadaşlarımın yanına giderek onlara: «Kaçalım kurtulalım» deyip olanları anlattım.

Bizler bu şekilde şaşkınlık içerisinde iken, Âzâd'ın bir elçisi gelerek: «Senden ayrıldığımızda anlaştığımız, görüş birliğine vardığımız konuyu sakın bırakmayasınız.» Bu konuda tatmin oluncaya kadar elçi ile birlikte oldum. Feyrûz'a: «Git, ve Âzâd'dan durumun kesinliğini öğren» dedik. Feyrûz dediğimizi yaptı. Ona durumu haber edince, Feyrûz: «Gizlice bizler tünelimizi kazarız.» dedi. Bu sırada Esved içeri girdi. O da üzerindeki örtüyü kaldırıp bir ziyaretçi imiş gibi Âzâd'ın yanında oturdu. Esved, Âzâd'ın yanına girince, karısını kıskandı. Âzâd, aralarında süt emme ve kendisine göre haram sayılan bir akrabalık bulunduğunu bildirdi. Bunun üzerine Esved, Feyrûz'u yanından çıkarttı. Akşam olduğu zaman işimize başladık ve taraftarlarımıza durumu bildirip alelacele Hemdanî'ler ile Himyer'lilerle yazışıp ondan sonra kazma işimize başladık. Sonunda eve girdik. Orada bir kalkan altında kandil bulduk. Bizim en güçlümüz olan Feyrûz'un arkasına geçip ona: «Bak bakalım ne görüyorsun?» dedik. Fey-

rûz yanımızdan ayrıldı. Bizler, onun ile koruyucular arasında bulunuyorduk. Feyrûz, evin kapısına yanaştığında şiddetli bir horultu sesi işitti. Kadın ise, uyumuyordu. Kapının yanında dikildiğinde, Şeytan onu oturtup onun dili üzere şunları söyledi: «Ne oluyor benimle senin aranda ne var? Ey Feyrûz?» Feyrûz, geri dönecek olursa, kendisinin de kadının da ölümüyle sonuclanacağı korkusuyla alelacele üzerine atıldı ve onunla sarmaş dolaş oldu. Deve gibi birisi idi. Feyrûz, Esved'in kafasını yakalayıp onu öldürdü. Boynunu kırdı. Ayrıca dizini sırtına koyup onu da kırdıktan sonra çıkmak üzere kalktığında kadın, onu henüz öldürmemiş olduğu düşüncesiyle elbisesinden yakaladı. Feyrûz kendisine: «Onu öldürdüm ve seni de ondan kurtardım» dedi. Daha sonra yanımıza gelip bizi durumdan haberdar etti. Onunla birlikte Esved'in üzerine girdik. Öküz gibi böğürüyordu. Ben elimdeki bıçakla kafasını kestim. Bekçiler geldiğinde, «Ne oluyor?» diye sordular. Kadın: «Peygambere vahiy geliyor» diye cevap verince, hepsi rahatladılar. Biz de yani, Feyrûz, Dâzeveyh ve Kays ile birlikte taraftarlarımıza durumu nasıl haber vereceğimizi görüşük. Sonunda ilân etmek konusunda görüş birliğine vardık. Tan yeri ağardığında bizimle taraftarlarımız arasındaki parola ile seslendik. Müslümanlar ve kâfirler hep birlikte korkuya kapıldılar. Daha sonra ezân okuduk. Ben de: «Şahitlik ederim ki Muhammed Allah'ın Rasûlü, Ayhele de yalancıdır» diyerek, onun başını önlerine attık. Arkadaşları ve bekçileri çevremizi sardılar ve talana başladılar. Pek çok çocuk ellerine geçirdiler ve yağmaladılar. Bunun üzerine: «Ey San'a'lılar, kimin yanında Esved taraftarlarından kimse var ise, onu yakalasın!» dedik. Onlar da dediğimizi yaptılar. Arkadaşları dışarıya çıktıklarında yetmiş kişi kaybetmiş idiler. Karşılıklı olarak yazıştık. Sonunda onların ellerindekilerini, bizim de ellerimizdekileri karşılıklı olarak bırakmayı kararlaştırdık. Biz de bunu yaptık. Fakat onlar bizden hiçbir şey almadılar, alamadılar. San'â ile Necrân arasındaki bölgeye dağıldılar. Peygamber (s.a.v.)ın ashabı da görevlerinin başına döndüler. Bize Muâz b. Cebel namaz kıldırdı. Rasûlullah (s.a.v.)a O henüz hayatta iken, Esved'in haberini bildirdik.

Rasûlullah (s.a.v.) olayın olduğu gece haberini almıştı. Fakat bizim elçilerimiz Medine'ye vardığında Rasûlullah (s.a.v.) vefat etmiş bulunuyordu. Bu nedenle bize Ebû Bekir cevap verdi. İbn Ömer der ki: «Esved'in öldürüldüğü gece, Peygamber (s.a.v.)a semadan haber gelmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): «el-Ansi öldürüldü. Onu mübarek bir aileden mübarek birisi öldürdü» deyince, «Onu kim öldürdü?» diye soruldu o da: «Onu Feyrûz öldürdü» diye buyurdu.

Denildiğine göre, Ansî'nin başından sonuna kadar durumu üç ay sürmüştür. Dört ay dolaylarında da söylenmiştir. Onun öldürüldüğü müjde-

sini getiren, Peygamber (s.a.v.)in vefatından sonra Rabîülevvel ayının sonlarında gelmiştir. Böylece bu Medine'de Ebû Bekir'in aldığı ilk müjde oldu.

Feyrûz der ki: «Esved'i öldürdükten sonra işimiz eski durumuna geldi. Muâz b. Cebel'e haber gönderdik, o da gelip bize namaz kıldırmaya başladı. O sırada bizler Esved'in taraftarları olan O atlıların dışında hoşumuza gitmeyecek bir şey kalmadığını umuyorken, Peygamber (s.a.v.)ın vefatı haberi geldi. Böylece işler daha çözüldü ve yer yerinden oynadı.»

⁂

Bu yıl içerisinde Peygamber (s.a.v.)in kızı Hz. Fâtıma (r.a.) Ramazan'ın üçüncü (22 Kasım 632) günü yirmidokuz ya da o civar yaşlarda vefât etti. Onun Peygamber (s.a.v.)den üç ay sonra vefat ettiği söylendiği gibi, altı ay sonra vefat ettiği de söylenmiştir. Onu Hz. Ali ile Esmâ bint Umeys yıkadı, Abbâs b. Abdülmuttalib cenaze namazını kıldırdı. Cenazeyi kabre indirmek için Abbâs, Ali ve Abbâs'ın oğlu el-Fadl hazretleri indi.

Yine bu yıl içerisinde Hz. Ebû Bekir es-Sıddik (r.a.)in oğlu Abdullah vefat etti. Abdullah Tâif'te Peygamber (s.a.v.) ile birlikte iken Ebû Mihcen'in kendisine attığı bir okla isabet almış, daha sonra bu ok yarası nüksetmiş, Şevval (20 Aralık 632-17 Ocak 633) ayında vefat etmiş idi.

Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) biat edilen bu yılda Yezdicürd Fars ülkesinin hükümdarı oldu.

Yine bu yıl yani Hicretin 11.ci yılında Ömer b. el-Hattâb Eş'ârîlerden bir grup kişiden kölesi Eslem'i Mekke'de satın almıştır.

İrtidât Haberleri

Abdullah b. Mes'ûd der ki:

«Rasûlullah (s.a.v.)dan sonra öyle bir durumda olduk ki, şayet yüce Allah bize Ebû Bekir'i ihsan etmemiş olsaydı, helâk olup gidebilirdik. O, bizi çocuklu-çocuksuz her bir devenin sırtında çarpışmaya, her bir Arap bölgesine gitmeye ve ölümümüz gelinceye kadar yalnız Allah'a ibadet etmek üzere bizleri topladı ve birleştirdi. Allah, Ebû Bekir'e onlarla savaşmak azmini vermişti. Allah'a yemin ederim, O, irtidat edenlerden ya onları küçük düşüren programını, ya da sürgünleriyle sonuçlanacak savaştan başkasını kabul etmiyordu. Onları küçük düşüren programı şuydu: Kendilerinden öldürülenlerin Cehennem'de, bizden öldürülenlerin Cennet'te olduğunu kabul edecekler, bizden öldürülenlerin diyetini ödeyecek-

ler. Buna karşılık bizler onlardan aldığımızı ganimet olarak almış olacağız. Ayrıca, onların bizden almış olduklarını bize geri vereceklerdi. Sürgün savaşı ise, onların ülkelerinden çıkarılmaları demekti.»

İrtidat ile ilgili haberlere gelince;

Peygamber (s.a.v.) vefât edip Hz. Ebû Bekir de Üsâme Ordusu'nu yola gönderdikten sonra, Araplar irtidât etti ve her tarafı ateş sardı. Bütün kabileler ya genel olarak, ya da kısmen irtidât etti. Yalnızca Kureyş ve Sakif'liler irtidat etmemişti. Müseylime ve Tulayha'nın durumları gittikçe güçleniyordu. Tulayha'nın etrafında Tayy ve Esed kabilelerinin büyük çoğunluğu toplanmıştı. Uuyeyne b. Hısn'a uyarak Gatfanlılar da irtidat etmişti. Uyeyne: «(Esed ve Gatafanlıları kastederek) iki antlaşmalı kabileden bir peygamber, bizim için Kureyş'ten bir başka peygamberden daha iyidir. Üstelik Muhammed ölmüş, Tulayha ise hayatta bulunuyor.» demişti. Bunun üzerine Tulayha'ya tabi olmuş, Gatafanlılar da onu izlemişti. Peygamber (s.a.v.)in elçileri Yemâme'den Esed'den, ve başkalarından geldiğinde Hz. Peygamber (s.a.v.) vefat etmiş bulunuyordu. Bu nedenle mektuplarını Hz. Ebû Bekir'e sunmuş ve ona Müseylime ile Tulayha'nın durumunu bildirmişlerdi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir onlara: «Diğer emirlerinizin elçileri ve başkaları sizin nitelendirdiğiniz durumdan daha da beterini bildirmek üzere bekleyiniz.» dedi. Gerçekten de durum böyle oldu. Peygamber (s.a.v.)in emirlerinin mektupları dört bir taraftan geliyor ve Arapların tamamen ya da kısmen isyan ettiklerini ve müslümanlara musallat olduklarını bildiriyordu. Ebû Bekir (r.a.) ise, Rasûlullah (s.a.v.)ın onlarla gönderdiği elçiler aracılığıyla nasıl savaş emrini veriyor idiyse, öylece emir veriyordu. Gönderdikleri elçilerini emirleriyle donatıp geri gönderiyor, onların elçilerinin peşine başka elçiler gönderiyordu. Onlarla yaptığı bu çarpışmalarla Üsâme'nin gelişi için vakit kazanıyordu. O sırada Rasûlullah (s.a.v.)ın Kuzâ'a ile Kelb üzerindeki emirleri İmru'u'l-Kays b. el-Asbağ el-Kelbî, Kayn üzerinde Amr b. el-Hakem, Sa'd-Hüzeym üzerinde Muâviye el-Vâlibî bulunuyor idi. Vediatu'l-Kelbî kendisine uyanlarla birlikte irtidat etmiş, İmru'u'l-Kays ise dini üzerinde kalmıştı. Kayn'lı Zümeyl b. Kutba irtidat etmiş, Amr ise dini üzere kalmıştı. Sa'd-Hüzeym'den Muâviye de kendisine uyanlarla birlikte irtidat etmişti. Hz. Ebû Bekir (r.a.) İmru'u'l-Kays'a (ki Hazreti Hüseyn'in kızı Sükeyne'nin dedesidir) mektup yazdı. O da Vedia ile Amr üzerine yürüdü. Zümeyl ile Muâviye el-Uzrî'yi beklemeye başladı. Bu sırada Üsâme'nin süvarileri Kuzâ'a'lıların yurdunun tam ortasına geldi. Onların üzerine bir hücum tertiplediler. Ve ganimetler alarak salimen geri döndüler.

Tulayha el-Esedî'nin Haberi

Esed b. Huzeymeoğullarından Esed'li Tulayha b. Huveylid Rasûlullah (s.a.v.) hayatta iken peygamberlik iddiası ile ortaya çıkmıştı. Bu bakımdan Hz. Peygamber (s.a.v.); onun üzerine Dırâr b. el-Ezver'i Esedoğullarına vali olarak ta'yin etmiş ve irtidât edenlere karşı durmalarını emr etmiş idi. Bunun sonucunda Tulayha zayıf düşmüş, hatta neticede geriye sadece onu yakalamak kalmıştı. Dırâr ona bir kılıç darbesi vurduysa da ona hiçbir şey yapamadı. Bu sefer insanar arasında silahın Tulayha'ya işlemediği haberi yayılınca etrafındakilerin kalabalığı arttı. Peygamber (s.a.v.) vefat ettiğinde durum bundan ibaretti. Tulayha: «Cebrâil bana geliyor» diyerek kafiyeli bir takım yalanlar uyduruyordu. Onlara namaz kılarken secdeyi terk etmelerini emrederek: «Yüzlerinizi toprağa sürüp arkalarınızı da havaya kaldırmanız Allah'ın işine yaramaz. O bakımdan Allah'ı ayakta ve iffetli bir şekilde zikrediniz.» gibi şeyler söylüyordu. Araplardan pek çok kişi kabile taassubu etkisiyle ona uymuştu. Bu bakımdan onun tabilelerinin büyük çoğunluğu Esed, Gatafân ve Tayy kabilelerinden idi.

Fezâre ve Gatfân kabileleri Tayba'nın güneyine yürürken Tayy'îlar ise, arazilerinin sınırlarında, Esed de Sümeyrâ denilen yerde konakladı. Abs, Sa'lebe b. Sa'd, ve Mürre kabileleri ise Rebeze'nin «el-Ebrak» denilen yerinde toplandılar. Onların etrafında Kinâneoğullarından bir grup kimse daha katıldı. Bölge onlara dar gelmeye başlayınca iki gruba ayrıldılar. Bunların birisi el-Ebrak'da kalınca, diğeri de Zu'l-Kassa denilen yere gitti. Tulayha onlara kardeşi Habâl'i de gönderdi. Habâl onların ve onlarla birlikte bulunan Düel'li, Leys'li ve Müdlic'li kimselerin başına geçmiş idi. Medine'ye elçiler göndererek namaz kılmayı kabul ettiklerini fakat, zekât vermek istemediklerini bildirince Hz. Ebû Bekir (r.a.): «Allah'a yemin ederim, benden bir deve yularını bile esirgeyecek olsalar onu almak için onlarla cihad edeceğim» dedi. Zekât olarak verilen hayvanların yularları zekât verenlere ait idi. Bu şekilde cevap vererek onları geri çevirdi. Bunun üzerine heyetleri geri dönüp onlara Medine'de bulunanların az olduklarını bildirdiler ve onları Medine üzerine yürümek konusunda iştahlandırdılar.

Heyetlerin ayrılmasından sonra Hz. Ebû Bekir (r.a.) Medine'nin dağ yollarının başına Ali, Talha, Zübeyr ve İbn Mes'ûd Hazretlerini yerleştirdi. Ayrıca düşmanların kendilerine yakınlığından dolayı baskın yapmaları korkusuyla Medine halkını Mescidde bulunmakla emr etti. Üç gün geçmemişken geceleyin Medine üzerine yürüdüler. Zû Husâ'da kendilerine destek olmak amacıyla da bazılarını bırakmış idiler. Geceleyin dağlar-

daki yollara ulaştılar. Fakat orada bulunan İslâm savaşçıları onları, püskürttü. Ve Hz. Ebû Bekir (r.a.)e haberini gönderdiler. Mescidde bulunanlar hücum edenlere karşılık vermek üzere su taşıyan bineklerine binerek çıktılar. Düşmanı Zû Husâ'ya varıncaya kadar kovalayıp durdular. Orada bulunan yardımcı kuvvetler şişirip iplere bağladıkları tulumları onların bulundukları yerin üzerine yuvarladılar. Müslümanların develeri ürktü ve Medine'ye geri döndüler. Hiçbir müslüman kayıp verilmedi.

Kâfirler ise, müslümanların güçsüz bulunduklarını sanarak, durumu Zu'l-Kassa'da bulunanlara ilettiler. Onlar da yanlarına gelip katıldılar. Hz. Ebû Bekir (r.a.) ise, insanları savaş hazırlamakla geceyi geçirdi. Hazırlığını bitirip yola koyuldu. Sağ kanadın başında Nu'man b. Mukarrin, sol kanadın başında Abdullah b. Mukarrin, piyadelerin başında ise, Süveyd b. Mukarrin bulunuyordu. Tan yeri ağardığında müslümanlarla düşmanlar aynı düzlüğe varmışlardı. Düşmanlar müslümanların geldiğini kılıç darbelerini yiyinceye kadar farketmedi. Güneş görülmeye başladığında geri dönüp kaçmaya başlamışlardı bile... Bineklerinin çokluğuna rağmen önleri yenik düşürdüler ve pek çok kimse de öldürüldü. Hz. Ebû Bekir de Zu'l-Kassa'da konaklayıncaya kadar onların peşini takip etti. Bu fetih için bir başlangıç idi. Zu'l-Kassa'da Numan b. Mukarrin'i bir grup asker ile bırakarak Medine'ye geri döndü. Böylelikle müşrikler ona boyun eğmiş oldu. Fakat diğer taraftan Absoğulları ile Zübyân'lılar aralarında bulunan müslümanlara hücum edip onları öldürdüler. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir (r.a.) öldürdükleri müslümanlar sayısınca hatta daha da fazla müşrik öldüreceğine dair yemin etti. Bu ise müslümanların güçlerini ve sebatlarını arttırdı.

Bu sırada Medine'ye müslümanlardan Zekât toplayan bazı kimselerin topladıkları zekâtlar ulaşmış bulunuyordu. Bunlar arasında Safvân, ez-Zibrikân b. Bedr, Adiy b. Hâtem de vardı. Bu Üsâme'nin Medine'den çıkışının altmışıncı gününde olmuştu. Üsâme de bundan bir kaç gün sonra Medine'ye geri döndü. Üsâme'nin gidiş ve gelişinin kırk gün olduğu da söylenmiştir.

Üsâme Medine'ye vardığında Hz. Ebû Bekir (r.a.), onu Medine'de yerine vekil bıraktı ve askerini de, hem kendileri, hem de binekleri dinlenmek üzere orada bıraktıktan sonra Hz. Ebû Bekir (r.a.), beraberinde bulunanlarla birlikte savaşmak üzere yola koyuldu. Müslümanlar onun gitmemesi için ısrar ettilerse de kabul etmeyip: «Ben, sizleri bizzat kendim koruyacağım» diyerek, Zû Husâ ile Zu'l-Kassa'ya doğru yürüdü. Sonunda «el-Ebrak» denilen yerde konakladı. Orada bulunanlarla savaştı. Yüce Allah müşrikleri hezimete uğrattı ve müşriklerden pek çok esir alındı. Abs ile Bekroğulları darmadağın oldu. Ebû Bekir, Ebrak'da bir kaç gün

kaldı. Zübyânoğullarını yenip onların yurtlarını eline geçirdi ve oralarını müslümanların atları ve zekât hayvanları için bir otlak olarak çevirip tahsis etti.

Abs ve Zübyân'lılar bozguna uğrayıp Buzâha'da bulunan Tulayha'nın yanına vardıklarında -Tulayha Sümeyra'dan oraya gelmiş ve orada ikâmet etmeye başlamıştı- Ebû Bekir (r.a.) de Medine'ye dönmüş oldu. Bu sırada Üsâme ve askerleri de dinlenmiş bulunuyor ayrıca, kendilerine ihtiyaçlarını karşılayıp artacak şekilde pek çok sadaka (zekât) da gelmiş bulunuyordu. Hz. Ebû Bekir (r.a.) çeşitli yörelere göndereceği kıt'aları belirleyip onlara sancaklar verdi. Bu amaçla onbir ayrı sancak teşkil etti. Hâlid b. Velîd'e bir sancak verip ona Tulayha b. Huveylid üzerine gitmesini, onun işini bitirdikten sonra imkân bulacak olursa el-Butah'da Mâlik b. Nüveyre üzerine yürümesini emretti.

Ebû Cehil'in oğlu İkrime'ye de bir sancak verip, onu Müseylime'nin üzerine gönderdi.

Muhâcir b. Ebi Ümeyye'ye de bir sancak verdi ve onu Esvedu'l-Ansî'nin askerleri üzerine göndredi ve ayrıca, Kays b. Mekşûh'a karşı Ebnâ'ya yardımcı olmasını daha sonra da Hadramût'a Kinde'ye gitmesini emretti.

Hâlid b. Saîd'i de bir sancakla Şam taraflarına gönderdi.

Amr b. el-Âs'a da bir sancak verip Kuzâ'alı'lar üzerine gönderdi.

Huzeyfe b. Mihsân el-Gilfânî'ye bir sancak verip onu Debâ halkı üzerine gönderdi. Arfece b. Herseme'ye de bir sancak verip onu Mehre üzerine gönderdi. Ayrıca Huzeyfe ile Arfece'ye bir araya gelip her birisinin diğerine işlerinde yardımcı olmasını emretti.

Şurahbîl b. Hasene'yi Ebû Cehil'in oğlu İkrime'nin peşinden gönderip ona: «İkrime Yemâme'de işleri bitirdikten sonra sen Riddet Ehliyle atlıların ile birlikte savaşarak Kuzâ'a'ya git» diye emir verdi.

Ma'n b. Hâciz'e de bir sancak verip, onu Süleymoğulları ile ve onlarla birlikte olan Hevazin'liler üzerine gönderdi.

Süveyd b. Mukarrin'e de bir sancak verip onu Yemen'de Tihâme üzerine gönderdi.

el-Alâ b. el-Hadramî'ye de bir sancak verip onu Bahreyn'e gönderdi.

Komutanlar Zülkassa'dan ayrılıp her bir komutana da askerleri katıldı. Herbir komutanın yanına yazılı bir ahidname ile birlikte bütün mürtedlere aynı anlamda birer yazı göndererek onları tekrar İslâm'a geri dönmeyi emrediyor ve korkutuyordu. Bu mektupları da mürtedlere elçileri ile birlikte yola çıkardı.

Abs ve Zübyân bozguna uğrayıp Buzâha'da Tulayha'nın yanına dönünce Cedile'ye ve Tayy'lılardan Gavs'lılara haber gönderip kendilerine katılmalarını emretti. Onlardan bir kısmı Tulahya'ya katılıp kendi kavim-

lerine de kendileriyle birlikte gelmelerini emrettiler. Bunların hepsi Tulayha'nın yanına gittiler.

Ebû Bekir (r.a.) Adiy b. Hâtim'i, Hâlid'den önce Tayy'lılara göndermiş daha sonra arkasından Hâlid'i gönderip Tayy'lılardan başlamak üzere oradan Buzâha üzerine yürümeyi daha sonra el-Butah'a varmayı ve bir tarafın işini bitirdiği takdirde kendisine başka yere gitmek üzere izin verene kadar, vakit kaybetmeyip dediği şekilde yoluna devam etmesini emretti. Hz. Ebû Bekir'in kendisi de Hayber'e doğru çıkıp Hâlid ile buluşmak gibi bir durum izhar etti. Bununla düşmanı korkutmak âmacında idi.

Âdiyy, Tayy'lılara varıp onları İslâm'a çağırıp korkuttu. Onlar da bu çağrıyı kabul ederek Adiyy'e: «Sen de bu orduyu karşıla ve bizim kabilemizde olup da Tulayha yanında bulunanları öldürmemeleri için Tulayha'nın yanından kurtarıncaya kadar onu geciktir» teklifini yaptılar. Bunun üzerine Adiyy de Hâlid'i karşıladı ve ona durumu haber verince, Hâlid kendisini bir süre geciktirdi. Tayy'lılar da Tulayha ile birlikte bulunan kardeşlerine haber gönderdiler. Onlar da gelip Tayy'lılara tekrar katıldılar. Böylelikle Tayy'lılar İslâm'a dönmüş olarak Hâlid'i karşıladılar. Bu sefer Hâlid, Cedile üzerine yürümek gayesiyle yola çıktı. Fakat Adiyy ondan pek acele etmemesini isteyip bizzat kendisi onların yanına giderek onları İslâm'a davet etti. Onlar da onun bu davetini kabul ettiler. Böylece Adiyy, Hâlid'e onların İslâma döndüklerini haberini getirmiş olarak geri döndü. Ayrıca onlardan bin süvari müslümanlara katıldı. Bu şekilde Adiyy Tayy'lılar arasında en hayırlı bir kişi ve onlara en çok bereketli olan bir şahıs olmuş oldu.

Hâlid b. Velid, Ukâşe b. Mihsan ile Ensâr'dan Sâbit b. Akram'ı öncü olarak gönderdi. Tulayha'nın kardeşi Hibâl onlarla karşılaşınca, onu öldürdüler. Tuhayha onun haberini alınca, kendisi ve diğer kardeşi Seleme ile birlikte yola çıktı. Tulayha Ukâşe'yi, onun kardeşi de Sâbit'i şehid edip geri döndüler.

Hâlid beraberindeki askerlerle geldiğinde Ukâşe ve Sâbit'in şehid edilmiş olduklarını görünce, müslümanlar sabırsızlık göstermeye başladılar. Hâlid askerlerini alıp Tayy'lılara doğru gitti. Tayy'lılar kendisine: «Biz, senin yerine Kays'lıların işini hallederiz. Çünkü Esedoğulları bizim antlaşmalılarımızdır» dediler. Hâlid de onlara: «Bu iki gruptan hangisiyle arzu ederseniz çarpışabilirsiniz» deyince, Adiyy b. Hâtim: «Eğer bu durum benim en yakın ailem üzerine bile olmuş olsaydı buna karşılık onlarla cihad ederim. Allah'a yemin ederim, Esedoğullarıyla bizimle olan antlaşmaları dolayısıyla cihad etmekten geri kalmayacağım» deyince, Hâlid

ona: «Her iki grup ile yapılan cihad da aynı şekilde cihaddır. O bakımdan sen arkadaşlarının görüşlerine muhalefet etmeyip daha çok savaşmayı arzu ettikleri kimseler üzerine onlarla beraber git» dedikten sonra onlara karşı savaşmak için gerekli tabiyesini yaptı. Daha sonra her ikisi de Buzâha'da bir araya gelinceye kadar yollarına devam ettiler. Bu sırada Âmiroğulları yakında bulunuyor ve savaşın kimin aleyhine neticeleneceğini bekliyorlardı. Sonunda her iki taraf Buzâha'da çarpışmaya başladılar.

Uyeyne b. Hısn, Fezâreoğullarından yediyüz kişi ile birlikte Tulayha'nın yanında idi. Şiddetli bir şekilde çarpıştılar. Tulayha ise, elbisesine sarılıp örtünmüş onlara peygamberlik taslıyordu. Savaşın kızıştığı bir sırada Uyeyne, Tulayha'nın yanına hızlıca gidip ona: «Sana hâlâ Cevrâîl gelmedi mi?» diye sorunca, Tulayha: «Hayır,» dedi. Uyeyne geri dönüp savaşmaya başladı. Daha sonra tekrar Tulayha'nın yanına gelerek: «Hay babası geberesice, Cebrâîl gelmedi mi?» diye sorunca, Tulayha: «Hayır» cevabını verince, bu sefer Uyeyne: «Peki ne zamana kadar gelmeyecek? Allah'a yemin ederim, biz çok zor duruma düştük» dedi. Sonra geri dönüp yine çetin bir savaşa tutuştu. Arkasından tekrar Tulayha üzerine yürüyüp: «Cebrâîl hâlâ gelmedi mi?» diye sorunca, bu sefer Tulayha: «Evet geldi.» diye cevap verince, Uyeyne, ona: «Peki ne dedi?» diye sordu. Tulayha: «Bana senin de onun değirmeni gibi bir değirmenin var ve unutmayacağın bir sözün var» diye söyledi.» şeklinde cevap verince, Uyeyne: «Evet, Allah da biliyor ki senin hiç unutamayacağın bir şey olacak! Ey Fezâreoğulları, çekip gidiniz! Çünkü bu bir yalancıdır.» deyince, Fezâre'liler çekildiler ve diğerleri de bozguna uğradı.

Tulayha atını ve bineğini hanımı Nevvâr için hazırlamış idi. Etrafı sarılınca atına binip karısını da yanına alarak birlikte kurtuldular. Daha sonra: «Ey Fezâre'liler, kim bu şekilde yapıp karısı ile birlikte kurtulabilecekse yapsın» diyerek kaçıp gitti ve Şam'a sığındı. Daha sonra Kelb kabilesinin yanında misafir oldu ve Esed ile Gatfân'lıların İslâm'a girmiş oldukları haberini alınca o da müslüman oldu. Hz. Ebû Bekir'in vefatına kadar Kelb'liler arasında kalmaya devam etti.

Tulayha, Ebû Bekir'in halifeliği döneminde umre yapmak üzere yola çıkmış Medine yakınlarından geçtiği sırada Hz. Ebû Bekir'e: «İşte Tulayha» dedilerse de Hz. Ebû Bekir: «Ne yapayım onu? Artık İslâm'a girmiş bulunuyor» diye cevap verdi. Daha sonra Hz. Ömer'in yanına gelip Halife seçildiğinde ona bey'at etti. Hz. Ömer ona: «Sen Ukâşe ve Sâbit'in katilisin. Allah'a yemin olsun seni ebediyyen sevmeyeceğim» deyince, Tulayha ona: «Ey mü'minlerin emiri, Allah'ın ellerimle ikramda bulunduğu ve onların elleriyle de beni rüsvay etmediği iki adamı ne diye bu kadar

düşünürsün?» deyince, Hz. Ömer'e bey'at edip ona: «Peki kehânetinden geriye ne kaldı?» diye sorunca, Tulayha: «Bir ya da iki üfürükten başka birşey kalmadı» diye cevap verdi. Tulayha daha sonra kavminin yanına gitti ve Irak'a gitmek üzere ayrılıncaya kadar orada kaldı.

Tulayha'nın etrafında bulunanlar bozguna uğrayınca Uyeyne b. Hısn esir alınıp Hz. Ebû Bekir'in yanına getirildi. Medine çocukları eli-kolu bağlanmış olan Uyeyne'ye: «Ey Allah'ın düşmanı, sen iman ettikten sonra kâfir mi oldun?» diyorlar o da: «Allah'a yemin ederim bir an olsun Allah'a iman etmedim» diye cevap verdi. Bu sebeple Hz. Ebû Bekir onu affedip hayatını bağışladı.

Tulayha'nın arkadaşlarından durumunu iyi bilen birisi ele geçirilmişti. Hâlid ona Tulayha'nın ne söyledikleri konusunda sorunca, adam şunları söyledi: «Onun bize bildirdiklerinden birisi şudur: Kuşlar ve güvercinler, hâlisâne oruç tutanlar ve bizler sizlerden yıllarca önce oruç tuttuk. Bizim mülkümüz Irak'ı da Şam'ı da içine alacaktır.»

Râvî der ki: Onlardan, kadın ve çocukları arasından kimse esir alınamadı. Çünkü ailelerini korunacak bir yerde bırakmışlardı, yenilgiye uğrayınca da korktukları için İslâm'a girdiklerini belirttiler. Bunun üzerine Hâlid de onlara ilişmedi.

Âmiroğulları, Hevâzin ve Süleym'in İrtidât Etmesi

Âmiroğulları irtidât etmek konusunda oldukça müteredditdavranıyor ve Esed ile Gatfan'lıların ne yapacaklarına bakıyordu. Etrafları irtidât etmiş olanlarla çevrilmiş olduğu bir sırada Âmiroğulları lider ve ileri gelenlerinin itaati altında idiler. Kurra b. Hübeyre, Kâ'boğulları ile onlara karışanlar arasında bulunuyordu. Alkame b. Ulâse de Kilâboğulları ile onları sarmış olanlar arasında idi. Alkame daha önce İslâma girmiş ve Peygamber (s.a.v.)in döneminde irtidât etmiş, Tâif'in fethinden sonra da Şam'a gitmiş idi. Peygamber (s.a.v.) vefât edince, alelacele gelerek, Kâ'boğulları arasında etrafına bir grup asker topladı. Hz. Ebû Bekir (r.a.) onun bu durumunu haber alınca, başında el-Ka'ka' b. Amr'ın, bir başka görüşe göre de Ka'ka' b. Sûr'un bulunduğu bir askerî birlik gönderdi. Ve ona, Alkame üzerine -onu öldürür ya da esir alır ihtimaliyle- hücum etmesi talimatını verdi. Ka'ka' Alkame'nin konaklamış olduğu su kenarına hücum tertipleyinceye kadar yola devam etti. Alkame ise, devamlı bir hazırlık içerisinde idi. Onlardan daha erken davranarak atına binip onlardan önce kaçtı. Diğer taraftan hanımı ve çocukları İslâm'a girdiler.

Ka'kâ onları alıp Hz. Ebû Bekir'in yanına getirdi. Ailesi ve çocukları Alkame'nin durumu üzere kâfir-mürted olmayı kabul etmediler. Ayrıca Hz. Ebû Bekir'e de onların asli yuvalarından yurtlarından ayrıldıkları haberi de ulaşmamış bulunuyordu. Hz. Ebû Bekir'e: «Alkame'nin yaptığından bizim günahımız ne olabilir ki?» deyince, Hz. Ebû Bekir onları serbest bıraktı, Alkame daha sonra İslâm'a girdi ve onun tekrar İslâm'a dönmesi kabul edildi.

Buzâhalıların yenilgiye uğramasından sonra Âmiroğulları gelerek: «Daha önce kendisinden çıktığımız şeye yeniden giriyoruz ve Allah'a ve Rasûlüne iman ediyoruz» deyip Hâlid'in yanına vardılar. Hâlid de onlarla Buzâhalılara yaptığı bey'atin aynısı üzere bey'atleşti ve İslâm'a destek olmayı kararlaştırıp kabul ettiler. Onun bey'ati, yâni onlara verdiği sözler şu şekilde idi:

«Allah'ın ahdi ve misakı üzere söz veriyorsunuz ki Allah'a ve Rasûlü'ne iman edecek, namazı kılacak, zekâtı vereceksiniz. Bu esaslar üzerine kadınlarınız ve çocuklarınızla da bey'atleşeceksiniz.» diyor, onlar da: «Evet» diye cevap veriyorlardı. Esed, Gatfân Tayy, Süleym ve Âmiroğullarından irtidât ettikleri sırada etrafı yakanlar, başkalarının organlarını keserek müsle yapanlar ve İslâm'a saldırıda bulunanların getirilmesinden başka hiçbir tekliflerini kabul etmiyordu. Bunun üzerine bu gibi davranışlarda bulunan kimseleri Hâlid'in yanına getirdiler. O da ceza olmak üzere onların organlarını kesti, yaktı, onlara taş attırdı, onları dağların tepelerinden bıraktı ve kuyulara attı. Hz. Ebû Bekir'e yaptıklarını bildirmek üzere elçi de gönderdi. Ayrıca Hz. Ebû Bekir'e, Kurra b. Hübeyre'yi ve onunla birlikte zincirlere vurulmuş bir grup kimseyi gönderdiği gibi Züheyr'i de birlikte aynı şekilde göndermiş idi.

Um Ziml'e gelince: Gatfân, Tayy, Süleym, Hevâzin ve diğer kabilelerden kaçan kimseler Mâlik b. Huzeyfe b. Bedr'in kızı olan Um Ziml Selmâ'nın etrafında toplandılar. Onun annesi Rabîa b. Bedr'in kızı olan Um Kirfa idi. Um Ziml, annesi Um Kirfa hayatta iken, esir alınmış idi. Onun esir alındığı gazveden daha önce söz etmiştik. Hz. Âişe'nin payına düşünce Hz. Âişe onu âzat etti, o da kavminin yanına gidip orada irtidât etti. Bilâhare kaçan askerler onun etrafında toplanınca onlarla savaşmaya devam etmek emrini verdi. Etrafındakilerin sayısı arttı ve oldukça güçlendi. Hâlid, onun durumunu haber alınca, üzerine yürüdü. İlk günde oldukça çetin bir çarpışma oldu. Um Ziml'in kendisi ise son derece metekebbirâne bir tavır ile annesine ait bir devenin üzerinde duruyor idi. Bir grup atlı devesinin etrafında toplanıp devesini kestiler ve onu da öldürdüler. Devesinin etrafında yüz kişi kadar öldürüldü.

Hâlid zafer müjdesini Ebû Bekir'e bildirdi.

el-Fücâe es-Sülemî'nin haberine gelince: Onun asıl adı İyâs b. Abd Yâlil'dir. Kendisi Hz. Ebû Bekir'in yanına gelerek: «Bana silah yardımında bulunursan o silahlarla irtidât edenlere karşı savaşırım» demesi üzerine Hz. Ebû Bekir ona silah verdi ve onu bir grup kişinin başına geçirdi. Fakat müslümanlara aykırı hareket edip «el-Cevâ'» denilen yerde konakladı. Ayrıca, eş-Şerîdoğullarından Nuhbe b. Ebî Meysâ'yı gönderip ona müslümanlara hücum etmesini emretti. O da Süleym, Âmiroğulları ve Hevâzin'liler arasında bulunan bütün müslümanlar üzerine bir baskın yaptı. Bunun haberi Hz. Ebû Bekir'e ulaşınca, Turayfa b. Hâciz'i gönderip ona karşı asker toplayıp üzerine yürümesini emretti. Ona yardımcı olmak üzere de Abdullah b. Kays el-Hâşi'yi gönderdi. Her ikisi de yola koyulup İyâz'ın peşine takıldılar. Fakat saklandığı için onu göremediler. Daha sonra onunla el-Cevâ' denilen yerde karşılaştılar. Bir grup kişi öldürülmekle birlikte İyâz, el-Fücâe'ye kaçmayı başardı. Turayfe onu yetişti ve esir alarak Hz. Ebû Bekir'e gönderdi. Medine'ye geldiğinde Hz. Ebû Bekir (r.a.), Medine namazgâhında bir ateşin yakılmasını, daha sonra da elleri ve ayakları bağlı olarak onun bu ateşe atılmasını emretti.

Süleymoğullarından Abduluzzâ'nın oğlu Ebû Şecre'nin haberine gelince: el-Hansa'nın oğlu olup Süleymoğullarından irtidât edenlerle birlikte o da irtidât etmiş idi. Fakat Süleymoğullarından bazısı ise Hz. Ebû Bekir'in emir olarak tayin ettiği Ma'n b. Hâciz ile birlikte İslâm Dini üzere sebat etmişlerdi. Hâlid, Tulayha üzerine giderken Ma'n'a bir mektup yazarak Süleymoğullarından müslüman olarak beraberinde bulunanları alıp kendisine katılmasını emretmiş idi. Ma'n da yola çıktı ve görevine vekil olarak kardeşi Turayfa b. Hâciz'i bıraktı.

Ebû Şecre irtidât ettiğinde şu beyitleri söylemişti:

«Kalbim artık ayıkmış bulunuyor,
Sevdiklerini ve kınayanlarını görüyor artık
Ey kavminin çokluğundan söz eden!
Senin onlardan payın yenilmek ve kötülük görmektir.
Sen bizleri her zorlu günde başkalarından sor
Düşmanlarla karşılaştığımızda nasılız diye!
Bizler serkeşlere yular takanlar,
Ölüm aramızda gezinirken vuranlar değil miyiz?
Ben Hâlid'in askerlerine mızrağımı çektim,
Bundan sonra da çok yaşayacağımı umarım.»

Daha sonra Ebû Secre İslâm'a girdi. Hz. Ömer (r.a.) zamanında Medine'ye geldiğinde onun fakirlere bazı malları paylaştırdığını görüp, «Bana da ver, ben ihtiyaç sahibi bir kimseyim» deyince, Hz. Ömer ona:

«Sen kimsin?» diye sordu, o da: «Ben Abdulüzza es-Sülemi'nin oğlu Ebu Şecre'yim» diye cevap verdi. Bu sefer Hz. Ömer: «Ey Allah'ın düşmanı! Allah'a yemin olsun sana birşey vermeyeceğim. Çünkü:

«Ben Hâlid'in askerlerine mızrağımı çektim

Bundan sonra da çok yaşayacağımı umarım» diyen sen değil misin?» diyerek, elindeki kamçısıyla başına vurmaya başladı. Sonunda Ebû Secre erken davranıp devesinin bulunduğu yere koştu, devesine binip kavminin yanına gitti. Bu arada:

«Ebu Hafs (Ömer) elindekinden bize cimrilik etti

Her bir hareketin ise bir pazarlığı olur» şeklindeki beyitin yer aldığı bir şiir ile olayı dile getirdi.

Amr b. Âs'ın Umân'dan Gelişi

Rasûlullah (s.a.v.) Amr b. Âs'ı Vedâ Haccı'ndan döndükten sonra Ceyfer üzerine göndermişti. Rasûlullah (s.a.v.), Amr Umân'da iken vefât etti. Amr Bahreyn'e vardığı sırada el-Münzir b. Sâvî'yi ölüm döşeğinde gördü. Daha sonra oradan ayrılıp Âmiroğulları yurduna giderek Kurra b. Hübeyre'nin misafiri oldu. Kurra ise yanında Âmiroğullarından askerler de bulunduğu halde, müstereddit davranıyordu. Bununla birlikte Amr'a ikram olmak üzere hayvan kesti ve ona misafirperverlik gösterdi. Ayrılmak istediğinde Kurra Amr ile başbaşa kalarak: «Ey adam! Araplardan bu şekilde vergiler almakla onları sizden hoşnut etmiyorsunuz. Şayet onların mallarını almaktan vazgeçecek olursanız o zaman sizlere itaat edip emirlerinizi dinleyeceklerdir. Bunu yapmayacak olursanız size itaat etmezler.» diye söyledi.

Bunun üzerine Amr ona: «Ey Kurra! Sen kâfir mi oldun? Bizleri diğer Araplarla mı korkutuyorsun? Allah'a yemin ederim senin başına o kadar çok atlı toplar getiririm ki bunlar senin annenin lohusa olarak bulunduğu evi bile doldururlar.» Daha sonra Amr, Medine'de müslümanların yanına giderek onlara durumu haber verdi. Müslümanlar etrafını sarıp ona sorular sormaya başlayınca onlara Deba'dan Medine'ye kadar her tarafın askerle dolup taştığını bildirdi. Etrafındakiler ayrılıp çeşitli halkalar oluşturdu. Diğer taraftan Hz. Ömer (r.a.), Amr'a selâm vermek amacıyla aralarında Ali, Osman, Talha, Zübeyr, Abdurrahman ve Sa'd Hazretlerinin bulunduğu bir grubun yanından geçti. Hz. Ömer (r.a.) onlara yaklaşınca, konuşmayı kestiler. Onlara: «Neden söz ediyordunuz?» diye sorunca, ona cevap vermediler. Bu sefer onlara: «Sizler, galiba Ku-

reyş'in Araplardan korktuğu konusunu dile getiriyordunuz.?» deyince, onlar: «Doğru söylüyorsun» dediler. Bunun üzerine Ömer onlara: «Hayır, onlardan korkmayınız. Allah'a yemin ederim, sizlerin diğer Araplardan korktuğunuzdan daha çok ben Araplar için korkuyorum. Allah'a yemin ederim, sizler Kureyşliler bir deliğe bile girecek olursanız Araplar peşinizden o deliğe girecektir. Bu bakımdan onlar hakkında Allah'tan korkunuz!» dedi.

Daha sonra Ömer yoluna devam etti. Kurra b. Hübeyre, Hz. Ebû Bekir'in yanına esir olarak getirilince, müslüman olduğuna dair Amr'ı şahit gösterdi. Hz. Ebû Bekir, Amr'ı huzurunda getirtip ona sorunca, Amr Kurra'nın söylediklerini haber verdi. Zekât konusuna gelince, Kurra: «Yavaş ol ya Amr!» dedi. Amr: «Hayır, Allah'a yemin ederim, hepsini ona anlatacağım» diye karşılık verdi. Daha sonra Ebû Bekir kendisini affetti ve müslüman olduğunu kabul etti.

Temîmoğulları ve Secâh

Rasûlullah (s.a.v.) Temîmoğulları arasında âmillerini (yâni zekât toplama memurlarını) dağıtmış idi. ez-Zibrakan, Sehl b. Mincâb, Kays b. Âsım, Safvân b. Safvân, Sebre b. Amr, Veki' b. Mâlik ve Mâlik b. Nüveyre bunlar arasındadır. Fakat Rasûlullah (s.a.v.)'ın vefat haberi yayılınca Safvân b. Safvân, Hz. Ebû Bekir'e Âmiroğullarından topladıkları zekâtı götürüp teslim etti. Kays b. Âsım ise, ez-Zibrekan'ın ne yapacağına bakıyordu. Çünkü onun aksini yapacaktı. ez-Zibrekan içinde gecikme gösterince, Kays: «Şu Ukeliyye'nin oğlunun yüzünden vay başıma gelenlere! Allah'a yemin ederim, ne yapacağımı bilemiyorum. Ben, topladığım zekâtları Ebû Bekir'e gönderip bey'at edecek olursam bu sefer kendisi beraberinde bulunan zekât hayvanlarını Sa'doğulları arasında kesecek ve onların gözünden beni düşürecektir. Diğer taraftan ben Sa'doğulları arasında bu hayvanları kesecek olursam bu sefer o, Ebû Bekir'in yanına gidip beni gözünden düşürecektir» diyerek elindeki zekât mallarını Mekâ'is ile diğer kolları arasında paylaştırdı. Diğer taraftan ez-Zibrekan ise Dabbe b. Ud b. Dabiğa, Adiy, Teym, Ukl, Sevr, Abd Menât b. Udoğullarından oluşan er-Ribâbîlerin ve Avf ile Ebnâoğullarının zekâtlarını götürüp teslim ettiler. Bütün bu sayılan isimler Temîmoğullarının birer koludur. Daha sonra Kays pişman oldu. el-Alâ b. el-Hadramî ona yetişince zekâtı çıkartıp zekâtla birlikte el-Alâ'yı karşıladı ve onunla birlikte yola çıktı. Temîmliler de birbirleriyle uğraşmaya başladılar.

Hanîfeoğullarından Sümâme b. Üsâl'e Temîm'den yardımlar geliyordu. Fakat bu olay ortaya çıkınca, bu Sümâme'nin zararına oldu. Sü-

mâme ise, yalancı Müseylime'ye karşı savaşıyordu. Onun bu zor durumu, Ebû Cehil'in oğlu İkrime onun yanına varıncaya kadar, böylece devam etti. Bu şekilde Temîm yurdunda Temîmlilerin müslümanları, irtidât etmek isteyip şüphe içerisinde olanlarla karşı karşıya iken, Temîmli el-Hâris b. Sureyd b. Ukfân'ın kızı olan Secâh, Cezire'den gelip peygamberlik iddiasında bulundu. Kendisi ve yakınları Tağliblilerden olan dayıları arasında el-Hüzeyl b. İmrân ile birlikte Rabîa'nın uzak kollarının liderliğini yapıyordu. Hüzeyl hıristiyan idi, fakat dinini bırakıp ona tâbi oldu. Onunla birlikte Akka b. Hilâl Nemrliler, Ziyad b. Fullân İyâdlılar, es-Selîl b. Kays Şeybanlılar arasında bu irtidât hareketinin başını çekiyordu; fakat aralarındaki ihtilâf dolayısıyla içinde bulundukları durumdan daha kötüsü ile karşılaştılar.

Secâh, Hz. Ebû Bekir'e karşı savaşmak istiyordu, bu bakımdan Mâlik b. Nuveyre'ye haber gönderip antlaşma yapmak istedi. Mâlik onun teklifini kabul etti ve böylelikle savaşmaktan onu alıkoyarak Temîmoğullarından bazı kollar üzerine gitmesini teklif edince, o da kabul ederek: «Ben Yarbu' oğullarından bir kadınım; o bakımdan herhangi bir mülk sözkonusu olursa o sizin olsun» dedi.

Utârid b. Hâcib ile Mâlik ve Hanzalaoğullarından ileri gelenleri, ondan kaçıp Amberoğullarına sığındılar. Veki'in yaptığını da hoş görmeyip beğenmediler. Çünkü Veki' Secâh ile antlaşma yapmış bulunuyordu. Yarbu'oğullarından, onlar gibi ileri gelen diğer bazı kimseler de kaçtılar ve Mâlik b. Nuveyre'nin yaptığını benimsemediler, hoş görmediler.

Böylelikle Mâlik, Veki' ile Secâh bir araya geldi. Secâh onlarla seciyeli bir şekilde konuşarak şunları söyledi: «Atlıları hazırlayın, siz de talana hazır olun. Daha sonra er-Ribâb üzerine hücum edin. Çünkü onlarla aramızda bir engel yoktur.» Onlar da er-Ribâb üzerine yürüdüler. Dabbe ile Abd Menâtlılar onlara karşı koydu. Her iki taraftan da çok sayıda kimseler öldü. Birbirlerinden karşılıklı esirler aldılar. Daha sonra da aralarında barış oldu. Kays b. Âsım bir şiir söyleyerek zekâtını götürüp Hz. Ebû Bekir'e teslim etmekten geri kalışının pişmanlığını dile getirdi.

Daha sonra Secâh, el-Cezireli askerleri ile birlikte en-Nibâc denilen yere varıncaya kadar yoluna devam etti. Fakat Evs b. Huzeyme el-Hüceymî, Amroğullarından bir grub kişi ile birlikte onların üzerine baskın yaptı ve Hüzeyl ile Akka'yi esir aldıktan sonra, her iki taraf Evs'in Secâh'tan aldığı esirleri serbest bırakmak ve beraberindekilerle birlikte Evs'in topraklarına ayak basmamak konusunda anlaşmaya vardılar.

Daha sonra Secâh askerlerini alıp Yemâme'ye doğru gitti. Ve: «Artık Yemâme üzerine gidiniz, güvercin gibi hızlıca gidiniz, çünkü bu kesin sonuçlu bir savaştır. Bundan sonra da hiçbir kınama görmeyeceksiniz» dedi.

Daha sonra Hanîfe oğulları üzerine yürüdü. Müseylime bunun haberini alınca, onunla uğraşacak olursa Sümâme'nin, Şürahbîl b. Hasene'nin ve çevrelerinde bulunan kabilelerin Hacr'e (yâni Yemâme'ye) galip geleceklerinden korktuğu için Secâh'a bazı hediyeler gönderdi. Daha sonra da yanına gidinceye kadar kendisine eman vermesini istedi. Secâh da ona eman verdi. Müseylime, Secâh'ın yanına Hanîfeoğullarından kırk kişi alıp gitti. Müseylime: «Yeryüzünün yarısı bizimdir, öbür yarısı da âdil olmuş olsaydı Kureyş'in idi. Artık Allah Kureyş'in kabul etmediği yarıyı sana vermiş bulunuyor.» dedi.

Müseylime'nin, kendisine inananlara koymuş olduğu kanunlardan birisi de şu idi: Birisinin bir erkek çocuğu olursa bu çocuk ölmediği sürece kadınlara yaklaşmayacaktır. Ayrıca kişi erkek çocuk sahibi oluncaya kadar çocuk yapacak, fakat erkek çocuğu olduktan sonra kendisini tutacaktır.

Denildiğine göre, Müseylime, Secâh'tan kendisini kalelerin arkasına sığınmak suretiyle korumak istemiş, Secâh'ın da ona: «İn» demesi üzerine Müseylime: «Adamlarını uzaklaştır» demiş o da böyle yapmıştı. Müseylime bir çadır kurmuş ve çadıra şarap dökmüştü. Bundan amacı Secâh'ın bu kokuyu alarak cimayı hatırlamasını istemesi idi. Onunla bir araya geldiklerinde, Secâh: «Rabbın sana neler vahyetti?» diye sorunca, Müseylime ona: «Rabbinin hamileye ne yaptığını görmedin mi? Ondan türeyen bir can çıkardı; bu deri ile kemik arasında» diye cevap verdi. Secâh, «Peki başka neler vahyetti?» diye sorunca Müseylime: «Allah kadınları ferçler olarak yarattı, erkekleri de onlara zevcler yaptı. Onların içerisine birşeyler bırakırsın, ondan sonra o kadınlar dilerse onu çıkartırlar, böylelikle bizlere çocuklar verirler.» dedi. Bunun üzerine Secâh: «Şahitlik ederim ki sen bir peygambersin» deyince, bu sefer Müseylime ona: «Ne dersin, seninle evlenip senin kavmin ve benim kavmimle bütün Arapları yiyip bitirsek?» deyince, Secâh: «Olur» dedi. Bu sefer Müseylime şu beyitleri okudu :

«Haydi kalk yatalım
Yatak zaten hazırlanmış
Dilersen evde
Başka yerde dilersen
Dilersen mülkü paylaşırız
Dilersen dörde böleriz
Dilersen verelim üçte ikisini
Dilersen de tümünü.»

Bu sefer Secâh: «Hayır, hepsini istiyorum; çünkü o daha derleyip toparlayıcıdır.» deyince Müseylime: «Zaten bana da böyle vahyedilmişti» dedi.

Secâh onun yanında üç gün kaldıktan sonra ayrılıp kavminin yanına gittiğinde: «Ne haber?» diye sordular, Secâh onlara: «Ben onun hak üzere olduğunu gördüm. Bu bakımdan ona tâbi olup onunla evlendim» dedi. Onlar: «Peki sana herhangi bir mehir vermedi mi?» diye sorunca Secâh: «Hayır» diye cevap verdi. Bu sefer çevresindekiler: «Geri dön ve ondan mehir iste» deyince, o da geri döndü. Müseylime onu görünce yine kale kapısını kapatıp: «Ne istiyorsun?» diye sorunca, Secâh: «Bana mehir vermeni» dedi. Bunun üzerine Müseylime: «Senin tellâlın kimdir?» diye sordu. Secâh: «Benim tellâlım, Şebes b. Rib'î er-Riyâhî'dir» diye cevap verdi. Müseylime onu çağırıp: «Arkadaşlarının arasına Allah'ın Rasûlü Müseylime'nin Muhammed'in size getirmiş olduğu namazlardan olan sabah namazı ile yatsı namazını kıldırdığımı ilân et» diye söyledi. Bunun üzerine Secâh, arkadaşları ile birlikte geri dönüp gitti. Bu arkadaşları arasında Utârid b. Hâcib, Amr b. el-Ehtem, Gaylân b. Haraşe ve Şebes b. Rib'i de vardı. Utârid b. Hâcib :

«Bizim peygamberimiz kadındır, onunla dolaşıyoruz;

Diğer insanların peygamberleri ise erkek oluyor» anlamında bir beyit okudu.

Müseylime onunla: «Yemâme'nin mahsullerinin yarısını kendisine vermek ve bu mahsulü alacak kimseyi bırakmak üzere» barış yaptı. Secâh mahsullerin yarısını alarak el-Cezîre'ye gitti ve geri kalan yarısını almak üzere de Hüzeyl, Akka ve Ziyâd'ı bıraktı. Fakat aniden Hâlid'in onlara yaklaştığını gördüler. Onlar da dağılıp gittiler.

Secâh, Muâviye onları el-Cemâ'a yılında yerlerinden aktarıncaya kadar Tağlibliler arasında kalmaya devam etti. Secâh da onlarla birlikte geldi. Tağlibliler de, Secâh da güzel bir şekilde İslâm'a girip bağlandılar. Ondan sonra Secâh Basra'ya gitti ve orada öldü. Semura b. Cündüb, Muâviye'nin Basra Valisi iken onun cenaze namazını kıldırdı. Bu olay ise Ubeydullah b. Ziyâd'ın Horasan'dan gelip Basra Valisi olarak göreve başlamasından önce olmuştur.

Denildiğine göre, Müseylime öldürüldükten sonra Secâh, el-Cezîre'deki Tağlibli dayılarının yanına gitmiş ve onların yanında ölmüş sonra da ondan söz edildiğini kimse duymamıştır.

Mâlik b. Nüveyre

Secâh, el-Cezîre'ye döndükten sonra Mâlik b. Nüveyre geri dönüp pişman oldu ve ne yapacağını şaşırdı. Diğer taraftan Vekî' ve Semâ'a ise yap-

tıklarının çirkin olduğunu anlayarak dönüş yaptılar, isyana kalkışmadılar ve zekâtlarını çıkarıp onlarla birlikte Hâlid'i karşıladılar. Hâlid de Fezâre, Gatfân, Esed ve Tayy kabilelerinin işini bitirdikten sonra Butâh üzerine yürümeye koyuldu. Orada Mâlik b. Nüveyre bulunuyordu. Mâlik son derece kararsız bir durumda idi. Ensâr ise Hâlid'le birlikte gitmediler ve: «Halifenin bize talimatı böyle değildir. O bize: 'Büzâha'da işimiz bittikten sonra bize yazılı emir gönderinceye kadar orada kalınız' diye talimat vermişti» deyip kaldılar. Bunun üzerine Hâlid: «O da bana ilerlemeyi emretti, üstelik şu anda komutan benim. Yazılı emir gelmeyecek olursa ben görüşüme göre fırsat olarak gördüğüm hususu değerlendiririm. Diğer taraftan ona haber verecek olursam, ben bu fırsatı kaçıracağım için ona bildirmiyorum. Nitekim, onun bize hiçbir talimatının bulunmadığı bir işle karşı karşıya kalacak olursak, görüşümüze göre hayırlı olanı yapmaktan geri kalmaz ve onu yaparız. Bu bakımdan ben ve beraberimdekiler Mâlik'in üzerine gidiyoruz. Ben onları zorlamıyorum» dedi ve yoluna devam etti. Ensâr, geri kalmaktan pişman oldular ve: «Eğer bunlar bir hayır elde edecek olurlarsa siz ondan mahrum kalırsınız. Kendilerine birşey olursa bu sefer insanlar sizleri korkak olmakla nitelendirecekler» diyerek ona kavuştular.

Daha sonra Hâlid, el-Butâh denilen yere varıncaya kadar yoluna devam etti. Orada hiç kimseyi bulamadı. Mâlik b. Nüveyre askerlerini dağıtmış ve onlara toplu olarak bulunmayı yasaklamıştı. Onlara: «Ey Yarbû'-oğulları! Biz bu işi kabul etmeye çağrıldık, fakat geri kaldık. Bu bakımdan başarılı olamayacağız. Ben bu işi iyiden iyiye düşününce işin onlar tarafından iyice yönetilmediğini gördüm. Eğer işleri insanlar iyice yönetemiyorsa sakın onlarla çarpışmayın; bu sebeple dağılın ve bu işe girin.» dedi. Bunun üzerine dağıldılar. Hâlid, el-Butâh'a varınca, askerî birlikleri etrafa dağıttı ve onlara diğerlerini İslâm'a da'vet etmek emrini verdi. Bu çağrıyı kabul etmeyen herkesi kendisine getirmelerini, gelmeyecek olurlarsa öldürmelerini emretti. Ebû Bekir de onlara: «Bir yerde konakladıkları zaman ezan okumalarını, eğer karşı taraf da ezan okuyacak olursa onlara ilişmemelerini, okumayacak olurlarsa öldürüp talan etmelerini; İslâm da'vetini kabul ettikleri takdirde onlardan zekât vermelerini istemelerini, kabul ederlerse kendilerinin de kabul etmesi» tavsiyesinde bulunmuştu.

Râvî der ki: Süvariler Sa'lebe b. Yerbû'oğullarından bir grup ile birlikte Mâlik b. Nüveyre'yi Hâlid'in yanına getirdiler. Seriyye onlar hakkında ihtilâfa düştü. Aralarında Ebû Katâde de vardı. Ebû Katâde onların ezan okuyup ikâmet getirerek namaz kıldıkları konusunda şahitlik edenler arasında idi. Bu şekilde ihtilâfa düşünce, Hâlid emir vererek hapsedilmelerini söyledi. Çok soğuk bir gece geçirince, Hâlid bir münâdiye emrederek: «Esirlerinizi ısıtınız» diye çağırmasını emretti. Buradaki «ısı-

tınız» Kinâne lügatında öldürmek anlamına geliyordu. Bu bakımdan esirlerin öldürülmesini kasdettiğini sandılar. Halbuki Hâlid, sadece ısınmalarını emretmişti. Bu yanlış anlama sebebiyle alınan esirler öldürüldü. Dırâr b. el-Ezver, Mâlik'i öldürdü. Bu sırada Hâlid bağırıp çağırmaları işitince dışarı çıktı. Fakat esirler öldürülmüş bulunuyordu. Bunun üzerine Hâlid: «Allah bir şeyi murad ederse onu yapar.» diye söyledi. Hâlid, Mâlik'in hanımı olan Um Temîm ile evlendi. Bunun üzerine Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'e: «Hâlid'in kılıcında şaibe vardır» deyip bu konuda birçok şeyler söyleyince, Hz. Ebû Bekir: «Yeter ey Ömer! O, bir görüşte bulundu ve hata etti. Hâlid hakkında daha birşey söyleme! Ben Allah'ın kâfirlere karşı çektiği bir kılıca herhangi bir şekilde gölge düşürmem.» dedi. Ayrıca Mâlik'in diyetini ödeyerek Hâlid'e de huzuruna gelmesini yazdı. Hâlid bu emri yerine getirdi. Mescid'e girdiğinde üzerinde bir cübbe vardı. Sarığına da oklar yerleştirmiş idi. Ömer onun karşısına dikilip bu okları çekti ve kırdı, Daha sonra da ona: «Sen müslüman birisini öldürüp arkasından da karısına tamah ettin. Allah'a yemin ederim, seni kendi taşlarınla taşlayacağım» dedi. Hâlid ona hiçbir şey söylemedi. Hz. Ebû Bekir'in görüşünün de o doğrultuda olduğunu zannediyordu. Ebû Bekir'in huzuruna girip ona durumu anlattı ve özrünü beyan etti. Hz. Ebû Bekir de onun özrünü kabul etti, affetti ve Arapların harp günlerinde yaptıkları şekilde evlendiğinden dolayı kendisini azarladı. Hâlid dışarı çıktığında Ömer oturuyordu. Hâlid: «Ey Um Seleme'nin oğlu! Haydi üzerime gelsene» diye söyledi. Hz. Ömer bununla Hz. Ebû Bekir'in ondan hoşnut kaldığını anlayarak onunla konuşmadı.

Denildiğine göre, müslümanlar geceleyin Mâlik'in ve arkadaşlarının çevresini sardıklarında, ellerine silahlarını alarak: «Bizler müslümanlarız» demesi üzerine Mâlik'in arkadaşları: «Bizler de müslümanız» deyince, onlara: «O halde silâhları bırakınız» dediler. Onlar da silâhlarını bıraktılar. Daha sonra da namaz kıldılar. Hâlid onu öldürmek konusunda özür beyan ederken Mâlik'in: «Sizin arkadaşınız olan bu adam şunları şunları söylüyor» dediğini belirterek özür beyan etti. Ona «Peki, sen onu arkadaş saymıyor musun?» diye sormuş, sonra da boynunu uçurmuştu.

Mütemmim b. Nüveyre, Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) yanına gelerek kardeşinin kanını ve esirlerinin kendilerine iade edilmesini istedi. Hz. Ebû Bekir (r.a.) de esirlerin geri verilmesini emredip Mâlik'in diyetini de Beytulmâl'den ödedi. Hz. Ömer'in yanından geçerken Hz. Ömer kendisine: «Kardeşine olan üzüntün hangi noktalara kadar vardı?» diye sorunca, Mütemmim: «Bütün gücümle onun için ağladım, öyle ki benim görmeyen gözüm öbür gözüme bu konuda yardımcı oldu. Gördüğüm her bir ateş dolayısıyla üzüntümden nerdeyse kahrolup gidecektim. Çünkü o,

bir misafiri gelir ve nerede olduğunu bilmez diye korktuğundan geceleri sabaha kadar ateşini yanık tutardı.» deyince, bu sefer Hz. Ömer (r.a.) ona: «Peki, bana niteliklerini say» dedi. Bunun üzerine Mütemmim: «O, serkeş ata biner, yükü çok ağırlaşmış deveyi, soğuk gecelerde yakası birbirine kavuşmayan elbiseyi giymiş olarak ve upuzun bir mızrak elinde tutmuş olarak çekerdi. Bu durumda bütün gece yol alır, sabah olduğunda da, yüzü sanki bir ay parçasını andırırdı.» diye söyledi. Bu sefer Hz. Ömer (r.a.): «Peki onun hakkında söylemiş olduğun şiirlerden bana birazını oku» deyince, Mütemmim şu beyitlerin yer aldığı mersiyesini ona okudu:

«Bir zamanlar onunla iki arkadaş gibiydik;
O kadar ki: Bunlar ayrılmazlar denildi.
Ben ve Mâlik ayrı düştüğümüzde ise,
Bir gece olsun beraberliğimiz yokmuş gibi oldum.»

Bu sefer Hz. Ömer ona: «Şairliğim olsaydı ben de kardeşim Zeyd'e bir mersiye söylerdim» dedi. Bunun üzerine Mütemmim: «Hayır ey mü'minlerin emîri! İkisinin durumu bir değildir. Eğer benim kardeşim de senin kardeşin gibi öldürülmüş olsaydı, onun için ağlamazdım, bile.» deyince Ömer: «Hiç bir kimse senin bana bu ta'ziyenden daha güzel bir ta'ziyede bulunmuş değildir» diye cevap verdi.

Bu vak'ada Umâre b. Velîd'in iki oğlu olan Velîd ile Ebû Ubeyde öldürüldü. Bunların ikisi de Hâlid'in kardeşinin çocukları olup sahabîdirler.

Müseylime ve Yemâme'liler

Bundan öncelerde Müseylime'nin Peygamber (s.a.v.)in yanına elçiler gönderdiğinden söz etmiş idik. Peygamber (s.a.v.) vefat edip Hz. Ebû Bekir de mürtedler üzerine çeşitli askerî birlikler göndermeye başladığında, Ebû Cehil'in oğlu İkrime'yi Müseylime üzerine göndermiş, daha sonra da arkasından Şürahbîl b. Hasene'yi yollamış idi. Ancak bu işin önü kendisinin olması için İkrime acele edip Müseylime taraftarları üzerine hücum etti; fakat onu yenik düşürdüler. Şurahbîl de bu yenilginin haberini alınca, yolda durdu ve daha ileriye gitmedi. İkrime, Hz. Ebû Bekir'e durumu yazılı olarak bildirince Hz. Ebû Bekir ona şunları yazdı: «Ne ben seni göreyim, ne de sen beni gör. Geri dönüp de müslümanların maneviyatını zayıflatma. Hüzeyfe ile Arface'nin yanına varıp onlarla birlikte Uman ve Mehre halkı ile çarpış. Daha sonra sen ve askerlerin müslümanların gözünde temize çıkıncaya ve Yemen ile Hadra-

mût'da bulunan Muhâcir b. Ebî Ümeyye ile karşılaşıncaya kadar yolunuza devam ediniz.»

Şurahbîl'e de Hâlid gelinceye kadar beklemesini ve Müseylime'nin işini bitirdikten sonra Kuzâ'a'lılara karşı Amr b. Âs'a yardım etmek üzere onun yanına gitmesini emretti.

Hâlid, el-Butâh'dan geri dönüp Hz. Ebû Bekir'in yanına vararak ondan özür beyan edince Hz. Ebû Bekir de onun özrünü kabul etmiş ve ondan râzı olmuştu. Daha sonra onu Müseylime üzerine göndermiş, onun yanına Muhâcirler ile Ensârı birlikte yollamıştı. Ensârın başında Sâbit b. Kays b. Şemmâs, muhacirlerin başında ise Ebû Huzeyfe ile Zeyd b. el-Hattâb vardı. Hâlid, el-Butâh'da kendisine gönderilen askerlerin varmasını beklemek üzere konakladı. Gönderilen bu askerî güç kendisine kavuşunca Yemâme üzerine yürüdü. O sıralarda Hanîfeoğulları oldukça kalabalıktı. Onların savaşçılarının sayısı kırkbin kişi idi. Şurahbîl b. Hasene erken davranılmasını istediği için Müseylime ile savaşılması konusunda Hâlid'e elini çabuk tutmasını söylüyordu. Neticede yenik düşülünce Hâlid Şurahbîl'i kınadı. Hz. Ebû Bekir de arkalarından vurulmamaları ve yardımcı olması için Hâlid'e Selît'i gönderdi. Hz. Ebû Bekir şöyle derdi: «Ben, Bedir savaşına katılmış olanları komutan tayin etmem. Onları Allah'ın huzuruna sâlih amelleri ile kavuşuncaya kadar terkedeceğim. Çünkü Yüce Allah onlarla ve sâlih kimselerle onların yapacakları yardımdan daha fazlasını müslümanlar üzerinden savıp uzaklaştırır.»

Müseylime ile birlikte Unfuva oğlu Nehâr er-Reccâl da bulunmakta idi. Nehâr, Peygamber (s.a.v.)'e bey'at etmiş, Kur'ân'ı öğrenmiş, dinî bilgileri öğrenmiş bir kişi idi. Onu Yemâme halkına öğretmen olarak ve Yemâmelileri Müseylime'ye karşı kışkırtmak üzere göndermiş idi. Fakat Hanîfeoğulları'na Müseylime'den daha bir kötülüğü dokunmuş idi. Çünkü o, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in: «Müseylime'nin onunla ortak kılındığını» söylediğine dair tanıklık etmişti. Hanîfeoğulları da bunu tasdik etmiş ve onun çağrısını kabul etmişlerdi. Müseylime çeşitli konularda ona başvuruyordu. Abdullah b. en-Nevvâce, Müseylime'nin müezzinliğini, Hüceyr b. Umeyr de ikâmet ediciliğini yapardı. Huceyr şöyle derdi: «Şahitlik ederim ki Müseylime kendisinin Allah'ın Rasulü olduğunu ileri sürüyor.» Bunun üzerine Müseylime ona: «Açık seçik konuş ey Hüceyr, çünkü böyle konuşmakta hayır yoktur.» diye söylemişti. Bu ifadeleri ilk kullanan o olmuş oldu.

Müseylime'nin söyleyip de vahiy olduğunu ileri sürdükleri arasında şunlar da vardır:

«Ey kurbağaoğlu kurbağa! İstediğin şeyi seç. Senin üst tarafın suda, alt tarafın çamurda, ne su içeni engellersin, ne de suyu bulandırırsın».

Yine şunları söylemiştir: «Görünen ekinlere, onu alabildiğine biçenlere, buğdayı savuranlara, onu değirmende öğütenlere, fırında pişirenlere, ekmeği et suyuna doğrayıp tirit yapanlara, suya ve yağa bandırıp lokma lokma yiyenlere yemin olsun! Sizler göçebelere üstün tutuldunuz ve yerliler de faziletçe sizden ileri değildir. Kasabalarınızı iyi koruyunuz. Yurtsuzları barındırınız. Haksızlık edenlere karşı da çıkınız.»

Onun yanına bir kadın gelip: «Bizim hurmalarımız verimsiz, kuyularımızın da suyu kurumuş bulunuyor. Bu bakımdan suyumuzun ve hurmalarımızın artması için, Muhammed (s.a.v.) Hezmân halkına nasıl dua ettiyse sen de öylece dua et.» dedi. Müseylime bu konuda Nehâr'a sordu. O da kendisine Peygamber (s.a.v.)in Hezmân halkına dua ettiğini, onların kuyularından bir miktar su alıp ağzında çalkaladıktan sonra kuyulara döktüğünü, bunun üzerine kuyuların su ile dolup taştığını, her bir hurmanın dal budak salarak hurma yüklendiğini anlattı. Müseylime de aynı şeyi yapınca, kuyuların suyu bütünüyle çekildi. Hurma ağaçları da kurudu. Onun ölümünden sonra da her şey normal hâline döndü.

Yine bir seferinde Nehâr ona: «Sen de Muhammed'in yaptığı gibi elini Hanîfeoğullarının çocukları üzerinde gezdir.» dedi. Müseylime onun dediğini tutarak elini başlarının üzerine gezdirdi ve çenelerini okşadı. Bu sefer elini hangi çocuğun başının üzerinden geçirdiyse o çocuk kelleşti. Kimin çenesini tuttuysa onun da dili pepeleşti. Daha sonra onun ölümü üzerine çocuklar normal hallerine döndüler.

Denildiğine göre Nemr'li Talha yanına gelerek durumunu sordu. Müseylime de karanlıklarda birisinin kendisine geldiğini söyleyince Talha: «Ben şahitlik ederim ki sen yalancı, Muhammed ise doğrudur; fakat Rabîa'nın yalancısı Mudar'ın doğru sözlüsünden bizim için daha çok sevilir» dedi. Talha da onunla birlikte ve kâfir olarak Akrabâ' Günü'nde öldürüldü.

Müseylime, Hâlid'in yaklaşmakta olduğu haberini alınca askerlerini Akrabâ' denilen yerde bıraktı. Çeşitli kimseler ve bu arada Meccâ'a b. Mürâre, küçük bir askerî birlikle Âmiroğullarından daha önce dökülmüş bir kanın intikamını almak üzere Hâlid'e karşı çıktılar. Müslümanlar Meccâ'a'yı ve beraberindekileri yakaladı. Hâlid Meccâ'a dışındakilerin hepsini öldürdü; çünkü Meccâ'a Hanîfeoğulları arasında şerefli bir kimse idi. Sayıları kırk ile altmış arasında bulunuyordu.

Müseylime mal ve servetleri arkasında bıraktı. Bunun üzerine Müseylime'nin oğlu Şurahbîl şu konuşmayı yaptı: «Ey Hanîfeoğulları! Savaşınız, çünkü bugün hamiyet günüdür. Yenilecek olursanız kadınlarınız esir alınıp arkalarından götürülür ve hiçbir dünürlükle istenmeden ni-

kâhlanırlar. Onun için şereflerinizi korumak üzere çarpışınız, kadınlarınızı koruyunuz.»

Her iki taraf Akrabâ' denilen yerde çarpıştı. Muhâcirlerin sancağı Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Sâlim'in elinde idi. Ondan önce ise, Abdullah b. Hafs b. Gânim'in elinde idi. Abdullah şehîd edilince Sâlim'e: «Bizim önümüzden giderken sana bir zarar gelmesinden korkuyor musun?» diye sordular. Sâlim: «O takdirde ben Kur'ân'ı bilen bir kişi olmama rağmen, çok kötü birisi olurum» diye cevap verdi.

Ensâr'ın sancağı ise Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ın elinde idi. Araplar'ın diğer kabilelerinin de sancakları kendi sancaktarlarının elinde bulunuyordu. Her iki taraf karşı karşıya geldi. Müslümanlarla ilk karşılaşan Unfuva oğlu Nehâr er-Reccâl olup Zeyd b. el-Hattâb tarafından öldürüldü. Savaş son derece kızıştı. Müslümanlar bundan önce benzeri bir savaşla hiçbir zaman karşılaşmamışlardı. Müslümanlar yenilgiye düştüler. Ve Hanifeoğulları Meccâ'a ile Hâlid'in bulunduğu yere kadar vardılar. Bunu gören Hâlid çadırdan ayrılıp gitti. Hanîfeoğulları Meccâ'a'nın yanına girdiklerinde Hâlid'in hanımının da onunla birlikte olduğunu gördüler. Hâlid hanımını Meccâ'a'ya teslîm etmiş idi. Onu öldürmek istedilerse de Meccâ'a onları alıkoyup: «Ben, onu himayeme alıyorum» demesi üzerine onu bıraktılar. Meccâ'a onlara: «Siz erkeklerin işitini bitirmeye bakınız» diye söyledi. Bunun üzerine Hanîfeoğulları Hâlid'in çadırını parçaladılar. Daha sonra müslümanlar birbirlerini derleyip toparlanmaya çağırdılar. Sâbit b. Kays: «Ey müslümanlar! Kendinizi çok kötü alıştırdınız» dedikten sonra Yemâme'lileri kastederek: «Allah'ım! Ben bunların yaptıklarından uzak olduğumu sana bildiriyorum.» diğer taraftan müslümanları kastederek de: «Bunların yaptıklarından dolayı da sana özür beyan ediyorum» deyip şehid edilinceye kadar savaştı.

Zeyd b. Hattâb da şunları söyledi: «Erkek olduğumuza göre geri dönmeyeceğiz. Allah'a yemin ederim, onları bozguna uğratıncaya, ya da şehid edilip Rabbimle elimdeki delilimle konuşuncaya kadar bugün hiçbir şey söylemeyeceğim.» deyip şöyle devam etti: «Gözlerinizi sağa sola bakmaktan uzak tutunuz, dişlerinizi sıkınız. Ey insanlar! Düşmanınızın arasına dalınız, ileri gidiniz» diye devam etti.

Ebû Huzeyfe de: «Ey Kur'ân ehli! Kur'ân'ı davranışlarınızla süsleyiniz» dedi. Hâlid karşı taraf üzerine onları ilk noktalarından daha uzak bir yere püskürtünceye kadar kesintisiz bir hamle yaptı. Savaş oldukça kızıştı. Hanîfeoğulları da birbirlerini teşvik ettiler ve çetin bir şekilde çarpışmalarını sürdürdüler. O gün savaş gâh müslümanların lehine, gâh kâfirlerin lehine gelişiyordu. Sâlim, Ebû Huzeyfe, Zeyd b. Hattâb ve benzerleri gibi görüş sahibi olan kimseler şehid edildiler. Hâlid

müslümanların bu durumunu görünce şunları söyledi: «Ey insanlar! Her bir kesimin belâlarını bilmemiz için birbirinizden ayrılınız, nereden bize hücum edileceğini de böylece bilelim.» Bunun üzerine ayrıldılar. Bedeviler, muhâcir ile ensâr'ın yan tarafında, muhâcirler ile ensâr da onların yanlarında yer almış idi. Herkes kendi grubunun yanına çekilince birbirlerine: «Bugün geri kaçmak utanılacak bir şeydir. Bugünden daha büyük musibetli bir gün görülmemiştir» dediler. O gün her iki tarafın hangisinin daha çok kayıp verdiği bilinmemekle birlikte, muhâcirler ile ensârdan ve köylerde yaşayanlardan öldürülenlerin sayısı, göçebelerden öldürülenlerin sayısından fazla idi.

Müseylime oldukça sebat gösterince, savaş onun etrafında devam edip gitti. Hâlid, Müseylime öldürülmedikçe bu işin sonunun gelmeyeceğini ve Hanîfeoğullarının kendilerinden öldürülenlere aldırış etmediklerini gördü. Daha sonra Hâlid er meydanına çıkarak karşısına er dileyip parolalarını söyledi. Parolaları: «Yâ Muhammed» idi. Karşısına kim çıktıysa öldürdü. Müslümanların işi iyiye gitmeye başladı. Daha sonra Hâlid, Müseylime'yi çağırdı, o da onun bu çağrısını kabul etti. Müseylime'nin hoşuna gidecek şeyler söylüyordu. Fakat Müseylime Halid'e cevap vermek istediğinde yüzünü şeytanıyla danışmak üzere çeviriyor, şeytanı da onu bu teklifleri kabul etmekten alıkoyuyordu. Yüzünü yan tarafa çevirdiği bir seferinde Hâlid onun üzerine çullandı ve oldukça sıkıştırınca Müseylime kaçtı. Etrafındakiler de geriye doğru çekilmeye başladı. Bu sefer Hâlid bağırıp müslümanların onların üzerine yürümelerini söyledi. Böylece Müseylime'nin beraberindekiler yenilgiye uğradı. Müseylime'ye: «Hani bize yapmış olduğun vaadler nerede kaldı?» deyince Müseylime onlara: «Şerefiniz için savaşınız» diye cevap verdi. Bu sırada el-Muhakkem: «Ey Hanîfeoğulları, bahçeye koşunuz!» diye seslenince oraya girdiler ve üzerlerine kapısını kapattılar.

Esed b. Mâlik'in kardeşi Berâ' b. Mâlik savaşa katıldığında onu bir titreme tutar ve bu titremesi birkaç kişi onu yakalayıp sonra da küçük abdestini bozuncaya kadar geçmezdi. Küçük abdestini bozduktan sonra bir arslan gibi kükrerdi. Bu durum onda başgösterdi ve küçük abdestini bozup ileri atılarak: «Ey insanlar, yanıma gelin, yanıma, ben Berâ' b. Mâlik'im, haydi yanıma gelin, yanıma!» diyerek çok çetin bir şekilde çarpışıp durdu. Hanîfeoğulları, bahçe duvarının arkasına çekilince Berâ': «Ey müslümanlar, beni kaldırıp bahçeye onların üzerine bırakınız!» deyince, onlar: «Hayır öyle birşey yapamayız» deyince bu sefer Berâ': «Allah'a yemin ederim, beni oraya onların üzerine atacaksınız.» deyince onu kaldırdılar, duvarın kenarına getirdiler. Duvarın üstünden aşıp onların yanına indi. Kapıya varıncaya kadar savaşmasına devam etti. Sonunda müslümanlara kapıyı açabildi. Müslümanlar bahçeden içeri girdiler. Görül-

memiş bir çrpışma oldu. Her iki taraf da özellikle Hanîfeoğulları büyük kayıplar verdiler. Ve bu durum Müseylime'nin öldürülmesine kadar devam etti. Onu Cübeyr b. Mut'im'in azadlı kölesi Vahşi, ensâr'dan bir kişi ile birlikte öldürdü. Vahşi ona harbesini atmış, ensâr'dan olan kişi de ona bir kılıç darbesi vurmuştu.

İbn Ömer der ki: Bir adamın, «Onu bir köle öldürdü» diye bağırması ve Müseylime'nin öldürülmesi ile birlikte Hanîfeoğulları bozguna uğrayıp geriye doğru kaçmaya başladılar. Dört bir yandan kılıçlar onların üzerine inip kalkıyordu. Hâlid'e Müseylime'nin öldürüldüğü haberi verilince, Hâlid yanında demirlere bağlanmış olarak Meccâ'a'yı kendisine Müseylime'yi göstersin diye aldı. Hâlid, ölüleri teker teker ona gösterdi. Sonunda Yemâme'nin Muhakkem'i diye bilinen kişinin yanına vardılar. Muhakkem güzel yüzlü birisi idi. Hâlid Meccâ'a'ya: «Sizin adamınız bu muydu?» diye sorunca, o: «Hayır! Bu, Allah'a yemin ederim, ondan hem daha hayırlı, hem daha değerlidir. Bu Yemâme'nin Muhakkemi'dir.» diye cevap verdi. Daha sonra bahçenin içine doğru ilerledi. Orada sarı mı sarı, basık burunlu birisini gördü. Meccâ'a: «İşte sizin peşinde olduğunuz kişi budur. Artık ondan kurtuldunuz» diye söyledi. Hâlid de: «İşte size ne yaptıysa bu yaptı» diye karşılık verdi.

Yemâme'nin Muhakkem'i diye bilinen kişiyi öldüren Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahmân idi. Muhakkem askerleri savaşa kışkırtıcı konuşmalar yapınca, boğazına bir ok atarak onu öldürdü.

Meccâ'a Hâlid'e şunları söyledi: «Sen, buraya ancak onların çabuk bozguna uğramaları sonucunda gelebildin. Kaleler askerlerle dolup taşıyor; bu bakımdan geride bulunanlar için elini çabuk tutup bir barış yap». Bunun üzerine Hâlid, onunla insanlar dışında kalan hususlar üzerinde antlaştı. Bu sefer Meccâ'a: «Onların yanına gidip onlarla bir danışayım» dedi. Meccâ'a kaledekilerin yanına gitti. Kalelerde kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve zayıf kimseler dışında hiçbir kimse yoktu. Meccâ'a bunlara zırhlar giydirip silahlar kuşandırdı. Kadınlara da saçlarını çözüp kendisi geri dönünceye kadar kalelerin üstlerinde beklemelerini emretti. Hâlid'in yanına dönerek ona: «Benim yaptıklarımı onaylamadılar» dedi. Hâlid kalelerin askerle dolup taştığını gördü. Savaş müslümanları oldukça ezip bitirmiş ve uzun sürmüştü. Hazırda zafer elde edilmiş iken geri dönmek istediler. Olanı da bilmiyorlardı. Muhâcir ve Medine'li ensâr'dan üç yüz altmış kişi öldürülmüş, Medine'nin dışındaki muhâcirlerden ise üç yüz kişi öldürülmüştü. Sâbit b. Kays da öldürülenler arasında idi. Müşriklerden birisi ayağını kesmiş, Sâbit de ayağını alıp onu ayağını kesene vurmuş ve onunla öldürmüştü. Hanîfeoğullarından Akrabâ' denilen yerde yedi bin kişi bahçede, bir o kadar kişi de arkadan takip edil-

diklerinde öldürülmüştü. Hâlid, Mecâ'a ile altınlar, gümüşler, silahlar ve esirlerin yarısı üzerinde antlaşma yaptı. Esirlerin dörtte biri diyenler de vardır.

Kaleler açıldığında kadın, çocuk ve zayıflardan başka kimsenin olmadığı görüldüğünde, Hâlid Meccâ'a'ya: «Vay sen beni aldattın» deyince, Meccâ'a: «Ne de olsa onlar benim kavmimdir ve bundan başkasını yapamazdım» diye cevap verdi.

Hz. Ebû Bekir'in, ergenlik yaşına gelmiş herkesi öldürmesini emreden mektubu Halid'e vardığında, Hâlid onlarla barış antlaşması yapmış bulunduğundan antlaşmanın gereğini yerine getirmiş ve antlaşmaya aykırı hareket etmemişti. Müslümanlar geri döndüğünde Hz. Ömer onlarla birlikte bulunan oğlu Abdullah'a: «Niye Zeyd'den önce sen ölmedin. Sen hayatta olduğun halde Zeyd öldü, niye bana görünüyorsun?» diye çıkışınca Abdullah: «O, Allah'tan şehid olmayı istedi ve ona bu mertebe verildi. Ben de şehid olmak için çok çalıştım, fakat bana nasip olmadı.» diye cevap verdi.

⁂

Yemâme olayından sonra bu yıl içerisinde Hz. Ebû Bekir bu olayda şehid edilen sahâbenin çokluğunu görünce, Kur'ân'ın kaybolmaması için toplanmasını emretti. Bununla ilgili etraflı bilgiler Hicret'in otuzuncu yılında gelecektir.

Yemâme'de şehid düşen sahabelerden bazıları: Ensârdan Abbâd b. Bişr Bedir'de ve diğer savaşlarda bulunmuştur. Yine Ensâr'dan Abbâd b. Hâris, Uhud Savaşı'nda bulunmuştur. Ensârdan Umeyr b. Evs b. Atîk, Uhud'da bulunmuştur.

Ensâr'dan Âmir b. Sabit b. Seleme.

Ensâr'dan Umâre b. Hazm. Amr'ın kardeşi olup Bedir savaşına katılmıştır.

Âmir b. Lüeyoğullarından Alî b. Ubeydullah b. Hâris. Sahâbîlerdendir.

Ensâr'dan Âiz b. Mâiz. Bi'r Maûne günü öldürüldüğü de söylenmiştir. Ferve b. en-Nu'man. Ensârdan Hâris b. en-Nu'man'ın oğlu olduğu söylenmiştir. Uhud'da ve daha sonraki savaşlarda bulunmuştur.

Ensârdan ve el-Bera' b. Âzib'in amcası olan Kays b. el-Hâris b. Adiy. Uhud'da şehid edilmiştir de denilmiştir.

Ensârdan sa'd b. Cemmâz. Uhud Savaşı'nda bulunmuştur.

Ensârdan Ebu Dücâne. Bedir Savaşı'nda bulunanlardandır. Bazıları-

na göre Yemâme'den sonra da hayatta olup Hz. Ali (r.a.) tarafında Sıffîn'de bulunmuştur. Doğrusunu Allah bilir.

Yine Temâme'de ensârdan Seleme b. Mes'ûd b. Sinan şehid olmuştur.

Sâ'ib b. Osman b. Maz'ûn el-Cümahî. Habeşistan'a hicrét edenlerden olup Bedir savaşına katılmıştır.

Hz. Zübeyr'in anne baba bir kardeşi olan es-Sâib b. el-Avvâm. Devsî Tufeyl b. Amr. Hayber'de bulunmuştur.

Ensârdan Zürâre b. Kays. Sahabeliği vardır.

Abdüşemsoğullarının antlaşmalısı olan Mâlik b. Amr es-Sülemî. Bedir savaşında bulunmuştur.

Mâlik b. Ümeyye es-Sülemî. Bedir savaşında bulunmuştur.

Ensârdan Mâlik b. Avs b. Atîk. Uhudda bulunanlar arasındadır.

Ensâr'ın antlaşmalısı olan Ma'an b. Adiyy b. el-Ced el-Belevî. Akabe'de, Bedir'de ve diğer vak'alarda bulunmuştur.

Gânim oğullarının antlaşmalısı olan Mes'ud b. Sinan el-Esved. Uhud'da bulunmuştur.

Nu'mân b. Asar b. er-Rabî' el-Belevî. Bedir'de bulunmuştur.

Amr es-Sülemî'nin iki oğlu olan Safvân ile Mâlik. İkisi de Bedir Savaşı'na katılmışlardır.

Esed'li Dırâr b. el-Ezver. Hâlid'in emri ile Mâlik b. Nuveyre'yi öldüren odur.

Abdullah b. el-Hâris b. Kays b. Adiy. Sehm'lidir.

Abdullah'ın, kardeşi es-Sâib ile birlikte Taif'te öldürüldüğü de söylenmiştir.

Abdullah b. Mahreme b. Abduluzzâ. Âmir-Kayslılardandır. Badir'de ve diğer savaşlarda bulunmuştur.

Abdullah b. Ubey b. Selûl'un oğlu Abdullah. Bedir Savaşı'na katılmıştır.

Ensâr'dan Abdullah b. Atîk. İbn Ebi'l-Hukayk'i öldüren odur. Bedir Savaşı'na katılmıştır.

Esed Huzeyme'lilerden Şüca' b. Ebi Vehb el-Esedî. Bedir'e katılanlardandır.

Cünâde'nin kardeşi Muttaliboğullarından Kureyş'li Hureyîm b. Abdullah.

Hâlid'in amcasının oğlu Velîd b. Abdu Şems b. el-Muğiyre el-Mahzumî.

Ensâr'dan Varaka b. İyâs b. Amr. Bedir'e katılmıştır.

Yezîd b. Evs. Abduddar Oğullarının antlaşmalısı olup Mekke'nin Fethi Günü müslüman olmuştur.

Ensar'dan Ebu Habbe b. Gaziyye. Uhud'da bulunmuştur.

Ensâr'ın antlaşmalısı olan Ebû Akil el-Belevî. Bedir'de bulunmuştur.

Sehm'li Ebû Kays b. el-Hâris b. Kays b. Adiy. Habeşistan'a hicret edenlerdendir. Uhud savaşına katılmıştır.

Zeyd b. Sâbit'in kardeşi Yezid b. Sâbit.

Bahreyn'lilerin İrtidât Etmesi

Cârûd b. Muallâ el-Abdî, Peygamber (s.a.v.)'in huzuruna gelip dinî bilgilerini ilerlettikten sonra Hz. Peygamber kavmi olan Abdulkaysoğullarına geri göndermişti. Cârûd onlar arasında hatırı sayılır bir noktada bulunuyordu. Peygamber (s.a.v.) vefât ettiğinde el-Münzir b. Sâvi el-Abdî hasta idi. Peygamber (s.a.v.)den kısa bir süre sonra o da vefat etti. el-Münzir b. Sâvi öldükten sonra Bahreyn'liler irtidât etti. Bekr Kabilesi de onların peşinden irtidât etmekle birlikte Abdulkaysoğullarını Cârûd bir araya topladı. Çünkü onların: «Şayet Muhammed (s.a.v.) bir peygamber olsaydı ölmezdi» dediklerini işitmişti. Bir araya gelip toplandıkları zaman onlara: «Geçmiş zamanlarda da Allah'ın bir takım peygamberlerinin bulunduğunu biliyor musunuz?» diye sorunca, onlar: «Evet» dediler. Bu sefer onlara: «Peki ne yaptı bunlar?» diye bir soru daha sordu. Onlar da: «Öldüler» diye cevap verdiler. Bu sefer Cârûd onlara: «Gerçek şu ki onların öldüğü gibi Muhammed (s.a.v.) de ölmüştür. Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Ve yine şehadet ederim ki Muhammed (s.a.v.) Allah'ın Rasûlüdür.» Bunun üzerine Abdulkays'lılar İslâm'a girdiler ve İslâmlarında sabit kaldılar.

Ancak Münzir'den sonra Münzir'in etrafında bulunanlar el-Alâ b. el-Hadramî gelip onları kurtarıncaya kadar bu kuşatmanın altında kaldılar.

Rabîalılar da Cârûd ve ona tabi olanların dışında Bahreyn'de irtidât etmek konusunda söz birliği ettiler ve: «Bizler krallığı Münzir b. en-Nu'man b. Münzir'e teslim etmeyiz» dediler. Münzir çok gururlu anlamına gelen «el-Garûr» diye adlandırılırdı. Fakat İslâm'a girdikten sonra «Ben Garur değil (aldanmış anlamına gelen) «Mağrurum» diye söylenmeye başlamıştı.

Bekr b. Vâil kabilesinin bir kolu olan Kays b. Sa'lebe'li el-Hutam b. el-Dubay'a, ortaya çıkıp henüz müşrik olan ve irtidat etmemiş kimseleri etrafında toplayıp «el-Katif» ve «Hecer» denilen yerlere kadar gitti. el-Hatlıları ve onlar arasında bulunan Zutlarla Sebabicelileri de bu ko-

nuda aldattılar. Dârîn denilen yere bir askerî birlik gönderdiği gibi Cuvâsâ'ya da aynı şekilde bir birlik gönderip müslümanları kuşattı. Cüvâsâ'da bulunanların üzerindeki kuşatmanın şartları gittikçe ağırlaşınca, Abdullah b. Hazer, açlıktan ölmek noktasında oldukları bir durumda şu anlamdaki beyitleri söylüyordu:

«Ey haberci, Ebû Bekir'e haber ver.
Ve tüm Medine gençlerine;
Kerîm olan ve Cüvâsâ'da mahsur
Bulunanlara yardım edemez misiniz?
Ki onların yollardaki kanları,
Gözleri kamaştıran güneş gibidir,
Rahmân'a tevekkül ettik biz,
Çünkü zafer tevekkül edenlerindir»

el-Alâ b. el-Hadramî'nin onları kurtarmasının sebebi şu idi: Ebû Bekir (r.a.) onu Bahreyn'in mürtedleriyle savaşmak üzere göndermişti. el-Alâ, Yemâme dolaylarında iken Hanîfeoğullarından olan Sümâme b. Usâl, Hanîfeoğullarından müslüman olanlarla birlikte gidip ona katılmıştı. Aynı şekilde Kays b. Âsım el-Minkarî de ona yetişmiş ve Peygamber (s.a.v)in vefâtından sonra etrafındakilere paylaştırmış olduğu zekâtın bedelini ona vermişti. Ayrıca el-Alâ'ya Amr ile el-Ebnâ, Sa'd b. Temîm ve er-Ribâblılar da katılmış ve aşağı yukarı onun askerî kadar askerle birlikte onun yanında yer almıştı. el-Alâ bütün bu beraberindekileri alarak ed-Dehnâ'yı aşıp onun geniş bir düzlüğüne vardığı sırada güneyinden inmiş ve beraberinde bulunanlara da geceleyin konaklamalarını emretmiş idi. Develeri, ürküp üzerindeki yüklerle kaçtı. Böylece yanlarında ne bir azık, ne de su kalmıştı. Onların üzüntü ve tasalarının büyüklüğünü ancak Allah bilebilirdi. Birbirlerine vasiyette bulunmaya başladılar. Bu sefer el-Alâ onları çağırdı. Etrafında toplanınca onlara: «Neden bu kadar üzüntüye garkolup gittiniz?» diye sorunca, ona: «Bizler öyle bir durumdayız ki yarın güneş etrafı ısıtmadan ölmüş olacağız. Bizi nasıl kınayabilirsiniz?» diye cevap vermeleri üzerine el-Alâ onlara: «Hiçbir şeyden korkmayınız. Sizler müslümansınız, Allah yolundasınız. Allah'ın dininin yardımcılarısınız. O bakımdan müjdeler olsun. Allah'a yemin ederim, sizler kesinlikle bu halde terk edilmeyeceksiniz.» diyerek müjde verdi.

Sabah namazını kıldıklarında el-Alâ ve beraberindekiler Allah'a dua etmeye başladılar. İleride bir su parıltısı görüldü. Ona doğru yürüdüler. Sudan içtiler ve yıkandılar. Güneş yükseldiğinde develer her taraftan toplanıp yanlarına doğru gelmeye başladılar. Develeri çöktürüp onlara su içirdiler. Ebû Hüreyre (r.a.) de onlar arasında idi. Oradan ayrıldıktan sonra Mincâb b. Râşid'e: «Nasıl, suyun olduğu yeri biliyor mu-

sun?» diye sorunca, Mincâb: «Evet biliyorum» diye cevap verdi. Ebû Hüreyre (r.a.) ona: «Peki oraya varıncaya kadar benimle beraber gel» diye söyledi. Ebû Hüreyre anlatıyor: Mincâb ile birlikte aynı yere vardık. Fakat küçük bir su birikintisinden başka birşey bulamadık. Bu sefer ben ona: «Allah'a yemin ederim, şu su birikintisi olmasaydı ayrıldığımız yerin bu olduğunu sana söyleyecektim. Fakat ben bu yerde bugünden önce su görmüş değildim.» dedim. Anidcn orada su dolu bir kab göründü. Bunun üzerine Ebû Hureyre (r.a.): «Allah'a yemin ederim, asıl yerimiz burasıdır. İşte, bunun için seni alıp geri döndüm. Ben, daha önce kabımı doldurduktan sonra suyun kenarına bırakmış ve kendi kendime şayet bu Allah'ın bir lütfu ise, bunu öğrenmiş olacağım. Yok eğer bir pınar ise bunu da öğrenmiş olacağım» diye düşünmüştüm. Buna göre bu Allah'ın bir lütfudur» diyerek Allah'a hamdettim.

Daha sonra yollarına devam ettiler ve Hecer'de konakladılar. el-Alâ, Cârûd'a haber gönderip Abdulkayslıları alarak kendisine bitişik taraftan Hutam üzerine inmesini emretti. Kendisi de beraberinde bulunanlar ile birlikte Hecer tarafından Hutam'a yaklaşıncaya kadar yoluna devam etti. Müşrikler de Dârîn halkı dışında Hutam etrafında toplandılar. Müslümanlar ise, el-Ala etrafında toplandılar. Müslümanlar etraflarına hendek açtılar. Müşrikler de müslümanların bulundukları yere gelip, çarpışıp daha sonra da kendi hendeklerinin arkasına çekilirlerdi. Bu durum böylece bir ay süreyle devam etti. Yine böyle bir durumda iken müslümanlar bir bozgun ya da bir çarpışmanın gürültüsüne benzer bir gürültü duydular. Bunun üzerine el-Alâ: «Bize onların durumunun haberini kim verecek?» deyince, Abdullah b. Hazef: «Ben» diye cevap verip, onların hendeklerine yaklaştı. Onu yakaladılar. Abdullah'ın annesi İcllilere mensuptu. Bu bakımdan: «Ey Ebcerliler, ey Ebcerliler» diye bağırmağa başladı. Bunun üzerine Ebcer b. Büceyr geldi, onu tanıdı. Ona: «Bu durumun ne?» diye sordu. Abdullah: «Ben, nasıl ileri gidebilirim ki? Benim etrafımı İcl ve Teymu'l-Lât ile başkalarının askerleri sarmış bulunuyor» deyince, Ebcer onu kurtarıp: «Allah'a yemin ederim, sen çok kötü bir yeğensin, bu gece tutup dayılarına geliyorsun» diye çıkışınca Abdullah ona: «Bu sözleri bırak da bana yemek getir, açlıktan ölüyorum» dedi. Dayısı ona bir yemek ikram etti. Abdullah yemeği yedikten sonra sarhoş birisine: «Bana ayrıca bir miktar azık ve bir binek ver» dedi. Adam kendisine bir deve ve azık ile birlikte hediyeler verdi. Müslümanların yanına gelerek onlara karşı tarafın sarhoş olduklarını bildirdi. Bu sefer müslümanlar onların üzerine giderek diledikleri gibi onları kılıçtan geçirdiler. Kâfirler kaçtı, onlar aralarından kimisi ne yapacağını şaşırdı; kimisi kurtuldu, kimisi öldürüldü, kimisi de esir alındı. Kaçanlar da ancak üzerlerindeki eşya ve silahla kaçıp kurtulabiliyordu.

Ebcer kurtulurken Hutam öldürüldü. Hutam'ı Kays b. Âsım, Temîmli Afif b. el-Münzir ayağını kestikten sonra öldürmüş idi. Müslümanlar onların peşinden gittiler. Afif de el-Münzir b. en-Nu'man b. el-Münzir el-Garûr'u esir aldı. Daha sonra da müslüman oldu. el-Alâ ertesi sabah ganimetleri paylaştırdı ve bazı yaralar almış olanlara ganimetten payları dışında bir takım elbiseler verdi. Hanîfeoğullarından Sümâme b. Üsal'e Hutam'a aid olan ve caka satarak giyindiği süslü bir elbiseyi verdi. Sümâme Dârîn'in fethinden sonra geri dönünce Kays b. Sa'lebe'nin oğulları onun üzerindeki bu elbiseyi görüp :«Hutam'ı sen öldürdün» dediler. Fakat kendisi: «Hayır onu ben öldürmedim, ben bunu ganimetler arasından seçip satın aldım» dediyse de üzerine atıldılar ve onu şehid ettiler.

Kaçanların büyük çoğunluğu Dârîn'e gitmek üzere gemilere binerken diğerleri de kendi kabilelerinin bulunduğu yere sığındılar. Bunun üzerine el-Alâ Bekr b. Vâil'den İslâm üzere sebat eden ve aralarında Uteybe b. en-Nehhâs, Müsennâ b. Hârise ve başkalarının da bulunduğu İslâm Dini üzere sebat eden kimselere yazılı emirler gönderip onlara bozguna uğrayan ve irtidât eden kimselerin geçebilecekleri bütün yolları tutmalarını söyledi. Onlar da bu emirleri yerine getirdiler. Ve bu emirlere riayet ettiklerine dair el-Alâ'ya elçilerini gönderdiler. O da kendisini arkadan takip etmelerini emretti. Bu sefer etrafında bulunanları Dârn'e gitmek üzere teşvik ederek onlara: «Yüce Allah sizlere karada öyle bir takım mucizeler göstermişse, denizde bunlardan ibret atmanız içindir. O bakımdan halkın, düşmanınızın peşinden gidin ve bu amaçla denizi yarıp geçin» dedi. Daha sonra kendisi de, onun beraberinde bulunanlar da atlar, develer, eşekler ve benzeri hayvanların sırtında oldukları halde denize daldılar. Onlar arasında tamamiyle bineksiz olan kimseler de vardı. O ve beraberindekiler hep dua ediyorlardı. Şu sözler onların bu sırada yaptıkları dualar arasındadır: «Yâ Erhamerrâhimin, yâ Kerîm, yâ Halîm! Ey bir olan, ey Samed, ey Hayy! Ey Ölüleri dirilten, ey Kayyûm olan! Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Ey bizim Rabbimiz!» Bu şekilde onlar develerin topuklarına kadar varan ve altında kum bulunan bir sudan geçiriyorlarmışcasına Allah'ın izniyle körfezi geçtiler. Sahil ile Gârîn arasında gemilerin bir günde yol alabilecekleri kadar bir uzaklık vardır. el-Alâ ve askerleri ile bozguna uğrayıp kaçanlar karşılaştılar ve çetin bir çarpışmaya tutuştular. Müslümanlar muzaffer olurken müşrikler büyük bir yenilgiye uğradılar. Müslümanlar ellerine geçirdiklerini öldürdüler. pek çok ganimetler ve esirler aldılar. Bu şekilde işlerini bitirdikten sonra denizi aşıp geri döndüler. Böylece Dârîn'de ve çevresinde İslâm yayılmış oldu.

el-Alâ, Hz. Ebû Bekir'e yazıp ona mürtedlerin uğradıkları hezimeti ve Hutam'ın öldürülmesi haberini bildirdi. Müslümanlarla birlikte Hacer-

lilerden bir râhip vardı. Bilâhare müslüman olunca, kendisine: «Neden İslâm dinine girdin?» diye sorulduğunda şu cevabı verdi: «Ben, üç şey sebebiyle müslüman oldum. Eğer buna rağmen müslüman olmayacak olsaydım Allah'ın beni bir hayvan suretine değiştirmesinden korkmuştum. Birincisi, kumlardan suyun kaynaması, ikincisi denizin dalgalarının dinmesi, üçüncüsü ise onların askerlerinin arasında rüzgarlarda seher vakti söylendiğini işittiğim şu dua: «Allah'ım! Sen rahmân ve rahimsin. Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Senden önce hiçbir şeyin bulunmadığı, herşeyi yoktan vareden yaratıcısın. Aslâ gaflete kapılmayan, dâim olansın. Ölümü sözkonusu olmayan Hayy'sın. Görünenin ve görünmeyenin yaratıcısısın. Sen her gün ayrı bir şandasın. Öğrenmek için çaba söz konusu olmaksızın herşeyi bilensin.» Eğer bunlar hakk üzere olmamış olsalardı, meleklerle onlara yardım edilmezdi, diye düşündüm ve İslâm'a girdim.» Peygamber (s.a.v.)in sahâbeleri bundan sonra da onun bu sözlerini kendisinden işitip dururlardı.

Umân ve Mehre'lilerin İrtidâdı

Müslümanların bu mürtedlerle savaştıkları tarih konusunda ihtilâf edilmiştir. İbn İshak der ki: Yemâme, Yemen ve Bahreyn'in fethi ile Şam'a asker gönderilmesi hicretin on ikinci yılında olmuştur. Buna karşılık Ebû Ma'şer, Yezid b. İyâd b. Cu'dube, Ebû Ubeyde b. Muhammed b. Ammâr b. Yâsir ise şöyle derler: Hâlid'in ve diğer komutanların mürtedlere karşı kazandıkları bütün zaferler hicretin on birinci yılında olmuştur. Ancak bunlar arasında Rabia b. Büceyr'in durumu başkadır. Onunla hicretin on üçüncü yılında savaşılmıştır. Onun da hikâyesi şudur: Hâlid b. Velid, Rabia'nın beraberindeki mürtedlerle birlikte Musayyah ve Hasîd denilen yerde oldukları haberini alınca onunla savaştı, ondan pek çok ganimet ve esirler aldı. Bu arada Rabia'nın bir kızını da esir alarak onu Hz. Ebû Bekir'e göndermiş ve bu Alî b. Ebî Talib'in payına düşmüştü.

⁂

Umân'a gelince, orada Zu't Tâc ünvanlı Ezd'li Lakît b. Mâlik ortaya çıkmıştı. Zu't-Tâc, Cahiliyye Dönemi'nde el-Culundî ile atbaşı gidiyordu. Sonraları peygamberlik iddiasında bulunanların iddialarına benzer davalarla ortaya çıkmış, irtidât edip Umân'ı eline geçirmiş, daha sonra dağlarda Ceyfer ve İyâz'ın himayesine sığınmıştı. Ceyfer de Hz. Ebû Bekir'e haber göndermiş ve Zu't-Tâc'a karşı ondan yardım istemişti. Hz. Ebû Bekir de kendisine Himyer'den olan Huzeyfe b. Mihsan el-Galfanî'yi ve

Ezdlilerden Arface el-Bariki'yi göndermişti. Huzeyfe'yi Umân'a; Arface'yi ise Mehre üzerine göndermişti. Huzeyfe ile Arface'nin her birisi kendi gittiği istikamette arkadaşının emiri olmak üzere tayin edilmişlerdi. Umân'a yaklaştıkları takdirde de Ceyfer'le yazışmaları emredilmişti. Böylelikle ikisi de Umân üzerine yürüdüler. Diğer taraftan Hz. Ebû Bekir (r.a.) daha önce Yemâme'ye göndermiş olduğu Ebû Cehil'in oğlu İkrime'ye haber göndererek beraberindekilerle birlikte Huzeyfe ve Arface'ye katılıp Umân ile Mehrelilere karşı onlara yardımcı olmasını ve bunların işi bittikten sonra da Yemen üzerine yürümesini emretti. İkrime, Huzeyfe ile Arface'ye Umân'a varmadan önce yetişti. Bunlar Umân yakınlarında bulunan Ricam denilen yere varınca, Ceyfer ve İyâd'a mektuplar yazdılar. Lakit de etrafındakileri toplayıp Debâ' denilen yerde karargâh kurdu. Ceyfer ve İyâd da Suhâr denilen yerde karargâh kurup Huzeyfe, İkrime ve Arface'ye haberler gönderdiler. Bunlar da Ceyfer ile İyâd'ın yanına geldiler. Lakit'in komutanlarına mektuplar gönderdiler. Bu komutanlar Lakit'i bırakıp ayrıldılar. Daha sonra Debâ'da her iki ordu karşı karşıya geldi ve şiddetli bir çarpışmaya tutuştu. Lakit üstün gelir gibi olurken müslümanlarda çözülme, müşriklerde de zafer görülür gibi oldu. Onlar tam bu durumda iken müslümanlara başlarında el-Hirrît b. Râşid olduğu halde Nâciyeoğullarından ve yine Seyhân b. Sûhân başkanlığındaki Abdu'l-Kaysoğullarından ve diğerlerinden büyük ölçüde yardımcı kuvvetler geldi. Böylelikle Allah müslümanları güçlendirdi. Müşrikler ise gerisin geri dönüp kaçtı. Bu savaşta müşriklerden on bin kişi öldürüldü. Müslümanlar onları kıyasıya öldürecek şekilde peşlerine takılıp onları bırakmadı; çoluk çocuklarını esir aldılar, mallarını paylaştırıp Arface eşliğinde ganimetlerin beşte birini Hz. Ezû Bekir'e gönderdiler. Huzeyfe ise, insanları teskin etmek üzere Umân'da kaldı.

⁂

Mehrelilere gelince, Ebû Cehil'in oğlu İkrime, Umân'da işlerini bitirdikten sonra beraberinde yardımcı olmak üzere Nâciye, Abdulkays, Râsib ve Sa'doğullarından olan kimseler de olmak üzere Mehrelilere kendi yurtlarında baskın yaptı. Orada Mehrelilerden iki ayrı grupla karşılaştı Bu gruplardan birisi Mehreli Sihrit'in başkanlığında, diğeri ise Muhâriboğullarından bir kişi olan Musabbah ile birlikte idiler. Askerlerin çoğunluğu Musabbah ile birlikte olup, onunla Sihrit arasında anlaşmazlık vardı. Bunun üzerine İkrime, Sihrit'e yazılı haberler gönderdi. Sihrit, onun çağrısını kabul edip müslüman oldu. İkrime, Musabbah'a da yazdığı halde o, davetini kabul etmediğinden onunla çok şiddetli bir çarpışmaya tutuştu. Sonunda mürtedler hezimete uğradı, onların başkanları öldürüldü, müslümanlar bineklerine atlayıp onları takip etti. Onlardan diledikleri

kimseleri öldürdüler ve diledikleri şeyleri ganimet aldılar. İkrime ganimetlerin beşte birini Sihrit ile birlikte Hz. Ebû Bekir'e gönderdi. Böylelikle İkrime'nin ordusu hem binek hem de mal itibariyle daha bir güçlenmiş oldu. İkrime, herkesi istediği nokta etrafında birleşmiş ve İslâm'a bağlanmak üzere bey'at etmiş olarak görünceye kadar orada kaldı.

Yemenlilerin İrtidâdı

Rasûlullah (s.a.v.) vefat ettiğinde Mekke'nin ve çevresinin valisi Attâb b. Esîd, Akklıların ve Eş'arîlerin valisi Tâhir b. Ebî Hâle, Tâif valisi Osman b. Ebi'l-Âs ile Mâlik b. Avf en-Nasrî idi. Osman yerleşik bölgelerin, Mâlik ise göçebelerin valiliğini yapıyorlardı. Feyrûz ve Dâzeveyh Kays b. Mekşuh'un da yardımcılığı ile San'a'nın, Ya'lâ b. Ümeyye, el-Cened'in, Ebû Mûsâ da Me'rib'in valiliğini yapmakta idiler. Bu adı geçen vali ve komutanların yalancı Esved ile durumlarından daha önce söz etmiştik. Allah, Esvedu'l-Ansî'nin canını aldıktan sonra, onun taraftarlarından bir grup, hiçbir kimseye katılmaksızın San'a ile Necrân arasında gidip geliyorlardı. Tam bu sırada Peygamber (s.a.v.) vefat etti. Çevredeki Arapların büyük bir kısmı da irtidât etti. Bunun üzerine Attâb b. Esîd, Hz. Ebû Bekir'e yazarak kendi bölgesinde irtidât edenleri bildirdi. Attâb ayrıca kardeşi Hâlid'i Tihâme halkına gönderdi. Orada da Müdliclilerden Huzâalılardan ve Kinâneoğullarından bir grup vardı.

Kinâne'nin başında Cündüb b. Selmâ bulunmakta idi. Hâlid'in askerleri ile birlikte «el-Ebârik» denilen yerde karşılaştılar. Hâlid onları öldürdü, geri kalanlarını da dağıttı. Cündüb ise, kurtulup geri döndü. Osman b. Ebi'l-Âs da, Şenûe üzerine bir askerî birlik gönderdi. Şenûe'de Ezd, Becîle ve Has'amlılar'dan bir grup kişi vardı, başlarında Humayda b. Nu'mân bulunmukta idi. Osman b. Ebi'l-Âs gönderdiği bu askerî birliğin başına Osman b. Ebî Rebîa'yı komutan olarak tayin etmişti. Her iki taraf Şenûe'de karşılaştılar. Kâfirler hezimete uğrayıp darmadağın oldular. Humayda da kaçıp yakasını kurtardı.

Akklıların değersizlerine gelince, bunlar Peygamber (s.a.v.)'in vefâtından sonra Tihâme'de ilk isyan edenler oldu, bunlarla Eş'arîler bir araya gelerek (sahil tarafındaki) el-A'lâb'ı tuttular. Tâhir b. Ebî Hâle beraberinde Mesrûk ve irtidât etmeyen Akklılar ile birlikte onların üzerine yürüdü. el-A'lâb yollarında karşılaştılar. Akk'lılar ve onlarla birlikte bulunanlar bozguna uğradı ve onlardan pek çok kimse öldürüldü. Bu, müslümanlar için çok büyük bir başarı olmuştu. Bu sırada Hz. Ebû Bekir'in yazılı emirleri Tâhir'e onlarla savaşmak emriyle gelmiş ve onları: «el-ehâbîs: Pis herifler» diye adlandırmıştı. Onların izledikleri yola da «ehâ-

bisin yolu» adını vermişti. Böylece bu şu âna kadar onların adı olarak kalmış oldu.

Necrânlılara gelince; onlar Peygamber (s.a.v.)'in vefâtı haberini aldıklarında, Hz. Ebû Bekir ile antlaşmalarını yenilemek üzere bir heyet göndermişler, o da bu konuda onlara yazılı bir belge vermişti.

Beçilelilere gelince; Hz. Ebû Bekir, Cerîr b. Abdullah'ı onların yanına göndererek, kendi kavminden İslâm üzere sebat edenleri savaşa çağırmasını ve onlarla birlikte İslâm'dan dönenlerle savaşarak Has'amlılar üzerine yürüyüp Zü'l-Halasa'ya kızgınlıkları dolayısıyla isyan edenlerle savaşmasını emretmişti. Cerîr bu şekilde yola çıkmış ve Hz. Ebû Bekir'in kendisine verdiği emirleri yerine getirmişti. Oldukça az bir grup dışında kimse ona karşı çıkmadı. Karşı çıkanları öldürdü, kaçanları da takip etti.

Yemenlilerin İkinci Defa İrtidât Etmeleri

Kays b. Abd Yegûs b. Mekşuh Yemen'de ikinci defa irtidât edenler arasında idi. Durum şöyle olmuştu: Kays, Peygamber (s.a.v.)'in vefâtı haberini alınca, Feyrûz ile Cişnes'i öldürmek için bir takım çalışmalara girdi. Hz. Ebû Bekir de Ömer Zû Murrân, Said Zû Zûd, Zü'l-Kelâ', Havşeb Zû Zuleym, Şehr Zû Niyâf'a mektuplar yazarak onlara dinlerine bağlı kalmalarını, Allah'ın emirlerini yerine getirmelerini ve Ebnâ'ya karşı çıkanlara karşı yardımcı olmalarını ve Feyrûz'un emirlerini dinlemelerini emretti. Feyrûz, Dâzeveyh ve Kays bundan önce birbirleriyle dayanışma halinde idiler. Kays, bunu haber alınca Zu'l-Kelâ' ve arkadaşlarına mektup yazarak onlara Ebnâ'yı öldürmek ve onların yakınlarını Yemen'den sürmek çağrısında bulundular. Fakat Zu'l-Kelâ' ve taraftarları onun bu çağrısını kabul etmemekle birlikte Ebnâ'ya da yardımcı olmadılar. Bu sefer Kays, tek başına onlara karşı hazırlıklarını sürdürürken diğer taraftan gizlice Esved'in sağda solda bulunan taraftarlarına mektuplar yazarak etrafında toplanmaları çağrısında bulundu. Esved'in taraftarları gelip onun yanında toplandılar. San'alılar bu durumlarını haber aldı. Kays da Feyrûz ile Dâzeveyh'in yanına giderek onları şaşırtmak amacıyla ve kendisi hakkında aldatmak düşüncesiyle onlarla istişârede bulundu. Feyrûz da, Dâzeveyh de ondan kuşkulanmadılar. Ertesi günü Kays bir ziyafet hazırlayıp Dâzeveyh, Feyrûz ve Cişnes'i davet etti. Dâzeveyh, Kays'ın yanına gidince onu öldürdü. Feyrûz da Kays'ın yanına gitmek üzere yaklaşmış iken konuşmakta olan iki kadından birisinin: «Bu da Dâzeveyh'in öldürüldüğü gibi öldürülecek» şeklindeki sözlerini işitince oradan çıkıp gitti. Kays'ın arkadaşları onun peşine takıldı, o da koşarak ya-

nından ayrıldı. Yolda onu gören Cişnes de onunla birlikte geri döndü ve ikisi beraberce Havlân Dağı'na yöneldiler. Bunlar Feyrûz'un dayıları oluyordu. Her ikisi de dağa çıktılar. Kays'ın atlıları geri dönüp onu haberdar ettiler. Sonunda San'a ve çevresindekiler de isyan etti ve Esved'in atlıları onun etrafına gelip toplandı.

Feyrûz'un etrafında da bir grup toplanınca, bir mektup yazarak Hz. Ebû Bekir'i bundan haberdar etti. Hz. Ebû Bekir'in başkanlarına mektup gönderdiği kabilelerin büyük çoğunluğu Kays'ın etrafında toplanırken, başkanlar Kays'a taraftar olmadı. Kays ,el-Ebnâ'yı üç gruba ayırdı. Feyrûz'la birlikte olmayıp, yerlerinde kalanların ailelerini yerlerinde bıraktı. Feyrûz ile birlikte gidenlerin ailelerini ise iki gruba ayırarak gemilere bindirilmek üzere bir gruplarını Aden'e gönderirken diğer gruplarını da karadan göndererek onların tümüne :

«Kendi ülkenize gidiniz!» talimatını verdi.

Feyrûz bunu haber alınca, Kays'a karşı savaşı ciddiyetle ele aldı ve Ukayl b. Rabîa b. Âmiroğullarına ve Akklılara yardım talep etmek üzere elçiler gönderdi. Ukayllılar atlarına binip ona yardıma koştular. Kays b. Âmir'in atlılarını ,beraberlerinde yurtlarına gönderdiği Ebnâlıların aileleri olduğu halde karşılaştılar. Ukayllılar onları kurtarıp Kays'ın atlılarını öldürdüler. Akklılardan bir grup Ebnâların bir başka aile grubunu kurtarırken onlarla beraber bulunan Kays'ın taraftarlarını da öldürdüler. Ayrıca Ukayl ve Akklılar Feyrûz'a asker yardımı da gönderdiler. Bu yardımcı kuvvetler Feyrûz'a ulaşınca, bunlarla ve etrafında toplanmış olanlarla yola çıktılar ve San'a yakınlarında Kays ile karşılaştılar. Oldukça çetin bir çarpışmaya tutuştular. Kays ve arkadaşları yenilgiye uğrarken Esvedu'l-Ansî'nin taraftarları beraberlerinde Kays da olduğu halde San'a ile Necran bölgeleri arasında dağıldılar.

Denildiğine göre, Ferve b. Müseyk, Peygamber (s.a.v.)'in huzuruna gidip müslüman olmuştu. Bunun üzerine de Hz. Peygamber (s.a.v.) onu Murâd ve onların yurdunda bulunan diğer kabilelerin zekâtlarını toplamakla görevlendirmişti.

Zübeydîli Amr b. Ma'dey Kerîb kavminden ayrılıp Sa'du'l-Aşîre ile birlikte müslüman olmuştu. el-Ansî, Mezhicilerle birlikte irtidât edince, Amr da irtidât edenler arasında idi. Amr, Hâlid b. Saîd b. el-Âs ile birlikte bulunuyordu. İrtidât edince, Hâlid onun üzerine gitmiş, onunla karşılaşınca, Hâlid omuzuna bir darbe indirmiş ve Amr, Hâlid'den kaçmış idi. Hâlid onun «Samsâme» diye bilinen kılıcını ve atını ganimet olarak almıştı. Amr, irtidât edince, onu Ferve'ye karşı koymuştu. Fakat her ikisi düzlükte karşı karşıya geldiklerinde birbirleriyle karşılaşmayı kabul

etmediler. Onlar bu durumda iken, Ebû Cehil'in oğlu İkrime, Mehre'nin bir bölgesi olan Ebyen üzerine yürüdü. Mehreliler ile yapılan çarpışmalardan daha önce söz etmiştik. İkrime ile beraber Mehrelilerden ve onlardan olmayan kimselerden pek çok kişi bulunuyordu. Neha' ve Himyerlileri saf dışı bırakmıştı. Yine Muhâcir b. Ebî Ümeyye, Mekke ve Tâif ile Becîlelilerden bir topluluk ile ve Cerîr ile beraber olmak üzere Necrân'a vardı. Ona Murâdlı Ferve b. Müseyk de katıldı. Amr b. Ma'dey Kerîb çağrıyı kabul ederek, emansız bir şekilde Muhâcir'in yayına varınca, Muhâcir onu bağladı. Aynı zamanda Kays'ı da esir alıp onları Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in yanına gönderdi. Hz. Ebû Bekir, Kays'a: «Ey Kays! Sen Allah'ın kullarını öldürdün, mü'minleri bırakıp mürtedlerle bağlantıya girdin.» diye çıkıştı. Kays ise, Dâzeveyh'in anlatılan durumundan hiçbir konuda bir dahlinin bulunmadığını söyledi. Fakat Kays, onu gizlice öldürmüştü.

Bu sebeple onun kanının hakkını talep etmedi. Amr'a da: «Sen her gün yenilgiye uğramaktan ya da esir alınmaktan utanmıyor musun? Eğer bu dine yardımcı olsaydın, hiç şüphe yok Allah seni yüceltirdi» deyince, Amr: «Artık dönmemek üzere geliyorum» dedi. Her ikisi de kendi aşiretlerinin yanına döndüler. Muhâcir, Necrân'dan yoluna devam etti ve bu şekilde bütün süvariler el-Ansî'nin taraftarları ile karşılaştılar. Ansî'nin taraftarları ondan eman dilediklerse de Muhâcir onlara eman vermeyip her yerde onları öldürdü. Daha sonra San'â'ya doğru yol alıp San'â'ya girdi ve bunu da Hz. Ebû Bekir'e bildirdi.

Hadramût ve Kinde Halkının İrtidât Etmesi

Rasûlullah (s.a.v.) vefat ettiğinde Hadramût'un çeşitli bölgelerindeki valileri şunlar idi: Ensar'dan Ziyâd b. Ebî Lebîd Hadramût'un, Ukâşe b. Ebî Ümeyye es-Sekâsik ve Sekûn'un, Muhâcir b. Ebî Ümeyye Kinde'nin valisi idi. Peygamber (s.a.v.) onu Kinde'ye tayin etmiş, fakat Peygamber (s.a.v.) vefat edinceye kadar yola çıkmamıştı. Bu bakımdan Hz. Ebû Bekir (r.a.) onu önce Yemen'deki isyancılarla savaşmak ve daha sonra da görevine gitmek üzere gönderdi. Muhâcir, Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte Tebûk savaşına katılmamış ve Rasûlullah (s.a.v.) savaştan geri döndüğünde ona serzenişte bulunmuştu. Bir gün Um Selime, Peygamber (s.a.v.)'in başını yıkamakta iken: «Sen, benim kardeşime kırgın iken yaşamanın bana ne faydası vardır» deyince, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yumuşadığını görmüş, o da bunun üzerine hizmetçisine işaret edip Muhâcir'i çağırtmıştı. O da Hz. Peygamber (s.a.v.)'i razı edinceye kadar özür beyan edip durmuştu. Sonunda Hz. Peygamber (s.a.v.) onu Kinde'ye tayin etti. Hz. Pey-

gamber (s.a.v.) vefat ettiğinde henüz görevine gitmek üzere yola çıkmamıştı. Ancak onun vefatından sonra yola çıkabilmişti.

Kindelilerin irtidât ederek yalancı Esved'e uymalarının ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in onlar arasından dört krala lâne tetmesinin sebebine gelince :

Kindeliler İslâm'a girince, Rasûlullah (s.a.v.), Hadramûtlulardan alınan zekâtın bir kısmının Kindelilere, Kindelilerden alınan zekâtın bir kısmını da Hadramûtlulara, yine Hadramûtlulardan alınan zekâtın bir kısmının Sekûnlulara, Sekûnluların zekâtının bir kısmının da Hadramûtlulara dağıtılmasını emretti. Bunun üzerine Velîaoğullarından bazı kimseler: «Bizim Kinde'den Hadramût'a kadar gidecek bineğimiz yoktur, eğer uygun görürseniz bu iş için bize binek gönderiniz» dediler. Onlar da: «Biz, durumun dediğiniz gibi olduğunu görürsek istediğinizi yerine getireceğiz» diye cevap verdiler. Rasûlullah (s.a.v.) vefat edince, Velîaoğulları: «Rasûlullah (s.a.v.)'a vermiş olduğunuz sözü aynen yerine getiriniz» dedilerse de, Hadramûtlular: «Hayır, sizlerin bineğiniz vardır, siz onlara yükletip gönderiniz» dediler. Diğer taraftan Ziyâd'a dönerek: «Sen, bize karşı ve onlarla berabersin» diye çıkıştılar. Daha sonra Hadramûtlular binek vermekten imtina ettikleri gibi, Kindeliler de dediklerinden vazgeçmeyip yurtlarına geri döndüler ve ne yapacaklarına dair bir türlü karar veremediler. Ziyâd, Muhâcir'in gelmesini beklemeyi öğütleyip onları bir süre durdurdu.

Muhâcir, Medine'de kalıp görevine varmakta gecikince, yerine, Ziyâd'ı vekil olarak tayin etmişti. Muhâcir, San'â'dan görevinin başına giderken Ebû Cehil'in oğlu İkrime de onunla birlikte idi. Onların birisi Esved'in üzerine giderken, diğeri Vâiloğulları üzerine gitmişti. Ziyâd b. Lebid ise Kindelilerden olan Amr b. Muâviyeoğullarının zekâtlarını toplamayı üzerine almıştı. Onların yanına vardığında, bunlar arasından zekât almak üzere ilk olarak Şeytan b. Hucr'un yanına vardı. Ondan zekât olarak genç bir dişi deve aldı ve onu işaretledi. Fakat bu devenin Şeytan'ın kardeşi olan Addâ' b. Hucr'a ait olduğu anlaşıldı. Addâ'ın kardeşi onu zekât olarak verdiğinde kendisinin sanmıştı. Bu devenin adı Şezre imiş, o da bunu farkedememişti. Bunun üzerine Addâ': «Bu benim devemdir» deyince Şeytan: «Doğru söylüyor, onu bırak ondan başkasını al» dedi. Ziyâd onu küfürle ve İslâm'dan uzaklaşmakla itham edip bu deveyi onlara vermeyerek: «Artık bu Allah'ın hakkı olmuştur» demesi üzerine iki kardeş onu almak konusunda direndiler. Ziyâd onlara: «Şezre sizin için savaşa neden olan Besûs adlı deve gibi olmasın» deyince, Addâ': «Ey Amroğulları, bana zulmediliyor ve ben kahrediliyorum, zelîl kimse kendi yurdunda çiğnenip geçilendir» diyerek Hârise b. Süraka b. Ma'dey Kerîb'i

çağırdı. Hârise, Ziyâd'ın yanına gelip, henüz oradan ayrılmamış olan Ziyâd'a: «Bu adamın devesini bırak ve ondan başkasını al» dediyse de Ziyâd: «Hayır, bunu yapamam» diye cevap verince, Hârise: «Onu bırakmamak için yahudi olman gerekir» deyip onun yularını çözdü, serbest bıraktı ve alınmasını önledi. Ziyâd, Hadramût ve Sekûnlulardan bir takım gençlere emir verdi, Hârise'yi yaptığından alıkoydular ve arkadaşları ile birlikte ellerini bağlayıp deveyi geri aldılar. Bunun üzerine Kindeliler bağrışmaya başladı. Muâviyeoğulları, Hârise'ye yapılan bu işten gabaza geldi ve bunu açıkça ortaya koydular. Diğer taraftan Hadramûtlular ve Sekûnlular da Ziyâd'ın lehine gazaba geldiler. Her iki taraf da büyük asker topladı. Fakat Muâviyeoğulları esirleri dolayısıyla hiçbir şey yapmadılar. Bu nedenle Ziyâd'ın etrafındakiler de Muâviyeoğullarının aleyhine kullanacak birşey bulamadılar. Ziyâd, Muâviyeoğullarına silâhlarını bırakmalarını emrettiği halde onlar, bunu yapmayıp esirlerinin serbest bırakılmasını istediler. Ziyâd ise onları serbest bırakmadı. Geceleyin Muâviyeoğulları üzerine bir baskın düzenleyip onların bir kısmını öldürdü, diğerleri de dağıldılar. Onların dağılmaları üzerine Hârise'yi ve onunla birlikte esir aldıkları diğer kimseleri serbest bıraktı. Esirler arkadaşlarının yanına vardıklarında onları Ziyâd'a ve onunla birlikte olanlara karşı kışkırttılar. Böylelikle oldukça kalabalık bir asker grubu toplandı ve zekâtı vermemek hususunu açıkça ilân ettiler. el-Husayn b. Numeyr elçi olarak gitti, böylelikle iki taraf birbirlerine bir şey yapmadı. Bu olaydan sonra bu şekilde kısa bir süre kaldılar.

Daha sonra Kindelilerden Amr b. Muâviyeoğulları Mahâcir'e[1] indiler. Burası kendileri için çevirdikleri sınırlar idi. Cemed, Mihlas, Mişrah, Ebza'a ve kız kardeşleri Amarrede birer mahcere indiler. İşte Rasûlullaf (s.a.v.)ın, kendilerinden daha önce söz edilen ve onun lânet etmiş olduğu Amroğullarının başkanları olan ve kendilerinden «dört kral» diye söz edilenler bunlarıdır.

Hâris b. Muâviyeoğulları da kendi mahcerlerine indiler. Eş'as b. Kays, es-Sımt b. el-Esved de birer mahcere indi. Muâviyeoğulları tümüyle zekat vermemek konusunda söz birliği ettiler. Ancak Şurahbîl b. es-Sımt ile onun oğlu, Muâviyeoğullarına: «Hür olanların kanaat değiştirmeleri çirkin bir şeydir. Kerim olan kimseler, 'utanırlar' düşüncesiyle daha açık olan bir şeye şüpheyi bırakıp gitmezlerken; güzel ve iyi olan, hakk olan bir şeyi bırakıp batıl ve çirkin olan bir şeye nasıl dönülebilir. Allah'ım, bizler bu konuda kavmimizle birlikte olmuyoruz» diyerek onlardan ayrıldılar ve Âbis'in oğlu İmru'u'l-Kays ile birlikte Ziyâd'ın yanına vardılar. Şurahbîl ve oğlu, Ziyâd'a: «Sen ,bunların üzerine hemen bu gece hücum

(1) Mahacır: Taşocağı ve taşlık bölge anlamına gelen «Mahcar» kelimesinin çoğuludur. (Çev.)

et, çünkü Sekâsik ve Sekûnîlulardan bazı kimseler gelip onlara katıldıkları gibi Hadramûtluların kaçkınları da bunlara gelip katılmıştır. Eğer dediğimizi yapmayacak olursan insanların bizleri bırakıp onların yanına gitmelerinden korkarız» diye söylediler. Ziyâd, onların geceleyin karşı tarafa baskın yapmak fikirlerini kabul etti. Toparlanıp onları mahcerlerinde ateşlerinin etrafında oturmuş olarak buldular. Amr b. Muâviyeoğulları üzerine atıldılar. Bu hücumların büyük kalabalık ve silahlı olarak beş ayrı koldan yaptılar. Bu baskın sonucunda Mişrah'ı, Mihvas'ı, Cemed'i Ebza'yı, ve kızkardeşleri olan Amarrede'yi esir aldılar. Bunlar, böylece Peygamber (s.a.v.)in lânetine uğradılar, onlardan ve beraberlerinde bulunanlardan pek çok kişi öldürüldü. Kaçabilenler kaçtılar. Ziyâd b. Lebid de ganimetleri ve esirleri alıp geri döndü. el-Eş'as'ı geride bıraktılar, o da kendi kavmi arasında isyana kalkıştı ve kavminden yardım isteyip etrafında pek çok kimseyi topladı.

Ziyâd, Muhâcir'e mektup yazıp onu isyancılara karşı savaşmak üzere teşvik etti. Onun bu mektubunu yolda alan Muhâcir, askerlerin başına Ebû Cehil'in oğlu İkrime'yi bırakarak alelacele yola koyuldu. Ziyâd'ın yanına ulaştı ve Kinde'ye vardı. Orada ez-Zurkan Taşlığı'nda karşı karşıya geldiler ve çarpışmaya tutuştular. Kindeliler bozguna uğradı ve onlardan pek çok kişi öldürülürken, kaçanlar da en-Nuceyr Kalesi'ne sığındılar. Burasını tamir edip düzelttiler. Muhâcir de onların üzerine gidip karargâhını kurdu. Kindeliler en-Nuceyr'de toplanıp kendilerini korurken, müslümanlar onları muhasara altına aldı. İkrime de gelip onlara katıldı ve Kindelilerin muhasarası daha bir arttı. Etrafa onları ele geçirmek üzere çeşitli askerî birlikler gönderildi ve bir kısmı da öldürüldü. en-Nuceyr'de bulunan Kindeliler ve diğerleri kaleden dışarıya çıkıp müslümanlarla çarpışmaya giriştiler. Pek çoğu öldürülünce, kalelerine geri döndüler, korkuya kapıldılar ve öldürülmekten çekinir oldular. Başkanları da kendileri için korkmaya başladılar. Bunun üzerine dokuz kişi ile birlikte el-Eş'as çıkıp Ziyâd'dan kendilerine ve ailelerine, kapıyı açmaları karşılığında eman verilmesini istediler. Ziyâd, onlara: «İstediğinizi yazınız, daha sonra bana belgeyi mühürlemek üzere getiriniz» dedi. Belgeyi hazırladılar; fakat Eş'as kendi adını yazmayı unutmuştu. Çünkü Cahdem adındaki birisi elinde bir bıçak olduğu halde üzerine atılmış ve kendisine: «Ya beni yazarsın, yahut seni öldürürüm» demiş, Eş'as da onu yazarken kendisini yazmayı unutmuştu. Kapıyı açtılar, müslümanlar kaleden içeriye girdiler ve bütün savaşçıların boyunlarını uçururken pek çok ganimet ve esir aldılar. Onların işlerini bitirdikten sonra Eş'as bu topluluğu çağırıp beraberlerindeki belge ile bu belgede yazılı bulunanları himayesine aldı. Fakat, belgede ismi geçenler arasında Eş'as'ın olmadığı görülünce Muhâcir: «Ey Allah'ın düşmanı Eş'as! Senin ağzını yanıltan Allah'a hamd

edérim. Gerçekten ben, Allah'ın seni alçaltmasını temenni ediyordum» diyerek ellerini kollarını bağladı. Muhâcir'e «Onu öldürmeyip Ebû Bekir'e gönder, O, hakkında verilecek hükmü daha iyi bilir» deyince, esirlerle birlikte onu Hz. Ebû Bekir'in yanına gönderdi.

Denildiğine göre, Nüceyr çevresindeki kuşatma artınca, Eş'as, Muhâcir'in, Ziyâd'ın ve müslümanların yanına gelerek kendilerinden, Ebû Bekir'in yanına gönderilip hakkında uygun göreceği şeyi yapmak üzere kendisine eman vermelerini, buna karşılık da Nüceyr'in kapılarını onlara açıp kalede bulunanları müslümanlara teslim etmeyi teklif etti ve böylelikle arkadaşlarına ihanet etti. Müslümanlar onun bu teklifini kabul ettiler. O da onlara kalenin kapılarını açtı. Kalede bulunan kralları indirip öldürdüler. Eş'as'ı da bağlayıp esirlerle birlikte Hz. Ebû Bekir'in yanına gönderdiler. Ona hem müslümanlar hem de kavminin esirleri lânet okuyordu. Kavminin kadınları, kendisine «ateşin ibiği» adını verdiler. Onlar ihanet edenlere bu adı veriyorlardı. Eş'as, Medine'ye geldiğinde Hz. Ebû Bekir kendisine: «Görüşüne göre sana ne yapacağım?» diye sorunca, Eş'as «Bilmiyorum» dedi. Hz. Ebû Bekir: «Ben, seni öldüreceğim» deyince, Eş'as: «Ben, onlardan on kişinin kanının bağışlanmasını istemiştim, Bu bakımdan benim kanımın akıtılması helâl olmaz» dedi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir (r.a.): «Belge imzalandıktan sonra adı geçenler üzerine barış yapmak gerekir, fakat sen bundan önce sadece bir aracı idin» diye cevap verdi. Eş'as öldürüleceğinden korkunca: «Sen bana bir iyilik yap da beni esirlikten kurtar, benim yanılmamı bağışla ve benim gibilere ne yaptınsa bana da aynı şeyi yapıp zevcemi bana iade et» diye yalvardı. Eş'as, daha önce Hz. Peygamber (s.a.v.)in yanına geldiğinde Hz. Ebû Bekir'in kızkardeşi olan Um Ferve'yi istemiş ve onunla nikâhlanmayı ikinci gelişine bırakmıştı. Fakat Peygamber (s.a.v.) vefat etmiş, Eş'as da irtidât etmişti. «Sen bana bu iyiliği yapacak olursan benim ülkemin halkı arasında Allah'ın dinine en yararlı kişi olduğumu göreceksin» diye ekleyince, Ebû Bekir onun kanını bağışlayıp ona ailesini vermiş, Irak Fethi'ne kadar Medine'de kalmış ve hak sahipleri arasında ganimetleri paylaştırmıştı.

Denildiğine göre, İkrime zaferden sonra gelmiş ve Ziyâd ile Muhâcir de beraberinde bulunanlara: «Sizin kardeşleriniz sizlere yardımcı olmak üzere gelmiş bulunuyorlar, bu bakımdan onları aldığınız ganimetlerde ortak yapınız» demişler, onlarla birlikte olanlar bunu kabul ederek ganimetlerde onları ortak yapmışlardı.

Ömer b. el-Hattâb halife olunca, şunları söyledi: «Arapların birbirlerinin mâliki olmaları çirkin bir şeydir. Yüce Allah bu konuda genişlik vermiş ve Acem diyarlarını fethetmeyi nasip kılmıştır» diyerek ister Câhili-

ye Dönemi'nde, isterse İslâm döneminde olsun efendisinden çocuğu olmuş cariyelerin dışındaki esirlerin, esirlikten kurtarılması konusunda danışmıştı. Sonunda her bir esirin fidyedisini altı ya da yedi deve olarak tesbit etmişti. Ancak Hanîfe ve Kindeoğullarının bu konuda yüklerini hafifletmişti; çünkü onların erkekleri öldürülmüş bulunuyordu. Bu bakımdan Hanîfeoğulları ile Kindelilerden esir bulunan kadınları her yerde tesbit etmiş ve onların fidyelerini ödemişlerdi.

Yine hicretin bu 11. yılında Muâz b. Cebel Yemen'den geri dönmüştü.

Aynı yıl Ebû Bekir (r.a.), Hz. Ömer'i kadılığa tayin etmişti. Hz. Ebû Bekir'in halifeliği süresince, Hz. Ömer, insanlar arasında hâkimlik yapıyordu.

Bu yıl Hac emirliğini Attâb b. Esid yaptı. Abdurrahman b. Avf'ın yaptığını söyleyenler de vardır.

HİCRETİN ON İKİNCİ YILI: (18 Mart 633 - 6 Mart 634)

Hâlid b. Velid'in Irak'a Gitmesi ve Hirelilerle Yapılan Barış

Bu senenin Muharrem (18 Mart - 16 Nisan 633) ayında Hz. Ebû Bekir (r.a.) Yemâme'de bulunan Hâlid b. Velid'e haber gönderip, Irak üzerine yürümesini emretti. Durum böyle olmayıp Yemâme'den Medine'ye geldikten sonra Hz. Ebû Bekir'in onu Irak'a gönderdiği de söylenmiştir. Hâlid, Bânikyâ, Bârûsimâ ve Ülleys denilen yerlere kadar vardı ve buranın halkı onunla barış antlaşmaları yaptılar. Onunla barış yapan İbn Salûbâ diye bilinen bir kişi idi. Bu antlaşmaya göre, Kisrâ'nın payı dışında on bin dinar verilecekti. Kisrâ'nın payı ise, adam başı dört dirhem idi. Hâlid, onlardan ayrıca cizye de aldı.

Daha sonra Hîre'ye varıncaya kadar yoluna devam etti. İyâz b. Kabîsa et-Tâî ile birlikte Hîre'nin soyluları çıkıp Hâlid'in yanına geldiler. İyâz, en-Nu'mân b. el-Münzir'den sonra Hîre emîri olmuştu. Hâlid onları, ya İslâm'ı kabul etmeye, ya da cizye vermeye yahut da savaş yapmaya çağırdı. Onlar cizye vermeyi kabul edince 90 bin dirhem karşılığında onlarla barış yaptı. Böylelikle bu ve barış yaptığı diğer küçük yerleşim alanlarından alınan cizyeler, İslâm Tarihinde Farslılardan ilk olarak alınan cizyeler oldu.

Denildiğine göre, Hz. Ebû Bekir (r.a.) ona Ubulle'den başlamasını emretmiş, diğer taraftan İyâd b. Ganm'a da yazarak Irak üzerine yürümesini ve el-Musayyah'dan başlayarak üst taraftan Irak'a girip Hâlid ile karşılaşıncaya kadar yoluna devam etmesini emretmiş idi. Daha önce el-Müsennâ b. Hârise eş-Şeybânî Irak'a savaşmak üzere gitmek amacıyla Hz. Ebû Bekir'den izin istemiş, o da ona müsaade etmişti. Bu bakımdan Müsennâ, Hâlid'in gelişinden daha önce de Iraklılara hücumlar yapıyordu. Hz. Ebû Bekir (r.a.), Hâlid ile İyâd'a mürtedlerle savaşmış olanların kendilerine katılmasını ve hiçbir mürtedin de kendileriyle birlikte kesinlikle savaşa katılmamasını emretmiş idi. Onlar da bu emri yerine getirerek daha sonra Hz. Ebû Bekir'den yardım istemek amacıyla mektup yazınca, Hz. Ebû Bekir (r.a.), Hâlid'e, Temîmli Ka'ka' b. Amr'ı gönderdi. Ona: «Sen ona bir adamı göndererek mi yardım ediyorsun?» diye sorunca, onlara:

«Bu adam gibisinin bulunduğu bir ordu, asla yenilmez» diye cevap verdi. İyâd'a da Himyerli Abd b. Gavs'ı yardım olarak gönderdi. Hz. Ebû Bekir (r.a.), Müsennâ, Harmele, Ma'zûr ve Selmâ'ya mektuplar yazarak Ubulle'de Hâlid'e katılmalarını emretti. Hâlid, onbin savaşçı ile birlikte ilerledi. Müsennâ ve arkadaşları ile birlikte sekiz bin kişi vardı.

Hâlid, Ubulle'ye yaklaşınca askerlerini üçe bölüp onları aynı yoldan geçirmedi. Öncü kuvvetlerinin başında Müsennâ vardı. Ondan sonra Adiy b. Hâtim'i, arkasından da Hâlid'in kendisi gidiyordu. Düşmanlarla çarpışmak üzere «Hafîr» denilen yerde buluşacaklarını söylemişti. Burası İranlıların hem en büyük gediği, hem de en güçlü yeri idi. Buranın komutanının rütbesi «Usvâr», adı Hürmüz idi. Hürmüz, karada Araplarla, denizde de Hindlilerle savaşıyordu. Onların haberlerini alınca kral Erdeşîr'e haber saldı ve bizzat kendisi etrafındakilerle birlikte alelacele Hâlid'le karşılaşmak üzere yola koyuldu. Onların Hafîr denilen yerde buluşmak üzere sözleştiklerini haber alınca, onlardan daha önce oraya varıp konakladı. Öncü olarak ise Kubâz ve Enûşecân'ı geçirdi. Bunlar büyük Erdeşîr'in oğulları idiler. Kaçmamak için birbirleriyle zincirlerle bağlandılar. Hâlid, onların bu durumunu haber alınca askerlerle birlikte Kâzıma üzerine yürüdü. Fakat Hürmüz buraya da ondan önce geldi. Hürmüz Araplara çok kötü şekilde komşuluk yaptığından hepsi ona karşı kinle dolmuşlardı. Hatta bu konuda, «Hürmüz'den de kâfir» diyerek onu bir darb-ı mesel haline getirmişlerdi.

Hâlid, yoluna devam edip bir başka suyun kenarında konakladı. Arkadaşları ona: «Ne yapacaksın?» diye sorunca, onlara: «Yemin olsun, bu su, iki gruptan kim daha sabırlıysa onun olacaktır» diye cevap verince, ağırlıklarını indirdiler. Hâlid, Farslılar üzerine gitti ve onlarla karşılaştı. Yüce Allah bir bulut gönderip müslüman saflarının arka tarafına yağmur yağdırdı. Böylelikle müslümanların mânevî güçleri artmış oldu. Hürmüz, ortaya çıkıp teke tek dövüşmek üzere Hâlid'i istedi. Arkadaşlarını da Hâlid'i arkadan vurup öldürmek üzere hazırladı. Hâlid onun önüne çıktı ve yaya olarak ona doğru gitti. Hürmüz de atından inince, çarpışmaya başladılar. Hâlid, onu kucağına alınca, Hürmüz'ün arkadaşları ona hamle yaptılarsa da bu durum Hâlid'i Hürmüz'ü öldürmekten alıkoymadı. Ka'ka b. Amr da karşı hamle yaparak Hürmüz'ün arkadaşlarını püskürttü. Böylelikle Farslılar bozguna uğradı, müslümanlar da atlarına binip onların peşinden gitti. Aynı zamanda bu olaya «Zâtü's-Selâsil» adı da verilmiştir. Kubâz ile Enûşecân kurtuldular. Hâlid, Hürmüz'ün üzerindeki değerli eşyaları aldı. Onun başlığının değeri yüz bin idi; çünkü Hürmüz'ün Farslılar arasındaki şerefi son noktasına varmış bulunuyordu. Onların âdetlerine göre bu mertebeye gelen bir kişinin başlığının değeri yüz bin oluyordu. Hâlid, zafer müjdesini ve ganimetlerin beşte birini Hz. Ebû Be-

kir'e gönderdi. Kendisi de Basra'da büyük köprünün bulunduğu yerde konaklayıncaya kadar yoluna devam etti. Müsennâ b. Hârise'yi de Farslıların peşinden, Mâ'kil b. Mukarrin'i de Übülle'ye gönderdi. Mâ'kil burayı fethedip malları ve esirleri burada topladı.

Bu husus nakilcilerin bildiğinin aksinedir. Çünkü Übülle Hicretin ondördüncü yılında Ömer b. Hattâb döneminde Utbe b. Gazvân tarafından fethedilmiştir.

Müsennâ b. Hârise, Hisnü'l-Mer'e diye bilinen kaleyi kuşatmış ve kaleye adını veren kadın da İslâm'a girmiştir. Hâlid ve arkadaşları, Hz. Ebû Bekir'in emri dolayısıyla çiftçilere ilişmediler.

es-Siny Vak'ası

Hürmüz'ün, Hâlid'in gelişine dair haberi Erdeşir'e ulaşınca, ona yardım olmak üzere Karyânis'in oğlu Kârin'i gönderdi. Kârin, el-Mezâr'a vardığında yenilmiş olanlarla karşılaştı. Onun etrafında toplanarak beraberlerinde Kubâz ile Enûşecân oldukları halde geri döndüler ve «es-Siny» denilen yerde konakladılar. Siny «nehir» demektir. Hâlid de onların üzerine giderek karşılaştılar ve savaşa tutuştular. Kârin er dilemiş Ma'kil b. el-A'şâ b. en-Nebbâş tarafından öldürülmüştür. Âsım, Enûşecân'ı, Adiy b. Hâtim de Kubâz'ı öldürmüştür. Kârin'in ünü son hadde varmıştı. Müslümanlar ondan sonra ünü son haddine varmış başka birisiyle savaşmadılar. Farslılardan, suda boğulanların dışında otuz bin kişi gibi büyük bir miktar öldürüldü. Sular müslümanlara geri kalanları takip etme imkânı vermedi. Ganimetler paylaştırılıp beşte birler Medine'ye gönderilirken askerler üzerindeki eşyalar da, o eşyaları alanlara verilmişti. Alınan ganimetlerin miktarı çok büyüktü. Savaşçıların aileleri de esir alınmıştı. Çiftçilerden cizye alındı ve bunlar da zimmî oldular. Alınan esirler arasında o sırada hıristiyan olan Ebu'l-Hasen el-Basrî de vardı. Ordunun başına Said b. en-Nu'man'ı, koruyucu birliklerin başına ise Süveyd b. Mukarrin el-Müzenî'yi getirdi ve ona Hafir denilen yere inmesini emretti. Süveyd orada ikâmet etti ve haber toplamaya başladı.

Velece Vak'ası

Siny Vak'asından sonra haberi olan Erdeşir, Ender Zaazza'yı Hâlid üzerine gönderdi. Ender Zaazza, Sevadlı bir atlı idi. Erdeşîr, onun arkasından büyük bir ordu ile birlikte Behmen Câzeveyh'i gönderdi. Ender Zaazza, Hîre ile Kesker arasında bulunan halktan ve çevredeki araplar ile

çiftçilerden pek çok asker topladı ve bunlar Velece denilen yerde karargâh kurdu. Hâlid onların bu durumunu haber alınca Siny'den kalkıp onların üzerine yürüdü. Onların Velece'de olduğunu gördü. Bir grup askerlerini gizledi ve tuzak kurdu. Diğerleriyle onlara karşı birincisinden daha şiddetli bir savaşa tutuştu. Öyle ki her iki taraf da artık sabrın tükenmek üzere olduğunu zannetti. Hâlid, gizlediği askerleri sonraya bıraktı. Askerler iki taraftan ortaya çıktı ve İranlılar yenilgiye uğradı. Hâlid önlerinden, gizlenen askerler de arkalarından olmak üzere pek çok kişiyi öldürdüler. Ender Zaazza hezimete uğrayıp kaçtı ve susuzluktan öldü. Hâlid, Bekr b. Vâil'den Câbir b. Büceyr'in ve Abdülesved'in birer oğlunu öldürdü. Velece Vak'ası Safer (17 Nisan - 15 Mayıs 633) ayında olmuştu. Hâlid, çiftçilere eman verdi ve onlar da geri dönüp zimmî oldular. Diğer taraftan savaşçılara yardımcı olanların çocuklarını da esir aldı.

Fırat Kıyısında Bulunan Ülleys Olayı

Velece Günü Hâlid, Bekr b. Vâil'e mensup ve Farslara yardımcı olan hıristiyanları öldürünce yine onların kavimlerinden olan hıristiyanlar bu duruma kızmışlar ve İranlılara yazarak «Ülleys» denilen yerde başlarında Abdülesved el-İclî olduğu halde toplandılar. İcloğulları müslümanlar arasında Uteybe b. en-Nahhâs, Saîd b. Mürre, Furât b. Hayyân, Mez'ur b. Adiy ile Müsennâ b. Lâhik bu hıristiyanlara karşı en katı olanlardı. Erdeşîr de Kaşînâsâ'da bulunan Behmen Câzeveyh'e yazarak Ülleys'te bulunan hıristiyan arapların yanına gitmeyi emretti. Behmen Câzeveyh onlara Câbân'ı gönderip kendisi gelinceye kadar savaşmamasını emretti. Behmen'in kendisi de yapacakları konusunda danışmak üzere Erdeşîr'in yanına gitti. Hasta olduğunu görünce yanında bekledi. İcl, Teymullat, Dubay'a ve Câbir b. Büceyr hıristiyanları ile Hîre halkından olan çevredeki Araplar Câbân'ın etrafında toplandılar. Hâlid, Bekr hıristiyanları ile diğerlerinin toplandıkları haberini alınca, onların üzerine yürümüş, fakat Câbân'ın yaklaşmakta olduğundan haberdar olamamıştı. Câbân, Ülleys'de görülünce, Acemler ona: «Elimizi çabuk tutup hücum mu edelim, yoksa askerler yemeğini yesin ve onlara da toplantı halinde olduğumuzu farkettirmeyelim, sonra mı savaşalım?» diye sorunca, Câbân: «Size ilişmezlerse siz de gevşek davranın» dedi. Fakat Câbân'ın dediğine kulak asmayarak sofraları kurdular. Hâlid ise onların yanına varıp yükleri indirdi.Ağırlıklar indirildikten sonra onlara doğru gidip Abdülesved, İbn Ebcer ve Mâlik b. Kays ile teke tek dövüşmeyi istedi. Aralarından ona karşı Mâlik çıktı. Hâlid onu öldürdü. Bu sefer Acemler yemeklerini alelacele bırakınca, Câbân onlara: «Ben size demedim mi ki, Allah'a yemin olsun, hiçbir ordunun öncü kuvvetinden bundan korktuğum gibi korkmuş değilim», de-

yip şu talimatı verdi: «Yemeğinizi yiyemediyseniz ona zehir katınız. Zaferi kazanırsanız bu sizin için en basit bir zarar olur. Yok onlar zafer kazanırsa bu yemeği yemekle yok olup gidecekler.» Fakat onunla beraber olanlar bunu yapmadılar. Şiddetli bir çarpışmaya tutuştular. Müşrikler Behmen Câzeveyh'in geleceği ümidi ile daha bir sebat ediyorlar ve müslümanlara karşı sabırla direniyorlardı. Bu sırada Hâlid: «Allah'ım, eğer sen bunları yenilgiye uğratacak olursan, onların kanları nehir gibi akıncaya kadar elime geçirdiğim herkesin boynunu uçuracağım» diye söylemişti. Farslılar yenilmiş ve Hâlid'in münâdisi: «Esirlere dikkat ediniz, savaşa katılmayanların dışında olanların hepsini öldürünüz» diye seslendi. Müslümanlar esirlerini getirdiler ve bir gün bir gece onların boyunlarını vuracak kimseler görevlendirdi. Ka'ka' ve başkaları ona: «Sen bütün yer yüzündekileri öldürecek bile olsan onların kanları dediğin şekilde akmaz. Bu bakımdan bu kanların üzerine su dök, böylece senin yeminin de yerini bulmuş olur» dediler, o da bunu yaptı ve buna kan nehri anlamına gelen «Nehru'd-dem» adı verildi. Hâlid yemeğin başına geçerek müslümanlara: «Ben, onu sizlere veriyorum» diye söyledi. Müslümanlar akşam yemeğini ordan yediler. Ve o zamana kadar yufkayı görmemiş olanlar «Bu beyaz parçalar da ne oluyor?» diyorlardı.

Öldürülenler yetmiş bin kişiyi bulmuş ve bu vak'a da Safer ayında olmuştu.

Amgîşiyyâ Vak'ası

Hâlid, Ülleys'de işlerini bitirdikten sonra Amgîşiyyâ üzerine yürüdü. Adının Menişiya olduğu da söylenir. Burada benzeri görülmemiş ganimetler aldılar. Çünkü halkı, müslümanlar aniden geldiği için mallarını, ev eşyalarını, bineklerini ve benzeri şeylerini başka yere aktaramamışlardı. Hâlid, Hz. Ebû Bekir'e fetih haberlerini ve ganimetlerin miktarını göndermiş ve Amgîşiyyâ'yı tahrip etmişti. Bunu duyan Hz. Ebû Bekir: «Kadınlar, Hâlid gibisini doğuramamıştır» sözlerini söyledi.

Furât Bâdekli Günü Vak'ası ve Hîre'nin Fethi

Hâlid, Amgîşiyyâ'dan Hire üzerine yürüdü. Yükleri ve diğer ağırlıkları gemilere yükledi. Hîre Merzubânı olan Ezâzebe çıkıp Garîlîlerin yakınında karargâh kurdu. Oğlunu gönderip suyu kesti. Böylece gemiler yere oturdu. Bunun üzerine Hâlid, Ezâzebe'nin oğlu üzerine atlılarıyla birlikte yürüdü. Furât Bâdekli'de onunla karşılaştı. Bir darbe ile onu öldürdü. Yanındakileri de öldürerek Hîre üzerine yürüdü. Bu sefer Ezâzebe de

onun önünden kaçtı. Ezâzebe, Erdeşîr'in ölümünü ve oğlunun öldürülmesini haber almış, bu bakımdan hiç savaşmadan gerisin geriye kaçmıştı. Müslümanlar Garîlilerin yakınında konakladılar, Hîreliler de kalelerine çekildiler. Hâlid onları bulundukları saraylarında kuşattı. Dirâr b. el-Ezver, içinde İyâd b. Kabîsa et-Tâî'nin bulunduğu Beyaz Saray'ı kuşatmıştı. Dirâr b. el-Hattâb da içinde Adiy b. Adiy el-Maktûl'un bulunduğu Garîlilerin sarayını kuşatmıştı. Dirâr b. Mukarrin el-Müzenî on kardeşin onuncusu olarak içinde İbn Ekkâl'in bulunduğu İbn Mâzin sarayını, Müsennâ, içinde Amr b. Abdulmesih b. Bukayla'nın bulunduğu İbn Bukayla sarayını kuşatmıştı. Bunların hepsini müslüman olmaya çağırmış ve onlara bir gün bir gece süre tanımışlardı. Fakat Hîreliler bu daveti kabul etmeyince, Müslümanlar bütün saray ve manastırları teker teker fethedip çokça kişiyi öldürdüler. Bunun üzerine keşişlerle rahipler: «Ey saraydakiler! Bizleri sizden başka kimse öldürmüyor» diye seslendiler. Bunun üzerine sarayda bulunanlar müslümanlara: «Bizler üç şeyden birisini kabul ediyoruz; bunlar İslâm'a girmek, cizye vermek ve savaşmaktır. Onları bırakınız!» dediler ve İyâd b. Kabîsa ile Amr b. Abdülmesîh b. Kays b. Hayyân b. Hâris çıkıp geldi. Amr, Bukayla diye bilinen kimsedir. Ona bu isim şundan dolayı verilmiştir: Bir gün üzerinde yeşil renkli iki elbise olduğu halde kavminin arasına çıkmış, onlar da ona: «Sen, yeşil bir baklacık gibisin» demişlerdi.

Adı geçen bu kimseleri Hâlid'in yanına gönderdiler. Onların adına konuşan kişi Amr b. Abdülmesîh idi. Hâlid ona: «Kaç yaşındasın?» diye sorunca Amr: «Yüzlerce» deyince, Hâlid: «Peki gördüğün en hayret verici şey nedir?» diye sordu. Amr: «Ben Dimaşk (Şam) ile Hîre arasında kasabaların yan yana olduğunu gördüm. Kadın yola çıkar ve yanına azık olarak sadece bir ekmek alırdı.» deyince, Hâlid gülümseyip Hîrelilere: «Bana sizlerin ne kadar kurnaz ve aldatıcı olduğunuz haberi ulaşmadı değil, size ne oluyor ki ihtiyaçlarınızı nereden geldiği belli olmayan bir bunaklıkla ele geçirmek istiyorsunuz?»

Bu sefer Amr ona kendisinin aklının başında olduğunu ve söylediklerinin doğru olduğunu göstermek arzusuyla: «Senin başın hakkı için yemin ediyorum ki, ben senin nereden geldiğini biliyorum» deyince, Hâlid ona: «Peki nereden geliyorum?» diye sordu. Amr: «Annemin karnından» diye cevap verdi. Hâlid ona: «Peki sen nereye gidiyorsun?» diye sorunca, o da: «İleriye doğru» dedi. Hâlid: «Bu ne oluyor?» diye sorunca Amr: «Âhiret» cevabını verdi. Hâlid: «Senin izinin en uzak yeri neresidir?» diye sorunca, Amr: «Babamın sulbüdür» diye cevap verdi. Hâlid ona: «Peki sen neyin içerisindesin?» diye sordu. Amr: «Elbisemin içerisindeyim» dedi. Hâlid: «Aklın başında mı?», Amr: «Allah'a yemin ederim ki evet ve herşeyi sağlam tutuyorum» dedi. Hâlid: «Ben sana soruyorum» deyince, Amr: «Ben

de cevap veriyorum» dedi. Bu sefer Hâlid: «Sen barış yapanlardan mısın? Yoksa savaşanlardan mısın?» deyince, Amr: «Ben barış yapanlardanım» dedi. Hâlid: «Peki bu kaleler ne oluyor?» diye sordu. Amr: «Biz bunları akılsızlar için yaptık. Onları aklı başında olanlar alıkoysunlar diye hapsetmek üzere inşa ettik.» diye cevap verdi. Hâlid: «Bazı bölgeler kendisini tanımayanı öldürürken, orayı tanıyan âlim kişi de o bölgeyi öldürür. Her kavim, kendi arasında bulunanları daha iyi bilir» diye söyledi.

İbn Bukayla'nın yanında, içinde zehir bulunan bir torba taşıyan bir hizmetçi de vardı. Hâlid o zehiri alıp eline boşalttı ve: «Bunu ne diye beraberinde taşıyorsun?» diye sorunca, İbn Bukayla: «Ben sizlerin şu gördüğüm halden başka türlü olacağınızdan korkmuştum, o durumda ölüm benim için kavmimin başına gelmesine sebep olacağım hoş olmayan bir şeyden daha sevimli olacaktı» diye cevap verdi. Bunun üzerine Hâlid: «Hiçbir nefis eceli gelmeden asla ölmeyecektir.» diyerek arkasından şu duayı okudu: «İsimlerin en hayırlısı olan Allah'ın adıyla başlıyorum. O, yerin de, göğün de Rabbidir. O'nun ismi ile birlikte hiçbir hastalık zarar vermez. Rahman'dır, Rahîm'dir», sonra zehiri yuttu. İbn Bukayla: «Allah'a yemin ederim, aranızda bunun gibileri olduğu sürece sizler arzuladığınız herşeyi ele geçirirsiniz.» diye söyledi. Hâlid, Abdülmesih'in kızı Kerâme, Şüveyl'e teslim edilmedikçe onlarla barış yapmayı kabul etmedi. Kendileri de bu şartla barışı reddedince, Kerâme onlara: «Onlara kolaylık gösteriniz ve beni onlara teslim ediniz, ben kendimi fidye verip kurtaracağım» deyince, onlar da teslim ettiler. Şüveyl onu aldı ve bin dirhem fidye karşılığında kendisini kurtarınca, herkes Şüveyl'i kınadı. O da: «Ben bundan daha fazla sayı olduğunu bilmiyordum» diye cevap verdi.

Kerâme'nin Şüveyl'e teslim edilmesinin nedeni ise, şuydu: Peygamber (s.a.v.) ümmetine İranlıların mülkünü ve Hire'yi ellerine geçireceklerini hatırlattığında Şüveyl, kendisinden Abdülmesih'in kızı Kerâme'yi kendisine vermesini istemişti. Şüveyl gençken Kerâme'yi görmüş ve ona kapılmıştı. Peygamber (s.a.v.) de ona istediğini söz vermişti. Hire fethedilince Şüveyl, Kerâme'yi istemiş ve Peygamber (s.a.v.)'in bu konuda kendisine vermiş olduğu söze şahitler göstermişti. Bunun üzerine Hâlid, Kerâme'yi ona vermişti.

Hâlid onlarla 190 bin dinar cizye vermek üzere barış yaptı. Barışın, iki yüz doksan bin karşılığında yapıldığı da söylenmiştir. Onlar birtakım hediyeler de takdim ettiler. Hâlid, fetih haberini ve hediyeleri Hz. Ebû Bekir'e gönderdi. Hz. Ebû Bekir (r.a.) bu hediyeleri ödenecek miktardan kabul etti ve Hâlid'e cizyenin geri kalan kısmını tahsil etmesini ve hediyeleri genel miktardan düşmesini emretti.

Hîre, on ikinci yılın Rabiülevvel (16 Mayıs - 14 Haziran 633) ayında fethedilmişti. Hâlid onlara yazılı bir belge de vermişti. Fakat Sevâd halkı

küfre dönünce bu belgeyi kaybettiler. Müsennâ, Sevâd'ı ikinci defa fethedince yeni şartlarla bir antlaşma yapıldı. Tekrar küfre girip Sa'd b. Ebî Vakkâs orayı fethedince, onların üzerine 400 bin dirhem cizye koydu.

Hâlid der ki: «Ben, Farslılar gibi kimseyi görmedim. Farslılar arasında ise, Ülleysliler gibi kimse görmedim.»

Hire Fethinden Sonraki Olaylar

Denildiğine göre dihkanlar Hâlid'i bekliyor ve Hirelilerin ne yapacaklarına bakıyordu. Hâlid onlarla barış yapıp Hîreliler de ona itaat edince, dihkanlar çevreden yanına geldiler. Fırat dihkanı Siryâ ile Salûbâ b. Nastûnâ ve Nastûnâ, Hâlid'in yanına geldiler ve onunla Felalic'den Hürmüzcerd'e kadar olan bölgeye karşılık olarak iki milyon karşılığında barış yaptılar. Kisrâ ailesine ait olanların dışında sadece bir milyon olduğu da söylenmiştir. Bunun üzerine Hâlid zekât ve vergi toplayıcıları ile askerlerini ileriye gönderdi. Dırâr b. el-Ezver, Dırâr b. el-Hattâb, Ka'ka' b. Amr, Müsennâ b. Hârise ile Uteybe b. en-Nehhâs'ı göndermiş, bunlar da «Sîb» denilen yerde durmuşlardı. Bunlar Hâlid ile birlikte sınır komutanları idi. Hâlid kendilerine baskın düzenlemelerini emretmiş idi. Onlar da buradan itibaren Dicle kıyılarına kadar olan her tarafı ezip geçtiler. Hâlid Farslılara mektup yazarak onları İslâm'ı ya da cizye vermeyi kabule çağırdı, kabul etmeyecek olurlarsa onlarla savaşacağını bildirdi. Acemler Erdeşîr'in ölümünden sonra ihtilâf içinde idiler. Bununla birlikte Behmen, Câzeveyh'i ve başkalarını kendilerinin öncüleri imiş gibi Bahuresîr'e göndermişlerdi. Hâlid elli gün zarfında bölgenin haracını toplayıp onu müslümanlara verdi. Farslıların ise, Erdeşîr'in ölümü dolayısıyla anlaşmazlıkları nedeniyle Hîre ile Dicle arasında hiçbir şeyleri kalmamıştı. Ancak Hâlid ile savaşmak konusunda kararlı idiler. Hâlid bir yıl süreyle Şam'a gitmeden önce Hîre'de istediğini yapıp ediyordu. Diğer taraftan Farslılar, kimisini tahttan indiriyor, kimisini tahta geçiriyor ve olan sadece Bahuresîr'i korumanın ötesine gidemiyordu. Şöyle ki, Şirî b. Kisrâ, Anûşirvân ile ilgisi olan herkesi öldürmüştü. Ondan ve oğlu Erdeşîr'den sonraki Farslılar ise Anûşirvân ile Behramcûr arasında bulunanları öldürmüştü. Sonunda, etrafında görüş birliğine varıp kral yapabilecekleri bir kişiyi bulamadılar. Hâlid'in mektupları onlara ulaşınca, Kisrâ ailesinin kadınları kendi aralarında görüşüp Ferrahzat b. Benzevân'ı, Kisrâ ailesinden kral yapacak kimseyi bulup üzerinde anlaşıncaya kadar, krallığa geçirdiler.

Cerîr b. Abdullah el-Becelî, Hîre'nin Fethinden sonra Hâlid'in yanına vardı. Onun Hâlid'in yanına varmasının nedenine gelince: Cerîr, Şam'da Hâlid b. Said b. el-Âs ile birlikte iken, kendi kavmini emri altında top-

laması konusunda konuşmak üzere Hz. Ebû Bekir'in yanına gitmek için izin istemişti. O sırada Cerîr'in kavmi Araplar arasında dağınık bulunuyordu. Hâlid b. Said, Cerîr'e istediği izni verince, Hz. Ebû Bekir'in huzuruna gitmiş ve ona bundan söz ederek Rasûlullah (s.a.v.)'ın kendisine bu konuda söz vermiş olduğunu söylemiş ve bazı kimseler de buna şahitlik etmişti. Hz. Ebû Bekir ise buna kızarak: «Sen bizim durumumuzu, Farslılara ve Bizanslılara karşı müslümanlara yardımcı olmak üzere nasıl didindiğimizi görüyorsun, sonra da kalkıp bu konuda hiçbir faydası olmayacak birşeyi bana teklif ediyorsun» diyerek, ona Hâlid b. Velîd'in yanına gitmesini emredince, o da Hâlid'in yanına gitmek üzere yola koyuldu ve Hîre'nin Fethinden sonra yanına vardı. Hîre'nin Fethinden önce Irak'ta hiçbir olayda bulunmadığı gibi Hâlid ile birlikte irtidât edenlerle yapılan savaşlara da katılmış değildir.

Enbâr'ın Fethi

Daha sonra Hâlid, Hîre'nin Fethine katılmış olan askerleriyle birlikte Enbâr'ın üzerine yürüdü. Buraya «Enbâr» adının verilmesinin sebebi çokça yemek pişirilmesi ve depolanması olmuştu.

Hâlid'in öncü kuvvetlerinin başında Akra' b. Hâbis vardı.

Hâlid, Enbâr'a vardığında ertafını kuşattı ve savaşa başladı. Hâlid savaş konusunda çokça aceleci idi. Okçularına yaklaşarak karşı tarafın savaşçılarının gözlerine nişan almalarını söyledi. Onlar hep birlikte atışa başladılar ve peşpeşe yaptıkları atışlarda bin kişiyi gözünden vurdular. Bu bakımdan bu olaya «Zâtu'l-Uyûn» adı da verilmiştir.

Enbâr'da bulunan askerlerin başında Sâbât valisi Şîrzâd bulunuyordu. Şîrzâd bu durumu görünce, Hâlid'in kabul etmediği birtakım şartlar ileri sürerek barış istemek üzere haber gönderdi. Hâlid, Şîrzâd'ın elçilerini geri göndererek askerleri arasında bulunan bütün güçsüz develeri boğazlayıp onları Enbâr'ın çevresinde bulunan hendeklere doldurduktan sonra hendeği geçti. Böylece müslümanlarla kâfirler hendek üzerinde bir araya geldiler. Bu sefer Şîrzâd, Hâlid'e haber gönderip ona istediği şeyleri verdi ve Hâlid ile, yanlarına hiçbir şey almamak şartıyla bir grup atlı ile beraber güvenlik içerisinde olacağı yere kadar göndermek üzere barış yaptı. Şîrzâd, Behmen Câzeveyh'in yanına gitti. Daha sonra Hâlid, Enbâr çevresindekilerle ve Kelvâzî halkı ile barış antlaşmaları yaptı.

Aynu't-Temr'in Fethi

Hâlid, Enbâr'daki işleri bitirdikten sonra oraya ez-Zibrikân b. Bedr'i yerine bırakarak Aynu't-Temr üzerine yürüdü. Aynu't-Temr'de, Behrâm Cûbîn'in oğlu Mihrân, İranlılardan büyük ve kalabalık bir asker grubu ile birlikte bulunuyordu. Diğer taraftan Ebû Akka'nın oğlu Akk da Araplardan Nemr, Tağlib, İyâd ve başka kabilelerden büyük bir topluluğun başında olduğu halde İran ordusu ile beraber bulunuyorlardı. Hâlid'in yaklaşmakta olduğunu işitince Akka, Mehrân'a: «Araplar, Araplarla savaşmayı daha iyi bilirler. Bu bakımdan Hâlid'i bize bırak» deyince, Mehrân: «Doğru söylüyorsun» dedi. «Sizler Araplarla savaşmayı daha iyi bildiğiniz gibi Acemlerle savaş konusunda da bizim gibisiniz.» diyerek onu aldattı ve kendisini böylelikle savaşın tehlikelerinden korumuş oldu ve ona: «Bize ihtiyacınız olursa size yardımcı oluruz» dedi. Mehrân'ın çevresinde bulunan Farslılar bu sözlerinden dolayı onu kınayınca, onlara: «Sizler kralarınızın öldürülmesi dolayısıyla çok büyük durumlarla karşı karşıya bulunuyorsunuz. Artık kılıçlarınızın keskinliği körelmiş bulunuyor. Ben, bu tehlikeyi onlarla savmış oldum. Eğer bu sizin lehinize ve Hâlid'in aleyhine sonuçlanırsa bu işten siz yararlanırsınız; yok, başka türlü olursa, sizler Hâlid'in ve askerlerinin yanına vardığınızda onlar yorulmuş olacaklardır. Biz de gücümüz yerinde olduğu halde onlarla savaşırız.» diye cevap verince, çevresindekiler onun üstünlüğünü kabul ettiler.

Akka, Hâlid'in üzerine yürüdü ve ordularıyla karşılaştılar. Hâlid, bizzat Akka'nın üzerine, saflarını düzeltmekte iken hamle yaptı. Onu kucakladığı gibi esir aldı. Akka'nın askerleri hiçbir çarpışma olmadan bozguna uğradılar ve onların büyük çoğunluğu da esir alındı.

Bu durumun haberi Mihrân'a ulaşınca, askerleri ile birlikte kaçtılar ve kaleyi bıraktılar. Akka'nın bozguna uğrayan askerleri kaleye varıp sığındılar. Hâlid onlardan aşağıya inmelerini isteyince, onlar da Hâlid'den eman istediler, Hâlid kabul etmedi. Bu sefer onun vereceği hükme razı olarak kaleden indiler. Onları esir aldı ve Akka'yı öldürdükten sonra onların da tümünü öldürdüğü gibi kalede bulunanları da esir ederek mallarını ganimet aldı. Oradaki kilisede İncil öğrenen kırk tane çocuk buldu. Onları alarak bu konuda mihnete uğramış olanlar arasında paylaştırdı. Bu çocuklar arasında Muhammed'in babası Sîrîn, Mûsâ'nın babası Nusayr ve Osman'ın kölesi Humrân da vardı. Hz. Ebû Bekir'e fetih haberini ve hums'u (yani ganimetlerin beşte birini) gönderdi.

Aynu't-Temr'de Sehmli Umeyr b. Riab öldürüldü. Umeyr, Habeşistan'a hicret edenlerdendi. Ayrıca, en-Nu'mân'ın babası olan ensârdan Beşir b. Sa'd da orada vefat etti. Umeyr'in yanına o da defn edildi.

Dûmetu'l-Cendel'in Haberi

Hâlid, Aynu't-Temr'deki işlerini bitirince, İyâd b. Ganm'den karşısındaki müşriklere karşı yardım isteyen mektubu aldı. Hâlid, onun yanına gitmek üzere yola çıktı. İyâd'ın karşısında Behra, Kelb, Gassân, Tenûh ve Dacaimler bulunmakta idi. Dûme'de iki ayrı başkan vardı: Ükeydir b. Abdülmelik ile el-Cûdî b. Rabîa. Ükeydir, Hâlid ile savaşılmasını uygun görmeyip korkusundan dolayı barış yapılmasını teklif etti. Onun bu görüşünü kabul etmediklerinden o da onların yanından çekip gitti. Hâlid onun gittiği haberini alınca, yolunu kestirdi, esir alıp öldürdü. Beraberinde bulunanları da aldıktan sonra, Dûmetu'l-Cendellilerin bulunduğu yere konaklayıncaya kadar yoluna devam etti. Dûmetu'l-Cendel'i kendisi ile İyâd arasında bıraktı. Hâlid, emin bir şekilde konakladıktan sonra Cûdî, yanında bulunan Araplardan bir grup ile birlikte onunla savaşmak üzere yola çıktı. Diğer bir grubu da İyâd'a karşı çıkardı. İyâd, onlarla savaşıp onları yendi. Hâlid de kendisine yakın olanları bozguna uğrattı, Cûdî'yi esir aldı. Bozguna uğrayanlar kaleye sığındılar. Kale dolunca, arkadaşlarının bir kısmını dışarda bırakarak kapıları kapattılar. Böylece içeri giremeyenler kalenin etrafında kalmış oldular. Hâlid, kalenin kapısı kapanıncaya kadar onları yakalayıp öldürdü. Cûdî'yi ve Kelblilerin esirleri dışında kalan bütün esirleri öldürdü. Temimoğulları Hâlid'e: «Biz onlara eman vermiştik,» deyince, Hâlid onları bırakmıştı. Kelblilerle Temimoğulları arasında antlaşma vardı.

Daha sonra Hâlid kaleyi kılıç zoruyla fethetti. Savaşçıları öldürdü. Çoluk çocukları esir aldı, orada ele geçirilen davarları da sattı. Hâlid, esirler arasından Cûdî'nin kızını satın aldı, güzelliğiyle meşhur idi.

Hâlid, Dûmetu'l-Cendel'de ikâmet edince, İranlılar bundan iştahlandılar. Cezire Arapları, Akka'nın başına gelenlerden gazapları dolayısıyla Acemlerle yazışınca, Zermihr ve Rûzbe, Enbâr üzerine gitmek amacıyla yola koyuldular ve Hasîd ile Hanâfis'te buluşmak üzere sözleştiler. Hâ-A'bed b. Fedekî'yi Hasîd'e, Urve b. el-Ca'd el-Bârikî'yi de Hanâfis'e doğ-A'bed b. Fedeki'yi Hasid'e, Urve b. el-Ca'd el-Bârikiyi de Hanâfis'e doğ-ru gönderdi. İkisi de yola çıktılar. Fakat Zermihr ile Ruzbe, A'bed ile Urve'yi engelledi. Hâlid, Hire'ye doğru geri dönünce, durumdan haberdar oldu. Medâinlilerle çarpışmayı kararlaştırmış iken Ebû Bekir'in emirlerine aykırı hareket etmek istemediğinden vazgeçti. Bunun üzerine Ka'kâ' b. Amr ile Ebû Leylâ b. Fedeki'yi Rûzbeh ile Zermihr'e gönderdi. Diğer taraftan Akka'nın başına gelenlere kızdıklarından ve Zermihr ile Rûzbeh'in yanına gitmek amacıyla Hüzeyl b. İmrân'ın el-Musayyah denilen yerde askerlerini topladığını, Rabîa b. Büceyr'in de es-Senî ve el-Bişr denilen yerde konaklamış olduklarını haber aldı. Hâlid, Ka'kâ' ile Ebû Leylâ'nın yanına

varmak üzere yola çıktı, onlarla Aynu't-Temr'de buluşunca, Ka'kâ'ı Hasîd üzerine, Ebû Leylâ'yı da Hanâfis üzerine gönderdi.

Hasîd ve Hanâfis Vak'aları

Ka'kâ', Hasîd üzerine yürürken, Rûzbeh ile Zermihr orda bir araya gelmişlerdi. Her iki taraf Hasîd denilen yerde karşılaştılar. Acemlerden çok büyük sayıda asker öldürülürken, Ka'kâ', Zermihr'i, Dabblılardan Hâris b. Tarîfoğullarına mensup bir kişi olan İsmât b. Abdullah da Rüzbeh'i öldürdü. İsmat «Berere» diye bilinenlerdendir. Bütün fertleriyle hicret eden boylara «Berere», çeşitli kollardan hicret edip bir araya gelenlere de «Hayyire» adı verilir.

Müslümanlar Hasîd'de bulunan şeyleri ganîmet olarak alırken Acemler bozguna uğrayıp, Hanâfis'e doğru çekildiler. Ebû Leylâ beraberinde bulunanlarla birlikte Hanâfis'e gitti. Orada da Mehbûzân'ın askerlerin başında bulunduğunu gördü. Fakat Mehbûzân onların yaklaşmakta olduklarını anlayınca, Hüzeyl b. İmrân'ın yanına el-Musayyah'a kaçtı.

Berşâ'oğullarının Musayyah Vak'ası

Hâlid, Hasîdlilerin başına gelen musîbetleri ve Hanâfislilerin kaçması haberini alınca, Ka'kâ'a, Ebû Leylâ'ya ve A'bed ile Urve'ye mektuplar yazarak onlarla belirli bir gecenin bir saatinde Musayyah'ta bulunmak üzere sözleşti. Arkasından Aynu't-Temr'den onların yanına varmak amacıyla yola çıktı. Sözleşilen gecenin belirtilen saatinde hep birlikte Musayyalı'ta bir araya geldiler. Hüzeyl ve onunla birlikte bulunanlar üzerine uykuda oldukları bir sırada üç koldan hücum ettiler ve onları öldürdüler. Hüzeyl çok az kimselerle birlikte kurtulurken onlardan pek çok kişi öldürüldü. Hüzeyl ile birlikte Evs-u Menâtlılardan olan Ebû Ruhm'un oğlu Abdüluzzâ ile Cerîr'in oğlu Lebîd de vardı. Bunların ikisi de İslâm'a girmişti ve yanlarında Hz. Ebû Bekir'in İslâm'a girdiklerini belirten mektubu da vardı. Bu çarpışmada bunların ikisi de öldürülmüştü. Hz. Ebû Bekir, bunun haberini ve Abdüluzzâ'nın :

«Sabahleyin bir hücum başlayınca dedim ki :
Muhammed'in Rabbi Allah'ın, şanın çok büyük;
Rabbimin şanı büyük, ondan başka Tanrı yok.
O, bu ülkenin de Rabbidir, giden gelenin de...»

şeklindeki beyitlerini de işitti. Onların ikisinin de diyetini vererek çocuklarına iyi davranılmasını, korunmasını vasiyet etti.

Hz. Ömer, onların ve Mâlik b. Nüveyre'nin öldürülmesini Hâlid'in aleyhinde delil olarak kullanıyor, buna karşılık Hz. Ebû Bekir: «Şirk ehli ile çarpışan bu gibi şeylerle karşılaşır» diyordu.

Hurkûs b. Nu'mân b. Nemr onlara nasihat etmiş, fakat onlar onun bu nasihatini kabul etmemiş, hanımı ve çocuklarıyla birlikte oturup içmeye başlamışlardı. Hurkûs, çocuklarına: «Dünya gözüyle son bir defa içiniz. İşte Hâlid, Aynu't-Temr'de askerleri ise Hasîd'de bulunuyor» dedikten sonra şu beyiti okudu:

«Haydi içkimi verin, Ebû Bekir'in atlıları gelmeden;
Olur ya, bilmediğimiz halde ölümümüz yakındır.»

Hurkûs'un kafası uçuruldu ve içinde şarap bulunan bir kaba düştü. Çocuklarını öldürdüler, kızlarını da esir aldılar.

Denildiğine göre, Hurkûs'un öldürülmesi, bu vak'a ve es-Seni Vak'ası, Hâlid'in Irak'tan Şam'a gitmesi sırasında olmuştur. Allah'ın izniyle ilerde bunlardan söz edeceğiz.

es-Seni ile ez-Zumeyl Vak'aları

Tağlibli Rabîa b. Büceyr, es-Seni ve el-Bişr denilen yerde idi. el-Bişr, ez-Zumeyl'in kendisidir ve bu iki bölge de Rusâfe'nin doğusundadırlar. Rabîa, Akka'nın başına gelenlerden hiddetlenmiş ve Rûzbeh, Zermihr ve Hüzeyl ile sözleşmiş idi. Fakat Hâlid, Musayyahlıları ele geçirip Ka'kâ' ve Ebû Leylâ ile geceleyin buluşmak üzere sözleştikten ve bunların üzerine geceleyin baskın yapmalarını emrettikten sonra Musayyah'tan ayrıldı ve arkadaşları es-Seni'de bir araya geldi. Onları üç kola ayırdı, kılıçlarını çekerek hücum ettiler. Hiçbir kimse onlardan kurtulamamıştı. Hâlid, ganimet ve esirler aldı. Bu olayların haberini ve ganimetlerin beşte birini (humsunu) Hz. Ebû Bekir'e gönderdi. Ali b. Ebî Tâlib (k.v.), Tağlibli Rabîa b. Büceyr'in kızını satın aldı. Ondan Ömer ve Rukiyye adındaki çocukları oldu.

Hüzeyl, Musayyah'da yenilince, Bişr'de bulunan Attâb b. Füllan'ın yanına büyük bir asker grubu ile birlikte sığındı. Hâlid durumdan haberdar olmalarına fırsat vermeden geceleyin üzerlerine üç koldan korkunç bir baskın tertipledi. Görülmemiş bir şekilde onlardan pek çok kimseyi öldürdüler. Ganimetler paylaştırıldıktan sonra beşte biri de Hz. Ebû Bekir (r.a.)'e gönderildi. Hâlid, Bişr'den er-Rudâb üzerine yürüdü. Rudâb'da Akka'nın oğlu Hilâl bulunuyordu. Etrafındakiler dağılınca Hilâl oradan ayrıldı, Hâlid de Rudâb'da herhangi bir mukavemet ile karşılaşmadı.

Firâd Vak'ası

Daha sonra Hâlid, Rudâb'dan Firâd üzerine yürüdü. Firâd, Şam, Irak ve Cezîre arasında bir yerdedir. Savaşlar peşpeşe olduğundan burada oruç açtı. Bizanslılar hamiyete gelerek kendilerine komşu olan silâhlı Farslardan yardım istediler, onlar da yardım ettiler. Onlarla birlikte Tağlib, İyâd ve Nemr'e mensup kimseler de bir araya gelerek hep birlikte Hâlid'in üzerine yürüdüler. Fırat'a vardıklarında Hâlid'e: «Ya siz nehri geçip yanımıza geliniz, yahut da bizler nehri geçip yanınıza gelelim» deyince, Hâlid onlara: «Siz geçiniz» dedi. Bu sefer onlar: «O zaman yolumuzdan çekil ki nehri geçebilelim» dedilerse de Hâlid: «Hayır, çekilmem, daha aşağıdan nehri geçip geliniz» diye cevap verdi. Bu sefer onlar da Hâlid'in bulunduğu yerin alt tarafından nehri geçtiler. Hâlid, gözlerinde oldukça büyüdü Bizanslılar: «Artık bugün her şeyinizi ortaya koyunuz ki kimin sebat edeceğini, kimin de kaçacağını iyice belleyelim» dediler. Onlar da öyle yaptılar ve şiddetli bir çarpışmaya tutuştular. Bizanslılar ve beraberlerinde olanlar bozguna uğradılar. Hâlid, müslümanlara aralıksız olarak onları öldürmeye devam etmelerini emretti. Savaşta ve kaçanların takibi sırasında yüz bin kişi öldürüldü. Hâlid, Firâd'da on gün kaldıktan sonra Zülkade ayının bitmesine beş gün kala Hîre'ye dönüleceğini ilân etti. Şecer b. el-Eazz'ı öncülerin başına geçirdi ve kendisinin de aralarında bulunduğu intibaını uyandırdı.

Hâlid'in Hacc Etmesi

Daha sonra Hâlid, beraberinde bir kaç arkadaşı ile birlikte Firâd'dan haccetmek üzere gizlice ayrıldı. Kimsenin bilmediği yollardan aşıp Mekke'ye vardı ve hacc edip geri döndü. Hâlid'in askerleri bu işten haberdar olmadılar. Bizzat Hâlid, öncülerin başına tayin ettiği Şecer ile tekrar buluştu ve Şecer ile birlikte Hâlid ve arkadaşları traş olmuş halde geldiler. Hâlid'in haccettiğini, haber verdiği kimseler dışında bilen olmadı. Hatta Hz. Ebû Bekir bile ancak döndükten sonra haber aldığı için ona serzenişte bulundu ve bu davranışına ceza olmak üzere onu Irak'tan Şam'a, Yermûk'te müslümanlara yardımcı olmak üzere gönderdi. Iraklılar Hz. Ali'nin Halifeliği döneminde Muâviye'den herhangi bir haber aldıklarında: «Bizler Zatü's-Selâsil olayının adamlarıyız» dedikten sonra Zatü's-Selâsil ile Firâd arasındaki vak'alardan söz ediyor, fakat, Firâd'dan sonrakilerini küçümsediklerinden dolayı anmıyorlardı.

Hâlid b. Velîd, Sûk Bağdad'a hücum etti. Müsennâ'yı da gönderip oradaki bir başka Sûk (pazar) üzerine hücum etti. Orada da Kuzâ'a ile Bekr-

lilerden bir kalabalık vardı. Aynı zamanda Misken, Kutrabbul, Tel, Akarkûf ve Bâdûriye üzerine de hücum etti. Şair der ki :

Müsennâ el-Ali'de savaşmıştır;
Onun gibiler de katılmıştı ona.
Öyle bir bölüktü ki onlar,
Korkuttular Kisrâ'yı, sarayı da yıkılayazdı.
Çekindiklerinde cesâret verdi müslümanlara;
O tecrübelerde ne ibretler vardır!
O yol açtı onlara, onlar da
İzinden gittiler.
Büyük işler zaten izlenir.

Şair burada el-Ali ile, Enbâr, Misken, Kutrabbul ve Badûriyye'yi kastedmektedir.

⁂

Bu yıl içerisinde Hz. Ömer, Zeyd kızı Âtike ile evlendi.

Ebu'l-Âs b. er-Rebî' aynı yılın Zülhicce (6 Şubat - 6 Mart 634) ayında vefat etti ve ez-Zübeyr'e vasiyet etti.

Ali (r.a.), Ebu'l-Âs'ın kızı Ümâme ile evlendi. Ümâme'nin annesi de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kızı Zeyneb'tir.

Bir görüşe göre Hz. Ömer (r.a.), kölesi Eslem'i bu yıl satın almıştır.

Bu sene Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in başkanlığında hac yapıldı. Hz. Ebû Bekir (r.a.) Medine'de, Hz. Osman b. Affân'ı yerine vekil bırakmıştı. Bu sene hac emîrliğini Ömer b. Hattâb yahut Abdurrahmân b. Avf yaptı da denilmiştir.

Ebû Mersed el-Ganevî de bu yıl vefat etmiştir. Ebû Mersed, Bedir Savaşı'na katılanlardandır. Oğlu Mersed b. Ebî Mersed ise, er-Recî' Vak'asında şehit edilmiştir ve o da Bedir Savaşı'na katılanlardandır.

HİCRETİN ON ÜÇÜNCÜ YILI (7 Mart 634 - 24 Şubat 635)
Şam Bölgesindeki Fetihler

Denildiğine göre, Hz. Ebû Bekir (r.a.) Hicretin 13. yılında hacdan döndükten sonra Şam'a asker gönderdi. Bu amaçla Hâlid b. Saîd b. Âs'ı göndermişti. Yine denildiğine göre, Hâlid b. Saîd'i, Hâlid b. Velid'i Irak'a gönderdiği zaman yola çıkarmıştı. Böylelikle onun Şam'a verdiği ilk sancak Hâlid b. Saîd'in sancağı olmuştur. Fakat, daha sonra, yola çıkmadan önce onu görevden almıştır.

Onu görevden azletmesinin sebebi, Hz. Ebû Bekir (r.a.)e iki ay bey'at etmeden beklemesi ve Ali b. Ebî Tâlib ile Osman b. Affân'ı gördüğünde: «Ya Ebâ'l Hasan, ey Abdu Menâf oğulları, Halifelik konusunda yenilgiye mi uğradınız?» diye sorması olmuştur. Hz. Ali ona: «Sen, bu işi bir yarış mı, yoksa bir halifelik olarak mı görüyorsun?» diye cevap vermişti.

Hz. Ebû Bekir (r.a.) Hâlid b. Saîd'in böyle söylemesine içerlememişti. Fakat Hz. Ömer (r.a.) bu konuda o derece ısrar etti ki, sonunda onu komutanlıktan aldı ve Teymâ'da müslümanlara yardımcı kuvvet olarak göndererek emri olmadan oradan ayrılmamasını, irtidât edenlerin dışında kalan çevresindeki arapları İslâm'a davet etmesini ve ancak kendisiyle savaşanlarla savaşmasını emretti. Böylelikle onun etrafında pek çok kimse toplandı. Bizanslılar onun haberini aldılar ve Behrâ', Selîh, Gassan, Kelb, Lahm ve Cüzam kabilelerine Şam'da bulunan Araplara asker göndermek mükellefiyetini koydular. Hâlid b. Saîd, Hz. Ebû Bekir (r.a.)e durumu haber verince, Hz. Ebû Bekir (r.a.) ona: «İlerle, fakat hücum eden sen olma» diye bir talimat gönderdi. Hâlid de onların üzerine yürüdü. Onlara yaklaşınca, Araplar dağıldılar, o da onların bulundukları yerlere girdi ve durumu Hz. Ebû Bekir'e yazılı olarak bildirdi. Hz. Ebû Bekir (r.a.) kendisine arkadan hücum edilemeyecek şekilde ilerlemesini emretti. Hâlid bu şekilde biraz ilreledikten sonra konakladı. Adı Bâhân olan Bizans komutanlarından birisi onun üzerine yürüdü. Hâlid onunla çarpıştı, onu bozguna uğrattı ve askerlerinden bazılarını öldürdü. Daha sonra Hâlid, Ebû Bekir'e mektup yazarak yardım istedi. Bu sırada savaşa katılmak üzere istenen kimselerin ilk kafilesi gel-

mişti ve bunlar arasında Zu'l-Kelâ' da bulunuyordu. Ebû Cehil'in oğlu İkrime, beraberindekiler ile birlikte Tihâme, Umân, Bahreyn ve Serv'-den gelmiş bulunuyordu. Hz. Ebû Bekir (r.a.) onlara, zekât toplayan memurlara yazarak, kendisinin yerine başkasını göndermek isteyenlerin bu yoldaki bedel tekliflerini kabul etmelerini bildirmişti. Hepsi bedel gönderdiler. Bu bakımdan bu orduya Bidâl (bedeller) Ordusu adı verildi. Bütün bu askerler Hâlid b. Saîd'in yanına vardılar.

Hz. Ebû Bekir (r.a.) Şam ile ilgilenip bu işe önem vermeye başlayınca, Amr b. el-Âs'ı Rasûlullah (s.a.v.)ın tayin etmiş olduğu göreve iade etmişti. Rasûlullah (s.a.v.), Amr'ı Sa'd Huzeym, Uzle ve başkalarının zekâtlarını toplamakla görevlendirmişti. Bu görevlendirme Amr'ı Umân'a gitmesinden önce olmuş ve Umân'dan döndükten sonra kendisini tekrar işine vereceğine söz vermişti. Böylelikle Ebû Bekir (r.a.) Resulullah (s.a.v.)ın vermiş olduğu sözü yerine getirdi.

Hz. Ebû Bekir (r.a.) Şam'ı fethetmeyi kararlaştırınca, Amr'a şunları yazdı: «Ben, seni daha önce Rasûlullah (s.a.v.)ın görevlendirip söz vermiş olduğu işe, Rasûlullah (s.a.v.)ın sözünü yerine getirmek üzere iade etmiştim. Sen de bu görevin başına getirilmiş bulunuyorsun. Ben şimdi senin için hem dünyada, hem ahirette hayırlı olacak bir şeyle görevlendirmek istiyorum, ancak, şu andaki görevin senin için daha sevimli olması müstesna...»

Bunun üzerine Amr ona şunları yazdı: «Ben, İslâm'ın oklarından birisiyim. Allah'tan sonra sen, bu okları atan ve onları bir arada toplayansın. Bu okların en yamanını, en korkutucusunu ve en faziletlisini araştır, bul ve onları kullan.» Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir (r.a.) ona ve Kuzâ'alıların bazı kesimlerinin zekâtını toplamakla görevli bulunan Velîd b. Ukbe'ye emir vererek Araplardan asker toplayıp bir araya getirmelerini emretti. Onlar da bu emri uyguladılar. Ebû Bekir (r.a.) Amr'ın yanında bulunan bazı kimseleri de göndererek belirlediği bir yoldan Filistin üzerine yürümesini emretti. Velîd'i de Ürdün üzerine görevlendirdi. Yine bazı kimseleri de ona yardımcı olarak gönderdi. Ebû Süfyân'ın oğlu Yezîd'i de büyük bir ordunun başına geçirdi. Bu askerler yanında bulunanların çoğunluğunu teşkil ediyordu. Aralarında Mekkelilerden Süheyl b. Amr ve benzerleri de vardı. Hz. Ebû Bekir (r.a.) onu yaya olarak uğurladı ve kendisine ve diğer komutanlara tavsiyelerde bulundu. Yezîd'e yaptığı tavsiyeler arasında, şunlar da vardır:

«Ben, seni denemek için, zorluklarla karşı karşıya bırakmak için ve bu konuda yeterli duruma gelmen için komutan olarak tayin ettim. Bu işi güzel yaparsan seni işinde bırakır, sana daha da büyük işler veririm. Yapamazsan seni azlederim. O halde Allah'tan korkmaya bak! Çünkü muhakkak O, senin dışını gördüğü gibi içini de aynı şekilde gö-

rür. Allah'a en yakın olmaya lâyık olan kişi, insanlar arasında onu herkesten çok dost edinendir. Allah'a en yakın kişi, ameliyle O'na en çok yaklaşan kişidir. Ben, sana Hâlid'in görevini veriyorum. Sakın ha, Câhiliyet Devri'nin taassubuna kapılmayasın; çünkü şüphesiz ki Allah Câhiliyye'ye de Câhilliyye halkına da buğzeder. Askerlerinin yanına gittiğin zaman onlarla iyi sohbetin olsun. Onlarla hayır ile başla ve onlara hayır vaat et. Onlara öğüt verdiğin zaman sözünü kısa kes, çünkü fazla sözün bir kısmı diğer kısmını unutturur. Kendini ıslah et ki, başkaları da senin için iyi olsun. Namazları rükû, sücudlarını tamamlayarak ve huşû ile vakitlerinde kıl. Düşmanın elçileri yanına gelecek olursa, onlara ikramda bulun ve onları karargâhında kısa süre tut; tâ ki hiçbir şey bilmeden senin askerlerinin yanından ayrılıp gitsinler. Onlara hiçbir şey göstermemeye çalış; aksi takdirde senin zayıf taraflarını görür ve senin bildiklerini bilirler. Onları askerlerinin zenginlikleri arasında misafir et, yanında bulunanlardan kimsenin onlarla konuşmasına meydan verme. Onlarla konuşmayı sen üzerine al. Gizli olması gereken şeyleri dışarı vurma ki senin işlerin karışmasın. Fikir sorduğun zaman doğru konuş ki sana samimi olarak fikirlerini söylesinler. Geceleyin arkadaşlarınla sohbet et. Sana çeşitli haberler gelecek, önündeki perdeler kalkacaktır. Gece, nöbetçilerin çok olsun ve onları askerlerinin arasına dağıt. Onlar, geldiğinden haberdar olmaksızın nöbet yerlerinde ansızın çokça kontrol et. Nöbet tuttuğu yerde gaflete düşmüş bulduğun kimseyi aşırıya kaçmamak şartıyla cezalandır Geceleyin nöbetleri değiştir. İlk nöbetler sonraki nöbetlerden daha uzun olsun, çünkü gündüze yakın oldukları için ilk saatlerin nöbetleri daha kolaydır. Hak eden kimseyi cezalandırmaktan çekinme ve tereddüt de etme. Ceza vermek için aceleci de olma, gevşek de davranma. Askerlerinin ailesinden gafil olma, o zaman askerin bozulur. Onların gizliliklerini de araştırma, o zaman onları rezil edersin. İnsanların sırlarını açığa çıkarmaya çalışma ve açığa vurduklarıyla yetin. Boş işlerle uğraşanlarla oturup kalkma. Doğru ve vefakâr kimselerle oturup kalk, karşılaştığın zaman samimi ol. Korkma! Çünkü sen korkarsan, başkaları da korkar. Ganimetten çalmaktan uzak dur. Çünkü bu fakirliğe yaklaştırır, zaferi uzaklaştırır. Kendilerini manastırlara hapsetmiş kimseler bulacaksınız. Onları, hayatlarını adadıkları şeyle başbaşa bırakınız.»

Bu tavsiye askerlere yapılan tavsiyelerin en iyisi ve emir sahiplerine en çok faydalı olanıdır.

Daha sonra Hz. Ebû Bekir (r.a.), Ubeyde b. el-Cerrâh'ı toplanan askerlerin başına komutan olarak tayin edip onu da Hıms üzerine görevlendirdi. Ebû Ubeyde, Belkâ kapılarından birisinin üzerine gitti, orada Belkâ halkı onunla çarpıştı. Daha sonra da barış yaptılar. Bu, Şam bölgesinde yapılan ilk barış oluyordu.

Bizanslılardan bir grup Filistin topraklarındaki «Arabe» denilen yerde toplandılar. Yezîd b. Ebî Süfyân, onların üzerine Ebû Umâme el-Bâhilî'yi gönderdi. Onları bozguna uğrattı. Bu Üsâme b. Zeyd'in Serâyyesi'nden sonra Şam bölgesindeki ilk çarpışma oluyordu. Daha sonra «ed-Dâsim» denilen yere giden Bizanslıları, Ebû Ümâme bir daha bozguna uğrattı. Ordan Merc es-Süffar'a gitti ve Hâlid b. Saîd'in bir oğlu orada şehid edildi. Hâlid'in de aynı yerde şehid olduğu söylenmiştir. Ancak, «Hâlid şehid olmayıp yenilgiye uğramıştır,» diyenler de vardır. İlerde bunu da anlatacağız. Şöyle olmuştu: Hâlid, askerlerle birlikte komutanların gönderildikleri haberini işitince, Bizanslılarla savaşmaya başladı. Bâhân kendisini yenilgiye uğramış gibi gösterince, Hâlid beraberinde Zu'l-Kelâ', İkrime ve Velîd olduğu halde onun peşinden gitti ve Mercu's-Suffar'da konakladı. Bâhân'ın silahlı askerleri onun etrafında toplanıp yolunu kestiler. Bâhân, Hâlid b. Saîd'in oğlunu gördü ve beraberindekilerle birlikte onu öldürdü. Hâlid bunu işitince geri çekildi ve Medine yakınlarındaki Zu'l-Merve'ye kadar vardı. Hz. Ebû Bekir (r.a.) kendisine orada kalmayı emretti. İkrime de müslümanların yanında yardımcı kuvvet olarak kaldı ve onları takip etmek isteyenleri alıkoydu.

Şurahbîl b. Hasene, Hâlid b. Velîd'in yanından Hz. Ebû Bekir'in yanına bir heyet ile birlikte gelmişti. Hz. Ebû Bekir (r.a.) Şam'a gitmesini emretti ve onunla birlikte gitmeye başkalarını da teşvik etti ve onu Velîd b. Ukbe'nin görevine getirdi. Şurahbîl, Hâlid b. Saîd'in yanına giderek, yanında bulunan bir kısım arkadaşlarını da aldı. Ebû Bekir (r.a.)in etrafına savaşmak isteyenler toplanınca, onları Ebû Süfyân'ın oğlu Muâviye beraberliğinde gönderdi ve Muâviye'ye kardeşi Yezîd'e katılmak emrini verdi. Muâviye de Hâlid b. Saîd'in yanına varınca, geriye kalan diğer askerleri de onun yanından aldı. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir (r.a.) Medine'ye girmek üzere Hâlid'e müsaade etti. Komutanlar Şam bölgesine varınca, Ebû Ubeyde, Câbiye'de Yezîd Belka'da, Şurahbil Ürdün'de -bir görüşe göre Busra'da- Amr b. Âs da Arabe'de konakladılar. Rumlar bunu haber alınca, Kudüs'te bulunan Heraklieos'a durumu bildirdiler. O; «Müslümanlarla barış yapmanız görüşündeyim. Allah'a yemin ederim sizin onlarla Şam bölgesinden alınan mahsulün yarısını vermek üzere barış yapıp geri kalan yarısı ile birlikte Rum diyarının size kalması, sizin için Şam bölgesinde de sizleri yenip Rum diyarının yarısını elinizden almalarından daha iyidir,» dediyse de onun bu görüşüne karşı çıktılar ve çeşitli görüşler etrafında toplandılar. Bunun üzerine Heraklieos, onları tekrar bir araya getirip onlarla birlikte Hıms'a doğru yürüdü. Hıms'ta konakladı, askerlerini savaşa hazırladı. Her bir müslüman grubu, askerlerinden bir grup ile uğraştırmayı amaçlamıştı, çünkü askerleri çoktu ve her bir müslüman grubu

karşılarındakileriyle uğraştırmak suretiyle zayıf düşürmek istiyordu. Heraklieos, anne baba bir kardeşi Tezârik'i doksan bin kişi ile birlikte Amr'ın üzerine gönderdi. Teozer'in oğlu Cerece (Georges)yi, Yezîd b. Ebî Süfyân'ın üzerine, Nastûs'un oğlu Kaykar'ı 60.000 askerle birlikte Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın üzerine, Dragos'u da Şurahbîl tarafına gönderdi. Müslümanlar bundan korkuya kapılır gibi oldular ve görüşünün ne olduğunu sormak üzere Amr'a yazdılar. Onlara şunu söyledi: «Bizim gibi kimseler için kabul edilecek görüş birleşmektir. Biz birleşecek olursak asla yenilgiye uğramayız. Fakat tek, başına bizim her bir grubumuz düşmanlarımızın çokluğu dolayısıyla karşısına çıkan grubun önünde duramaz» diye cevap verdi.

Hz. Ebû Bekir (r.a.)e de aynı şeyi yazdılar. O da onlara Amr gibi cevap vererek: «Sizin gibi kimseler azlıktan dolayı yenilgiye uğramaz. Fakat on binlerle kişi günahlardan dolayı yenilgiye uğrar. Bu sebeple kendinizi günahlardan iyi koruyunuz. Yermûk'te birbirinizle dayanışmalı olarak bir araya geliniz ve her biriniz kendi askerleriyle bağlantılı olsun» diye emir verdi. Müslümanlar ve Bizanslılar Yermûk'te bir araya geldiler. Bizanslıların başında Teodorik vardı. Öncülerin başında Bâhân bulunyordu. Fakat Bâhân henüz varmamıştı. Öbür yan kuvvetlerin başında Dragos vardı ve savaşı idare etmek de Kaykar'ın görevi idi. Bizanslılar, vadide yerleşti ve orayı karargâh edindiler. Bununla Bizanslıların müslümanlara alışarak moral kazanmalarını sağlamayı amaçlamışlardı. Müslümanlar ise, onlara giden yolun başında konakladılar. Bizanslıların, gidebilecek başka yolları yoktu. Bunun üzerine, Amr: «Müjdeler olsun! Artık Rumlar mahsurdur. Muhasara altına alınanların hayırlı bir durumu olması ihtimali ise çok azdır» diye söyledi. Müslümanlar bu şekilde Bizanslıları Safer ve Rabiülevvel ile Rabîulâhir (6 Nisan- 2 Temmuz 634) aylarında muhasara ettiler. Vadi ile hendek dolayısıyla onlara birşey yapamıyorlardı. Fakat Bizanslıların herhangi bir şekilde çıkış yapmaları halinde de müslümanlar onlara baskın yapıyorlardı.

Hâlid b. Velîd'in Irak'tan Şam Bölgesine Gitmesi

Müslümanlar Bizanslıların uzun süre dayandıklarını görünce, Hz. Ebû Bekir'den yardım istediler. O da Hâlid b. Velîd'e yazarak, onların yanına gitmeyi ve askerlerin yarısını alarak geri kalan yarısının üzerine de Müsennâ b. Hârise eş-Şeybânî'yi komutan bırakmasını, tecrübeli ve muktedir kimselerden aldığı kadarını da Müsennâ'nın yanına bırakmasını, Şam'da Allah'ın onlara zafer ihsan etmesinden sonra Hâlid'in arkadaşaları ile birlikte Irak'a dönmesini, emretti.

Hâlid, Peygamber (s.a.v.)ın ashabını yanına alırken Müsennâ'ya

onların sayısınca sahâbiliği olmayan fakat kanaat ehlinden olan bazı kimseler bıraktı.. Daha sonra askerleri ikiye ayırınca, Müsennâ kendisine: «Allah'a yemin ederim, Ebû Bekir'in emri yerine getirilmedikçe kabul etmeyeceğim. Allah'a yemin olsun, ben zaferi ancak Peygamber (s.a.v.)in sahabeleri yüzü suyu hürmetine umuyorum.» dedi. Hâlid onun bu durumununu görünce, onu razı etmek zorunda kaldı. Irak'tan sekiz yüz, altı yüz, beş yüz, dokuz bin, altı bin askerle gittiği söylenmiştir. Yine denildiğine göre, Ebû Bekir kendisine kuvvet ve destek olabilecek kimseleri almasını da emretmiştir.

Hâlid Hadudâ'ya varınca, Hadudâlılar onunla savaştılar. Onları yendi. Oradan el-Musayyah'a vardı. Tağliblilerden bir kalabalık vardı. Onlarla savaştı ve onları yenik düşürerek pek çok esirler ve ganimetler aldı.

Bu esirler arasında Habîb b. Büceyr'in kızı es-Sahbâ da vardı. es-Sahbâ, Ali b. Ebî Tâlib'in oğlu Ömer'in annesidir. Sahbâ ile ilgili olarak, daha önce sözünü ettiğimiz hususlar da söylemiştir.

Denildiğine göre: Hâlid yoluna devam etti. Kurâkîr denilen ve Kelblilere ait olan suyun yakınına varınca, bura halkı üzerine hücum etti. Onlardan kendilerini Behrâlılara ait bir su olan Suvâ denilen yere götürecek bir kılavuz istedi. Kurâkir ile Suvânın arasında beş günlük yol vardı. Onlardan kılavuz isteyince, Tayyılılardan Râfi' b. Amîre'yi tavsiye ettiler. Hâlid bu konuda Râfi' ile konuşunca Rafi' ona: «Sen, atlarla ve yüklerle oraya gidemezsin. Allah'a yemin ederim, yükü olmayan tek başına bir süvari bile oradan geçerken ölümden korkar.» dedi. Hâlid: «Benim Rum topluluklarının arkasından gitmem lâzım; onların müslümanlara yardımcı olmamı önlememeleri için bu durum benim açımdan kaçınılmazdır.» diyerek, her bir topluluğun başkanına beş kişilik su almayı ve yaşlı develeri olabileceği kadar susuz bıraktıktan sonra ikinci bir defa su vermeyi, arkasından develerin kulaklarını ve geviş getirmemeleri için dudaklarını bağlamalarını emretti. Daha sonra Kurâkir'den bineklerine bindiler. Birgün ve bir gece yol aldıktan sonra atlar için on devenin karnını deştiler. İşkembelerinde bulunan su ile sütü birbirine karıştırarak atlara içirdiler ve bu işi dört gün süreyle yaptılar. «el-Alemeyn» denilen yere vardıklarında, kılavuz askerlere: «Bir avsec ağacı kütüğü görüyor musunuz?» diye sorunca askerler: «Hayır, göremiyoruz» dediler. Klavuz: «İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn, Allah'a yemin ederim, siz de helâk olduğunuz, sizinle birlikte ben de helâk oldum» diye söyledi. Kılavuzları Râfi'in gözleri çapaklı idi. Onlara: «Ne oluyorsunuz, etrafınıza baksanıza!» dedi. Askerler etraflarına bakınca, ağacın kesilmiş olduğunu ve geriye bir parçasının kaldığını farkettiler. Ağacın kütüğünü görünce, hep birlikte tekbir getirdiler ve Râfi' onlara: «Onun kökünü kazıyınız» diye söyledi. Ağacın kökü-

ne doğru yeri kazdılar ve oradan bir su gözünü meydana çıkardılar. Herkes kana kana su içti. Rafi': «Allah'a yemin ederim, bu suya yalnızca bir defa, ben çocukken babamla birlikte gelmiştik» dedi. Müslümanlar arasında bir şair şu beyitleri okudu:

«Ne gözü varmış Râfi'in, nasıl da
Kurâkir'den Suvâ'ya geçirdi bizi»

Hâlid, Suvâ'ya varıp halkına baskın yaptı. Onlar sabaha karşı içki içiyor ve şarkıcıları şu anlamdaki beyitlerle şarkı söylüyordu:

«Teselli edin beni Ebû Bekir'in ordusu gelmeden,
Belki de ölümümüz yakındır da bilmiyoruz.
Teselli edin beni bardaklarla ve bir daha
Şarap renkli saf akan içkiden verin.
Teselli edin beni bir şarap torkusuyla,
Kaliteli şarabın ruhtan kederi alanıyla.
Sanırım müslüman atlılarıyla Hâlid
Sabahtan önce kartallarla basar sizi.
Ne dersiniz, savaştan önce gidiversek?
Ve perdelerin arkasından cariyeler çıkmadan?»

Müslümanlar onların şarkıcılarını öldürdü ve kanlarını da oradaki kovaya akıttılar. Mallarını aldılar. Hurkûs b. Nu'mân el-Bahrânî de öldürüldü. Ondan sonra Erak denilen yere vardı, onunla barış yaptılar. Arkasından Tedmur'a gitti. Tedmur halkı önceleri kalelerine sığındılarsa da daha sonra onunla barış yaptılar. Arkasından Karyeteyn'e vardı, onlarla savaştı. Onları yenik düşürüp ganimetler elde ettikten sonra Huvvâreyn'e vardı. Onlarla da savaştı, onları bozguna uğrattı, pek çok kişiyi öldürüp esir aldı, Kusum'a varınca, onunla Kuzâ'a'lılardan olan Meşca'oğulları barış yaptılar. Dimaşk (Şam) yakınlarında «Seniyetu'l-Ukâb» denilen yere varıncaya kadar savaş sancağını açmış olarak yoluna devam etti. Sancağının rengi siyahtı. Rasûlullah (s.a.v.)'a ait olup, adı «el-Ukâb» idi. Bu yüzden bu tepeye «Seniyyetu'l-Ukâb» adı verildiği söylemiştir. Ona sancağının üzerine düşen kartal dolayısıyla bu ismin verildiğini söyleyenler varsa da birincisi daha doğrudur.

Daha sonra «Merc Râhit» denilen yere vardı. Orada Gassân'lılar üzerine Fısıh bayramlarını yaptıkları sırada hücum etti. Onlardan pek çok kimseyi öldürüp esir aldı. Daha sonra Gûta denilen yerdeki kiliseye bir seriyye gönderdi. Oradaki erkekleri öldürüp kadınları esir aldılar ve hep birlikte onları Hâlid'in yanına götürdüler. Daha sonra Hâlid, Busrâ'ya varıncaya kadar yoluna devam etti. Oradakilerle savaştı, onlara karşı muzaffer oldu ve onlarla barış yaptı. Böylelikle Busrâ, Şam bölgesinde Hâlid ve Iraklılar tarafından ilk feth edilen şehir oldu.

Ganimetlerin beşte birlerini (humş) Hz. Ebû Bekir'e gönderdikten sonra yoluna devam etti ve Rebîulâhir (4 Haziran - 2 Temmuz 634) ayında Şam'daki müslüman askerlerin yanına vardı. Bâhân'da yanında papazlar, rahipler ve diğer din adamları ile birlikte Bizanslıların başında bulundukları vadiye vardılar. Din adamları Bizanslıları savaşa teşvik ediyorlardı. Bâhân da savaşa çıkmış olmak için çıkıyor gibi idi. Hâlid onunla savaşmak üzere çıktı, diğer komutanlar da karşılarındakilerle çarpıştı. Bâhân ve Bizanslılar hendeklerine geri çekildiklerinde müslümanlar, onlara bir takım zararlar verdirmiş bulunuyorlardı.

Yermûk Vak'ası

Müslümanların Yermûk'te bir araya gelmeleri tamamlandığında sayıları yirmi yedi bin kişi idi. Hâlid, dokuz bin kişi ile birlikte gelip onlara katılınca, sayıları otuz altı bini buldu. İkrime ve beraberindekiler bu sayının dışında idi. Çünkü o, destek kuvvet durumunda idi. Müslümanların sayılarının 27.000 ve 3.000'i de Hâlid b. Saîd'in yanından ayrılanlar, Hâlid b. Velîd ile birlikte de 10.000 kişi olmak üzere toplam 40.000 kişi olduğu da söylenmiştir. Ebû Cehil'in oğlu İkrime ile birlikte bulunan altı bin kişi bu sayıya dahil değildir. Müslümanların o günkü sayıları hakkında başka söylentiler de vardır. Doğrusunu Allah bilir. Onlar arasında yüz tanesi Bedir'e katılmış olanlar olmak üzere bin tane sahâbî vardı. Bizanslıların asker sayısı ise 200.000'i buluyordu. Bunlardan 80.000'i bağlı, 40.000'i de ölüme hazır zincirlenmiş, 40.000'i de kaçmamak için sarıklarla birbirine bağlanmıştı. Seksen bin kişisi de piyade idi. Sayılarının 100.000 kişi olduğu da söylenmiştir. Müslümanların o ana kadar savaşları birbirleriyle yardımlaşmak suretiyle oluyordu. Her bir komutan askerlerinin başında oluyor, hepsi bir komutanın komutası altında bulunmuyorlardı. Hâlid b. Velîd'in Irak'tan gelişine kadar bu böyleydi. Rum râhip ve papazlar bir ay süreyle Bizanslıları savaşa teşvik edip durdu. Daha sonra Cumâdelâhire'de (23 Temmuz - 20 Ağustos 634) olan çarpışmaya çıkmışlar, ondan sonra da bir çarpışma olmamıştı.

Müslümanlar onların savaş alanına çıktıklarını haber alınca, yine birbirlerine yardımcı olmak suretiyle karşı çıkmak istediler. Fakat Hâlid b. Veld öne çıkıp Allah'a hamd ü sena ettikten sonra şunları söyledi:

«Bugün Allah'ın günlerinden bir gündür. Bugünde övünmek ve aşırı gitmek doğru olmaz. Cihâdınızı Allah için, ihlâsla yapınız ve amellerinizi Allah rızası için yapınız. Bugün, geleceği tayin edecek bir gün-

dür. Sizler bu şekilde yardımlaşmak suretiyle düzenli ve stratejik bir savaş vermiş olmuyorsunuz. Sizin bu yaptığınız helâl de değildir, gerekmez de. Geride bıraktığınız kişi (yani Hz. Ebû Bekir) sizin bildiğinizi bilmiş olsa, sizin böyle bir şey yapmanıza fırsat vermezdi. O halde emir almadığınız konularda onun da memnun olacağı, uygun göreceğiniz görüşe göre hareket ediniz.» O'na: «Haydi söyle bakalım, doğru görüş nedir?» diye sorulunca şöyle cevap verdi:

«Ebû Bekir, bizleri ancak birbirimize kolaylık göstereceğimiz görüşünde olduğu için göndermiştir. Eğer olanı ve olacağı bilse sizleri bir araya getirirdi. Sizin bu durumunuz müslümanları çevreleyen tehlikeden daha ağırdır. Müşriklere de gelecek olan yardımlardan daha faydalıdır. Ben biliyorum ki dünyalık sizleri ayırmıştır. Allah'tan korkun Allah'tan. Sizin her birinize bir bölge verilmiş olsa bile, birinizin başka bir emire boyun eğmesi, bu konuda ona eksiklik olmayacağı gibi diğer emirler de ona boyun eğmekle ona fazladan bir şey kazandırmış olmazlar. Sizlerin, birinizi başınıza komutan yapmanız ne Allah'ın yanında, ne de Rasûlullah (s.a.v.)ın halifesi yanında durumunuzu eksiltmez. Şimdi hep birlikte bunlara hazırlanınız. Onlar hazırlanmış bulunuyorlar. Bugün, sonraki günleri belirleyecek bir gündür. Biz, bugün onları hendeklerine geri püskürtürsek onları geriletmeye devam ederiz. Onlar bizleri bozguna uğratacak olurlarsa bir daha da felah bulamayacağız. Haydi geliniz, sırayla komutanlık yapalım. Bugün biriniz, yarın öbürümüz, bir başka gün bir diğerimiz olsun. Sonunda hepiniz komutanlık yapmış olacaksınız. Bugün bırakırsanız ben komutan olayım.»

Bunun üzerine onu başlarına komutan yaptılar. Onlar bu seferki çıkışlarının da diğerleri gibi olacağını ve işin fazlaca uzamayacağını sanıyorlardı.

Bizanslılar görülmemiş bir şekilde tabya yaptılar. Hâlid de o ana kadar Arapların yapmadığı bir tabya yaptı. Hâlid, otuz altı ile kırk arasında bölük hazırladı ve: «Düşmanınız çoktur, gözün görebildiği kadarıyla bölükten daha büyük bir tabya da olamaz.» diye ekledi. Ortada bir kaç bölük bulundurup başlarına Ebû Ubeyde'yi, sağda da yine birkaç bölük koyarak bunları nbaşına Amr b. Âs ile Şurahbîl b. Hasene'yi, solda da bir grup bölük yerleştirdikten sonra başlarına Ebû Süfyân'ın oğlu Yezîd'i komutan yaptı. Ka'kâ' b. Amr da bir bölük başında idi. Her bir bölüğün başına kahramanlardan bir kişiyi yerleştirdi. Bu ordunun kadısı Ebu'd-Derdâ, öğütçüsü de Ebû Süfyân b. Harb idi. Öncülerin başında Kabâs b. Eşyem, artçıların başında da Abdullah b. Mes'ûd vardı.

Adamın biri Hâlid'e: «Rumlar ne kadar çok, müslümanlar ne kadar az» deyince, Hâlid: «Müslümanlar ne kadar çok ve Rumlar ne ka-

dar ol! Şunu bil ki ordular zaferle çoğalır, yenilgiyle azalırlar. Allah'a yemin ederim (atını kastederek) Aşkar'ın rahatsızlığının geçmiş olmasını çok arzu ederdim. Onlar sayıca çok azdırlar.» Atı Aşkar'ın fazla yol yürümekten tabanları oldukça incelmişti.

Hâlid'in emri ile Ebû Cehil'in oğlu İkrime ve Ka'kâ' b. Amr savaşı başlattılar. Her iki taraf birbirine girdi. Atlılar birbirlerin ikovaladı ve çarpıştılar. Onlar bu durumda iken Medine'den haberci geldi. Gelen bu habercinin adı Mahmiye b. Zuneyn idi. Ona ne haber getirdiği sorulunca, sağlık ve yeni yardım haberlerini verdi. Halbuki o, Hz. Ebû Bekir (r.a.)in vefâtı ile Ebû Ubeyde'nin komutan tayin edildiği haberini getirmişti. Habercinin geldiğini Hâlid'e söyleyince, Hz. Ebû Bekir'in vefât haberini gizlice bildirdi.

Cerece (George) iki safın arasına çıkarak Hâlid'i isteyince, o da karşısına çıktı. Onların her birisi karşısındakine eman verdikten sonra Cerece: «Ey Hâlid! Bana doğruyu söyle ve yalana kaçma, çünkü hür kimseler yalan söylemezler. Beni aldatma, çünkü kerim olan kimseler kendilerine güvenen kimseleri aldatmaya çalışmazlar. Allah'ın sizin peygamberinize gökten bir kılıç indirip sana verdiği ve sen bu kılıcı kimlere karşı çekersen mutlaka yenik düşürdüğün doğru mudur?» diye sorunca, Hâlid: «Hayır» diye cevap verdi. Bu sefer Cerece: «Peki sana niye Allah'ın kılıcı adı verilmiştir?» diye sorunca, Hz. Hâlid: «Allah Peygamberi (s.a.v.)ni aramıza gönderdiğinde, ben onu yalanlayıp onunla savaşanlar arasında idim. Daha sonra Allah bana hidayet verdi ve ona tabi oldum. Bu sefer Peygamber (s.a.v.) bana: «Sen Allah'ın müşriklere karşı çekmiş olduğu kılıcısın» diye söyledi ve zafer kazanmam için bana dua etti.» Bu sefer Cerece: «Peki beni neye davet ettiğini bildir» deyince, Hâlid: «Seni İslâm, cizye ya da savaştan birisine davet ediyorum» diye cevap verince, Cerece'nin: «Peki sizin davetinizi kabul edip aranıza katılanın mevkii ne olur?» diye sorması üzerine Hâlid: «Hepimizin değeri aynıdır.» diye söyledi. Bu sefer Cerece: «Peki onun da sizin gibi ecir ve mükâfatı var mıdır?» Hâlid: «Evet, hatta bizden daha faziletlidir, çünkü bizler Peygamberimizi hayatta iken ve bize gayptan söz edip pek çok hayreti mucip şeyler ve mucizeler gördüğümüz sırada tabi olduk. Bizim gördüğümüzü gören, işittiğimizi de işiten bir kimsenin İslâm'a girmekten başka bir yolu olamazdı. Fakat sizler bizim gibi görmediniz ve bizim gibi duymadınız. Bu bakımdan samimi bir niyetle bu dine giren bir kimse bizden daha faziletlidir.» deyince, Cerece kalkanını ters çevirdi, Hâlid'in yanına geçti, İslâm'a girdi; Hâlid ona İslâm olmayı öğrettikten sonra gusledip iki rek'at namaz kıldı ve Hâlid ile birlikte çıkıp Bizanslılarla savaştı.

Bizanslılar müslümanlara karşı öyle bir hamle yaptılar ki onların

koruma güçleri dışında kalan müslümanları yerlerinden ayırdılar. Koruma güçlerinin başında İkrime ve onun amcası olan Hâris b. Hişâm vardı. O gün İkrime: «Ben, Peygamber (s.a.v.) ile birlikte her alanda savaştım. Bugün mü kaçayım?» dedikten sonra şöyle seslendi: «Ölmek üzere kim sözleşir?» Hâris b. Hişâm ve Dırâr b. el-Ezvar müslümanların ileri gelenlerinden ve atlılarından dörtyüz kişi ile birlikte ona ölmek üzere söz verdiler. Hâlid'in çadırı önünde hepsi yaralanıncaya kadar savaştılar. Onlardan kimisi iyileşti, kimisi de aldığı yaraların sonucu olarak öldü. Hâlid ve Cerece de çetin bir şekilde çarpıştılar. Cerece günün sonlarına doğru öldürüldü. Herkes öğle ve ikindi namazlarını ima ile kıldı. Hâlid, Bizanslılar arasına ve içlerine doğru oldukça ilerledi. Öyle ki onların süvari ve piyadeleri arasında kalmıştı. Atlılar bozguna uğrayınca, piyadeleri bırakıp geri çekildiler.

Müslümanlar, Bizanslıların atlılarının kaçmak üzere hareket ettiklerini görünce, onları birbirlerinden ayırdılar ve böylece atlılar da dağılmış oldu. Piyadeler öldürüldü ve kendi hendekleri içerisinde baskına uğradılar. Müslümanlar hendeklerini aşıp yanlarına vardı ve Bizans askerlerinden bağlı olanlardan 80.000 kişi, serbest olanlardan da kırk bin kişi burada öldürüldü. Bu sayılar bizzat ilk çarpışmada öldürülenlerden başkadır. Feykar ve Bizans ileri gelenlerinden pek çok kişi üst elbiselerini giyinip oturdular ve bu şekilde elbiseleriyle öldürüldüler. Hâlid de hendeğe girip, Tozarik'in bulunduğu yere vardı. Sabah olduğu zaman Ebû Cehil'in oğlu İkrime'yi Hâlid'in yanına yaralanmış olarak getirdiler. Başını alıp baldırının üstüne koydu. Onunla birlikte İkrime'nin oğlu Amr'ı da getirmişlerdi. Onun da başını baldırının üstüne koyduktan sonra her ikisinin de yüzlerini elleriyle silip, boğazlarına su damlatarak: «(Ömer'i kastederek) Hanteme'nin oğlu bizlerin şehid olamayacağımızı ileri sürüyor» diye söyledi.

O gün kadınlar da bizzat savaştılar ve büyük bir imtihan geçirdiler.

Abdullah b. Zübeyr anlatıyor: Babam ile birlikte henüz savaşamayacak kadar çocuk iken Yermûk'te bulunmuştum. Herkes savaşmakta iken bir tepenin üzerinde bir grup kişinin oturduğunu ve savaşmadıklarını gördüm. Atıma binip onların yanına vardım. Orada Ebû Süfyân b. Harb ile fetihten sonra hicret eden Kureyş yaşlılarından bir grup kimse vardı. Benim çocuk olduğumu görünce, benden çekinmediler. Allah'a yemin ederim, onlar, müslümanlar biraz gerileyip Bizanslılar onların üstüne gelince: «Ya bunlar Benû'l-Asfar'dır» diyorlar, fakat Bizanslılar gerileyipk müslümanlar onların üzerine gidince, bu sefer: «Vay canına, Benû'l-Asfar bu durumda ha?» diye söylüyordu. Allah Bizanslıları yenilgiye uğrattıktan sonra babama durumu haber ve-

rince, babam: «Allah onların belâsını versin, işleri güçleri hep kin tutmak. Yemin ederim, bizler onlar için Bizanslılardan daha iyiyiz» dedi.

Yermûk Savaşında Ebû Süfyan b. Harb gözünden yaralanmıştı.

Bizanslılar Yermûk'te yenilgiye uğradıklarında Hirakl (Heraklieos) Hıms'da bulunuyordu. O da bunun üzerine hemen oradan ayrılmayı ilân etti ve Hıms'ı kendisiyle müslümanlar arasında bırakarak Dımaşk (Şam)ın başına bir komutan bıraktığı gibi, Hıms'a da bir komutan bırakıp çekildi.

Müslümanlardan üç bin kişi şehid olmuştu. Bunlar arasında: İkrime ve onun oğlu Amr, Seleme b. Hişâm, Amr b. Saîd, Ebân b. Said, Cundub b. Amr, Tufayl b. Amr, Tulayb b. Amr, Tulayb b. Umeyr, Hişâm b. el-Âs ve bazılarına göre İyâş b. Ebî Rebîa da bulunuyordu.

Sehm'li Said b. el-Harb b. Kays b. Kays b. Adiy de şehid düştü. Saîd, Habeşistan'a hicret edenler arasındaydı. Nuaym b. Abdullah en-Nahhâm el-Adevî de bu savaşta öldürüldü. Nuaym Hz. Ömer'den önce müslüman olmuştu. en-Nudayr b. el-Hâris b. Alkame bu savaşta öldürüldü. Nudayr oldukça erken müslüman olanlardan ve erken hicret edenlerdendir. Bedir'de kâfir olarak öldürülen en-Nadr'ın kardeşidir. Yine bu savaşta Mus'ab b. Umeyr'in kardeşi, Habeşistan'a hicret edenlerden ve Uhud savaşına katılmış olanlardan birisi olan Ebu'r-Ravm b. Umeyr b. Hâşim b. el-Abderî de şehit olmuştur. Onların Ecnâdeyn Günü öldürüldüğü de söylenmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

Müsennâ b. Hârise'nin Irak'taki Durumu

Müsennâ b. Hârise eş-Şeybânî'ye gelince; Hâlid b. Velîd ile vedâlaşıp Hâlid de beraberindeki askerlerle birlikte Şam tarafına gidince Hîre'de kaldı. Silâhlıları dinlendirirken, casusları artırıp etrafa gönderdi. Hâlid'in Hîre'den ayrılışından kısa bir süre sonra ve hicretin on üçüncü yılında Farslıların işi Şehrirân b. Erdeşîr b. Şehriyâr Sâbûr etrafında birleşerek düzene girmişti. Şehrirân, Müsennâ üzerine başlarında Hürmüz Cazeveyh'in bulunduğu on bin kişilik büyük bir ordu gönderdi. Müsennâ bunun üzerine ona doğru gitmek amacıyla Hîre'den çıkı. Sağ ve sol kanatlarında iki kardeşi olan Muslannâ ve Mes'ûd vardı. Bâbil'de ikâmet edip yerleşti. Hürmüz de ona doğru gelmeye başladı. Kisrâ Şehrîrân, Müsennâ'ya şöyle bir mektup yazdı: «Ben sana İranlıların en yabanî kesiminden oluşmuş bir ordu gönderiyorum. Bunlar kümes hayvanlarıyla ve domuz çobanlığıyla uğraşan kimselerdir. Ben ancak bunlarla sana karşı savaşırım». Müsennâ, ona şunları yaz-

dı: «Sen ya azgın birisin, -bu senin kötülüğüne bizim iyiliğimizedir- yahut da bir yalancısın. Yalancılar arasında hem Allah'ın, hem de insanların katında en seviyesizleri ise krallardır. Bizim görüşümüz ise şudur: Sizler bu gibi kimselere büyük zarar verdiniz. Sizin gücünüzü kümes hayvanlarıyla uğraşan ve domuz çobanlığı yapanlara terkeden Allah'a hamdolsun.»

Farslar Müsennâ'nın bu cevabından korkuya kapıldılar. Müsennâ ile Hürmüz, Bâbil'de karşılaştılar ve aralarında çok çetin bir çarpışma oldu. Onların filleri müslümanları darmadağın ediyordu. Bunun üzerine Müsennâ beraberinde birkaç kişiyi seçerek bu filleri öldürdüler ve Farslar böylelikle bozguna uğradı. Müslümanlar, onları Medâin'e kadar takip ederek, ellerine geçirdikleri kimseleri öldürdüler. Hürmüz Câzeveyh, yenilgiye uğradığı sıralarda Şehrirân da öldü. Farslar arasında ayrılıklar çıktı ve Dicle'den bu tarafa kalan bütün bölge Müsennâ'nın elinde kaldı. Daha sonra Farslar Kisrâ'nın kızı olan Duhtizenân'ın başa geçirmek konusunda görüş birliğine vardılar. Fakat Duhtizenân'ın hiçbir emrine uyulmadı. Daha sonra tahtından indirildi. Arkasından Sâbûr b. Şehrirân kral oldu. Sâbûr krallığa geçince, işlerin yönetimini Benzuvân'ın oğlu Ferrahzât üzerine aldı. Ferrahzât, Sâbûr'dan Kisrâ'nın kızı Âzermîduht ile kendisini evlendirmesini isteyince, Sâbûr bunu kabul etti. Fakat Âzermîduht bu işe kızarak Râzlı Siyâvuş'a mektup yazıp ona şikâyette bulundu. Siyâvuş ona: «Bir dahaki sefer onu reddetme ve sana gelmesi için haber gönder.» Âzermîduht da ona haber gönderip gelmesini isterken, Siyavuş da hazırlıklarını yapıyordu. Düğün gecesinde Ferrahzâd gerdeğe girince, Siyavuş üzerine hücum edip onu öldürdü. Azermîduht, Siyâvuş ile birlikte Sâbûr'un üzerine gidip onu muhasaraya aldılar, daha sonra da öldürdüler. Ondan sonra Azermîduht kraliçeliğe geçti. Böylece kendi aralarında uğraşıp durdular, vakit kaybettiler.

Hz. Ebû Bekir (r.a.)in Müsennâ'ya haberleri gelmekte gecikince, yerine müslümanların başına Beşîr b. el-Hasâsiyye'yi bırakıp Medine'ye Hz. Ebû Bekir'in yanına, müşriklerin haberini iletmek ve mürtedler arasında tevbe edip İslâm'a güzel şekilde dönenlerin yardımını istemek için izin almak üzere gitti. Çünkü Müsennâ'ya göre, tevbe eden mürtedler, diğerlerine göre savaşta daha bir canla başla çalışıyorlardı. Medine'ye vardığında, hasta olan Hz. Ebû Bekir'in iyileşmiş olduğunu gördü. Ona durumu haber verince, Hz. Ebû Bekir (r.a.) de Hz. Ömer'i çağırarak: «Ben, bugün öleceğim gibi geliyor bana. Ölecek olursam, Müsennâ ile birlikte insanları göndermeden akşamı etmeyeceksin. Hiçbir musibet dinimizin emrini ve Rabbimizin tavsiyelerini yerine getirmekten sizi alıkoymasın. Rasûlullah (s.a.v.)ın vefâtı sırasında benim ne yap-

tığımı gördün. Onun gibi hiçbir musibet kimsenin başına gelmiş değildir. Allah, Şam bölgesinde bize zafer nasip edecek olursa, Iraklıları da Irak'a geri gönder. Çünkü onlar Iraklıdır ve Irak'ın işlerinin başına geçecek olanlardır. Onlara karşı gerekli cesarete sahip kimselerdir.»

Gece vefat etti. Hz. Ömer de onu defnedip Müsennâ ile birlikte askerleri gönderdi. Hz .Ömer: «Ebû Bekir benim Hâlid'i komutan yapmamın hoşuma gitmeyeceğini bilmişti. Bu bakımdan bana Hâlid'in askerlerini geri çevirmeyi emrederken onlarla birlikte, Hâlid'den söz etmedi» diye söyledi.

Hz. Ebû Bekir'in vefat haberi Âzermîduht'a da ulaştı. İşte Hz. Ebû Bekir (r.a.)in son günlerine kadar Irak'ın durumu bu şekilde idi.

Ecnâdeyn Vak'ası

Ebû Câfer Taberî, Ecnâdeyn Vak'ası'nı Yermûk'ten hemen sonra zikretmiştir. Onunla ilgili haberleri, İbn İshâk'tan, komutanların toplanıp Hâlid b. Velid'in de Irak'tan Şam'a gelişinden daha önce geçtiği şekilde rivayet etmeye başlayarak der ki: Hâlid, Merc Râhit'ten Busrâ'ya gittiğinde orada komutan olarak Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Şurahbîl b. Hasene, Yezîd b. Ebî Süfyân bulunuyor idi. Busrâ halkı bunlarla cizye vermek üzere barış yapmıştı. Böylelikle burası Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde Şam bölgesinde fethedilen ilk şehir oluyordu. Daha sonra Arabât'da ikâmet etmekte bulunan Amr b. Âs'a yardımcı kuvvet olmak üzere hep birlikte Filistin'e doğru yola koyuldular. Diğer taraftan Bizanslılar da başlarında Heraklieos'on ana baba bir kardeşi Tozarik olmak üzere Ecnâdeyn'de toplanmışlardı. Bizanslıların komutanının Kabkalar olduğu da söylenmiştir. Ecnâdeyn, Filistin topraklarında Remle ile Beyt Cebrîn arasında bir yerdir. Amr b. Âs, müslümanların geldiklerini işitince, yola çıktı, onlarla karşılaşarak Ecnâdeyn'de konakladılar ve Bizanslılara karşı cephelerini oluşturdular. Kabkalar, müslümanların arasına haberlerini getirmek, yani casusluk yapmak üzere bir arabı gönderdi. Bu kişi müslümanların arasına girip bir gün bir gece onların yanında kaldıktan sonra Kabkaların yanına geri döndü. Kabkalar ona: «Ne haber?» diye sorunca casus: «Onlar geceleyin rahip, gündüzün süvaridirler. Hırsızlık yapan krallarının oğlu olsa bile ellerini keserler. Zina ederse, recmedilir ve bu, aralarında hakkı ayakta tutmak için yapılır» diye söylenince «yerin altı, yerin üstünde bunlarla karşılaşmaktan daha hayırlıdır» diye cevap verdi.

Her iki ordu On üçüncü yılın Cumâdelûlâ ayının bitmesine iki gün kala (31 Temmuz 634) Cumartesi günü karşı karşıya geldi. Müslümanlar

muzaffer olurken, müşrikler yenilgiye uğradı. Kabkalar ile Tozarik öldürüldü ve müslümanlardan bazı kimseler şehid düştü. Bunlar arasında, Hişâm b. Muğîre'nin oğlu Seleme, Hebbâr b. Esved, Abdullah en-Nahhâm'ın oğlu Nuaym, Âs b. Vâil'in oğlu Hişâm ve onların dışında bir grup kişi daha vardı. Hişâm'ın Yermûk'te öldürüldüğü de söylenmiştir.

Ebû Câfer der ki: Daha sonra Heraklieos müslümanlara karşı asker topladı ve Yermûk'te karşılaştılar. Onlar Yermûk'te saf tuttukları sırada, Hz. Ebû Bekir'in vefâtı ve Ebû Ubeyde'nin komutan tayin edildiği haberini aldılar. Bu vak'a, Receb (31 Ağustos - 29 Eylül 634) ayında olmuştur. İşte anlatılan haberin akışı bu şekildedir.

Ecnâdeyn'de öldürülenler arasında Peygamber (s.a.v.) Efendimizle sohbeti de bulunan Fihr'li Dirâr b. Hattâb, Habeşistan'a hicret edenlerden olan Amr b. Saîd b. el-Âs da bulunuyordu. Amr'ın Yermûk'te öldürüldüğü de söylenmiştir. Bu vak'ada öldürülenler arasında Hz. Abbâs'ın oğlu el-Fadl da bulunuyordu. Onun Mercû's-Suffar'da öldürüldüğü ya da Amavâs tâunu sırasında öldüğü de söylenmiştir. Bu savaşta öldürülenler arasında, Kureyşli Tulayb b. Umeyr b. Vehb de vardır. Onun Yermûk'te öldürüldüğü de söylenmiştir. Tulayb Bedir Savaşında bulunmuş olan ve ilk hicret edenlerden birisidir. Yine bu vak'ada öldürülenler arasında, Kureyş'li Abdullah b. Ebî Cehm el-Adevî de vardır. Abdullah Mekke'nin fethedildiği gün İslâm'a girmiş. Abdullah b. ez-Zübeyr b. Abdulmuttalib de savaşta rumlardan pek çok kişiyi öldürdükten sonra bu vakada şehit düşmüştür. Abdullah, Peygamber (s.a.v.)in vefat ettiği sırada otuz yaşlarında idi. Devs'li ve Zû'n-nûr lakablı Abdullah b. et-Tufeyl da bu savaşta öldürülmüştür. Ashâbın faziletlilerinden, erken müslüman olanlardan ve Habeşistan'a hicret edenlerdendir.

Ecnâdeyn vak'asının on beşinci yılda olduğu da söylenmiştir. İnşallah ilerde bundan söz edeceğiz.

Hazret-i Ebû Bekir'in Vefâtı

Ebû Bekir (r.a.) doğru olan görüşe göre, altmış üç yaşında iken Cumâdelâhire'nin bitmesine sekiz gün kala (22 Ağustos 634) Salı gecesi vefat etmiştir. Vefâtı sırasında kaç yaşında olduğu hakkında başka görüşler de vardır. Yahudiler ona takdim ettikleri pirincin içerisine zehir koymuşlardı. Çorbasını zehirledikleri de söylenmiştir. Hâris b. Kelede ile birlikte ondan yemiş, Hâris geri çekilip Hz. Ebû Bekir'e: «Bizler zehirli bir yemek yedik» demişti. Bir sene boyunca bu zehirin

etkisi görüldü ve bir sene sonra ikisi de vefât etti. Onun çok soğuk bir günde, yıkanıp daha sonra on beş gün ateşinin yükseldiği ve namaza çıkamadığı, bunun üzerine müslümanlara namaz kıldırmayı Hz. Ömer'e emrettiği de söylenmiştir. Hastalandığında çevresindekiler ona: «Tabip çağırmayalım mı?» diye sorunca, o şu cevabı verdi: «Tabip yanıma geldi, bana: «Ben istediğimi yapacağım» dedi.» Çevresindekiler onun maksadını anladılar ve seslerini çıkarmadılar. Daha sonra da Hz. Ebû Bekir, vefat etti.

Halifelik süresi iki yıl üç ay on gündür. İki yıl ve dört gün eksiği ile dört ay olduğu da söylenmiştir. Fil yılından üç yıl sonra doğmuştur.

Kendisini eşi Umeys'in kızı Esmâ ile oğlu Abdurrahmân'ın yıkâmasını, üzerindeki iki elbise ile üçüncü bir elbisenin daha alınarak kefenlenmesini vasiyet etti ve: «Hayatta olanlar yeni elbiseye ölüden daha çok muhtaçtır, çünkü ölünün kefeni irin ve pis akıntılar içindir» diye söyledi.

Hz. Ebû Bekir geceleyin defnedildi. Rasûlullah (s.a.v.)ın mescidinde Ömer b. Hattab onun cenaze namazını kıldırdı ve dört defa tekbîr aldı. Rasûlullah (s.a.v.)ın üzerinde taşındığı tahta konuldu. Kabrine oğlu Abdurrahman, Ömer, Osman ve Talha Hazretleri indiler. Başı Peygamber (s.a.v.)ın omuzları hizasına kondu. Lahdini Peygamber (s.a.v.)ın lahdiyle bitişik yaptılar. Kabrini Peygamber (s.a.v.)in kabri gibi düzgün yaptılar. Hz. Âişe onun için ağlayarak ağıt tertipledi, ancak Hz. Ömer (r.a.) onlara ağlamayı yasakladı; vazgeçmeyince, Hişâm b. Velid'e: «İçeri gir ve bana Ebû Kuhâfe'nin kızını getir» dedi. Hişâm, Ebû Kuhâfenin kızı Um Ferve'yi çıkardı. Hz. Ömer (r.a.) elindeki kırbacıyla ona birkaç darbe vurunca, bunun sesini işitenler ağıt meclisini terkedip dağıldılar.

Onun son söylediği sözler: «Müslüman olarak canımı al ve beni salihler arasına kat» sözleri olmuştur.

Hz. Ebû Bekir (r.a.) beyaz tenli, yanakları etsiz, kàmburumsu, elbisesini yukarı doğru çekmez, ufakça yüzlü, nahif, hafif kırmızıya çalan tenli, gözleri içeri doğru çekik ve saçına kına ve boya süren birisi idi. Vefat ettiği sırada babası Mekke'de ve hayatta idi.

Hz. Ebû Bekir (r.a.)in adı Abdullah'tır. Atîk olduğu da söylenmiştir. Onun babasının adı: Ebû Kuhâfe Osman'dır. Dedesi ve diğer dedeleri sırasıyla şöyledir: Âmir b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Lüey b. Fihr b. Mâlik. Nesebi Peygamber (s.a.v.)in soyu ile Mürre b. Kâ'b'da birleşir. Annesi Ummu'l-Hayr Selmâ, Sahr'ın kızıdır. Annesinin diğer atalarının nesebi de şöyledir: Sahr b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b.

Teym, Rasûlullah (s.a.v.)ın ona: «Sen, ateşten atîk (âzad)sın» dedikten sonra onun Atîk adını aldığı da söylenmiştir. Ona Atîk adının son derece zarifliği ve güzelliği dolayısıyla verildiği de söylenmiştir.

Annesi onun müslüman olduğundan kısa bir süre sonra İslâm'a girmiştir.

Hz. Ebû Bekir (r.a.), Câhiliyye Devrinde Abduluzzâ b. Âmir b. Lüey'in kızı Kuteyle ile evlenmiş ve ondan Abdullah ile Esmâ adındaki çocukları olmuştur. Yine Câhiliye Döneminde Um Rûmân ile evlenmiştir. Onun asıl adı: Âmir b. Amîre kızı Da'd olup Kinânelidir. Hz. Ebû Bekir'in ondan: Abdurrahmân ve Âişe adında iki çocuğu olmuştur. İslâm geldikten sonra Umeys kızı Esmâ ile evlenmiştir. Esmâ, daha önce Tâlib'in oğlu Câfer'in hanımı idi. Muhammed adındaki oğlu ondandır. Yine İslâm Döneminde Ensâr'dan Hârice b. Zeyd'in kızı Habîbe ile evlenmiş ve vefatından sonra ondan Um Kulsûm adında bir kızı olmuştur.

Hazret-i Ebû Bekir'in Kadıları, Âmilleri (Vali ve Zekât Toplayıcıları) ve Kâtipleri

Ebû Bekir (r.a.) halifeliğe getirilince Ebû Ubeyde kendisine: «Malî işler konusunu bana bırak» demiş, Hz. Ömer (r.a.) de: «Hakimlik konusunu da bana bırak» diye karşılık vermişti. Hz. Ömer'e bir yıl süreyle iki kişi olsun mahkemelik olup gelmediler. Ali b. Ebî Tâlib (r.a.), Zeyd b. Sâbit ve Osman b. Affân kâtipliğini yaptıkları gibi hazır bulunanlar da onun kâtipliğini yapıyordu.

Onun Mekke valisi Attâb b. Esîd idi. Hz. Ebû Bekir (r.a.)in vefât ettiği gün o da vefât etti. Ondan sonra vefât ettiği de söylenmiştir.

Tâif valisi Osman b. Ebi'l-Âs, San'a valisi Muhâcir b. Ebi Ümeyye, Hadramût valisi Ensâr'dan Ziyâd b. Lebîd, Havlân valisi Ya'lâ b. Münye, Zebîd ve Rima' valisi Ebû Musâ, el-Cenned valisi Muâz b. Cebel, Bahreyn valisi ise Alâ' b. el-Hadramî idiler.

Cerîr b. Abdullah'ı Necrân'a, Abdullah b. Sevr'i Cureş'e, İyâd b. Ganm'ı Dûmetu'l-Cendel'e göndermişti. Şam'da ise, Ebû Ubeyde, Şurahbîl, Yezîd ve Amr vardı. Bunların her birisi bir ordunun başında idi. Hâlid de onların hepsinin komutanı idi.

Mührünün üzerinde «Ni'mel-Kâdîru Allah» ifadesini kazıtmıştı.

Babası ondan sonra altı ay ve birkaç gün daha hayatta kaldı. Doksan yedi yaşında vefat etti.

Onunla İlgili Bazı Haberler ve Menkıbeleri

Bazılarının dediğine göre Hz. Ebû Bekir (r.a.) ilk müslüman olmuş kişidir. Bu konudaki görüş ayrılıklarından daha önce söz edilmişti. Peygamber (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur: «Ben, kimi İslâm'a davet ettiysem mutlaka kafasını eğip düşünmüştür. Ebû Bekir müstesna.» Peygamber (s.a.v.)'den onun hakkında söylenmiş sözler pek çoktur. Hz. Peygamber (s.a.v.)in onun cennetlik olduğuna, ateşten kurtulduğuna dair tanıklık etmesi, işaret yolu ile onun Halife olacağına haber vermesi gibi hususlar bunlardan bir kaçıdır. Onun halifeliğine işaret etmek üzere Hz. Peygamber (s.a.v.), bir kadına şöyle demişti: «Beni bulamayacak olursan, Ebû Bekir'in yanına git». Ve O'nun: «Benden sonraki iki kişiye, Ebû Bekir (r.a.) ve Ömer'e tabi olunuz» ve benzeri buyrukları bunlar arasındadır.

Ebû Bekir (r.a.) Bedir'de ,Uhud'da, Hendek'te ve buna benzer savaşlarda Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte bulunmuştur. Hepsi de Allah yolunda oldukları için işkence gören yedi kişiyi kölelikten kurtarmıştır. Bilâl, Âmir b. Füheyre, Zinnîre, en-Nehdiyye ve oğlu, Müemmiloğullarının cariyesi, Um Ubeys ve Eslem bunlardandır. İslâm Dinine girdiğinde kırk bin dinarı vardı. Bunların tümünü ticaretten de sağladığı kâr ile birlikte Allah yolunda harcamıştır.

Halife olduğu sırada, Araplar irtidât etmiş, bunun üzerine o da kılıcını çekerek Zu'l-Kassa denilen yere çıkmıştı. Hz. Ali (r.a.) ona yetişip bineğinin yularını yakalayarak: «Ey Allah'ın Rasûlünün halifesi, nereye gidiyorsun? Ben de Rasûlullah (s.a.v.)ın sana Uhud gününde söylediklerini tekrarlıyorum, kılıcını kınına koy ve bizi ölümünle acılara boğma. Allah'a yemin ederim, seni kaybedecek olursak, İslâm'ın dirliği düzeni kalmayacaktır» demesi üzerine, kendisi geri dönmüş, fakat askerleri yola göndermiştir.

Halifeliği döneminde, es-Sunh denilen yerde Beytulmâli (hazinesi) vardı. Medine'ye taşınıncaya kadar orada kalıyordu. Kendisine: «Orada beytülmali koruyacak kimse bırakmayalım mı?» dediklerinde kendisi «Hayır» diye cevap vermişti. Çünkü Hz. Ebû Bekir (r.a.) beytülmalde bulunan bütün malları müslümanlara harcadığından bir şey kalmıyordu. Medine'ye taşındığında da beytülmâli kendisinin yanında, evinde yapmış idi.

Onun halifeliği döneminde Süleymoğullarının madeni açılmıştı. Bu madenin gelirini ilk müslüman olanlarla sonradan müslüman olanlar arasında kölelerle hürler, ve erkeklerle kadınlar arasında ayırım gözetmeksizin eşit bir şekilde pay ederdi. Kendisine: «Önce İslâm'a gir-

miş olanları değerlerine göre öne geçirsen olmaz mı?» denilince, O: «Onlar yalnız Allah için İslâm'a girdiler. Onların ecirlerini vermek de Allah'a aittir. Bunun karşılığını kendilerine âhirette ödeyecektir. Bu dünya ise, sadece bir yeterliliktir.»

Hz. Ebû Bekir elbise satın alır ve kışın bu elbiseleri dul kadınlara dağıtırdı.

Hz. Ebû Bekir (r.a.) vefat ettiğinde, Ömer güvenilir kimseleri bir araya toplayıp Beytülmâli açtı. İçinde bir çuvaldan düşen bir dinardan başka bir şey bulamayınca, ona Allah'tan rahmet okudular.

Ebû Sâlih el-Gıfârî anlatıyor: «Ömer Medine'de âmâ bir kadını geceleyin belirli aralıklarda ziyaret eder ve onun işlerini görmek isterdi. Onun yanına vardığında, kendisinden önce başka birisinin gelerek istediği şeyleri yaptığını görürdü. Bir gün Ömer gizlice onu bekledi, kendisinden önce gelip de onun işlerini gizlice yapan kişinin halife Ebû Bekir (r.a.) olduğunu gördü. Bunun üzerine Hz. Ömer: «Yemin ederim, demek ki bu işleri yapan sensin.» dedi.

Ebû Bekir b. Hafs b. Ömer anlatıyor: Ebû Bekir'in vefâtı yaklaştığında Âişe şairin şu beytini tekrarlıyordu:

«Yemin olsun zenginliğin faydası olmaz,
Bir gün can boğaza gelip göğsü sıkıştırınca...»

Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir (r.a.) ona kızmışcasına bakarak şunları söyledi: «**Hayır, senin dediğin gibi değil, durum şundan ibaret: "Ölüm sekerâtı hak ile geldi, işte senin kaçıp durduğun budur»** (Kaf, 50/19) (Hz. Ebû Bekir devamla:) Ben, sana falan bahçeyi daha önceden bağışlamıştım, fakat şimdi bu bağış beni biraz rahatsız ediyor. Onu bıraktığım mirasın arasına iâde et» demesi üzerine Hz. Âişe (r.a.) onu iâde etti. Daha sonra şöyle dedi: «Artık onlar da senin iki kızkardeşin ve iki kardeşinindir.» Hz. Âişe (r.a.): «İkinci kızkardeşim kim ki? Benim kızkardeşim bir tanedir ve o da Esmâ'dır.» diye karşılık verdi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir (r.a.) hanımını kastederek: «Hârice'nin kızının karnındaki» dedi. Hârice'nin kızı hamile bulunuyordu ve onun vefâtından sonra Ümm Külsûm adındaki kız çocuğunu doğurdu. Hz. Ebû Bekir, Hz. Âişe'ye şunları da söyledi: «Müslümanların işlerini idare etmek görevi bize verildiğinden bu yana onların ne bir dinarlarını, ne de bir dirhemlerini yemedik, fakat yemeklerinin artıklarından ve elbiselerinin en kaba olanlarından giyindik. Yanımızda müslümanlara ganimet olarak düşen mallardan yalnızca şu köle, şu deve ve şu kumaş parçası vardır. Ben öldükten sonra bunların hepsini Ömer'e gönderiver» Hz. Ebû Bekir

(r.a.) vefât edince, Hz. Âişe bunları Hz. Ömer'e gönderdi. Bunu gören Hz. Ömer (r.a.) gözyaşları yere akana kadar ağladı ve: «Allah Ebû Bekir'e merhamet eylesin. Kendisinden sonra gelecek olanı çok büyük zorluklarla karşı karşıya bıraktı» diye söylenmeye başladı. Ve bunları tekrarladı. Daha sonra bunların kaldırılmasını emredince, Abdurrahmân b. Avf: «Sübhânallah, sen Ebû Bekir'in ailesinden bir köleyi ve su taşıyan bir deveyi değeri beş dirhemi bulamayan işe yaramaz bir kumaş parçasını mı geri alıyorsun? Keşke emir versen de bunlar tekrar ailesine geri verilse» deyince, Hz. Ömer şöyle dedi: «Hayır, Muhammed (s.a.v.)'i Peygamber olarak gönderene yemin ederim, benim halifeliğim döneminde bu olmayacaktır. Ebû Bekir (r.a.) bu işten yakasını kurtarmışken onun sorumluluğunu üzerime ben mi alayım?»

Ebû Bekir (r.a.) ayrıca, nafakası için Beytülmal'den almış olduğu bütün maaşının iade edilmesini de emretmişti.

Denildiğine göre hanımının canı bir gün tatlı istemiş, O da: «Sana tatlı alabilecek paramız yok» diye cevap verince, hanımı: «Ben günlük harcamalarımızdan birkaç gün birşeyler artırayım, ondan sonra da onunla biraz tatlı alırız» demişti. Hz. Ebû Bekir'in: «Olur» demesi üzerine hanımı bu artırmayı yapmaya başladı. Günler sonra az bir şey birikti. Tatlı alması için ona durumu bildirdiğinde, artan bu miktarı aldığı gibi beytülmâle geri çevirdi ve: «İşte bizim günlük gıdamızdan artan miktar budur» diyerek her gün artırdığı kadarını nafakasından düştü ve bunu sahip olduğu başka mallarından beytulmale ödedi.

İşte bu, Allah'a yemin olsun, ötesi olmayan takvânın ta kendisidir. Müslümanlar onu herkesten öne geçirip halifeliğe getirince, haklı bir iş yapmış idiler. Allah ondan razı olsun ve onu da razı etsin.

Ebû Bekir'in evi Sunh'da zevcesi Hârice'nin kızı Habîbe'nin yanında idi. Kendisine bey'at edildikten sonra atı ay kadar orada kaldı. Medine'ye yaya gidip geliyordu. Bazan da atına biner, gelip müslümanlara namaz kıldırır, yatsıyı kıldıktan sonra Sunh'a geri dönerdi. Onun olmadığı zamanlar, müslümanlara Ömer namaz kıldırırdı. Her gün pazara iner birşeyler satar ve birşeyler satın alırdı. Bir miktar koyunu vardı; bazan kendisi onları otlatır, bazan da başkaları otlatırdı. Mahallede bulunanların koyunlarını sağardı. Halife olduktan sonra kadının biri: «Artık şimdi bizim koyunlarımızı sağmayacak» deyince, onun bu söylediklerini işiten Hz. Ebû Bekir (r.a.): «Hayır, yemin ederim sağacağım, ben girıştiğim bu işin beni değiştirmeyeceğini ümid ediyorum» diye cevap verdi ve koyunlarını sağmaya devam etti.

Halifeliğinden altı ay sonra Medine'ye taşındı. Ve: «İnsanların işle-

rini idare etmekle ticaret beraber yürümüyor. Onlar için herşeyi bir kenara bırakmak ve yalnız onların işleriyle uğraşmak gerekir.» diyerek ticareti bıraktı. Müslümanların malından kendisine ve ailesine yetecek kadarını günbegün harcardı. Ayrıca bu maldan hac ve Umre de yapardı. Ona yıllık altı bin dirhem maaşı uygun görmüşlerdi. Bazıları da: «Yetecek kadarını kendisi için uygun görmüşlerdi» derler.

Vefatı yaklaştığı zaman kendisine ait olan bir arazi parçasının satılarak parasının beytülmalden aldıkları karşısında verilmesini vasiyet etti.

Hz. Ebû Bekir (r.a.) böylece, raiyyesi tarafından kendisine maaş takdir edilen ilk yönetici oldu. Babası hayatta iken halife olan, Kur'ân-ı Kerîm'e «Mushaf» adını veren ve halife adını alan ilk kişi odur.

Ömer b. Hattâbî Halifeliğe Aday Göstermesi

Ebû Bekir (r.a.), vefâtı yaklaştığı sırada, Abdurrahmân b. Avf'ı yanına çağırarak: «Bana Ömer b. Hattâb hakkındaki görüşünü söyle» dedi. Abdurrahmân: «O, senin de gördüğünden daha değerlidir, ancak bir parça sertliği vardır.» dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a.) şu açıklamayı yaptı: «Bunun nedeni onun beni yumuşak görmesidir, eğer iş ona düşerse şu anda yaptıklarının pek çoğunu yapmayacaktır. Ben, kendisini uzun uzun gözetledim. Birisine kızdığım zaman beni ondan hoşnut etmeye çalışırdı. Birisine yumuşak davrandığımda ona karşı daha sert davranmak yolunu gösterirdi.» Daha sonra Osmân b. Affân'ı yanına çağırarak: «Bana, Ömer hakkındaki görüşünü söyle» demişti. Hz. Osmân: «Onun gizledikleri açığa vurduklarından daha hayırlıdır, aramızda onun gibisi yoktur» diye cevap verince, Hz. Ebû Bekir her ikisine: «Size söylediklerimden kimseye söz etmeyiniz; onu yapmayacak olsaydım Osmân'dan başkasına bu işi bırakmazdım. Fakat bununla birlikte onun için hayırlı olan sizin görevlerinizden herhangi bir şeyi üstlenmemesidir. Keşke sizin bu işlerinize hiçbir şekilde bulaşmamış olsaydım ve daha önce geçip gitmişlerden birisi olsaydım.»

Talha b. Ubeydullah, Hz. Ebû Bekir'in yanına girerek; «Sen, insanlara Ömer'i halife mi tayin ettin? Halbuki sen onunla birlikte olduğun halde insanların ondan neler çektiğini görüyorsun. Peki onları Ömer'le başbaşa bırakıp Rabbinle kavuşmaya giderken, Rabbin sana raiyyetinden sorarsa ne diyeceksin?» deyince, Hz. Ebû Bekir: «Oturmama yardımcı olunuz,» dedi. Yardım edip onu oturttular. Hz. Ebû Bekir ona şu cevabı verdi: «Sen beni Allah ile mi korkutmak istiyorsun? Rabbime

kavuşup bana soracak olursa, ben de: "Senin halkın üzerine halkının en hayırlısını halife bıraktım" diye cevap vereceğim.»

Daha sonra Hz. Ebû Bekir (r.a). yalnız başına olduğu sırada Hz. Ömer'e ahitnameyi yazması için Osmân b. Affân'ı yanına çağırıp ona şöyle söyledi:

«Yaz: Bismillâhirrahmânirrahîm. Bu, Ebû Kuhâfe'nin oğlu Ebû Bekir'in müslümanlara yazdığı ahitnamedir. İmdi...» dedi ve bundan sonra bayıldı. Hz. Osmân (r.a.) kendiliğinden şöylece devam etti: «İmdi, ben sizlere Ömer b. Hattâb'ı halife gösteriyorum. Bununla size yapabileceğim her türlü iyiliği yaptım.» Daha sonra Hz. Ebû Bekir kendine gelince: «Bana yazdıklarını oku» dedi. Hz. Osmân ona yazdıklarını okudu. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir: «Allahû Ekber» diyerek, şunları ekledi: «Baygınlığımda ölüp de benden sonra müslümanların ihtilafa düşmelerinden korktuğunu görüyorum.» deyince, Hz. Osmân: «Evet» cevabını verdi. Hz. Ebû Bekir (r.a.) ona: «Allah sana İslâm'a ve müslümanlara olan hizmetlerinin karşılığını versin.» diye dua etti.

Bu ahitnameyi yazdıktan sonra müslümanlara okunmasını emretti. Onları toplayıp mektubu bir kölesi ve Hz. Ömer eşliğinde göderdi. Hz. Ömer insanlara: «Rasûlullah (s.a.v.)ın halifesini dinleyiniz, ona kulak veriniz. Çünkü O, size nasihat etmekten ve sizin iyiliğinizi istemekten geri kalmaz.» deyince, etrafta sükûnet oldu. Ahitnâme okunınca hepsi de dinleyip itaat ettiler. Ebû Bekir halkı gözetlediği yerden: «Benim size halife olarak seçtiğim kimseyi gönül hoşluğuyla kabul ediyor musunuz? Gerçek şu ki ben, size akrabam olan birisini halife göstermedim. Ben, sizlere Ömer'i halife olarak gösteriyorum. Onu dinleyin ve itaat ediniz. Allah'a yemin ederim, görüşümün doğru olması için elimden gelen hreşeyi yaptım» deyince, hazır bulunanlar «Dinledik ve itaat ettik» diye cevap verdiler. Daha sonra Hz. Ebû Bekir (r.a.), Hz. Ömer (r.a.)i yanına çağırarak ona şunları söyledi: «Gerçek şu ki ben seni Rasûlullah (s.a.v.)ın sahâbîleri üzerine halife olarak seçmiş bulunuyorum.» Daha sonra ona Allah'ın takvasının dışına çıkmamayı tavsiye ederek şöyle devam etti:

«Ey Ömer! Allah'ın geceleyin yerine getirilmesi gereken bir takım hakları vardır, onları gündüzün kabul etmez. Gündüzün yerine getirilmesi gereken bir takım hakları vardır, onları da geceleyin kabul etmez. O, farz yerine getirilmediği sürece, hiçbir nafileyi kabul etmez. Dikkatini çekmemiş mi ya Ömer, kıyamet günü'nde terazileri ağır gelenler hakka tabi olanlar ve onun kendilerine yüklediği ağırlıkları taşıyanlardır. Yarın haktan başka hiçbir şeyin konulmadığı bir terazinin ağır gelmesi elbetteki bir haktır. Dikkat etmedin mi ya Ömer, kıyamet gününde tartıları hafif gelenlerin terazileri batıla uymaları ve onun kendilerine

hafif (ve kolay) olması dolayısıyladır. Yarın ancak batıl şeylerin konulup tartıldığı bir terazinin hafif gelmesi de hakkın ta kendisidir. Dikkatini çekmedi mi ya Ömer, rahat ve huzur âyeti sıkıntı âyeti ile birlikte, sıkıntı âyeti de rahat ve huzur âyeti ile birlikte inmiştir. Böylelikle mü'minin Allah'ın cennetinden ümitvar, cehenneminden de korku içinde olması amaçlanmıştır. Ta ki Allah'tan hakkı olmayan bir şeyi isteyip arzulamasın ve kendi eliyle kendisini attığı bir şeyden korkmasın. Hiç dikkat etmiyor musun ya Ömer, Allah cehennemlikleri işlediklerinin en kötüleriyle birlikte zikretmiştir. Öyle ki ben onları hatırladığım zaman onlardan olmamayı ümit ediyorum. Diğer taraftan cennet ehlini de yaptıklarının en güzeli ile birlikte zikretmiştir. Çünkü onların ufak tefek kötülüklerini bağışlar. Onları hatırladığım zaman benim amelim nerde, onların ameli nerde? derim. Benim tavsiyelerime iyice kulak asmışsan gaip hiçbir şey, hazır olan ölümden senin için daha sevimli olmamalıdır. Zaten sen ona karşı hiçbir şey de yapamazsın.»

Ebû Bekir (r.a.) vefat edip defnedildikten sonra Ömer b. Hattâb minbere çıkıp müslümanlara bir konuşma yaptı ve şunları söyledi:

«Araplar kendiliğinden yürüyüp kendisini sürenin peşinden giden yumuşak huylu develere benzer. O bakımdan bu deve kendisini sürenin kendisini nereye götürdüğüne iyice baksın. Bana gelince, Kâbe'nin Rabbine yemin ederim, sizleri yolun doğrusuna ileteceğim.»

İlk yazdığı mektup Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'a olup onu Hâlid'in ordusuna komutan yaptığını ve Hâlid'i de görevden aldığını belirten mektubu olmuştu. Çünkü Hz. Ömer (r.a.), Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in halifeliği döneminde baştan sona kadar İbn Nuveyre'ye savaşlarında yaptığı işler dolayısıyla kızmıştı. Yine onun halife olarak ilk sözünü ettiği şey Hâlid'in azledilmesi olmuş ve: «Ebediyyen benim elim altında çalışmayacaktır» diye söylemişti. Ebû Ubeyde'ye: «Hâlid kendi kendisini yalanlayacak olursa, daha önce olduğu gibi komutan odur, yok kendi kendisini yalanlamayacak olursa o zaman sen onun yerine komutan olacaksın. Sarığını başından al ve malını paylaştır» diye yazmıştı. Hâlid'e bu durumdan söz edilince, Hâris b. Hişam'ın yanında bulunan kızkardeşi Fâtıma ile danışmış, kızkardeşi ona: «Allah'a yemin olsun, Ömer ebediyyen seni sevmez ve senin kendi kendini yalanlamandan, daha sonra da seni görevden almaktan başka birşey istemez.» demesi üzerine kızkardeşinin başını öpüp: «Doğru söylüyorsun» diyerek kendi kendisini yalanlamayı kabul etmemişti. Bunun üzerine Ebû Ubeyde emir vererek, Hâlid'in başındaki sarığı aldırdı ve malını ikiye böldü. Daha sonra Hâlid, Hz. Ömer'in yanına Medine'ye gitti. Onun Şam'da müslümanlarla birlikte kaldığı da söylenmiştir ve doğru olan da budur.

Dimaşk'ın Fethi

Denildiğine göre, Yüce Allah Yermûk halkını hezimete uğrattıktan sonra Ebû Ubeyde Yermûk'te Himyer'li Beşir b. Ka'b'ı yerine bırakarak «Süffar» denilen yerde konaklayıncaya kadar yoluna devam etti. Orada bozguna uğrayan askerlerin «Fihl» denilen yerde toplandıkları haberini aldı. Yine aynı şekilde Dimaşk halkına Hıms'dan yardım geldiğini de haber aldı. Konu ile ilgili olarak Hz. Ömer'e (r.a.) mektup yazdı. Hz. Ömer kendisine verdiği cevapta, Şam bölgesinin sığınak kalesi ve yönetim merkezi olması bakımından Dimaşk'ı fethetmekle işe başlamasını Fihl'de bulunanları karşılarında durabilecek süvarilerle meşgul etmesini, Dimaşk'ı fethettikten sonra Fihl'e yürümesini, Fihls de fethedildikten sonra ise Hâlid'le birlikte Hıms'a yürümesini, Şurahbil b. Hasene ile Amr'ı Filistin'de bırakmasını emretti.

Bunun üzerine Ebû Ubeyde, Fihl'e bir grup müslüman gönderdi, bunlar da Fihl'e yakın bir yerde konakladılar. Bizanslılar Fihl çevresine akıttıkları sularla araziyi çamur hale getirdiler. Müslümanlar onların oldukları yere indi. Böylelikle Şam bölgesinde ilk muhasara altına alınanlar Fihl halkı olmuş ondan sonra da Dimaşklılar muhasara altına alınmış oldu.

Ebû Ubeyde'nin gönderdiği başka bir grup asker Hıms ile Dimaşk arasında karargâh kurdu. Başka bir asker grubu ise Dimaşk ile Filistin arasında karargâhlarını kurdular. Ebû Ubeyde ile Hâlid, Dimaşk üzerine yürüdüler. Dimaşk'ın komutanı Nastâs adında birisi idi. Ebû Ubeyde bir tarafta, Hâlid diğer bir tarafta, Amr ise bir başka tarafta karargâhlarını kurdular. Heraklieos, Hıms'a yakın bulunuyordu. Müslümanlar Dimaşk'ı yetmiş gün süreyle çok şiddetli bir şekilde kuşatma altına aldılar. Onlarla hem piyadelerle hem de mancınıklarla savaştılar. Heraklieos'un süvarileri Dimaşk'a yardımcı olmak üzere geldilerse de, Hıms yakınlarındaki İslâm atlıları onalara fırsat vermedi. Böylelikle Dimaşk'lılar çöküntüye uğradı, müslümanların da ümidi arttı.

Dimaşklıların komutanının bir çocuğu olunca, onlara bir yemek ziyafeti verdi. Dimaşklılar yiyip içtiler ve yerlerini terkettiler. Müslümanlardan bu durumu Hâlid'in dışında hiç kimse bilemedi, çünkü Hâlid, kendisi uyumadığı gibi, başkalarını da uyutmaz ve düşmanlarının hiçbir durumu gözünden kaçmazdı. Merdiven şeklinde ve kement halinde pek çok ipler hazırlamıştı. Ziyafetin verildiği günün akşamı beraberindeki askerleriyle birlikte ileriye atıldı. O ve Ka'kâ' b. Amr, Mez'ûr b. Adiy ve benzerleri askerlerinin önüne geçip: «Surun üzerinde tekbir sesi işittiğiniz zaman bizim yanımıza çıkınız ve kapıya doğru ilerleyiniz.» dedi.

Arkadaşlarıyla birlikte sura varınca, kementlerini attılar. Kementlerden iki tanesi surun uygun yerlerine takıldı. Bunlara Ka'kâ' ile Mez'ûr tırmanarak surun üstüne çıktı ve ipleri sağlama bağladılar. Burası Dimaşk'ın en korumalı ve suru en bol yeri idi. Müslümanlar buraya çıktıktan sonra Hâlid ve arkadaşları oradan ayrıldılar ve orayı koruyacak kimseleri bıraktıktan sonra onlara tekbir getirmelerini emretti. Tekbir getirmeye başlayınca, müslümanlar kapıdan ve iplerin bulunduğu yerden gelmeye başladılar. Hâlid, yakınında bulunanlara hücum edip onları öldürdü, kapıya doğru gidip, kapıdaki koruyucuları öldürdü. Şehir halkı durumdan haberdar olmadığından büyük bir kargaşa ortaya çıktı, her bölgedeki kişiler kendilerine yakın düşmanlarla uğraşırken Hâlid kapıyı açtı ve orada bulunan bütün Bizanslıları öldürdü.

Bizanslılar bunu görünce, Ebû Ubeyde'nin yanına giderek, barış istediler. Ebû Ubeyde onların barış tekliflerini kabul etti ve Bizanslılar da ona kapıyı açarak: «Haydi gir ve bizleri bu taraftan girenlerden koru» diye söylediler. Böylece her kapının yanında bulunanlar kendilerine yakın olanların barışıyla girdiği halde Hâlid kılıç zoruyla girmiş oldu. Sonunda Hâlid ve diğer komutanlar, şehrin ortasında karşılaştılar. Bu taraf öldürerek ve talan ederek diğer taraf da affederek ve teskin ederek gelmişti. Sonunda Hâlid'in girdiği tarafı da barış hükümlerinin kapsamına aldılar. Onların bu barışı şehirde bulunan malları paylaştırmak esası üzere yapılmıştı. Ayrıca Fihl'de, Hıms'ta bulunan ve müslümanlara yardımcı olan diğer kuvvetlere de payları ayrıldı.

Ebû Ubeyde, Hz. Ömer'e Dimaşk'ın fetih haberini gönderdi. Hz. Ömer'in mektubu da Ebû Ubeyde'ye geldiğinde ona Irak askerlerini Sa'd b. Ebi Vakkâs'ın yanına ve Irak'a doğru göndermek üzere emretti. Ebû Ubeyde, Irak askerlerini gönderdi ve onların başına Hâşim b. Utbe el-Mirkâl'i komutan tayin etti. Irak'tan gelen askerlerden bazı kimseler de şehit düşmüş olduğundan Ebû Ubeyde şehitlerin yerine başkalarını da göndermişti. Bu gönderdiği kimseler arasında Eşter ve başkaları da vardı.

Ebû Ubeyde de Fihl üzerine yürüdü.

Fihl Gazvesi

Dimaşk fethedildikten sonra Ebû Ubeyde Fihl'e gitti. Dimaşk'ta Ebû Süfyân'ın oğlu Yezîd'i komutan bırakarak öncü kuvvetlerin başında da Hâlid'i gönderdi. Askerlerin başında Şurahbîl b. Hasene sağ ve sol kanatlarda Ebû Ubeyde ile Amr b. Âs, süvarilerin başında Dırâr b.

el-Ezver, piyadelerin başında ise İyad b. Ganm vardı. Fihl'liler Beysân tarafına gitmişlerdi, orada bulunuyorlardı. Şurahbil ise beraberindekilerle birlikte Fihl'e ulaştı. Onlarla Bizanslılar arasında, daha önce Bizanslıların akıttıkları sular ve çamurlar vardı. Hz. Ömer'e konu ile ilgili mektup yazdılar. Araplar bu gazveye Zâtu'r-Redaga, Beysân ve Fihl adlarını verdiler. Askerler Hz. Ömer'den gelecek mektubu beklemekte iken Bizanslılar onlara aniden baskın yapmak istedi. Başlarında Mihrâk oğlu Saklâr olduğu halde dışarı çıktılar. Müslümanların yanına vardıklarında onların savaşa hazır beklediklerini gördüler. Çünkü Şurahbil her zaman için, sabah ve akşam olsun daima savaşa hazır bulunurdü. Müslümanlar onlara karşı zafer kazandılar ve atlarına binip onları tin bir şekilde çarpışmaya başladılar. Onların gece yaptıkları bu baskın ertesi günün gecesine kadar devam etti, gece karanlığı da bastırınca tamamiyle şaşırıp kaldılar. Bizanslılar bu şaşkınlık içerisinde bozguna uğradılar, komutanları Saklâr ve ondan sonra gelen Nasturas da öldürüldü. Müslümanlar onlara karşı zafer kazandılar ve atlarına binip onları izlediler. Bizanslılar ise nereye gideceklerini bilmediklerinden sonunda çamurlara vardılar. Ve çamurun içinde yol almaya başladılar. Onlara yetişen müslümanlar onları yakaladılar ve mızraklarıyla onları mızrakladılar. Böylece bozgunları Fihl'de, öldürülmeleri ise Rudâl'da olmuştu. Bizanslıların 80.000'lik ordularından, kaçan azınlığın dışında kurtulan olmadı. Böylelikle Yüce Allah, hoşlarına gitmeyen bu durumdan müslümanlara bir hayır takdir etmiş oldu. Onlar fışkırtılan suları ve çamuru sevmemişlerdi. Fakat bu su ve çamurlar düşmanlarına karşı kendilerine yardımcı olmuştu. Bizanslıların mallarını ganimet alıp aralarında paylaştırdılar.

Ebû Ubeyde, Hâlid ve beraberindeki diğer askerlerle birlikte Hıms'a doğru gitti.

Bu savaşta ölenler arasında Sâib b. Hâris b. Kays b. Adiyy de vardı. Sâib, Sehm'li olup Peygamber Efendimizle sohbeti ve arkadaşlığı vardır.

Dimaşk'ın Sahil Bölgelerinin Fethedilmesi

Ebû Ubeyde, Ebû Süfyân'ın oğlu Yezid'i Dimaşk'ta bırakıp Fihl üzerine yürüyünce, Yezid de Saydâ, İrka, Cübeyl ve Beyrut şehirleri üzerine yürüdü. Bunlar Dimaşk'ın sahil şehirleridir. Onun öncü kuvvetlerinin başında kardeşi Muâviye vardı. Buraları kolay bir şekilde fethedip halkının pek çoğunu da oradan sürdü. İrka şehrinin fethini Muâviye, Yezid'in komutanlığı altında bizzat üzerine aldı. Daha sonra Bizanslılar

bu sahillerin bazısını Hz. Ömer'in halifeliğinin son, Hz. Osmân'ın halifeliğinin de ilk dönemlerinde ellerine geçirdiler. Muâviye bu şehirlerin üzerine bir daha giderek onları fethettikten sonra gerekli tamiratı yaptı. Burayı savaşçılarla doldurdu ve onlara bir takım ikta'lar verdi.

Hz. Osmân halifeliğe geçip Şam bölgesini Muâviye'ye verince, Muâviye Ezd'li Süfyân b. Mücîb'i Trablus üzerine gönderdi. Burası birbirine yakın üç şehirden ibaretti. Daha sonra ondan birkaç mil uzaklıkta Murc'da bir kale yaptırdı ve buraya «Hısn Süfyân» yani Süfyân Kalesi adı verildi. Böylece buranın halkına karadan ve denizden gelebilecek yardım yollarını kesti ve onları muhasara altına aldı. Muhasara şiddetlenince, bu şehrin halkı üç kaleden birisine toplandılar ve Bizans kralına mektup yazarak onlara ya yardım kuvvetleri göndermesini veyahut da Bizans ülkesine kaçmak üzere gemi göndermesini istediler. Bizans kralı onlara çok sayıda gemi gönderince, onlar da geceleyin bu gemilere binerek oradan kaçtılar. Sabah olunca -Süfyân geceyi müslümanlarla birlikte kalesinde geçirir ve sabahleyin düşmana hücum ettiğinden- ansızın kalenin boş olduğunu gördü. Kaleye girdi ve Muâviye'ye buranın fethedildiği haberini yazdı. Muâviye burada pek çok yahudiyi iskân etti. Bugün liman burada bulunmaktadır. Daha sonra Abdulmelik b. Mervân burayı yeniden inşa ederek sağlam bir hale getirdi. Bu kale halkı Abdulmelik zamanında ahitlerini bozunca, oğlu Velîd tarafından bir daha fethedildi.

Beysân ve Taberiyye'nin Fetihleri

Ebû Ubeyde Fihl'den Hıms üzerine gidince, Şurahbîl ile beraberindekileri Beysân üzerine gönderdi. Şurahbîl ve askerleri Beysânlılarla çarpıştılar ve onlardan pek çok kişi öldürdüler. Daha sonra geriye kalan kimseler Dimaşk halkının barış şartlarının aynısıyla barış istediler. O da onların bu isteklerini kabul etti. Ebû Ubeyde aynı zamanda el-A'ver'i de Taberiyye'ye, orayı muhasara etmek üzere göndermişti. Taberiyyeliler de onunla Dimaşk'ın barış şartlarının aynısıyla ve ayrıca meskenlerini müslümanlarla bölüşmeleri şartıyla barış yaptılar. Bunun üzerine komutanlar ve süvariler orada yerleştiler ve Hz. Ömer'e (r.a.) fetihin haberini yazılı olarak bildirdiler.

Ebû Câfer Taberî der ki: Bu gazvelerden hangisinin hangisinden daha önce olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Bizim zikrettiğimiz denildiği gibi, «Müslümanlar Ecnâdeyn'de işlerini bitirdikten sonra bozguna uğrayanlar Fihl'de toplanınca müslümanlar da buraya geldiler ve burayı ellerine geçirdiler» de denilmiştir.

Daha sonra Fihl'de bozguna uğrayanlar Dimaşk'a gidince, müslümanlar da buraya gelip önce burayı kuşatma altına aldılar, daha sonra da fethettiler. Bu sırada Ömer b. Hattâb'ın Hâlid'i görevden alıp Ebû Ubeyde'yi onun yerine getiren mektubu onlar Dimaşk'ı kuşatmakta iken gelmiştir. Ebû Ubeyde, Hâlid'e Dimask'ın sulhu yapılıp bitinceye kadar durumu bildirmedi. Cevabî mektubu da Hâlid adına yazdı. Bundan sonra Ebû Ubeyde Hâlid'e azledildiğini açıkladı. Fihl gazvesi, Hicret'in 13. yılının Zülkade (27 Aralık 624-25 Ocak 625) ayında, Dimaşk'ın Fethi ise, Hicret'in 14. yılının Recep (21 Ağustos - 19 Eylül 634) ayında olmuştur. Yermûk vak'asının hicretin 15. yılında (14 Şubat 636 - 1 Şubat 637) olduğu ve Bizanslıların bundan sonra hiçbir savaşa katılmadıkları da söylenmiştir. Bu konudaki ihtilafın sebebi ise bu savaş ve gazvelerin birbirlerine yakın olmalarıdır.

Müsennâ b. Hârise ile Ebû Ubeyd b. Mes'ûd'un Haberleri

Bundan önce Müsennâ b. Hârise eş-Şeybânî'nin Irak'tan Hz. Ebû Bekir'in yanına gelmesinden ve Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ömer'e «Onunla askerleri göndermekte acele etmesi» şeklindeki vasiyetinden söz etmiş idik. Hz. Ebû Bekir'in vefat ettiği gecenin sabahı olunca, Hz. Ömer'in ilk yaptığı iş, insanları Müsennâ b. Hârise eş-Şeybânî ile birlikte Farslılara karşı gitmek konusunda teşvik etmek oldu. Daha sonra müslümanlar Hz. Ömer'e bey'at ettiler. Arkasından Hz. Ömer üç gün süreyle hem müslümanlardan bey'at alıyor, hem de onları orduya katılmaya teşvik ediyordu. Fakat hiç kimse Farslara karşı gitmek üzere ortaya çıkmıyordu, çünkü Farslılar müslümanlar için en ağır ve en sevimsiz kimselerdi ve onlara göre Farslar, otoriter, güçlü ve diğer ümmetleri yenmekle ün salmıştılar. Dördüncü gün olunca, Hz. Ömer (r.a.) tekrar insanları Irak'a gitmeye çağırdı. Bu sefer bu çağrıyı ilk olarak kabul eden Mes'ûd es-Sakafî'nin oğlu ve Muhtar'ın babası Ebû Ubeyd, Ensârdan Sa'd b. Ubeyd ve Selît b. Kays oldular. Selît, Bedir Savaşı'nda bulunanlardandır. Bunların arkasından Irak'a gitmek isteyenler peşpeşe ortaya çıktı.

Müsennâ b. Hârise bir konuşma yaparak şunları söyledi: «Ey insanlar! Bu İranlıları gözünüzde büyütmeyin. Biz Fars diyârının kırlık kesimlerini fethettik, Sevâd bölgesinin en iyi olan yarısını onları yenerek elimize geçirdik. Onlardan çokça şeyler aldık ve onlara karşı cesaretle ilerledik. Bundan sonrası da Allah'ın izniyle bizimdir.»

Bunun üzerine insanlar Irak'a gitmek üzere toplanıp bir araya geldiler. Bu sırada Hz. Ömer'e: «Bunların başına ilk muhâcirlerden ya da Ensâr'dan birisini komutan yapıver.» denilince, Hz. Ömer (r.a.): «Hayır, Allah'a yemin ederim yapmayacağım. Yüce Allah bunları düşmana kar-

şı gitmek üzere erken davranmak ve acele etmekle yüceltmiş bulunuyor. Bir grup onların yaptığı gibi ağır hareket ederken, diğer taraftan bunlar ağırlıklı ve ağırlıksız savaşıp erken davranırken, işte bu ikinciler komutan olmaya öbürlerinden daha layıktır. Allah'a yemin ederim, ben onların başına ilk olarak savaşa katılmayı kabul edenlerden başkasını geçirmeyeceğim» dedikten sonra Ebû Ubeyd'i, Sa'd'ı ve Selît'i çağırarak Sa'd ile Selît'a şunları söyledi: «Eğer sizler Ebû Ubeyd'den daha erken davranmış olsaydınız, bununla öncelikle elde edilecek şeyleri elde ederdiniz.» Daha sonra Ebû Ubeyd'i komutan yaparak şunları söyledi: «Rasûlullah (s.a.v.)ın sahâbîlerinin söylediklerine kulak ver ve bu konuda onlar senin ortağın olsun. Benim Selît'i komutan yapmaktan imtina etmemin tek sebebi, onun savaşa başlamakta gösterdiği acelecilik-tir. Savaşa başlamakta aceleci davranmak ise Arapları boşu boşuna telef etmek demektir. Savaşa ancak düşünen ve ağır hareket eden kimseler elverişlidir.» dedikten sonra ona askerleri hakkında hayır tavsiye etti.

Böylelikle Hz. Ömer'in ilk gönderdiği askerler, Ebû Ubeyd'in askerleri olmuş oluyor. Ondan sonra Ya'lâ b. Münye'yi Yemen'e gönderdi ve ona Rasûlullah (s.a.v.)ın: «Arap Yarımadasında iki din bir arada kalmayacaktır» şeklindeki vasiyeti dolayısıyla Necrân halkını oradan sürmesini emretti.

en-Nemârik Savaşı

Ebû Ubeyd es-Sakafî, Ensâr'dan olan Sa'd b. Ubeyd ile Selît b. Kays ve Hintoğullarından bir kişi olan Müsennâ b. Hârise eş-Şeybânî Medine'den yola koyuldular. Hz. Ömer (r.a.) Müsennâ'ya arkadaşları kendisine yetişinceye kadar ileri gitmesini, diğer arkadaşlarına da, irtidât edip de daha sonra İslâm'a güzel bir şekilde bağlanan kimseleri savaşa katılmaya teşvik etmeyi emretti. Onlar da onun bu emrini yerine getirdiler.

Müsennâ Hîre'ye kadar yoluna devam etti. O sırada Farslar, Şehriyâr b. Erdeşîr'in oğlu Sâbûr'u aralarında anlaşarak başlarına geçirinceye kadar, Şehrîrân'ın ölümü sebebiyle müslümanlarla uğraşamamışlardı. Fakat Âzermîduht, Sâbûr'a karşı ayaklandı, onu ve Ferruhzâd'ı öldürdü, yerine de Bûrân'ı başa geçirdi. Bûrân, halk arasında barış sağlanıp anlaşmazlıklar çözüme bağlanıncaya kadar adaletle hareket etti. Daha sonra Ferruhzâd'ın oğlu Rüstem'e haber göndererek onu askerleriyle birlikte bu tarafa doğru gelmeye teşvik etti. Rüstem o sırada Horasan yakınlarında bulunuyordu. Oradan gelişinde önüne Âzermîduht'un askerlerinden kim çıktıysa hepsini bozguna uğratarak Medâin'e kadar geldi. Medâin'e girdi ve her iki ordu arasındaki çarpışmada Siyâvuş yenildi. Onu ve Âzermîduht'u Medâin'de muhasara altında tuttu. Daha sonra

Rüstem, Medâin'i de fethetti, Âzermîduht'un bir gözünü de çıkardı. Bûrân'ı, kendisini on yıl krallıkta tutmak şartıyla başa geçirdi. Bu on yıldan sonra krallık Kisrâ ailesinin erkeklerine geçecek, erkek olmazsa kadınlarına verilecekti. Bûrân, Fars Merzubânlarını çağırdı, onlara Rüstem'i dinleyip itaat etmelerini emretti, Rüstem'e taç giydirdi. Böylelikle Farslılar, Ebû Ubeyde gelmeden önce Rüstem'in itaati altına girmiş oldu. Rüstem, iyi bir müneccim idi ve geçmiş olayları iyi biliyordu. Kendisine: «Sen bütün bu olayları gördüğün halde bu işi ne diye istedin?» diye soranlara: «Şeref sevgisi ve bu gibi yerlere göz dikmek» cevabını verdi.

Müsennâ on gün içerisinde Hîre'ye vardı. Ebû Ubeyd ise ondan bir ay sonra oraya geldi. Rüstem, dihkânlara mektuplar yazarak müslümanlara karşı ayaklanmalarını emretti. Ayrıca her bir yerleşim bölgesine bir adam gönderip oranın halkını müslümanlara karşı ayaklandırmakla görevlendirdi. Câbân'ı da Furât Bâdekli'ye gönderdi. Nersî'yi Kesker'e gönderdi ve onlarla belirli bir günde buluşmak üzere sözleşti. Diğer taraftan Müsennâ'yı karşılamak üzere de bir başka ordu gönderdi. Müsennâ bunun haberini alınca ihtiyatlı davrandı. Câbân acele edip «Nemârik» denilen yerde karargâh kurdu. Farslar peşpeşe ayaklandılar ve Fırât'ın bir başından öbür başına kadar bütün yerleşik halk savaşa çıktılar. Müsennâ da arkasından hoşuna gitmeyecek bir durumla karşılaşmamak için Hîre'den çıkıp «Haffân» denilen yerde karargâh kurdu ve Ebû Ubeyd yanına gelinceye kadar orada kaldı. Ebû Ubeyd geldikten sonra kendisi ve askerleri bir kaç gün dinlenerek orada kaldılar. Câbân'ın etrafında pek çok kişi toplanıp, Nemârik'de Câbân'ın yanında konakladılar. Ebû Ubeyd de Câbân'ın üzerine yürüdü; Müsennâ'yı da süvarilerin başına koydu. Câbân'ın iki kanadının başında komutan olarak Cişnesmâh ile Merdânşâh vardı. Nermârik'te çetin bir çarpışma oldu. Allah'ın yardımıyla Farslar bozguna uğratıldı. Câbân, Teym'li Matar b. Fıdda, Merdânşâh ise Ukel'li Ektel b. Şemmâh tarafından esir alındı ve Ektel, Merdânşâh'ı öldürdü.

Câbân'a gelince, Matar'ı kandırarak: «Sana işini çarçabuk görecek şu şu nitelikte tüysüz iki köle vermem karşılığında bana eman verir misin?» deyince, Matar da bunu yaparak onu serbest bıraktı. Câbân'ı yakalayan müslümanlar onu Ebû Ubeyd'in yanına getirdiler, onun Câbân olduğunu söyleyerek ona öldürülmesi fikrini verdiler. Fakat Ebû Ubeyd: «Ben Allah'tan korkarım, Ona müslüman bir adam eman vermişken öldüremem, çünkü müslümanlar bir ceset gibidirler. Onların birisini bağlayan bir husus, tümünü bağlayıcıdır» deyince, onu bıraktılar. Ebû Ubeyd bozguna uğrayanları takip etmek üzere askerler gönderdi. Sonunda onları Nersî'nin askerlerine katılmak zorunda bıraktılar ve onlardan bazı kimseleri de öldürdüler.

Kesker'deki es-Sakâtiye Vak'ası

Bozguna uğrayanlar Kesker dolaylarında bulunan Nirsî'ye gidip katıldılar. Nirsî, kralın teyzesinin oğlu olup «Nirsiyân» diye bilinen bir çeşit hurmayı korumakla görevliydi. Bu hurma çeşidini yalnızca Fars kralları, ya da onların ikramda bulundukları kimseler yerdi. Bu hurma çeşidini başkaları dikemezdi. Bütün kaçkınlar, askerleri yanında bulunan Nirsî'nin etrafında toplandılar. Ebû Ubeyd de Nemârik'den kalkıp onların üzerine yürüdü ve Kesker'de Nirsî'nin olduğu yerde konakladı. Müsennâ ise Nemârik'de savaştığı tabyasını bozmuş değildi. Nirsî'nin sağ ve sol kanatlarının komutanları kralın dayısı Bistâm'ın iki oğlu olan Bindeveyh ile Tîreveyh idi. Bârûsmâ ve Zevâbî halkları da Nirsî'nin beraberinde bulunuyordu. Bûrân ve Rüstem, Câbân'ın yenilgisi haberini alınca, Câlinûs'u Nirsî'nin yanına gönderdiler; o da savaştan önce Nirsî'ye yetişti. Ebû Ubeyd işi çabuk tutarak «es-Sakâtiyye» diye bilinen Kesker'in alt tarafında bir yerde karşılaştılar. Her iki ordu arasında çetin bir çarpışma oldu. Daha sonra Farslar bozguna uğradı, Nirsî de kaçtı. Müslümanlar onun askerlerini ve arazisini ele geçirdiler, ganimetleri topladılar. Ebû Ubeyd orada pek çok yiyecek görünce, çevrede bulunan Araplara bu yiyecekleri dağıttılar. «Nirsiyân» diye bilinen hurmaları da alarak çiftçilere yedirdiler, beşte birini de Hz. Ömer'e gönderip onlara şunu yazdılar: «Allah bizlere Kisrâların askerlerle koruduğu yiyecekleri yemeyi nasip etti. Allah'ın nimetlerine ve bize olan fazlü keremine karşı şükretmeniz için bunları görmenizi arzuladık.»

Ebû Ubeyd orada kaldı.

Ebû Ubeyd, Müsennâ'yı Bârûsmâ üzerine, Vâlik'i ez-Zevâbî üzerine, Âsım'ı ise Nehrcevber üzerine gönderdi. Bunlar da buralarda toplanmış kimseleri yendiler, etrafı tahrip ettiler ve Zendeverd ile başka yerlerin halkını esir aldılar. Ferrûh ile Ferâvendâd, Bârûsmâ, Zevâbî ve Kesker halkının cizyelerini peşin olarak ödemeyi teklif edince, müslüman komutanlar bu teklifi kabul ettiler ve böylece aralarında barış oldu. Ferrûh ile Ferâvendâd, Ebû Ubeyd'e çeşitli yiyecekler, tatlılar ve daha başka şeyler getirdiler. Ebû Ubeyd: «Askerlere benzerlerini ikram ettiniz mi?» diye sorunca, çevresindekiler: «Şu anda bu işlerle uğraşırken buna imkânımız olmuyor.» diye cevap verdiler, çünkü bu sırada Câlînûs'un gelmesini bekliyorlardı. Bunun üzerine Ebû Ubeyd: «O zaman bizler bu gibi şeyleri yemeyiz. Ebû Ubeyd, yurtlarından alıp getirdiği kimselere kendisini herhangi bir şeyle üstün tutacak olursa çok kötü bir kişi olur. Allah'a yemin ederim, ben sizin getirdiğinizi de yemem. Allah'ın ganimet olarak verdiklerinden orta hallilerin yedikleri şeylerden başkasını da yemem.» dedi.

Câlînûs bozguna uğradıktan sonra yine ona aynı yiyecekleri getirince, Ebû Ubeyd: «Müslümanlar dururken bunu yiyemem» diye söyledi. Bu sefer ona: «Seninle beraber bulunanarın hepsine bunların benzeri şeyler gitmiştir.» denilince bunları yedi.

Câlînûs Vak'ası

Rüstem, Câlînûs'u gönderince, onu Nirsî'den başlayarak Ebû Ubeyd ile çarpışmasını emretti. Fakat Ebû Ubeyd Nirsî'ye daha erken gidip onu bozguna uğrattı. Câlînûs gelip Bârûsmâ'da Bâkusyâsâ'da karargâh kurunca, Ebû Ubeyd de onun üzerine gitti ve savaşa hazır olan durumunda bir değişiklik yapmadı. Bâkusyâsâ'da iki ordu karşılaştı, müslümanlar Farsları hezimete uğrattı. Câlînûs kaçtı ve Ebû Ubeyd bu bölgeyi eline geçirdi. Daha sonra oradan ayrılıp Hîre'ye gitti. Hz. Ömer (r.a.) kendisine şunları söylemişti: «Sen, hile, desise, hıyanet ve cebrliğin ülkesine gidiyorsun. Sen bilerek şerrin üzerine giden ve iyiliği bilmezlikten gelerek gerçekten onu bilmez hale düşen bir kavmin üzerine gidiyorsun. O bakımdan hareketlerine iyi dikkat et, dilini tut ve asla sırrını açıklama. Çünkü sırrını gizleyen bir kimseyi hiçbir kimse ele geçiremez ve hoşuna gitmeyen bir durumla karşılaşamaz. Sırrını tutmayacak olursa, o zaman da kaybolur gider.»

Cisr (köprü) ve Mervaha Diye Bilinen Kuss en-Nâtif Vakası ve Ebû Ubeyd b. Mes'ûd'un Öldürülmesi

Câlînûs yenik olarak beraberindeki askerlerle birlikte Rüstem'in yanına varınca, Rüstem ona: «Araplara karşı en çetin ve dayanıklı acem kimdir?» diye sordu. Câlînûs bu soruya: «Kaşlı diye bilinen Behmen Câzeveyh'tir» cevabını verdi. Behmen'e «kaşlı» denilmesi onun kaşlarını kibrinden dolayı yukarı kaldırmak için bağlamasıdır. Câlînûs'un bu tavsiyesi üzerine Rüstem, Behmen'i fillerle birlikte gönderdi, Câlînûs'u da onunla beraber geri çevirdi. Behmen'e: «Câlînûs ikinci defa yenilecek olursa boynunu uçur.» diye talimat verdi.

Behmen Câzeveyh beraberinde kaplan derisinden yapılmış eni sekiz zirâ uzunluğu da on iki zirâ olan Kisrâ'nın sancağı «Direfşikâbiyân»ı da gönderdi. Behmen, «Kuss en-Nâtif» diye bilinen yere karargâh kurdu. Ebû Ubeyd de gelerek Mervaha denilen yerde karargâhını kurdu. Ebû Ubeyd'in hanımı ve oğlu Muhtar'ın annesi olan Du'me rüyasında gökten bir adamın, içinde içecek bulunan bir kapla indiğini Ebû

Ubeyd'in de beraberindeki birkaç kişiyle bu kaptan içtiğini gördü. Bu rüyasını Ebû Ubeyd'e anlatınca, Ebû Ubeyd: «Allah'ın izniyle bu şehit olmamız demektir.» diye cevap verdi. Daha sonra askerlerine şunu söyledi: «Ben, öldürülecek olursam komutan filandır. O da öldürülürse, filandır.» Böylelikle kaptan içenlerin hepsini teker teker saydıktan sonra: «O da öldürülürse bu sefer Müsennâ komutan olacaktır» diye ekledi.

Behmen Câzeveyh Ebû Ubeyd'e: «Ya siz nehri geçer yanımıza gelirsiniz, bu esnada biz size ilişmeyiz. Yahut da siz bize ilişmeyin, biz nehri geçip sizin tarafınıza gelelim.» haberini gönderdi. Çevresindekiler onu nehri geçmekten alıkoymak istedi. Selît da aynı şekilde nehri geçmemesini tavsiye etti. Fakat Ebû Ubeyd direnerek kendisine verilen görüşleri kabul etmeyip: «Onlar, ölüme gitmekte bizden daha cüretkâr olmamalıdır» deyip İbn Salûbâ'nın her iki taraf için yapmış olduğu köprünün üzerinden geçtiler. Yer o kadar kalabalıktı ki askere adeta dar geliyordu. Her iki taraf çarpışmaya tutuştu. İslâm Ordusu'ndaki atlar, Farsların zırhlı atlarını ve filleri görünce, daha önce hiç görmedikleri bir manzara ile karşılaşmış oldular. Bu bakımdan müslümanlar Farsların üzerine hamle yapmak istedikleri halde atları ileri gitmiyordu. Buna karşılık Farslar müslümanlara filleriyle ve gürültülü çıngıraklarıyla hamle yapınca, atları ve bölükleri dağılıyor ve onları ok ateşine tutuyorlardı. Müslümanların işi gittikçe zorlaşıyordu. Sonunda Ebû Ubeyd ve askerler, atlarından inerek fillerin üzerine yürüdüler ve kılıçlarıyla onlarla çarpışmaya başladılar. Fakat filler hangi grubun üzerine hamle yapıyor idiyse onları geriletiyordu. Bu sefer Ebû Ubeyd: «Fillerin etrafını çevirin ve onların işlerini bitirin, onların kolanlarını kesin ve üzerlerinde bulunanları aşağıya indirin» diye talimat verdi ve bizzat kendisi de beyaz filin üzerine atılıp kolanlarını kesti, filin üzerinde bulunanlar aşağıya düştü. Diğerleri de aynısını yaptılar ve bütün fillerin üzerindekileri aşağıya indirdiler, filleri idare edenleri de öldürdüler. Beyaz fil Ebû Ubeyd'in üzerine gelince, Ebû Ubeyd ona bir kılıç darbesi indirdi ve fil onu tekmeleyerek yere düşürdü, ayağıyla çiğneyip üzerine çıktı. Çevrede bulunan müslümanlar Ebû Ubeyd'in filin altında olduğunu görünce, bazıları korkuya kapılır gibi oldu. Daha sonra sancağı Ebû Ubeyd'in kendisinden sonra komutan olarak tayin ettiği kişi aldı. O da fille çarpışmasına devam etti ve sonunda fil üzerinden çekildi. Müslümanlar Ebû Ubeyd'i yerden alarak onu koruma altında tuttular. Daha sonra fil, Ebû Ubeyd'den sonra komutan olan kişinin de ölümüne sebep oldu. Sakîflilerden yedi kişi peşpeşe komutan oldu. Her birisi sancağı alıyor ve ölünceye kadar çarpışıyordu. Daha onra Müsennâ sancağı aldı, fakat askerler onu bırakıp kaçmaya başladılar.

Sakîf'li Abdullah b. Mersed, Ebû Ubeyd'in ve ondan sonra gelen komutanların durumunu, diğer taraftan askerlerin de yaptıklarını görünce koşup köyrüyü kopardı ve: «Ey insanlar! Komutanlarınızın öldüğü amaç uğruna siz de ölünüz veya zaferi kazanınız» dedi. Müşrikler müslümanları köprünün bulunduğu yere kadar kovaladılar. Bazısı acele edip Fırat'a atladı. Fırat'a atlayanlar boğuldu. Geriye kalanların üzerine de alelacele atıldılar. Müsennâ ve diğer atlı müslümanlar hamiyete gelerek şöyle dediler: «Bizim korumamız altındasınız. Haydi rahatla, sükûnetle geçiniz ve dehşete kapılmayınız. Kendinizi de boğulmaya mahkûm etmeyiniz!»

Zeyd'ül-Hayl'in oğlu Urve ile Sakîf'li Ebû Mihcen, çetin bir şekilde çarpıştılar. Ebû Zübeyd et-Tâî de Araplık duygusuyla savaşıyordu, çünkü Ebû Zübeyd hıristiyan idi ve bir işi dolayısıyla Hîre'ye gelmişti. Müsennâ da: «Karşıya geçen kurtulur» diye seslendi. Acem kâfirleri gelip köprüyü bağladılar ve sonunda herkes köprüden karşı tarafa geçti.

Köprünün yanında en son şehit edilen kişi Selît b. Kays oldu. Müsennâ ve etrafındaki koruyucular da onunla beraber köprüyü geçtiler. Fakat karşı tarafa vardıktan sonra Medine'liler yanından dağılınca, Müsennâ az bir asker grubu ile yalnız kaldı. Müsennâ ağır bir şekilde yaralanmış ve zırhından bazı halkalar vücuduna geçmişti.

Bozguna uğradıklarından dolayı utanıp da sağa-sola dağılanların durumu Hz. Ömer'e bildirilince, bu durum Hz. Ömer (r.a.)in oldukça ağırına gitti ve şöyle dedi: «Allah'ım, her bir müslüman benim yanımdadır. Ben, her bir müslümanın taraftarıyım. Allah, Ebû Ubeyd'e merhamet buyursun. Keşke bana gelmiş olsaydı, ben kendisine yardımcı olurdum.»

Bu vak'ada öldürülen ve suda boğulanlar dört bin müslüman idi. İki bin kişi kaçmış, geriye ise sadece üç bin kişi kalmıştı. Farslardan öldürülenlerin sayısı ise, altı bin idi. Behmen Câzeveyh müslümanları takip etmek üzere nehri geçmek istediyse de Farsların arasındaki ayrılıklara ve onların Rüstem'e karşı ayaklanarak aralarındaki anlaşmayı bozduklarına, iki gruba ayrıldıklarına dair haberler geldi. Bu iki gruptan birisi olan Fehlûcler Rüstem'e karşı, Farisler de Fîrûzân'a karşı cephe almışlardı. Bunun üzerine Behmen Medâin'e geri döndü.

Bu vak'a Şaban (30 Eylül-28 Ekim 634) ayında olmuştu.

Bu Köprü vak'asında öldürülenler arasında Kıbtî b. Kays'ın iki oğlu Ukbe ile Abdullah da vardı. Bunların ikisi de Uhud Gazvesine katılmıştı. Onlarla birlikte bu vak'ada kardeşleri Abbâd da öldürülmüştü. Abbâd onlarla birlikte Uhud'a katılmış değildi. Yine bu vak'ada en-

sârdan Kays b. es-Seken b. Kays Ebû Zeyd de vardır. Ebû Zeyd, Bedir Savaşına katılmış olup, soyu devam etmemiştir. Yine ensârdan olup Uhud'a katılmış olanlardan Yezîd b. Kays b. el-Hutaym da vardır. Sahâbiliği bulunan Fezâre'li Ebû Ümeyye, Ebû Ubeyd'in kardeşi Hakem b. Mes'ûd ile Hakem'in oğlu Cebr b. Hakem b. Mes'ûd da bu vak'ada öldürülenler arasındadır.

Küçük Ulleys İle İlgili Haber

«Kaşlı» diye ün salan Behmen Câzeveyh geri dönünce, Câbân ile Merdânşâh ne gibi haberler getirdiğini anlayamadılar, bu bakımdan yola koyulmuşlardı. Müsennâ onların ne yaptıklarını haber alınca, yerine Âsım b. Amr'ı bırakarak onları yakalamak amacıyla bir grup atlı ile birlikte yola koyuldu. Câbân ile Merdânşâh, Müsennâ'nın kaçmakta olduğunu zannederek yoluna çıktılar. O da ikisini de esir aldı. Ulleys halkı da kendilerini idare etmekte olanlara karşı isyan ederek, onları alıp Müsennâ'ya esir olarak getirip teslim ettiler. Buna karşılık Müsennâ da onları Zimmî kabul ederek Câbân ile Merdânşâh'ı ve diğer esirleri öldürdü. Ebû Mihcen, Ülleys'dan kaçtı ve Müsennâ b. Hârise ile birlikte geri dönmedi.

Buveyb Vak'ası

Hz. Ömer (r.a.), Ebû Ubeyd'in Köprü vak'asının haberini alınca, insanları Müsennâ ile birlikte savaşa katılmaya teşvik etti. Bu teşvik ettiği kimseler arasında Becîleliler de vardı. Becîleliler o sırada kendilerini dağınık oldukları çeşitli kabileler arasından alıp toplayan ve bir araya getiren Cerîr b. Abdullah'ın başkanlığı altında idiler. Cerîr, Peygamber (s.a.v.)'e onları bir araya toplamak istediğini söylemiş, Hz. Peygamber (s.a.v.) de onu başlarına getireceğine dair söz vermişti. Hz. Ebû Bekir (r.a.) halifeliğe getirilince, Cerîr Peygamber (s.a.v.)'in kendisine vermiş olduğu sözü yerine getirmesini istemiş, fakat Hz. Ebû Bekir (r.a.) bunu kabul etmemişti. Hz. Ömer başa getirilince ve Cerîr de tekrar ondan da aynı şeyi isteyince, valilerine şunları yazmıştı: «Câhiliye devrinde Becîlelilere nisbet edilen, İslâm geldikten sonra da aynı intisabı koruyan kimseleri Cerîr'in yanına gönderiniz.» Vâliler Hz. Ömer'in bu emrini yerine getirdiler. Becîleliler bir araya gelince Hz. Ömer (r.a.) onlara Irak'a gitmeyi emrettiyse de onlar Şam bölgesinden başka bir yere gitmeyi kabul etmediler. Hz. Ömer onların Irak'a gitmeleri üzerinde ısrar etmiş, buna karşılık ganimetlerin beşte birinin (humus'un) dörtte

birini kendilerine vereceğini vaat edince kabul ettiler. Bunun üzerine onları Müsennâ b. Hârise'nin yanına gönderdi. Hz. Ömer, ayrıca Dabblılardan İsmet b. Abdullah'ı kendisine tabi olanlarla birlikte Müsennâ'nın yanına gönderdi. Diğer taraftan irtidât edenlere de yazılı emir çıkartıp onlar arasından gelenlerin tümünü Müsennâ'nın yanına yolladı. Müsennâ da kendilerine yakın olan Arap kabilelerine elçiler gönderince, büyük bir kalabalıkla onun yanına geldiler. Bu gelenler arasında Nemr'li Enes b. Hilâl da vardı. Enes, Nemr hıristiyanlarından çok büyük bir kalabalıkla birlikte gelmiş ve bunlar: «Bizler kendi kavmimizden olanların yanında savaşacağız» demişlerdi.

Rüstem ile Fîrûzân durumun haberini alınca, Hemezân'lı Mihrân'ı Hîre'ye gönderdiler. Müsennâ, Kadisiyye ile Haffân arasında iken Mihrân'ın geldiğini haber alınca, Fırat Bâdeklî'yi iç tarafında bırakarak Cerîr'e, İsmet'e ve kendisine yardımcı olmak üzere gelen bütün kuvvetlere mektup gönderip durumdan haberdar etti ve onlarla «Buveyb» denilen yerde buluşmayı emretti. Müsennâ Büveyb'de iken ona kavuştular. Mehrân ise karşısında ve Fırat'ın geri tarafında bulunuyordu. Müslümanlar bugün Kûfe'ye bitişik olan taraftan Büveyb'de toplandılar. Mihrân, Müsennâ'ya haber gönderek: «Ya siz nehri geçip yanımıza geliniz, yahut da biz nehri geçip yanınıza gelelim» diye haber gönderince, Müsennâ da: «Siz nehri geçiniz» diye cevap verdi. Bunun üzerine Mihrân nehri aşıp Fırat'ın kıyısında karargâhını kurdu. Müsennâ arkadaşlarını savaş düzenine soktu. Ramazan ayında olunduğu için düşmanlarına karşı güç kazanmaları amacıyla onlara oruçlarını açmayı emredince, emri altındaki askerler de oruçlarını açtılar. Müsennâ'nın sağ ve sol kanatlarında Beşîr b. el-Hasâsiyye ile Büsr b. Ebî Ruhm, süvarilerinin başında kardeşi Muannâ, piyadelerin başında ise diğer kardeşi Mes'ûd, arka destek kuvvetlerin başında ise Mez'ûr bulunuyordu. Mihrân b. Azâzebe nin sağ ve sol kanatlarının başında ise, Hîre Merzubân'ı ile Merdânşâh vardı. İranlılar üç saf halinde geldiler ve her saf ile birlikte bir fil bulunuyordu. Piyadeler ise saflarında bulunan fillerin önünde yer alıyor ve gürültü patırtı yapıyorlardı. Bunun üzerine Müsennâ müslümanlara: «Bu işittiğiniz sesler dağınıklıktan dolayıdır. O bakımdan sizler ses çıkarmamaya bakınız» diye söyledi.

Farslar müslümanlara gittikçe yaklaşıyordu. Müsennâ da saflar arasında dolaşıyor, onlara «eş-Şemûs» adındaki atının üzerinde dolaşarak bir takım açıklamalar yapıyordu. Onun «eş-Şemûs» adındaki atı oldukça yumuşak huylu bir at olup, ancak çarpışacağı zaman bu atına binerdi. Sancakların başında durarak onları teşvik ediyor ve sancaklarını sallıyordu. Bütün askerlerine: «Ben, bugün şu önünüzdekilerin size yanaşamayacaklarını ümid ediyorum. Allah'a yemin ederim, bugün beni se-

vindirecek tek şey sizin hepinizin sevinmesidir» diye söylüyor, askerleri de ona benzeri şekilde cevap veriyorlardı. Gerek sözlerinde, gerekse davranışlarında onlara karşı çok adaletli davranmıştı. Herkesi sevinilen ve yerinilen konularda eşit tuttu. Bu bakımdan hiç kimse onu, ne bir sözünden, ne de bir davranışından dolayı eleştiremedi. Askerlerine: «Ben, üç defa tekbir getireceğim, bu esnada hazırlanınız. Dördüncü tekbirimle birlikte de hamle yapıp hücuma geçiniz» diye ta'limat verdi. Fakat ilk tekbiri getirir getirmez Fars'lar erken davrandılar ve onlara girdiler. Müslümanların atları ve çarpışmaları kısa bir süre duraklar gibi oldu. Müsennâ İcloğullarında bir sarsılma görür gibi olunca onların bu durumlarından dolayı sakalını sıvazlamaya başladı ve haberci ile birlikte onlara: «Komutan size selâmını ileterek diyor ki: Bugün, müslümanları utandırmayın» diye haber gönderdi. İcloğulları da: «Evet», diyerek düzene girdiler. Müsennâ bu duruma memnuniyetinden gülmeye başladı.

Savaş uzayıp kızışınca Müsennâ, Nemr'li Enes b. Hilâl'e: «Sen, dinimizden olmamakla birlikte Arapsın. Bu bakımdan ben Mihrân'a bir hamle yapınca, sen de benimle birlikte hamle yap!» dedi. Enes de onun bu teklifini kabul etti. Müsennâ, Mihrân'a karşı bir hamle yaptı ve sonunda onun sağ kanadının arasına girdi. Daha sonra müslümanlar onların içine girip karıştı, her iki tarafın da orta kuvvetleri (kalb) bir araya geldi ve toz dumana katıldı. Her iki tarafın yan kanatlarında da büyük çarpışmalar olduğu için ne müslümanlar ne de müşrikler kendi komutanlarına yardım edecek fırsat bulamıyorlardı. O gün Müsennâ'nın kardeşi Mes'ûd ile müslümanların ileri gelenlerinden bir topluluk oldukça sarsıntı geçirdi. Mes'ûd yaralanınca onunla beraber olanlar da gevşer gibi oldu. Bunun üzerine Mes'ûd: «Ey Bekr topluluğu! Sancağınızı yükseltiniz. Allah da sizin şanınızı yükseltsin. Benim ölüp yere düşmem sizi korkutmasın!» diye gürledi. Müsennâ da onlara daha önce: «Bizim yaralandığımızı görecek olursanız, sizler hiçbir şekilde durumunuzu terketmeyeceksiniz, saflarınızdan ayrılmayacaksınız, yanınızdakilerle birlikte yanyana duracaksınız.» diye emretmişti.

Müslümanların orta kanadı (kalbi), müşriklerin orta kanadını epey etkilemişti. Tağliblilerden hıristiyan bir genç Mihrân'ı öldürmüş ve onun atına binmişti. Müsennâ da Mihrân'ın üzerindeki kıymetli şeyleri onun atına binen gence bırakmıştı. Tağlib'li bu genç yine Tağlib kabilesinden bir grup atlıyı da beraberinde getirmiş, savaşı görünce onlar da arapların yanında savaşa katılmışlardı.

(Ebû Câfer Taberî) der ki: Müsennâ, müşriklerin orta kanadını tümüyle yoketti. Sağ ve sol kanatlar ise, birbirleriyle çarpışmaya devam

ediyordu. Onun orta kanadı izale edip askerlerini yokettiği görülünce, müslümanların yan kanatları müşriklerin yan kanatlarına hücum edip acemleri gerisin geri püskürtmeye başladılar. Bu sefer Müsennâ ve orta kanattaki müslümanlar onlara muzaffer olmaları için dua etmeye başladılar. Müsennâ onlara bu tutumlarında devam etmeleri için teşvik ediciler gönderip şunları söylüyordu: «Bu gibi kimselere nasıl davranmak âdetinde iseniz öyle davranınız. Allah'ın dinine yardım ediniz ki o da size yardım etsin.» Sonunda Farsları hezimete uğrattılar. Müsennâ onlardan daha erken davranıp köprünün önünü kesti ve Acemlerin gidebilecekleri yolu kapattı. Bunun üzerine Acemlerin kimisi yukarı doğru kaçmaya, kimisi de yolunu çevirip gitmeye koyuldu. Müslüman atlılar onların peşine takıldılar, sonunda onları öldürüp mantar gibi yerlere serdiler.

Müslümanlarla Farslar arasında bu kadar çok ceset bırakan bir vak'a daha olmamıştı. Ölülerin kemikleri uzun süre ortalıkta görünüyordu. Öldürülenlerin yüz bin kişi olduğu tahmin ediliyordu. Bugüne «Âşar (On'lar) Günü» adı verilmiştir. Çünkü bu günde her biri on kişi öldürmüş yüz adamın ismi sayılmıştı. Zeydu'l-Hayl'in oğlu Urve dokuz kişi öldürenler arasında idi. Kinâne'li Gâlib, Ezd'li Arfece de dokuz kişi öldürenler arasında idiler.

O gün müşrikler Sekûn ile Fırat kıyısı arasında öldürülüp durdular. Müslümanlar olayın gecesi ve ertesi gün gece bastırıncaya kadar onları takip edip durdular. Müsennâ köprünün önünü kapattığına pişman olmuş ve şöyle demişti: «Ben bir acizlik gösterdim. Allah bu acizliğin kötülüğünü benim onlardan önce köprüye varıp onları zor duruma düşürmemle korudu. Ey insanlar, bir daha benzeri bir şey yapmayınız, çünkü o benim bir yanılmamdı. Kendisini koruyamayacak güçte olanları zorluğa koşmamak gerekir» diye dile getirmişti.

Yaralananlardan bazıları da yaralarının bir sonucu olarak vefat etmişti. Bunlar arasında, Müsennâ'nın kardeşi Mes'ûd ile Hâlid b. Hilâl de vardı. Müsennâ onların cenaze namazlarını kıldırıp şunları söyledi: «Allah'a yemin olsun, onlara duyduğum üzüntüyü, onların sabredip Büveyb'i görmeleri ve asla gevşeklik göstermemiş olmaları hafifletiyor.»

Müslümanlar bu vak'ada pek çok koyun, sığır ve un ele geçirmişlerdi. Bunları Medine'den gelip Kavâdis'te bulunan kimselerin ailelerine gönderdiler. Müsennâ Acem'leri takip etmek üzere atlıları göndermişti. Bunlar «es-Sîb» denilen yere kadar vardılar ve pek çok sığır, ganimet ve esir aldılar. Diğer tür ganimetler de pek çoktu. Müsennâ bunları aralarında paylaştırdı, yerli halka ganimetin dışında bazı şeyler verdi. Becîlelilere de hums'un dörtte birini verdi. Bozguna uğrayıp kaçanla-

rı izleyen kimseler, Müsennâ'ya haber gönderip esenliklerini bildirdiler ve kendileriyle bölgedeki Farslar arasında bir engel bulunmadığını belirtip daha da ileriye gitmek için izin istediler. Müsennâ onlara izin verince, bunlar da Sâbât'a varıncaya kadar talanlarını, baskınlarını yaptılar. Sâbât halkı kendilerini kalelerine çekilip korudular. Müslümanlar her tarafı talan ettiler, daha sonra Sevâd bâlgesini Dicle'ye kadar olan kısmıyla aşıp geçtiler. Bu konuda hiçbir karşı güçten çekinmediler ve hiçbir engelleme ile de karşılaşmadılar. Acem silahlıları ise geri döndü ve müslümanlar Dicle'den sonra kalan kısma da ilişmediler.

Hanâfis ve Sûk Bağdâd'ın Haberi

Daha sonra Müsennâ, Hîre'de Beşir b. el-Hasâsiyye'yi bırakarak Sevâd'ı aşıp geçmeye başladı. Meysân ve Dest-mîsân'a da silâhlılarını gönderip Ulleys'te konakladı. Ulleys, Enbâr'a ait bir kasabadır. Bu gazve aynı zamanda «Son Enbar» ile «Son Ulleys Gazvesi» adlarıyla da bilinmektedir.

Müsennâ'ya biri Enbâr'lı öbürü de Hîre'li olmak üzere iki kişi geldi. Enbâr'lı ona Sûku'l-Hanâfis'i, Hîre'li de Bağdaz'ı hedef gösterdi. Müsennâ onlara: «Bunların hangisi öbüründen daha önce gelir?» diye sorunca, gelenler: «Aralarında birkaç günlük yol vardır» diye cevap verdiler. Bu sefer Müsennâ: «Hangisinin işi daha erken bitirilmelidir?» diye sorunca, ikisi de: «Sûku'l-Hanâfis'in» dediler ve şöyle devam ettiler: «Orada Medâin, Kisrâ, Sevâd, Rabîa ve Kuza'alıların tacirleri toplanır. İran'lı olmayanlara da eman vererek gelirler.»

Bunun üzerine Müsennâ atlıları ile birlikte, pazarının kurulduğu gün Hanâfis çarşısına hücum etti. Orada Rabîa ve Kuzâ'alılardan atlılar da vardı. Kuzâ'alıların başında Vebere oğlu Rûmânûs, Rabîalıların başında ise Kays oğlu Selîl vardı. Müsennâ, pazarı ve içindekileri yerle bir etti. Eman ile pazara gelmiş olanların da bütün eşyalarını aldı. Daha sonra Enbâr'a geçti. Enbâr halkı kendilerini koruyup kalelerine sığındılar. Fakat onu tanıyınca, kapıları açıp yanına gittiler ve hayvanlarına yem, askerlerine de azık götürdüler. Müsennâ onlardan Sûk-Bağdâz'a götürecek kılavuzlar istedi. Enbâr Dihkân'ına Medâin'e gitmek istediği hissini verdi. Oradan Bağdâz üzerine geceleyin yürüdü ve yanlarına vardı. Sabahleyin pazarlarına baskın yaptı. Önüne geleni kılıçtan geçirdi ve istediği herşeyi aldı. Müsennâ, askerlerine: «Sadece altın, gümüş ve değerli şeyler alınız» diye talimat verdi.

Daha sonra ordan geri dönerek Enbâr'a ait bulunan Nehr es-Sâlihîn'de konakladı. Arkadaşlarının: «Bunların bizi takip etmeye başlama-

ları ne de çabuk oldu?» dediklerini işitince, onlara konuşma yaparak şunları söyledi: «Allah'a hamdediniz ve ondan esenlik dileyiniz. Gizlice konuştuğunuz zaman iyilik ve takvadan söz ediniz, günahtan ve düşmanlıktan asla söz etmeyiniz. İşleri iyice ölçüp biçiniz, değerlendiriniz, ondan sonra konuşunuz. Şunu bilin ki, tehlikeyi haber verecek olan kişi henüz onların şehirlerine varmış değildir. Bu haber onlara varmış bile olsa onların kalblerindeki korku sizi takip etmelerini önleyecektir. Şunu bilin ki yapılan baskınlar öyle dehşet verir ki kaş ile göz arasında kalbleri zayıflatır. Eğer koruyucular sizleri görülebilecek bir mesafeden izleyecek olsalar bile sizler, bu değerli deve ve atlar üzerinde olduğunuzdan dolayı karargâhınıza varmadan önce sizlere yetişemezler. Yetişecek bile olsalar. ecr umarak ve zafer kazanmayı ümid ederek onlarla çarpışırım. O bakımdan Allah'a güveniniz ve ondan iyilik bekleyiniz. Çünkü sizleri pek çok cephede muzaffer kılmıştır.»

Daha sonra onları alıp Enbâr'a gitti. Arkasında kalan müslümanlar ise Sevâd'ın altını üstüne getiriyorlar, Kesker'in alt tarafı ile Fırat'ın aşağı bölgeleri arasındaki yerlerde istedikleri gibi talanlar yapıyorlardı. Miskab'ı Aynu't-Temr ve Felâlic bölgesine casus olarak gönderdiler. O sırada Müsennâ Enbâr'da bulunuyordu.

Müsennâ, Bağdâz'dan Enbâr'a dönünce Mudârib el-İcli'yi bir topluluk ile birlikte Kebâs üzerine gönderdi. O sırada Kebâs'ın başında Tağlibli Fâris el-Unnâb bulunuyordu. Daha sonra Müsennâ'nın kendisi de onlara yetişip onlarla birlikte yola devam etti. Kebâs'a vardıklarında orada bulunanların Fâris el-Unnâb ile birlikte gitmiş olduklarını gördüler. Bunun üzerine müslümanlar onun peşine takıldılar, Kebâs'dan ayrıldıktan sonra ona yetiştiler. Onunla beraber olanlardan geride kalanları öldürdüler ve bu konuda oldukça ileriye gittiler. Enbâr'a geri döndüklerinde Müsennâ, Tağlibli Furât b. Hayyân ile Uteybe b. en-Nehhâs'ı serbest bırakıp Sıffîn'de bulunan Tağlib'in kollarına baskın yapmalarını emretti. Daha sonra Müsennâ da onların arkasından giderek geride kalan müslümanların başına Hüceymli Amr b. Ebî Selmâ'yı bıraktı. Sıffîn'e yaklaştıklarında orada bulunanlar kaçtılar ve Fırat'ı aşıp Cezîre'ye vardılar. Bu sırada Müsennâ ve arkadaşları ile birlikte bulunan azıklar tükendiğinden son derece lâzım olanların dışında kalan develerini yediler. Yiyecek bir şeyleri kalmadığı bir sırada Debâ ile Havrânlılardan bir kervana rastladılar. Kervanda bulunanları öldürdüler ve eman sahibi Tağlibli üç kişiyi esir aldıkları gibi kervanı da aldılar. Müsennâ onlara: «Haydi bana kılavuzluk ediniz» deyince, onlardan bir tanesi: «Benim aileme ve malıma eman verecek olursanız sizlere Tağlib'den bir kabileyi gösteririm» dedi. Müsennâ ona; istediği emanı verdi ve gün boyunca bu kişi onlarla beraber yola devam etti. Müsennâ Tağlibliler üze-

rine akşam üzeri davarlar sudan gelip sahipleri de evlerin avlularında oturmuş dinlendikleri bir sırada hücum etti. Savaşçıları öldürdü, çoluk çocuğu esir aldı, malları da önüne katıp götürdü. Tağlibliler Zu'r-Ruveyhileoğullarından idiler. Müsennâ ile birlikte bulunan Rebialılar paylarına düşen ganimetlerle esirler satın alıp onları hürriyetlerine kavuşturdular. Araplar Câhiliye Döneminde esir aldıkları zamanlarda, Rebialılar esir almazdı.

Müsennâ'ya çoğu kimsenin Dicle kıyısını yiyip bitirdiği haberi verilince, sağ ve sol kanatlarında ikisi de Şeybân'lı olan Nu'mân b. Avf ile Matar, ileri kuvvetlerinin başında Cilfân'lı Huzeyfe b. Mihsan olduğu halde yola koyuldu. Dicle kıyılarını yiyip bitiren kimseleri takip etmeye başladılar ve onları Tekrît'de yakaladılar. Diledikleri gibi davar ganimet aldılar ve ondan sonra Enbâr'a geri döndüler. Uteybe ile Furât beraberindekilerle birlikte Sıffîn üzerine baskın yapıncaya kadar yollarına devam ettiler. Sıffîn'de Nemrlilerle Tağlibliler dayanışma halinde bulunuyorlardı. Onlara yaptıkları baskında bir kısmını suya attılar. Suya atılanlar «Boğuluyoruz, boğuluyoruz» diye bağırınca, Utbe ile Furât askerleri teşvik ederek: «Bu boğulmak yakmanın bir karşılığıdır» diyerek sesleniyorlardı. Bununla Câhiliye Dönemindeki bir olayı onlara hatırlatmak istiyorlardı. Bu olayda Bekr b. Vâil'den bir grup kimseyi bir korulukta yakmışlardı.

Daha sonra hepsini suda boğmuş olarak Müsennâ'nın yanına vardılar. Hz. Ömer (r.a.) bunun haberini alınca, Uteybe ile Furât'ı yanına çağırarak bu sözleri ne maksatla söylediklerini sordu. Her ikisi de bunu intikam almak gayesiyle değil de bir deyim olarak söylediklerini bildirince, Hz. Ömer (r.a.) bu konuda onlardan yemin istedi ve arkasından her ikisini de Müsennâ'nın yanına gönderdi.

Kâdisiye'yi Hazırlayan Olaylar ve Yezdecird'in Kral Olması

Farslılar müslümanların Sevâd bölgesinde yaptıklarını görünce, o zaman başlarında bulunan Rüstem' ile Fîrûzân'a şöyle dediler: «Sizin aranızdaki ayrılıklar, sonunda Farsları güçsüz düşürdü ve düşmanları onların herşeylerine göz dikmeye başladı. Artık bu görüşlerinizde devam etmenize ve Fars halkını helâke götürmenize müsaade etmeyeceğiz. Bağdâz, Sâbât ve Tekrît'den sonra Medâin'in dışında bir yer kalmıyor. Allah'a yemin ederiz ki, ya bir görüş etrafında birleşirsiniz, yahut da işe sizden başlarız, sonra da sizden yana rahatlamış olarak ölür gideriz.» Bunun üzerine Fîrûzân ile Rüstem Kisrâ'nın kızı Bûrân'a: «Bize Kisrâ'nın ve Kisrâ soyundan olanların hanımlarının ve cariyelerinin isimlerini

yarın» dediler. Bûrân onların istediklerini yaptı. Bu sefer bütün bu kadın ve cariyeleri huzura getirerek, Kisrâ'nın soyundan bir erkek evlâdı kendilerine göstermeleri için onlara işkenceye başladılar. Fakat hiç birisinin Kisrâ'dan çocuğu yoktu. Aralarından bir tanesi: Kisrâ'nın oğlu Şehriyâr'ın Yezdecird diye bilinen bir çocuğu dışında kimse kalmış değildir. Onun annesi ise Bâdûriyâ halkındandır» dedi. Bunun üzerine bu kadına haber gönderip bu çocuğu kendisinden istediler. Annesi Şîrâ'nın döneminde bütün kadınları toplayıp erkek çocuklarını öldürdüğü sırada saklamış ve onu dayılarının yanına göndermişti. Bu kadına bu çocuğunun şimdi nerede olduğunu sorunca, onlara yerini de söyledi. Çocuğu getirip, henüz 21 yaşında iken krallığa geçirdiler ve onun etrafında toplandılar. Böylelikle Fraslılar da rahatlamış ve bu konuda kendilerince işi sağlama bağlamış oldular. Merzubânlar ona itaat edip yardımcı oldular. Yezdicürd de her bir silahlı birliğe ve sınır bölgesine gerekli tayin ve tesbitleri yaptı. Hîre, Übülle, Enbâr ile başka yerlerin askerlerini belirleyip tayin etti.

Onların bu durumunu Müsennâ ve müslümanlar haber alınca, Hz. Ömer b. Hattâb'a Sevâd bölgesi halkından neler beklediklerini umduklarını yazdılar. Fakat bu mektupları Hz. Ömer'e vardığında, Sevâd bölgesinin halkı ahdi olanlar ve olmayanlar dahil olmak üzere küfre girdiler. Bunun üzerine Müsennâ Zû-Kâr'a, diğer kimseler de «et-Tâff» denilen yerde ve tek bir askerî karargâh halinde konakladılar. Müsennâ'nın mektubu Hz. Ömer'e vardığında: «Allah'a yemin ederim, Acem kralların Arap krallarıyla vuracağım.» diye söyledi. Daha sonra reis, görüş sahibi, soylu, cömert, hatip, şair bırakmaksızın hepsini bu iş için göreve çağırdı. Böylece Hz. Ömer (r.a.) onları ileri gelen ve başı çekenlerle karşı karşıya getirmiş ve onları vurmuş oldu.

Hz. Ömer Müsennâ'ya ve onunla birlikte olanlara mektup yazarak Acemler arasından çıkıp onlara yakın suların bulunduğu bölgelere dağılmalarını, Rabîa, Mudar ve onlarla antlaşmalı olan kimseler arasında yardımcı olabilecek, atlı hiçbir kimseyi bırakmaksızın, ister istemez yardıma getirmelerini emretti. Bunun üzerine, Müsennâ ile birlikte bulunanlar Hall, Şirâf ve Basra'da bir dağ olan Guddâ ve Selmân'a kadar olan bütün bölgelere dağıldılar. Her biri diğerine bakarak biri ötekisine yardımcı olmaya başladı. Bu, olay, Hicretin 13. yılının Zülkâde ayında (27 Aralık 634 - 25 Ocak 635) olmuştu.

Hz. Ömer (r.a.) aynı yılın Zülhicce (26 Ocak-24 Şubat 635) ayında hacca gideceğini bütün bölgelerdeki valilerine bildirerek yardımcı kuvveti, atı, silahı, ya da görüşü olabilen hiçbir kimseyi bırakmaksızın hepsini yanına göndermelerini emretti. Medine ile Irak yolunun ortasına

kadar olan kimseler haccdan döndükten sonra Medine'de onun huzuruna çıktılar. Fakat Irak'a daha yakın olan kimseler ise Müsennâ b. Hârise'ye katıldılar. Arapların bütün yardım ve destekleri Hz. Ömer (r.a.)e gelmiş oldu.

Hz. Ömer b. Hattâb (r.a.) bu sene ve halifeliğinin bütün senelerinde hep hacc etti ve hacc emîrliğini bizzat kendisi yaptı.

Bu sene Hz. Ömer'in Mekke'deki valisi bazılarının söylediklerine göre Attâb b. Esîd, Tâif'teki valisi Osmân b. Ebi'l-Âs, Yemen'deki valisi Ya'la b. Münye, Umân ve Yemâme valisi Huzeyfe b. Mihsan, Bahreyn valisi el-Ala' b. el-Hadramî, Şam bölgesi valisi Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Kûfe ve çevresinden fethedilen bölge üzerinde Müsennâ b. Hârise idi. Kadılık görevi ise zikredildiğine göre Ali b. Ebî Tâlib'in uhdesinde bulunuyordu.

Rasûlullah (s.a.v.)ın Mevlası Ebû Kebşe bu yıl vefat etti. Bundan sonra vefat ettiği de söylenmiştir. Hz. Ebû Bekir (r.a.)in halifeliği döneminde ise Süheyl'in kardeşi Sehl b. Amr vefat etmişti. Sehl Fetih Günü İslâm'a girenler arasında idi. Leys'li Sa'b b. Cessâme de Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde vefat etmiştir. Onun halifeliğinin ilk dönemlerinde oğlu Abdullah da vefat etmiştir. Abdullah Tâif muhasarası sırasında yara almış, daha sonra bu yarası yeniden azmış ve ölümüyle neticelenmişti.

Bu yıl Erkam b. Ebi'l-Erkam Hz. Ebû Bekir (r.a.) in vefat ettiği günde vefat etmiştir. Erkam'ın Evi, Rasûlullah (s.a.v.)ın Mekke'de risaletinin ilk günlerinde gizli olarak davasını yaymak için toplandığı yerdir.

HİCRETİN ON DÖRDÜNCÜ (25 Şubat 635- 13 Şubat 636) YILI
Kadisiye'nin Başlangıç Dönemleri

Dört bir yandan gelenler Hz. Ömer (r.a.)in etrafında toplanınca, Hz. Ömer (r.a.) Medine'den çıktı ve «Sırâr» diye bilinen bir su kenarında konakladı. Burada askerlerini derleyip topladı. Kimse onun yola devam etmek mi, yoksa kalmak mı istediğini bilemiyordu. Hz. Ömer (r.a.)e bir şey sormak istediklerinde ona Hz. Osmân'ı ya da Hz. Abdurrahmân b. Avf'ı gönderirlerdi. Eğer bu iki kişi arzu ettikleri bilgileri elde edemeyecek olursa bu sefer üçüncü olarak Abdülmuttalib'in oğlu Abbâs'ı gönderirlerdi. Hz. Osmân (r.a.) kendisine hareketinin sebebini sorunca, Hz. Ömer insanları toplayıp onlara durumu bildirdi ve Irak'a gitmek konusunda onlarla istişare yaptı. Herkes: «Yürü ve bizi de beraberinde götür» deyince, Hz. Ömer de onların görüşlerine katılarak: «Bugün hazırlıklarınızı tamamlayınız; ben de, sizin bu görüşünüzden daha değerli bir görüş gelmeyecek olursa, sizinle birlikte geleceğim» dedikten sonra Rasûlullah (s.a.v.)ın ashabının ileri gelenlerini topladı. Medine'de kendisinin yerine vekil olarak bıraktığı Hz. Ali'ye haber gönderince, Hz. Ali de geldi. Hz. Talha ordunun öncü güçlerinin başında idi. Ona da haber gönderip geri gelmesini sağladı. Sağ ve sol kanatlarının başında bulunan Zübeyr ile Abdurrahmân'a da haber gönderince, onlar da yanına geldiler. Daha sonra onlarla istişâre yaptı. Hepsi Rasûlullah (s.a.v.)ın ashabından birisini ordu ile birlikte göndermek kararına vardılar. Eğer arzu ettiği fetih gerçekleşirse mesele kalmayacaktı, gerçekleşmeyecek olursa onu geri çağırır yerine bir başkasını gönderirdi. Bu ise düşmanların kızgınlığını arttırırdı.

Bunun üzerine Hz. Ömer, insanları toplayıp: «Ben, aranızdaki görüş sahipleri beni fikrimden caydırıncaya kadar sizinle birlikte gelmek kararında idim, fakat şimdi, burada kalıp bir başkasını benim yerime göndermeyi uygun görüyorum. Bu bakımdan bana başınıza komutan yapacağım birisini söyleyiniz.» diye konuştu.

Sa'd b. Ebî Vakkâs, Hevâzin zekâtını toplamakla görevli bulunuyordu. Hz. Ömer, kendisine bir mektup yazarak görüş sahibi, yardımcı olabilecek ve silâh kullanan kimseleri göndermesini emretmişti. Hz.

Ömer (r.a.) komutan olarak kimi göndereceği konusunda istişare etmekte iken Sa'd'ın bu mektubu ona vardı. Sa'd, mektubunda: «Ben, hepsi de güçlü kuvvetli görüş sahibi, kavminin harim-i ismetini koruyan bin atlı seçmiş bulunuyorum. Bunlar kavimleri arasında soy itibariyle ve sağlam görüşleri itibariyle en ileri derecededir.» diyordu. Sa'd'ın bu mektubu varınca, etrafındakiler Hz. Ömer'e: «Sen, aradığını buldun.» dediler. Hz. Ömer (r.a.): «Kimmiş o?» diye sorunca, çevresindekiler: «İşte Sa'd b. Mâlik, koşarak gelen arslan» diye cevap verdiler. Böylelikle onlar Sa'd'ın komutanlığı konusunda söz birliği ettiler.

Hz. Ömer (r.a.) onu yanına çağırıp Irak'ta yapılacak olan savaşların komutanı olarak görevlendirdi ve ona şu tavsiyelerde bulundu:

«Sakın ha Rasûlullah (s.a.v.)ın dayısı ve sahâbisidir diye söylenen sözler Allah hakkında seni aldanışa düşürmesin. Çünkü Allah kötüyü kötüyle gidermez. O, kötüyü iyi ile giderir. Allah ile hiçbir kimse arasında O'na itaat etmenin dışında hiçbir bağlı antı yoktur. İnsanların tümü Allah'ın huzurunda eşittirler. Allah, onların Rabbidir, onlar da onun kullarıdır. Fakat âfiyette olmakla birbirinden üstündürler, onun yanındakini ise ancak itaatle elde edebilirler. Sen, Rasûlullah (s.a.v.)ı ne yapar gördünse onu yap.» Daha sonra ona sabırlı olmayı tavsiye ederek toplanmış bulunan müslümanların arasına çıkardı. Sayıları dört bindi. Bunlar arasında Nu'mân b. Humayda'nın oğlu Humayda, Bâriklilerin başında idi. Amr b. Ma'diykerîb ile Ebû Sebre b. Züeyb Mezhiclilerin başında idi. Sudâlıların başında Suda'lı Yezîd b. Hâris; Habîb, Müsliye ve Bişr b. Abdullah el-Hilalî ise Kays Aylanlıların arasında bulunuyorlardı.

Hz. Ömer (r.a.) onların yanına çıktığında Husayn b. Numeyr ve Muâvye b. Hudeyc ile birlikte iri yarı Sekûnlu bir takım gençlerin yanından geçerken yüzünü onlardan çevirmesi üzerine kendisine: «Bunlarla senin aranda birşey mi var?» diye sorulunca: «Araplardan şimdiye kadar bunlardan daha çok hoşlanmadığım kimseye rastgelmiş değilim.» diye cevap verdi ve ondan sonra onları yola koydu. Daha sonra da bunlardan hep tiksinti ile söz ederdi. Bu kimseler arasında Sûdân b. Humrân, Hz. Osmân'ı (r.a.), İbn Mülcem Hz. Ali'yi öldürmüş; Muâviye b. Hudeyc Hz. Osmân'ın intikamını almak istiyor süsünü vererek müslümanlara kılıcını çekmiş, Husayn b. Numeyr ise Hz. Ali ile savaşmak konusunda en aşırıya gitmiş olan kimselerdendi.

Daha sonra Hz. Ömer (r.a.) onlara tavsiyelerde bulunmaya, öğüt vermeye başladı. Arkasından da onları yolculadı. Hz. Ömer (r.a.) Sa'd'ın gidişinden sonra iki bin Yemen'li ve iki bin de Necid'li gönderdi. Müsennâ b. Hârise'nin yanında ise sekiz bin asker vardı. Sa'd'ın gelmesini Müsennâ bekleyip dururken onun varmasından daha önce, yeniden azan

bir yarasının etkisiyle vefat etti. Askerlerinin başına Beşîr b. el-Hasâsiyye'yi vekil tayin etti. O gün de Sa'd, Zerûd denilen yerde beraberindeki sekiz bin asker ile birlikte toplanmış bulunuyordu. Hz. Ömer (r.a.) Esed oğullarına emir vererek düzlük ile taşlık arasında kalan arazilerinin sınırına inmelerini emretti. Üç bin kişi ile birlikte dediği yere indiler. Sa'd, «Şirâf» denilen yere varıp orada konakladı. Eş'as b. Kays, Yemen halkından 1700 kişi ile birlikte ona katıldı. Kâdisiye'de bulunanların toplamı 30 küsur bin kişi idi. Kadisiye ganimetlerinden pay alan kişilerin sayısı ise 30 bin dolaylarında idi.

Farslılara karşı Rabî'a kabilesinden daha cesur olan kimse yoktu. Bu bakımdan müslümanlar onları «Arslanların Rabîa'sı İranlıların Rabîa'sı'na karşı» diye adlandırmışlardı. Hz. Ömer (r.a.) görüş sahibi, şerefli, hatip, şair ve sayılır kim varsa hepsini Sa'd'ın yanına göndermişti. Sa'd da, Irak'ta Müsennâ'nın askerlerinden bulunan müslümanların da toplanmasını istedi ve «Şirâf» denilen yerde hep birlikte bir araya geldiler. Onların tabyasını yaptı, komutanları tayin etti. Her on kişinin başına bir arîf (onbaşı) koydu. Sancaklar üzerinde erken müslüman olmuş kimseleri görevlendirdi. Savaş işlerini idare etmek üzere artçıların, öncülerin, piyadelerin, gözcülerin ve kanatların başına komutanlar tayin etti ve bunları ancak Hz. Ömer'den (r.a.) mektup gelmesi üzerine görevden aldı. Öncü kuvvetlerin başına Peygamber (s.a.v.)ın ashabından Zühre b. Abdullah b. Katâde b. el-Haviyye'yi görevlendirdi. Zühre, «el-Uzeyb» denilen yere kadar vardı. Sağ kanadın başına Abdullah b. el-Mu'temm'i komutan yaptı. O da sahâbeden idi. Sol kanadın başına ise, Şurahbîl b. es-Simt el-Kindîyi tayin etti. Kendisine vekillik yapmak üzere Abdu Şemsoğullarının antlaşmalısı olan Hâlid b. Urfute'yi tayin etmişti. Artçı kuvvetlerinin başına Temîm'li Âsım b. Amr'ı getirmiş, ileri keşif kollarının başına ise, Temîm'li Sevâd b. Mâlik'i komutan yapmıştı. Süvarilerin başına Selmân b. Rabîa el-Bâhilî'yi, piyadelerin başına Hammâl b. Mâlik el-Esedî'yi, diğer bineklilerin başına Abdullah b. Zü's-Sehmeyn el-Hanefî'yi tayin etti. Hz. Ömer (r.a.) aralarındaki anlaşmazlıklarda hüküm vermek üzere Abdurrahmân b. Rabîa el-Bahilî'yi tayin etti. Ganimetlerin paylaştırılması görevini de ona vermişti. Elçi ve İslâm'a davetçilerini Selmân-ı Farisî, kâtipleri olarak Ziyâd b. Ebîh'i görevlendirdi.

Muannâ b. Hârise eş-Şeybânî ile Müsennâ'nın hanımı Hasafa'nın kızı Selmâ, «Şirâf» denilen yere geldiler. Muannâ kardeşinin ölümünden sonra Kâdisiye'de bulunan Münzirin oğlu Kâbûs b. Kâbus'un yanına gitmişti. Kâdisiyye'ye Kâbus'u Farslar göndermiş ve Arapları savaşa katmak için görevlendirmişti. Muannâ, onun üzerine yürüyerek onu kıskaça aldıktan sonra beraberindekilerle birlikte öldürdü ve ondan sonra Sa'd'ın yanına Zû-Kâr'a geri döndü. Ona Müsennâ'nın kendisine ve müslüman-

lara uygun gördüğü şeyi şöylece bildirdi: Müsennâ Farslarla Arapların bölgesine en yakın yerde Farsların sınırında savaşmayı ve Fars ülkesinin içlerinde onlarla savaşmayı emrediyordu. Çünkü Allah müslümanlara zafer nasip edecek olursa ondan sonrası da onların lehinedir. Yok zafer olmazsa yollarını daha iyi bildikleri yakın bir yere dönerler, kendi topraklarında daha bir cür'etle yeniden Allahu Teâlâ'nın onları Farslara karşı muzaffer kılması konusunda daha bir cesaret sahibi olurlar.

Sa'd ve beraberinde bulunanlar Müsennâ'ya rahmet dileklerinde bulundular ve Sa'd, Muannâ'yı aynı görevinde tuttu. Müsennâ'nın ailesi hakkında hayırlı tavsiyelerde bulundu. Daha sonra Sa'd, Müsennâ'nın hanımı Selmâ ile evlendi.

Sa'd ile birlikte Bedir'e katılmış olanlardan doksan dokuz, Bey'atu'r-Rıdvân ve daha sonrasından itibaren Hz. Peygamber (s.a.v.) le arkadaşlığı olmuş kimselerden 310 küsur kişi, Mekke Fethinde bulunmuş olanlardan 300 sahâbi, sahâbe çocuklarından da 700 kişi vardı.

Daha sonra Hz. Ömer'den (r.a.) Müsennâ'nın görüşüne uygun bir mektup Sa'd'a ulaştı. Diğer taraftan Hz. Ömer (r.a.), Ebû Ubeyde'ye de mektup yazarak Irak askerlerini ve seçtiği kimseleri Sa'd'in askerlerine katılmak üzere göndermesini emretti.

İranlıların Kasr b. Mukâtil ile bağlantıları vardı. Bunların başında Tay'lı Nu'man b. Kabîse vardı. Nu'mân, Hîre'nin valisi Kabîsa b. İyâs'ın amcasının oğlu idi. Sa'd'ın gelişini haber alınca, yanında Esed'li Abdullah b. Sinân b. Huzeym'in de bulunduğu bir sırada Sa'd hakkında bilgi istedi. Ona Kureyş'ten bir adam olduğu söylenince şöyle dedi: «Allah'a yemin ederim, savaşta ona meydan okuyacağım. Kureyş galip gelenlere kul köle olurlar. Allah'a yemin ederim, onlar kendi yurtlarından ancak ayakkabıları ile çıkarlar.» Bu sözler üzerine Abdullah b. Sinân onun bu sözlerine kızdı, çadırına girinceye kadar sesini çıkarmadı. Çadırına girdikten sonra onu öldürerek arkasından gidip Sa'd'e katıldı ve müslüman oldu.

Sa'd, Şirâf'den ayrılıp «Uzeyb» denilen yerde konakladı. Daha sonra Atik ile Hendek arasında Kantara ile Kudeys'in bir mil aşağısında bulunan Kâdisiyye'de konakladı. Hz. Ömer (r.a.) Sa'd'e şöyle bir mektup yazdı:

«Bana sizlerin düşmanla karşılaşıp onları bozguna uğrattığınız ilhamı verildi. Herhangi biriniz İranlılardan birisine eman veriyor gibi bir oyun ya da bir işaret ya da dille bir şey söyleyecek olursa bu onlara göre eman olur. Bu bakımdan bu gibi şeyleri sizler de eman olarak kabul ediniz ve bunlara vefakârlık gösteriniz. Çünkü vefakârlıkta gösterilecek hata, geriye tesir bırakır. Sözde durmamak suretiyle işlenen bir hata, helâk edicidir. Bunda sizin gevşekliğiniz, buna karşılık da düşmanınızın güçlenmesi söz konusudur.»

Zühre ileri güçlerle birlikte konaklayıp akşam olunca, kahramanlıklarıyla tanınmış otuz kişilik bir müfreze göndererek Hîre'ye baskın yapmalarını emretti. Bunlar Seylhîn'i aşınca bir gürültü işittiler. Hizalarına gelinceye kadar beklediler. Gelenlerin Hîre Merzubân'ı Âzâzebe'nin oğlu Âzâdumured'in kızkardeşinin Sınnayn'in İranlıların soylularından olan sahibine gelin gittiğini anladılar. Askerî birliğin komutanı olan Leys'li Bükeyr b. Abdullah, Şîrzâd b. Azâzebe üzerine atılıp onu ikiye böldü. Atlar gerisin geri kaçışmaya başlarlarken onlar da atların üzerindeki ağırlıkları almaya başladılar. Azâzebe'nin kızı ile birlikte Dihkanlardan 30, Tevâbiden de yüz kişi ile birlikte kıymeti ne kadar olduğu bilinmeyen eşya da vardı. Bütün bunların önüne katıp geri döndüler ve sabahleyin Uzeybu'l-Hicanât'da Sa'd'in yanına ulaştılar. Sa'd bunları müslümanlar arasında paylaştırdı, hanımları da Uzeyb'de koruyacak atlılarla birlikte bıraktı. Onların başına da Leys'li Gâlib b. Abdullâh'ı komutan tayin etti.

Sa'd, Kadisiye'ye karargâh kurup orada bir ay kaldığı halde Farslardan hiç kimse oralara gelmedi. Bunun üzerine Sa'd, Âsım b. Amr'ı Meysân'a gönderdi. Âsım koyun ve sığır ele geçirmek istediyse de yapamadı ve orada bulunanlar kalelerine çekilip kendilerini savunmaya aldılar. Âsım koruluğun yakınlarında bir adam ele geçirip ona sığırlarla koyunların nerede olduğunu sorunca, adam: «Bilmiyorum» diye cevap verdi. Tam bu sırada koruluktan bir öküz: «Allah'ın düşmanı yalan söylüyor, işte buradayız.» diye bağırdı. Bunun üzerine Âsım oraya girip oradaki sığırları önüne kattı ve onları askerlerin yanına götürdü. Sa'd bunları askerler arasında paylaştırdı ve bunlarla bir kaç gün rahat ettiler.

Daha sonra Haccâc bu olayı işitince, bu konuyu orada bulunanlardan bazılarına haber gönderip sordu. Bunlar gerçekten bu sesi işitip bu olaya tanık olduklarını söyleyince, Haccâc onlara: «Yalan söylüyorsunuz» diye çıkıştı. Bu sefer onlar: «Bizim yalan söylememizin söz konusu olabilmesi için senin o olayda bulunmuş, bizimse bulunmamış olmamız gerekir.» diye cevap verdiler. Haccâc onlara: «Doğru söylediniz, peki insanlar bu olayla ilgili olarak ne söylüyorlardı?» diye sorunca, cevapları şu oldu: «Bu, Allah'ın bizden razı olduğunun, düşmanlarımıza karşı da bize zafer nasip edeceğinin delilidir.» Bunun üzerine Haccâc şunları söyledi: «Böyle bir şeyle ancak hepsi iyi ve takva sahibi olan bir topluluk karşılaşabilir» Onlar: «Biz, kalblerinin neler gizlediklerini bilemeyiz, fakat gördüğümüz kadarıyla onlar gibi dünyaya ehemmiyet vermeyen ve onlar kadar dünyaya buğzeden kimse görmedik. Onlar arasında ne bir korkak, ne ganimetten çalan, ne sözünde durmayan kimse vardır.»

İşte «Ebâkir Günü» diye bilinen gün budur.

Sa'd, Kesker ile Enbâr arasındaki bölgelere akınlar düzenledi. Uzun süre kendilerine yetecek kadar yiyecek toplayıp biriktirdiler. Hâlid b. Velîd'in Irak'a gelmesi ile Sa'd'ın Kâdisiye'ye gelip savaşın sonuçlanması arasında iki yıl ve birkaç günlük bir süre geçmiştir. Sa'd'ın Kâdisiye'de kaldığı süre ise zafer kazanılıncaya kadar iki ay birkaç gündür.

Sevâd bölgesi halkı Yezdecird'den yardım isteyerek ona Arapların Kâdisiyye'de konakladıklarını ve yapmadık birşey bırakmadıklarını, kendileri ile Fırat arasındaki bölgeyi tahrip edip binekleri ve yiyecek şeyleri talan ettiklerini, yardıma yetişmekte gecikecek olursa ellerinde bulunan her şeyi vereceklerini bildirdiler. Ona bu haberi yazıp asker göndermeye kışkırtanlar kıyıda çiftlikleri bulunan kimselerdi. Bunun üzerine Yezdecird, Rüstem'e haber gönderdi. Rüstem Yezdecird'in yanına geldiğinde: «Ben seni şu istikamete göndermek istiyorum. Sen, Fars'lı bir kişisin. Bugün Farsların daha önce benzerini görmedikleri bir şeyin başına gelmiş olduğunu artık sen de görüyorsun.» diye söyleyince, Rüstem kabul etmiş görüntüsü vererek şunları söyledi: «Beni bırak! Onlarla beni karşılaştırmadığın sürece Araplar Acemlerden korkmaya devam edeceklerdir. Ben, savaşta bulunmayacak olursam devletin gücünü koruyacağı muhtemeldir. Böylelikle Allah bize istediğimizi vermiş ve hazırladığımız bu plânda isabet kaydetmiş oluruz. Savaşta sağlam görüşler, basit bazı zaferler kazanmaktan, ağır davranmak acele etmekten, bir ordudan sonra bir başkasıyla savaşmak acı bir yenilgiden daha ibretli ve düşmanımıza karşı da daha çetin olabilir.» dediyse de Yezdecird bunu kabul etmedi. Rüstem de aynı sözlerini tekrarlayıp şunları söyledi: «Benim görüşüme itibar edilmemesi kendimi büyük göstermeye ve övmeye mecbur ediyor. Şayet başka bir çıkar yol bulmuş olsaydım, ben bu şekilde konuşmazdım. Allah adına kendin ve mülkün için söylüyorum. Beni bırak, askerimin yanında kalayım. Ben, sana Câlînûs'u tavsiye ediyorum. Şayet bunu kazanırsak zaten istediğimiz de budur. Olmazsa başkasını göndeririz. Başka bir çıkar yol bulmayıncaya kadar bu şekilde onlara karşı direniriz sonunda onlar zayıflamış, biz ise henüz gücümüz yerinde olacağız. Ben, yenilgiye uğramadığım sürece Fars halkında iyi şeyler umuyorum» demesine rağmen Yezdecird onun gitmesinden başka bir çözümü kabul etmiyordu. Sonunda Rüstem askerlerini Sâbât'a kadar götürmek zorunda kaldı. Daha sonra yine krala kendisini bu işten affetmesi için haber gönderdiyse de kral kabul etmedi.

Sa'd bütün bunların haberini alınca, Hz. Ömer (r.a.)e durumu bildirdi. Hz. Ömer (r.a.) ona gönderdiği mektupta: «Onlardan sana gelen haberler seni üzmesin. Allah'tan yardım dile ve O'na tevekkül et, Ona güzel

tartışma yapabilen, görüş sahibi ve yürekli kimseleri gönder. Onu dine davet etsinler. Çünkü Yüce Allah, onların bu davetiyle Farsları gevşetecektir» diye yazdı.

Bunun üzerine Sa'd aralarında Nu'mân b. Mukarrin, Büsr b. Ebî Ruhm, Hamele b. Haviyye, Hanzala b. er-Rebi', Furât b. Hayyân, Adiyy b. Süheyl, Utârid b. Hâcib, Esed'li Muğîre b. Zürâre b. Nebbaş, Eş'as b. Kays, Hâris b. Hassân, Âsım b. Amr, Amr b. Ma'diykerib, Mugîre b. Şu'be, Muannâ b. Hârise'nin bulunduğu bir hey'et' Yezdecird'in yanına gittiler. Rüstem'i aşıp Yezdercird'in yanına gitmek istedilerse de izin verilmedi. Yezdecird, vezirlerini ve beraberinde de Rüstem'i huzuruna çağırarak onlara nasıl davranacağı ve onlara ne diyeceği konusunda fikirlerini aldı.

Yezdecird'in meclisi toplandı ve müslümanların gelen heyetine bakmaya başladı. Hepsinin altında ses çıkartan atlar, üzerlerinde sıradan elbiseler, ellerinde kamçılar vardı. Yezdecird onların girmesine izin verdi ve tercümanı getirterek ona şunları söyledi: «Onlara sor! Buraya niçin geldiniz? Bizimle savaşmanızın sebebi ve bizim ülkemize göz dikmenizin nedeni nedir? Bizlerin sizinle başka işlerle uğraştığımız için uğraşamadığımızdan dolayı mı bize karşı cesaretlendiniz?» Nu'mân b. Mukarrin arkadaşlarına: «Arzu ederseniz sizin namınıza ben konuşayım. Konuşmak isteyen varsa da konuşabilir.» diye söyleyince arkadaşları: «Hayır, sen konuş» dediler. Nu'mân şunları söyledi: «Yüce Allah bize merhamet buyurarak bizlere iyilikle emreden, kötülükten sakındıran bir peygamber gönderdi. Onun çağrısını kabul ettiğimiz takdirde bize dünyanın da âhiretin de hayırlarını vadetti. Davet ettiği her bir kabileden kimi kimseler ona yaklaşıyor, kimi kimseler de ondan uzaklaşıyordu. Daha sonra kendisine muhalefet eden Araplara antlaşmalarının geçersiz sayılması emri verildi. O da onlardan başladı. İki tür olarak onunla birlikte bu davaya giriştiler. Bu işe istemeyerek giren pişman olmadı. İsteyerek itaatle onun yanına gelenlerin de iyilikleri itaatleri arttı. Hep birlikte onun getirdiği dinin bizim vaktiyle üzerinde bulunduğumuz düşmanlıktan ve sıkıntılardan üstünlüğünü anladık. Daha sonra bize, bize yakın olan ümmetlerden başlayarak onları adâlete, insafa çağırmamızı emretti. Şimdi bizler, sizleri dinimize çağırıyoruz. Bu din güzeli güzel görmüş, bütün çirkinlikleri de çirkin saymıştır. Kabul etmeyecek olursanız bazı kötü durumlar diğer bazı kötü durumlardan daha kolay gelir. İşte bu da cizyedir. Kabul etmeyecek olursanız, bu sefer birbirimizle savaşırız. Dinimizi kabul ederseniz size Allah'ın Kitabı'nı yerimize bırakır ve onun hükümlerini uygulamanız için aranızda kalır, ondan sonra sizi ülkenizle başbaşa bırakır gideriz. Cizyeyi verecek olursanız bunu da kabul eder, buna karşılık sizleri de koruruz. Aksi takdirde sizlerle savaşırız.»

Yezdecird şöyle dedi: «Ben, yeryüzünde sizden daha fakir, daha az ve araları sizden daha geçimsiz hiçbir ümmet bilmiyorum. Biz, sizleri sınır kasabalarına terkeder, oradakiler de sizin işinizi hallediverirlerdi. Şimdi Farslara karşı dikilmeyi aklınıza koymuş olmayasınız. Şayet siz-ler bu konuda aldanışa düşmüş iseniz bize karşı bu aldanıştan vazgeçin. Eğer açlıktan dolayı bu duruma gelmişseniz biz bolluğa kavuşuncaya kadar, size yetecek kadar gıda veririz. Sizin şereflilerinize ikramda bulunur, sizi giydirir ve başınıza da size yumuşak davranacak birisini getiririz.»

Herkes susunca, Muğîre b. Zürâre ayağa kalkarak şunları söyledi: «Ey kral! Şu gördüklerin Arapların ileri gelenleri ve onların şereflileridir. Bunlar şerefli kimselerden utanan şerefli kimselerdir. Şereflilere ancak şerefliler ikrâm eder, onlara haklarını gereği gibi verir. Onlar söylemeleri istenen herşeyi söylemiş değiller. Senin söylediğin her şeye de cevap vermediler. Sen, bana cevap ver ki sana bildiren ben olayım, onlar da bu konuda bana şahitlik etsinler. Bizim durumumuzun kötülüğüne dair söylediklerin gerçekten doğrudur. Hatta bundan daha da kötüdür.» Daha sonra arapların kötü durumlarından Allah'ın kendilerine Peygamber (s.a.v.)i göndermesinden, Nu'mân'ın söylediklerine benzer ifadelerle sözettikten sonra kendilerine muhalefet edenlere karşı ya savaş veya cizye almak durumunda olduklarını belirterek Yezdecird'e şunları söyledi: «Sen ya kendi elinle küçülerek cizyeyi verirsin, ya kılıç aramıza hakim olur yahut da barış yapar, kendini kurtarırsın.»

Bunun üzerine Yezdecird: «Eğer elçilerin öldürülmemesi kuralı olmasaydı sizleri öldürecektim. Ben sizin söylediklerinizin hiç birisini kabul etmiyorum.» dedikten sonra bir yük toprak getirilmesin iemretti ve: «Bunların en şereflisi kimse onun sırtına bu toprağı yükleyiniz. Sonra da Medâin kapısından çıkıncıya kadar bunu önünüze katıp götürünüz. Sizin komutanınız olacak kimseye de benim kendisine Rüstem'i göndereceğimi ve hem onu, hem de onunla birlikte sizleri Kâdisiyye hendeğine gömeceğimi, arkasından onu ülkenize gönderip sizlerin başınıza Sâbûr'un eliyle başınıza gelenlerden daha acısını tattırarak kendi kendinizle uğraştıracağımı bildiriniz.» diye ekledi.

Âsım b. Amr toprağı almak üzere kalktı ve: «Onların en şereflileri benim. Ben, bütün bunların efendisiyim.» diyerek toprağı omuzuna aldı ve bineğine doğru gitti. Atına binip toprağı yanına aldı ve sonra: «Müjdeler olsun, Allah'a yemin ederim, Allah bizlere onların mülk ve saltanatlarının anahtarlarını vermiş bulunuyor.» dedi.

Kral ile birlikte oturanlara bu durum çok ağır geldi. Kral Sâbât'dan gelip yanında bulunan Rüstem'e: «Ben Araplar arasında bunlar gibi kimselerin olabileceğini hiç düşünemiyordum. Sizler bunlardan daha güzel

hiç bir zaman cevap veremezsiniz. Bunlar bana doğruyu söylediler. Bana öyle bir şey vadettiler ki ya bunu ele geçirirler ya da bu uğurda ölürler. Ben onların en faziletlilerinin başının üstünde toprak gittiği zaman en ahmakları olduğunu gördüm.» deyince Rüstem ona şu cevabı verdi: «Hayır ey Kral! O onların en akıllılarıdır. O uçarcasına geldi bu işe, bunu onur saydı ve arkadaşlarından daha erken bunun ne demek olduğunu görüp sezdi.» diye cevap verdi. Rüstem kralın yanından kızgın ve üzgün bir halde ayrıldıktan sonra heyetin arkasından bazılarını gönderip güvendiği kimselere şunları söyledi: «Eğer elçi onlara yetişecek olursa biz giden arazimizi telafi ederiz, yok yetişemeyecek olursa şunu bilin ki Allah sizin arazinizi elinizden almış olacaktır.» Elçi Hîre'den, onlara yetişemeden geri döndü. Bunun üzerine Rüstem: «Hiç şüphe yok ki bunlar sizin topraklarınızı alacaklardır.» dedi. Rüstem hem müneccim, hem de kâhin birisi idi.

Elçilerin Yezdecird'e gittikten sonra Temîm'li Sevâd b. Mâlik, Nicâf ile Fârâd üzerine akın düzenleyerek katır, eşek, deve gibi üç yüz kadar hayvanı sürüp getirdi ve onları iyice bağlayıp tuttu. Sabah olunca Sa'd bunları askerler arasında dağıttı. Bu güne «Yevmü'l-Hîtân» adı verilir. Çeşitli seriyyeler et elde etmek amacıyla sağa sola gidiyordu. Çünkü çevredekiler elinde yiyecek maddesi pek çoktu. Bunun için bunlar günlere «Sığırlar Günü» «Balıklar günü» gibi isimler veriyorlardı. Sa'd başka bir seriyye göndererek bunlara baskınlar yaptılar ve Tağlib ile Nemroğullarına ait bazı develeri ellerine geçirdiler, onları orada bulunanlarla birlikte önlerine katıp getirdiler. Sa'd, develeri kesti ve onları askerler arasında bol bol dağıttı. Amr b. Hâris de en-Nehreyn üzerine baskın yaptı. Oradan da pek çok davar sürüp getirdi.

Rüstem Sâbât'tan yola çıkarak bütün savaş gereçlerini bir araya getirdi. Kırk bin kişilik öncü kuvvetlerinin başında Câlînûs'u gönderirken kendisi de altmış bin askerle yola çıktı. Artçı kuvvetlerinin sayısı ise yirmi bin idi. Sağ kanadına Hürmüzân'ı, sol kanadına ise Râz'lı Behrâm'ın oğlu Mihrân'ı tayin etti. Rüstem kendi kralını teşci etmek gayesiyle şunları söylüyordu: «Allah bize bunlara karşı zafer verecek olursa bizzat onların ülkelerine gireriz ve onların yurtları içerisinde kendilerini uğraştırır dururuz, tâ ki bizimle barış yapıncaya kadar.»

Rüstem, Medâin'den altmış bin yardımcı kuvvetle birlikte çıkmıştı. Onun Sâbât'tan çıkışı ise yüz bin asker ve yüz yirmi bin de yardımcı kuvvetle birlikte olmuştu. Başka şeyler de söylenmiştir.

Rüstem Sâbât'tan ayrıldıktan sonra kardeşi Benzuân'a şunları yazdı: «İmdi sana söyleyeceğim şu ki, kalelerinizi iyice tamir ediniz. Hazırlıklarınızı iyice tamamlayınız. Tetikte olunuz. Arapların sizlerle ara-

zilerinizi ve çocuklarınızı almak üzere savaşta olduğunu kabul ediniz. Benim görüşüm onlara karşı savunma yapmak ve onların uğurlu zamanı geçip uğursuz zamanları girinceye kadar vakit geçirtmektir. Çünkü balık suyu bulandırmış bulunuyor. Zühre güzelleşmiş, terazi itidal halindedir. Behram gitmiş, fakat ben bunların kesin olarak bize karşı zafer kazanacakları ve bize yakın bölgeleri ellerine geçireceklerini görüyorum. Benim gördüğüm en büyük olay ise kralın bana: «Ya sizler yola çıkar gidersiniz ya da bizzat ben giderim.» demesi oldu.»

Câbân Rüstem ile Sâbât köprüsü üzerinde karşılaşmıştı. Her ikisi de müneccim idiler. Câbân Rüstem'e şikâyette bulunarak: «Benim gördüğümü sen de görmüyor musun?» diye sorunca, Rüstem: «Bana gelince ben burnumdaki halkadan ve boynundaki yulardan çekilen bir kimseyim. Bu yüzden çekilen yere gitmekten başka çıkar yol bulamıyorum.» diye cevap verdi. Daha sonra yoluna devam edip Kûsâ denilen yerde konaklayınca Araplardan bir kişi onun yanına geldi, ona: «Niye buraya geldiniz ve ne istiyorsunuz?» diye sordu. Adam: «İslâm'ı kabul etmeyecek olursanız Allah'ın bize vadetmiş olduğu sizin topraklarınıza ve çocuklarınıza malik olma vadini istemek üzere geldik.» diye cevap verdi. Bu sefer Rüstem ona: «Ya bundan önce öldürülecek olursanız?» deyince adam: «Bizden öldürülen kimse cennete gider. Hayatta kalan kimseye ise Allah verdiği sözü gerçekleştirir. Biz bu konuda kesin inanç sahibiyiz.» diye cevap verdi. Rüstem: «O zaman bizleri sizin elinize teslim etmiş bulunuyor.» deyince, adam: «Sizi bizim elimize düşüren sizin amleleriniz dir. Bundan dolayı Allah sizi bize teslim etmiştir. Sakın çevrende bulunanlar seni aldatmasın. Çünkü sen insanları değil kaderi kovalıyorsun.» diye karşılık verdi. Bunun üzerine Rüstem onun kafasını uçurdu, daha sonra «el-Birs» denilen yerde konakladı. Onunla birlikte bulunanlar insanların mallarını ve çocuklarını zorla ellerinden aldılar, kadınlara tecavüz ettiler, içki içtiler. Bunun üzerine Birs halkı Rüstem'e karşı harekete geçti. Rüstem de askerlerine şunları söyledi: «Ey Fars halkı! Allah'a yemin ederim ki O Arap doğru söyledi. Allah'a yemin olsun bizim amellerimiz bizi onlara teslim etmiş bulunuyor. Araplar bu insanlarla savaş halinde bulunmalarına rağmen sizden daha iyi davranıyorlar. Allah sizlere bundan önce düşmanlara karşı zafer ihsan edip ülkede sizlere iktidar verince sizin güzel hareketleriniz, zulümden uzak durmanız, vefakâr olmanız ve iyilik yapmanız dolayısıyla idi. Sizler değişecek olursanız bana görünen odur ki Allah da sizin durumunuzu değiştirecektir. Ben Allah'ın sizin elinizdeki hakimiyeti almayacağından emin değilim!» Daha sonra kendilerinden şikâyet edilenlerden birisini getirdiler, onun boynunu uçurdu.

Rüstem oradan kalkıp Hire'ye geldi. Hire halkını çağırarak onları

tehdit etti ve onlara hücum etmek istedi. İbn Bukeyla ona şunu söyledi: «Sen hem bize yardım etmekten âciz bulunuyorsun, hem de kendimizi koruduğumuz için bizi kınıyorsun. Mümkünse böyle yapma.»

Rüstem Necef'e geldiğinde şöyle bir rüya gördü: Sanki gökten Peygamber (s.a.v.) ve Ömer ile birlikte bir melek iniyor, bu melek Fars halkının silâhını alarak mühürledikten sonra onu Peygamber (s.a.v.)e teslim ediyor, Peygamber (s.a.v.) de bunu alıp Ömer'e veriyor. Bunun üzerine Rüstem oldukça üzgün bir şekilde sabahı etti.

Diğer taraftan Sa'd etrafa seriyyeler gönderirken, Rüstem Necef'de, Câlînûs da Necef ile Seylhîn arasında bulunuyordu. Bu seriyyeler Sevâd'ın her tarafını dolaştı. Sa'd, Sevâd ile Humeydâ'yı on bin askerle birlikte gönderdi. Bunlar da «Nehreyn» diye bilinen yere akınlar yaptılar. Rüstem bunların haberini alınca onların üzerine süvariler gönderdi. Sa'd dè onun süvarilerinin yaklaşmakta olduğunu işitince Âsım b. Amr ile Esed'li Câbir'i onların peşine gönderdi. Âsım, Fars atlılarının, ellerinde bulunanları geri almak için etraflarında dolanıp durduğunu gördü. Farslar Âsım'ı görünce geri kaçtılar, müslümanlar da ganimetleriyle geri döndüler. Sa'd Amr Madiykerib ile Esed'li Tuleyha'yı keşif kolu olarak ilerden gönderdi. Her ikisi on kişi ile ilerlediler. Henüz bir fersahten biraz fazla yol almışlarken Farsların silahları ile davarlarının her tarafı doldurduklarını gördüler. Amr beraberindekilerle birlikte geri dönerken Tuleyha geri dönmeyi kabul etmedi. Kendisine: «Sen bu işle kendini tehlikeye atıyorsun. Ukâşe b. Mihsan'ın öldürülmesinden sonra artık sen felâh bulamazsın. O bakımdan sen bizimle geri dön.» dediyseler de o kabul etmedi. Bu sefer onlar Sa'd'ın yanına geri dönerek Farsların oldukça yaklaşmış olduklarını haber verdiler.

Tuleyha müslüman askerlerin arasından ayrılarak Rüstem'in karargâhına vardı. Orada casusluk yapıp münasip bir şeyler ele geçirmenin yollarını aradı. Bir adamın bulunduğu yerden içeri girip ordan atını aldı. Daha sonra aynı şekilde bir başkasının da çadırına girerek atını çözdü. Arkasından üçüncü bir kişiye de aynı şeyi yaptı. Daha sonra ordan atına binip koşarak ayrıldı. Farslar, onun farkına varınca arkasına takıldılar. Askerlerden bir tanesi ona yetişti, fakat Tuleyha onu öldürdü. İkinci bir kişi yetişince Tuleyha onu da öldürdü. Üçüncü bir kişi ona yetişmek üzere iken öldürülmüş olan iki kişiyi gördü. Bunların ikisi de onun amcası oğlu idi. Bu bakımdan kini daha da arttı. Derken Tuleyha'ya yetişti. Tuleyha bir hamle yaparak onu da esir aldı. Arkasından onlara yetişenler ordunun iki büyük atlısının öldürülmüş, üçüncüsünün de yakalanmış olduğunu, diğer taraftan Tuleyha'nın ise neredeyse kendi karargâhına varmak üzere olduğunu görünce takip etmekten vazgeçtiler. Tuleyha yanında bu esir aldığı Farslı olduğu halde Sa'd'ın hu-

zuruna girdi ve ona durumu anlattı. Tercüman Farslıya durumu sorunca önce kendisine eman verilmesini istedi. Sa'd da ona eman verdikten sonra şöyle anlattı: «Ben önümdekileri size haber vermeden önce evvelâ bu arkadaşınızın durumunu anlatayım. Küçüklüğümden beri savaşıp duruyorum. Pek çok kahramanlardan söz edildiğini işittim, fakat bunun gibi kendi karargâhından iki fersah uzaklaşıp içinde yetmiş bin kişinin bulunduğu bir yere giren, üstelik girdiği gibi çıkmaya razı olmayarak ordudan süvarlerin atlarını alıp gelen, çadırlarına zorla giren böyle birini görmedim. Biz ona yetiştiğimiz de birinciyi öldürmüştü. Bu kişi bin atlıya denk kabul ediliyordu. Arkasından ikicisini öldürdü, bu da onun gibi idi. Arkasından ona ben yetiştim. Ben de arkamda bana denk birisini bırakmış olduğumu sanmıyorum. Öldürülen her iki kişinin de intikamını almak isterken onunla kendim karşılaştım, üstelik esir alındım.» dedikten sonra ona Farsların durumunu haber verdi, İslâm'a girdi ve Tuleyha'nın yanından ayrılmaz oldu. Kâdisiyye Savaşında büyük imtihan veren kişiler arasında idi. Sa'd ona: «Müslim» adını verdi.

Daha sonra Rüstem, Câlînûs ile «zu'l-Hâcib (kaşlı)» diye bilinen Behmen'i ileriye götürdü. Câlînûs köprünün yakın tarafında Zühre dolaylarında konakladı. Zu'l-Hâcib «Tîz Nâbiz» denilen yerde, Rüstem de «Harrâra» denilen yerde konakladı. Rüstem daha sonra oradan ayrılıp Kâdisiyye'de konakladı. Onun Medine'den ayrılması ile Kâdisiyye'ye varması dört ay sürmüştü. Rüstem ilerlediği ve konakladığı bir yerden hoşlanmadığı veya oradan usandığı için ayrılmıyor, ileride kendisini bekleyen tehlikelerden korkuyordu. Vakti uzatmanın yollarını arıyordu. Şayet kral ona karşı aceleci davranmayacak ve ileri geçmesini istemeyecek olsaydı, Rüstem'in ileriye geçeceği yoktur.

Hz. Ömer de Sa'd'e sabretmesini ve vakit kazanmasını emreden bir mektup yazmıştı. Bu bakımdan uzun zaman için gerekli hazırlıklarını yapmıştı. Rüstem, Kâdisiyye'ye vardığında Sa'd'ın karargâhı karşısında «Atîk» denilen yerde durdu ve beraberindekiler de inip orada konakladı. Akşam karanlık basıncaya kadar Rüstem'in arkerleri peşpeşe geliyor, müslümanlar da onlara ilişmiyordu. Rüstem ile birlikte otuz üç tane fil vardı ki, Sâbûr'un beyaz fili bunlardan biri idi. Filler Rüstem'e alışkın idi. Rüstem ordunun kalp cenahında on sekiz, sağ ve sol kanatlarda ise on beş tane fil yerleştirdi. O gecenin sabahı olunca Rüstem atına binip Haffân dolaylarında Atîk denilen yeri müslüman karargâhının bittiği yere kadar gezdikten sonra köprünün bulunduğu yere kadar çıktı. Müslümanları iyiden iyiye tetkik edip bölgeyi görebilecek bir yerde durdu, ondan sonra da köprünün bulunduğu yerde durakladı. Zühre'ye haber gönderip onu yanına getirdi ve kendisinden barış yapmak ve çekip geri gitmeleri karşılığında ona bazı hediyeler vermeyi teklif etti. Bunu

söylerken gerçek düşüncesini açığa vurmak yerine: «Sizler daha önce bizim komşumuz idiniz. Bizler sizleri korur ve size iyiliklerde bulunurduk.» diyerek Araplara daha önceden yaptıkları davranıştan söz etti.

Buna karşılık Zühre kendisine şunları söyledi: «Bizim durumumuz o zamanki Arapların durumu gibi değildir. Bizler yanınıza dünyalık talep etmek için gelmedik. Aksine bizim bütün istediğimiz ve çalıştıklarımız âhiret içindir. Gerçekten Allah bizim aramızdan bir rasul gönderip bizi Rabbi'nin yoluna çağırıp biz de onun çağrısını kabul etteğimiz zamana kadar senin dediğin gibi idik. Allah kendi Rasûlü'ne şöyle söyledi: «Ben bu taifeyi benim dinimi kabul etmeyenlere musallat kıldım. Ben bunlarla bu dini kabul etmeyenlerden intikam alacağım. Onları benim dinimi kabul ettikleri sürece galip kılacağım, çünkü o hak dindir. Kim ondan yüz çevirirse mutlaka zelil olur, kim de ona yapışırsa aziz olur.» diye söyledi.

Bunun üzerine Rüstem kendisine: «Peki, bu dinin mahiyeti nedir?» diye sorunca Zühre şunları söyledi: «Bu dinin ancak kendisiyle dosdoğru ayakta durabileceği direği, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in onun Rasûlü olduğuna şehadet etmektir.» Rüstem sonra: «Başka ne var?» diye sordu. Zühre: «Kulları kullara kulluk etmekten kurtarıp Allah'a kul yapmaktır. İnsanlar Âdem ve Havvâ'nın çocukları olup aynı anne ve babadan doğma kardeştirler.» deyince Rüstem: «Bu ne kadar güzel bir şey!» dedikten sonra şunları söyledi: «Peki ben senin bu dediklerini kabul etsem ve kavmim de benim gibi söyler kabul ederse geri döner misiniz?» Bunun üzerine Zühre: «Allah'a yemin ederim ki evet.» diye cevap verdi. Rüstem: «Bana doğru söyledin. Fakat Farslar Erdeşir başa geldikten sonra aşağı tabakalardan hiç birisinin kendi görevinin dışına çıkmaya fırsat vermediler. Bu gibi kimseler görevlerinin dışına çıkacak olsalar, «Bunlar haddini aştılar ve kendilerinden şerefli olan insanlara karşı düşmanlık beslediler.» demeye koyuldular.» diye cevap verdi. Zühre de şunları söyledi: «Bizler başka insanlara karşı insanların en hayırlısıyız. Sizin dediğiniz gibi olamayız. Bilakis bizler aşağı tabakadan olanlar hakkında Allah'ın emirlerine itaat ederiz. Bize karşı gelip Allah'a asi olanların ise bize zararları olmaz.»

Daha sonra Zühre onun yanından ayrıldı. Rüstem Farsların ileri gelenlerini çağırıp bu konuda onlarla görüştü, fakat onlar kibirlenmek yoluna gittiler. Sa'd'e: «Bizimle konuşacak ve bizim de kendisiyle konuşabileceğimiz bir kişi bize gönder.» diye bir haber gönderdi. Bunun üzerine Sa'd Farslara göndermek üzere bir gurup kişi çağırdı. Fakat Rib'î b. Âmir, Sa'd'e şunları söyledi: «Bizler onlara toplu halde gittiğimiz her seferinde kendilerine fazla önem veriyormuşuz zehabına kapılıyorlar. Bu bakımdan onlara bir kişiden fazlasını gönderme.» diye söyledi.

Bunun üzerine Hz. Sa'd elçi olarak yalnız Rib'i'yi gönderdi, o da onların yanına gitmek için yola çıktı. Rib'î'yi köprünün başında tuttular, Rüstem'e onun geldiği haberi verildi. Rüstem bütün göz alıcı süsleriyle ortaya çıktı, altından bir taht üzerine oturdu ve çok değerli halılar, altın işlemeli küçük büyük yastıklar koydular. Rib'î atının üzerinde bir beze sarılmış kılıcı ve yine bir bez parçasıyla bağlanmış mızrağı ve elindeki kamçısıyla onların yanına geldi. Halı ve kilimlerin yanına yaklaştığında kendisine: «İn aşağı» denilince atını halıların üstünde yürüttükten sonra indi ve ortadan deldiği iki yastığa atını bağlayarak içlerinden ipi geçirdi. Onu yaptığından alıkoymadılar ve hiç önemsemez gibi göründüler. Rib'î'nin üzerinde bir de zırh vardı. Devenin üstündeki abayı almış onu zırh gibi giyinmiş ve beline bağlamış idi. «Silânını bırak» denince Rib'î: «Ben buraya sizin vereceğiniz bir emirle silâhımı bırakmak için gelmedim. Beni davet eden sizlersiniz.» diye cevap verdi. Durumu Rüstem'e haber verdiler. Bunun üzerine Rüstem: «Ona izin veriniz» diye söyledi. Rib'î mızrağına dayana dayana ve kısa adımlarla ilerlemeye başladı. Parçalamadık yastık, berbat etmedik bir halı bırakmadı. Rüstem'in yanına yaklaşınca yere oturdu, mızrağını da halının üstüne geçirip dikti. Kendisine: «Seni bu şekilde davranmaya iten sebep nedir?» diye sorulunca: «Bizler sizlerin zinetiniz üzerinde oturmayı sevmiyoruz.» diye cevap verdi. Bunun üzerine adı Abûd olan Hîre'li Rüstem'in tercümanı ona: «Buraya ne diye geldiniz?» diye sordu. Rib'î şunları söyledi: «Bizleri buraya Allah getirdi. O bizleri kullarından dileyen kimseleri dünyanın darlığından genişliğine, bâtıl dinlerin zulmünden İslâm'ın adâletine çıkartmak üzere gönderdi. O bizleri diniyle bütün mahlukatına gönderdi. Kim bu dini kabul ederse biz de onun bu kabulünü kabul ederiz ve kendisini bırakır geri döneriz, kendisini kendi ülkesiyle başbaşa bırakırız. Kim de yüz çevirirse ya cennete gidinceye yahutta zafer kazanıncaya kadar savaşırız.» Bunun üzerine Rüstem: «Biz sizlerin sözlerinizi işittik. Peki bu işi iyice inceleyinceye kadar bize bir süre tanıyabilir misiniz?» diye sordu. Rib'î ona şu cevabı verdi: «Evet size süre tanıyabiliriz. Rasûlullah (s.a.v.) sünnetlerinden bir tanesi de düşmanlarımıza üç günden fazla bir imkân tanımamaktadır. Biz size üç gün süreyle gidip geleceğiz. Sen işini ölç, biç. Bu süre sonunda sana söyleyeceğim şu üç şeyden birini seç: Ya İslâm'ı kabul edersin, o zaman seni ülkenle başbaşa bırakırız. Yahut cizyeyi verirsin sana ilişmeyiz, ihtiyacın olursa sana yardımcı oluruz. Yâhutta daha erken bize hücuma kalkışmayacak olursan dördüncü gün seninle savaşırız. Bu konuda ben diğer arkadaşlarıma da kefilim.» Bunun üzerine Rüstem kendisine: «Sen onların efendisi misin?» diye sordu. Rib'î de: «Hayır. Ama müslümanlar bir ceset gibidirler. Onların birisi öbüründendir. Onların en alt seviyelisinin verdiği söz en üst seviyede

olan kişileri de bağlayıcıdır.» şeklinde cevap verdi. Rüstem kavminin başkanlarıyla başbaşa kalıp onlara: «Sizler bu sözlerden daha şerefli ve bu adamın söylediklerinden daha açık bir söz işittiniz mi?» diye sordu. Çevresinde bulunanlar: «Bu köpeğin dinine meyletmekten Allah'a sığınırız. Elbiselerine hiç dikkat etmedin mi?» diye cevap verdiler. Bunun üzerine Rüstem kükreyerek: «Yazıklar olsun, sizlere! Sizler elbiselere dikkat etmeyin, onun sözlerine ve davranışlarına dikkat edin. Araplar elbiseleri küçük görür, ama şerefi ve soyu iyi korurlar, onlar sizin gibi değildirler.» diyerek karşılık verdi.

Ertesi gün Rüstem Sa'd'e: «Bize aynı adamı tekrar gönder» diye haber gönderdi. Fakat Sa'd kendisine Huzeyfe b. Mihsan'ı gönderdi. Huzeyfe de aşağı yukarı Rib'î'nin kılığıyla onun yanına gitti. Atından inmedi, atının üstünde Rüstem'in önünde durdu. Rüstem kendisine: «Atından in!» dediyse de o: «İnmeyeceğim» diye karşılık verdi. Rüstem kendisine: «Niye sen geldin de önceki adam gelmedi?» diye sorunca: «Bizim komutanımız sıkıntılı dönemlerinde olsun, rahatlık döneminde olsun aramızda adaletli davranmayı arzu eder. Bu sıra benimdi.» dedi. Bu sefer Rüstem: «Buraya niçin geldiniz?» diye sordu. O da Rib'î'nin verdiği cevap gibisini tekrarladı. Rüstem bu sefer: «Peki sözleştiğimiz son gün ne zaman olacak?» diye sorunca Huzeyfe ona: «Evet, dünden itibaren üç gün diye.» cevap verdi. Rüstem Huzeyfe'yi de geri gönderdikten sonra arkadaşlarına dönüp şunları söyledi: «Görüşüme uymuyor musunuz? Bakınız birincisi dün geldi, kendi toprağımızda bizleri mağlup etti. Bizim büyük gördüğümüz şeyleri hakir gördü. Atını bizim en değerli eşyalarımızın üzerinde dikti. Bu da bugün geldi; aynı şekilde o da, adeta bir kuş gibi, hem bizim topraklarımız üzerinde hem de bizden ayrı olarak duruyor.»

Ertesi günü olunca bu sefer Rüstem: «Bize bir adam gönderiniz.» diye haber yolladı. Sa'd ona Muğire b. Şû'be'yi gönderdi. Muğire onların yanına vardığında başlarında taçlar, üzerinde altın işlemeli elbiseler ve yere serilen halılar üzerinde yürünmedikçe komutanlarına varılamayacağını gördü. Rüstem'in yanına tahta geçip oturuncaya kadar yoluna devam etti. Üzerine atıldılar, tahttan indirdiler ve hatta tartakladılar. Bunun üzerine Muğire onlara şöyle çıkıştı: «Sizin hakkınızda bizlere rüyayı andıran şeyler ulaşıyordu. Fakat ben sizden daha akılsız bir topluluk görmedim. Biz Araplar birbirimizi köle yapmayız. Ben sizlerin de kendi insanlarınıza bizim adaletli davrandığımız gibi davrandığınızı zannediyordum. Bize gelen bu yalan haberler yerine sizlerin birbirinizin Rabbi olduğunuzu bildirmeniz bu yaptığınızdan daha iyi olurdu. Bu işiniz bu şekilde gitmez ve bunu hiç kimse yapamaz. Ben kendim buraya gelmedim. Bugün siz beni çağırmış bulunuyorsunuz. Anladım ki sizler birbirinize üstün kılınmışsınız. Hiçbir millet bu şekilde devam etmez ve bu akıl-

la yürütülmez.» Küçük rütbeliler: «Allah'a yemin olsun, bu Arap doğru söyledi» dediler. Diğer taraftan Dihkânlar: «Allah'a yemin olsun, bu öyle bir söz söyledi ki bizim kölelerimiz böyle bir şeye göz dikmiş bulunuyorlar. Bu ümmeti bu şekilde küçük düşüren bizden öncekilerin Allah belâsını versin.» dediler.

Daha sonra Rüstem konuşmaya başlayarak kavmini övmeye ve onların büyüklüklerinden sözetmeye başlayıp şöyle dedi: «Bizler hâlâ ülkelerde iktidar sahibiyiz. Düşmanlarımızı yeneriz. Ümmetler arasında şerefimiz vardır. Hiçbir kimse bizim hâkimiyetimize ve şerefimize benzer bir niteliğe sahip değildir. Başkalarına karşı zafer kazandığımız halde onlar bize karşı ya bir gün, ya da iki gün veyâhut da bir ay -o da günahlarımız dolayısıyla- zafer kazanırlar. Allah bizden intikam alıp bizden razı olduktan sonra bu sefer düşmanımıza karşı galip gelmek sırasını bize verir. Bizim nazarımızda sizden daha basit, küçük bir ümmet yoktu. Sizler son derece kıt kanaat geçinen kötü bir yaşantıya sahip ve hiçbir değer vermediğimiz bir ümmet idiniz. Ülkenizde kıtlık başgösterdiği zaman bize gelirdiniz, biz de sizlere bir miktar hurma veya arpa verirdik, sonra da sizleri geri gönderirdik. Yaptıklarınızı ancak ülkenizdeki sıkıntı ve bunalımlar dolayısıyla yapmakta olduğunuzu öğrenmiş bulunuyorum. Şimdi ben emir çıkaracağım, sizin emîrinize elbise katır ve bin dirhem verilmesini söyleyeceğim. Sonra sizin herbirinize bir çuval hurma verilmesini emredeceğim, siz de buradan çekip gidersiniz. Sizleri öldürmeyi arzu etmiyorum.»

Bunun üzerine Muğire konuşmaya başladı. Allah'a hamd ettikten sonra şunları söyledi: «Hiç şüphe yok ki Allah her şeyi yaratan ve her şeyi rızıklandırandır. Kim bir şeyi yaparsa gerçekte o şeyi yapan O'dur. Kendin ve ülken hakkında söz ettiklerine gelince, bizler bunları biliyoruz. Bunları size veren Allah'tır. Size ihsan eden O'dur. Bunlar sizden önce O'nundur. Bizim durumumuzun kötülüğü ve geçimimizin darlığı ve sözünü ettiğin ayrılıklara gelince, bunu da biliyoruz ve inkâr etmiyoruz. Dünyada Allah bizleri onunla, müptelâ kılmıştır. Sen de biliyorsun ki dünyanın işi gelir, geçer. Sıkıntıda bulunanlar rahatlayıncaya kadar rahat etmeyi umar, dururlar. Aynı şekilde rahatlık içinde bulunanlar da sıkıntılarla başbaşa kalıncaya kadar sıkıntıdan korkarlar. Sizler Allah'ın size verdiklerine karşılık olarak şükretseydiniz sizin bu şükrünüz hiçbir zaman size verilen nimetlerin değerine eş olamazdı. Sizin az şükrünüz sizleri durumunuzun değişmesi noktasına getirdi. Bizler daha önce başımıza gelen sıkıntılar döneminde kâfir kimseler idik. Şu anda içinde bulunduğumuz bu durum dolayısıyla da Allah'ın bizim sıkıntımızı genişletecek rahmetini üstümüze getiriyor. Çünkü yüce Allah, bizim aramızdan bir

rasûl göndermiş bulunuyor.» Daha sonra önceden söz edilen şekilde İslâm'a girmek, cizye ödemek, ya da savaş etmek hususlarını zikr etti ve ona şunları söyledi: «Bizim çocuklarımız sizin ülkelerinizin yiyeceklerinin tadını beğendiler, artık biz bunlarsız duramayız.»

Bunun üzerine Rüstem, Muğîre'ye: «O zaman bu uğurda ölürsünüz» dedi. Bunun üzerine Muğîre: «Bizden öldürülenler Cennete, sizden öldürülenler Cehenneme gider. Bizim hayatta kalanlarımız ise sizin hayatta kalanlarınıza karşı zafer kazanır.» diye cevap verdi.

Rüstem kızıp köpürdü. Daha sonra, «Yarın sabah güneş doğmadan hepinizi öldüreceğiz.» diye yemin etti. Muğîre ordan ayrıldıktan sonra Rüstem Farslarla toplandı ve onlara: «Bunlar nerde, sizler nerde!» diyerek şöyle devam etti: «Allah'a yemin ederim bunlar gerçek yiğit kimselerdir. İster doğru söylesinler, ister yalan söylesinler, Allah'a yemin ederim, onların akıllılıkları ve sırlarını korumaları o derece ileri bir noktaya varmıştır ki, aralarında hiç de farklı görüşleri olmuyor. İstediklerini bunlardan daha iyi bilen kimseler yoktur. Eğer söylediklerinde samimi iseler bunların önünde hiç bir kimse duramaz.» Bunun üzerine çevresinde bulunanlar yaygarayı bastılar, kızıp köpürdüler.

Rüstem, Muğîre'ye bir haberci gönderip ona şunları söyledi: «Köprüyü geçecek olursa, yarın onun bir gözünün çıkarılacağını bildir.» Elçi Muğîre'ye bunu söyleyince Muğîre: «Sen beni hayırla ve ecirle müjdeledin. Eğer bundan sonra sizin gibi müşriklerle savaşmayacağımı bilseydim, öbür gözümün de gitmesini temenni ederdim.» Elçi geri dönüp Rüstem'e bunu bildirince çevresindekilere: «Ey Farslar! Bana itaat ediniz. Ben Allah Teâlâ'nın sizden intikam alacağı görüşündeyim ve sizler bunu geri çeviremeyeceksiniz.»

Daha sonra Sa'd geriye kalan üç görüş sahibini Rüstem'in yanına gönderdi. Bunlar Rüstem'e şunları söyledi: «Bizim komutanımız seni bizim için de, sizin için de daha hayırlı olan ve sağlıkla sonuçlanacak olan yola davet ediyor. Selâmetle sonuçlanacak iş senin daveti kabul etmen, böylece bizim kendi ülkemize dönmemiz, senin de kendi ülkene ve diyarına dönmendir. O zaman kendi işiniz, yönetiminiz sizin olur. Elinize geçirdiğiniz şeyler de sizin için bir fazlalık olur. Size birisi hücum edecek olursa o zaman biz size yardımcı oluruz. Allah'tan kork ve senin kavminin helâki senin vasıtanla olmasın. Senin herkesin beğenebileceği bir duruma gelmen, bu işe senin müdahale ederek bu konuda şeytanı uzaklaştırabilmene bağlıdır.»

Rüstem kendilerine şöyle söyledi: «Örnekler, söylenecek pek çok sözden daha açık bir ifade taşırlar. Sizler büyük bir sıkıntı ve darlık içinde idiniz. Hiç kimse sizlere insafla muamele etmez, siz de kendinizi koruya-

mazdınız. Bununla birlikte bizler size kötü komşuluk yapmaz, size yiyecekler verir, iyiliklerde bulunurduk. Fakat sizler yiyeceklerimizi yedikten, içeceklerimizi içtikten sonra kendi kavminize de gidip bunları anlattınız ve onlarla birlikte bize geldiniz. Sizin misliniz ile bizim mislimiz şuna benzer: Adamın birisinin üzüm bağı vardı. Orada bir tilki görünce, «Bir tilkiden ne olacak» dedi. Fakat o tilki gitti, diğer tilkileri de bağa çağırdı. Tilkiler toplanıp bir araya gelince bağın sahibi tilkilerin girdiği deliği kapattı ve onların hepsini öldürdü. Ben sizleri bu şekilde davranmaya iten şeyin hırs, sıkıntı ve darlık olduğunu biliyorum. Haydi dönünüz! Biz yine sizlere geçimlik veririz. Çünkü ben sizi öldürmek istemiyorum. Yine sizin misaliniz balı gören sineklere benzer. Bu isnek: «Beni balın yanına götürene iki dirhem vereceğim.» der. Fakat balın içerisine girdikten sonra oraya takılır kalır. Bu sefer «Beni burdan çıkarana dört dirhem vereceğim» demeğe başlar.» Rüstem bir örnek daha vererek şunları söyledi: «Adamın biri bir sepetin içerisine yiyecek bir şeyler koyar. Oraya fareler gelip sepeti deler ve sepetin içerisine girerler. Adam sepeti kapatmak isteyince ona: «Hayır böyle yapma, sepeti bir daha delerler. Bunun yerine onun çevresine bir çukur yap, fareler sepete girip, bu çukura düşüp çıktıktan sonra her bir fareyi öldürsün.» Artık ben sizin önünüzdeki bütün kapıları kapatmış bulunuyorum. Sakın ha, bu kazmış olduğum çukurlara düşmeyiniz. Çıkan herkesi kesinlikle öldüreceğim. Siz niye böyle büyük işlere girişiyorsunuz! Sizin ne sayınız, ne de silâhınız olmadığını görüyorum.»

Onun yanına gelmiş bulunanlar konuşmaya başladılar. Durumlarının kötülüklerinden ve yüce Allah'ın kendilerine rasulünü göndermesinden önceleri onun hakkında ihtiyat edip daha sonra İslâm'ın etrafında toplanmalarından ve rasullerinin kendilerine cihâdı emrettiğinden söz ederek şunları söylediler: «Bizim hakkımızda vermiş olduğun misallere gelince, bunlar uygun değildir. Bunun tam aksine sizin misaliniz şuna benzer: Adamın birisi bir yere fidan diker ve orası için birtakım ağaçları uygun görür. Gerekli sulamayı yapar ve orada binalar inşa ederek gerekli bahçıvanları tutar. Bu binalarda kalırlar ve bahçenin işlerini yaparlar. Ancak bu bahçıvanlar binalarda, buranın sahibinin hiç de sevmediği bir şekilde kalırlar. O da uzun bir süre onlara ilişmediği halde bahçıvanların hiç birisi utanmazlar. Sonunda onların yerine başkalarını çağırır ve onları o bahçeden çıkartıp atar. Bu eski bahçıvanlar bu bahçeden gidecek olurlarsa insanlar onları alıp perperişan eder, orada kalacak olurlarsa bu yeni bahçıvanların kölesi olurlar ve ebedî zilletten kurtulamazlar. Allah'a yemin ederiz eğer söylediklerimiz doğru olmasaydı ve biz sadece dünyalık için gelmiş olsaydık şu an içinde bulunduğunuz renkli ve lüks hayata karşı dayanamaz sizinle savaşırdık.»

Bunun üzerine Rüstem: «Peki siz mi nehri geçip yanımıza gelirsiniz, yoksa biz mi nehri geçip size gelelim?» diye sorunca onlar: «Hayır, siz bizim bulunduğumuz tarafa geliniz.» dediler. Akşam üzeri onun yanından döndüler. Sa'd askerlere yerlerini almalarını söyledi ve Farslara: «Siz kendi kendinize karşı tarafa geliniz.» deyince Farslar müslümanlardan karşı tarafa geçmelerini istedi. Ancak Sa'd: «Hayır bu kerimlik olmaz. Bizim size kabul ettirdiğimiz bir konuyu tekrar sizden geri kabul edecek değiliz» diye cevap verdi. Bunun üzerine Farslar geceleyin sabaha kadar bulundukları Atîk tarafından nehri toprak, kamış ve çullarla kapatarak yol haline getirdiler. Güneş yükseldikten sonra ancak bu işi bitirebilmişlerdi.

Rüstem geceleyin rüyasında gökten melek gibi bir şeyin inerek arkadaşlarının oklarını alıp mühürledikten sonra göğe çıkardığını gördü. Oldukça düşünceli ve kederli uyandı. Yakınlarını çağırıp onlara gördüğü rüyayı anlattıktan sonra: «Eğer öğüt alacak isek, şunu biliniz ki Allah bize öğüt vermektedir.» dedi.

Rüstem karşı tarafa geçmek için atına bindiğinde onun üzerinde iki tane zırh ve bir miğfer bulunuyordu. Silâhını aldı ve karşı tarafa geçti. Atına henüz binmiş ve ayaklarını üzengilere geçirmemiş olduğu bir sırada: «Yarın onları havanda döver gibi ezeceğiz» deyince, adamın birisi ona: «İnşaallah» dedi. Fakat Rüstem, «Allah istemese de» dedikten sonra şunları ekledi: «Aslan öldükten sonra tilki hayinlik etmeye başladı. Bense bu senenin maymunlar yılı olmasından korkuyorum.»

Rüstem bunları sadece müslümanları Farslıların gözünde güçsüz göstermek için söylemişti. Çünkü onun hakkında bilinenler müslümanlardan korktuğunu gösteriyordu ve bunu da güvendiği kimselere açıkça anlatmış idi.

Ermâs Günü

Farslılar Akîk'i geçtikten sonra Rüstem tahtına oturdu. Ordunun merkezine on sekiz fil yerleştirdi. Bunların üzerine sandıklar ve adamlar yerleşmişti. Sağ ve solda sekiz ve yedi olmak üzere on beş fil vardı. Câlînûs'u kendisi ile sağ kanadı arasına, Fîruzân'ı kendisi ile son kanadı arasına yerleştirdi. Yezdecird ise kendisi ile Rüstem arasında birbirlerini duyacak şekilde adamlar yerleştirmişti. Bunların birincisi kendi sarayının eyvanlarında sonuncusu ise Rüstem ile birlikte idi. Rüstem'in yaptığı her şeyi yanında bulunan adam diğerine «Şu şu oldu» diye söylüyor, ikincisi yanındakine, öbürü diğerine aktarıyordu. Böylece en kısa bir zaman da olay Yezdecird'e varıncaya kadar anlatılıyordu. Müslümanlar

saf düzenlerini aldı. Sa'd birtakım çıbanları yüzünden ve siyatikli olduğundan oturamıyordu. Göğsünün altına bir yastık koymuş, onun üzerine yüzüstü kapanmış, evin damı üzerinden insanları seyrediyordu. Saf hemen duvarın dibinden başlıyordu. Biran dahi saf yanından ayrılacak olsaydı her şeyiyle alınıp giderdi. Fakat bugünlerin korkunçluğu Sa'd'ın kahramanlığına asla halel getirmemekle birlikte, bazıları bunu ele almış ve hatta şairin birisi şunları söylemişti:

«Allah zafer verinceye kadar savaşırız,
Sa'd ise Kâdisiye kapısında koruma altında.
Bizler geri dönerken pek çok kadın, dul kalmıştı;
Sa'd'ın kadınları arasında ise dul kalan yok.»

Şairin söylediği bu beyitler Sa'd'ın kulağına gidince: Allah'ım eğer bu yalan söylüyor ve gerçekten bunları riyakârlık ve sesi işitilsin diye söylemişse benim yerime onun dilini sen kes» diye duâ etmişti. Bu şair o gün safta durmaktayken kimin attığı belli olmayan bir ok gelip onun diline isabet etti. Bu kişi ölüp Allah'a kavuşuncaya kadar bir daha tek bir söz dahi söyleyemedi. Aynı şekilde Cerîr b. Abdullah da benzeri şiirler söylediği gibi başkaları da benzeri sözler söylemişlerdi. Sa'd askerler arasına inip onlara özrünü beyan etti ve vücudundaki, baldırındaki ve kalçalarındaki yaraları onlara gösterince askerler onu mazur görüp durumunu bilmiş oldu. Sa'd ata binemez durumda olunca askerlerin başına yerine Hâlid İbn Urfuta'yı tayin etti. Fakat bu konuda onun aleyhine farklı şeyler söylenmeye başlayınca, o da kötülüğü kışkırtan bir grup insanı yakalatıp hapsetti ve onları bağladı. Ebû Mihcen es-Sakafî de bu yakalananlar arasında idi. Onun şarap dolayısıyla hapsedildiği de söylenmiştir. Daha sonra Hz. Sa'd kendi yerine Hâlid'i vekil tayin ettiğini ve Hâlid'in kendilerine emir ve komuta vereceğini söyledi. Bunun üzerine askerler bu emri dinleyip itaat ettiler. O gün askerlere bir hutbe okudu. Tarih 14. yılın Muharrem ayının pazartesi günü idi. Sa'd onları cihâda teşvik etti ve Allah Teâlâ'nın kendilerine pek çok ülkenin feth edileceğine dair vaadini, kendilerinden önceki müslümanların Farslardan elde ettikleri toprakları anlattı. Her bir komutan da aynı şeyleri yaptı. Sa'd aynı zamanda görüş sahibi ve kahraman kimseleri de göndererek onlara askerleri savaşa teşvik etmeyi emretti. Onlar da bu emirleri yerine getirdiler. Bu kimseler arasında Muğîre, Huzeyfe, Âsım, Tuleyha, Esed'li Kays, Gâlib, Amr b. Ma'diykerib gibi kimseler vardı. Şairlerden ise eş-Şemmâh el-Hutey'a, Evs b. Mağrâ', Ubeyde b. et-Tabîb ve başkaları vardı.

Müşriklerin safı Şefîr kıyısında, müslümanlarınki ise Kudeys duvarı ve Handek'le birlikte bulunuyordu. Müslümanlarla müşrikler ise Han-

dek ile Akîk arasında idiler. Farsların zincire bağlı otuzbin askeri vardı. Sa'd askerlerine Cihâd Sûresi'ni, yani Enfâl Sûresini okumayı emretmişti. Bu Sûre, okunmaya başlanınca müslümanların kalbi yumuşamaya başladı, gözlerinden yaşlar boşaldı ve kıraatı ile birlikte kalplerine büyük bir huzur ve sükûn indi. Kur'ân okuyucuları bu sûrenin okumasını bitirince Sa'd onlara şöyle söyledi: «Öğle namazını kılıncaya kadar yerinizden ayrılmayınız. Öğle namazını kıldıktan sonra ben bir tekbir getireceğim, siz de tekbir getirip hazırlanınız. İkinci tekbir getirince siz de tekbir getirip silâhlarınızı kuşanın. Daha sonra üçüncü tekbirimi getirince siz de tekbir getirin, süvarileriniz önden ilerlesinler. Dördüncüsünde hep birlikte düşmanımız ile yan yana gelinceye kadar yürüyünüz. Bu esnada «Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh» zikrini çokça söyleyiniz.» Sa'd üçüncü tekbiri getirince güç ve kuvvet sahipleri savaşı başlattılar. Farslardan da onların benzerleri karşılarına çıktı. Birbirlerini yaralamak ve birbirlerine darbe indirmek için fırsat kollamaya başladılar. Esedli şair Gâlib b. Abdullah şöyle söylüyordu:

«Gelen kahramanlar, anlaşılır konuşanlar
Şunu bildir ki ben,
Silahları kuşanan, en zor işleri başaran
Nice hızlı birisiyim.»

Hürmüz onun karşısına çıktı. Hürmüz'ün krallık ailesine yakınlığı vardı. Başında taç bulunuyordu. Gâlib onu esir alıp Sa'd'ın yanına getirdi ve geri döndü. Bu sefer Âsım meydana atılıp şu beyitleri okumaya başladı:

«Gümüşün üzerini kaplayan altın gibi
Sarı beyaz gerdanlı bilir ki
Ben bir şeyle ayıplanmıyorum;
Sana karşı beni kınanmaktır kışkırtan»

Âsım, önce bir Farslıyı kovaladı, onu Farslıların safına girinceye kadar takip etti, Farslar da onu korudular. Bunun üzerine Âsım katır üzerindeki bir başka adamı alıp askerlerinin arasına götürdü. Onun kralın ekmekçisi olduğu görüldü. Onunla birlikte kralın yemeği ile birtakım tatlıların bulunduğu da anlaşıldı. Sa'd'e getirildi. Sa'd de onu ellerine geçiren kimseler arasında dağıttı. Daha sonra bir Farslı çıkıp teke tek dövüşmek için er diledi. Karşısına Amr İbn Ma'diykerib çıktı ve onu yakaladığı gibi yere vurdu, daha sonra boğazını kesti, iki bileziği ile kemerini aldı.

Filler, müslümanlar üzerine saldırıp saflar arasına dalmaya başla-

yınca atlar ürkmeye başladı. Farslar Becile Kabilesinin askerleri üzerine on yedi fil ile gitmiş, Becile'nin atları ise onlardan ürkmüştü. Neredeyse Becilleliler atlarının ürkmesinden üzerindeki süvarilerle helak olup gidecekti. Sa'd, Esedoğullarına: «Becileyi ve onlarla birlikte bulunanları savununuz» diye haber gönderdi. Tuleyha b. Huveylid, Hammâl b. Mâlik emirleri altındaki askerlerle birlikte çıkıp fillere giriştiler. Sonunda üzerinde bulunanlar fillerin istikametini çevirmek zorunda kaldılar. Tuleyha'ya onlardan iri yarı birisi karşı çıktı, Tuleyha onu öldürdü. Eş'as b. Kays, Kindeliler arasında dikilip şöyle seslendi: «Ey Kindeliler! Allah Esedoğullarının mükâfatını versin. Onlar bulundukları yerden ne biçim gedik açıyorlar ve ne biçim ilerliyorlar. Her bir grup karşılarındakileriyle nasıl uğraşıyorlar! Sizlerse size yardımcı olacak kimseler bekliyorsunuz. Ben şahitlik ederim ki Araplara karşı güzel bir örnek vermiyorsunuz?» Bunun üzerine Kindeliler de ileriye atılıp karşılarında bulunanları püskürttüler. Farslar askerlerinin ve fillerinin Esed kabilesinden neler çektiklerini görünce onlara ellerindeki silahlarla hücum etmeye ve hamle yapmağa başladılar. Bunlarla birlikte Zülhâcib ile Câlînûs da vardı. Müslümanlar da Sa'd'ın dördüncü defa tekbir getirmesini bekliyorlardı. Fars atlıları beraberlerinde fillerle birlikte Esedliler üzerine toplandılar, ancak Esedliler önlerinden çekilmediler. Bu sırada Sa'd dördüncü tekbiri getirdi ve müslümanlar yerlerinden ayrılmaya başladılar. Harbin odak noktası Esedlilerin etrafında idi. Filler sağ ve sol kanatlara hamle yaptılar, atlar onların önünden kaçışıyorlardı.

Sa'd, Temîmli Âsım b. Amr'a haber göndererek şunları söyledi: «Ey Temîmoğulları! Sizin bu fillere karşı bir çareniz yok mudur?» Bu sefer Temîmlilerin «Allah'a yemin ederiz ki çaremiz vardır» demeleri üzerine Amr kendi kavminden iyi ok atan ve oldukça becerikli bazı kimseleri çağırdı. Okçulara: «Okçular! Şimdi siz fillerin üzerindekilere oklarınızla atış yapınız» dedikten sonra öbürlerine: «Ey becerikli kimseler! Fillerin arkasından geçiniz ve fillerin üzerindeki hevdeçleri tutan ipleri koparınız» dedi. Arkasından bu işleri yapabilmeleri için onları korumağa başladı. Savaş Esedoğullarının etrafında devam ediyordu. Sağ ve sol kanatlar da uzak olmayan bir tarafta ilerlemesine devam ediyordu. Âsım'ın arkadaşları fillerin üzerine giderek fillerin üzerinde bulunan sandıkların iplerini arkalarından yakalayıp onları koparmaya başladılar. Fillerin yüksekçe ulumaları duyulmaya başladı ve böylece bağları koparılmadık, üzerlerindekiler öldürülmedik filleri kalmadı. Böylelikle Esedoğulları biraz rahatça nefes alabildiler ve Farsları etraflarından asıl bulundukları yere püskürtebildiler. Gün batıncaya kadar çarptılar, daha sonra gecenin sükûneti çökünceye kadar çarpışmalar devam etti. Arkasından her

iki taraf yerlerine çekildi. Esedoğullarından bu öğleden sonraki çarpışmalarda beş yüz kişi öldü. Esedoğulları askerlerin yardımcı kuvvetleri, Âsım ve beraberindekiler ise askerlerin koruma güçleri durumunda idiler. İşte Kâdisiye Savaşı'nın birinci günü böyle geçti. Buna «Ermâs Günü» adı verilir.

Esed'li şair Amr İbn Şe's bu olayı dile getiren bazı beyitler söyledi.

Müsennâ b. Hârise'nin vefatından sonra Sa'd, onun dul hanımı Selmâ ile Şerâf denilen yerde evlenmişti. Ermâs Günü'nde askerler bu şekilde etrafı çevirip gidip geldikçe Sa'd yerinde duramıyordu. Bu bakımdan evinin tepesinde sabırsızlığından hareket etmeye başladı. Selmâ Farsların yaptıklarını görünce: «Ah bu gün Müsennâ olacaktı! Bugün atların önünde Müsennâ gibi yoktur» dedi. Fakat Selmâ bu sözleri arkadaşlarının başına gelen ve kendisinin durumundan rahatsız olan, sabırsızlanan birisinin önünde söylemişti. Sa'd bunun üzerinde yüzüne bir tokat vurarak: (Esedoğulları ile Âsım'ı kasdederek) «Savaşın etraflarında dönüp durduğu bu bölükte Müsennâ olsaydı ne yapabilirdi ki?» deyince Selmâ: «Hem kıskançlık, hem de korkaklık bir arada mı?» diye sordu. Sa'd: «Allah'ıma yemin ederim ki durumumu gördüğün halde beni mazur görmeyecek olursan hiç bir kimse benim mazur olduğumu kabul edemez.» dedi. Daha sonra herkes bu temayı diline doladı ve Sa'dın aleyhine şiir söylemeyen, görüş ileri sürmeyen hiç bir şair kalmadı. Halbuki Sa'd ne korkaktı, ne de kınanacak bir durumu vardı.

Ağvâs Günü

Sabah olunca Sa'd, şehitler ve yaralıları taşıyacak kimseleri görevlendirdi. Yaralıları tedavi etmek üzere kadınlara teslim ederken şehitleri «Müşerrik» denilen yerde defnettiler. Burası Uzeyb ile Ayn Şems arasında kalan bir vadidir. Şehit ve yaralılar taşındıktan sonra Şam'dan gelen atlılar görünmeye başladı. Dımaşk'ın Fethi Kâdisiye'den önce gerçekleşmişti. Hz. Ömer'in mektubu Ebû Ubeyde b. Cerrâh'a varıp Irak askerlerinin oraya gönderilmesine dair emrini alınca, Ebu Ubeyde onları Hâşim b. Utbe Ebî Vakkâs'ın komutası altında Irak'a gönderdi. Bunların öncü kuvvetlerinin başında ise Temim'li Ka'kâ' b. Amr vardı. Ka'kâ' acele ederek bu günün sabahında Sa'd'ın yanına vardı ki bu gün «Ağvâs Günü» idi. Ka'kâ' kendi askerlerine onar onar takımlara ayrılmalarını emretmişti. Hepsi bin kişi idi. Her on kişi gözün göremeyeceği bir noktaya varınca diğer on kişiyi bırakıyorlardı. On arkadaşlarıyla kendisi önde gitti. Kâdisiye'deki müslümanların yanına varıp onlara selam verdi, askerlerin gelmekte olduğu müjdesini verdi ve onları savaşa teşvik edip:

«Benim yaptığım gibi siz de yapınız» diyerek Farslardan teke tek çarpışmak üzere er diledi. Ka'kâ' hakkında Hz. Ebû Bekir'in: «Bunun gibi birisinin bulunduğu bir ordu kesinlikle yenilgiye uğramaz» şeklindeki sözlerinin doğruluğunu gördüler.

Ka'kâ'ın er dilemesi üzerine onun karşısına Zu'l-hâcib çıktı. Ka'kâ' onu tanıyınca: «Ebû Ubeyd'in, Selît'in ve Köprü Vak'asında şehit düşenlerin intikamını almanın zamanı geldi.» diye bağırdı ve birbirleriyle vuruşmaya başladılar. Sonunda Ka'kâ' onu öldürdü. Geceye kadar onların atlıları gelmeye devam etti. Atlılar geldikçe müslümanların şevki artıyordu. Sanki dün hiçbir musibet olmamış gibi oldular ve Zu'l-hâcib'in öldürülmesine sevindiler. Bununla Farslar da büyük bir darbe yemiş oldu. Ka'kâ' ikinci defa er dileyince karşısına Fîruzân ile Benzuvan çıktı. Bunun üzerine Teymullatoğullarından birisi olan Hâris b. Zabyan b. Hâris meydana atılarak Ka'kâ'ın yanına geldi. Bu dört kişi karşılıklı çarpıştı. Ka'kâ' Fîruzân'ı, Hâris de Benzuvân'ı öldürdü. Daha sonra Ka'kâ' şöyle seslendi: «Ey müslümanlar! Kılıçlarınızla bunlara giriniz. Şunu biliniz ki insanlar kılıçlarla biçilir.» Akşam oluncaya kadar çarpışmalar devam etti. Farslar bugün hoşlarına gidebilecek hiç bir şey göremediler. Müslümanlar onlardan pek çok kişiyi öldürdüler. Üstelik Farslar bugün fillerin üzerinde çarpışamadılar; çünkü fillerin üzerindeki sandıklar bir gün öncesinden kırılmıştı, yeniden yapmaya başlamışlarsa da sonraki güne kadar bunları bitirememişlerdi. Ka'kâ' arkadaşlarından her kıtanın gelişinde tekbir alıyor, onunla birlikte bütün müslümanlar tekbir getiriyor, kendisi ve diğer müslümanlar da hamle yapıyorlardı. Nesepçe Ka'kâ'nın amcası oğulları olan kişiler, onar kişilik gruplar halinde üzerlerine peçe ve değişik elbiseler giydirilmiş develer üzerinde hamleler yapmaya başladılar. Atlarıyla bu develeri çevreleyip korumaya başladılar. Ka'kâ', onlara Farsların atları üzerine hamle yapmalarını emretti. Böylelikle fillerin benzerini yapmış oldular. «Ağvâs Günü» diye bilinen bu günde, Farsların «Ermâs Günü» yaptıklarının benzerini müslümanların bu develeri yapmış oldular. Sonunda Fars atları kaçmağa, müslümanların atları da onları takip etmeğe başladılar. Herkes onların bu durumunu taklit etmeye koyuldu. Farslar bu develerden müslümanların fillerden çektiklerinin daha fazlasını çekmiş oldular. Temîmlilerden bir yiğit Rüstem üzerine onu öldürmek üzere bir hamle yaptıysa da ona varamadan şehit edildi. Farslardan bir kişi çıkıp er diledi. Ona karşı Ukayl'lı A'raf b. A'lem çıktı. A'raf onu öldürünce karşısına bir başkası çıktı. Onu da öldürdü. Etrafını bir kaç süvari kuşattı, onu yere yıktılar ve elindeki silahı aldılar. A'raf yüzlerine toprak atarak arkadaşlarının yanına dönmeyi başardı.

Ka'kâ' o gün otuz hamle yaptı. Her kıtanın gelişiyle birlikte bir ham-

le yapıyor, her hamlenin sonunda hem ganimet alıyor, hem de pek çok kimseyi öldürüyordu. Onlar arasından son öldürülen kişi Hemedanlı Buzurgumihr oldu. A'var b. Kutbe, Sicistân şehriyârı ile teke tek çarpıştı ve ikisi birbirini öldürdü. Süvariler günün ortasına kadar çarpışmalarını sürdürdüler. Günün ortası olunca diğerleri birbirlerinin üzerine giderek gece yarısına kadar çarpıştılar. Armâs Gecesi «sakinlik gecesi» olarak bilinirken Ağvâs Gecesi «siyah gece» olarak biliniyordu. Müslümanlar «Ağvâs Günün'de zafer belirtilerini görüp durdular. Bu günde Farsların ileri gelenlerinin hepsini öldürdüler. Müslümanların merkezindeki süvariler sağlam bir şekilde ilerlemelerine devam ettiler. Şayet atlılar geri dönmeyecek olsaydı, Rüstem esir alınabilirdi. Armâs Gecesi'nde olduğu gibi insanlar kendi karargâhlarında konakladılar. Müslümanlara da asker gelmeye devam ediyordu. Sa'd bunu işitince etrafında bulunanlardan birisine şöyle dedi: «Ek kuvvetler gelmeye devam ederse beni uyandırma, çünkü güçlüdürler. Geliş duracak ve yeni kimseler katılmayacak olursa yine beni uyandırma, o zaman birbirlerine denk olurlar. Şayet onlara asker gelmekte olduğunu işitirsen o zaman beni uyandır, çünkü onların bu gelişi kötülük alâmeti olabilir.»

Savaş kızıştığında Ebû Mihcen sarayda hapsedilmiş durumdaydı, elleri ve kolları bağlanmış bulunuyordu. Sad'ın eşi Selmâ'ya: «Beni serbest bırakıp bana Sa'd'ın atı Belkâ'yı verebilir misin? Allah adına sana söz veriyorum, eğer canımı almayacak olursa geri döner ve ayaklarımın zincirini bizzat kendim takarım.» demiş, fakat Selmâ kabul etmeyince şu beyitleri okumuştu:

«Yeter artık atlar mızraklılarla giderken
Benim bağlı durmamın üzüntüsü.
Ayağa kalkarsam demirler çökertiyor beni,
Bağıranı sağır eden kapılarsa kapanıyor yüzüme.
Çok servetim ve çok kardeşim vardı,
Şimdi bırakıp gittiler, hiçbiri yok.
Allah'a caymamak üzere söz veriyorum:
İçki içilen yere gitmeyeceğim.»

Bu sözleri işitince Selmâ onu serbest bıraktı ve Sa'd'ın atı Belkâ'yı ona verdi. Ebû Mihcen bu ata bindi ve müslümanların sağ kanadı tarafına yaklaştı. Daha sonra tekbir getirip Farsların sol kanadı üzerine hamle yaptı. Arkasından müslümanların tekrar arkasına geçip bu sefer Farsların sağ kanadı üzerine hamle yaptı. İnsanları görülmedik bir şekilde katıp döküyordu. Herkes onun bu durumundan şaşkına düşmüştü. Kimse onu tanımıyordu. Kimisi: «Bu ya Hâşim'in adamlarındandır ya da Hâşim'in kendisidir» derken Sa'd ise: «Ebû Mihcen mahpus olmasaydı bu

Ebû Mihcen, bu da benim atım Belkâ'dır diye söyleyecektim.» diyordu. Bazı kimseler de «Bu Hızır aleyhisselamdır» diyor; bir başkası: «Eğer melekler fiilen harbe iştirak etmiyor olsaydı bu bir melektir diyecektik» diye düşünüyordu. Gece yarısı olup da müslümanlarla Farslar savaşı bırakıp geri dönünce, Ebû Mihcen gelerek saraya girdi ve tekrar ayaklarını demirlere bağlayarak şu beyitleri okudu:

«Övünmek gibi olmasın, Sakîf de bilir ki
Bizler onların en iyi kılıç kullananlarıyız.
En fazla ve en büyük zırhlar bizdedir,
Savaşta en çok dirençli olanlarız biz.
Kadis gecesi beni tanımadılar,
Kimseyi duyurmadan çıktığımı.
Hapsedilsem, işte musibet odur;
Bırakılırsam ölümü tatırırım onlara.»

Selmâ kendisine: «Sa'd seni ne sebeple hapsetti?» diye sorunca Ebû Mihcen: «Allah'a yemin ederim, yediğim ya da içtiğim bir haram dolayısıyla hapsetmiş değildir. Ben Câhiliyye döneminde içkicinin biriydim. Ben şair birisiyim. Şiir bazan dilmden dökülür. Bu bakımdan şu beytleri söylemiştim:

Ölürsem beni bir üzüm asmasının dibine gömüver,
Öldükten sonra kökleri ıslatsın kemiklerimi.
Beni ağaçsız bir yere gömme sakın,
Çünkü ölecek olursam o şarabı tatmamaktan korkarım.

İşte bu sözler dolayısıyla beni hapsetti.»

Sabah olunca Selmâ Sa'd'ın yanına giderek onunla barıştı, çünkü daha önce kendisine kızmıştı. Arkasından da ona Ebû Mihcen'in durumunu haber verdi. Bunun üzerine Sa'd onu serbest bırakıp şunları söyledi: «Haydi git, yapmadığın sürece söylediğin sözlerden dolayı artık seni sorumlu tutmayacağım.» Bunun üzerine Ebû Mihcen: «Mesele yok, Allah'a yemin ederim ki bu dilimle artık kötü hiçbir şeyin vasfını yapmayacağım» diye cevap verdi.

İmâs Günü

Üçüncü günün sabahında her iki taraf kendi yerlerinde bulunuyorlardı. Her iki saf arasında müslümanlardan ölü ve yaralı iki bin, müşriklerden ise on bin kişi vardı. Müslümanlar ölüleri kabirlere, yaralıları da kadınların yanına taşıyorlardı. Kadınlarla çocuklar ise kabir kazıyorlar-

dı. Şehitlerin gömülmesi işini Hâcib b. Zeyd yönetiyordu. Müşriklerin ölüleri iki saf arasında bırakılmıştı, görülmek üzere taşınmıyorlardı. Bu, müslümanların manevi güçlerini artıran hususlar arasında yer alıyordu. Aynı gece Ka'kâ' arkadaşlarından ayrıldığı yere onları, bölük bölük geri göndererek onlara şöyle talimat vermişti: «Güneş doğunca yüzer yüzer gçliniz. O zamana kadar Hâşim gelecek olursa mesele kalmaz, aksi taktirde askerlere karşı aynı şeyi tekrarlar, böylece askerlerin umut ve gayretlerini artırmış olursunuz.» Ka'kâ'nın bu yaptıklarından kimsenin haberi olmamıştı.

Sabah olduğunda herkes yerinde bulunuyordu. Güneş ufukta görünmeye başlayınca Ka'kâ'ın arkadaşları da gelmeye başladı. Ka'kâ' onları görünce tekbir getirdi, buna karşılık diğer müslümanlar da tekbir getirmeye başladılar. Müslümanlar hep birlikte ilerlediler ve bölüklere ayrıldılar. Karşılıklı olarak vuruşmaya ve birbirlerine darbeler indirmeye başlarken diğer taraftan da yardımcı kuvvetler gelmeye devam ediyordu. Ka'kâ'ın son grup arkadaşlarının gelmesiyle birlikte Hâşim de onların yanına varmış oldu ve Hâşime'de Ka'kâ'ın yaptığı haber verildi. Bunun üzerine Hâşim de arkadaşlarını yetmişer yetmişer hazırladı. Bunlar arasında. «Kays b. Mekşûh» diye bilinen Murad'lı Kays b. Hübeyre b. Abd Yeğûs da vardı. Kays Yermûk'e kadar belli başlı büyük olaylara katılmış kimselerden değildi.

Hâşim ile birlikte o da seçilmişti ve onunla birlikte karşı tarafın merkezine karışıncaya kadar ilerlemesine devam edince kendisi de diğer müslümanlar da hep birlikte tekbir getirmişlerdi ve Kays: «Savaşmanın başlangıcı karşı tarafı kovalamak ve ondan sonra da karşılıklı olarak atışmaktır» demiş ve arkasından müşrikler üzerine bir hamle yaparak onlarla çarpışmaya başlamıştı. Sonunda onların saflarını Atik'e varıncaya kadar yarıp vurmuş, daha sonra da geri dönerek gelmişti.

Müşrikler fillerin sırtında bulunan sandıkları yapmaya koyulmuş, sonunda onları eski hallerine getirmişlerdi. Sabah olduğunda bu sandıklar yerlerine konulmuş bulunuyordu. Fillerin sırtındaki sandıkların bağlarını koparmayı engellemek amacıyla fillerle birlikte piyadeler de geldi. Piyadelerle birlikte ayrıca onları korumak üzere gelen atlılar da vardı. Fakat müslümanların atları önceki günde olduğu gibi fillerden artık ürkmüyordu. Çünkü fil yalnız olduğunda daha bir vahşileşiyor, çevresi sarıldığı zaman ise uysallaşıyordu.

«İmâs Günü» başından sonuna kadar oldukça çetin bir gündü. Araplar da Acemler de bu konuda birbirlerine eşitti. Olan en ufak bir şeyi bile bağırmak suretiyle Acemler Yezdecird'e bildiriyorlardı. Yezdecird ise yanında bulunan yardımcı kuvvetlerden onları gönderiyordu. Şayet

Allah Ka'kâ'a iki gün içerisinde yaptıklarını ilhâm etmemiş olsaydı, Acemlere gelen bu sürekli yardım müslümanları kırardı. Hâşim ile birlikte gelmiş bulunan Kays b. Mekşûh çok çetin bir şekilde savaştı ve arkadaşlarını da savaşa teşvik etti. Amr b. Ma'diykerib karşısındaki bir fili göstererek: «Ben şimdi bu filin ve çevresinde bulunanların üzerine hamle yapacağım. Bir devenin boğazlanacağı bir süreden fazla beni yalnız bırakmayınız. Sizler gecikecek olursanız (kendisini kasdederek) Ebû Sevr'i kaybetmiş olursunuz. Ondan sonra da Ebû Sevr gibisini arasanız da bulamazsınız» dedikten sonra hamlesini yaptı ve tozlar kendisini kapatıncaya kadar hamlesine devam etti. Diğer arkadaşları da hamle yapınca müşrikler onu yere yıktıktan sonra etrafını açtılar. Bununla birlikte Amr'ın kılıcı halen elinde idi ve onlarla çarpışmasına devam ediyordu. Atı yaralanmıştı. O da bir Acemin atının ayağını yakalamış, at ileriye koşamayınca atın üstündeki Acem, atının sırtından inip arkadaşlarının yanına gitmiş, Amr da o atın sırtına binmişti. Bir Fars çıkıp er diledi. Ona müslümanlardan adı Şebr b. Alkame denilen birisi karşı çıktı. Şebr kısa boylu birisi idi. Farslı atından inerek onun yanına gitti. Onu kaldırıp yere yıktıktan sonra göğsünün üzerine oturdu. Onu kesmek için kılıcını çekti. Fakat atının yuları kuşağına bağlı bulunuyordu. Kılıcını çekince at ürkmüş, yuları ile onu yerinden çekmiş müslümanın üzerinden devirmişti. Arkasından müslüman ona yetişti ve öldürdü. Üzerindeki değerli eşyaları aldı ve bunları 12 bin (dirheme) sattı.

Sa'd fillerin bölükler arasında dağıtılmış olduğunu ve önce yaptığı tahribatı yapmağa başladığını görünce Amr'ın iki oğlu Ka'kâ' ile Âsım'a: «Sizler beni "Ebyad" denilen beyaz filden kurtarınız.» diye haber gönderdi. Bütün bu filler Sa'd tarafından iyice tanınıyordu. Ebyad denilen fil Âsım ile Ka'kâ'ın karşısında bulunuyordu. Sa'd, Hammâl ile er-Ribbîl'e: «Siz de beni Ecreb'den kurtarınız» diye talimat gönderdi. Ecreb de Hammâl ile Ribbîl'in karşısında bulunuyordu. Ka'kâ' ile Âsım iki mızrak alarak süvari ve piyadeler arasında ilerlediler. Hammâl ile Ribbîl de onlar gibi yaptı. Ka'kâ' ile Âsım bir hamle yaparak iki mızraklarını "Ebyad" denilen filin gözüne yerleştirdiler. Fil başını kaldırıp sırtındaki seyisini yere attı ve hortumunu aşağıya doğru sarkıttı. Ka'kâ' ona bir darbe indirdi. Fil yana doğru yıkılınca onun üzerinde bulunanları öldürdüler. Esedli Hammâl ile Ribbîl de diğer filin üzerine hamle yaptılar. Hammâl filin gözüne mızrağını sapladı. Fil arka ayakları üzerine oturdu, sonra kendisini düzeltti. Arkasından Ribbîl de ona bir darbe indirdi ve hortumundan onu yaraladı. Filin seyisi bunu görünce filin burun ve alın kısmını elindeki bir çeşit balta ile kesti. Ribbîl yaralandı. Fil ise o yaralı haliyle her iki saf arasında şaşkın şaşkın dolanıp durdu. Müslümanların safına geldiğinde onu dürtüyor, müşriklerin safına gidince de aynı

şekilde geri itiyorlardı. Sonunda fil geri dönüp gitti. Ecrab diye bilinen bu filin gözlerini Hammâl kör etmişti. Daha sonra bu fil kendisini Atîk'e attı. Diğer filler de onu takip ederek Acemlerin saflarını yara yara geçerek onun arkasından gittiler. Sonunda sırtındaki sandıklarla birlikte Medâin'e kadar vardılar, sandukalarda bulunanlar ise helâk olup gitti. Filler gittikten ve müslümanlar da onlardan kurtulduktan sonra, güneş batıya doğru kaydığı sırada müslümanlar bir daha yürümeye başladılar ve akşama kadar birbirleriyle çarpışmağa devam ettiler. Durum her iki taraf arasında, dengesini koruyordu. Akşam olunca çarpışmalar daha da şiddetlendi. Her iki taraf dayandıkça dayandı ve aralarında denge yine bozulmadı.

Herîr Gecesi Ve Rüstem'in Öldürülmesi

Denildiğine göre, bu geceye onların konuşmayıp fısıldaşmaları dolayısıyla «Herîr» adı verilmiştir.

Sa'd «Herîr Gecesi» Tuleyha ile Amr'ı karargâhın alt tarafında bulunan bir suyun yanına göndermiş ve onların orada kalmalarını emretmişti. Çünkü Sa'd, Farsların buradan gelebileceklerinden endişeleniyordu. Tuleyha ile Amr buraya vardığında Tuleyha: «Şu suyu aşıp Acemlere arkalarından baskın yapsak nasıl olur?» deyince Amr: «Hayır! Daha da aşağıdan gidelim» dedi. Her ikisi ayrıldılar. Tuleyha askerlerin arkasından geçip üç defa tekbîr getirdi, sonra oradan ayrıldı. Bu durum Farsları korkutmuş, müslümanları ise hayrete düşürmüştü. Acemler onu takip ettilerse de ona yetişemediler.

Amr'a gelince, o da sulak bölgenin alt tarafından baskın yapıp geri döndü.

Esed'li Mesûd b. Mâlik, Hilâl'li Amr b. Zu'l-Burdeyn, İbn Zu's-Sehmeyn, Esed'li Kays b. Hübeyre ve benzerleri de karşılarında bulunanları kovaladılar. Fakat bunlar hamle yapmıyor, yalnızca ilerlemekle yetiniyorlardı. Bu bakımdan onlar saflarını ileriye doğru geçirdiler, arkalarından başkaları da Sa'd'den izinsiz olarak ilerlediler. İlerleyip Farsların üzerine ilk giden Ka'kâ' idi. Bunu görünce Sa'd: «Allah'ım onun bu hareketini bağışla ve ona zafer nasib et. Her ne kadar benden izin almadıysa da, ben ona şimdi izin veriyorum» dedi. Daha sonra şunları ekledi: «Ben bu durumda böyle bir şeyin olmaması gerektiği görüşündeyim. Üç defa tekbir getirince sizler de hamle yapınız.» Arkasından henüz birinci tekbiri getirmişti ki, Esedliler ileri gidip baskın yapanlara yetişti. Sa'd, bu sefer yine: «Allah'ım onların bu davranışlarını bağışla ve onları muzaffer kıl» diye duâ etti. Arkalarından Nehâlılar ilerledi, Sa'd bunlar için

de: «Allah'ım onların bu davranışlarını bağışla ve onlara zafer ihsan et» diye duâ etti. Daha sonra Becîle de hamle yaptı. Bunlar için de: «Allah'ım, onların bu davranışlarını bağışla ve onlara zafer nasib et» diye duâsını tekrarladı. Daha sonra Kindeliler hamlelerini yaptılar. Sa'd bu sefer de: «Allah'ım, onların bu davranışlarını bağışla ve onlara zafer nasib et» diyerek aynı duada bulundu. Sonunda komutanlar da ileriye yürümeye başladı. Savaş, Ka'kâ' etrafında cereyan ediyordu. Hanzala b. Rebî ile onar kişilik kuvvetlerin komutanları, Tuleyha, Gâlib, Hammâl ile diğer yardımcı güçler ilerledi. Sa'd, üçüncü tekbîri getirince, her iki ordu da birbirine girdi ve birbirlerine karıştılar. Yatsı namazlarını kıldıktan sonra da geceleyin çarpışmalarına devam ettiler. Bu gece sabaha kadar kılıçlardan çıkan sesler, demircilerin demir döverken çıkardıkları sesleri andırıyordu. Allah, müslümanlara yağmur indirir gibi sabır indirdi. Sa'd, hiç böyle bir gece geçirmiş değildi. Araplar da Acemler de böylesini asla görmemişlerdi. Bir ara Sa'd'in de Rüstem'in de ne sesi işitildi ne de onlardan bir haber alındı. Sa'd, Allah'a duâ etmeye koyulmuştu. Sabah yaklaşınca, herkes bulunduğu yere çekildi. Müslümanlar bundan kendilerinin üstün oldukları sonucunu çıkardılar. Gecenin ikinci yarısında ilk duyulan ses, Kakâ' b. Amr'ın söylediği bazı beyitler olmuştu.

Kindeliler Türk et-Taberî'yi öldürdüler. Türk, onların ileri gelenlerindendi.

Savaş geceleri arasından «Kâdisiyye Gecesi» olarak da geçen bu «Herîr Gecesi"nin sabahında herkes uykusuzdu, çünkü bütün gece boyunca kimse gözünü kırpmamıştı. Kâ'kâ' askerler arasında dolaşıp: «Bir saat sonra kimler karşılarındakilere hücum ederse zafer onların olacaktır. Bir saat bekleyip arkasından hamlenizi yapın ve sabırlı olun, çünkü zafer sabır ile birliktedir.» diyordu. Ka'kâ'ın etrafında bir grup komutan toplandı. Rüstem'i ele geçirmek, ya da öldürmek amacıyla harekete geçtiler, sabahla birlikte onun çevresinde bulunanlara karışmış oldular. Kabileler bu durumu görünce, başkanları kalkarak: «Bunlar, Allah'ın emirlerini yerine getirmek konusunda sizlerden daha gayretli olmasın, berikiler de (Farsları kaskederek) ölüme gitmekte sizlerden daha cesur olmasın.» diye konuşmaya başladılar. Bunun üzerine bunlar da yanlarında bulunanlarla birlikte hamlelerini yaptılar, karşılarında bulunanlarla öğle vaktine kadar çarpışmalarına devam ettiler. İlk gerileyenler Hürmüzân ile Fîruzân oldu. Bunlar gerilediler ve son vardıkları noktada sebat ettiler. Farsların merkezinde gedik açıldı, toza, dumana boğuldular. Arkasından son derece hızlı bir rüzgâr esti ve Rüstem'in tah-

tı üzerinde bulunan gölgeliği kaldırıp Atîk'e attı. Esen rüzgâr batıdan gelen «Debûr rüzgârı» diye bilinen bir rüzgârdı. Tozlar da Acemler tarafına gidiyordu. Sonunda Ka'kâ' ve beraberindekiler Rüstem'in tahtının yanına vardılar. Tahtını ellerine geçirdiklerinde Rüstem, rüzgâr gölgeliğini uçurduktan sonra tahtından kalkarak bir takım ağırlıklar getirmiş bulunan katırların yanına çekilmiş, katırların ve yüklerinin gölgesinde gölgeliyordu. Hilâl b. Gullefe, Rüstem'in altında gölgelenmekte olduğu yüke indirdiği bir darbe ile yükün iplerini kopardı, denklerden bir tanesi Rüstem'in üzerine düştü. Hilâl ne Rüstem'i görmüş, ne de farketmişti. Düşen denk omurunu kırdı. Hilâl ona bir darbe daha indirince, etrafa bir misk kokusu yayıldı. Rüstem Atîk'e doğru giderek kendisini suyun içine attı. Arkasından Hilâl de oraya atıldı ve iki ayağından yakalayarak oradan çıkardı. Öldürünceye kadar da alnına kılıcıyla vurmaya başladı. Daha sonra katırların ayakları arasına atarak tahtına çıktı ve: «Kâ'be'nin Rabbi'ne yemin olsun, Rüstem'i öldürdüm. Yanıma gelin, yanıma» diye bağırdı. Müslüman askerler etrafını sardı ve tekbîr getirmeye başladılar. Sa'd de kendisine Rüstem'in üzerindeki bütün eşyaları verdi. Rüstem, suya düştüğünden, Hilâl başlığını eline geçirememişti. Onu eline geçirmiş olsaydı yalnız başına yüz bin dirhem değerinde idi.

Denildiğine göre, Hilâl Rüstem'in üzerine giderken Rüstem kendisine bir ok atmış, ayağını atının eğerine şişlemişti. Fakat Hilâl üzerine yaptığı bir hamle ile onu vurup öldürmüş, daha sonra da kafasını koparârak asmış ve: «Rüstem'i öldürdüm» diye seslenmesiyle, müşriklerin merkezinde bozgun baş göstermişti.

Câlînûs, köprü olarak kullanılan dolguların başına dikilerek, Farslara karşıya geçmelerini söyledi. Birbirleriyle zincirlerle bağlı bulunanlar, paniğe kapıldıkları için Atîk'e yuvarlandılar. Müslümanlar yetişip bunları mızraklarıyla şişlediler ve onlardan bir kişi bile kurtulamadı. Bunların sayıları ise tam otuz bin kişi idi. Dırâr b. el-Hattâb, Farsların en büyük sancağı olan Direfş-i Kâbiyân'ı ele geçirdi, onun yerine kendisine otuz bin dirhem verildi. Onun gerçek değeri ise bir milyon iki yüz bin dirhem idi.

Bugünkü çarpışmalarda, daha önce öldürdüklerinin dışında olmak üzere, müslümanlar, on bin kişi öldürdüler. Müslümanlardan ise el-Herîr Gecesi'nden önce iki bin beş yüz, el-Herîr Gecesi ile Kâdisiyye Günü'nde ise, altı bin kişi şehit düşmüş, Müşerrik'teki hendekte gömülmüşlerdi. Herîr Gecesi'nden önce şehit düşenler ise, Müşerrik'te gömülmüşlerdi. Gazilerin öldürldükleri kimselerin üzerinden aldıkları kıymetli eşyalar ile diğer ganimet malları bir araya toplandı. Ne bundan önce bunlar gibisi toplanabilmişti, ne de bundan sonra toplanabildi.

Sa'd, Hilâl'e haber gönderip ona Rüstem'in ne olduğunu sorunca, Hilâl, Rüstem'i Sa'd'in yanına getirdi. Sa'd, ona: «Üzerindekilerden istediklerini al» deyince, Hilâl üzerinde bulunan ne varsa hepsini aldı. Ka'kâ' ve Şurahbîl'e Farsları izlemelerini emretti. Onlar da Kâdisiyye'deki Harrâra'ya varıncaya kadar arkalarına takıldılar. Temîmli Zühre b. Haviyye de üç yüz atlı ile birlikte onların peşine takıldı. Arkasından diğer müslüman askerler de ona yetişti. Zühre, bozguna uğramış olanlara yetiştiğinde Câlînûs'un onları derleyip toparlamakta olduğunu gördü, onu öldürerek üzerinde bulunan değerli eşyaları aldı. Harrâra'dan, Seylhîn'e ve oradan Necef'e kadar olan bölgede ellerine geçirdiklerini öldürdüler. Daha sonra bozguna uğrayanların peşlerini bırakarak esirleri alıp geri döndüler. Nehâlılardan yalnız başına bir gencin Fars esirlerinden seksen kişiyi önüne katıp getirdiği görülmüştü.

Sa'd, Câlînûs'un selebini çok gördüğü için, Hz. Ömere mektup yazıp bu konuda fikrini sordu. Hz. Ömer, Sa'd'e şu cevabı yazdı:

«Zühre gibi savaşın zorlukları ile karşı karşıya kalmış birisinden elindekini, üstelik de henüz önünde yapacağın savaşlar da varken, almağa kalkışarak kalbini bozma. Onun selebini ona ver; onu arkadaşlarına dağıtacağın hediyelerden beş yüz daha fazla vererek üstün tut.»

Müslümanlar, Farsları izlemeye koyulduğunda müslüman asker Farslı birisine işaret ediyor, bunun üzerine Farslı geliyor ve on uöldürüyordu. Hatta bazan elinden aldığı silâhıyla onu öldürüyor, bazan da ikisinden birine emrediyor, biri diğerini öldürüyordu.

Selmân b. Rabîa el-Bâhilî ile Abdurrahman b. Rabîa, Farslardan bir sancak etrafında toplanmış bir gruba rast geldi. Bunların: «Bizler öldürülmedikçe buradan ayrılmayız» demeleri üzerine, Selmân ile beraberinde bulunanlar, onları öldürdüler. Yenilgiye uğradıktan sonra, kaçmaktan utanan otuz küsür manga asker, yerlerinden ayrılmamıştı. Müslümanların da otuz küsûr mangasından birer komutan onların üzerine gitti. Farslı askerî birliklerin savaşları iki türlü olmuştu. Onlardan kimi kaçmış, kimi de öldürülünceye kadar yerinden ayrılmamıştı. Birlik komutanı olup da kaçanlar arasında Hürmüzân da vardı. Hürmüzân, Utârid'in karşısında yer alıyordu. Onlardan bir başkası ise, Peygamber (s.a.v.)in kâtibi olan Hanzala b. er-Rebî' karşısında yer alan Ehvez idi. Bir diğeri Âsım b. Amr karşısında yer alan Buheyş oğlu Zâd idi. Bir başkası Kâ'kâ' karşısında yer alan Karen idi. Öldürülünceye kadar yerinden ayrılmayanlar arasında ise Süleymân b. Rabîa karşısında yer alan Künârâ oğlu Şehriyâr, Abdurrahmân b. Rabîa karşısında bulunan İbn Hirbiz, Cüheyneli Busr b. Ebî Ruhm karşısında yer alan Ehvâzlı Ferruhân, İbn Hüzeyl

el-Kâhilî'nin karşısında yer alan Hemedânlı Huşdesûm gibi kimseler vardı.

Bozguna uğrayanların takibi bitip geri dönüldükten sonra müezzinin şehîd edilmiş olduğunu gördüler. Herkes: «Ezânı ben okuyacağım» dediğinden, neredeyse birbirleriyle kavga edeceklerdi. Sonunda Sa'd aralarında kura çekti, birisine çıktı. Adam çıkıp ezan okudu. Kâdisiyye Savaşı'na katılanlar arasında belirli bir takım başarılar göstermiş olanlara, Hz. Ömer tarafından maaşlar bağlandığı sırada- diğerlerinden beş yüzer dirhem daha fazla verildi. Bunların sayısı ise yirmi beş kişi kadar olup Zühre, Dabblı İsmet ve Kelec gibi kimseler bunlar arasında yer almakta idi. Kâdisiyye'den önceki savaşlara katılmış olanlara gelince, bunlara da yalnız Kâdisiyye'ye katılmış olanlardan üçer bin daha fazla verildi. Hz. Ömer'e: «Kâdisiyye'ye katılmış olanları da bunlara katsan» denilince: «Hayır, onlara kavuşmamış kimseleri onlara kavuşturacak değilim» diye cevap verdi. Ona: «Yurdu uzak olan kimseleri, kendi yurdunda düşmanla savaşmış olan kimselerden üstün tutsan?» denilince, bunu da kabul etmeyerek şunları söyledi: «Hepsi de düşmana karşı durmuşken bunu nasıl yapabilirim? Muhâcirler, Ensâr'a neden aynı şeyi yapmadı?»

Araplar, Farslarla aralarında cereyan eden Kâdisiyye Savaşı'nın Kâdisiyye'de değil de Uzeyb ile Ebyen Aden'i ya da Ubulle ile Eyle arasında olmasını beklemekteydiler. Her iki diyarda onun haberleri beklenmekte, sonucun ne olacağı merak edilmekte idi. Kâdisiyye Vakası olup bittikten sonra, cinler haberleri alıp insanlardan bazı kimselere anlattılar. Böylelikle cinlerin haberleri bu işin haberciliğini yapanlardan daha erken ulaşmış oldu.

Sa'd, Hz. Ömer'e zafer haberini, müslümanlardan ölen kimselerin sayısını ve Fezâre'li Sa'd b. Umeyle ile birlikte bildiği kimselerin isimlerini teker teker yazdı. Hz. Ömer de sabahtan öğle vaktine kadar dışarıdan gelenlere Kâdisiyye'de bulunanların haberlerini soruyor, öğleden sonra da evine ve ailesinin yanına geri dönüyordu. Ebû Ca'fer der ki: Hz. Ömer, zafer müjdesini getireni görünce nereden geldiğini sordu. Müjdeyi getiren nereden geldiğini söyleyince Hz. Ömr ona: «Ey Allah'ın kulu! Bana anlat» dedi. Bunun üzerine adam: «Allah, müşrikleri hezimete uğrattı» diye cevap verdi. Hz. Ömer, adamın bir önünde, bir arkasında gidiyordu. Haberci ise devesinin üzerinde idi. Bu durumda Medine'nin içerisine kadar girdiler. Adam Medinelilerin Hz. Ömere «Müminlerin emîri» diye selâm verdiklerini görünce «Hay Allah sana merhamet buyursun, bana müminlerin emiri olduğunu ne diye söylemedin?» dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer: «Zararı yok kardeşim» diye cevap verdi.

Müslümanlar Kâdisiyye'de müjdeyi götürmek üzere gönderdikleri

kişinin geri dönmesini beklediler. Hz. Ömer onlara: Bulundukları yerlerde kalmalarını, işlerini düzene koymalarını, Yermûk ve Dımaşk Fethi'ne katılmış olanların kendilerine yardımcı olmak üzere gelmelerini beklemelerini emretti.

Yardımcı kuvvetlerin ilki «Agvâs Günü», sonuncuları ise Zaferden iki gün sonra geldiler. Bunun üzerine Nezîr b. Amr ile birlikte haber gönderip bunlar için ne yapılması gerektiğini yazılı olarak Hz. Ömer'e sordular.

Kâdisiyye Vakası'nın H. 16. yılda olduğu da söylenmiştir. Ebû Ca'fer de: «Bazı Kûfe'liler bu vakanın H. 15. yılda olduğunu söylüyordu» der. Bu vak'anın hicretin on dördüncü yılında olduğu daha önceden belirtilmiş idi.

Kâdisiyye ile ilgili haberler burada son buluyor.

Utbe B. Gazvân'ın Basra Valiliği

Denildiğine göre Hz. Ömer bu yıl içerisinde Utbe b. Gazvân'ı Basra'ya göndermişti. Daha önce ise burada Sedûslu Kutbe b. Katâde vardı ve Musennâ'nın Hîre taraflarında yaptığı akınlara benzer şekilde o da bu bölgede talanlar tertipliyordu. Kutbe, Hz. Ömer'e mektup yazarak bulunduğu yeri bildirdi ve beraberinde az sayıda asker olması halinde, önünde yer alan Acemlere karşı zaferler kazanarak onları bölgeden sürebileceğini belirtti. Bunun üzerine Hz. Ömer kendisine olduğu yerde kalıp dikkatli olmasını emretti ve Sâ'd b. Bekroğullarından Şüreyh b. Âmir'i onun yanına gönderdi. Şüreyh, Basra'ya geldikten sonra, Kutbe'yi orada bırakarak, kendisi Ehvâz taraflarında bulunan Dâris'e varıncaya kadar yoluna devam etti. Acemlerin silâhlı askerleri burada bulunmaktaydı. Buradaki Acemler onu öldürdüler. Bunun üzerine Hz. Ömer Utbe b. Gazvân'ı oraya gönderdi ve onu gönderdiğinde şunları söyledi:

«Ey Utbe! Ben seni Hind topraklarından sayılan bir yere âmil olarak görevlendiriyorum. Burası düşmanın savaş alanlarından bir yerdir. Orada bulunanlara karşı Allah'ın sana yeteceğini ve sana yardımcı olacağını ümid ederim. el-Alâ b. el-Hadramî'ye yazarak sana Arfece b. Harseme'yi yardımcı olarak göndermesini emrettim. Arfece mücahid ve düşmana karşı başarılı tuzaklar kuran birisidir. Yanına geldiğinde onunla istişare et ve insanları Allah'ın dinine çağır. Senin bu çağrını kabul edenleri sen de kabul et. Çağrını kabul etmeyenlerden cizye vermesini iste, vermeyenin işini ise kılıçla hallet. Emrin altında bulunan kimseler hak-

kında Allah'tan kork. Kardeşlerinin sana karşı olan durumlarını bozacak şekilde nefsinin seni kibir tuzaklarına düşürmesinden sakınabildiğin ölçüde sakın. Sen, Rasûlullah (s.a.v.)ın sahâbisi oldun. Zilletten sonra onun sayesinde aziz edildin, zayıflıktan sonra güçlendirildin. Sonunda başkalarının başına dikilen bir komutan ve emirlerine boyun eğilen bir hüküm sâhibi oldun. Söylediğin dinlenir, emirlerince itaat edilir. Seni gerçek değerinden daha yukarıya çıkartmayacak ve senden aşağıdakilere karşı da azdırmayacak olursa, bu gerçekten çok büyük bir nimettir. Bununla birlikte günah işlemekten sakındığın gibi, nimetin seni kötülüklere götürmesinden de kendini koru. Hatta bu nimetin derece derece artarak seni aldatıp sonunda Cehennem'e sürüklemesi, benim açımdan senin için masiyetten de kötüdür. Seni de beni de böyle bir durumdan Allah korusun. İnsanlar Allah'a hızlıca bağlandılar, sonunda dünya da onlara verilince, bu sefer onu istemeye başladılar. Fakat sen Allah'ı iste, dünyayı isteme, zalimlerin yıkılıp ölmesi gibi bir âkibete uğramaktan kork. Haydi artık, beraberindekilerle birlikte yola koyul. Arap yurdunun en uzak, Acem yurdunun ise en yakın yerine vardığında da ikamet edin.»

Utbe ve beraberindekiler Mirbed denilen yere kadar ilerlediler. Sonra daha ileri gidip Cisr es-Sagîr dolaylarına varınca orada durup konakladılar. Furât yöneticisi onların buraya varıp konakladıkları haberini alınca, beraberinde dört bin askerle birlikte onların üzerine geldi. Zeval vaktinden sonra, Utbe beş yüz askeri ile birlikte savaşa tutuştu ve Furât'ın yöneticisi dışında onların hepsini öldürdüler. Furât Yöneticisi ise, esir alınmıştı. Daha sonra Utbe, askerlerine bir konuşma yaparak şunları söyledi: «Dünya kopup gitmiş, sırtını dönüp hızlıca kaçıyor. Geriye yalnızca bir kap dolduracak kadar bir şeyi kalmıştır. Haberiniz olsun, sizler buradan ebede kadar kalacağınız yere göçeceksiniz. O bakımdan elinizdekilerin en hayırlısıyla göçün. Bana anlatıldığına göre: Cehennem vadisinin kenarından bir kaya parçası bırakılırsa yetmiş yıl yuvarlanarak durur. Ve sizler bu vadiyi dolduracaksınız. Siz ise bundan hayrete düştünüz. Halbuki yine bana şu da anlatılmıştır. Cennetin kilitlerinden ikisi arasındaki mesafe kırk yıldır. Bir gün gelecek kesinlikle dolup taşacaktır. Yemin olsun bir zamanlar Peygamber (s.a.v.) ile birlikte bulunan yedi kişiden biri idim. Bizler uzun süre samur agacının yaprağından başka yiyecek bir şey bulamıyorduk. Sonunda ağızlarımızın içi yaralarla dolmuştu. Bir gün elime bir elbise geçirmiştim, bunu alıp Sa'd ile birlikte bölüşmüş idik. Şimdi ise o yedi kişiden her birmiz mutlaka bir bölgenin emiriyiz. Bizden sonra da insanları deneyeceklerdir.»

Utbe, Rabîulevvel ya da Rabiulâhir (25 Nisan - 22 Haziran 635) ayında H. 14. yılda Basra'ya varmıştı. Denildiğine göre Basra'nın bir şehir haline getirilmesi, Celûlâ ile Tekrît'ten sonra Hicretin on altıncı yılında

olmuştur. Sa'd kendisini oraya Ömer'in emri ile göndermişti. Utbe, Basra'ya varıp yerleştikten bir ay sonra Ubulle halkı onun üzerine yürüdüler. Ubulle'nin çevresinde beş yüz tane koruyucu sur vardı. Ubulle, Çin'den gelen gemilerin limanı idi. Utbe, onlarla savaşmış, onları bozguna uğratarak şehre çekilmek zorunda bırakmıştı, kendisi de bunun üzerine karargâhına geri dönmüştü. Allah, Farsların kalbine korkuyu yerleştirdi. Bunun üzerine şehirden çıkarak ağır olmayan eşyalarını yanlarına alıp denizi geçtiler ve şehri boşalttılar. Müslümanlar arkalarından şehre girdiler ve orada pek çok mal, silâh ele geçirdiler ve pek çok esir aldılar. Bunları kendi aralarında paylaştılar ve bu ganimetlerden beşte biri ayırdılar. Müslümanların sayısı üç yüz kişi idi. Ubulle'nin Fethi, Recep (21 Ağustos-19 Eylül) ya da Şaban (20 Eylül-18 Ekim 639) ayında olmuştu. Daha sonra da Rızık (Basra) şehrinin yerine gelerek, mescidin yerini belirledi ve bu mescidi kamıştan inşa etti.

Burada ilk doğan kişi Ebû Bekre'nin oğlu Abdurrahmân oldu. Abdurrahmân doğunca, babası bir dişi deve kesti. Bu deve de, insanların azlığı dolayısıyla yeterli gelmişti.

Destumîsân halkı onlara karşı asker toplayınca, Utbe onlara karşı yürüdü ve onları hezimete uğrattı. Destumîsân'ın Merzubân'ını esir aldı. Katâde onun kemerini aldı. Utbe de bu kemeri Enes b. Huceyne ile birlikte Hz. Ömer'e gönderdi. Hz. Ömer kendisine:

«Oradaki insanların durumu nasıl?» diye sorunca Enes: «Dünya, onların üzerine akıp duruyor. Onlar altını gümüşün üstüne koyup kaldırıyorlar» dedi. Daha sonra Hz. Ömer, halkı Basra'ya gitmek üzere teşvik edince insanlar da oraya taşınmaya başladı.

Utbe, Mucâşi' b. Mes'ûd'u bir topluluğun başına geçirerek onları Furât üzerine gönderdi, Muğîre b. Şu'be'yi de, Mucâşi' b. Mes'ûd'un gelişine kadar namaz kıldırmakla görevlendirdi. Mes'ûd'un gelmesi halinde onun emîr olacağını belirterek kendisi Hz. Ömerin yanına gitti.

Mucâşi', Furât halkına muzaffer oldu. Diğer taraftan Farsların ileri gelenlerinden biri sayılan Felikân da müslümanlara karşı asker toplayınca, Muğîre b. Şu'be onlara karşı çıktı. Onlarla «Mirgâb» denilen yerde karşılaştı ve aralarında çarpışma oldu. Müslüman hanımlar: «Onlara yetişip onlarla birlikte olsak» diye düşünerek, baş örtülerinden sancaklar yaparak erkeklerin yanına gittiler. Müşrikler sancakları gögönce müslümanlara yardım geldiğini zan ederek bozguna uğradılar, Müslümanlar da böylelikle zafer kazanmış oldu. Daha sonra Hz. Ömer'e mektup yazarak zafer haberini bildirdiler. Bunun üzerine Hz. Ömer, Utbe'ye: «Basra'ya kimi âmir olarak tayin ettin?» diye sordu. Utbe: «Mücâşi' b. Mesûd» diye cevap verince, Hz. Ömer: «Sen, göçebe bi-

risini, şehirli birisinin başına âmir mi yaparsın?» diye çıkışarak kendisine Muğîre'nin durumunu anlattı ve görevinin başına dönmesini emretti. Utbe görevine geri dönerken yolda vefat etti. Onun ölümü hakkında bundan başka şeyler de söylenmiştir. Bunlardan on yedinci yılı anlatırken söz edeceğiz.

Meysân'dan alınan esirler arasında Hasan el-Basrî'nin babası Yesâr, Abdullah b. Avn b. Artabân'ın dedesi Artabân da vardı.

Utbe'nin Basra emîrliği on beşinci yılda olmuştur, denildiği gibi, onaltıncı yılda olduğu da söylenmiştir. Fakat birincisi daha doğrudur. Onun Basra Emirliği altı aydır.

Daha sonra Hz. Ömer Basra emirliğine Muğîre b. Şu'be'yi getirdi. O iki yıl bu görevde kaldıktan sonra bilinen iftiraya uğradı. Bunun üzerine Ebû Mûsâ görevlendirildi. Utbe'den sonra Ebû Mûsâ, ondan sonra da Muğîre Basra valisi olmuştur da denilmiştir.

Yine bu yılda, yani Hicretin on dördüncü yılında, Hz. Ömer oğlu Ubeydullah ve arkadaşlarına bir de Ebû Mihcen'e içki içtikleri için sopa vurdu.

Yine aynı yıl Hz. Ömer, Ramazan (19 Ekim - 17 Kasım 635) ayında Medîne camilerinde geceleyin terâvih kılınmasını ve onlara Ubeyy b. Ka'b'ın arkasında namaz kılmalarını emretti. Hz. Ömer, ülkenin her tarafına aynı şeyi yazıp buyruk verdi.

Bu yıl Hac farîzasının edasında Hz. Ömer emîrlik yaptı.

Bu yıl bir görüşe göre Mekke valisi Attâb b. Esîd, Yemen valisi Ya'lâ b. Münebbih, Kûfe valisi Sa'd, Şâm bölgesinin valisi Ubeyde b. el-Cerrâh, Bahreyn valisi Osman b. Ebi'l-Âs, kimisine göre el-Alâ b. el-Hadramî, Umân valisi ise Huzeyfe b. Mihsan idi.

Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk'in babası Ebû Kuhâfe, oğlunun vefatından sonra bu yılda vefat etti. Sa'd b. Ubâde el-Ensârî de bu yıl vefat etti. Bir görüşe göre on bir yılında vefat etmiş, on beşinci yılda vefat ettiği de söylenmiştir. Selît b. Amr b. Âmir b. Lüey bu yıl öldürüldü. Muâviye'nin annesi Utbe b. Rabîa'nın kızı Hind de bu yıl vefat etmiştir. Hind, bilindiği gibi Mekke'nin fethedildiği gün müslüman olmuştu.

HİCRETİN ON BEŞİNCİ (14 Şubat 636 - 1 Şubat 637) YILI

Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın bu yıl içerisinde Kûfe'yi şehir haline getirdiği söylenmiştir. Bunlara göre, İbn Bukayle burayı onlara göstererek Sa'd'a: «Ben Allah rızası için sana bir yer göstereceğim. Burada tahta kurusu, sivrisinek gibi haşereler yok. Düzlük bir yerdir, içinde biraz da meyil vardır.» demiş. sonra da ona burayı göstermiştir.

Bu konuda başka görüşler de vardır. İleride bunlardan da söz edilecektir.

Mercu'r-Rûm Vakası

Mercu'r-Rûm vakası, bu sene olmuştur.

Ebû Ubeyde ile Hâlid b. Velîd, beraberlerinde bulunan askerlerle birlikte Fihl'den ayrılıp Hıms yoluna koyulmuşlar yolda da Zu'l-Kelâ'a uğramışlardı. Heraklieus, bu durumdan haberdar olmuş, patrik' Teodor'u göndermiş, o da Dımaşk'ın batısında bulunan «Mercu'r-Rûm» denilen yere kadar gelmiş ve orada karargâhını kurmuştu. Ebû Ubeyde de aynı şekilde Mercu'r-Rûm'a gelip orada karargâh kurdu. Ebû Ubeyde'nin Mercu'r-Rûm'a vardığı aynı gün Bizanslı Şenes de Teodor'un atlıları kadar atlı ile -hem Teodor'a yardımcı kuvvet ve hem de Hıms halkına destek kuvvet olmak üzere- geldi. Sabah olduğunda etraf Teodor ve atlılarıyla dolup taşmıştı. Hâlid, Teodor'un, Ebû Ubeyde Şenes'in karşısında idi. Teodor Dımaşk yolunu tutunca Hâlid de yanına bir birlik alarak arkasına koyuldu. Diğer taraftan Ebû Süfyan'ın oğlu Yezîd'in de Teodor'un gelişinden haberi olmuş ve onu karşılamıştı. Onlar çarpışmakta iken Hâlid onlara yetişmiş ve Bizans ordusuna arkadan baskın yapmıştı. Kaçabilen çok az kişi dışında ölümden kurtulan olmadı. Müslümanlar onlarla birlikte bulunan tüm malları ganimet olarak ellerine geçirdiler.

(1) Bizans mahallî komutanlarına verilen ad. Dinî bir mevki olan Patriklik değildir. (Çev).

Yezîd de bu malları hem kendi askerleri arasında, hem de Hâlid'in askerleri arasında paylaştırdı. Daha sonra Yezîd, Dimaşk'a geri dönerken, Hâlid Ebû Ubeyde'nin yanına geri döndü. Teodor da öldürülenler arasında idi.

Hâlid'in Teodor'un peşine takılmasından sonra, Ebû Ubeyde de Şenes ile Mercu'r-Rûm'da savaştı. Bizanslılar görülmemiş bir şekilde öldürüldüler. Şenes de öldürülenler arasındaydı. Müslümanlar onları Hıms'a kadar kovaladılar. Heraklieos, bu durumu haber alınca Hıms patriği (komutanı) ne oraya yürümesini emretti, kendisi Ruhâ (Urfa)'ya gitti. Ebû Ubeyde ise Hıms üzerine yürüdü.

Hıms, Baalbek ve Diğer Yerlerin Fethi

Ebû Ubeyde, Dımaşk'ta işlerini bitirdikten sonra Hıms'ın yoluna koyuldu ve bu arada Baalbek yolunu izleyerek orayı muhasara altına aldı. Baalbek halkı eman isteyince, o da onlara eman verdi ve onlarla barış yaptı. Oradan ayrılıp Hâlid ile birlikte Hıms üzerine gitti.

Müslümanların Hıms'a Mercu'r-Rûm'dan gittikleri de söylenmiştir. Bundan daha önce söz edildi.

Müslümanların Hıms yakınlarında karargâhlarını kurmaları üzerine Hıms halkıyla çarpışmalar başladı. Hımslılar özellikle soğuk günlerde müslümanlarla çarpışıyorlardı. Bu bakımdan müslümanlar aşırı soğuklarla karşılaşırken Bizanslılar da uzun bir kuşatma altında kalmış oldular. Fakat müslümanlar da, Bizanslılar da bu duruma karşı sabır gösterdiler. Heraklieos, Hımslılara haber göndermiş ve onlara yardımcı kuvvetler göndereceğine dair söz vermişti. Diğer taraftan bütün Cezîre halkına emrederek Hıms'a gitmek üzere hazırlanmalarını bildirmişti. Cezîre halkı da Müslümanları Hıms'ı kuşatmaktan alıkoymak amacıyla Şam taraflarına yürüdüler. Diğer taraftan Sa'd b. Ebî Vakkâs da Irak'tan Heyt üzerine askerî birlikler göndererek orayı kuşatmalarını sağladı. Onlardan bir kısmı da Karkîsiyâ'ya gitmiş olduğundan Cezîreliler dağılmış ve sonunda Hımslılara yardım etmekten vazgeçmişlerdi.

Hıms halkı kendi aralarında şöyle diyorlardı: «Şehrinizi bütün gücünüzle elinizde tutmaya çalışınız. Soğukları görünce, ayakları çıplak olduğundan hepsinin ayakları kopacaktır.» Fakat soğuklar başladığında Bizanslıların ayakları soğuktan takatsiz kaldığı halde, müslümanların bir parmaklarına bile birşey olmuyordu.

Kış mevsimi bittikten sonra yaşlı bir Rûm onları müslümanlarla ba-

rış yapmaya davet ettiyse de onun bu teklifini kabul etmediler. Bir başkası yine onları barış yapmaya çağırdı, onun da bu isteğini red ettiler. Müslümanlar onlara hücum tertipleyip bir tekbir getirdiler, bunun tesiriyle Hıms evlerinin bir çoğu yıkıldı, sarsılan duvarları çatladı. Müslümanlar ikinci bir tekbir getirince bundan daha büyük musibetlerle karşılaştılar. Bunun üzerine Hıms halkı müslümanların yanına gidip onlara barış yapmak teklifinde bulundular. Müslümanlar ise onların başına gelenlerden haberdar olmamıştı. Bu bakımdan onların barış tekliflerini kabul ederek Dımaşk halkı ile yapılan barışın aynı şartlarıyla onlarla da barış antlaşması yaptılar.

Ebû Ubeyde Kindeli es-Simt b. el-Esved başkanlığında Muâciyeoğulları'nı, Eş'âs b. Mînâs başkanlığında Sekûnları, Mikdâd başkanlığında Bellîlileri ve daha başka bir takım kabile kollarını Hıms'a yerleştirdi. Alınan ganimetlerin beşte birini Abdullah b. Mesûd ile birlikte Hz. Ömer'e gönderdi. Hz. Ömer de Ebû Ubeyde'ye: «Sen bulunduğun bu şehirde kal ve Şam bölgesinin kuvvet sahibi Araplarını sana yardımcı olmaya davet et. Ben sana asker göndermenin arkasını kesmeyeceğim.» diye yazdı.

Daha sonra Ebû Ubeyde Hıms'da Ubâde b. es-Sâmit'i vekil bırakarak Hama üzerine yürüdü. Hama halkı kendisini itaatle karşıladılar. Bunun üzerine Ebû Ubeyde şahıslardan cizye almak, arazilerinden de harac almak üzere onlarla barış yaptı. Oradan Şeyzer taraflarına gitti. Şeyzerliler onu yolda karşılayarak, Hamalılarla yaptığı şartların benzeri şartlarıyla kendisinden barış istediler. Daha sonra Ebû Ubeyde «Hıms Maarrası» diye bilinen yere gitti. Burası Numân Maarrası diye bilinen yerdir. Daha sonra Ensâr'dan Nu'mân b. Beşîr'e nisbet edildi. Maarralılar da kendisinden Hıms halkıyla yapılan şartlarla barış istedi ve ona karşı gelmediler.

Daha sonra Ebû Ubeyde, Lâzikiyye'ye geldi. Lâzikiyye halkı onunla çarpıştı. Lâzikiyye'nin ancak bir grup kişi tarafından açılabilen büyük bir kapısı vardı. Müslümanlar, buradan uzakta bir yerde karargâhlarını kurdular. Daha sonra Ebû Ubeyde emir vererek büyük çukurlar kazdırdı. Bu çukurların her birine atlılar atının üzerinde giriyor ve görünmüyorlardı. Daha sonra müslümanlar kuşatmayı bırakıp geri gittikleri intibaını verdiler. Gece olup etraf kararınca geri dönüp kazdıkları bu çukurlarda gizlendiler. Sabah olunca Lâzikiyye halkı, müslümanların kuşatmayı bırakıp geri çekildiklerini gördüler. Bunun üzerine davarlarını çıkartıp şehrin dışına yayıldılar. Hiç bir şeyden korkmamış ve şüphelenmemişlerdi. Ansızın müslümanların bağırarak kendileriyle birlikte şehre girmekte olduğunu gördüler. Böylelikle şehir zor kullanılarak ele ge-

çirilmiş oldu. Hıristiyanlardan bir kısmı, oradan kaçtılar. Fakat daha sonra arazilerine dönmek için eman istediler. Bunun üzerine kendileriyle, sayılarının artıp eksilmesine bağlı olmaksızın, maktu bir harac ödemek şartıyla anlaşıldı ve kiliseleri kendilerine bırakıldı.

Müslümanlar da orada büyük bir cami yaptılar. Bu camiyi Ubâde b. es-Sâmit bina etmiş, daha sonra genişletilmiştir.

Müslümanlar Lâzikiyye'yi fethettikten sonra Cebele'de bulunan Bizans halkı da oradan çekildi. Muâviye döneminde ise Bizanslılardan kalan kalenin dışında bir kale daha yaptırılmış ve burası askerle doldurulmuştu.

Müslümanlar, Ubâde b. es-Sâmit ile birlikte Antartûs'u fethettiler. Burasının oldukça sağlam bir kalesi vardı. Halkını sürgün ettiler. Muâviye Antartûs kentini yeniden inşâ ederek burayı teşkilatlı bir şehir haline getirmiş, savaşçılara iktâlar vermiştir. Muâviye Bânyâs'ta da aynı şeyleri yapmıştır. Bu arada Selemye de fethedildi. Denildiğine göre, buraya Selemiyye adı verilmesinin sebebi şudur: Buraya yakın Mü'tefike diye bilinen bir şehir vardı. Bu şehrin altı üstüne gelmiş ve şehir halkından yalnızca yüz kişi kurtulmuştu. Bunlar da kendilerine yüz ev inşâ etmişlerdi. Bu yüzden buraya «yüz kişi kurtuldu» anlamına gelen «Seleme mieh» adı verildi, daha sonra adında değişiklikler yapılarak Selemye oldu. Ancak böyle bir söz bu şehir halkının Arap olup Arapça konuşmaları halinde doğru kabul edilebilir. Dilleri Arapça olmayan kimseler hakkında böyle bir açıklama doğru olamaz. Daha sonra Hz. Abbâs'ın torunlarından olan Sâlih b. Ali b. Abdullah b. Abbâs burayı kendisine yurt edindi. Onun soyundan gelenler burada pek çok yer inşa etti, burayı âdeta bir şehir haline getirdiler. Onun soyundan gelenlerden pek çok kişi burada yerleşti. Bu bakımdan burası ve çevresindeki arazi onlarındır.

Kınnesrîn'in Fethi ve Heraklieos'un Kostantiniyye'ye Varması :

Daha sonra Ebû Ubeyde, Hâlid b. Velid'i Kınnesrîn'e gönderdi. Hâlid şehrin yakınlarına gelince Bizanslılar başlarında Mînâs olduğu halde onlara karşı koymak üzere geldiler. Mînâs, Heraklieos'tan sonra Bizans'lılar'ın en büyük şahsiyeti idi. Aralarında çarpışma oldu ve Mînâs beraberindekilerle birlikte öldürüldü. Bizanslılar bundan önce benzeri bir şekilde öldürülmüş değillerdi. Sanki hepsi de bir anda öldürülmüş gibi oldular. Arkasından Hâlid, Kınnesrîn üzerine yürüdü. Kınnesrîn halkı kalelerine çekildi ve kendilerini korumaya başladılar. Fakat müslümanlar onlara: «Siz-

ler bulutların üzerinde bile olsanız, Allah ya bizi sizlerin yanına çıkartır, yahut sizleri bizlerin yanına indirir.» diye haber gönderince, durumlarını gözden geçirmeye başladılar. Sonunda Hıms halkı ile yapılan şartlarıyla barış istedilerse de Hâlid şehri kesinlikle tahrib etmek istediğinden bu istekleri kabul edilmedi ve şehrin tahribini önleyemediler. Bu sırada Heraklieos, Kostantiniyye'ye varmış bulunuyordu. Sebebi şudur: Hâlid ile Iyâd, Şam'dan, Amr b. Mâlik ise Kûfe tarafından yola koyularak Karkisiyâ tarafından çıkıp Heraklieos üzerine yürüdüler. Abdulah b. el-Mutemm ise ordusu ile Musul taraflarından yola koyulmuş, ancak daha sonra da geri dönmüşlerdi. İşte bu sırada Heraklieos Kostantiniyye'ye girdi. Bu müslümanların bu şekilde cesaretle çeşitli kollardan ilk ilerleyişleri olup on beşinci yılda gerçekleşmişti. On altıncı yılda olduğu da söylenmiştir.

Hz. Ömer, Hâlid'in yaptıklarını haber alınca: «Hâlid, bu sefer kendi kendisini komutan yaptı. Allah'ın rahmeti Ebû Bekir'in üzerine olsun, o yiğitleri benden daha iyi tanırmış», demişti. Hz. Ömer daha önce hem Hâlid'i hem de Müsennâ b. Hârise'yi görevlerinden almış ve bununla ilgili olarak şunları söylemişti:

«Ben, kendilerini, onlar hakkında herhangi bir şüphem olduğu için görevden almadım. Fakat halk onları gözlerinde o derece büyüttü ki, bu zaferleri Allah'ı unutarak onlara bağlamalarından korktum».

Hz. Ömer Müsennâ'yı görevden almak hususundaki görüşünden, Ebû Ubeyd'den sonra işi ele almasından, Hâlid hakkındaki görüşünden de Kınnesrîn'den sonra vazgeçmiş idi.

Heraklieos'a gelince: O Ruhâ (Urfa) dan ayrılmıştı. Buranın köpeklerini ilk havlatan ve tavuklarını ilk ürküten müslüman kişi sahabeden olan Ziyâd b. Hanzala'dır.

Heraklieos, Ruhâ'dan ayrılıp Şimşât'da konakladı. Oradan da Kostantiniyye'ye doğru yola koyuldu. Ruhâ'dan ayrılmak istediğinde, tümsekçe bir yere çıkıp Şam taraflarına döndü ve şunları söyledi :

«Selâm sana Suriye! Bir daha görüşmemek üzere selâm! Bundan sonra sana hiç bir Bizanslı, uğursuz çocuk dünyaya gelmedikçe korkusuzca giremeyecektir. Keşke bu çocuk doğmasa!»

Heralieos'un bu davranışı ne kadar güzel, fakat Bizanslılar için de ne kadar büyük bir musibet!

Heraklieos, daha sonra yoluna devam ederek Kostantiniyye'ye vardı. İskenderun ile Tarsus arasında bulunan kalelerde bulunanları da yanına aldı. Bundan maksadı ise, Antakya ile diğer Rum şehirleri arasında kalan

bölgelerde müslümanların mamur bir yere rastlamamaları idi. Heraklieos kalelerdekileri de dağıtmış olduğundan müslümanlar kimse bulamıyorlardı. Bazan da kalelere yakın yerlerde Rumlar tuzaklar kuruyor ve geride kalanları gafil avlayabiliyorlardı. Daha sonra müslümanlar bunun için de gerekli ihtiyat tedbirleri aldılar.

Haleb, Antakya ve Diğer Büyük Şehirlerin Fethi

Ebû Ubeyde, Kınnesrîn'de işlerini bitirdikten sonra Haleb üzerine yürüdü. Fakat yolda Kınnesrîn halkının antlaşmalarını bozdukları ve şartlara uymadıkları haberini aldı. Bunun üzerine ortaya es-Simt el-Kindî'yi gönderdi. Simt Kinnesrîn'i muhasara edip fethetti ve orada pek çok koyun ve sığır ganimet aldı. Bunların bir kısmını kendi askerleri arasında paylaştırırken bir kısmını da ganimet malları arasında bıraktı. Bu sırada Ebû Ubeyde de Haleb yakınlarına vardı. Ebû Ubeyde, Araplardan çeşitli kabilelere mensup kimseleri bir araya getirip onlarla cizye vermeleri şartıyla barış yaptı. Bunlar daha sonra müslüman oldular. Arkasından, ileri kuvvetlerinin başında Fihr'li Iyâd b. Ganm olduğu halde Haleb'e geldi. Halebliler kalelerine sığındılar, müslümanlar da onları muhasaraya aldılar. Fakat fazla zaman geçmeden, kendileri, çoluk-çocukları, şehirleri kiliseleri ve kaleleri için olmak üzere eman istediler. Bu konuda yapılacak mescid için bir yer dışında onlara istedikleri eman verildi. Onlarla barış yapan Iyâd idi. Ebû Ubeyde de aynen kabul etti ve karşı çıkmadı. Haleblilerle evlerinin ve kiliselerinin yarı yarıya müslümanlarla paylaştırılması şartıyla barış yapıldığı da söylenmiştir. Yine söylendiğine göre Ebû Ubeyde Haleb'de kimse bulamamıştı, çünkü Halebliler Antakya'ya geçmiş ve elçiler aracılığıyla barış antlaşması yapmışlar, barış gerçekleşince de geri dönüp şehirlerine gelmişlerdi.

Ebû Ubeyde Haleb'den Antakya üzerine gitti. Hem Kınnesrîn'den, hem de başka yerlerden pek çok kişinin gelip buraya sığınmış olduklarını gördü. Ebû Ubeyde Haleb'den ayrıldıktan sonra düşmandan bir toplulukla karşılaştı. Onları bozguna uğratarak şehire sığınmak zorunda bıraktı ve şehri dört bir yanından kuşatma altına aldı. Daha sonra onunla ya buradan sürülmek, ya da cizye vermek şartlarıyla barış yaptılar. O da bir kısmını sürgün etti, bir kısmını da orada bırakarak eman verdi. Daha sonra antlaşmalarını bozunca, bu sefer Ebû Ubeyde onların üzerine Iyâd b. Ganm ile Habîb b. Mesleme'yi gönderdi. Şehri bir daha, eski barış şartlarına uygun olarak fethettiler.

Antakya'nın müslümanlar yanında çok büyük bir değeri vardı. Fethedildikten sonra Hz. Ömer, Ebû Ubeyde'ye mektup yazarak: «Antakya'-

da müslümanlardan bir heyet teşkil et ve bunları orada Murâbıt olarak görevlendir, onlara maaş vermemezlik de etme.» diye emretti.

Ebû Ubeyde, bir Rum topluluğunun Maarratu Masrîn ile Haleb arasında bulundukları haberini alınca üzerlerine yürüdü, onlarla karşılaştı ve bozguna uğrattı. Birkaç komutanı öldürdü, esir ve ganimetler aldı. Maarratu Masrîn'i de Haleb ile yapılan barış antlaşmasının şartlarıyla fethetti.

Ebû Ubeyde'nin süvarileri etrafa dağılarak Bûkâ'ya kadar vardı, Cûmâ, Sermin, Tîzîn kasaba ve köylerini fethettikleri gibi, tüm Kınnesrîn ve Antakya bölgelerini de fethettiler. Daha sonra Ebû Ubeyde Haleb'e geri geldiğinde halk arasında karışıklıklar çıkmıştı. Halebliler tekrar itaat altına alınıp şehri yeniden fethedinceye kadar orada kaldı. Daha sonra Ebû Ubeyde ileri kuvvetlerin başında Iyâd olduğu halde Kûrus'a gitmek üzere yola koyuldu. Iyâd yolda oranın rahiplerinden birisiyle karşılaştı ve rahip kendisinden barış istedi. Iyâd bu rahibi Ebû Ubeyde'nin yanına gönderdi, onunla Antakya barışının şartlarıyla barış yaptı. Ebû Ubeyde, süvarilerini Kûrus'un her tarafına gönderdi ve Tel Azâz diye bilinen yeri fethetti. Selmân b. Rabîa el-Bâhilî de Ebû Ubeyde'nin askerleri arasında bulunuyordu. Selmân, Kûrus Kalesinde yerleşti ve burası daha sonra kendisinin adıyla anılmağa başlandı. Burası şimdi de Hısn Selmân (Selmân Kalesi) diye bilinmektedir.

Daha sonra Ebû Ubeyde yine ileri kuvvetlerini başında Iyâd olduğu halde Menbic üzerine yürüdü. Ebû Ubeyde Iyâda kavuştuğunda, onun Menbiclilerle Antakya şartlarıyla barış yapmış olduğunu gördü. Iyâd'ı, Dulûk ve Ra'bân tarafına gönderdi. Buranın halkı da, Menbiclilerle yapılan barış şartlarıyla Iyâd'la anlaştılar. Iyâd onlara ayrıca müslümanları Bizanslıların durumundan haberdar etmelerini de şart koştu.

Ebû Ubeyde, fethettiği köyler ve kasabalar topluluğundan her birinin başına bir âmil görevlendirerek, onun yanına bir miktar asker bırakıyor ve güvenlik açısından korunması gereken yerlere de askerler yerleştiriyordu.

Habîb b. Mesleme ile birlikte Kâsırîn üzerine bir ordu gönderdi. Buranın halkı onlarla cizye vermek ya da sürülmek şartlarıyla barış yaptı. O da onların bir çoğunu Rum Diyarına, Cezîre bölgesine ve Cisr Menbic köyüne sürdü. O günlerde ise Cisr Menbic (Menbic Köprüsü)'de köprü yoktu. Burada köprü Hz. Osmân zamanında yaptırılmıştır. Onun eski bir kalıntısının da bulunduğu söylenmiştir.

Müslümanlar bu taraftan Fırat'a kadar olan Şam bölgesini ellerine geçirdiler. Daha sonra Ebû Ubeyde, Filistin'e döndü.

Lükkâm Dağı'nda adı Cercerûme olan bir şehir vardı ve buranın halkına da Cerâcime adı verilirdi. Hubîb b. Mesleme, Antakya'dan buraya yürüdü ve müslümanlara yardımcı ve destek olmaları şartıyla barış yaparak burayı fethetti.

Bu yıl içerisinde Ebû Ubeyde, Abs'lı Meysere b. Mesrûk ile birlikte bir ordu göndermişti. Bu ordu Antakya Bağrâs yolunu izleyerek Rum topraklarına girdi. Bu yolu ilk kullanan Meysere oldu. Yolda beraberlerinde Gassân, Tenûh ve İyâd'a bağlı Araplarla birlikte bir grup askerle karşılaştı. Bunlar Heraklieos'a yetişmek istiyorlardı. Meysere, bunların üzerine hücum ederek, görülmemiş bir şekilde onlardan pek çok kişi öldürdü. Daha sonra Mâlik el-Eşter en-Nehâî gelip ona yetişti. Mâlik'i Antakya'da bulunan Ebû Ubeyde yardımcı kuvvet olmak üzere göndermişti. Esenlikle geri döndüler.

Ebû Ubeyde, Hâlid b. Velîd ile birlikte Maraş'a bir ordu gönderdi Hâlid burayı halkını eman altında sürmek şartıyla fethetti, daha sonra da şehri tahrip etti.

Habîb b. Mesleme ile birlikte Hades Kalesi'ne bir başka ordu gönderdi. Buraya «Hades» adı verilmesinin nedeni şudur: Müslümanlar burada genç bir delikanlının yönetici olduğunu gördüler. Bu delikanlı beraberindekilerle birlikte müslümanlarla savaşmıştı. Buranın adının Derbu'l-Hades (Olay yolu) olduğu da söylenmiştir. Yine denildiğine göre; Müslümanlar burada kayıplar verdikleri için «Derbu'l-Hades» adı verilmiştir. Emevîler bu bakımdan burayı Derbu's-Selâme (Esenlik yolu) diye anıyorlardı.

Kaysâriyye'nin Fethi ve Gazze'nin Muhasarası:

Bu yılda Kaysâriyye fethedildi. On dokuzuncu yılda fethedildiği de söylendiği gibi, yirminci yılda fethedildiği de söylenmiştir.

Bunun sebebine gelince; Hz. Ömer Ebû Süfyan'ın oğlu Yezîd'e mektup yazarak Muâviye'yi Kaysâriyye üzerine göndermesini emretmişti. Hz. Ömer aynı zamanda Muâviye'ye de yazılı emir gönderdi. Muâviye bunun üzerine Kaysâriyye üzerine gitmiş ve halkını muhasara altına almıştı. Kaysâriyyeliler, kalelerinden çıkıp onun üzerine yürümeye başladılar. Fakat her seferinde onları hezimete uğratıp kalelerine geri çeviriyordu. Sonunda onun üzerine ölüm kalım savaşı vermek üzere çıkıp yürüdüler. Onların bu çarpışmada verdikleri ölü sayısı seksen bin kişiyi bulmuştu. Tam anlamıyla yenilgiye uğrayıp kaleleri fethedilinceye kadar verdikleri ölü sayısı yüz bini bulmuştu.

Diğer taraftan Alkame b. Mucezziz, Gazze'de Kaykâr'ı muhasara altına almış ve onunla elçilerle haberleşmeye başlamıştı. Fakat her ikisi de istediklerini elde edememişlerdi. Alkame, Kaykâr'ın yanına Alkame'nin elçisiymiş gibi gitti. Kaykâr, birisine emir vererek yolda beklemesini, Alkame yanından geçecek olursa öldürmesini emretti. Alkame bunu anlayınca ona: «Benim yanımda görüşlerine baş vurduğum kimseler vardır, şimdi onları da alıp sana geleyim» dedi. Bunun üzerine Kaykâr aynı adama ona ilişmemesi için emir gönderdi. Böylelikle yanından ayrılan Alkame bir daha onun yanına dönmedi, Amr'ın Artabon'a yaptığının aynısını yapmış oldu.

Beysân'ın Fethi ve Ecnâdeyn Vakası :

Ebû Ubeyde ile Hâlid, Hıms'a gidince Amr ile Şurahbîl de Beysân-Ürdün halkıyla da barış yaptılar. Bizans askerleri, Gazze, Ecnâdeyn ile Beysân'da toplanmışlardı. Amr ile Şurahbîl, Ecnâdeyn'de bulunan Artabon komutasındaki kuvvetlerin üzerine yürüdüler. Ürdün'de Ebu'l-A'ver'i vekil bırakarak, beraberinde Bizans'lı askerler de bulunan Artabon'un üzerine gittiler. Artabon, Bizans komutanlarının en akıllı uzak görüşlü ve en ince hesapları dahi yapmayı ihmal etmeyenlerinden biri idi. Artabon,hem Remle'de ve hem de Iylyâ (Kudüs) da büyük birer ordu yerleştirmişti. Hz. Ömer b. Hattâb, bu durumu haber alınca: «Şimdi biz Bizans Artabon'u üzerine Arapların Artabonu'nu göndermiş bulunuyoruz. Kimin bu işi başaracağına dikkat ediniz.»

Muâviye, Kaysâriyye halkının Amr ile uğraşmasına fırsat vermemişti. Diğer taraftan Amr, Alkame b. Hakîm el-Ferâsî ile Akk'lı Mesrûk b. Fullân'ı İylyâlılarla savaşmak üzere görevlendirmişti. Böylelikle, İylyâlıların Amr üzerine gitmelerine imkân bırakmadılar. Amr, aynı şekilde Ebû Eyyûb el-Mâlikî'yi de Remle'de bulunan Bizans askerlerine karşı göndermiş, böylece onların kendisiyle uğraşmalarının önüne geçmiş idi. Hz. Ömer'in yardımları Amr'a peşpeşe geliyordu. Amr, Ecnâdeyn dolaylarında kaldı. Fakat Artabon'dan birşey elde edemediği gibi, gidip gelen elçilerden de bir sonuç alınamıyordu. Sonunda Amr kendisi elçiymiş gibi Artabon'un yanına bizzat gitti. Artabon bunu sezdi ve kendi kendine: «Şüphesiz komutan bu olmalıdır, ya da en azından bu, komutanın görüşlerinden yararlandığı bir kişidir» diye düşündü. Bunun üzerine birisine bekleyerek yanından geçtiği taktirde onu öldürmek üzere emir verdi. Amr da onun ne yapmak istediğini anlayınca ona şunları söyledi:

«Sen benim neler söylediğimi duydun, ben de senin söylediklerini dinledim. Senin söylediklerin bende bir kanaat hasıl etti, fakat ben Ömer'in

bu valiye yardım etmek üzere göndermiş olduğu on kişiden birisiyim. Şimdi dönüp onları da alıp geleyim, onlar da senin bana sunduğun bu teklifleri uygun görecek olursa emirimizin de askerlerin de uygun görecekleri görüştür, demektir, yok onlar bu görüşü kabul etmeyecek olurlarsa onları emin olacakları bir yere kadar geri götürürsün.»

Bunun üzerine Artabon: «Evet» diyerek, Amr'ı öldürmesini emrettiği adamı geri çağırdı. Amr onun yanından ayrılırken Bizanslı bunun bir hile olduğunu ve Amr'ın oyununa geldiğini anladı ve; «Bunun kadar kurnaz birisi olamaz» diye söylendi.

Amr'ın bu oyununun haberi Hz. Ömer'e ulaşınca: «Allah, Amr'ın mukâfatını versin» dedi.

Amr, Artabon'u nerede yakalayabileceğini bilmiş ve onunla karşılaşmış, Ecnâdeyn'de aralarında Yermûk Savaşı'nı andıran bir savaş olmuştu. Öyleki her iki tarafın da verdiği ölü sayısı oldukça fazlaydı. Fakat sonunda Artabon, bozguna uğrayarak İylyâ'ya çekilmek zorunda kalmıştı. Amr ise Ecnâdeyn'e inmiş, Beytulmakdis'i muhasara altında tutan müslümanlar Artabona geçit bulmak imkânı verdiklerinden, İylyâ'ya girebilmiş, müslümanları oradan Amr tarafına çekilmek durumunda bırakmıştı.

Ecnâdeyn'i Yermûk'ten önce olmuş kabul edenlerin görüşüne uygun olarak bu savaştan daha önce söz etmiştik. Orada buradakinden başka türlü ve farkı anlatımlarımız da vardı. Bundan dolayı hem orada, hem de burada söz etmiş olduk.

Beytulmakdis'in Diğer Adıyla İylyâ'nın Fethi

Bu yıl içerisinde Beytulmakdis de fethedildi. On altıncı yılın Rebîûlevvel (2 Nisan - 1 Mayıs 637) ayında olduğu da söylenmiştir.

Bunun da sebebine gelince: Artabon İylyâya girince Amr da Gazze'yi fethetti. Gazze'nin Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde fethedildiği, ondan sonra da Sebestiyye'nin fethedildiği de söylenmiştir. Zekerriyâ oğlu Yahyânın kabri bu şehirdedir. Nablus şehride cizye ödemeleri şartıyla emna ile fehedildiği gibi. Lüdd şehri de fethedildi. Bundan sonra sırasıyla Yubnâ, Amevâs, Beyt Cebrîn ve Yâfâ fethedilmiştir. Denildiğine göre Yâfâ'yı Muâviye fethetmiştir. Amr da Merc Uyûn'u fethemişti. Amr bu gerçekleşmesinden sonra Artabon'a Rumca konuşan bir adam göndererek. ona: «Söylediklerine iyi dikkat et» diye talimat vermiş veonunla birlikte bir mektup göndermişti. Elçi Artabon'un yanına vararak, yardımcıları da yanında iken ona mektubu verdi. Artabon: «Allah'a yemin ederim, Amr Filistinde Ecnâdeyn'den sonra başka bir yer fethedemeyecektir» dedi. Yar-

dımcıları: «Bunu nereden biliyorsun?» diye sorunca, Artabon: «Bu fetihleri yapacak olan kimsenin nitelikleri, -Hz. Ömer'in niteliklerini sayarak- şöyle şöyledir,» diye cevap verdi.

Elçi Amr'ın yanına gidip durumu haber verdi. Bunun üzerine Amr Hz. Ömer'e şöyle bir mektup yazdı:

«Ben son derece çetin bir düşmanla uğraşıyorum. Fethetmeye çalıştığım ülke sana karşı peşinen küçülmüş bulunuyor. Ne dersin?» Hz. Ömer Amr'ın böyle bir şeyi işitmediği bir habere dayanmadan söylemeyeceğini bildiğinden Medîneden ayrılarak yola koyuldu.

Denildiğine göre, Hz. Ömer'in Şam'a gelişinin nedeni şuydu: Ebû Ubeyde, Beytulmakdis'i muhasara altına alınca, Beytulmakdis halkı kendisinden Şam bölgesi şehirleriyle yapılan barış şartlarının aynısıyla barış yapmayı ve bu barış antlaşmasında müslümanların tarafını Hz. Ömer'in temsil etmesini istemişler. Bunu Ebû Ubeyde'nin Hz. Ömer'e yazması üzerine,Hz. Ömer Medîne'den yola koyuldu ve Medîne'de Hz. Ali'yi kendisinin yerine vekil bıraktı. Hz. Ali kendisine: «Ne diye kendin gidiyorsun ki? Sen köpek tabiatlı bir düşmana karşı gidiyorsun.» deyince, Hz. Ömer şu cevabı verdi: «Abbâs'ın vefatından önce cihâda çıkmaya çalışıyorum, çünkü sizler Abbâs'ı yitirecek olursanız kötülükler çorap söküğü gibi ard darda birbirini kovalayacaktır.»

Hz. Abbâs, Hz. Osmanın halifeliğinin altıncı yılında vefat etmiş ve gerçekten de insanların etrafını şer kuşatmıştı.

Hz. Ömer yola koyuldu ve Câbiye'ye kadar bir at sırtında geldi.

Hz. Ömer, Şam bölgesine dört defa gelmiştir. Bunların ilkinde at sırtında, ikincisinde deve sırtında, Tâûn salgınının baş göstermesi üzerine geri döndüğü üçüncü gelişinde, katır sırtında, dördüncüsünde ise eşşek sırtında yolculuğunu yapmıştı.

Ordu komutanlarına mektuplar yazarak tayin ettiği bir günde Câbiye'de ileri kuvvetleriyle birlikte kendisine yetişmelerini ve görevlerine başkalarını vekil bırakmalarını emretti. Câbiye'nin görünmeye başlamasıyla birlikte onunla karşılaşmaya başladılar. Onunla ilk karşılaşanlar Yezîd ile Ebû Ubeyde oldu. Daha sonra Hâlid, üzerlerinde ipekli elbiselerle atların sırtında gelip ona katıldı. Bunları gören Hz. Ömer atından inerek onlara taş atmaya ve: «Sizler ne de çabuk görüşünüzden döndünüz? Karnınız doyalı henüz iki yıl olduğu halde beni bu kılıkla mı karşılıyorsunuz? Allah'a yemin ederim, sizler böyle bir şeyi iki yüz yıl sonra bile yapmış olsanız sizi değiştirir, yerinize başkalarını getiririm.» diye söylendi. Kendisine: «Ey müminlerin emiri! Bunlar içleri doldurulmuş elbiselerdir ve üzerimizde silah da var!» denince: «İyi o zaman» diye cevap vermişti. Daha sonra hareket edip Câbiye'ye girdiler. Amr ile Şurahbîl'de ise bir hareket yok gibiydi.

Hz. Ömer, Câbiye'ye vardığında, Yahudi bir kişi kendisine: «Ey Müminlerin emiri! Allah sana Iylyâ'nın fethini nasib etmedikçe ülkene geri dönmeyeceksin» demişti.

İylyâlılar, Amr'ı, Amr da onları çok uğraştırmış; fakat Amr ne orayı, ne de Remle'yi ele geçirmeye muvaffak olamamıştı.

Hz. Ömer, Câbiye'de askerlerle birlikte konaklamış bulunduğu bir sırada, herkesin silâhına davrandığını gördü. Onlara: «Ne oluyorsunuz?» diye sordu. Onlar: «Şu gelen atlılarla kılıçları görmüyor musunuz?» deyince, karşı taraftan atları üzerinde kılıçları parlayan bir asker bölüğü gördü. Hz. Ömer onlara: «Bunlar eman istemek üzere geliyorlar, onlardan korkmayın, onlara da eman veriniz» dedi. Yaklaştıklarında onların İylyâlılarla çevresinde bulunanlar oldukları anlaşıldı. Onlarla cizye vermeleri şartıyla barış antlaşması yapınca, onlar da Ömer'e şehrin kapılarını açtılar. Hz. Ömer ile barış yapan avamdan kimseler idi. Çünkü Artabon ile Tuzârik, onun Şam bölgesine vardığını haber alınca Mısıra gitmişler ve onun İylyâ halkı ve çevresi ile Remle ve çevresi hakkındaki eman mektubunu da almışlardı. İylyâlılarla yapılan bu barış antlaşmasına yukarıda sözü geçen Yahudi de şahitlik yapmıştı. Hz. Ömer kendisine, Deccâl hakkında soru sordu. Hz. Ömer, Deccâl hakkında çokça soru sorardı. Yahudi kendisine: «Ey Müminlerin emiri,! Sen ne diye onun hakkında soru soruyorsun ki? Sizler onu Ludd Kapısı'na varmadan on şu kadar kulaç önce öldüreceksiniz.» diye cevap verdi.

Hz. Ömer bölge halkına eman içerisinde olduklarına dair haberler gönderdi ve Alkame b. Hakîm'i Filistin'in bir yarısına vali tayin edip Remle'de kalmasını söyledi. Öbür yarısına da Alkame b. Muhazziz'i tayin etti onun da İylyâ'da kalmasını emretti.

Amr ile Şurahbîl kendisine Câbiye'de katıldılar. Onu atının sırtında gördüklerinden dizlerinden öptüler. Hz. Ömer onları kucakladı.

Daha sonra Hz. Ömer, Câbiye'den Beytulmakdis'e yürüdü. Atına binmek istediğinde topallamakta olduğunu gördü. Atından inmek zorunda kalınca ona bir kadana getirildi ve ona bindi. Fakat kadana görültüler ve sesler çıkarmaya başlayınca Hz. Ömer onun da sırtından inerek yüzüne vurdu ve: «Sana bu şekilde kibirlenmeyi kimin öğrettiğini bilmiyorum» dedi. Hz. Ömer bundan önce kadanaya binmemişti, bir daha da binmedi.

Böylelikle İylyâ ve İylyâlıların fethi Hz. Ömer tarafından gerçekleştirilmiş oldu. Artabon ve barış antlaşmasını kabul etmeyen Bizanslılar Mısıra gittiler. Mısır müslümanlar tarafından ele geçirilince Artabon öldürüldü. Onun öldürülmeyip Bizanslılara gidip iltihak ettiği de söylenmiştir. Artabon, onların yazarları yaptıkları savaşlara komutanlık ederdi. Artabon ile müslümanların ileri kuvvetleri karşılaştığında, müslümanlarla birlikte Kays'tan Durays adında birisi vardı. Artabon bu Kayslının elini

kesmiş, o da Artabon'u öldürmüştü. Bu bakımdan Durayd onun hakkında şunları söylemişti:

«Rum Artabon'u bu eli perişan ettiyse de
Allah'a hamdolsun ki ondan çok yararlandım.
Rum Artabon'u onu kopardıysa da
Ben de onun kemiklerini bu elle parça parça etmişimdir.»

Atâ (Maaş)ların Belirlenmesi ve Divânların Tanzîmi :

Hicretin on beşinci yılında Hz. Ömer, müslümanlara belirli maaşlar tahsis etti ve dîvânları tanzim etti. Önce müslüman olanlara atiyyeler verdiği gibi, Mekke'nin fethi gününde müslüman olan Safvân b. Ümeyye, Hâris b. Hişâm, Süheyl b. Amr gibi kimselere de kendilerinden önce müslüman olanlara verdiklerinden daha az verdi. Bunlar ise bunu almak istemeyerek : «Bizler, bizden daha kerim olabilecek bir kimsenin varlığını kabul etmiyoruz» dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer kendilerine: «Ben, sizlere bu atiyyeleri İslâm'a önceden girişlerinizi esas alarak veriyorum, soy soplarınızı esas alarak değil» deyince, onlar da: «O zaman oldu» dediler ve bu atiyyeleri aldılar. Hâris ile Süheyl aileleri ile birlikte Şam bölgesine giderek, bu yolların birinde isabet alıp ölünceye kadar cihad etmeye devam ettiler. Hâris ile Süheyl'in Amevâs'ta çıkan tâunda öldükleri de söylenmiştir.

Hz. Ömer, dîvânı tanzim etmek isteyince, Hz. Ali ile Abdurrahmân b. Avf kendisine: «Önce kendinden başla» dedilerse de o: «Hayır, önce Rasûlullah (S)'ın amcasından başlayacağım, daha sonra yakınlık sırasına göre diğerlerine geleceğim.» diyerek önce Hz. Abbâs'ın maaşını tayin etti ve böylece ondan başlamış oldu. Daha sonra Bedir Savaşına katılmış olanlara beşer bin dirhem, Bedir Savaşı ile Hudeybiye Antlaşması arasında müslüman olanlara dörder bin dirhem, Hudeybiye Antlaşması ile Hz. Ebû Bekir mürtedlerin kökünü kazıyıncaya kadar olan dönem arasında müslüman olanlara üçer bir dirhem, tahsis etti. Bunlar arasında Mekke'nin fethine katılmış olanlarla Hz. Ebû Bekir döneminde mürtedlerle savaşmış olanlar ve Kâdisiyye öncesine kadar savaşlara katılmış gaziler vardı ve bunların hepsine üçer bin dirhem maaş bağladı.

Daha sonra Kâdisiyye savaşına katılmış olan gazilerle Şam'da bulunan gazilere ikişer bin dirhem, fakat bunlar arasında savaşlarda önemli faydaları görülmüş olan kimselere iki bin beş yüzer dirhem bağladı.

Kendisine: «Kâdisiyye'ye katılmış olan mücahidleri de önemli günlerde bulunmuş kimseler gibi değerlendirsen nasıl olur?» denilince o: «Hayır, onları erişemedikleri kimselerle eşit sayamam» diye cevap verdi. Kendisi-

ne: «Sen yurtlarından uzak yerlerde savaşanları kendi yurduna yakın bir yerde savaşan kimselerle eşit olarak değerlendirdin.» denilince: «Aslında yurtlarına yakın bir yerde savaşan kimselere daha fazla vermemiz uygun gelir, çünkü onlar ölüme daha yakın, düşmanlar için daha zorludurlar. Fakat niçin muhacirlerin ilk müsüman olanlarıyla ensar arasında ayırım gözetmediğimiz zaman muhacirler aynı şeyi söylemediler? Çünkü ensârın dine yardımları kendi yurtlarında olmuş, daha sonra ise muhâcirler onların yanına hicret ederek gelmişti.» diye karşılık verdi.

Kâdisiyye ile Yermûk'tan sonrakilere biner dirhem maaş bağladı.

Bunlardan sonra ikinci sırada yer alanlara beşyüzer, üçüncü sırada gelenlere üçyüzer dirhem maaş bağladı.

Hz. Ömer bu maaş ve atiyyeleri bağladığında zayıflarla güçlüler arasında, Araplarla Arap olmayanlar arasında hiçbir ayırım gözetmedi.

Dördüncü sırada yer alanlara iki yüz ellişer dirhem, onlardan sonra gelenlerle Hecer ile İbâd halkına iki yüzer dirhem maaş bağladı.

Ayrıca, Bedir savaşına katılanlardan olmadıkları halde dört kişiyi Bedir savaşına katılanlarla birlikte değerlerdirdi. Bunlar: Hasan, Hüseyin, Ebû Zer ile Selmân hazretleri idi.

Hz. Abbâs'a yirmi bin dirhem maaş bağlamıştı. On iki bin diyenler de vardır.

Peygamber (S.)'in bir takım mülk gelirleri olanların dışında kalan hanımlarına onar bin dirhem bağlayınca, Rasûlullah (S.)'ın hanımlarının, «Rasûlullah (S.) paylaştırdığı şeylerde bizleri onlardan üstün tutmazdı, bu bakımdan bizler arasında eşitliği gözet» demeleri üzerine, onlar arasında eşitliği gözetti, fakat Hz. Âişe'ye, Rasûllullah (S.)'ın ona olan sevgisi dolayısıyla iki bin dirhem daha fazla verdiyse de o kabul etmedi.

Bedir savaşına katılmış olanların hanımlarına beş yüzer dirhem, Bedir sonrası ile Hudeybiyye Antlaşmasına kadar müslüman olanların hanımlarına dört yüzer, onlardan sonraki savaşlarda ve olaylarda yer almış hanımlarına ise üç yüzer dirhem maaş bağladı.

Kâdisiyye Savaşı'na katılmış olanların hanımlarına iki yüzer dirhem maaş bağladıktan sonra, geri kalan hanımlar arasında ayırım gözetmediği gibi, çocuklar arasında da ayırım gözetmeksizin yüzer dirhem maaş bağladı.

Daha sonra altmış fakiri toplayarak onlara ekmek yedirdi. Yedikleri ekmek hesaplandı, bu ekmeğin iki cerib buğdaydan elde edilebileceği görülünce, onlara ve ailelerine her ay iki cerib buğday tahsis tti.

Hz. Ömer vefat etmeden önce şöyle demişti: «Ben herkese dörder bin olarak maaş bağlamak isterdim. Adam bunun bir binini ailesinin geçimine, binini kendi azığına, biniyle savaşa hazırlanmak için gerekli harcamaları yapmağa, biniyle de tasaddukta bulunmağa ayırırdı.» Fakat bunu yapamadan vefat etti.

Maaşların belirlenmesi sırasında birisi ona: «Beytulmâller'de, olabilecek bazı durumlara karşı ihtiyaten birşey bıraksan» deyince, Hz. Ömer ona: «Bu Şeytan'ın senin diline bıraktığı bir sözdür. Allah beni onun şerrinden korusun. Bu ise benden sonra gelecekler için bir bir fitne olacaktır. Ben onlara Allah'ın emrini ve Rasûlünün bıraktığını, Allah'a ve Rasûlüne itaatı bırakıyorum. İşte bu, bizi şu gördüğümüz duruma getiren silâhımızdır. Mal sizlerden birinizin dininin karşılığındaki değer haline gelmeye başladı mı, helâk oldunuz demektir.» diye cevap verdi.

Hz. Ömer müslümanlara kendi hakkında şunları sordu:

«Ben ticaretle uğraşan bir kişi idim. Allah bu ticaretimle çoluk çocuğumu ihtiyaçtan kurtarıyordu. Şimdi sizler beni kendi işinizle meşgul etmiş bulunuyorsunuz. Görüşünüze göre bu maldan bana ne kadarı helâl olur?»

Hz. Ali konuşmadan duruyordu. Söylenen sözler çoğaldıkça çoğalınca Hz. Ali'ye: «Sen ne dersin ya Ali?» diye sorması üzerine Hz. Ali «Maruf ölçüler içerisinde senin ve ailenin ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar. Fazlasına hakkın yok!» diye cevap verdi. Bunun üzerine orada hazır bulunanlar: «Söz Ali'nin dediğidir» diye doğruladılar.

Hz. Ömer, geçimliğini aldı ve zamanla çokça geçim sıkıntısı çekmeye başladı. Aralarında Osmân, Ali, Talha ve Zübeyr'in bulunduğu bir grup sahâbi bir araya gelerek: «Ömer'e geçimini belirli bir miktarda artırmak için teklifte bulunsak» diye görüştüler. Hz. Osmân onlara: «Haydi gelin, uzaktan uzağa yanında ne bulunduğunu bir araştıralım» diye teklifte bulundu. Bunun üzerine kızı Hz. Hafsa'nın yanına giderek onu durumdan haberdar ettiler ve Hz. Ömer'e kendilerinin geldiğinden söz etmemesini söylediler. Hz. Hafsa bu konuda Hz. Ömer ile görüşünce, hiddetlenerek şöyle dedi:

«Onları cezalandırmak için bana bunların kim olduklarını söyle!»

Hz. Hafsa: «Onların kim olduklarını öğrenebilmene imkân yok», deyince, Hz. Ömer ona şunları söyledi: «Benimle onlar arasında sen hakem ol! Rasûlullah (S.)ın senin evinde giymek amacıyla sakladığı elbiseler neydi?» Sonra aralarında şu konuşma geçti:

Hz. Hafsa:

— Gelen heyetlere karşı ve cuma günlerinde giydiği iki pamuklu elbise.

Hz. Ömer:

— Peki senin yanında yemiş olduğu en iyi yemek hangisidir? Hz. Hafsa:

— Bir parça sıcak arpa ekmeği üzerine yağ tulumumuzun dibinde kalan yağı döktük. Ondan sonra bu ekmek bir parça yağlı ve bir parça da tatlı oldu ve ondan yedi.

Hz. Ömer:

— Benim üzerinde yürüdüğüm yerdeki sergin ne idi? Hz. Hafsa:

— Kaba dokunmuş bir örtümüz vardı. Yazın onu boydan boya yayardık. Kış gelince de yarısını örter, öbür yarısıyla örtünüp ısınırdık.

Daha sonra Hz. Ömer, ona şunları söyledi: «Ya Hafsa! O gelenlere de ki: «Rasûlullah (s.) oldukça kısarak geçinmeye çalışırdı. Artan şeyleri de yerlerine harcadı En azla yetinmek konusunda çok titiz davrandı. Allaha yemin ederim, ben de artan şeyleri uygun yerlerine harcayacak ve asgari miktarlarla yetinmek için elimden geldiğince çalışacağım. Benim ile benden önce giden iki arkadaşımın misali, bir yola koyulan üç kişinin misali gibidir. Bunlardan birincisi gerekli azıklarını hazırlayarak varılması gereken yere vardı. Daha sonra diğeri de onun gittiği yoldan giderek onun yanına vardı. Daha sonra üçüncüleri onların yoluna koyuldu. O, her ikisinin de gittiği yoldan gider ve onların azıklarını yeterli görürse onlara kavuşturulur, yok onların izledikleri yoldan başka bir yol izleyecek olursa onlarla bir araya gelemeyecektir,»

Yıl Sonuna Kadar Yapılan Savaşlar ve Bunlardan: Burs, Bâbil ile Kûsâ Günleri

Sa'd, Kâdisiyye savaşının bitiminden sonra orada iki ay kaldı ve ne yapacağı konusunda Hz. Ömer ile yazışmalarda bulundu. Hz. Ömer, kendisine mektup yazarak Medâin'e yürümesini, kadınları ve çocukları yanlarında büyük bir asker topluluğu ile birlikte Atîk'te bırakmasını, müslümanların ailelerini korumaya devam ettikleri sürece bu askerlere bütün gaminetlerden pay ayırmasını emretti

Sa'd, emredileni yerine getirerek Şevvâl ayının (6 Kasım - 4 Aralık 636) bitmesine bir kaç gün kala Kâdisiyye'den yola koyuldu. Yüce Allah, Fars askerlerinin yanında bulunanları müslümanların eline koyduktan sonra, herkese hakları tastamam ödenmişti.

Müslümanların ileri kuvvetleri Burs denilen yere başlarında Abdullah b. Mu'temm, Zühre b. Haviyye ile Şurahbîl b. es-Simt bulunduğu halde vardıklarında, Basbuhrâ beraberinde kalabalık bir Fars ordusuyla onların karşılarına çıktı. Bunun üzerine müslümanlar onu bozguna uğratıp Bâbil'e kadar kaçmak zorunda bıraktılar. Kâdisiyye'den kaçanlarla geri kalan komutanları olan Nahîrhân, Râz'lı Mehrân, Hürmüzân ve benzerleri de orada idi ve başlarına Fîruzân'ı getirmişlerdi. Basbuhrâ da Burs'ta yenilgiye uğramış olarak onların yanına geldi. Fakat Basbuhrâ, Zühre'den almış olduğu bir yaranın tesiriyle nehire düşerek öldü. Basbuhrâ, bozguna uğrayıp çekilince Burs dihkânı Bistâm gelip Zühre ile barış antlaşması yaptı ve ona nehirden geçmek için köprüler yaparak Bâbil'de toplananlar-

konusunda onu haberdar etti. Bunun üzerine Zühre de Sa'd'a mektup yazıp durumu bildirdi. Daha sonra Sa'd kendisine Burs'da yetişerek Zühre'yi ileri kuvvetlerin başında gönderdi. Arkasından Abdullah ile Şurahbîl'i ve Hâşim el-Mirkâl'ı gönderdi. Onların arkasından da kendisi onları izledi. Bâbil'de Fîruzân'ın bulunduğu yere onlar da karargâh kurdular. Müslüman ordularının gelmesinden önce Fars komutanlar, «ayrılmadan önce onlarla savaşalım», diye kararlaştırmışlardı. Aralarında olan çarpışmada müslümanlar onları bir daha bozguna uğrattılar. Bunun üzerine Fars askerleri iki ayrı koldan yola koyuldular. Hürmüzân, Ehvâz tarafına gidip her tarafını elde edip talan ederken Fîruzân da Nihâvend tarafına yönelip orayı elinegeçirip yağmaladı. Kisrâ'nın hazineleri de burada bulunmakta idi. Fîruzân Mâh'n'i de eline geçirip yağma etti. Nehirhân ile Mehrân, Medâin'e giderek köprüyü kestiler.

Diğer taraftan Sa'd, Bâbil'de kaldı. Zühre'yi öncü olarak gönderdi. Zühre'nin önünde de Leysli Bükeyr b. Abdullah ile Sa'dlı Kesîr b. Şihâb vardı. Bunlar Farsların geride kalanlarını yetişebildiler. Yetiştikleri arasında Feyûmân ile Ferrurân da vardı. Bukeyr Ferruhân'ı, Kesîr de Feyûmân'ı Sûrâ denilen yerde öldürdü. Bu arada Zühre de gelerek Sûrâ'yı aşıp konakladı. Arkalarından Sa'd, Hâşim ve diğer kuvvetler gelip Zühre'nin olduğu yerde konakladılar. Konakladıkları yer, Deyr ile Kûsâ arası bir yerdi.

Zühre Farslara doğru ilerlemeye başladı. Nehîrhân ile Mehrân askerlerinin başına Şehriyâr'ı bırakmışlardı. Zühre, onların savaşmak üzere inmelerini isteyince onunla çarpışmak üzere meydana çıktılar. Şehriyâr ileri atılarak teke tek çarpışmak üzere er diledi. Zühre onun karşısına A'recli Ebû Nubâte Nâl b. Caş'am'ı çıkardı. Ebû Nubâte, Temîmoğulları kahramanlarından idi. Şehriyâr da Ebû Nubâte de çok sağlam yapılı idi. Şehriyâr, Nâil'i görünce, göğüs göğüse çarpışmak amacıyla mızrağını bıraktı. Ebû Nubâte de aynı amaçla mızrağını bıraktı. Her ikisi de kılıçlarını kınlarından çekerek vuruşmaya başladılar. Derken göğüs göğüse gelmişken, ikisi de binekleri üzerinden düştü. Şehriyâr, âdetâ bir deve gibi Ebû Nubâte'nin üstüne yıkıldı. Baldırıyla onun üzerine bastırarak hançerini eline aldı ve zırhının iliklerini açmak isterken, parmağı Nâil'in ağzına girdi. Nâil parmağını ısırıp kırdı. Şehriyâr'da bir parça halsizlik görünce hemen fırsatını bulup onu yere yıktı, arkasından göğsünün üzerine oturup hançerini eline aldı ve zırhını karın bölgesinden açarak ölünceye kadar karnından ve böğürlerinden hançerini saplayıp durdu. Nâil onun atını, bileziklerini ve üzerindeki diğer değerli eşyaları aldı. Şehriyâr'ın askerleri ise bozguna uğrayıp dört bir tarafa dağıldılar. Zühre Sa'd'ın gelişine kadar Kûsâ'da ikâmet etti. Sa'd gelince ona Nâil'i, -Şehriyâr'ın silahlarını ku-

şandırarak, bileziklerini taktırıp kadanasına da bindirerek- Sa'd'in huzuruna çıkarıp takdim etti ve ona ele geçirdiği her şeyi ganimet olarak verdi. Böylelikle Nâil, Irak bölgesinde kendisine bilezik giydirilen ilk A'recli olmuş oldu.

Sa'd da burada bir kaç gün kaldı ve İbrahm (A.) Meclisi'ni ziyaret etti. Bu olayların on altınca yılda geçtiği de söylenmiştir.

«Atîke» ve Batı'da «Yakın Medâin» Diye Bilinen Behurasîr

Daha sonra Sa'd Zühre'yi Behurasîr üzerine yürümesi için ileri geçirdi. Bunun üzerine Zühre de öncü kuvvetlerin başında ilerlemeğe başladı. Yolda Sâbât'ın dihkânı Şirzâd onunla karşılaştı ve kendisinden barış istedi, fakat Zühre onu Sa'd'ın yanına gönderdi. Sa'd da onunla cizye ödemesi esası üzerine barış yaptı.

Zühre yolda Bûrân diye tanınan Kisrâ'nın kızının bölüğüne rast geldi. Etrafındakiler her gün «Hayatta olduğumuz sürece Fars mülküne zeval gelmeyecektir» diye yemin ediyorlardı. Zühre, bunları yenilgiye uğrattı. Sa'd'ın kardeşinin oğlu olan Hâşim b. Utbe de, Kisrâ'nın evcilleştirdiği bir arslan olan Mukarrat'ı öldürdü. Bunun üzerine Sa'd, Hâşim'i başından öpmüş, Hâşim de Sa'd'ın ayağını öpmüş idi.

Sa'd Hâşim'i ileri kuvvetlerle birlikte Behuresîr'e gönderdi. Hâşim önce «el-Muzlim» denilen yerde konakladı ve bu arada :

«Sizler daha önceden ,"Asla sonunuz gelemeyecektir" diye yemin etmemiş miydiniz?» (İbrahim, 14/44) meâlindeki âyeti okudu. Daha sonra oradan da ayrılıp Behurasîr'de konakladı. Sa'd ve diğer müslümanlar da oraya varıp Eyvân'ı görünce Dırâr b. el-Hattâb: «Allahu Ekber! Kisrâ'nın beyaz eyvanı. İşte bu, Allah'ın ve Rasûlü'nün vadettiği» diye seslendi. Bir daha tekbîr getirdi ve diğerleri de onunla birlikte tekbir getirdiler. Oraya varan her bölük önce tekbir getiriyordu. Daha sonra şehre indiler. Onların şehre inmeleri Zulhicce (4 Ocak - 1 Şubat 637) ayına rastlamıştı.

Bu yıl hac emirliğini bizzat Hz. Ömer b. Hattâb yaptı.

Mekke valisi bir kavle göre Attâb b. Esîd idi. Tâif valisi Ya'lâ b. Münye, Yemâne ile Bahreyn valisi Osmân b. Ebi'l-Âs, Umân valisi Huzeyfe b. Mihsan, Şam valisi Ubeyde b. Cerrâh, Kûfe ve Çevresinin valisi, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Basra valisi ise Muğîre b. Şu'be idi.

Ensar'dan Sa'd b. Ubâde bu yıl içerisinde vefat etti. Onun Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde vefat ettiği de söylenmiştir. Nevfel b. Hâris b. Abdulmuttalib de bu yıl vefat etmiştir. Nevfel, Haşimoğulları arasında en yaşlı müslüman olan kişi idi.

HİCRETİN ON ALTINCI (2 Şubat 637 - 22 Ocak 638) YILI

Behurasîr Diye Bilinen Batı Medâin'in Fethi

Bu senenin Safer (4 Mart - 1 Nisan 637) ayında müslümanlar Bahurasîr şehrine girdiler. Daha önceden Sa'd burayı kuşatma altında tutuyordu. Süvarilerini göndererek her hangi bir antlaşması olmayan kimseler üzerine baskınlar yaptılar ve 100 bin çiftçiyi ele geçirdiler. Her birine birer çiftçi isabet etti, çünkü bütün müslümanlar at sırtında bulunuyordu. Sa'd onlara yapılacak muamele hakkında Hz. Ömer'e haber göndermiş, Hz. Ömer de ona şöyle cevap vermişti:

«Size karşı her hangi bir düşmana yardım etmeyip elinize geçirdiğiniz ve yanınıza getirmiş olduğunuz bütün çiftçilerin emânı onların düşmanınıza yardım etmemiş olmalarıdır. Kaçıp da yakaladığınız kimselere ise istediğiniz gibi davranabilirsiniz.»

Bunun üzerine Sa'd bu çiftçileri serbest bırakarak Dihkânlara heber gönderip onları ya İslâm dinini kabul etmeye, ya da kendilerine zimmîlik statüsü vermek karşılığında cizye ödemeye davet etti. Bunun üzerine çiftçiler geri dönüp zimmîliği kabul etmekle birlikte Kisrâ ailesine mensup hiç bir kimse bu antlaşmanın kapsamına girmeyi kabul etmedi. Böylelikle Dicle'nin batısından Arap topraklarına kadar İslâmin güvenliğinden yararlanmayan hiç bir Sevâdlı kalmadı.

Müslümanlar Behurâsîr'i iki ay süre ile muhasara altında tuttular. Mancınıklarla atış yapıyorlar, koç başı arabalarla onların üzerine gidiyorlar ve her türlü savaş silâh ve gereciyle onlarla çarpışıyorlardı. Behurasîr üzerine yirmi mancınık kurarak bunlarla onları uğraştırdılar. Bazan Acemler surun dışına çıkar, müslümanlar onlarla çarpışır ve Acemler direnemeyip geri çekilirlerdi. Kılıçlarını kınlarından çekmiş, savaşmak ve sabretmek üzere birbirleriyle ahitleşerek çıkmış oldukları son defada müslümanlar onlarla kıran kırana bir savaşa tutuşmuşlardı. Zühre b. Hâviyye'nin delikli bir zırhı vardı. Kendisine: «Emir versen de zırhın şu deliği örülse» diye söylendiyse de Zühre onlara şu cevabı verdi: «Şayet Farslıların bir oku bütün askerleri bırakır da bu delikten geçip beni bulur ve bana saplana-

cak olursa şüphe yok ki bundan dolayı benim de kerîm olan Rabbime karşı itiraz edebilecek bir halim olmayacaktır.» Bugün müslümanlardan ilk olarak yara alan kişi o oldu; aldığı bu yara da zırhındaki bu delikten giren okun açtığı olmuştu. Çevrede bulunanlardan birisi : «Bu oku yarasından çekiniz» dediyse de kendisi : «Hayır beni bu halde bırakınız. Bu ok benim vücudumda kaldığı sürece benim de canım benden ayrılmayacaktır. Olabilir ki ben de onlara bir darbe vurur ve bir yara açarım» dedi. Daha sonra düşmana doğru yürüyerek kılıcıyla İstahr halkından Şehriyâr'ı vurup öldürdü. Ondan sonra etrafını sardılar ve öldürdüler. Öldürülünceye kadar da yanından ayrılmadılar.

Bir başka görüşe göre, Zühre, Haccâc dönemine kadar hayatta kalmış, onu Hâricîlerden Şebîb öldürmüştü. İleride bundan sözedilecektir.

Batı Medâin kuşatmasının şartları gittikçe ağırlaştı. Sonunda şehir halkı kedi ve köpekleri yemek zorunda kaldılar, çok büyük sıkıntılarla karşı karşıya kaldılar ve sabrettiler. Müslümanlar bu şekilde Batı Medâin'i kuşatmakta iken kralın elçisi gelerek şunları söyledi: «Kralımız size der ki: «Bizimle, Dicle'nin bize taraf olan kısmından dağlık bölgelerimize kadar olan kısmı bizim, size taraf olan dağlık bölgesi ise sizin olması karşılığında barış yapar mısınız? Doymadınız mı, Allah gözlerini doyurasıcalar!» Bunun üzerine Ebû Müfezziz el-Esved b. Kutbe'yi yüce Allah hiç bilmediği ve beraberinde bulunmayan bir bilgi ile konuşturdu. Bunun üzerine gelmiş olan piyadeler geri dönerek Kisrâ'nın eyvanının bulunduğu Doğu Medâine geçtiler. Ebû Müfezziz ile birlikte bulunanlar ona: «Ya Ebû Müfezziz! Sen bu elçiye ne söyledin?» diye sorunca Ebû Müfezziz: «Muhammed'i hak ile gönderene yemin ederim ki ne söylediğimi ben de bilmiyorum. Hayırlı olan şeyleri söylemiş olduğumu umarım» diye cevap verdi. Neler söylediği konusunda Sa'd ve diğer kimseler de kendisine soru sordularsa da Ebû Müfezziz ne söylediğini bilemedi. Bunun üzerine Sa'd müslümanlara duyurarak düşmanla çarpışmaya geçtiler. Fakat şehirde hiç gimse görünmediği gibi eman isteyen bir adamdan başka bir kimseden dşarıya çıkan da olmadı. Eman verdikleri bu kimse onlara: «Artık şehirde size karşı koyabilecek hiç kimse kalmadı» diye haber verdi. Gerçekten şehre girdiklerinde ne bir şey bulabildiler, ne de kimseyle karşılaşabildiler. Orada bazı esirlerle bu adamdan başka kimseyi bulamadılar «Bunlar ne diye kaçtılar?» diye sorulunca adam şu cevabı verdi: «Kral size barış teklifinde bulunmak üzere elçi gönderdi, fakat sizler kendisine: «Efridûn balı ile Kûsa turuncunu birlikte yemedikçe aramızda barış olamayacaktır» diye cevap verdiniz. Bunun üzerine kralımız, «Vay halimize! melekler bunların diliyle konuşuyor ve bunların adına bize cevap veriyor» dedi.»

Daha sonra şehrin uzak bölgesine kadar gittiler. Müslümanlar şehre vardıktan sonra Sa'd onları evlerde iskân etti. Oradan Medâin'e geçmek

istediklerinde Medâin ile Tekrît arasında bulunan bütün geçitlerin alınmış olduğunu gördüler.

Kisrâ'nın Eyvânının Bulunduğu Medâin'in Fethi

Bu şehrin fethedilmesi de yine 16. yılın Safer (4 Mart - 1 Nisan 637) ayında gerçekleşmişti. Denildiğine göre Sa'd Behurasîr'de Safer ayının ilk birkaç günü kaldıktan sonra, Fars kâfirlerinden birisi gelerek ona, Farsların tam ortasına çıkan bir su geçidi gösterdi. Ancak Sa'd bunu kabul etmeyip tereddüt etti. Fakat daha sonra seller gelip onları zorlamaya başladı. Bu yıl oldukça fazla sel geliyor ve Dicle taşıp duruyordu. Bu kâfirin onun yanına bir daha gelerek: «Burada ne diye hâlâ kalıyorsun? Üç gün sonra Yezdecird Medâin'de bulunan her şeyi alıp gidecektir» demesi üzerine Sa'd'de karşı tarafa geçmek düşüncesi uyandı. Müslüman atlarının Dicle'yi aşıp karşı tarafa geçtiğine dair bir rüya da görüldü. Bunun üzerine bu rüyayı yerine getirmeyi kararlaştırdı. Askerleri toplayıp Allah Teâlâya hamd ü senâda bulunduktan sonra şöyle konuştu: «Sizin düşmanınız şu nehir ile kendisini korumaktadır. Karşınızda bu nehir bulundukça sizler düşmanınızın yanına varamazsınız, fakat onlar arzu edecek olurlarsa gemileriyle yanınıza gelip sizinle çarpışırlar. Diğer taraftan sizin arkadan geleceğinden korktuğunuz her hangi bir tehlikeniz yoktur, çünkü bu konuda sizden önceki savaşlara katılmış bulunanlar sizi endişeden kurtarmış ve onların karakollarını çalışamaz hale getirmiş bulunuyor. Benim görüşüm odur ki, dünya sizleri tırpanlayıp gitmeden önce düşman ile cihad ediniz. Haberiniz olsun, ben bu nehri aşıp onların yanına gitmeye karar vermiş bulunuyorum.»

Hazır bulunan bütün askerlerin hep bir ağızdan: «Allah bize de, sana da doğru bir karar verdirmiş bulunuyor. Haydi uygun gördüğünü yap» diye cevap vermeleri üzerine, onları karşı tarafa geçmeye teşvik etti ve: «Şimdi ilk olarak kimler karşıya geçip nehrin karşı tarafını korumak ve böylelikle düşmanların, askerlerimizin karşıya geçmelerini engellemek şeklindeki gayretlerini önlemek ister» diye sorunca, önce Âsım b. Amr Zu'l-Bes, güçlü, kuvvetli, yiğit altı yüz kişi ile birlikte ortaya çıktılar. Sa'd onların başına Âsım'ı yatin etti. Âsım önce altmış kişi ile ileri geçti. Ve atların daha rahat yüzmelerini sağlamak amacıyla bu altmış kişinin atlarını erkek ve dişi olarak karışık seçti. Daha sonra kendilerini Dicle'nin sularına bıraktılar. Acemler onları ve bu yaptıklarını görünce aynı şekilde karşı atlılar çıkardılar ve her iki atlı grubu Dicle'de karşılaştı. Âsım nehrin karşı kıyısına yaklaşmışken onunla karşı karşıya geldiler. Bu sefer Âsım «Mızraklarınızı, mızraklarınızı, çekiniz ve gözlere isabet ettirmeye çalışınız» diye emir verdi. Her iki grup atlı karşı karşıya birbirleriyle mızrak-

laşmaya başladılar. Müslümanlar onların gözlerine nişan alırken Fars atlıları geri kaçmak zorunda kaldılar. Arkalarından yetişip onların çoğunu öldürdüler. Kurtulanlar ise aldıkları isabetten dolayı bir gözleri kör kaldılar. Geriye kalan altı yüz kişi yorulmaksızın bu altmış kişiye peydarpey yetiştiler.

Sa'd Âsım'ın karşı tarafa geçip orayı koruduğunu görünce diğer askerlere de karşı tarafa geçmeleri için ilânda bulundu ve şunları söyledi: «Yardımı yalnız Allah'tan dileriz. Yalnız ona tevekkül ederiz. Bize Allah yeter, O ne güzel vekildir» deyiniz. Allah'a yemin ederim, Allah kendisine dost olan kimselere zafer nasib edecektir. Kendi dinine yardım edecek, düşmanlarını da hezimete uğratacaktır. Büyük ve yüce olan Allah kuvvet vermeyecek olursa hiç kimse hiç bir şey yapamaz.»

Daha sonra askerler peşpeşe Dicle'ye atıldılar ve karada sohbet ettikleri gibi sohbet ederek karşı tarafa geçtiler. Dicle'nin her tarafı askerle dolmuş olduğundan kıyı görülemiyordu. Sa'd ile birlikte Selmân-ı Fârisî yanyana gidiyordu. Atları suda yüzüyor ve Sa'd şunları söylüyordu: «Allah bize yeter. O ne güzel bir vekildir. Yemin ederim, Allah kendisine dost olanlara zafer verecek, kendi dinini galip kılacak, düşmanını hezimete uğratacaktır. Eğer bizim askerlerimizde bir serkeşlik veya günahkârlık yoksa elbette ki iyilikler galip gelecektir.» Bunun üzerine Selmân kendisine: «İslâm yenidir. Karalar onların emrine verildiği gibi denizler de onların emirlerine verilmiş bulunuyor. Selmân'ın nefsini elinde tutan Allah'a yemin ederim, nasıl grup grup bu denize girmişlerse aynı şekilde çıkacaklardır» diye cevap verdi. Gerçekten de Selmân'ın dediği gibi karşıya geçtiler ve hiç bir kayıp vermediler. Mâlik b. Âmir el-Anberî'den bir ok düşmüş ve su akıntısı onu getirmişti. Onun la yan yana yürüyen kişi onu ayıplamak amacıyla: «Senin okuna kader isabet etti. O da düşüp gitti.» demişti. Bunun üzerine Mâlik ona şöyle cevap verdi: «Allah'a yemin ederim ki ben öyle bir durumdayım ki Allah benim okumu bu iki grup asker arasında kaybettirmez.» diye cevap verdi. Fakat karşı kıyıya geçtiklerinde rüzgâr onun okunu kıyıya getirmiş, askerlerden birisi bu oku almış, okun sahibi okunu tanıyarak geri almıştı. Yine müslüman askerlerden adı Garkede diye bilinen Bârik'li birisi dışında suya düşen olmadı. Garkede doru atının sırtından düşmüş, daha sonra Ka'kâ atının yularını ona uzatarak elinden yakalamış ve sağ, selim onu çekip çıkartmıştı. Bütün müslüman askerler esenlikle sudan çıkmıştı, atları kafalarını sallayarak silkiniyorlardı.

Farslılar bunu görünce ve hiç de hesaplarında olmayan bir durumla karşılaşınca Hulvân taraflarına kaçışmaya başladılar. Yezdecird de ailesini bundan önce Hulvân taraflarına götürmüş ve orada Râz'lı Mehrân ile Nahîr hân'ı bırakmıştı. Farsların hazinesi Nehrevân'da idi. Bunları gö-

ren Farslar mallarının, yükte hafif, pahada değerli olan şeylerinin alabildikleri kadarını, Hazineden ve kadınlarla çocuklardan da güç yetirebildikleri kadarını aldılar. Hazinelerindeki elbise, mal, kap kaçak, çeşitli taşlar ve değerli eşyalar değeri bilinemeyecek, takdir edilemeyecek kadar çoktu. Yine kuşatma için getirmiş oldukları sığır, koyun ve yiyecekleri geri bırakıp kaçtılar. Hazinelerinde üç milyar dirhem bulunuyordu. Rüstem, Kâdisiyye'ye gittiğinden bunların yarısını yanına almış, diğer yarısı da hazinede kalmıştı. Medâin'e ilk gidenler «Müthiş adamlar birliği» diye bilinen Âsım b. Amr'ın birliği olmuş, daha sonra arkasından «Sessizler birliği» diye bilinen Ka'kâ' b. Amrın birliği girmişti. Birlikler kentin yollarında yol almaya başladılar. Beyaz Sarayda bulunanların dışında korkacakları hiç bir şeyle karşılaşmadılar. Beyaz Sarayın etrafını çevirip onları teslim olmağa çağırdılar Orada bulunanlar da cizye verip karşılığında zimmet altına girmek suretiyle teslim çağrısını kabul ettiler. Medâin halkı da aynı şartlar altında onların yanına geri geldiler. Bunlar arasında Kisrâ ailesinden kimse yoktu.

Sa'd Beyaz Saraya indi. Zühre'yi Fars ailesinin peşine, Nehrevân'a ve dört bir yanda uzaklıkları Nehrevân kadar olan bölgelere gönderdi. Selmân-ı Fârisî, müslümanların önünden giden ve karşılarında bulunan kimseleri barışa çağıran kişi idi. Behurasîr halkını ve Beyaz Saray'da bulunanları üçer defa davet etti. Sa'd, Kisrâ'nın Eyvânını namazgâh edinerek orada bulunan resim ve heykellerde herhangi bir değişiklik yapmadı. Medâin'de suyu aşıp geçmekten daha hayret verici birşey olmamıştı. Bu güne «Cerâsîm Günü» adı verilmişti, çünkü bugün suya giren her kişinin altında, üzerinde rahatlıkla gidebileceği bir toprak parçası, belirmiş o da bu toprak parçası üzerinde rahatlıkla yürüyüp gitmiş ve atının yuları suya değmemişti. Bu bakımdan Ebû Buceyd Nâfi' b. Esved şöyle demiştir :

«Medâine su gibi süvari akıttık,
Oranın nehri de karası gibi boyun eğdi.
Kisrâ denen adamın hazinelerini zaptettik
Onlar geri kaçıp ölmek üzereydiler»

Sa'd Kisrâ'nın Eylânına girince: **«Onlar nice bahçeler, pınarlar ve ekinler terketmişlerdi. Nice güzel konaklar ve içlerinde sevinç ve mutlulukla yaşadıkları nice yerleri bırakıp gittiler. İşte böylece biz bunları başka bir kavme mîrâs olarak verdik.»** (Duhân. 44/25-28). meâlindeki âyetleri okudu. Daha sonra sekiz rekat olarak Fetih namazı kıldı. Bu namazı rekâtler arasında selâm vermeyerek ve cemaatle olmaksızın kılmıştı. Sa'd ikamet etmeye niyet ettiğinden namazı kasretmeyerek tamam kıldı. Irak'ta ilk Cuma burada kılındı. Medâin'de toplanılıp cuma namazı kılındı. Bu olay Hicretin 16. yılının Safer ayında olmuştu.

Müslümanlar kaçan Farsların peşine düştüler. Onlardan birisi diğer arkadaşlarını koruyan bir Farslıya yetişti. Fakat bu Farslı müslümanın üzerine gitmek üzere atını sürünce at direnip gitmedi. Kaçmak isteyince bu kez atı tökezledi. Müslüman yetişip onu öldürdü ve üzerindeki kıymetli eşyaları aldı. Bir başka müslüman Farslardan bir topluluğa yetişti. Bunlar da savaştan kaçtıkları için birbirlerini kınıyor, bu arada hedef olarak diktikleri bir pisliğe birisi atış yapıp duruyor ve hedefe isabet etmeyen tek bir atışı olmuyordu. Bunlar geri döndüğünde müslümanlarla karşılaştılar. Hedefe atış yapan bu Farslı ona yaklaştı, daha önce atış yaptığı hedeften daha yakın mesafeden atış yapmasına rağmen isabet ettiremedi. Bunun üzerine müslüman onun yanına varıp onu öldürdü, diğer arkadaşları da kaçıp gitti.

Medâinlilerden Toplanan Ganimetler ve Bu Ganimetlerin Paylaştırılması

Sa'd ele geçirilen ganimetleri korumakla Amr b. Amr b. Mukarrin'i, paylaştırma işine başkanlık etmekle de Selman b. Rebîa el-Bâhilî'yi görevlendirmişti. Sarayda ve Kisrâ'nın eyvanında, evlerde bulunan bütün ganimetleri toplamış ve kaçanları takip edenlerin getirdikleri ganimetlerin hepsini tesbit etmişti. Medâin halkı bozguna uğradıklarını görünce şehri talan etmiş ve dört bir tarafa kaçmışlardı; fakat arkasından gidenler tarafından yakalanmayıp kaçırdıkları şeyler elinden alınmadık hiç bir kimse kalmadı. Müslümanlar Medâin'de bazı Türk çadırları gördüler. Çadırların içerisi, kurşunla kapatılmış sepetlerlerle dolu idi. Müslümanlar bunları yiyecek zannettiler, fakat açıp baktıklarında altın ve gümüşten yapılmış kap kacaklar olduklarını gördüler. O kadar ki adam altın verip eşit miktarda gümüş almak için tek tek dolaşıyordu. Ayrıca müslümanlar büyük miktarda kâfûr ele geçirmişler, bunu tuz zannederek hamura katmışlar, fakat acı olduğunu görmüşlerdi.

Kaçanları Zühre ile birlikte takip edenler Nehrevân Köprüsü üzerinde bir gurup Farslıyı yakaladı. Köprünün başında karşı karşıya geldiler. Farslarla birlikte bulunan bir katır suya düşünce Farsların tümüyle onun üzerine atıldılar. Birisi: «Bu katırın önemli bir özelliği olmalı» dedi ve müslümanlar da bu katırı ellerine geçirene kadar Farslarla mücadele ettiler. Sonunda katırı aldılar. Katırın üzerinde Kisrâ'nın süsleri, elbiseleri, boncukları, kuşağı mücevharatla süslü zırhı vardı. Kisrâ başkalarına karşı övünmek amacıyla bunları üstüne takar ve öyle tahtına otururdu. Kelec iki Farslı ile birlikte iki katıra yetişti, Farsları öldürüp katırları aldı ve bunları ganimetlerden sorumlu bulunan kişiye teslim etti. Bu kişi kimin ne getirdiğini yazıyordu. Ona: «Beraberinde neler bulunduğunu tesbit edinceye kadar burada bekle» diye talimat verdi. Katırların sırtındaki yükler

aşağı indirilince bunlar arasında Kisrâ'nın taşlarla süslenmiş tacı da çıktı. Kisrâ'nın tacını genelde yüksek develer taşırdı. Onun içinde pek çok mücevherat vardı. Diğer katırın üzerinde ise Kisrâ'nın altından dokunmuş, mücevherat dizilmiş ipek elbiseleri vardı. Onun ipek olmayan diğer elbiselerinde de mücevherat dizili olduğu görüldü.

Ka'kâ b. Amr, bir İranlıya yetişerek onu öldürmüş ve ondan iki heybe almıştı. Bunların birisinde beş kılıç, diğerinde ise altı kılıç ile bazı zırhlar vardı. Bu zırhlardan biri de Kisrâ'nındı. Ayrıca onun miğferleri, Heraklieus'un zırhı, Türklerin hükümdarı Hakan'ın zırhı, Hindistan kralı Daher'in zırhı, Behrâm Cûbînin, Siyavuhş'un zırhları ile Nu'man'ın zırhı da vardı. Farslar bu zırhları Hakan, Heraklieus ve Daher'den birbirleriyle savaştıkları sırada ganimet almışlardı. Nu'mân ile Cûbîn'in zırhlarına gelince, bunları da Kisrâ'dan kaçtıkları sırada gaminet olarak almışlardı. Kılıçlara gelince, bunlar Kisrâ'nin Hürmüz'ün Kubâz'ın, Feyrûz'un, Heraklieus'un, Türklerin Hakanının, Dâher'in, Behrâm'ın, Siyavuhş ile Nu'man'ın kılıçları idiler. Ka'kâ' bütün bunları Sa'd'ın huzuruna götürdü. Sa'd onu istediği kılıcı seçmekte serbest bırakınca o da Heraklieus'un kılıcını seçti. Behrâm'ın zırhını da kendisine verdikten sonra Kisrâ ile Nu'man'ın kılıçları dışında geri kalanları onun «Sessizler birliği» diye bilinen askerleri arasında dağıttı. Kisrâ ile Nu'man'ın kılıçlarını ise Araplar bunlardan haberdar olsun diye Ömer b. Hattâb'a götürdüler. Onlar da bunları ganimetin beşte birinden zannetiler. Kisrâ'nın tacını ve elbiselerini de müslümanların görmesi için Hz. Ömer'in yanına gönderdiler.

Dabb'lı İsmet b. Hâlid yanlarında iki eşek bulunan iki kişiye yetişti. Bunların birisini öldürdü, ötekisi ise kaçtı. İsmet bunları alıp ganimetlere bakan kişinin yanına götürdü. İki eşekten birisinin üzerinde iki heybe bulundu. Bu heybelerin birinde altından bir at vardı. Bu atın eğer takımları gümüştendi, ağzında ve çenesinin iki tarafında ise gümüş üzerinde dizilmiş yakut ve zümrütler vardı. Atın yuları da aynı şekilde idi. Bu atın üzerinde mücevherler takınmış gümüşten bir de süvari vardı. Bu eşeğin diğer heybesinde ise gümüşten bir dişi deve bulundu. Bu devenin üzerindeki eğer altındandı. Eğerin astarı aynı şekilde altından olduğu gibi, devenin yuları da altından idi. Bütün bunlara yakutlar dizilmiş, devenin üzerindeki altından adamda ise yine mücevhrattan süsler bulunuyordu. Kisrâ bunları tacının iki tarafına koyardı.

Başka birisi ganimetlere bakanlara bir hokka getirdi. Bu kimse ile yanında bulunanlar: «Bizler bunun benzerini hiç görmedik. Yanımızda ona denk veya ona benzer hiç bir şey de yoktur.» dedikten sonra ona: «Bundan her hangi birşey aldın mı?» diye sorulunca: «Allah'a yemin ederim, Allah olmasaydı bunu size getirecek değildim» diye cevap verdi. Kendisine «Sen kimsin?» diye sorulunca o da: «Allah'a yemin olsun, size kim olduğumu

söylemiyorum ki beni övmeyesiniz. Allah'a hamd ediyorum ve onun bana vereceği sevap bana yeter.» diye cevap verdi. Yanlarında bulunan birisine onu takip etmesini söylediler. Onu takip eden adam kim olduğunu çevresindekilere sorunca Âmir b. Abdi Kays olduğunu öğrendi.

Sa'd askerleri hakkında şunları söyledi: «Allah'a yemin olsun, askerler emniyetlidir, eli temizdir. Şayet Bedir Savaşçılarının öncelik fazileti olmasaydı bunların da Bedir Savaşına katılanlar kadar faziletli olduğunu söyleyecektim Onlardan şunları şunları gördüm. Bu gibi kimselerden bu davranışları göreceğimi hiç zannetmiyordum.»

Câbir b. Abdullah der ki: «Kendisinden başka hiç bir ilâh olmayana yemin ederim, bizler Kâdisiyye'ye katılanlar arasında âhiret ile birlikte dünyayı da isteyen bir kişi bile görmedik. Onlar arasında yalnız üç kişi hakkında kötü düşündüysek de onlar kadar emniyetli ve dünyada gözü olmayan zâhit hiç bir kimse göremedik. Bunlar: Tuleyha, Amr Ma'dikerib, Kays b. Mekşûh idiler.»

Kisrâ'nın kılıcı, kuşağı, zümrüt süsleriyle birlikte Hz. Ömer'e getirildiğinde Hz. Ömer şunları söyledi: «Bu kılıcı bu haliyle getirip teslim edenler gerçekten emin kimselerdir.» Buna karşılık Hz. Ali ona: «Sen afif davrandığın için sana tâbi olanlar da afif davranmıştır.» diye karşılık vermiştir.

Ganimetler toplanıp bir araya getirildikten sonra Sa'd önce beşte biri ayırıp ondan sonra ganimetleri paylaştırdı. Müslüman askerlerin sayısı altmış bin kişi olup her süvariye 12.000 dirhem isabet etti. Hepsi de süvari olup aralarında piyade yoktu. Ganimetlerin beşte birinden savaşta önemli hizmetlerde bulunmuş olanlara fazladan birtakım eşyalar da verdi. Evleri askerler arasında paylaştırdıktan sonra aileleri de getirip onları evlere yerleştirdi. Gelen bu aileler, müslümanlar Celûlâ, Hulvân, Tekrit ile Musul'un fetihlerini bitirip Kûfe'ye geçinceye kadar Medâin'de ikamet ettiler.

Sa'd Medîne'ye gönderdiği humslar arasına Arapların hayrete düşmesini istediği ve kendilerinin de istedikleri gibi hayret uyandıracak eşyaları da kattı. Sa'd, «Kisrâ'nın Baharı» diye bilinen halının beşte birini ayırmak istediyse de adaletli bir paylaştırma imkânı bulamadığından müslümanlara şu teklifi yaptı: «Sizler beşte birini bağışlasanız da hepsini Hz. Ömer'e göndersek, o da bunu kullansa, ne dersiniz? Çünkü biz bunun paylaştırılmasına, imkân göremiyoruz? Zaten paylaştırsak da bizlere çok az bir şey düşer. Fakat bu Medine halkına giderse önemli bir yer tutar.» Bunun üzerine müslümanlar onun teklifini kabul ederek: «Evet onu Ömer'e gönder» dediler. O da halıyı Hz. Ömer'e gönderdi.

«Kıtf» diye bilinen bu halının uzunluğu altmış, eni de altmış zirâ, idi,

yani bir cerib ölçüsünde büyük bir halı idi. Kisrâlar yazın reyhânlar solduktan sonra bunu kış için hazırlar, üzerinde içki içerlerdi. Onun manzarası kendilerine bahçede imişler gibi bir intiba verirdi. Halıda yolları andıran resimler, nehirleri andıran taşlar vardı. Zemini altın işlemeli idi. Bunlar arasında inciyi andıran taşlar vardı. Halının kenarlarında, ekilmiş araziyi andıran bölgeler vardı ve bu arazide de baharda görülen bitkiler bulunuyordu. Yapraklar altın saplar üzerine ipekten dokunmuştu. Çiçekleri ise altın ve gümüştendi. Meyveleri çeşitli mücevherattan yapılmıştı. İşte Araplar bu ünlü halıya «Kıtf» adını veriyorlardı.

Ganimetlerin beşte biri Hz. Ömer'e varınca Hz. Ömer: İslâm uğrunda yararlıklar göstermiş olan kimselere, ister o anda Medîne'de bulunsun, isterse bulunmasın, birtakım hediyeler verdi. Daha sonra bu beşte biri, verilmesi gereken yerlere paylaştırdıktan sonra: «Bu Kıtf konusunda bana görüşünüzü belirtiniz» diyerek çevresindekilerle danıştı. Kimisi onu olduğu gibi muhafaza etmesine işaret ediyor, kimisi de bu konuyu onun görüşüne havale ediyordu. Hz. Ali bu konuda kendisine şunları söyledi: «Allah senin bilgini cehalet, yakînini şüphe yapmamıştır. Şunu bil ki senin alıp da yerine harcadığın, giyip de çürüttüğün, yeyip de tükettiğin dışında hiçbir şey senin değildir. Sen onu bu şekilde bırakacak olursan yarın bunu hak sahibi olmadıkları halde almak isyecek kimseler mutlaka bulunacaktır.» Bunun üzerine Hz. Ömer kendisine: «Bana doğruyu söyledin ve doğruyu gösterdin» diye cevap verdi. Ve bunu aralarında paylaştırdı. Hz. Ali'ye ondan parça isabet etmiş, o da bunu -bu parçaların en iyisi olmamakla birlikte- yirmi bine satmış idi.

Ganimetlerin beşte birini getiren Beşîr b. Hasâsiyye idi. Herkes Kâdisiyye'ye iştirâk edenlerden övgüyle söz ediyordu. Hz. Ömer de: «İşte bunlar Arapların ileri gelenleridir» diye söylemişti. Hz. Ömer Nu'man'ın kılıcını görünce Cübeyr b. Mut'im'e, Nu'man'ın nesebini sordu. Cübeyr: «Araplar Nu'man'ı Kanaslılara nisbet ederler. O bakımdan Nu'man, Acem b. Kanas oğullarından birisidir» diye cevap verdi. Fakat kimse «A'cemî»» diyemediğinden «Lahm» deyip çıktılar. Hz. Ömer de Nu'mân'ın kılıcını Cübeyr b. Mut'im'e fazladan olarak verdi.

Hz. Ömer b. Hattâb, Sa'd b. Ebî Vakkâs'a galip geldiği ve savaş yoluyla ele geçirdiği bölgelerde namaz kıldırma görevini de verdi. Haracını toplamak üzere Mukarrin'in iki oğlu olan Nu'man ile Süveyd'i görevlendirdi. Süveyd Fırat nehrinin suladığı bölgenin, Nu'mân ise Dicle nehrinin suladığı bölgenin haracını topluyordu. Daha sonra her ikisi de istifa edince Hz. Ömer onların yerine Huzeyfe b. Esîd ile Müzeyneli Câbir b. Avf'ı, ondan sonra da Huzeyfe b. el-Yemân ile Osman b. Huneyf'i görevlendirdi.

Celûlâ' Vakası ile Hulvân'ın Fethi

Celûlâ Vakası da bu yılda olmuştur.

Bu vakanın sebebine gelince: Farslılar Medâin'den kaçarken «Celûlâ» denilen yere vardılar. Azerbaycan'lılar Bâb halkı ile dağlık bölgenin halkı ve Farslar arasında farklı yollara sapmak konusunda ayrı görüşler ortaya çıktı. Daha sonra şöyle dediler: «Şimdi ayrılacak olursanız ebediyyen bir araya gelemeyeceksiniz. Burası bizi birbirimizden ayıracak bir yerdir. O halde geliniz burada bir araya gelelim ve Araplarla çarpşalım. Zafer elde edersek istediğimize kavuşmuş oluruz, edemezsek üzerimizdeki görevi yerine getirmiş olur ve bu konuda herkes de bizi mazur görmüş olur.» Daha sonra çevrelerine bir hendek kazdılar ve başlarına komutan olarak da Râz'lı Mihrân'ı getirdiler. Yezdecird ise Hulvân'a doğru ilerledi. Hendeğin etrafını çıkış yolları dışında dikenli demirlerle çevirdiler. Sa'd bu durumu haber alınca Hz. Ömer'e haber gönderdi. Buna karşılık Hz. Ömer ona şöyle yazdı: «Hâşım b. Utbe'yi Celûlâ'ya gönder. Onun öncü kuvvetlerinin başına Ka'kâ' b. Amr'ı tayin et. Şayet Allah Farsları bozguna uğratacak olursa Ka'kâ'ı Sevad bölgesi ile dağlık bölge arasında görevlendir. Ordu 12 bin kişilik olsun.»

Sa'd emri yerine getirdi. Hâşim, ganimetlerin paylaşılmasından sonra Medâin'den on ikibin askerle yola çıktı. Muhâcirlerin, Ensârın ileri gelenleri irtidât edenlerle etmeyen Arapların belli başlı kişileri de bu ordunun askerleri arasındaydı. Medâin'e giderken yolda Bâbil Mehrûz'dan geçtiler Buranın Dihkân'ı, Hâşim ile bir cerib arazide dirhem döşeyip onları vermek karşılığında barış teklifinde bulundu. Hâşim de onun bu isteğini kabul ederek onunla barış yaptı. Daha sonra Celûlâ'ya varıncaya kadar yoluna devam etti. Celûlâ'da Farsları hendekleri içinde olmak üzere kuşatma altına aldı. Farslar karşılarında uzun süre direndiler. Ancak istedikleri zaman hendeğin dışına çıkıyorlardı. Müslümanlar seksen gün süreyle onların üzerine vardılar. Her gün zafer kazanıyorlardı. Yezdecird'den Mihrân yardımcı kuvvetler de gelmeye başladı. Diğer taraftan Sa'd'a da müslümanlara yardımcı kuvvet gönderdi. Hep birlikte toplanıp dışarı çıktılar ve birbirleriyle çarpıştılar. Yüce Allah onların üzerine rüzgâr gönderdi ve etrafta göz gözü görmez oldu. Önlerinde adeta perdeler teşekkül etti. Bu bakımdan Farsların süvarileri hendeğe düştüler. Hendeğin içerisinde kendilerine bitişik tarafta atlarının da çıkabileceği şekilde bir yol yaptılar ve kendilerini koruyan çevrelerini bozmuş oldular. Müslümanlar bunu haber alınca onların üzerine yürüdüler ve «Herîr Gecesi» dahil olmak üzere hiç bir gecede benzeri görülmemiş şiddetli bir çarpışmaya giriştiler. Şu kadar ki, Herîr Gecesi'nde iş daha çabuk bitmişti. Ka'kâ' b. Amr, ilerlediği yönde hendeklerin kapısına doğru gitti ve bir münâdiye şöyle bağırmasını söy-

ledi: «Ey müslümanlar! Şu anda emiriniz hendeğin içerisine girmiş ve orayı ele geçirmiş bulunuyor. Siz de onun yanına geliniz. Sizinle Farslar arasında bulunan engelleri sizi hendeğe girmekten alıkoymasın.» Ka'kâ'ın bu emri vermekten amacı müslümanların maneviyatını güçlendirmekti. Müslümanlar da Hâşim'in hendeğin içerisinde bulunduğundan şüpheleri olmayarak ilerlediler. Ansızın Ka'kâ' b. Amr'ın gerçekten esir alınmış olduğunu gördüler. Müşrikler onları görünce sağa sola dağılıp bozguna uğradılar. Böylece daha önceden kendilerinin hazırlamış olduğu dikenli demirlerde can verdiler. Binekleri yaralandı. Bu bakımdan piyade olarak geri dönüp kaçışırken müslümanlar onların peşini takip ettiler. Onlardan söz edilmeye değmez kişilerin dışında kurtulan olmadı. O gün Farslardan yüz bin kişi öldürüldü. Öldürülenler ilerisiyle gerisiyle alanın her tarafını örtüp kapattıkları için buraya «Celûlâ» adı verilmiştir. Buna göre bu vaka Farsların tümünü de kapsayan bir vaka olmuştur. Ka'kâ' b. Amr «Hânikîn» denlen yere kadar kaçanları takip etmeye devam etmiştir.

Yezdecird hezimet haberini alınca Hulvân'dan Rey taraflarına gitti. Ka'kâ' Hülvân'a gelerek ordusuyla burada konakladı. Celûlâ zaferi 16. yılın Zülkâde (24 Kasım - 23 Aralık 637) ayında gerçekleşmişti. Yezdecird, Hulvân'dan ayrılınca orada Hüsrev Şünûm'u vekil bırakmıştı. Kakâ'. Şîrîn'e vardığında Hüsrev Şünûm ona karşı çıkmış ve Hülvân dihkânı Zeynebî de onun yanına gelmişti. Ka'kâ', Zeynebî ile karşılaşmış, onu öldürmüş; Hüsrev Şünûm kaçmış ve müslümanlar da Hülvân'ı ele geçirmişlerdi. Sa'd Kufe'ye geçinceye kadar Hulvân'da kalmış, Kûfe'ye geçtikten sonra da Ka'kâ', Sa'd'ın yanına giderek Hulvân üzerine Kubâz'ı vekil bırakmıştı. Kubâz aslen Horasanlı idi.

Hz. Ömer'e kazanılan bu zaferi de Ka'kâ'ın Hulvân'da kalışını da yazarak kaçan Fasları takip etmek konusunda izin istedilerse de Hz. Ömer kabul etmeyerek şunları söyledi: «Ben Sevâd ile dağlık bölge arasında büyük bir seddin olmasını arzu ederdim. Böylelikle ne onlar bize gelsin, ne de biz onların bölgesine gidebilelim. Bizlere ziraat alanı olarak Sevâd bölgesi yeter. Ben müslümanların esenliğini ganimetlere üstün tuttum.» Ka'kâ' Farsları takip ettiği sırada «Hânikîn» denilen yerde Mihrân'a yetişmiş, onu öldürmüştü. Fîruzân'a yetiştiyse de Fîrûzân atından dağlık bölgeye girdi ve böylece kendini korudu. Ka'kâ' pek çok cariyeler esir aldı ve onları Hâşim'e gönderdi. Hâşim de bunları geziler arasında paylaştırdı. Bu cariyeler evlere alındı ve bunlardan çocuklar oldu. Bu alınan cariyelere nisbet edilenler arasında Şâ'bî'nin annesi de vardır.

Ganimetler paylaştırılınca her süvariye dokuz bin dirhem ve dokuz at isabet etti. Denildiğine göre, alınan ganimet otuz milyon dirhem idi. Bunları Selmân b. Rebîa paylaştırmıştı. Ayrıca Sa'd ganimetlerin beşte bi-

rini Hz. Ömer'in yanına göndermişti. Sa'd ganimetlerin hesabını Ziyâd b. Ebîh ile gönderdi. Hz. Ömer ile getirdikleri ganimetler hakkında konuştu ve ona bunların niteliklerini anlattı. Hz. Ömer ona: «İnsanların huzurunda ayağa kalkıp, benimle konuştuğun gibi onlarla konuşabilir misin» diye sorunca Ziyâd: «Allah'a yemin ederim, yeryüzünde senden başka kimseden çekindiğim yoktur. Buna göre senden başkalarının önünde nasıl olur da konuşamam» diye cevap vermiş, daha sonra müslümanlara elde ettikleri ganimetleri, yaptıkları işleri, Fars ülkesinin dört bir tarafına nasıl dağılmakta olduklarını anlattı. Bunun üzerine Hz. Ömer: «İşte yüksek sesli ve açık sözlü hatip böyle olur» diye onu övmüş, buna karşılık Ziyâd: «Bizim askerlerimiz dillerini çözmüş serbest bırakmışlardır» diye cevap vermişti.

Ganimetlerin beşte biri Hz. Ömer'in yanına getirilince, onun: «Allah'a yemin ederim, bunu paylaştırıncaya kadar bu mal hiç bir çatının altına girmeyecektir» diye yemin etmesi üzerine Abdurrahmân b. Avf ile Abdullah b. Erkam, mescidde bu beşte biri sabaha kadar beklediler. Sabah olup da herkes toplanınca üzerindeki örtü kaldırıldı. Hz. Ömer aralarındaki yakutları, zümrütleri, mücevherleri görünce ağlamaya başladı. Abdurrahmân b. Avf kendisine: «Ne sebepten ağlıyorsun ey mü'minlerin emîri? Allah'a yemin ederim, burada ağlamak değil şükretmek gerekir» deyince Hz. Ömer şöyle cevap verdi: «Allah'a yemin ederim ki ben bundan dolayı ağlamıyorum. Allah'a yemin ederim. Allah bunları kime verdiyse bunlar birbirlerini kıskanmış, birbirerine kin beslemişlerdir. Birbirlerini kıskananları da mutlaka Allah birbirine düşürür.»

Hz. Ömer, Sevâd arazisinin paylaştırılmasını kabul etmedi, çünkü mevcut ağaçlıklar, suların bir çekilmesi bir kabarması buna imkan vermediği gibi pek çok ateş mabedi ile posta yolları da vardı. Diğer taraftan Kisrânın ve onunla beraber olanların, onunla birlikte öldürülenlerin ve Ercâ diye bilinen görevlilerin de birtakım mülkeleri vardı. Ayrıca Hz. Ömer müslümanlar arasında fitne zuhur etmesinden de korkmuştu. O bakımdan Sevâd'ı paylaştırmadığı gibi satılmasını da yasaklamıştı. Burayı karşılıklı olarak anlaştıkları kimselere ekip biçmek üzere vermek ve müslümanlara bir çeşit vakıf arazisi olarak bırakmak statüsüne bağladılar. Onlar bu arazileri ekip biçmek üzere ancak ümerâdan olan kimselerle anlaşırlar ve onlara verirlerdi. Bu bakımdan Hülvân ile Kâdisiyye arasında bulunan Sevâd arazisinden herhangi bir tarafın satılması helâl değildir. Nitekim Cerîr, Fırat kıyısında bir arazi satın almış, ancak Ömer bu satışı iade ettirmiş ve bundan memnun olmamıştı.

Tekrit İle Musul'un Fethi

Bu yıl içerisinde Cumade ayında [1] Tekrit fethedilmişti.

Bunun sebebi ise şudur: Antâk, Musul'dan Tekrit'e yürümüş ve kendi toprağını korumak amacıyla etrafında hendek kazmıştı. Ayrıca onunla birlikte Bizanslılar, İyadlılar, Tağlibliler, Merviler ve Şehâricler de vardı. Sa'd bu durumu haber alınca Hz. Ömer'e bir mektup yazdı. Hz. Ömer de ona şöyle cevap verdi: «Oraya Abdullah b. el-Mu'temm'i gönder ve onun öncü kuvvetlerinin başına Rıb'î el-Efkel'i, atlıların başına ise Arfeçe b. Herseme'yi tayin et.»

Bunun üzerine Abdullah Tekrit üzerine yürümüş, Antâk'ın bulunduğu yerde karargâh kurarak onu beraberindekilerle birlikte kırk gün süreyle muhasara altına almıştı. Karşılıklı olarak birbirlerinin üzerine yirmi dört defa yürüdüler. Bunlar Celûlâ'da toplananlardan silâhça daha güçsüz idiler. Abdullah b. el-Mu'temm Antâk ile birlikte bulunan Araplara haber göndererek onları kendisine yardımcı olmaya çağırdı. Araplar ondan hiçbir şey gizlemiyorlardı. Bizanslılar müslümanların kendilerine galip geleceğini görünce komutanlarını bırakıp kendilerine ait olan malları gemilere taşıdılar. Diğer taraftan Tağlib, İyâd ve Nemrliler Abdullah'ı durumdan haberdar ettiler ve kendisinden eman isteyerek onunla birlikte olduklarını bildirdiler. Abdullah onlara: «Eğer söylediklerîniz doğruysa İslâma giriniz» diye haber gönderince onlar da bu çağrıyı kabul ederek müslüman oldular. Bunun üzerine kendilerine şu haberi gönderdi: «Bizim tekbir getirdiğimizi işitecek olursanız bilesiniz ki hendeğin kapısına gelip dayanmış bulunuyoruz. O zaman siz de Dicle tarafındaki kapıları ele geçiriniz ve tekbir getirerek gücünüzün yettiği kimseleri öldürünüz.»

Abdullah ve müslümanlar hücumlarını yaparak tekbir getirince Tağlib, İyâd ve Mervliler de tekbir getirerek kapıları ellerine geçirdiler. Bizanslılar müslümanların Dicle tarafından ve arkalarından kendilerine baskın yaptıklarını sanarak onların ellerinde bulunan kapılara doğru koşmağa başladılar. Bu esnada müslümanların kılıçları ile o gece İslâma girmiş bulunan Rıb'îlilerin kılıçları onları biçmeye başladı. Hendek içinde Tağlib, İyâd ve Nemrlilere mensup ve müslüman olan kimselerin dışında kurtulan olmadı. Diğer taraftan Abdullah b. el-Mu'temm, Rıb'î b. el-Efkel'i «İki kale» anlamına gelen ve «el-Hısneyn» diye bilinen Ninova ile Musul'a gönderdi. Ninova, «Doğu kalesi», Musul ise «Batı Kalesi» diye bilinirdi. Abdullah, Rib'î'ye: «Haydi onlar olandan haberdar olmadan üzerlerine git» diye talimat vererek onunla birlikte Tağlib, İyâd ve Nemlileri gönderdi. Bunun üzerine İbn el-Efkel «el-Hısneyn» diye bilinen Ninova ile Musul

(1) Müellif hangi Cumâde olduğunu belirtmiyor. Cumâdelûlâ (31 Mayıs - 29 Haziran 637); Cumâdelâhire (30 Haziran - 28 Temmuz 637) ye tesadüf ediyor. (Çev.)

üzerine gitti. Gerçekten de durumu haber almadan onların etrafına vardılar ve muzzaffer olup ganimetler elde ettikleri hissini uyandırdılar, onlara zafer müjdesini bildirdiler, kalelerin kapılarında durdular. İbn el-Efkel gelerek kalelerine hücum etti, fakat kapılarını kapattılar Daha sonra barışı kabul ettiklerini belirterek zimmî statüsüne girdiler

Ganimetleri paylaştırdıklarında her süvarinin payı üç bin dirhem, piyadenin payı ise bin dirhem idi. Ganimetlerin beşte birini Hz. Ömer'e gönderdiler. Musul ile savaşmak görevi Rıb'î b. el-Efkel'e, haraçları toplamak görevi ise Arfece b. Herseme'ye verildi.

Denildiğine göre, Ömer b. Hattâb, Utbe b. Ferkad'ı Musul üzerine gitmekle görevlendirmiş ve orayı hicretin 20. yılında fethetilmiştir. Utbe Musul'a gelmiş, Ninova halkı kendisiyle savaşmış, sonunda «doğu kalesi» olarak bilinen Ninova Kalesini kılıç zoruyla fethetmiş, Dicle'yi geçtikten sonra «Batı Kalesi» diye bilinen Musul'un halkı onunla cizye vermek üzere barış antlaşması yapmıştı. Daha sonra el-Merc'i, Bânhezrâ, Bâ'ezrâ Hibtûn Dâsin ve Kürtlere ait bütün sığınakları da fethetmiş, bu arada Kardâ, Bâzebdî ve Musul'a bağlı bütün kasabaları da ele geçirmişti. Böylelikle bütün bunlar da müslümanların egemenliği altına girmiş oldu.

Denildiğine göre, İyâd b. Ganm, ileride belirteceğimiz gibi, bir yeri fethettikten sonra Musul'a gelmiş ve iki kaleden birini fethetmiş, diğerine Utbe b. Ferkâd'ı göndermiş, o da burayı, halkın cizye ve haraç ödemeleri şartıyla eline geçirmişti. Doğrusunu Allah en iyi bilendir.

Mâsebezân'ın Fethi

Hâşim, Celûlâ'dan Medâin'e döndüğünde Sa'd Hürmüzân'ın oğlu Âzîn'in kalabalık bir asker toplayarak onlarla ova tarafına gittiğini haber aldı. O da Dırâr b. el-Hattâb'ı bir ordunun başında bunlara karşı gönderdi. Mâsebezân ovasında karşılaştılar ve orada birbirleriyle çarpıştılar. Müslümanlar müşriklerin işlerini çabucak bitirdiler. Dırâr Azînî esir aldı ve onun boynunu uçurduktan sonra kaçanları takip etmeye başladı ve Sîrevân'a kadar onları takip etmeye devam etti. Mâsebezân'ı da savaş sonucunda aldı. Mâsebezân halkı dağlara kaçtı. Onları çağırınca onun bu çağrısını kabul ettiler. Dırâr Sa'd Kûfe'ye geçinceye kadar Mâsebezân'da ikamet etti. Sa'd, Kûfe'ye geçtikten sonra kendisine haber göndermiş, o da bunun üzerine Kûfe'ye geçmiş, Mâsebezân üzerine kendisinin vekili olarak Esed'li İbn Huzeyl'i tayin etmişti. Mâsebezân, Kûfe karakollarından birisi idi.

Mâsebezân'ın Nihâvend vakasından sonra fethedilmiş olduğu da söylenmiştir.

Karkisiyâ'nın Fethi

Hâşim, Celûlâ'dan Medâin'e döndüğünde Cezîre halkı büyük topluluklar halinde bir araya gelerek Heraklieus'a Hıms halkına karşı destek sağlamış, ayrıca Hît halkına da bir ordu göndermişlerdi. Bunun üzerine Sa'd da Ömer b. Mâlik b. Utbe b. Nevfel b. Abdimenâf'ı bir ordu ile birbirlikte göndermiş, bu ordunun öncü kuvvetlerinin başına da Hâris b. Yezîd el-Âmirî'yi getirmişti. Ömer b. Mâlik, askerleriyle birlikte Hît'e doğru yürümüş, orada bulunanların çevrelerinde hendek kazdıklarını görmüş, kendileriyle savaşmak üzere hendeklerinin dışına çıkmalarını istemişti. Ömer b. Mâlik onların hendeklerinin arkasında kendilerini koruduklarını görünce çadırlarını olduğu gibi bırakarak, yanlarına Hâris b. Yezîd'i muhasarasına devam etmek üzere bırakıp, askerlerin yarısını yanına aldı ve ve Karkisiyâ'ya geldi orayı aniden ve kılıç zoruyla fethetti. Buranın halkı da cizye vermeyi kabul etti. Ömer b. Mâlik Hâris b. Yezîd'e: «Bunlar da barış yapmayı kabul ederlerse onları serbest bırak, çıksınlar. Aksi takdirde sen de hendeklerinin etrafına aynı geçitlerle kendi tarafından bir hendek yap. Daha sonra ben uygun göreceğim bir hususu uygularım» diye haber göndermişti. Bunun üzerine Hâris de onlara haber göndermiş, kendileri yurtlarına dönmeyi kabul etmişlerdi. Bu bakımdan Hâris onları bırakıp kendisi de Ömer b. Mâlik'in yanına gitmişti.

Ömer b. Hattâb, Sakîf'li Ebû Mihcen'i Nâsı' denilen yere mecburi ikâmete göndermişti.

Yine bu yıl içerisinde Hz. Ömer'in oğlu, Muhtâr'ın kız kardeşi ve Ebû Ubeyd'in kızı Safiyye ile evlendi.

Rebeze'yi müslümanların atlarının otlaklığı olmak üzere Hz. Ömer'in çevirmesi de bu yıl olmuştu.

Rasûlullah (s.) in oğlu İbrâhîm'in annesi Mâriyede bu sene vefat etmiş, cenaze namazını Hz. Ömer kıldırmış ve onu Bakî' mezarlığına defnetmişti. Olay Muharrem (2 Şubat - 3 Mart 637) ayında olmuştu.

Hz. Ömer, Hz. Ali b. Ebî Tâlib ile istişâre sonucunda resmî yazışmalara tarih yazmaya bu sene başlamıştı.

Bu sene hacc işlerinin idaresini yine Hz. Ömer yapmıştı. Medîne'de ise Zeyd b. Sâbit'i yerine vekil olarak bırakmıştı.

Hz. Ömer'in bu seneki valileri bir önceki senenin valileri idi. Musul bölgesinde savaşan ordular komutanı Rib'î b. el-Efkel, harac sorumlusu ise Arfece b. Herseme idi. Hem savaş işlerinin, hem de haracın sorumlusunun Utbe b. Ferkad olduğu da söylenmiştir. Bütün bu görevlerin Abdullah b. el-Mu'temm'in uhdesinde bulunduğu da söylenmiştir. Cezîre'nin sorumlusu ise İyad b. Ğanm idi.

HİCRETİN ONYEDİNCİ (23 Ocak 638 - 11 Ocak 639) YILI

Kûfe ve Basra'nın İnşâ Edilmesi

Kûfe şehrinin düzenlenmesi ve Sa'd'ın Medâin'den gelip buraya yerleşmesi bu yıl içinde olmuştu.

Bunun da sebebi şudur: Sa'd Hz. Ömer'in yanına şimdiye kadar sözü edilen fetihlerin haberini vermek üzere bir heyet göndermişti. Ömer onları görünce renklerinin ve durumlarının değişmesinin sebeplerini sormuş, onlar da: «Bulunduğumuz bölgenin havasızlığı bizi bu şekilde değiştirmiştir» diye cevap vermişlerdi. Bunun üzerine Hz. Ömer onlara, insanların konup yerleşecekleri bir yer seçmelerini emretti. Bu heyet ile birlikte, kendi kavimleriyle ilgili bir akit yapmak üzere Tağliboğullarından bir gurup da gelmiş bulunuyordu. Hz. Ömer bu Tağliblilere: «Ben sizlerle şu şartla akit yapıyorum: «Sizden müslüman olan kimse üzerinde müslümanların hakları vardır, ayrıca bir de müslümanın üzerinde bulunan mükellefiyetler vardır. Bunu kabul etmeyen ise cizye verecektir» deyince, Tağlibliler: «O takdirde bunlar kaçar ve Acemlere katılarlar» diye açıklamada bulundular ve müslümanlar gibi zekât vermek istediler. Hz. Ömer onların bu tekliflerini kabul etmedi. Sonunda cizyelerinin müslümanların verdiği zekât gibi görünmesini isteyince, onların bu tekliflerini doğacak hiçbir çocuğu hıristiyan yapmamak şartıyla kabul etti. İşte bu Tağlibliler ve onlara itaat eden Nemr ve İyâda mensup kimseler hep birlikte, Medâin'de bulunan Sa'd'ın yanına hicret etmişler, Medâin'de yerleşmişler, daha sonra onunla birlikte Kûfe'ye gidip yerleşmişlerdi.

Denildiğine göre, bunun sebebi yukarıda anlatılan şekilde değil de şöyle olmuştu:

Huzeyfe Hz. Ömer'e: «Arapların karınları geri gelmiş, pazuları kurumuş, renkleri değişmiş bulunuyor» diye mektup yazmıştı. Huzeyfe, Sa'd ile beraberdi, bu bakımdan Hz. Ömer Sa'd'e: «Arapların renklerini ve etlerini değiştirenin ne olduğunu bana bildir.» diye bir mektup yazdı. Cevap olarak Hz. Sa'd şunları yazdı: «Onları değiştiren bölgenin havasının güzel olmamasıdır. Araplara ancak develerine uygun gelen bölgelerin havaları

uygun gelebilir» diye yazınca Hz. Ömer de ona şöyle yazmıştı: «Selmân ile Huzeyfe'yi öncü olarak gönder. Onlar hem kara, hem deniz havasını taşıyan bir yer seçsinler. Benimle sizin arasında ne bir deniz olsun, ne de de bir köprü bulunsun.»

Bunun üzerine Sa'd onları bu iş için, görevli olarak gönderdi. Selmân Enbâr'a kadar yürüdü, Fırat'ın batı bölgesinde yoluna devam etti. Kûfe'ye varıncaya kadar hiç bir yeri beğenmedi. Öbür taraftan Huzeyfe de Fırat'ın doğusundan yoluna devam etti ve Kûfe'ye varıncaya kadar hiç bir yeri beğenmedi.

Kum ve çakılın karışık olarak bulunduğu her yer «Kûfe» diye adlandırılır. İşte bu şekilde Selmân ile Huzeyfe Kûfe'ye geldiler. O sırada Kûfe'de üç manastır vardı. Bunlar Hareme, Um Amr, ve Silsile manastırları diye bilinirdi. Bunlar arasında da üzüm bağları bulunuyordu. Bölge her ikisinin de hoşuna gitmiş, orada inerek namaz kılmışlar ve yüce Allah'a burayı yerleşecekleri bir yer kılması için duâ etmişlerdi. Sa'd'ın yanına varıp onu durumdan haberdar ettiler. Bu arada ona Hz. Ömer'den bir mektup daha gelince Ka'kâ b. Amr ile Abdullah b. el-Mu'temm'e birer mektup yazarak askerlerinin başına birer komutan tayin edip yanına gelmelerini bildirdi. Onlar da emredileni yaptılar. Bunun üzerine Sa'd Medâin'den ayrılıp Kûfe'ye gitti. Kûfe'ye Hicretin 17. yılının Muharrem (23 Ocak - 21 Şubat 628) ayında vardı. Onun Kûfe'ye varışı ile Kâdisiyye Savaşı arasında bir yıl iki ay, Hz. Ömer'in halifeliği ile Kûfe'nin arasında ise üç yıl sekiz aylık bir süregeçmiştir.

Sa'd Kûfe'ye vardıktan sonra Hz. Ömer'e şöyle bir mektup yazdı: «Ben Kûfe'de konaklamış bulunuyorum. Burası Hiyre ile Irak arasında olup her kara hem de deniz ikliminin özelliklerine sahiptir. Burada hem deniz ikliminde yetişen ince keskin yapraklı bitkiler, hem de karada yetişen güzel otlar vardır. Ben müslümanları buraya gelmekle Medâin'de kalmak arasında serbest bıraktım. Medâin'de kalmayı arzu edenleri de silâhlı askermiş gibi orada bıraktım.»

Müslümanlar Kûfe'de yerleştikten sonra kendilerine geldiler ve kaybetmiş oldukları kuvvetlerini yeniden kazandılar. Kûfe halkı kamıştan ev yapmak için izin istedikleri gibi Basra halkı da aynı şekilde izin istediler. Basralılar da Kûfe halkının yerleştikleri ayda şehirlerine yerleştiler. Fakat bundan önce Kûfe'ye üç ayrı gurup gelip yerleşmişti. Onların izin istemeleri üzerine Hz. Ömer şu cevabı verdi: «Gerçek şu ki askerî karargâhlar savaş gücünüz bakımından daha iyi ve sizin için daha çok umut vericidir. Bununla birlikte size ters düşmeyi de sevmiyorum.»

Bunun üzerine her iki şehir halkı da kamıştan evler yapmağa başladılar. Daha sonra Kûfe'de de, Basra'da da yangın çıktı. Kûfe'nin Şevval (16 Ekim - 13 Kasım 628) ayındaki yangını daha bir şiddetli olmuştu. Bunun

üzerine Sa'd onlardan bir gurup kişiyi Hz. Ömer'in yanına göndererek kerpiçten ev yapmak için izin istediler. Giden bu heyet Hz. Ömer'e yangın haberini verdikleri gibi ondan izin de isteyince Hz. Ömer onlara şöyle söyledi: «Yapabilirsiniz, fakat hiç biriniz üç odadan fazla yapmayın. Binalarda uzunluk yarışına kalkışmayın. Sünnete riayet edin ki devlet elinizden gitmesin.» Giden bu heyet, Hz. Ömer'in bu talimatını da alarak geri döndü. Hz. Ömer aynı talimatı Basralılara da gönderdi.

Kûfe şehrinin tertibi işini Ebû Heyyâc b. Mâlik, Basra'nın düzenlenmesi işini de Âsım b. Dülef Ebu'l-Cerbâ yönetiyordu. Ana caddeler kırkar zira, ara caddeler yirmişer zirâ, sokaklar yedişer zirâ olarak takdir edildi. Mahalleler ise atlmışar zirâ idi. Her iki şehirde de ilk plânlanıp inşâ edilen, mescidler olmuştu. Her ikisinin de tam ortasında uzak mesafeye ok atan birisi durmuş, her tarafa birer ok atmış ve bu okun düştüğü yerden sonra inşaat yapılması emredilmişti. Kûfe mescidinin ön tarafından Hîre'de Kisrâlara ait yapıların mermer sütunları üzerine bir gölgelik yapılmıştı. Ayrıca sahn üzerinde herhangi bir kimsenin orayı aşıp bina yapmaması için bir de hendek yapılmış, ona yakın bir yerde de Sa'd'e bir ev inşa edilmişti. Kûfe sarayı diye bilinen yer bu evdir. Bu evi Rûzbeh, Kisrâların Hîre'deki yapılarının kirecinden yapmış idi. Çarşılar da mescidler gibi yapılmıştı. Oraya kim daha erken gelip otursa kalkıp evine gidinceye yahut alışverişini bitirinceye kadar orası onun olurdu.

Hz. Ömer çarşıda bulunanların da işitebileceği bir şekilde Sa'd'ın: «Şu bağrışmaları kesiniz, kulağıma gelmesin» şeklinde söylendiği haberini alınca halkın da onun evine «Sa'd'ın sarayı» diye ad verdiğini işitince Muhammed b. Mesleme'yi Kûfe'ye göndermiş ve ona sarayın kapısını delip geri dönmesini emretmişti. Muhammed bunu yaptı, fakat Sa'd bunu haber alınca: «Bu, bu işi için gönderilmiş bir elçidir» diyerek onu çağırdıysa da Muhammed onun yanına gelmeyi kabul etmedi. Sa'd kendisi onun yanına gitmiş ve harçlık vermeyi teklif etmişse de Muhammed bunu kabul etmeyerek ona Hz. Ömer'in gönderdiği mektubu iletti: «Bana senin kale gibi bir saray yaptığın haberi ulaştı. Buna «Sa'd'ın sarayı» deniliyormuş. Seninle halk arasında bir kapı varmış. Bu saray senin değil, fesat ve eksikliğin sarayıdır. Beytu'l-mallare bitişik yerlerden bir yere yerleş ve oradan çık, o sarayı da kapat. Aksi tardjirde o sarayın üzerinde hiç kimsenin giremeyeceği bir kapı yaparız.» Bunun üzerine Sa'd söylenen şeyleri söylemediğine dair yemin etti. Muhammed geri dönüp Hz. Ömer'e Sa'd'ın dediklerini iletti. O da onun dediklerini tasdik etti.

Kûfe'nin karakol bölgeleri dört tane idi. Bunlardan birincisi Hulvan'dı, başında Ka'kâ' vardı. İkincisi Masebezân idi, başında Dırâr b. el-Hattâb bulunuyordu. Üçüncüsü, başında Ömer b. Mâlik ya da Amr b. Utbe b. Nevfel'in bulunduğu Karkîsiyâ idi. Dördüncüsü ise başında Abdullah b.

el-Mu'temm'in bulunduğu Musul idi. Kendileri bu şehirlerden ayrılacak olurlarsa burada onların vekilleri görev yaparlardı.

Kûfe'nin düzenlenmesinden sonra Sa'd orada daha önce Medâin'de kaldığı sürenin dışında olmak üzere üç buçuk yıl kalmıştır.

Heraklieus'un Hıms'da Bulunan Müslümanlara Saldırması

Bu sene içerisinde Bizanslılar Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh ile onunla birlikte Hıms'da bulunan müslümanların üzerine yürümeyi kararlaştırdılar. Bu konuda Bizanslıları kışkırtanlar Cezîre halkı olmuştu, çünkü Cezîreliler Bizans kralına haber göndermiş ve onu Şam'a asker göndermesi konusunda ikna etmiş, kendilerinin de bu konuda yardımcı olacaklarını vadetmişler, o da onların bu tekliflerine uygun hareket etmişti. Müslümanlar Bizanslıların toplandıkları haberlerini alınca Ebû Ubeyde silâhlı askerlerini toprayarak Hıms şehrinin düzlüğünde karargâhını kurdu. Hâlid de Kınnesrîn'den gelerek onlara katıldı. Ebû Ubeyde yardımcı kuvvetlerin gelmesine kadar savaşa başlamak, yahut savunma yapmak konusunda görüşünü sorunca, Hâlid, savaş yapılması görüşünü ortaya koyarken diğer komutanlar şehire sığınarak Hz. Ömer'e mektup yazılması görüşünü ileri sürdüler Ebû Ubeyde onların görüşüne uyarak Hz. Ömer'e mektup yazdı. Hz. Ömer daha önce her bölgede müslümanların mallarından artan miktar kadarıyla, olabilecek durumlarda kullanılmak üzere ihtiyat atlar hazırlamıştı. Kûfe'de bu gibi ihtiyat atlardan dört bin tane vardı. Bunların başında ise Selmân b. Rabîa el-Bâhilî ile Kûfe halkından bir grup kişi bulunmakta idi. Diğer sekiz bölgede de aynı şekilde oranın imkânlarına göre ihtiyat atları bulunmaktaydı. Bu atların kullanılması gerektiği bir zamanda askerler gelir, bu atlara biner ve diğer insanlar savaşa hazırlanıncaya kadar bunlar hazır kuvvet olarak yollarına koyulurlardı. Hz. Ömer haberi alınca Sa'd'a mektup yazmış ve ona: «Hazır insanları Ka'kâ' b. Amr ile birlikte aynı günde yola çıkar, çünkü Ebû Ubeyde'nin etrafı düşmanı ile sarılmış bulunuyor» diye talimat vermişti. Aynı şekilde ona: «Süheyl b. Adiyy'i Rakka'ya gönder, çünkü Bizanslıları Hımslılar üzerine kışkırtanlar bizzat Cezîre haklıdır» demişti. Abdullah b. İtbân'ı da Nasîbîn üzerine göndermesini emretmiş, Nasîbîn'den Harrân ve Ruhâ üzerine gitmesini söylemişti. Diğer taraftan Velîd b. Ukbe'yi Cezîre bölgesinde bulunan Rabîa ve Tenûh Arapları üzerine, yollamasını İyad b. Gam'ı ise aynı şekilde göndermesini bildirmiş ve savaş olması halinde karar vermek yetkesinin de İyad'a ait olduğunu belirtmişti.

Aynı gün Ka'kâ' dört bin süvari ile birlikte Hıms'a yürürken, İyâd b. Ganm ile Cezîre komutanları da Cezîre'nin yoluna koyulmuşlardı. Her komutan tayin edildiği ve emredildiği yerleşim bölgesine yürüdü. Ayrıca Hz.

Ömer de Medîne'den çıkıp Hıms'a varmış, Ebû Ubeyde'ye yardımcı olmak üzere Câbiye'ye kadar gelmişti.

Hıms halkına karşı Bizanslılara yardımcı olan Cezîre halkı, onlarla birlikte iken, İslâm ordusunun haberi yetişince kendi yurtlarının çeşitli yörelerine dağıldılar ve Bizanslılardan ayrılıp gittiler. Bu şekilde Cezîre halkı onlardan ayrılıp gittikten sonra Ebû Ubeyde, Hâlid'i Bizanslılara karşı çıkıp savaşmak konusunda fikrini aldı. Hâlid onlara karşı çıkıp savaşmak fikrini ortaya atınca, Ebû Ubeyde de Bizanslılara karşı çıkıp savaştı ve Allah da ona zafer nasib etti. Ka'kâ' b. Amr ise onların yanına savaştan ancak üç gün sonra varabildi. Ebû Ubeyde ve beraberindekiler Hz. Ömer'e mektup yazıp zafer kazanıldığını ve yardım kuvvetlerinin gelişini bildirerek bu konuda hüküm vermesini isteyince, Hz. Ömer onlara şunları yazdı: «Ganimetlerde onları da kendinize ortak yapın; çünkü onlar sizin yanınıza gelmiş, fakat düşmanınız onlardan önce ayrılmış gitmiştir.» Hz. Ömer ayrıca Kûfeliler hakkında şunları söylemiştir: «Allah Kûfe'lilere iyiliklerini versin. Onlar hem kendilerini koruyor, savunuyorlar, hem de diğer bölge halklarına yardımcı oluyorlar.»

Ka'kâ' ile birlikte gelenler işlerini bitirdikten sonra geri döndüler.

Cezîre ve Ermenistanın Fethedilmesi

Bu yıl içerisinde Cezîre fethedildi.

Bundan önce Sa'd'ın Cezîre bölgesine asker göndermesinden söz etmiş bulunuyoruz. İyâd b. Ğanm ve beraberindekiler yola koyulunca Sa'd Süheyl b. Adiy'i de Rakka'ya göndermiş idi. Cezîre halkı Kûfelilerin durumunu haber alınca Hıms üzerine gitmekten vazgeçerek kendi bölgelerine geri çekildiler. İyâd, onların bulundukları bölgeye inince kendisiyle barış yapıncaya kadar muhasaraya devam etti. Cezîre bölgesinin ortalarında bir yerde iken kendisine barış teklifinde bulundular, o da bu tekliflerini kabul edip antlaşma yaptı. Böylelikle bunlar Zimmî oldular. Diğer taraftan Abdullah b. İtbân, Musul üzerinden Nasîbîn'e kadar çıktı. Nasîbînliler de kendisiyle karşılaştıklarında barış teklifini yaparak Rakkalıların yaptığını yaptılar. İyâd'a bu konuda mektup yazınca o da tekliflerini kabul etmiş ve antlaşma yapmıştı. Diğer taraftan Velîd b. Ukbe de Kûfe'den çıkıp Cezîre halkı üzerine gelmişti. Cezîre Araplarının müslümanları da kafirleri de, İyâd b. Nizârlılar hâriç, onunla birlikte oldular. İyâdlılar Bizans topraklarına girip orada kaldılar. Velîd de bunu yazdığı bir mektupla Hz. Ömer'e bildirdi.

Müslümanlar, Rakka ile Nasîbîn'i aldıktan sonra, İyâd yanına Süheyl ile Abdullah'ı da alarak hep birlikte Harrân üzerine gittiler. Oraya vardıklarında Harrân halkı cizye vermek teklifininde bulundu. O da bu teklifi

kabul etti. İyâd Süheyl ile Abdullâh'ı Ruhâ üzerine göndermiş, Ruhâlılar onların cizye ödeme teklifini kabul etmişlerdi. Daha sonra Cezire bölgesinde zorla aldıkları bütün yerleri de zimmilik statüsünde değerlendirdiler. Cezîre bölgesi her taraftan daha çok kolay fethedilen bir yer oldu. Süheyl ile Abdullah da Kûfe'ye döndüler. Ebû Ubeyde, Câbiye'den ayrıldıktan sonra Hz. Ömer'e mektup yazarak Hâlid'i Medine'ye alması halinde İyâd b. Ğanm'ı kendisine katmasını istedi. Hz. Ömer İyâd b. Ganm'ı Ebû Ubeyde'nin yanına gönderdi. Habîb b. Mesleme'yi Cezîre bölgesinin Acemleri üzerine ve savaş işlerinin başına getirirken, Velîd b. Ukbe'yi Cezîre bölgesinin Arapları üzerine tayin etti.

Hz. Ömer Velîd'in Araplardan Bizans topraklarına girenlere dair mektubunu alınca Bizans kıralına şöyle bir mektup yazdı:

«Araplardan bir kesimin bizim yurdumuzu bırakıp senin yurduna gelmiş olduğunu duymuş bulunuyorum. Allah'a yemin ederim, ya bu kesimi gelmek üzere yurdundan çıkarırsın, yahut biz de yurdumuzda bulunan hıristiyanları senin ülkene gitmek üzere çıkartırız.» Bunun üzerine Bizans kralı bu Araplardan dört bin kişi yurdundan çıkartmış, geriye kalanlara ise Bizans ülkesinin Şam ile Cezîre'ye yakın bölgesine dağılmışlardı. İşte Arap topraklarında bulunan her İyadlı bu geri dönen dört bin kişinin soyundan gelir.

Velîd b. Ukbe, Tağliblilerden İslâm'a girmelerinin dışında hiç bir şey kabul etmemiş ve onlar hakkında Hz. Ömere mektup yazmıştı. Hz. Ömer de kendisine şu mektubu yazdı:

«Senin bu dediğin husus Arap yarımadasındadır, oradakilerden İslâmın dışında hiç bir şey kabul edilmez. Sen onları çocuklarını hıristiyanlaştırmamaları ve İslâma girmek isteyen kimseleri alıkoymamak şartıyle serbest bırak.»

Tağlibliler güçlü ve kendilerini savunabilir, onurlu kimselerdi. Velîd onların üzerine bu şekilde giderken Hz. Ömer onun, üzerlerinde baskı kurmasından çekinmiş, görevinden almış ve onların başına Furât b. Hayyân ile Hind b. Amr el-Cumeli'yi tayin etmişti.

İbn İshâk der ki: Cezire'nin fethi hicretin 19. (2 Ocak - 20 Aralık 640) yılında olmuştur. Yine onun dediğine göre Hz. Ömer Sa'd b. Ebî Vakkâs'a şöyle bir mektup göndermiştir:

«Allah Şam ile Irak bölgelerinin fethedilmesini nasib ederse Cezîre'ye bir ordu gönder ve ordunun başına Hâlid b. Urfute ya da Hâşim b. Utbe, yahut İyâd b. Ğanm'dan birisini komutan tayin et.»

Sa'd bunun üzerine: «Mü'minlerin emirinin İyâd'ı son olarak zikretmesinin tek sebebi İyâd'ı sevmesidir. Ben de onu komutan tayin ediyorum.» dedikten sonra İyâd'ı aralarında Ebû Musâ el-E'şârî, kendi oğlu Ömer b. Sa'd olduğu halde bir ordunun başında göndermişti. Kendi oğlu

Ömer'in komutan olarak hiç bir yetkisi yoktu. İyâd yola koyulup ordusuyla birlikte Ruhâ'da konakladı. Ruhâ halkı onunla Harrân halkının şartlarıyla barış antlaşması yaptı. Diğer taraftan İyâd, Ebû Mûsâ'yı Nasîbin'e göndermiş, o da orayı fethetmişti. Kendisi de Dârâ üzerine giderek orayı fethetti. Ayrıca Osman b. Ebi'l Âs'ı Erminiye er-Râbia'ya göndermiş, Osman da Erminiyelilerle çarpışmıştı. Bu çarpışmalarda Safvân b. el-Muattal şehid olmuş, sonunda Erminiye halkı Osman ile cizye vermek şartıyla barış yapmıştı. Bundan sonra ise Filistin topraklarındaki Kâysâriyye fethedilmiş, Heraklieus da ülkesine kaçmıştı.

Bu görüşe göre Cezîre'yi fethedenler Irak bölgelesini fethedenler olmuş oluyor, fakat çoğunluk onun Şamlılar tarafından fethedildiği görüşündedir. Bunlara göre, İyâd b. Ganm'i Cezire'ye gönderen Ebû Ubeyde'dir.

Denildiğine göre, Ebû Ubeyde vefat edince yerine İyâd'ı tâyin etmiş ve onun Hıms, Kınnesrîn ve Cezîre bölgelerinin valiliğine tayin edildiğine dair Hz. Ömer'in mektubu gelince İyâd Hicretin 18. yılının Şâban ayının (7 Ağustos - 4 Eylül 639) ortalarında beş bin asker ile birlikte Cezîre üzerine yürümüştür. Ordusunun sağ kanadının başında Saîd b. Âmir b. Hizyem el-Cumahî, sol kanadının başında Safvân b. el-Muattal, ileri kuvvetlerinin başında ise Hubeyre b. Mesrûk bulunuyordu. İyâd'ın keşif kuvvetleri Rakka'ya varıp orada çiftçilerin üzerine bir baskın yapmış ve Rakka şehrini muhasara etmişlerdi. Diğer taraftan İyâd çeşitli seriyyeler göndermiş, gönderdiği bu seriyyeler de esir ve yiyecek şeyler getirmişlerdi. Rakka şehrinin muhasarası altı gün sürmüş, daha sonra Rakkalılar barış antlaşması yapmak istemişlerdi. Onlarla canları, malları, çoluk çocukları,şehirlerinin güvenlik altında olması şartıyla antlaşma yaptı ve şunları da ekledi: «Arazi bizimdir, çünkü biz buraya ordumuzla gelmiş ve onu mülk olarak elimize geçirmiş bulunuyoruz.» Böylece araziyi onlara haraç ödemeleri şartıyla bırakmış ve cizye ödemek mükellefiyetini koymuştu. Daha sonra oradan Harrân üzerine yürümüş, orayı kuşatmak üzere bir bölük asker bırakmıştı. Bunların başında ise Safvân b. el-Muattal ile Habîb b. Mesleme bulunuyordu. Kendisi ise diğer askerlerle birlikte Ruhâ üzerine yürümüştü. Ruhâlılar kendisiyle çarpıştıktan sonra sonunda yenilgiye uğdılar ve müslümanlar onları şehirleri içinde muhasara altına alınca barış teklifinde bulundular. İyâd da onların bu teklifini kabul etti. Bundan sonra İyâd Harrân'a döndüğünde Safvân ile Hubeyb'in Harrân'a bağlı birtakım kasabaları ellerine geçirmiş olduklarını gördü. Bu kasabaların halkları kendisiyle Ruhâlıların şartlarına benzer şartlarda antlaşma yaptılar.

İyâd gazasını yapar ve ondan sonra Ruhâ'ya dönerdi. Sumeysât'ı fethetmiş, oradan Serûc, Ra's Keyfâ ve el-Ard el-Beydâ'yı fethederek bura halkıyla Ruhâlılarla yapılan şartların aynısıyla barış yapmıştı. Daha sonra

Sümeysât halkı antlaşma şartlarına uygun hareket etmeyince İyâd tekrar bunların üzerine yürüyüp kalelerini fethedinceye kadar onları kuşatma altında tuttu. Daha sonra Fırat kenarında bulunan birtakım kasabaların üzerine gitti, ki bu kasabalar, Cisr Menbic ve ona yakın yerler idi. Bütün buraları da fethettikten sonra Ra'su Ayn üzerine yürüdü. Ra'su Ayn Aynu'lvarde denilen yerdir. Buranın halkı kendisini savunmaya alınca İyâd burayı bırakıp Tel Mevzen üzerine yürümüş, burayı da 19. yılda Ruhâ halkının antlaşmaları şartıyla fethetmişti. Oradan Âmid üzerine giderek burayı muhasara altına almıştır. Âmid halkı kendisiyle savaştıktan sonra yine Ruhâlıların barış şartları ile onunla antlaşma yaptılar. Meyyâ Fârikîn'i de aynı şartlarla fethetmiş, orandan Kefer Tûsâ'ya geçmiş, oradan da Nasîbîn'e gitmişti. Nasîbînliler önce kendisiyle savaştıkları halde daha sonra Ruhâlıların barış şartlarıyla barış yaptılar. Ayrıca İyâd, Tur Abdîn ile Mardin kalesini de fethetmiştir. Oradan Musul üzerine geçerek Musul'un iki kalesinden birisini fethetmiştir. Diğer bir rivayette, İyâd'ın Musul'a kadar varmadan Zevzân komutanın gelerek onunla barış antlaşması yaptığı ve daha sonra Erzen üzerine giderek orayı fethettiği, arkasından yola koyulup Bitlis'e kadar vardığı, Hilât (Ahlat) a da varmış olduğu, buranın komutanın kendisiyle barış yaptıktan sonra Ermîniye'nin Aynulhâmida'sına kadar vardığı, arkasından Rakka'ya varıp, oradan da Hıms'a geçtiği ve hicretin 23. yılında vefat ettiği söylenmiştir.

Hz. Ömer, Saîd b. Âmir İbn Hizyem'i komutan olarak tayin etmişse de aradan fazla süre geçmeden vefat etmiştir. Daha sonra ise Ensârdan Umeyr b. Sa'd'ı görevlendirmiş, O da büyük bir çarpışmadan sonra Ra'su Ayn'ı fethetmiştir.

Denildiğine göre, Umeyr b. Sa'd'ı Ra'su Ayn üzerine göndermiş, o da orayı çok çetin bir çarpışmadan sonra fethetmiştir. Yine denildiğine göre Hz. Ömer İyâd'ın vefâtından sonra Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi Ra'su Ayn üzerine göndermiştir.

Denildiğine göre, Hâlid b. Velid Cezire'nin fethinde İyâd ile birlikte bulunmuş, Âmid'de bir hamama girerek hamamda içinde şarap bulunan bir şeyle vücudunu oğması üzerine Hz. Ömer tarafından görevden alınmıştır.

Yine denildiğine göre Hâlid Ebû Ubeyde'nin dışında hiç kimsenin komutası altında bir yere gitmiş değildir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

İyâd Sümeysât'ı fethedince Habîb b. Mesleme'yi Malatya'ya göndermiş, o da burayı savaş sonucunda fethettikten sonra Malatyalılar barış anlaşmasının şartlarını bozmuşlardı. Muâviye, Şam ve Cezîre bölgelerinin valiliğine getirilince bu sefer oraya Habîb b. Mesleme'yi bir daha göndermiş, Habîb yine savaş zoruyla burayı fethettikten sonra buranın valisi ile birlikte ayrıca müslüman bir ordu teşkil edip orada bırakmıştı.

Hâlid B. Velid'in Görevden Alınması

Hicretin 17. yılı olan bu yılda Hâlid b. Velid ileri kuvvetlerin ve seriyyelerin komutanlığını yapmak görevinden alınmıştır.

Bunun sebebine gelince: Hâlid ile İyâd b. Ganm ilerleyerek büyük miktarda mal ganimet aldılar. Kendileri Hz. Ömer'in Medîne'ye dönüşünde Câbiye'den yola koyulmuşlardı. O sırada Hıms'ta Ebû Ubeyde, Kınnesrîn'de ise onun hükmü altında olmak üzere Hâlid bulunuyordu. Yine Ebû Ubeyde'nin komutası altında bulunmak üzere Dımaşk'ta Yezîd, Ürdün'de Muâviye, Filistin'de Alkame b. Mücezziz, sahilde ise Abdullalı b. Kays bulunuyordu.

Hâlid'in eline geçirdiği ganimetler haber alınınca bazı kimseler bu maldan kendilerine de bazı şeyler vermesini istediler. Bunlar arasında Eş'as b. Kays de vardı ve Hâlid ona on bin dirhem vermişti.

Diğer taraftan Hâlid hamama girmiş ve içinde şarap bulunan bir madde ile yıkanmıştı. Hz. Ömer kendisine: «Ben senin şarap ile vücudunu ovaladığın haberini aldım. Şunu bil ki Allah şarabın içini de, dışını da, ona el sürmeyi de haram kılmıştır. Sakın onu vücudunuza dokundurmayınız» diye yazınca cevap olarak Hâlid kendisine şöyle yazmıştı. «Bu şarabı şaraplıktan çıkardığımız için artık şarabın dışında bir yıkama maddesi haline dönüşmüştür» Bunun üzerine Hz. Ömer kendisine: «Muğire'nin soyundan gelenler katı kalplilik belâsına uğramışlardır. Allah sizlerin ruhunuzu bu haldeyken almasın» diye cevap yazmıştı.

Hâlid ganimetler konusunda kendisinden talepte bulunanlar arasında malları dağıtınca, Ömer b. el-Hattâb bunu da işitti. Zaten onun yaptığı hiç bir şey Hz. Ömer'den gizli kalmazdı. Bunun üzerine Hz. Ömer postayı çağırarak onunla birlikte Ebû Ubeyde'ye bir mektup gönderdi. Bu mektupta Hâlid'i önüne getirip ayakta tutmasını, kendi sarığıyla onu bağlamasını ve başlığını başından almasını emretti. «Sizlere Eş'as'ı hangi maldan kendisinin malından mı, yoksa ganimet olarak aldığı mallardan mı mükafatlândırdığını size söyleyinceye kadar onu bu halde tut. Şayet O, ele geçirmiş olduğu bir ganimetten dağıttığını ileri sürerse kendisinin hainlik etmiş olduğunu söylemiş olacaktır, yok eğer kendi malından bu yaptığını söylerse bu akılsızca bir tasarrufta bulunmak olacağından her iki durumda da onu görevden al ve onun görevini sen üstlen.» Bunun üzerine Ebû Ubeyde Hâlide mektup yazdı, Hâlid de onun yanına geldi. Ebû Ubeyde insanları topladı ve kendisi minderin üzerine oturdu. Posta ayağa kalkıp Hâlid'e Eş'as'a hangi maldan verdiğini sorunca Hâlid kendisine cevap vermedi. Ebû Ubeyde ise hiçbir şey söylemeyerek susuyordu. Bunun üzerine Bilâl ayağa kalkarak: «Mü'minlerin emiri senin hakkında şu şu emirleri vermiş bulunuyor» diyerek sarığını almış, Hâlid de itaat etmek duru-

munda olduğundan ona karşı gelmemişti. Başlığını da başından aldıktan sonra bu sefer onu sarığıyla bağladı ve: «Sen Eş'as'a nereden mal verdin? Bizzat kendi malından mı, yoksa ele geçirdiğin bir ganimetten mi?» diye sorunca Hâlid: «Hayır ona kendi malımdan verdim.» diye cevap verince onun bağlarını çözerek başlığını yerine koymuş ve bizzat kendi eliyle sarığını sardıktan sonra şunları söylemişti: «Bizler başımızdaki emirleri dinler, itaat eder, komutanlarımızı da takdir eder, onlara hizmette bulunuruz.»

Hâlid görevden azledilip edilmediğini bilmemenin şaşkınlığı içinde kalmıştı. Diğer taraftan Ebû Ubeyde de kendisini değerli ve üstün gördüğü için de durumu bildirmiyordu. Hâlid'in Medîne'ye Hz. Ömer'in yanına gitmesi gecikince artık Hâlid bu konuda tereddütten kurtuldu, çünkü Hâlid'e yanına gelmesini emretmişti. Bunun üzerine Hâlid Kınnesrîn'e dönmüş, orada bulunanlara bir hutbe okumuş, onlarla vedâlaşmış, oradan Hıms'a gitmiş, orada da bir konuşma yaptıktan sonra Medîne'ye gitmek üzere yola koyulmuştu. Hâlid Hz. Ömer'in huzuruna çıkınca kendisine şikâyette bulunarak: «Ben seni müslümanlara şikâyet ettim. Allah'a yemin ederim ki sen bana iyi davranmadın» demişti. Bunun üzerine Hz. Ömer kendisine: «Peki sen bu serveti nereden buldun?» diye sorunca Hâlid: «Ben bu serveti elde ettiğim ganimetlerin bana düşen paylarından yaptım. Eğer servetimin arasında altmış binden fazlasını bulursan o senin olsun» diye cevap vermişti. Bunun üzerine Hz. Ömer onun malına değer biçtirmiş, altmış binden yirmi bin fazla olduğunu görmüş, bunu alıp Beytulmâle koymuştu. Daha sonra kendisine şunları söylemişti: «Ya Hâlid! Allah'a yemin ederim ki sen benim yanımda çok değerlisin ve yemin ederim, seni çok seviyorum.» Arkasından Hz. Ömer İslâm ülkesinin her yanına şunları yazmıştı: «Ben Hâlid'i kendisine kızdığım, yahut hainlik etiği için görevden almadım. Ancak herkes onu alabildiğine gözünde büyütmüş ve her şeyi ondan zannetmek gibi bir duruma gelmişti. Her şeyin onunla olup bittiğini varsaymalarından korkmaya başlamıştım. Ben onların her şeyi yapanın Allah olduğunu bilmelerini ve fitneye maruz kalmamalarını arzuladım.» Daha sonra da ondan aldıklarının yerine başka şeyler vermişti.

Mescidu'l-Haraâm'ın Binâ Edilmesi ve Genişletilmesi

Bu yıl, yâni Hicretin 17. yılında Ömer b. Hattâb Umre'ye gitmiş, Mescid-i Harâm'ı bina etmiş ve onda bazı genişletmelerde bulunmuştu. Mekke'de yirmi gün kalmıştı. Bazı kimselerin evlerini yıktırmak istemişse de bunlar evlerini satmak istemediler. Bunun üzerine Hz. Ömer onların evlerinin kıymetini gelip alıncaya kadar Beytulmâl'e koymuştu. Onun yaptığı bu Umre Recep (19 Temmuz-17 Ağustos 638) ayında idi. Medîne'-

de kendisinin yerine Zeyd b. Sâbit'i vekil olarak bırakmıştı. Ayrıca Hz. Ömer haremin yerinin işaretlerinin yenilenmesini de emretmişti. Bunun için Mahreme b. Nevfel, Ezher b. Abd Avf, Huveytıb b. Abduluzza ile Sa'îd b. Yerbu'u görevlendirmişti.

Su sahibi olan kimseler de Mekke ile Medine arasında konak yerleri yapmak konusunda izin istemiş, o da bunlara izin vermekle beraber yolcuların gölge ve su konusunda kendilerinden öncelikle hak sahibi olmalarını şart koşmuştu.

Yine bu yıl içerisinde Hz. Ömer, Ali b. Ebi Tâlib'in kızı Umm Külsûm ile evlenmişti. Ümm Külsûm Rasûlullah (s.a.v.)ın kızı olan Fâtıma'nın kızıdır. Umm Külsûm ile Zulkâde (14 Kasım - 13 Aralık 638) ayında gerdeğe girmişti.

Bahreyn Tarafından Farslara Savaş Açılması

Denildiğine göre Hz. Ömer Ahvâz ve çevresinin alınmasından sonra: «Bizimle Farslılar arasında ateşten bir set olmasını, böylelikle onların bizlere gelmemesi bizim de onlara varmamamızın sağlanmış olmasını çok arzu ederdim» dermiş.

Hz. Ebû Bekr'in halifeliği döneminde Bahreyn valisi el-Alâ' b. Hadramî idî. Fakat Hz. Ömer onu görevden almış, onun yerine Kudâme b. Maz'un'u tayin etmişti. Daha sonra Kudâme'yi de görevden almış, tekrar Alâ'yı onun yerine ve Sa'd b. Ebî Vakkâs'a yardımcı olmak üzere görevlendirmişti. el-Alâ, irtidat edenlerle yapılan savaşlarda gerçekten üstünlükler göstermişti, fakat Sa'd Kâdisiyye halkına karşı zafer kazanıp Kisrâları yolundan kaldırınca onun bu başarıları el-Alâ'nın yaptıklarından daha büyük görünmeye başlamıştı. Bunun üzerine el-Alâ, Farslara bir şey yapmak istemiş, bu konuda itaat etmek veya isyan etmek gibi bir şeyi gözünün önüne getirmemişti. Hem kendisine hem de başkalarına Rasûlullah (s.a.v.) ile Ebû Bekr'e uymak ve gafil avlanmaktan korktuğu için, denizde savaş yapmayı yasaklamıştı. Fakat el-Alâ, halkı Farslara karşı savaşa çağırınca halk onun bu çağrısını kabul etmişti. el-Alâ, onları birkaç ayrı bölük yapmıştı. Bunların birinin başına Cârûd b. Muallâ, diğerinin başında Sivâr b. Hemmân, bir başkasının başına Hüleyd b. Münzir b. Sâvî'yi getirmişti. Hüleyd'i de bütün orduların komutanı olarak görevlendirmiş ve onları deniz yoluyle Hz. Ömer'in izni olmadan Fars ülkesine götürmüştü. Askerler Bahreyn'den Fars bölgesine geçmiş ve Istahr'da kıyıya çıkmışlardı. Karşılarında ise başlarında Hirbiz olmak üzere Farslar bulunuyordu. Farslar, müslümanlarla gemileri arasına karışınca, Huleyd, müslümanların arasında kalkıp konuşma yapmış ve onlara şöyle demişti: «İmdi bu kavmin sizleri kendileriyle savaşmak üzere çağırmadığı halde sizler

onlarla savaşmaya gelmiş bulunuyorsunuz. Gemiler de topraklar da elbette galip gelenlerin olacaktır. O halde "**sabır ve namaz ile yardım isteyiniz. Gerçekten o namaz, huşû sahipleri dışında kalanlar için çok büyük bir iştir" (Bakara, 2/45)**» askerler onun bu davetini kabul ederek öğle namazını kıldıktan sonra düşmanlar üzerine atıldılar ve «Tâvûs» diye bilinen yerde çok çetin bir çarpışmaya tutuştular. Orada Suvâr ile Cârûd öldürüldü.

Huleyd ise, kendi askerlerine piyade olarak çarpışmalarını emr etmişti. Onlar da o şekilde yapmış ve Farslardan büyük ölçüde kimseleri öldürmüşler, daha sonra denize geri dönmek için yol bulamadıklarından Basra'ya doğru gitmek üzere yola koyulmuşlardı. Ancak Farslar onların önlerini kesmiş, yollarını kapatarak karargâh kurmuş ve kendilerini savunmaya başlamışlardı.

Hz. Ömer el-Alâ'nın yaptıklarını haber alınca, Utbe b. Gazvân'a haber göndererek helâk olup gitmeden önce kesif bir müslüman ordusu alarak Fars diyarına gidip müslümanları kurtarmasını emretmiş ve ayrıca: «Bana şunlar şunlar ilham edildi» deyip olanlara benzer şeyler söylemişti. Diğer taraftan el-Alâ'ya da en ağır gelebilecek bir emri verdi, onu Sa'd'ın emri altına vermişti.

Bunun üzerine el-Alâ', beraberindekilerle birlikte Sad'ın yanına gitmişti. Diğer taraftan Utbe, aralarında Âsım b. Amr, Arfece b. Herseme, Ahnef b. Kays ve başkalarının da bulunduğu on iki bin kişilik kalabalık bir orduyu göndermiş ve bunlar katırlar sırtında yola koyulmuşlar, yan taraflarında ise başlarında Âmir b. Lüeyy oğullarından bir kişi olan Ebû Sebre b. Ebî Ruhm komutanlığında süvarileri de yola çıkarmışlardı. Utbe askerlerle birlikte yola koyularak sahil tarafını takip etti. Ebû Sebre ile Huleyd karşılaşıncaya kadar hiç kimse onlara karşı çıkmamıştı. Öyle ki Tâvûs Vakası'nın hemen akabinde müslümanlar Farsların yollarını tutmuş bulunuyordu. Onlarla savaşanlar Istahr halkı ilè başkalarından kaçmış ve gelip onlara katılmış bazı kimseler idi. Istahr'lılar daha önce müslümanların yolunu kestikleri yerde bulunuyorlardı. Asker toplayarak her taraftan onların üzerine gelirken, Farslarla Ebû Sebre Tâvûs vakasından sonra karşılaştılar. Bu karşılaşma olduğu sırada diğer müslüman askerler onların yardımına gelmiş bulunuyorlardı. Müşriklerin başında ise Sehrek adında bir komutan vardı. Her iki ordu birbirleriyle çarpışmaya girmiş, Allah müslümanlara zafer nasîb etmiş, müşriklerden pek çok kimse öldürülmüştü. Bu savaştan sonra Basra yakınlarına kadar ulaşılmıştır. Buranın çevresi bitki itibarıyla zaten bütün bölgelerden daha değerli idi. Daha sonra müslümanlar ellerine geçirdikleri ganimetlerle dağılmıştı. Utbe kendilerine yazdığı mektupta onları teşvik etmiş geriye

kalıp dönenlerin az olduğunu bildirmiş, bunun üzerine salimen Basraya geri dönmüşlerdi.

Utbe, Ahvâzın güvenliğini sağlayıp Farslara boyun eğdirdikten sonra, Hz. Ömer'den hacc için izin istemiş, Hz. Ömer de kendisine izin vermişti. Utbe, Haccını bitirdikten sonra Hz. Ömer'den görevden affedilmesini istemişse de affedilmemiş, işinin başına dönmesi için kendisine ısrar etmişti. Bunun üzerine Utbe Allah'a dua ederek oradan ayrıldı. Fakat «Batn-ı Nahle» denilen yerde vefat etmiş ve orada defn edilmişti. Hz. Ömer onun vefat ettiğini duyunca onun kabrini ziyaret etmek maksadıyla gitmiş ve: «Eğer bilinen belirli bir ecel olmasaydı senin katilin ben olmuş olurdum» demiş, sonra ondan hayırla söz etmişti. Utbe muhacirlerden kendisine yer ayırıp belirleyen kimseler arasında değildi. Gazvân kızı Fâhite'den olma çocukları evlerini annelerinden miras almışlardı. Fâhite, o zamanlar Osmân b. Affân'ın nikâhında idi. Onun kölesi olan Hubâb da onun bu davranışına uyarak kendisine bir yer tahsis etmemişti. Utbe b. Gazvân, Sa'd'den ayrılışının üçüncü yılının başında vefat etmişti. Bu ise onun Fars ülkesinde bulunan askerlerin tamamıyla gelip Basra'ya yerleşmelerinden sonra olmuştu. Kendisi ayrıldıktan sonra askerlerinin başına Ebû Sebre b. Ebî Ruhm'u Basra'da bırakmıştı. Hz. Ömer kendisini seneninin geri kalan aylarında da aynı görevde bıraktıkdan sonra Muğîre b. Şu'be'yi Basra'ya vali olarak tayin etmişti. Basra valiliği sırasında kendisiyle Ebû Bekre arasında meydana gelen olayın dışında kimse ona karşı gelmemiş ve her hangi bir olay olmamıştı. Hz. Ömer, daha sonra Basra Valiliğine Ebû Mûsâ'yı tayin etmiş; Ebû Mûsâ oradan da Kûfe'ye tayin edilmişti. Daha sonra Hz. Ömer, İbn Sürâka'yı Basra'ya tayin etmiş, yine İbn Sürâka Basra'dan alınıp Kûfe'ye tayin edilmişti. Buna karşılık Ebû Mûsâ Kûfe'den alınarak Basraya tayin edilmiş ve ikinci defa Basra Valiliğine getirilmiş idi. Utbe b. Gazvân'ın Basra Valiliğinden daha önce söz edilmiş ve 14. yılda valiliğiyle ilgili ihtilâflara temas edilmişti.

Muğîre'nin Basra'dan Alınması ve Ebû Mûsâ'nın Tâyin Edilmesi

Vâkidî'nin söylediğine göre bu senenin Rabîulevvel (23 Mart - 21 Nisan 638) ayında Hz. Ömer, Muğîre b. Şû'be'yi Basra Valiliğinden almış, onun yerine Ebû Mûsâ'yı tayin etmiş ve ona Muğîre b. Şû'be'yi kendisine göndermesi için emir vermiştir.

Onun görevden alınmasının sebebi, Ebû Bekre ile Muğîre b. Şû'be arasındaki anlaşmazlık olmuştur. İkisi de komşu olup aralarında bir yol bulunmaktaydı. Her ikisinin de bir odası ve karşılıklı pencereleri vardı. Bir gün Ebû Bekre'nin yanına bir kaç arkadaşı gelmiş, oturmuş konuşuyorlardı. Bu arada bir rüzgâr esmiş ve pencerenin kanadını açmıştı. Ebû

Bekre pencereyi kapatmak üzere kalktığında Muğire'nin de aynı şekilde penceresinin kanadının açık olduğunu ve Muğire'nin bir kadının bacakları arasında oturmakta olduğunu gördü. Ebû Bekre çevresinde bulunanlara: «Kalkın ve olanı bir görün» deyince onlar da ayağa kalkarak bakmağa başladılar. Bunlar Ebû Bekre, Nâfi' b. Kele de, Ebû Bekre'nin anne bir kardeşi Ziyâd b. Ebîh ile Şibl b. Mâbed el-Beceli idi. Ebû Bekre kendilerine: «Şahit olun» deyince onlar: «Bu kadın kim oluyor» diye sordular. Ebû Bekre şöyle cevap verdi: «Bu Umm Cemîl b. el-Efkam'dır» Umm Cemîl, Âmir b. Sa'sa'oğullarından olup Muğire ve diğer komutanların yanına gidip gelirdi. Onun zamanında diğer bazı kadınlar da aynı şekilde davranırdı. Kadın ayağa kalkınca iyice gördüler. Muğire, namaz kıldırmak için dışarı çıkınca Ebû Bekre ona engel olmuş ve Hz. Ömer'e yazılı olarak durumu bildirmişti. Bunun üzerine Hz. Ömer, Ebû Mûsâ'yı Basra'ya vali olarak tayin etmiş ve ona sünnete uymayı emretmiş idi. Ebû Mûsâ: «O zaman bu konuda Rasûlullah (s.a.v.) ın ashabı ile bana yardımcı ol, çünkü onlar bu ümmet arasında tuz gibidirler» deyince Hz. Ömer kendisine: «Arzu ettiğin kimseyi yanına alabilirsin» diye cevap verdi. Bu sefer Ebû Mûsâ, yanına yirmi dokuz kişi almıştı. Bunlar arasında, Enes b. Mâlik, İmrân b. Husayn ve Hişâm b. Âmir de vardı. Ebû Mûsâ onlarla birlikte yola çıkarak kendisinin emîr olarak tayin edildiğini belirten mektubu Muğire'ye teslim etti. Bu mektup son derece özlü ve beliğ ifadeler taşıyordu:

«Bana çok büyük bir haber ulaştığından Ebû Mûsâ'yı emîr olarak gönderiyorum. Sen elinde ne varsa ona teslim et ve alelacele yanıma gel!» Muğîre Ebû Mûsâ'ya Akîle adındaki küçük bir cariye hediye etti.

Muğîre, Ebû Bekre ve diğer şahitler birlikte yola koyuldular ve Hz. Ömer'in yanına geldiler. Muğîre Hz. Ömer'e: «Şu kullara bir soruver, beni nasıl gördüler? Benim yüzüm onlara mı dönüktü, yoksa arkam mı dönüktü? Kadını nasıl gördüler ve onu tanıdılar? Eğer onlar beni önümden gördülerse ben nasıl oldu da örtünmedim? Beni arkamdan gördülerse kendi evimde ve hanımımın üzerinde iken bana bakmayı nasıl kendileri için helâl kabul ettiler? Allah'a yemin ederim, ben hanımımdan başkasına varmış değilim.» Onun hanımı Umm Cemîl b. el-Efkam'a oldukça benziyordu.

Ebû Bekre kendisini Umm Cemîl üzerinde ipliğin iğnede olduğu gibi gördüğünü söyleyerek onları arkalarını dönmüş olarak gördüğünü belirtti. Şibl ve Nâfi' de aynı şekilde şahillik yaptılar. Ziyâd ise şöyle dedi: «Ben onu bir kadının bacakları arasında oturmuş gördüm. Kınalanmış ve çırpınan iki kadın ayağı ile üstleri açık iki kalça gördüm. Şiddetli bir itişme sesi işittim.» Hz. Ömer kendisine: «İpliğin iğnede olduğu gibi gördün mü?» diye sorunca o: «Hayır» diye cevap verdi. Bu sefer Hz. Ömer: «Peki kadını teşhis edebilir misin?» diye sorunca Ziyâd: «Hayır, ama hayal

meyal hatırlıyorum» diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer: «Sen kenarda dur» dedikten sonra diğer üç kişiye iftira cezası uygulanmasını emretti. Bunun üzerine Muğîre: «Bu kulların bana yaptıklarına karşılık sen de benim yüreğimi soğut» dediyse de, Hz. Ömer kendisine: «Sus, Allah sesini kısacısa. Allah'a yemin ederim, eğer şahitlik tamamlanmış olsaydı seni kendi taşlarınla taşlamış olacaktım.» diye payladı.

Ahvâz, Menâzir ve Nehr Tîrî'nin Fetihlerine Dair Haberler

Ahvâz, Menâzir ve Nehr Tîrî bu yılda fethedildi. Bunların hicretin 20. yılında fethedildiği de söylenmiştir.

Buraların fethedilmesinin sebebi şuydu: Hürmüzân, Fars halkının yedi sülâlesinden birisine mensuptu. Onun halkı arasında Mihircân Kazef ile Ahvâz bölgesinin insanları da akrabaları arasında idi. Hürmüzân, bozguna uğradıktan sonra Hûzistân üzerine gitmiş, orayı ele geçirmiş ve Hûzistân'da kalarak üzerlerine gelenlerle çarpışmış idi. Hürmüzân ayrıca Menâzır ile Nehr Tîrî'den Meysan ile Destmisân halkı üzerine baskınlar yapıyordu. Bunun üzerine Utbe b. Gazvân, Sa'd'dan yardım istemiş, Sa'd de kendisine Nuaym b. Mukarrin ve Nuaym b. Mesûd'u yardımcı olarak göndermiş ve onlara Meysân ile Destmisân'ın üst tarafından gidip kendileri ile Nehr Tîrî arasında bir yere varıncaya kadar yollarına devam etmelerini emretmişti. Ayrıca Utbe b. Gazuvân, Sülmâ b. el-Kayn ile Harmele b. Murayta'yı da yola çıkarmıştı. Bunların ikisi de Rasûullah (s.) ile birlikte hicret edenlerden olup Hanzalaoğullarından olan Adeviyyeoğllarına mensup idiler. Sülmâ ile Hermele Meysân ile Destmisân arasından gitmiş ve kendileri ile Menâzır arasında konaklayarak Mâlik b. Âmir çocuklarını çağırmıştı. Gâlib el-Vailî, Küleyb b. Vâil el-Küleybî onların yanına geldiler. Gâlib ile Küleyb iki Nuaym'ı da bırakıp Sülmâ ile Harmele'nin yanına vararak şöyle demişlerdi: «Sizler aşiretten olduğunuz halde belirli bir mevkinin sahibi bulunmuyorsunuz. Filân gün olacağı zaman, ikiniz de Hürmüzân üzerine yürüyünüz. Bizim birimiz Menâzir üzerine, diğerimiz ise Nehr Tîrî üzerine gidecek, orada savaşçıları öldüreceğiz. Daha sonra sizin bulunduğunuz tarafa geleceğiz. Allah'ın izni ile Hürmüzân ile aramızda herhangi bir engel kalmayacaktır.» diyerek geri döndüler. Kendileri de bunu kabul ettikleri gibi onların kavimleri olan Amr b. Mâlikoğulları da bu daveti kabul etti. Amr b. Mâlikoğuları İslâm'dan önce Hûzistân'da otururdu. Bölge halkı da onlara emân verir, onlara ilişmezdi. Sülmâ ve Hermele ile Gâlib ve Küleyb'in sözleştikleri o gece gelince, Hürmüzân Nehr Tîrî ile Dülüs arasında bir yerde idi. Sülmâ ile Harmele sabah vakti savaşa hazır halleriyle çıkmışlardı, Nuaym ile beraberindekileri de harekete getirerek Hürmüzân ile, Dülüs ile Nehr Tîrî arasında karşılaştılar.

Sülmâ b. el-Kayn, Basra halkının komutanı, Nuaym b. Mukarrin ise Kûfelilerin komutanı idi. Her iki ordu arasında çarpışma oldu.

Onlar bu durumda iken Gâlib ve Küleyb tarafından yardımlar geldi. Hürmüzân da Menâzır ile Nehr Tîrî'nin alınmış olduğu haberini alınca, kendisinin de, beraberinde bulunanların da maneviyatı kırılmış, Allah hem Hürmüzân'ı hem de beraberinde bulunanları yenilgiye uğratmıştı. Müslümanlar onlardan diledikleri kimseleri öldürmüş, dilediklerini ganimet olarak almışlardı. Düceyl kıyısına varıncaya kadar onları takip ettiler. Dücel'den beri olan her yeri ellerine geçirdiler ve Sûku'l-Ahvâz'da karargahlarını kurdular. Hürmüzân, Sûku'l-Ahvâz köprüsünü aşarak orada durdu. Böylece Düceyl, Hürmüzân ile müslümanlar arasında kalmış oldu. Hürmüzân artık karşı koyamıyacağını anlayınca barış istedi. Utbe ile istişâre edince Utbe bu barış teklifini şu şartlarla kabul etti: Ahvâz'ın tümü ile, Menâzir ve Nehr Tîrî hariç olmak üzere, Can Kazak bölgesi Hürmüzân'a verilecek, Menâzır ile Nehr Tîrî ve savaşta ele geçirdikleri yerler ise müslümanların elinde kalacak ve Farslara geri verilmeyecekti.»

Sülmâ Menâzır'de silâhlı askerler bırakarak onların başına Gâlib'i getirdi. Hermele'yi ise Nehr Tîrî'de bırakmış, komutan olarak da Küleyb'i tayin etmişti. Bunların ikisi de Basra tarafının silâhlı askerlerinin başında bulunuyordu. Ayrıca Amroğullarından çeşitli kimseler Basra'ya hicret edip oraya yerleşmişlerdi.

Utbe Basra halkından bir topluluk ile birlikte aralarında Sülmânın da bulunduğu bir heyeti Hz. Ömer'in yanına göndermişti. Hz. Ömer bu heyete ihtiyaçlarını kendisine bildirmesini emredince hepsi: «Âmmenin işlerini görüp gözetecek sensin» diyerek kendileri için isteklerle bulundular. Ancak Ahnef b. Kays söz alarak şunları söyledi: «Ey mü'minlerin emiri! Sen onların söz ettikleri gibisin. Bununla birlikte bizim sana ulaştırmamız gereken bazı hususlar senin gözünden kaçmış olabilir ve bu hususlar herkesin faydasına olabilir. Gerçek şu ki yönetici bizzat kendisinin göremediği şeyleri haber verenlerin gözleriyle görür, onların kulaklarıyla işitir. Bizim Kûfeli kardeşlerimiz deve gözü gibi bir yerde yerleştiler. Orada tatlı pınarlar ve verimli bahçeler vardır. Meyveler gelir, fakat onları toplamazlar. Biz Basra halkı ise tuzlu, gevşek ve verimsiz bir yere konakladık. Onun bir tarafı düzlükte iken, diğer tarafı ise tuzlu ve acı denize karışıyor. Buraya akan su deve kuşunun boğazından akan acı bir suyu andırıyor. Evlerimiz kalabalık, geçimliğimiz dar, sayımız çok, şereflilerimiz az, sıkıntı çekenlerimiz fazla, dirhemimiz büyük, ölçeğimiz küçüktür. Yüce Allah bize genişlik vermiş, arazimizi artırmıştır. Sen de ey Müminlerin emiri, bizi daha bir rahata kavuştur, bizim geçim kaynağımızı artır ki bunlardan yararlanabilelim ve yaşayabilelim.» Hz. Ömer

onun bu söylediklerini işitince onlara iyilikte bulunur, Kisrâ ailesinin elinde bulunan toprakları onlara ikta olarak verdiği gibi daha fazla iyiliklerde de bulunur. Daha sonra: «Bu genç Basra halkının efendisidir» diyerek onun hakkında Utbe'ye mektup yazmış, onun sözlerine kulak vermesini, görüşlerini kabul etmesini tavsiye ederek onları yurtlarına geri göndermiştir.

Müslümanlar bu şekilde Hürmüzân ile antlaşmalı bulunmaktayken Hürmüzân, Gâlib ve Küleyb arasında arazilerinin sınırı konusunda anlaşmazlık çıktı. Bunun üzerine Sülmâ ile Harmele anlaşmazlığı çözmek üzere aralarına girdiler ve Gâlib ile Küleyb'in haklı, Hürmüzân'ın haksız olduğunu gördüler. Fakat Hürmüzân karşı çıkarak daha önceki şartlara da riayet etmeyip Kürtlerden yardım istedi, fakat askerleri ona yardımcı olmadı. Sülmâ ve beraberindekiler konuyu Utbe'ye yazdılar. Utbe de Hz. Ömer'e yazdı. Ömer Utbe'ye yazdığı cevabında, Hürmüzân'ın üzerine gitmeyi emrederek müslümanlara yardımcı olmak üzere Sa'd-oğullarından Hurkûs b. Züheyr'i gönderdi. Hurkûs Rasûlullah (s.)ın sahabeleri arasındadır. Onu hem Hürmüzân ile savaşmak için komutan tayin etmişti, hem de ele geçireceği yerin komutanı olarak tayin etmişti. Hürmüzân ve beraberindekiler yola koyulurken, müslümanlar da Sûku'l-Ahvâz köprüsüne doğru yola koyuldular ve Hürmüzân'a şöyle haber gönderdiler: «Ya sen köprüyü geçip bizim tarafa gel, yahut biz geçip senin tarafına gelelim.» Hürmüzân'ın: «Siz köprüyü aşıp bize geliniz» diye haber göndermesi üzerine onlar da köprüyü geçtiler ve Sûku'l-Ahvâz taraflarında onlarla çarpıştılar. Hürmüzân bozguna uğrayıp Râmahurmuz'a doğru yürüdü. Hurkûs, Sûku'l-Ahvâz'ı fethederek orada yerleşti ve Tüster'e kadar olan bölgeyi genişletip eline geçirdi, halkından cizye aldı. Hz. Ömer'e zafer haberini ve ganimetlerden alınan beşte birleri gönderdi.

Hürmüzân ile Tüsterlilerin Müslümanlarla Barış Yapması

Tüster bu yıl içerisinde fethedilmiştir. Onun 16. veya 19. yılda fethedildiği de söylenmiştir.

Denildiğine göre, Hürmüzân «Sûku'l-Ahvâz Günü» hezimete uğrayıp müslümanlar orayı fethedince Hurkûsî Ceze' b. Muâviye'yi Hz. Ömer'in emri ile Sûku'l-Ahvâz'a göndermişti. Ceze' «eş-Ş'ır» diye bilinen kasabaya kadar onları takip etti ve eline geçirdiği kimseleri öldürdü, fakat Hürmüzân'a bir şey yapamaz duruma gelince bu sefer Ceze' Devrak denilen Sürrak şehrine yöneldi. Burasını hiç bir zorlukla karşılaşmadan eline geçirdi, kaçan kimseleri cizye vermeye davet etti, onlar da bu daveti kabul ettiler. Durumu Hz. Ömer Utbe'ye bildirdi. Bunun üzerine Hurkûsa ve Ceze'e ikinci bir emir verinceye kadar ellerine geçirdikleri yerlerde kal-

malarına dair mektup yazdı. Ceze' bölgeyi imar etti. Su kanalları açtı, oranın arazilerini canlandırdı. Hürmüzân onlara elçiler göndererek barış istedi. Hz. Ömer barış teklifini kabul etti ve müslümanların ele geçirdikleri yerlerin ellerinde kalmasını şart koştu. Daha sonra bu şartla barış yaptılar v bu antlaşmaya bağlı kaldılar. Müslümanlar Kürtleri kabul etmekle birlikte, onun onların yanına gelmesine bir şey demiyorlardı.

Hurkûs, Ahvâz Dağlarına yerleşti, ancak müslümanlar aralarındaki anlaşmazlıkları ona kadar götürmekte zorlukla karşılaşıyorlardı. Hz. Ömer bunu haber alınca kendisine mektup yazarak düzlüğe inmesini emretti ve ne bir müslümana, ne de bir antlaşmalıya herhangi bir zorluk çıkarmamasını tenbih etti. Ona: «Ne tereddütte kal ne de, aceleciliğe kapıl. O takdirde dünya seni kederlendirir, âhiretin de elinden gider» diye yazmıştı. Hurkûs, Siffîn Günü'ne kadar orada kalmış, Harûrâ'da toplananlar arasında yer almış, haricîlerle birlikte Nehrevân'da bulunmuştur.

Râmahürmüz ve Tüster'in Fetihleri, Hürmüzân'ın Esir Alınması

Denildiğine göre Râmahürmüz, Tüster ve Sûs şehirleri, Hicretin 17. yılında fethedilmiştir. Bu üç şehrin 19. yılda fethedildiği söylenmekle birlikte, 20. yılda fethedildikleri de söylenmiştir.

Bu şehirlerin fetih sebebine gelince: Yezdecird Merv'de, kaybettikleri topraklardan duydukları üzüntü dolayısıyla Farsları sürekli olarak kışkırtıyordu. Bunun üzerine Farslar Ahvâz halkıyla yazıştılar ve sonunda birbirlerine yardımcı olmak üzere ahitleştiler. Hurkûs b. Züheyr ile Ceze', Sülmâ ve Harmele bu haberi alınca durumu Hz. Ömer'e yazılı olarak bildirdiler. Bunun üzerine Hz. Ömer Sa'd'a şöyle bir mektup yazdı:

«Ahvâz üzerine Numân b. Mukarrin ile birlikte kalabalık bir ordu gönder ve elini çabuk tut. Bunlar Hürmüzân'a karşı gidip konaklasınlar ve onun durumunnu iyice tetkik edip incelesinler.» Ebû Mûsâ'ya da şöyle yazdı:

«Ahvâz'a kalabalık bir ordu gönder. Bu ordunun başına Süleyl'in kardeşi Sehl b. Adiyy'i komutan tayin et. Arıca onunla birlikte Berâ b. Mâlik, Mecze'e b. Sevr, Arfece b. Herseme' ve başkalarını da gönder. Kûfe halkı ile Basralıların başına da Ebû Sebre b. Ebî Ruhm'u tayin et.»

Numân b. Mukarrin, Kûfelilerle birlikte çıkıp katırlar üzerinde Ahvâz'a doğru yürürken süvariler de onların yan tarafında güneyden yol alıyorlardı. Hurkûs, Sülmâ ve Harmele'yi geride bırakıp kendisi Râmahürmüz'de bulunan Hürmüzân'a doğru yürüdü. Hürmüzân, Numân'ın üzerine gelmekte olduğunu işitince beraberinde bulunan Farslarla birlikte onun önünü kesmek ümidiyle öncelikle kendisi savaş hamlesine girişmek istedi. Numân ile Hürmüzân, «Erbük» denilen yerde karşılaştılar, arala-

rında çok şiddetli bir savaş oldu. Aziz ve celil olan Allah, Hürmüzân'ı bozguna uğratınca Hürmüzân Râhahürmüz'ü bırakıp Tüster'e gitmişti. Numân hürmüz'e gitmiş, daha sonra İyzec üzerine yürümüştü. İyzec hakimi olan Tireveyh onunla barış anlaşması yapmış, bunun üzerine Numân Râmahürmüz'e geri dönerek orada ikamet etmeye başlamıştı. Bu arada Basralılar Sûku'l-Ahvâz'a gelip konaklamış ve Râmahürmüz'e gitmek isterken Nu'mân'ın Râmahürmüzü ele geçirdiği haberini almışlardı. Hürmüz'ün Tüster'e gitmiş olduğu haberi de kendilerine ulaşmış bulunuyordu. Bunun üzerine Basralılar Tüster tarafına giderken Nu'mân, Hurkûs, Sülmâ, Harmele ve Ceze' de aynı istikamete yöneldiler. Tüster etrafında bir araya geldiler. Hürmüzân ve Farslılardan, dağlık bölgelerin ve Ahvâz'ın halkından meydana gelen askerleri Tüster'de hendeklerinde bulunuyorlardı. Hz. Ömer müslüman komutanlara Ebû Mûsâ'yı da yardımcı olarak göndermiş ve onu Basralıların başına komutan olarak tayin etmişti. Genel komutan ise Ebû Sebre idi. Onları bir ay süreyle kuşatma altında tuttular ve onlardan pek çok kişiyi öldürdüler. Enes b. Mâlik'in kardeşi olan el-Berâ b. Mâlik bu kuşatma sırasında zafer kazanılıncaya kadar sırf mübareze ile, yani karşılıklı olarak tek tek dövüşmelerle yüz kişi öldürmüştü. Bunun dışında öldürdüğü kimseler bu hesaba dahil değildir. Ayrıca Mecze'e b. Sevr, Ka'b b. Sevr ve pek çok Basralı ve Kûfeli onun kadar kimse öldürmüşlerdi. Tüster kuşatması sırasında müşrikler müslümanların karşısına seksen defa çıkış yapmış ve bu çıkışların kimisinde müslümanlar, kimisinde de müşrikler başarılı olmuşlardı. Bu çıkışların sonuncusunda çarpışmalar oldukça şiddetlenince müslümanlar: «Ey Berâ! Rabbine dua et. onları bozguna uğratsın» deyince Hz. Berâ': «Allahım, Onları karşımızda bozguna uğrat ve beni de şehit düşür» diye dua etti. Berâ' duası kabul olunan bir kimse idi. Onun bu duâsı sonucunda müslümanlar müşrikleri bozguna uğratmış, sonunda onları hendeklerinin içine girmek, daha sonra hendeklerini da aşarak şehirlerine çekilmek zorunda bırakmıştı. Böylece şehir müslümanlarca her yandan kuşatılmış bulunuyordu.

Müslümanlar bu durumdayken ve şehir bu haliyle oldukça sıkışık bir noktada bulunup savaş uzayıp gitmişken bir adam Nu'mân'ın karşısına çıkarak şehre girecekleri bir yeri göstermesi şartıyla kendisine eman vermelerini istedi. Diğer taraftan başka biri de Ebû Mûsâ tarafına attığı bir okla: «Sizler bana eman verecek olursanız şehre girebileceğiniz bir yeri size gösteririm» diye bir mesaj göndermişti. Ona attıkları bir okla eman verince aynı adam attığı ikinci okla: «Suyun çıkış tarafından geliniz. Sizler orayı rahatlıkla geçebileceksiniz» diye bir mesaj daha gönderdi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ müslümanları bu işi yapmaya çağırınca Âmir b. Abdikays ile pek çok kişi bu görevi üstlendi. Geceleyin, bu yere baskın yaptılar. Diğer taraftan Nu'mân da kendilerine şehrin girişini gösterecek adam-

la birlikte arkadaşlarından kimin gideceğini sormuş, pek çok kimse bu göreve talip olmuştu. Böylece Nu'mân'ın arkadaşları ile Ebû Mûsâ'nın seçtiği Basralılar bu giriş yerinde bir araya geldiler. Herkes dışarda iken bunlar bu yerden şehrin içine girdiler. Şehrin içine girdiklerinde onlar içerden, diğer müslümanlar da dışardan tekbir getirdiler. Şehrin kapıları açıldı ve müslümanlarla şehirde bulunanlar arasında çarpışma oldu. Müslümanlar, kendilerine karşı çarpışan herkesi yere serdiler. Hürmüzân kaleye gidip sığındı. Kaleye girenler onun çevresini sarınca, Hürmüzân Hz. Ömerin hakkında vereceği hükme göre teslim oldu. Hürmüzân'ı bağladılar ve Allah'ın kendilerine ganimet olarak ihsân ettiklerini paylaştılar. Bu paylaştırma sonucunda süvari olanlara üç bin, piyade olanlara ise bin dirhem düşmüştü. Öte yandan ok atan kişi ile bizzat müslümanların yanına gitmiş olan kişi geldi; hem onlara, hem de kapılarını kapatıp savaşa katılmayanlara eman verdiler.

Bu gece müslümanlardan pek çok kişi öldürmüştü. Mecze'e b. Sevr ile Berâ' b. Mâlik, bizzat Hürmüzân tarafından öldürülen kimseler arasında idi.

Ebû Sebre bizzat kendisi bozguna uğrayıp kaçanların peşine düşmüş ve onları Sûs'a kadar takip etmişti Ebû, Sebre, Nu'mân b. Mukarrin ve Ebû Musâ ile birlikte şehrin önünde konaklamış; hep birlikte Hz. Ömer'e mektup yazarak durumu sormuşlardı. Hz. Ömer Ebû Musa'ya tekrar Basra valiliğine tayin ettiğini üçüncü defa olarak yazdı. Böylece Ebû Mûsâ Sûs'tan dönüp Basra'ya gitti.

Sahâbeden Fukaym'lı Zirr b. Abdullah b. Küleyb, Cundeysâbûr'a gidip orada yerleşmişti. Hz. Ömer Basra askerlerinin başına da Mukterib'i getirmişti. Mukterib'in asıl adı Esved b. Rabîa olup kendisi Rabîa b. Mâlik oğullarındandır ve o da sahâbidir. Kendisi de Zirr de muhâcirdir. Esved Rasûlullah (s.)'ın yanına gelerek: «Ben sana arkadaşlık yapmak ve bu şekilde Allah'a yaklaşmak üzere yanına geldim» dediği için Hz. Peygamber ona «Yaklaşan» anlamına gelen «el-Mukterib» adını vermişti.

Ebû Sebre, aralarında Enes b. Mâlik, Ahnef b. Kays'ın da bulunduğu bir heyeti Hürmüzân eşliğinde Ömer b. Hattâb'a gönderdi. Bu heyet Hürmüzân ile birlikte Medine'ye geldiler. Hürmüzân'a elbiselerini, altın işlemeli, ipekli giysilerini, yakutlarla süslenmiş tacını ve her türlü süs eşyasını Hz. Ömer ve müslümanlar görsünler diye giydirmişlerdi. Hz. Ömer'i yerinde aramış, fakat bulamamışlardı. Nerede olduğunu sorunca onlara: «Kûfe'den gelen bir heyetle görüşmek üzere mescidde oturmuştu» denilmesi üzerine oraya gittiler. Hz. Ömer'i mescidde bornusu üzerine olduğu halde yatıp uzanmış gördüler. Hz. Ömer bunu gelen heyeti karşılama maksadı ile giymişti. Heyet gittikten sonra onu yastık gibi yapıp uyumuştu.

Elinde kamçısı olduğu halde uykudayken yanına oturdular. Hürmüzân: «Ömer nerede?» diye sorunca Hürmüzân'a: «Ömer işte budur» diye cevap verdiler. Bu sefer Hürmüzân: «Peki, onun bekçileri ve perdedarları nerede?» diye sorunca kendisine: «Onun ne bekçileri, ne de perdedarları ve kâtipleri vardır» dediler. Bu sefer Hürmüzân: «O zaman bunun peygamber olması gerekiyor» demiş, yanındakiler de: «Peygamber değil ama peygamberlerin ameli ile amel ediyor» diye cevap vermişlerdi.

Hz. Ömer çevresindekilerin gürültileri ile uyanmış, kalkıp oturmuş, daha sonra Hürmüzân'a göz gezdirince: «Hürmüzân mı yoksa?» diye sormuştu. «Evet» cevabını verdiler. Hz. Ömer: «Bunu ve bunun benzerlerini İslâm ile zelil kılan Allah'a hamd olsun» diyerek üzerindeki elbiselerin çıkarılmasını emretti, onlar da üzerindekileri çıkartıp sık dokunmuş bir elbise giydirdiler. Hz. Ömer ona sordu: «Ya Hürmüzân! Sen antlaşmayı bozmanın ve Allah'ın emirlerine karşı gelmenin akibetinin ne olduğunu gördün mü?» Hürmüzân: «Ey Ömer! Câhiliyye döneminde Allah bizleri başbaşa bırakmış, sonunda biz sizi yenmiştik; fakat şimdi siz bize galip geldiniz» diye cevap verdikten sonra Hz. Ömer ona şunu sordu: «Peki, peş peşe antlaşmanı bozarken neye dayanıyordun?» Bunun üzerine Hürmüzân «Sana söylemeden önce senin beni öldürmenden korkuyorum» demiş. Hz. Ömer de: «Hayır, bundan korkma» diye cevap vermişti. Hürmüzân su istedi. Kendisine oldukça kaba ve kalın bir bardakla su getirilince Hürmüzân: «Ben susuzluktan ölecek bile olsam böyle bir kaptan su içemem» dedi. Bu sefer onun beğenebileceği bir bardakla kendisine su götürdü. Bu defa Hürmüzân: «Suyumu içerken öldürülmekten korkuyorum» deyince Hz. Ömer: «Hayır bu suyu içip bitirinceye kadar senin için korkulacak bir durum yoktur» diye cevap vermişti. Hürmüzân suyu alıp dökünce Hz. Ömer: «Ona bir daha su getiriniz, susuzken onu öldürmeyiniz» diye emir vermiş fakat Hürmüzân: «Benim suya ihtiyacım yoktur, ben suyu bahane ederek eman almak istemiştim» diye cevap verince Hz. Ömer kendisine: «Ben seni öldüreceğim» demiş, Hürmüzân da: «Sen bana eman vermiştin» Hz. Ömer ona: «Sen yalan söylüyorsun» deyince Enes: «Ey mü'minlerin emîri! Doğru söylüyor, sen gerçekten ona eman verdin» demişti. Bunun üzerine Hz. Ömer: «Ya Enes! Ben Mecze'e b. Sevr ile Berâ b. Mâlik'i öldüren bir kimseye nasıl eman verebilirim? Allah'a yemin ederim, ya bana bir çıkış yolu gösterirsin, yahut seni cezalandırırım» deyince Enes ona şunları söyledi: «Sen ona, «Bana durumu anlatıncaya kadar korkacak bir durum yok ve bu suyu içinceye kadar da senin için korkacak bir şey yok» dedin» Hz. Ömer, yanında bulunanlar da benzeri şeyler söyleyince, Hürmüzân'ın üzerine giderek ona: «Beni kandırdın. Allah'a yemin ederim, sen müslüman olmayıncaya kadar bunu kabul etmiyorum» demiş, o da müslüman olmuştu. Hz. Ömer kendisine iki bin dirhem tahsis etmiş ve

Medine'de yerleştirmişti. Aralarında mütercim gelinceye kadar kısmen Farsça anlayan Muğîre b. Şu'be tercümanlık yapmıştı.

Hz. Ömer, Hürmüzân'ı getiren heyete: «Müslümanlar muhtemelen zimmîlere eziyet ediyorlar da onlar bunun için sizin ahitleri bozacağınızdan endişe ediyorlar» deyince heyette bulunanları: «Bizler antlaşmalara tam olarak uyuyoruz.» diye cevap verdiler. Bu sefer Hz. Ömer onlara: «Peki bu neden böyle?» diye sorunca onlardan Ahnef dışında hiç kimse ağzını açıp konuşmadı. Ahnef şunları söylemişti: «Ey Emir'ül Mü'minin; Sen bizleri Fars ülkesinde daha ileriye gitmekten alıkoydun. Halbuki Fars kralı onların arasında bulunuyor. Onların kralı aralarında bulunduğu sürece onlar bizimle savaşacaklar. İttifak halindeki iki önder bir araya gelir gelmez biri diğerini kışkırtıyor. Sen gördüğün gibi ahit verdikten sonra onlar antlaşmalarını bozmaya kalkışmadıkça biz hiç bir şey yapmıyoruz. İşte onları bu şekilde kıştırtıp duranlar da onların kralı ve ileri gelenleridir. Sen bize ülkelerinin içine dalarak hakimiyetlerine son vermek için izin vermediğin sürece bu böylece devam edip gidecektir. Bizler ne zaman ki onların hakimiyetlerini ortadan kaldırırsak işte Farsların umutlarını o zaman yok etmiş oluruz.» Hz. Ömer kendisine: «Allah'a yemin ederim ki bana doğru söyledin» diyerek ihtiyaçlarını karşılayıp onları geri gönderdi. Daha sonra Hz. Ömer'e Nihâvendlilerin toplandıklarını belirten bir mektup ulaştı. Bunun üzerine Hz. Ömer Fars ülkesinin içlerine doğru ilerlemeye izin verdi.

Cafer b. Ebî Tâlib'in oğlu Muhammed, bazılarının belirttiğine göre Tüster'de şehit olmuştur.

Sûs'un Fethi

Denildiğine göre, Ebû Sebre, Sûs civarında konaklayınca Hürmüzân'ın kardeşi Şehriyâr Sûs'ta bulunuyordu. Müslümanlar Sûs'un etrafını sardılar, Şehriyâr da onlarla bir kaç defa çarpıştı. Her seferinde Sûs halkı müslümanlara zayiat verdiyoriyordu. Rahiplerle papazlar müslümanların karşısına çıkarak onlara: «Ey Araplar topluluğu! Bizim âlimlerimizin bildirdiklerine göre Sûs'u ya Deccâl, ya da aralarında Deccâl'ın bulunacağı bir kavim fethedecektir. Eğer aranızda Deccâl var ise siz burayı fethedeceksiniz» diye seslendiler.

Ebû Mûsâ, Sûs'tan Basra'ya gitmiş ve onun yerine Basralıların başına el-Mukterib b. Rabîa geçmişti. Diğer taraftan Acemler Nihâvend'de bir araya gelip toplanmışlardı.

Ayrıca Nu'mân da Kûfelilerin başında Ebû Sebre ile birlikte Sûsluları muhasara etmekte idi. Zirr ise Cündeysâburluları muhasara altında tutuyordu. Bu sırada, Hz. Ömer'in Nu'mân'ın bulunduğu taraftan Nihavend-

liler üzerine gitmesini emreden mektubu geldi. Nu'mân yola koyulmadan Cündeysâbûrlularla çarpışmaya başladı. Cündeysâbûrlular da galeyana gelerek müslümanlarla çarpıştılar ve onları memnun etmeyecek durumlarla karşı karşıya bıraktılar. Müslümanlarla birlikte Nu'mân'ın süvarileri arasında Sâfî b. Seyyâd da bulunuyordu. Sâfî Sûs kapısına giderek ayağıyla tekme vurup kızgınlıkla: «Açıl» diye seslenince kapının zincirleri koptu, kilitler kırıldı ve açılan kapıdan müslümanlar içeriye girdiler. Müşrikler ellerindeki silahları bırakarak «barış» diye bağrışmaya başlayınca müslümanlar onların barış teklifini kabul ettiler ve ele geçirdikleri ganimetleri aralarında paylaştırdılar.

Daha sonra birbirlerinden ayrıldılar. Nu'mân yola koyulup Nihâvend'e kadar geldi, Mukterib de yola koyularak Cündeysâbûr'a Zirr'in yanına vardı.

Ebû Sebre'ye: «Bu eşhirde Danyâl'ın cesedi işte budur» denilmiş, o da: «Bundan bana ne?» diyerek cesedi ellerinde olduğu gibi bırakmıştı.

Danyâl, Buhtnassar'dan sonra Fars diyarında kalmıştı. Ölümü yaklaştığı sırada İslam dini üzere kimseyi görmediğinden ve davetini kabul etmeyenlerin eline Allah'ın kitabının düşmesini istemediğinden kendi oğluna: «Deniz kıyısına git ve bu kitabı denize at» demişti. Oğlu onun elinden kitabı alarak bir süre kaybolduktan sonra geri dönmüş ve babasına: «Dediğini yaptım» demişti. Danyâl ona: «Peki deniz ne yaptı?» diye sorunca oğlu: «Birşey yapmadı» diye cevap vermiş bunun üzerine Danyal kızarak: «Yemin ederim, sana emrettiğim şeyi yapmadın» demişti. Bu sefer çocuk onun yanından ayrılmış ve önceki gibi yapıp geri dönmüştü. Danyâl yine «Deniz ne yaptı, ne gördün?» diye sorunca oğlu: «Coştu, dalgalandıkça dalgalandı» diye cevap verdi. Bu kez Danyâl birincisinden daha çok kızdı ve: «Yemin ederim, sana verdiğim emri yerine getirmedin.» dedi. Bunun üzerine çocuk bir daha denizin kıyısına giderek kitabı denize attı. Bu sefer deniz çekilerek ortadan tandırı andıran bir şekilde yer yükseldi, kitap yerin içerisine girdi, daha sonra yer onun üzerine kapanarak tekrar su eski haline geldi. Oğlu yanına dönüp gördüklerini anlatınca Danyâl: «Şimdi doğru söyledin» diyerek Sûs denilen şehirde vefat etti. Orada onun cesedi ile yağmur duasına çıkılıyordu. Bu konuda Hz. Ömer'in fikrini sorunca Hz. Ömer defnedilmesini emretmişti.

Sûs hakkında denildi ki: Yezdecird Celûlâ vakasından sonra Siyâh ve Farsların ileri gelenlerinden yetmiş kişi ile birlikte İstahr'a gitmişti. Siyâh'ı Sûs'a Hürmüzân'ı da Tüster'e göndermiş, Siyâh, Keltâniye'de yerleşmişti. Sûs halkı Celûlâ'da olanları ve Yezdecird'in Istahr'a gidişini haber alınca Ebû Mûsâ'dan barış istemişlerdi. O sırada Ebû Mûsâ onları muhasara altında tutmaktaydı. Ebû Mûsâ da onlarla barış yapmış, Râmahürmüz üzerine gitmiş, daha sonra da Tüster üzerine yürümüştü. Diğer taraftan Siyâh

ise Râmahürmüz ile Tüster arasında konaklamış ve kendisiyle birlikte bulunan Fars ileri gelenlerine: «Bildiğiniz gibi biz bunların bu ülkeye varacaklarını, bineklerinin Istahr eyvanlarında pisleyeceklerini, atlarını Istahr'ın ağaçlarına bağlayacaklarını anlatıp duruyorduk. Şimdi gördüğünüz şekilde etrafa galebe çalmış bulunuyorlar. Kendiniz için düşünüp taşınınız, bir karara varınız» deyince onlar: «Senin görüşün bizim görüşümüzdür» demişler, Siyâh da: «Benim görüşüm sizin onların dinine girmenizdir.» diye cevap vermişti. Bunun üzerine Şîreveyh'i on isver ile birlikte Ebû Mûsâ'nın yanına göndermişlerdi. Ebû Mûsâ onlara; kendisiyle birlikte Acemlerle çarpışmaları, buna karşılık Araplarla savaşmamaları, ayrıca Araplardan kendileriyle savaşacak kimselere karşı müslümanların onları korumaları, müslümanların nerede dilerlerse inip konaklamaları ve en değerli atiyyeleri almaları ve bunları Hz. Ömer'in kendilerine taahhüt etmesi ile müslüman olmaları şartlarını koştu. Hz. Ömer de bu şart ve istekleri kabul edince onlar İslâm'a girerek müslümanlarla birlikte Tüster şehri'nin muhasarasına katıldılar. Siyâh da müslümanların muhasara ettikleri bir kaleye üzerinde Acem kıyafeti ile gitti, kendisini kalenin dibine elbiselerinden kan akan bir yaralı şeklinde bıraktı. Kaledekiler onun yere yıkılmış olduğunu görünce kendilerinden birisi zannederek içeriye almak gayesiyle kalenin kapılarını açtılar. Siyâh atılarak onlarla savaşmaya başladı ve onları kapının etrafını bırakıp kaçmak zorunda bıraktı. Böylelikle tek başına kaleyi eline geçirmiş oldu.

Bu hareketin Siyâh tarafından Tüster'de yapıldığı da söylenmiştir.

Cündeysâbûr Sulhu

Bu yıl içerisinde müslümanlar, Sus'tan ayrılıp Cündeysâbûr'a geldiler, Zirr b. Abdulah'ın Cündeysâbûrluları muhasara etmekte olduğunu gördüler. Onlar da burada kalıp Cündeysâbûrlularla çarpışmaya başladılar. Müslüman askerler arasında bulunanlardan birisi tarafından onlara eman altında olduklarını belirten bir yazı atıldı. Aniden müslümanlar şehrin kapılarının açıldığını gördüler. Çarşılarını, pazarlarını açtılar ve halk da dışarı çıkmaya başladı. Müslümanlar onlara bunu sebebini sorunca Cündeysâbûrlular: «Sizler bize eman altında olduğumuza dair bir yazı attınız, bizler de cizye ödemeyi kabul ettik» diye cevap verdiler. Bunun üzerine müslümanlar: «Hayır, biz öyle bir şey yapmadık» dediler. Birbirlerine durumu sorunca aslen Cündeysâbûrlu olan ve «Mükessef» diye bilinen bir kölenin bunu yaptığı anlaşıldı. Bunun üzerine Müslümanlar: «O bir köledir» deyince şehir halkı: «Bizler hür ile köleyi birbirinden ayırdedebilecek durumda değiliz, cizyeyi kabul ettik, hiç bir şey de değiştirmedik; fakat siz arzu ediyorsanız verdiğiniz emanı bozunuz» dediler. Müslümanlar Hz.

Ömer'e mektup yazıp durumu sordular, onun bunlara verilen emanı geçerli sayması üzerine askerler eman altında olmalarını kabul ederek yanlarından ayrılıp gittiler.

Müslümanların Kermân ve Diğer Yerler Üzerine Yürümeleri

Denildiğine göre hicretin 17. yılında Hz. Ömer müslümanların Fars ülkesinin içlerine doğru yürümelerine izin verdi. Hz. Ömer bu konuda el-Ahnef'in görüşünü kabul etmişti. Bunun üzerine Hz. Ömer Ebû Mûsâ'ya Basra'dan ayrılıp hududa kadar giderek kendisinden emir gelinceye kadar orada kalmasını emretti. Görevlendirdiği komutanlar için Süheyl b. Adiyy ile birlikte sancaklar gönderdi. Horasan sancağını Ahnef b. Kays'a, Erdeşîr Hurre ve Sâbûr sancağını Mücâşi' b. Mes'ûd es-Sülemî'ye, Istahr sancağını Sakîfli Osman b. Ebi'l-Âs'a, Füsa ile Dârâ Bücürd sancağını, Kinâne'li Sâriyye b. Züneym'e, Kermân sancağını Süheyl b. Adiyye'e, Sicistan sancağını sahâbeden olan Âsım b. Amr'a, Mukrân sancağını, Tağlib'li Hakem b. Umeyr'e göndermişti.

Bütün bu komutanlar görevlerine gitmek üzere yola çıktılar, fakat 18. yılın sonuna kadar onların gidişleri için gerekli hazırlıklar tamamlanmamış bulunuyordu. Hz. Ömer kendilerine Kûfelilerden bir grup ile yardımcı kuvvet de göndermişti. Ayrıca Süheyl b. Adiyy'e Abdullah b. İtbân'ı, Ahnef'e Alkame b. en-Nadr ile Abdullah b. Ebî Akîl ve Rıb'î b. Âmir'i, Âsım Amr'a, Eşcâ'lı b. Umeyr'i, el-Hakem b. Umeyr'e Şihâb b. el-Muhârik'i bir grup mücahid ile birlikte yardımcı kuvvet olarak göndermişti.

Bunların 21. ve 22. yıllarda oldukları da söylenmiştir. Burada Kermân'ın fetih keyfiyetinden ve nedenlerinden inşaalah sözedeceğiz.

Bu sene Mekke valisi bir kavle göre Attab b. Esîd, Yemen valisi Ya'lâ b. Münye,

Yemâne ile Bahreyn valisi Osman b. Eb'l-Âs, Umân valisi Huzeyfe b. Mihsan, Şâm valisi daha önce sözünü ettiğimiz kimseler, Kûfe ve çevresinin valisi Sa'd b. Ebî Vakkâs, hâkimi Ebû Kurre, Basra ve çevresinin valisi Ebû Mûsâ, hâkimi ise, Hanîfeli Ebû Meryem idi.
idi.

Cezîre ve Musul'daki görevlilerin adı daha önce geçmişti.

Bu sene de müslümanların hacc emirliğini bizzat Hz. Ömer b. Hattâb yapmıştı.

HİCRETİN ONSEKİZİNCİ (12 Ocak 639 - 1 Ocak 640) YILI

Kıtlık ve Remâde Yılı

Hicretin onsekizinci yılında insanlar büyük bir açlık, susuzluk ve kıtlık musibetiyle karşı karşıya geldiler. Bu yıla «Remâde Yılı» adı verilir. Bu ad, esen rüzgarların kül gibi bir toprağı önüne katıp savurması sebebiyle verilmişti. Açlık o derece ilerledi ki vahşi hayvanlar gelip insanlara sığınıyordu. Koyun kesen bir kimse, içindeki irin ve kokuların pisliğinden tiksinip bırakmak zorunda kalıyordu. Amevâs'ta görülen veba salgını da bu yıl ortaya çıkmıştı. Yine Ebû Ubeyde'nin, aralarında Dirâr ile Ebû Cendel'in de bulunduğu müslümanlardan bir grup kişinin içki içtiklerinden söz eden mektubu da Hz. Ömer'e bu yıl gelmişti. Ebû Ubeyde mektubunda şöyle diyordu: «Biz bunlara sorduğumuzda tevbe ettiler ve: «Bize seçim serbestliği verildi, biz de seçimde bulunduk» diye cevap verdiler. Daha sonra Ebû Ubeyde: «Siz bunu menetmiyor musunuz?» diye sordu ve kesin bir ifade kullanmadı. Hz. Ömer kendisine şunları yazdı: «Biz bunu menediyoruz. siz de ondan vazgeçiniz» Daha sonra Hz. Ebû Ubeyde'ye şunları emretti: «Onları herkesin önünde çağır ve kendilerine şarabın helâl mı, haram mı olduğunu sor. Eğer «haramdır» diyecek olurlarsa seksener sopa vur. Eğer helaldir derlerse o takdirde boyunlarını uçur.» Bunun üzerine Ebû Ubeyde onlara şarabın helâl mı, haram mı olduğunu sorunca, haram olduğu cevabını verdiler. Bunun üzerine Ebû Ubeyde onlara sopa vurdu. Kendileri de işledikleri bu suçtan dolayı pişman oldular. Hz. Ömer: «Ey Şam halkı! Sizin başınıza büyük bir musibet gelecektir» demiş ve Remâde Yılı» musibeti ortaya çıkmıştı. Hz. Ömer yağmur yağıp bolluk oluncaya kadar yağ, süt ve etin tadına bakmamaya yemin etmişti. Nihayet pazara bir tulum yağ ve bir tulum da süt gelmişti. Hz. Ömer'in bir kölesi bunları kırk dirheme satın alarak Hz. Ömer'e getirdi ve ona: «Ey müminlerin emîri! Allah artık senin yeminini yerine getirmiş, ecrini yüceltmiştir. Çarşıya bir tulum yağ ve bir tulum süt geldi, ben de onları kırk dirheme satın aldım» dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer kendisine: «Sen oldukça aşırı gitmişsin ve bunları pahalı almışsın. Haydi bunları sadaka olarak dağıt. Ben israf sayılabilecek bir şeyi yemekten hoşlanmıyorum» diye emir verdi, arkasından şunları ekledi: «Onlara gelen müsibet bana da gelmeyecek olursa ben raiyyemin durumuyla nasıl ilgilenme imkânı bulacağım.»

Hz. Ömer diğer bölge valilerine yazarak Medîne halkına ve çevresinde bulunanlar için yardım isteyip imdada yetişmelerini söylemişti. Ona gelen ilk yardım Ebû Ubeyde b. Cerrâh'in dört bin deve ile birlikte getirmiş olduğu yiyecek yardımıdır. Hz. Ömer bunları Medine çevresinde bulunanlara paylaştırmakla Ebû Ubeyde'yi görevlendirmişti. Ebû Ubeyde de bu yiyecekleri paylaştırıp işine geri dönmüştü. Böylece yardımlar peşpeşe gelmeye başlamış, sonunda Hicâz halkı zenginleşmişti. Amr b. Âs Kızıldeniz'de gerekli tadilatı yaparak deniz yoluyla Medîne'ye yiyecek göndermişti. Böylelikle Medîne'de yiyecek fiyatları Mısır fiyatlarıyla aynı olmuştu. Remâde Yılı'ndan sonra Medine halkı Hz. Osmân'ın şehit edilmesiyle birlikte denizden hiç bir yiyecek gelmediği zamana kadar Remâde gibi bir olayla karşılaşmadılar. Bu yılda Medîne halkı oldukça sıkıntı çekmiş ve ellerinden bir şey gelmez olmuştu. Bu yüzden hem halkın, hem de Hz. Ömer'in diğer bölgelerle bağlantıları kesilmiş ve adeta muhasara altında tutulan kimseler durumunda kalmışlardı.

Bir seferinde Müzeyne kabilesinden bir ev hanımı eşine -ki o da Bilâl b. el-Hâris'tir-: «Helâk olduk. Bize hiç olmazsa bir koyun kesiver.» deyince Bilâl kendisine: «Bunlarda yenecek hiçbir şey kalmadı ki!» diye cevap verdiyse da hanımı ısrar edince, o da kalkıp koyunu kesmek zorunda kaldı. Derisinin altında sadece kırmızı renkli bir kemik görünce «Ah ya Muhammed!» diye seslendi. Rüyasında Rasûlullah (s.)'ı gördü. Rasûlullah kendisine gelerek: «Yağmurun yağacağını sana müjdeliyorum. Ömer'in yanına git, benden ona selâm söyle ve kendisine: «Ben seninle sözleşmiş idim. Sen sözünde duran ve akitlerini yerine getiren bir kişisin. Aklını başına al, aklını başına al, ey Ömer» de, dedi» Bunu üzerine Bilâl kalkıp Hz. Ömer'in kapısına dayandı ve onun kölesine: «Rasûlullah (s.)'ın elçisine izin iste» diye söyleyince kölesi Hz. Ömer'in yanına gitti. Hz. Ömer'e durumu haber verince, Hz. Ömer: «Onda herhangi bir kötü hal gördün mü?» diye korkuyla sorunca kölesinin: «Hayır!» diye cevap vermesi üzerine onu içeri aldı. Bilâl durumu anlattı. Bunun üzerine Hz. Ömer dışarı çıktı ve halkın toplanması için seslenilmesini emretti. Minbere çıkıp: «Sizleri doğru yola ileten Allah aşkına soruyorum: «Sizler benden hoşunuza gitmeyecek bir şey gördünüz mü?» diye sordu. Cemaat: «Kesinlikle hayır, ancak neden böyle soruyorsun?» diye karşılık verince Hz. Ömer onlara Bilâl'in rüyasını anlattı. Herkes rüyanın ne demek olduğunu kavrayıverdiği halde Hz. Ömer kavrayamamıştı. Kendisine: «Peygamber senin yağmur duasına çıkmakta geciktiğini söylemek istiyor. Bizi de alarak yağmur duasına çık» dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer gerekli ilânı yaptırarak Hz. Abbâs ile birlikte yaya yürüyerek yağmur duasına çıktı. Hz. Ömer bir hutbe okudu ve çok özlü bir konuşma yaptı. Namaz kıldıktan sonra dizleri üzerine kapanarak şöyle duâ etti: «Allahım! Bize yardımcı olacak herkes bize yar-

dım etmekten acze düştü. Biz gücümüz ve imkânlarımızla bir şey yapamaz hale geldik, âciz kaldık. Sen olmayınca ne bir şey yapabiliriz, ne de bir kudretimiz söz konusudur. Allahım sen bize yağmur ihsan et. Kullara ve ülkelere hayat ver.» Daha sonra Rasûlullah (s.)'ın amcası Abdumuttalib'in oğlu Hz. Abbâs'ın elini yakaladı. Bu sırada Hz. Abbâs'ın göz yaşları sakallının üzerine dökülüyordu. Hz. Ömer şöyle yakardı: «Allahım! Peygamberi (s.)'nin amcası diğer atalarıyla ve büyük kimseleriyle sana yaklaşıyoruz, çünkü hak sözlü olan sen: «O duvara gelince, şehirde iki yetim çocuğa ait idi» (Kehf, 18/82) diye buyurmaktasın. Sen bu iki çocuğu ana ve babalarının sâlih olmaları dolayısıyla korumuştun. Allahım! Peygamber (s.)'inin amcası için koru. Bizler onunla sana yaklaşıyor ve senden mağfiret diliyoruz» Sonra cemaate dönerek: «Rabbinizden mağfiret dileyiniz, çünkü o çokça mağfiret edendir» diye uyarıda bulundu.

Oldukça yaşlanmış, bulunan Hz. Abbâs, yaşaran gözlerinin yaşları sakalına ve oradan da göğsüne dökülürken şöyle diyordu: «Allahım! Görüp gözeten, koruyan sensin, Sen şu kaçışan koyunları andıran bu kimseleri ihmal etme. Kalbi kırıkların kaybolmalarına fırsat verme! Çocuklar feryadı basıyor, büyükler acımakla birlikte çaresiz ve şikâyetimiz sana yükseliyor. Ve sen gizliyi, onun da gizlisini bilensin. Allahım! Ümitsizliğe kapılıp helâk olmadan önce sen rahmetinle onları zengin kıl, çünkü ancak kâfir olanlar senin rahmetinden ümit keserler.» Bu sırada gökte bir bulut belirdi. Herkes: «Bakınız, bakınız,» diye seslenmeye başladı. Daha sonra parça parça bulutlar bir araya geldi, rüzgâr onları yürütmeye başladı, daha sonra sakinleşip yağmur yağmaya başladı. Allah'a yemin olsun, onlar, yerlerine ancak duvar diplerinde yürüyerek ve elbiselerini üstlerinde tutarak dönebildiler. Herkes Hz. Abbâs'ın yanına gidiyor, onun üstünü başını siliyor ve ona «Ne mutlu sana! Senin sâyende haremeyne yağmur yağıyor» diye tebrik ediyordu. Bu münasebetle Utbe b. Ebî Leheb'in oğlu Abbâs'ın oğlu el-Fadl şunları söylemiştir :

«Allah Hicâz'a ve halkına amcam vesilesiyle yağmur yağdırdı.
Akşam üzeriydi ve Ömer onun yaşlı haliyle yağmur istedi.
Karanlıkta Abbâs'la yöneldi Allah'a ümitle,
İstemesiyle bir oldu yağmurun yağması.
Rasûlullah bizdendir, bizdedir onun mirası;
Artık bundan öte neyle övünelebilir ki?»

Amevâs Tâûnu

Bu sene Şam bölgesinde «Amevâs Tâûnu» diye bilinen vaba salgını baş göstermiştir. Bu salgında Ebû Ubeyde b. Cerrâh bölge valisi iken vefat etmiştir. Aynca Muâz b. Cebel, Yezîd b. Ebî Süfyân, Hâris b. Hişâm Sü-

heyl b. Amr Utbe b. Suheyl ve babası henüz hayatta olan Sakîfli Amir b. Gaylân öldüler. Pek çok kişi bu salgın dolayısıyla vefat etmiştir.

Târık b. Şihâb der ki: «Biz Kûfe'de Ebû Mûsâ'nın yanına gitmiştik. Sohbet ederken şunları söyledi: Acele etmenizde bir sakınca yoktur, çünkü bu evde bir kişiye bu hastalık isabet etmiş bulunuyor. Yine bu kasabayı bırakıp kırlara çıkabilirsiniz. Geniş alanlara çıkıp gidebilir, orada Allah bu vebâyı kaldırıncaya kadar gezinebilirsiniz. Ben size hoş olmayan sakınılması gereken şeyi haber vereceğim. Bir kişi eğer bu kasabada kalması hâlinde öleceğini zannederse, veya burada kalıp da bu hastalığa yakalanan bir kimse buradan gitmiş olsaydı yakalanmayacağını sanırsa, işte bu güzel bir şey değildir. Eğer müslüman böyle bir kanaate sahip olmayacaksa onun bu kasabadan çıkmasında bir sakınca yoktur. Ben Amevâs Tâûnu sırasında Şam'da Ebû Ubeyde ile birlikte bulunuyordum. Hastalık etrafı sarıp da Hz. Ömer bunu haber alınca Ebû Ubeyde'yi oradan çıkarabilmek için ona şöyle bir mektup yazdı: «Sana selâm olsun. Şu anda sana ihtiyacım var. O konuda bizzat seninle karşılıklı olarak konuşmak istiyorum. Bu sebeple mektubu alır almaz yola koyulmadan elinden bırakmayasın.» Fakat Ebû Ubeyde, Hz. Ömer'in maksadını anlayarak ona şu cevabı yazdı: «Ey mü'minlerin emiri! Senin bana niçin ihtiyacın olduğunu biliyorum. Ben müslüman askerler arasındayım. Kendimi onlara tercih edemem. Ben Allah benimle onlar hakkında emir ve hükmünü verip uygulayıncaya kadar onlardan ayrılmak istemiyorum. Sen beni yanına çağırmaktan vazgeç.» Hz. Ömer mektubu okuyunca ağlamaya başladı. Çevresindekiler kendisine: «Ey mü'minlerin emiri! Ebû Ubeyde vefât mı etti yoksa?» diye sorunca Hz. Ömer: «Hayır ama vefat etmiş sayılır» diye cevap verdi.»

Hz. Ömer Ebû Ubeyde'ye müslümanları alıp bu bölgeden uzaklaşmasını belirten bir mektup yazınca, Ebû Ubeyde Ebû Mûsâ'yı çağırarak ona: «Müslümanlar için kalabilecekleri bir yer tesbit et» demişti. Ebû Mûsâ der ki:

«Ben yola çıkmak üzere evime gittiğimde eşimin hastalığa yakalandığını gördüm. Ebû Ubeyde'ye dönüp kendisine: «Yemin ederim, ailemin başına bir iş geldi» deyince kendisi bana: «Eşin hastalığa yakalanmış olabilir» dedi. Ben de ona: «Evet» diye karşılık verdim. Bunun üzerine Ebû Ubeyde kendi devesinin hazırlanmasını istedi ve devesinin yanına gitti. Fakat ayağını yerleştirir yerleştirmez hastalık onu vurdu ve: «Allah'a yemin ederim. Ben de bu hastalığa yakalandım» dedi. Daha sonra Câbiye'de konaklayıncaya kadar yoluna devam etti.»

Ebû Ubeyde müslümanlar arasında şöyle konuşmuştu: «Ey insanlar! Bu hastalık Rabbinizin rahmeti, Peygamberinizin duâsı ve sizden önceki sâlihlerin ölüm sebebidir. Ebû Ubeyde bu hastalıktan kendisinin payının da verilmesini Allah'tan dilemiş tir.» Daha sonra da hastalıktan vefat etti.

Yerine Muâz b. Cebel'i tayin etmişti. Muâz b. Cebel ondan sonra kalkıp şu konuşmayı yaptı: «Ey insanlar! Bu hastalık Rabbinizin rahmeti, Peygamberinizin duâsı ve sizden öncekilerin ölüm sebebidir. Ben Muâz ailesine bu hastalıktan paylarını vermesini Allah'tan dilerim.» Daha sonra oğlu Abdurrahmân bu hastalığa yakalanarak öldü. Arkasından ayağa kalkarak bu hastalıktan kendisinin de payını diledi. Avucunda vebanın izleri görülmeye başladı, kendisi avucunu öper, sonra şöyle dedi: «Sendeki bu rahatsızlığa karşılık dünyadaki hiç bir şeyi tercih edip kabul edemem.» Muâz da vefât edince yerine Amr b. Âs'ı tayin etti. Amr insanları alıp dağlara çıktı. Yüce Allah da hastalığı onların üzerinden kaldırdı. Hz. Ömer Amr'ın bu davranışını çirkin karşılamadı.

Denildiğine göre Ömer b. Hattâb, Şam'a gitmek üzere yola çıkmış, «Serg» denilen yerde aralarında Ebû Ubeyde'nin de bulunduğu ordu komutanları kendisini karşılamış ve kendisine vebânın şiddetinden söz etmişlerdi. Onunla birlikte muhacirler ve ensar da vardı. Gazaya katılmak üzere çıkmıştı. Önce ilk muhâcirlerle ensârı çağırdı, onlarla istişarede bulundu. Ona farklı şeyler söylediler. Kendisi: «Sen Allah rızası için yola çıktın, böyle şeyler seni yolundan alıkoymasın» derken, kimisi de: «Bu bir musibettir ve bunda yok olmak söz konusudur, dolayısıyla senin gitmeni uygun görmüyoruz.» Bunun üzerine Hz. Ömer kendilerine: «Kalkıp gidebilirsiniz» dedi ve daha sonra Kureyşlilerden fetihten önce hicret eden kimseleri çağırdı, onlarla istişâre etti. Hiç birisi ihtilâfa düşmeksizin, hep birlikte ona geri dönmeyi tavsiye ettiler. Bunun üzerine Hz. Ömer: «Ben sabahleyin erkenden yola çıkmak üzere bineğimin sırtına binmiş olacağım» diye ilân ettirdi. Bu sefer Ebû Ubeyde kendisine: «Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun?» diye sorunca Hz. Ömer ona: «Evet Allah'ın kaderinden Allah'ın kaderine kaçıyoruz. Şimdi söyle bana, «senin develerin olsa ve sen bu develeri alıp bir tarafı gayet bitek otlarla dolu öbür tarafı kupkuru yerlere gitsen ve deveni bitek otlaklarda otlatsan Allah'ın kaderiyle otlatmış olmayacak mısın? Böyle değil de kurak yerde otlatmış olsan Allah'ın kaderiyle otlatmış olmaz mısın?» diye sordu. Abdurrahmân b. Avf onların konuşmalarını işitince onlara: «Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: «Bir yerde veba bulunduğunu haber alırsanız, oraya gitmeyiniz, sizin bulunduğunuz yerde baş gösterirse ondan kaçmak maksadı ile de oradan çıkmayınız.»

Bunun üzerine Hz. Ömer beraberindekileri de alarak Medîne'ye geri döndü.

Bu rivayetler diğerlerinden daha sahihtir, çünkü Buhârî ve Müslim bunu kendi sahîhlerinde rivayet etmişlerdir. Diğer taraftan Ebû Mûsâ bu sene Şam'da değil de Basra'da bulunuyordu. Fakat Târık b. Şihâb bunu

bu şekilde zikretmiştir. Biz de bu rivayeti ona dikkat çekmek maksadı ile zikrettik.

Ebû Ubeyde ve Muâz b. Cebel'in: «Peygamberinizin duasıdır» şeklindeki sözlerinin mânâsı da şudur: Cebrâil Peygamber (s.a.v.)'in yanına gelerek: «Senin ümmetin siyahlarla mı, yoksa tâûn ile mi yok olsun?» deyince Rasûlullah (s.a.v.): "Tâûn ile" diye cevap vermişti.»

Ebû Süfyân'ın oğlu Yezid ölünce Hz. Ömer onun kardeşi olan Muâviye b. Ebî Süfyân'ı Dimaşk'a tayin etti ve oranın haracını toplamak görevini de verdi. Şurahbîl b. Hasane'yi de Ürdün'deki askerlerin başına getirdi ve haracını toplamak görevini verdi

Halk, benzeri görülmemiş bir şekilde bu hastalıktan kırıldılar. Hastalığın uzun süre, aylarca kalması düşmanın müslümanlara karşı iştahlanmasına sebep olmuştu. Basra'da da aynı şekilde hastalık baş gösterdi.

Amevâs tâûnundan ölenlerin sayısı 25 bini bulmuştu.

Tâûndan Sonra Hz. Ömer'in Şâm'a Gelmesi

Tâûn sebebiyle pek çok kişinin ölmesi üzerine ordu komutanları Hz. Ömer'e yazdıkları mektuplarla ellerinde bulunan ve sahiplerine dağıtılması gereken mirasları bildirdiler. Bunun üzerine Hz. Ömer, müslümanları toplayıp onlarla istişarede bulundu ve kendilerine şunları söyledi: «Ben onların geriye ne bıraktıklarını görmek için bulundukları yerleri dolaşmam gerektiği kanaatine vardım. Bana görüşlerinizi bildiriniz.» Hazır bulunanlar arasında o sene İslâm Dinine girmiş bulunan Kâ'bu'l-Ahbâr vardı.

Kâ'b Hz. Ömer'e: «Ey müminlerin emîri! Sen nereden başlamak istersin?» diye sorunca Hz. Ömer: «Irak'tan» diye cevap verdi. Bunun üzerine Kâ'b: «Hayır, öyle yapma, çünkü kötülük on kısımdır, bunların dokuzu doğuda, birisi batıdadır. İyilik de on kısımdır, dokuzu batıda, birisi de doğudadır. Şeytanın boynuzu ve şifa bulmaz her türlü hastalık buradadır» diye söyledi. Hz. Ali de şöyle dedi: «Ey mü'minlerin emiri! Kûfe hicretten sonraki hicret içindir. Orası İslâm'ın bir kubbesidir. Bir gün gelecek oraya gitmeyi arzulamayacak bir müslüman kalmayacaktır. Oranın halkı ile Lût kavminden taşlarla intikam alındığı gibi intikam alınacaktır.» Bu sefer Hz. Ömer şunları söyledi: «Amevâs'takilerin mirasları kaybolmak durumundadır. Ben Şam'dan işe başlayıp mirasları taksim edeceğim. Ondan sonra içimden geçen şeyleri onlar için yapayım. Daha sonra oradan dönüp diğer yerleri dolaşayım. Yapmak istediklerimi yapayım.»

Bu şekilde Medîne'den ayrılan Hz. Ömer yerine Ali b. Ebî Tâlib'i vekil tayin etti. Yolunu Eyle'den geçirdi. Eyle'ye yaklaştığında Hz. Ömer devesine bindi. Devesinin sırtında ters çevrilmiş bir post vardı. Kendi binneğini ise kölesine vermişti. Eyle halkı onu karşılamaya çıkmıştı. Mümin-

lerin emîri nerede?» diye sorunca Hz. Ömer kendisini kasdederek: «İşte önünüzde» diye cevap verdi. Bunun üzerine halk onların önünden gitti. Kendisi de Eyle'ye varıp orada konakladı. Onları karşılayanlar: «Müminlerin emîri Eyle'ye girip konakladı» diye dönüp yanına geldiler. Hz. Ömer sırtı yırtılan gömleğini yıkayıp yama yapması için manastırdaki rahibe vermişti. O da istediği gibi yama yapmış, Hz. Ömer gömleğini alıp giymişti. Ancak rahip ona başka bir gömlek daha dikmiş, fakat Hz. Ömer onu almamıştı. Hz. Ömer maaşları taksim etti. Kışlık ve yazlık bölgeleri tayin etti. Şam bölgesinin askerî bakımdan ihtiyaç sayılabilecek eksiklerini karşıladı ve gerekli silâhlı asker ihtiyacını da temin ettikten sonra bölgeyi dolaşmaya başladı. Abdullah b. Kays'ı bütün sahil bölgelerinin başına getirdi. Muâviye'yi görevlendirip Şurahbîl b. Hasene'yi görevden aldı ve herkesin önünde bunun gerekçesini şöyle açıkladı: «Ben onu beni kızdıran bir harekette bulunduğu için değil, daha güçlü birini istediğim için görevden alıyorum.»

Amr b. Utbe'yi el-Ehrâ' üzerine tayin etti.

Amevâs'ta vefat edenlerin miraslarını paylaştırdı. Mirasçılardan biri diğerinden mirâs aldı. Kendisi ise bütün ölenlerin miraslarını hayatta kalanların eline ulaştırdı. Hâris b. Hişâm akrabalarından yetmiş kişi ile birlikte Şam'a gelmiş, fakat onlardan sadece dört kişi geri dönmüştü. Hz. Ömer Medîne'ye Zulkâde (3 Kasım - 2 Aralık 639) ayında döndü.

Hz. Ömer'in Şam'da bulunduğu bir sırada namaz vakti girmişti. Çevresinde bulunanlar ona: «Bilâl'e emretsen de ezan okusa» diye rica ettiler. Hz. Ömer emir verince o da ezân okudu. Peygamber (s.a.v.)'e Bilâl'in ezan okuduğunu görmüş olan herkes istisnasız olarak sakalları ıslanıncaya kadar ağlayıp durdu. Aralarında en çok ağlayan ise Hz. Ömer idi. Hz. Peygmber'e yetişmemiş olanlar da onlar ağladığı ve Rasûlullah (s.a.v.)'ı hatırladıkları için ağlamağa başladılar.

Vâkidî der ki: Ruhâ; Harrân ve Rakka bu yılda Iyâd b. Ganm tarafından fethedilmiştir. Ayrıca Aynu'l-Verde diye de bilinen Ra'su Ayn de bu yıl Umeyr b. Sâ'd tarafından fethedilmiştir.

Bunların fetihleriyle ilgili açıklamalar daha önce geçmişti.

Bu senenin Zulhicce (3 Aralık 639 - 1 Ocak 640) ayında Ömer (r.a.) Makâm-ı İbrahim'i bu günkü yerine tahvil etmişti. Daha önce makam Beytullah'a bitişikti.

Yine bu sene Hz. Ömer Kûfe'ye Şureyh b. Hâris el-Kindî'yi, Basra'ya da Ka'b b. Sûr el-Ezdî'yi hakim olarak tayin etmiştir.

Bu senenin bölge valileri bundan önceki sene görev yapan valilerin aynısı idiler.

Hac görevi, bu sene de Hz. Ömer'in emîrliği altında ifâ edildi.

HİCRETİN ON DOKUZUNCU (2 Ocak - 20 Aralık 640) YILI

Kimisine göre Celûlâ ve Medâin fetihleri bu yılda Sa'd b. Ebî Vakkâs komutanlığında gerçekleştirilmiştir. Aynı şekilde Cezîre bölgesinin fethi de bu yıl olmuştur. Bütün bunların fetihlerinden ve bunların fetihleriyle ilgili farklı görüşlerden daha önce söz edilmişti.

Yine denildiğine göre, Muâviye tarafından Kaysâriyye bu yıl fethedilmiştir. Kaysariyye'nin 20. yılda fethedildiği de söylenmiştir. Bundan da hicretin 16. yılını anlatırken söz edilmiş idi.

«Harretu Leylâ» diye bilinen ve Medîne yakınlarında bir yerden bu yıl büyük bir ateş akagelmişti. Hz. Ömer sadaka verilmesini emretmiş, insanlar tasaddukta bulunmuş, sonunda ateş sönmüştü.

Bu sene hacc emirliğini Hz. Ömer yaptı. Onun bölge valileri daha önce kendilerinden söz edilmiş olan kimselerdi.

Safvân b. el-Muattal es-Sülemî bu sene öldürülmüştür. Onun Muâviye'nin halifeliğinin sonlarında hicretin 60. yılında öldüğü de söylenmiştir.

Ubey b. Kâ'b hicretin bu 19. yılında vefat etmiştir. Vefatının hicretin 20, 22. ve 23. yılında olduğu da söylenmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN YİRMİNCİ (21 Aralık 640 - 9 Aralık 641) YILI

Mısır'ın Fethedilmesi

Denildiğine göre, Mısır bu sene ve bir rivâyete göre Amr b. Âs tarafından fethedilmiştir. İskenderiye de aynı şekilde fethedilmiştir. İskenderiye'nin 25. yılda fethedildiği söylendiği gibi, Mısır'ın 26. yılın rebiulevvel ayında fethedildiği de söylenir. Fakat özet olarak söylenecek söz şudur: Mısır'ın Remâde yılından önce fethedilmiş olması gerekir, çünkü Amr b. Âs Kızıldeniz yoluyla Mısır'dan Medîneye erzak göndermiştir. Doğrusunu Allah en iyi bilendir. Bu konuda başka sözler de söylenmiştir.

Mısır'ın fethedilmesine gelince: Hz. Ömer Beytulmakdisi feth edip orada bir kaç gün kaldıktan sonra Amr b. Âs Mısır'a göndermiş, arkasından Zübeyr b. el-Avvâmı da sevketmişti. Müslümanlar Bâbilyon'u ele geçirerek Mısır'a gitmişler, orada kendilerini Mısır başpiskopusu olan Ebû Meryem karşılamıştı. Onunla birlikte diğer din adamları da vardı. Ebû Meryem'i Amr'a karşı Mukavkıs ülkesini korumak amacıyla göndermişti. Amr onların bölgesine askerleriyle birlikte varınca aralarında çatışma çıktı. Bunun üzerine onlara: «Bizimle çarpışmakta acele etmeyiniz. Bana Ebû Meryem ile Ebû Miryâm gelsin» deyince savaşı bıraktılar ve Amr'ın istediği iki kişi çıkıp geldi. Amr onları İslâm'ı kabul etmeğe, ya da cizye vermeğe çağırdı ve kendilerine Peygamber (s.)'ın Mısır halkı hakkındaki ve Hz. İsmâil'in annesi Hâcer dolasıyla yapmış olduğu vasiyetini haber verdi. Onlar: «Bu oldukça uzak bir akrabalıktır. Böyle bir akrabalığın haklarına ancak peygamberler riayet edebilir. Sen yanına bir daha dönünceye kadar bize eman ver» dediler. Bunun üzerine Amr onlara şunu söyledi: «Benim gibi birisi kolay kolay aldatılmaz, fakat ben durumu incelemeniz için size üç gün süre tanıyorum.» Ebû Meryem ile Ebû Miryâm: «Süremizi biraz daha uzat» deyince, Amr onlara bir günlük daha süre verdi. Mukavkıs'ın yanına döndüler.

Artabon bunların getirdikleri İslâm ya da cizye teklifini kabul etmeyerek müslümanlarla çarpışmayı emrederek Mısır halkına şunları söyledi: «Biz'ler sizleri savunmak için gücümüzün sonuna kadar çalışacağız.» Amr gece saldırısının dışında ani ve beklenmedik bir şeyle karşılaşmadı,

çünkü zaten savaşa hazırdı. Müslümanlar onunla çarpıştılar ve sonunda Artabon ile beraberinde bulunan pek çok kişi öldürlüdü, geri kalanlar ise bozguna uğradılar. Amr ile Zübeyr çoğunluğun bulunduğu Ayn Şems'in üzerine yürüdüler. Amr, Feremâ'ya Ebrehe b. es-Sabbâh'ı, İskenderiye'ye de Avf b. Mâlik'i gönderdi. Denildiğine göre, İskender ile Feremâ iki kardeş idiler. Avf İskenderiye'nin yakınında, Amr ise Ayn Şems'de karargâhını kurdu. Mısır halkı kendi krallarına şunu söylediler: «Sen Kisrâ'yı ve Kayser'i bozguna uğratmış ve onları kendi yurtlarında yenilgiye uğratmış bir kavme karşı ne diye savaşmak istiyorsun? Sen de bunlara karşı çıkma, bizi de onlarla karşı karşıya bırakma». Mukavkıs bunu kabul etmedi ve müslümanların üzerine hucüm ettiler ve çarpıştılar. Halkın görüşünü bu şekilde açıklaması dördüncü güne rastlamıştı.

Müslümanlarla Mukavkıs Ayn Şemsde karşılaşıp savaşınca müslümanlar bir ara geriler gibi oldular. Bunun üzerine Amr onları kınadı. Yemen halkından birisi Amr'a: «Bizler demirden yaratılmadık ya» deyince Amr ona: «Sus, sen olsa olsa bir köpek olabilirsin» diye karşılık verdi. Yemen'li de bunun üzerine: «Sen de köpeklerin komutanı olursun» dedi. Bu atışmadan sonra Amr Peygamber (s.)'in sahâbilerini çağırdı, yanına geldiklerinde: «Sizler ileri geçiniz, Allah sizinle zafer insan edecektir» dedi. Aralarında Ebû Bürde ile Ebû Berze'nin de bulunduğu sahâbiler ileri atıldı, arkalarından da diğer askerler onları izledi. Allah da müslümanlara zafer nasib etti ve müşrikleri bozguna uğrattı. Zübeyr b. el-Avvâm şehrin suruna çıktı. Onun sura çıktığını gören Mısırlılar Amr'a kapılarını açarak barış teklifinde bulundular. Amr da barış isteklerini kabul etti. Diğer taraftan Zübeyr savaşarak surdan aşağı indi ve kapıdan çıkıp Amr'ın yanına varıncaya kadar çarpışmasına devam etti. Böylelikle Mısır halkı yok olmak tehlikesiyle karşı karşıya kalmışken barış yaptılar. Müslümanlar onlardan kılıç zoruyla aldıklarını da barış hükümlerine tabi tuttular ve böylelikle Mısırlılar zimmî statüsüne girmiş oldular. Aynı şekilde Bizanslılardan ve Nûbe halkından Mısırlılarla yapılan barış şartlarını kabul eden kimseleri de aynı statüyle tabi tuttular. Gitmeyi arzu eden kimseyi de güvenlik altında olabileceği bir yere gidinceye kadar emniyet altında göndediler.

Müslüman süvarileri Mısır'da toplandılar ve Fustât'ı inşa ederek orada yerleştiler. Ebû Miryâm Amr'ın yanına gelip savaştan sonra alınmış esirleri istediler. Amr onları kovunca şunları söylediler: «Sizden ayrıldığımız andan size geri döndüğümüz ana kadar elinize geçirmiş olduğunuz her şey zimmet altındadır.» Bunun üzerine Amr onlara: «Siz hem bize hücum edeceksiniz, hem de zimmet altında mı olacaksınız?» diye sorunca «Evet» diye cevap verdiler. Amr b. Âss esirleri askerler arasında paylaştırdı ve bunun sonucunda esirler Arap diyarlarının çeşitli bölgelerine dağılmış oldu. Ganimetlerin beşte birini de bir heyetle birlikte Hz. Ömer'-

in yanına gönderdi. Heyet Hz. Ömer b. Hattâb'a bütün durumları ve Ebû Meryem'in söylediklerini haber verince Hz. Ömer bu dört gün içerisinde müslümanlara karşı savaşmamış kimselerden alınan esirleri geri çevirdi, fakat müslümanlarla çarpışmış kimselerin esirlerini geri vermedi.

Kıptîler Amr'in kapısının önünde toplanmışlardı. Amr onların: «Araplar ne kadar da güçsüz kuvvetsizmiş? Bizim gibi kimselerin onlara boyun eğdiklerini şimdiye kadar görmedik» şeklindeki sözlerini de haber almıştı. Bu durumun kendilerini ümitlendireceğinden korktuğu için emir vererek bir miktar devenin kesilip pişirilmesini istedi. Ordu kumandanlarını davet etti, diğer taraftan bu sözleri söyleyenlere de haber verdi, onlar da yanlarına geldiler. Arap usûlu yemek yediler, dişleriyle etleri kemiklerinden sıyırdılar, etin suyunu içtiler. Yemek sırasında abalarıyla ve silâhsız idiler. Bunu gören Kıptîler daha bir ümitlenmeye başladılar. Amr müslümanlara ertesi günü Mısır halkına ait elbise ve ayakkabılarla tekrar gelmelerini söyledi. Onlar da aynı şeyi yaptılar. Ayrıca halkının gelip görmesine de izin vermişti. Bu sefer Mısırlılar dünkü gördüklerine hiç de benzemeyen şeyler gördüler. Yemek hizmetlerini görenler çeşitli Mısır yemekleri getirdiler, bunları Mısır halkı gibi yemeye başladılar. Kıptîler bu işten bir şey anlamadı. Amr müslümanlara bir haber daha göndererek: «Yarınki gösteri için silâhlanınız» diye emir verdi. Ertesi günü bir gösteri yapıldı. Amr izin verdi gösteriyi Kıptîler de seyrettiler. Sonra onlara şunları söyledi: «Ben sizlerin, Arapların içinde bulundukları sıkıntılı hâli görünce ne gibi duygulara kapıldığınızı bildim. Bu duyguların sizleri helâk etmesinden korktum. Bu bakımdan siz önce yurtlarında ne hâlde olduklarını, daha sonra sizin yurdunuzda ne hâle geldiklerini, daha sonra da savaşta ne durumda olduklarını göstermek istedim. Onların size karşı yaşayışları böyle olmasına rağmen nasıl zafer kazandıklarını gözlerinizle gördünüz. İkinci gün onların sizin ülkenizde neler elde ettiklerini gördünüz. Ben sizin şunu bilmenizi istedim: Üçüncü gün gördükleriniz onları ikinci gün gördüğünüz şekilde yaşamaktan alıkoymayacağı gibi, birinci günkü yaşayışa da geri döndermez.»

Mısırlılar onun yanından ayrılırken: «Araplar sizi piyadeleriyle vurmuştur» diye söyleniyorlardı. Hz. Ömer Amr'ın bu yaptıklarını haber alınca şunları söyledi: «Allah'a yemin ederim, onun savaşması yumuşaktır; savaşının herhangi bir savleti, başkalarının savaşlarında olduğu gibi herhangi bir hamlesi yoktur.»

Daha sonra Amr İskenderiye üzerine yürüdü. İskenderiye ile Fustât arasında bulunan bütün Bizanslılarla Kıptîler onunla savaşmak üzere toplanmış: «O bizim üzerimize gelmeden, bizimle savaşmadan İskenderiye'ye gitmek istiyor, ancak biz onunla savaşalım» diye kararlaştırmışlardı. Her iki ordu karşı karşıya gelip savaştılar. Amr onları bozguna uğrattı ve büyük

bir kısmını öldürdü. Sonra İskenderiye'ye varıncaya kadar yoluna devam etti. Oraya vardığında İskenderiye halkının onunla savaşmak üzere hazırlanmış olduklarını gördü. Bunun üzerine Mukavkıs, Amr'a elçi göndererek belirli bir süreye kadar barış istediyse de, Amr, geçici bir süre için barış kabul etmeyerek şunları söyledi: «Biz sizin en büyük kralınız olan Heraklieus ile karşı karşıya geldik; sizin de öğrendiğiniz şeylerle karşılaştık»» Bunu duyan Mukavkıs arkadaşlarına: «Doğru söyledi. Bizim öncelikle kulak asıp dinlememiz gerekiyor.» dediyse de çevresindekiler ona ağır sözler söylediler ve onun görüşünü kabul etmediler. Bunun üzerine müslümanlar İskenderiye halkıyla çarpışmaya başladılar ve onları üç ay süreyle muhasara altında tuttular. Sonunda Amr İskenderiyeyi savaşarak fethetti. Şehir içinde bulunan her şeyi ganimet olarak aldı, halkını da zimmî olarak tesbit etti.

Denildiğine göre, Mukavkıs İskenderiye'den çıkıp gitmek isteyenin çıkması, kalmak isteyenin de kalması şartıyla 12 bin dinar karşılığında Amr ile barış anlaşması yapmıştı. Amr İskenderiye'de yeteri kadar silâhlı asker bıraktı.

Mısır'ın fethedilmesinden sonra Nûbe ülkesine gazâ yapıldı. Müslümanlar bu gazâdan pek çok yaralı ve Nûbelilerin iyi atıcı olmaları nedeniyle gözlerini kaybeden askerlerle geri döndü. Bu bakımdan müslümanlar Nûbelilere: «Göze atış yapanlar» adını verdiler.

Abdullah b. Sa'd Ebî Serh Hz. Osman döneminde Mısır valisi olunca onlarla her yıl belirli sayıda esir vermeleri karşılığında barış yaptı. Buna karşılık müslümanlar da onlara her yıl belirli miktarda yiyecek ve giyecek vereceklerdi, Hz. Osman ve ondan sonraki yöneticiler bu barış antlaşmasını geçerli kabul etmişlerdi.

Denildiğine göre, müslümanlar Bilhîb denilen yere vardıklarında aldıkları esirler de Yemen'e kadar varmış bulunuyordu. Bilhîb yöneticisi Amr'a şöyle haber göndermişti: «Ben sizden daha çok nefret ettiğim kimseler olan Farslar ve Bizanslılara cizye veriyordum. Arzu ediyorsan benim ülkemden almış olduğun esirleri geri vermen karşılığında ben sana cizye vermeyi teklif ediyorum» Bunun üzerine Amr bu konuda izin almak üzere Hz. Ömer'e mektup yazdı. İki taraf da Hz. Ömer'in mektubu gelinceye kadar savaşı kaldırmışlardı. Hz. Ömer'den şöyle cevap geldi: «Yemin ederim, sürekliliği olan bir cizye paylaştırılan ve sonra da hiç yokmuş hâle dönüşen ganimetten bizim için daha iyidir. Esirlere gelince, onların kralları sizlere elinizde bulunan esirleri İslâm ile kendi kavimlerinin dinini seçmek arasında serbest bırakmak şartıyla cizyeyi kabul et. İslâmı seçen kişi müslümanlardan bir fert olur, fakat kavminin dinini seçen kimselerden de cizye al. Ülkenin dört bir yanına dağılmış olanlara gelince, bizim onları iade etmek imkânımız yoktur.» Amr bunu İskenderiye yöneticisine teklif

edince o da bunu kabul etti. Bütün esirler toplandı ve Hıristiyanlar da diğer taraftan bir araya geldi. Teker teker onları İslâmı ya da kavimlerinin dinini seçmek arasında serbest bıraktılar. İslâmı her seçen kişi ile birlikte müslümanlar tekbir getiriyordu. Fakat Hıristiyanlığı seçen olursa bir homurtu ortalığı kaplıyor ve onun üzerine cizye konuluyordu. Bu durum esirler bitinceye kadar böylece devam etti.

Bu esirler arasında Ebû Meryem Abdulah b. Abdurrahmân da bulunuyordu. Ebû Meryem İslâmı seçmiş ve zebîd'in arîfi olmuştu. Emevî melikleri «Mısır savaşla fethedilmiştir. Oranın halkı ise bizim kölelerimizdir, onların vergilerini istediğimiz şekilde arttırırız» diyorlardı. Halbuki gerçek onların dedikleri gibi değildir.

Çeşitli Olaylar

Bu sene, yâni Hicrî 20. yılda Ebû Bahriye Abdullah b. Kays, Ardu'r-Rûm (Rûm Diyarı, Anadolu)a bir gaza yaptı. Onun buraya ilk giren kişi olduğu söylenir. Ardu'r-Rûm'a giren ilk kişinin Meysere b. Mesrûk el-Absî olduğu ve pek çok esir ve ganimet aldığı da söylenir.

Hz. Ömer'in Kudâme b. Maz'ûn'u Bahreyn'deki görevinden bu sene aldığı ve ona içki içme cezası uyguladığı da söylenmiştir. Hz. Ömer onun yerine Bahreyn ve Yemâme üzerine Ebû Bekre'yi vali tayin etmiştir.

Hz. Ömer Velîd'in kızı Abdurrahmân b. Hâris b. Hişâm'ın annesi Fâtıma ile bu yıl evlenmiştir.

Hz. Ömer Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı yine bu yılda Kûfe valiliğinden almıştır, çünkü Kûfeliler onu «Güzel namaz kıldırmıyor» diye şikâyet etmişlerdi.

Hz. Ömer Hayber arazisini müslümanlar arasında bu yıl paylaştırmış Yahudileri Hayber'den sürmüş. Vâdi'l-Kurâ'yı da taksim etmişti. Necrân Yahudilerini Kûfe'ye bu yıl sürmüştü. Yine Hz. Ömer bu yıl içerisinde Alkame b. Mücezziz el-Müdlicî'yi Habebiştan'a göndermiştir. Habeşistanlılar, İslâm Diyarına girmiş ve bazı müslümanlara zarar vermişlerdi. Bu bakımdan Hz. Ömer, ebediyyen deniz savaşına girmemeye karar vermişti. Bu olayın hicretin 31. yılında olduğu da söylenmiştir.

Useyd b. Hudayr bu sene içerisinde vefat etmiştir. Useyd «Arslancık» mânâsına olup Arapçadaki «Esed» kelimesinin küçültülmüşdür.

Heraklieus'un ölümü ve yerine oğlu Konstantin'in kral olması da bu sene olmuştur.

Zeynep bint Cahş bu sene vefat etmiştir. Onun kabrine Usâme b. Zeyd ile kardeşinin oğlu Muhammed b. Abdullah b. Cahş inmiştir.

Bu sene hacc emirliğini yine Hz. Ömer yapmıştır. Onun bölge valile-

rî, azlettiğini söylediklerim hariç olmak üzere, geçen seneki bölge vallilerinin aynısıdır.

İyâd b. Ğanm bu sene vefat etmiştir. Cezîre'yi fetheden ve yolları aşıp Bizans yurduna ilk varan kişi odur.

Peygamber (s.)'in müezzini olan Bilâl b. Ebî Rebâh Dımaşk, ya da bir başka görüşe göre Haleb'de bu yıl vefat etmiştir.

Uneys b. Mersed b. Ebî Mersed el-Ğanevî de bu sene vefat etmiştir. Hem kendisi, hem babası ve hem de dedesi sahâbidir. Babası er-Racî, gazvesinde şehit olmuştu.

Saîd b. Âmir b. Hizyem el-Cumalî'de bu sene vefat etmiştir. Hayber'in fethinde bulunmuş faziletli bir zattı. Vefat edinceye kadar Hıms komutanı idi. Onun 19. yılda ve 21. yılda kırk yaşında iken vefat ettiği de söylenmiştir.

Ebû Süfyân b. Hâris b. Abdulmuttalib de bu sene vefat etmiştir.

Peygamber (s.)'in halası, Abdulmuttalib'in kızı Safiyye de bu sene vefat etmiştir. Ensârdan el-Muzahhar b. Râfi' bu yıl şehit edilmiştir. Kendisi Şam'dan beraberlerinde Şamlı bazı müşrikler bulunduğu halde dönüşünde, Hayber'de bulunduğu bir sırada, birkaç yahudi tarafından tuzağa düşürülerek öldürülmüştü. Bunun üzerine Hz. Ömer onları sürgün etmiştir.

İKİNCİ CİLDİN SONU